Dukrét Géza

EMLÉKMŰVEK, EMLÉKTÁBLÁK BIHAR MEGYÉBEN

NAGYVÁRAD, 2012

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Dukrét Géza

EMLÉKMŰVEK, EMLÉKTÁBLÁK BIHAR MEGYÉBEN

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Dukrét Géza

EMLÉKMŰVEK, EMLÉKTÁBLÁK BIHAR MEGYÉBEN

Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság

Varadinum Script Kiadó
Nagyvárad, 2012

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Szerkesztette:
DUKRÉT GÉZA

Szöveggondozás:
MIHÁLKA MAGDOLNA

Fényképezte:
DUKRÉT GÉZA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
DUKRÉT GÉZA
Emlékművek, emléktáblák Bihar megyében /
Dukrét Géza. – Oradea: Varadinum Script, 2012
Index
ISBN 978-606-8307-26-8

725.94(498-35 Bihor)

Készült a

Megyei Tanács
RMDSZ
Frakció

és a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság
támogatásával

LITERA PRINT

Készült a nagyváradi LITERA PRINT nyomdában.
Tel.: 0732-115.445; e-mail: literaprint@gmail.com

[Erdélyi Magyar Adatbank]

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető 7
Nagyvárad 9
Biharpüspöki 120
Albis 124
Apátkeresztúr 130
Árpád 132
Bályok 135
Belényes 138
Belényesújlak 142
Bélfenyér 146
Berettyószéplak 148
Bihar 150
Bihardiószeg 157
Biharfélegyháza 167
Biharszentjános 171
Biharvajda 177
Bors 178
Csokaly 180
Dólyapuszta 183
Erdőgyarak 184
Élesd 188
Éradony 193
Érbogyoszló 194
Érkeserű 197
Érköbölkút 201
Érkörtvélyes 207
Érmihályfalva 211
Érolaszi 235
Érselénd 237
Érsemjén 239
Érszőlős 250
Értarcsa 252
Félix-fürdő 254
Gálospetri 255
Gyanta 263
Hegyközcsatár 264

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Hegyközkovácsi 268
Hegyközpályi 272
Hegyközszáldobágy 273
Hegyközszentimre 274
Hegyközszentmiklós 279
Hegyközújlak 281
Jankafalva 282
Jákóhodos 284
Kiskereki 286
Kisnyégerfalva 287
Köröstarján 288
Köröstárkány 290
Köröstopa 293
Magyarkakucs 294
Magyarremete 295
Margitta 299
Mezőbaj 307
Mezőbikács 308
Mezőtelegd 309
Mezőtelki 323
Mézged 324
Micske 325
Monospetri 330
Nagykágya 333
Nagyszalonta 334
Nagyszántó 361
Nyüved 362
Ottomány 364
Örvénd 371
Paptamási 373
Pósalaka 376
Pusztaújlak 378
Püspökfürdő 380
Rév 381
Siter 391
Sólyomkővár 392
Szalacs 393
Szalárd 402
Székelyhíd 408
Szentjobb 418
Szombatság 424
Tamáshida 425
Tenke 426
Újpalota 430
Városfenes 433
Névmutató 437

[Erdélyi Magyar Adatbank]

BEVEZETŐ

Bár már rég túl vagyunk az 1989-es változáson, az emléktáblák, emlékművek állításának intenzitása nem lanyhult. Az emlékművekről és emléktáblákról szóló első kötet felmérését 2004 őszén zártam le, ennek ellenére 2007 decemberéig, a második kötet zárásáig mintegy száz új, 2011-ig több mint ötven újabb emlékhelyet lepleztek le. És ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen 1989 előtt még azzal voltunk elfoglalva, hogy megpróbáltuk megmenteni történelmi emlékeinket, örökségünket. Arra nem is gondolhattunk, hogy nagy személyiségeinknek emléktáblát avassunk, vagy a világháborúk áldozatainak emlékművet állítsunk. De még csak felmérni, vagy leírni sem volt ajánlatos e műalkotásokat. A 20. század számunkra a pusztulás és pusztítás évszázada volt. Kisebbségi létünkben a megállíthatatlan létszámcsökkenés és történelmi örökségünk pusztulása, tudatos rombolása volt jellemző. Sorra tűntek el és semmisültek meg emléktábláink, emlékműveink, síremlékeink a két világháborút követő időszakokban. Így próbálták megsemmisíteni a történelem egy jelentős korszakát, annak műalkotásait. Ez a jelenség, ha kisebb mértékben is, de folytatódik napjainkig. Így hát nem csoda, hogy 1989 után mindenütt igyekeztek bepótolni a lemaradást, erősíteni az emberekben a megrendült hitet. Így két évtized alatt az öntudatra ébredt települések több emlékhelyet állítottak, mint száz év alatt. Még számos település van, ahol nem írták össze a világháborúkban elhunytakat, nem vették számba jeles szülötteit, nem állítottak emlékjelt a jelentősebb eseményeknek. A régi temetők, régi síremlékek rendbetétele még várat magára. Reméljük, a következő években erre is sor kerül.

Az utóbbi időszakban főleg síremlékeink pusztultak el és pusztulnak ma is. De emlékhelyeink rongálása újra felerősödött. Talán összefogással gátat tudunk vetni e jelenségnek.

Emlékhelyeink ismertetése települések szerint történik. A megyeszékhellyel kezdődik, majd a települések betűrendi sorrendben következnek. Az illető település nagyobb betűkkel van írva. Amennyiben nem községközpont, alatta annak a községnek a neve olvasható – kisebb betűkkel –, amelyhez az illető település tartozik. Könyvünk a műalkotásokat időrendi sorrendben ismerteti, de a könnyebb tájékozódás érdekében egymás mellett vannak az ugyanannál az intézménynél található emlékek leírása, betartva

[Erdélyi Magyar Adatbank]

az időrendiséget. Szintén a könnyebb áttekintés végett, az egyes intézményekben vagy az egyes településekben levő emlékeket számokkal jelöltük.

Az egyes műalkotás ismertetése a következő pontokat tartalmazza: elnevezése, hol található, felirata, méretei, anyaga, díszítőelemei, alkotója, megrendelője, előtörténete (ha van), kik állították fel, mikor és milyen alkalommal, kik vettek részt rajta, az avatás mozzanatai. Természetesen a kapott információk függvényében. A feliratokat szöveghűen, a helyesírási hibákkal együtt jegyeztem le. Személyiségek esetében rövid ismertetés következik, de csak azoknak, akik kevésbé ismertek. Nem volt célunk a nagyváradi temetőben lévő emlékek ismertetése. Ezeket majd egy külön kötetben ismertetjük. Voltak kivételek egyes települések esetében, ahol más jelentősebb emlékművet nem találtunk. Ugyanakkor igyekeztünk minden emlékművet fényképen is bemutatni.

Nem tudtunk, de szinte lehetetlen a teljességre törekedni. Bár nagyon sokszor bejártuk a településeket, a felmérés így is pontatlan, mert csak azt közlöm, amiről tudomást szereztem a sajtóból vagy az illetékesektől.

Elengedhetetlenül szükséges, hogy megismerjük, s megvédjük történelmi örökségünk e szeletét. Ezeken keresztül megismerkedhetünk az egyes települések történelmi-kulturális eseményeivel, nagy szülötteivel, s szerepükkel kulturális, politikai és tudományos életünkben; a település hőseivel és áldozataival, a történelem különböző időszakaiban. Másszóval megismerhetjük gyökereinket, melynek emléket állított az utókor. Ezeket védeni és ápolni kell, ezek hozzájárulnak nemzeti tudatunk erősítéséhez. Itt kell megjegyeznem, hogy 2011-ben Nagyváradon nyolc magyar emlékművet rongáltak meg – egyelőre (?) ismeretlenek: Szacsvay Imre, Bethlen Gábor, József Attila, Czárán Gyula szobrai, a NAC-emlékoszlop, a Garasos hídi emléktábla, valamint Ráduly Béla és Wagner Nándor emléktáblája volt a gyalázók célpontja.

Itt szeretném megköszönni mindazok segítségét, akik hozzájárultak e munka megvalósításához. Először is köszönet a néhai Borbély Gábornak, aki az első nagy felmérésnél velem járta be a településeket. Köszönet azoknak, akik saját gépkocsijukkal szállítottak egyik faluból a másikba: Fekete Irén, Bordás István, Voiticsek Árpád, Bogya Pál (Berettyóújfalu). Köszönet illeti még a következőket: Dánielisz Endre (Nagyszalonta), Gavrucza Tibor lelkipásztor (Székelyhíd), Hasas János (Rév), Kovács Rozália (Érmihályfalva), Gellért Gyula lelkipásztor (Bihardiószeg), Csorba Mihály (Érsemjén), Csernák Béla lelkipásztor (Bihar), Csomay Árpád lelkipásztor (Biharszentjános), Farkas Piroska (Nagyvárad – számítógépes beírással), Jónás Sándor lelkipásztor (Bályok), Kordics Imre (Nagyvárad), Szabó István (Ottomány), Voiticsek Ilona (Nagyvárad) és még sokan mások.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

NAGYVÁRAD

A vár emlékei

1. Szent István, Szent László és Szent Imre álló szobrai (elpusztult)

A bronz királyszobrokat Futaki Demeter püspök megrendelésére a kolozsvári Miklós mester fiai, Márton és György szobrászok készítették 1360–1365 között. Az egész alakos szobrok a várban álló székesegyház bejárata közelében állhattak. Ábrázolás nem maradt fenn róluk, de egy leírás alapján a három szobor közül a középső Szent Istvánt ábrázolta, kezében birodalmi almával, tőle balra állott az ifjú Szent Imre herceg szobra, jobb kezében a jogarral, lábainál a kettős kereszttel ellátott pajzzsal, jobbra Szent László szobra, oldalán kard, kezében harci bárd, lábai előtt egy latin feliratú pajzs, a következő szöveggel:

Anno D. MCCC. 70.
Serenissimo Principe regnante Domino Ludo-
vico Rege Hungariae, Venerabilis Dominus
Pater Demetrius Episcopus Varadiensis fieri
fecit has Sanctorum imagines per Magistras
Martinem et Georgium filias Magistri Nicolai
pictoris de Colosvar

Magyar fordítása a következő: Az Úrnak 1370. esztendejében Ő Felsége Lajos, Magyarország királya uralkodása alatt állíttatta eme szent szobrokat tisztelendő atya Demeter, Várad püspöke, Márton és György mesterek, Miklós kolozsvári festő fiai által.

Sajnos, ezek a történelem viharainak estek áldozatul, csak néhány későbbi feljegyzés említi páratlan szépségüket. A protoreneszánsz legkiválóbb alkotásainak sorába tartozhattak.

2. Szent László király aranyozott lovas szobra (elpusztult)

1390-ben Zudar János püspök megrendelésére készítették a Kolozsvári testvérek, Márton és György, amelyet a székesegyház előtt állítottak fel. Szent László nyugodtan lépő lovon, fején koronával, jobbjában harci bárdot tartva ábrázolták. Az európai protoreneszánsz első köztéri lovas szobra a

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Kolozsvári testvérek legnagyobb, a magyar bronzszobrászat legnagyszerűbb alkotása volt. Várad lakossága nagy tisztelettel övezte e szobrot, legendák fonódtak köré. A törökök tisztelve féltek tőle, míg 1660-ban el nem pusztították.

3. Bethlen Gábor táblája a Bethlen-bástyán

A Bethlen-bástya nyugati homlokzatán, egy 1627-ből származó **(3a)**, felújított emléktábla **(3b)**.

Az emléktábla fölött a fejedelem címere látható. Szövege:

PANNONVS A(L)CIDES GABRIEL A(N)IMOSA TRIVMPHIS
MOENIA COR PATRIAE STRVIT HA(EC) HIS TROIA FVISSES
TVTIOR HIS BABYLON RVPES TA(RP)EIAQUE GALLO
AETER(NA IVN)CTVRA DOMVS COR SVME GYGANTIS
FRA(MEAM CYLLA)RVS TIRI(NTHIA CENT)TAVRA PROPAG(O)
ASTRA SVPER GABRIEL FVERIT CANTANDVS ET AETHER
SCVLPET DIVINVM GABRIELIS SYDERE NOMEN

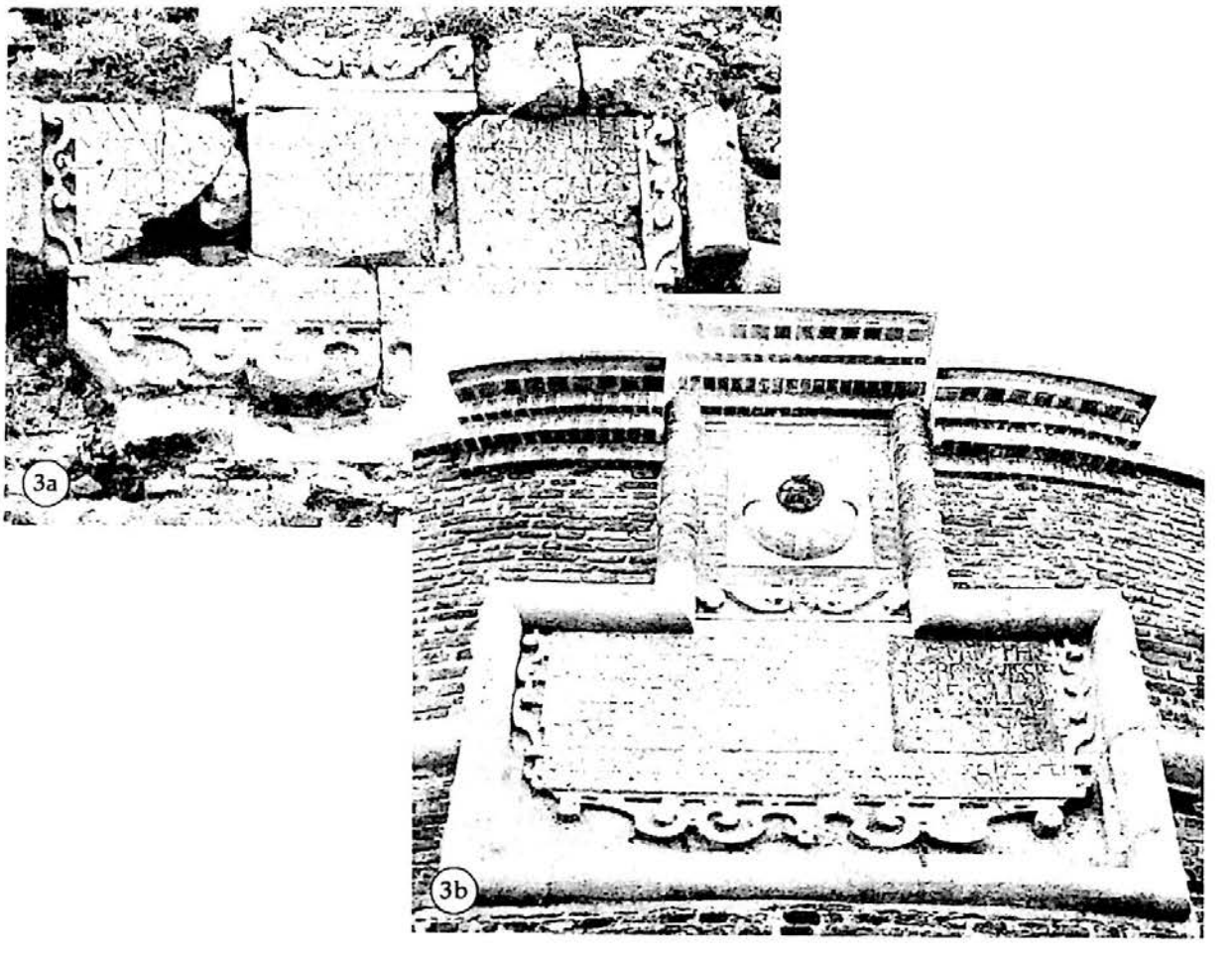

Négy nyelven olvasható a bástya előtti tájékoztató táblán **(3c)**.

Magyar változata: Az 1627-ben készült emléktábla a vár utolsó, Bethlen Gábor fejedelem által emeltetett, 1618-ban elkezdett bástyájának befejezését

[Erdélyi Magyar Adatbank]

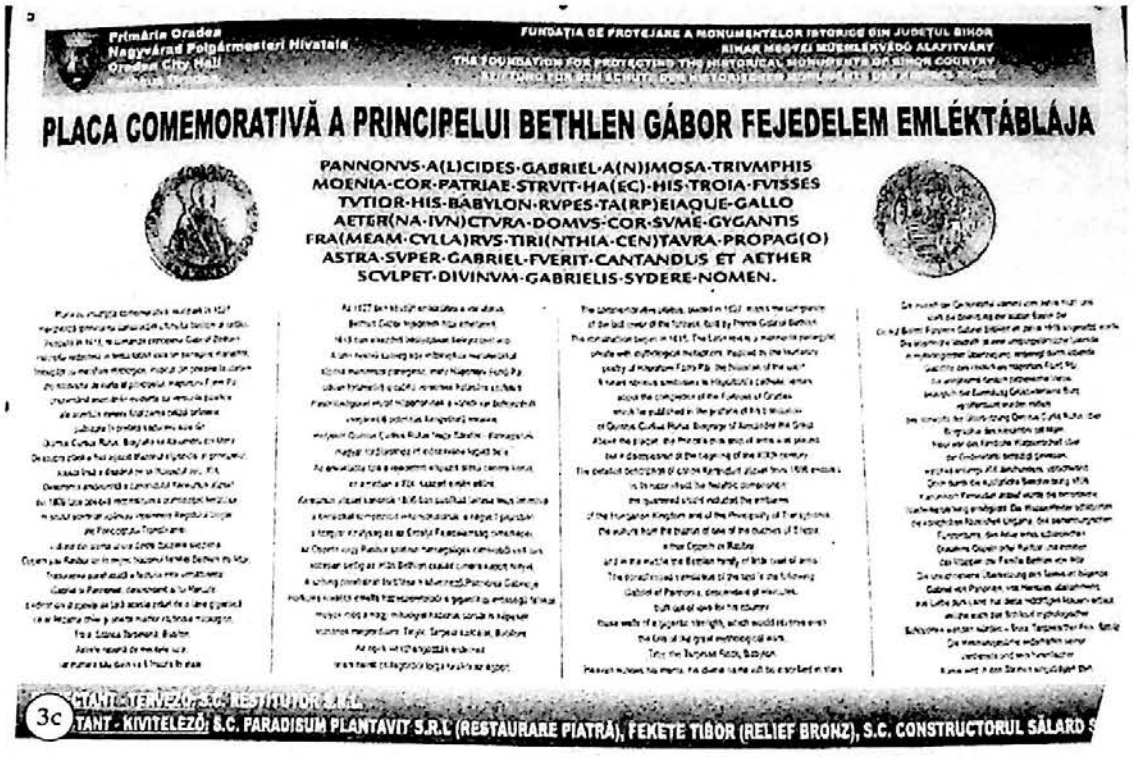

jelzi. A latin nyelvű szöveg egy mitologikus metaforákkal tűzdelt manierista panegirisz, mely Háportoni Forró Pál, udvari történetíró dicsőítő verseinek hatására született. Hasonlóságokat mutat Háportoninak a váradi vár befejezését megéneklő patetikus hangvételű soraival, melyeket Quintus Curtius Rufus Nagy Sándor – életrajzának magyar fordításához írt előszavába foglalt bele. Az emléktábla fölé a fejedelem ellipszis alakú címere került, ez azonban a 19. század elején eltűnt. Keresztúri József kanonok 1806-ban publikált leírása teszi lehetővé a heraldikai kompozíció rekonstruálását: a négyelt pajzsban a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség címerképei, az Oppeln vagy Ratibor sziléziai hercegségek címeréből vett sas, középen pedig az iktári Bethlen-család címere kapott helyet. A szöveg parafrazált fordítása a következő:

Pannónia Gábrielje, Herkules ivadéka emelte hazaszeretetből e gigantikus erősségű falakat, melyek még a nagy mitológiai háborúk sorsát is képesek volnának megfordítani: Trójáét, Tarpeia szikláját, Babilont. Az egek visszhangozzák érdemeit, isteni nevét csillagokból fogja kirakni az égbolt.

Egy másik fordítása, amely talán közelebb áll az eredeti szöveghez:

E falakat a diadalok kivívására építette Gábor
a harcias diák. Ily alakban Trója, Babylon és
a tarpeai Kapitolium a gallusokkal szemben
nagyobb biztonságban érezték volna magukat.
Óriási erővel felruházott, örök időkre szóló
építmény ez. Egekig magasztalandó Gábor, s
a halhatatlanság Gábornak isteni nevét
a mennyboltozatra fogja bevésni.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Anyaga mészkő, mérete 189×312 cm volt. Nem sokkal kihelyezése után török ágyúgolyó találta telibe, ekkor szenvedett szilánkos törést. Az emléktábla felett még a 18. század elején is látható volt egy művészi kivitelű márványtábla, a következő részletekkel: A mezőt négy sáv képezte, felsőben kettős kereszt, az alsó és jobboldali sávban kiterjesztett szárnyú egyfejű sas és hatágú csillag a Magyar Királyságot, míg a baloldaliban egy várral ellátott hold az Erdélyi Fejedelemséget ábrázolta. Középen a Bethlenek családi címere, amely egy pajzsot ábrázolt, közepében két, csőrével egymásfelé néző, nyakukon nyíllal átszúrt hattyú állott. 2010-ben a nagyváradi önkormányzat és a Bihar Megyei Műemlékvédő Alapítvány összefogásának köszönhetően, restaurálták az emléktáblát. Négy-öt évvel ezelőtt Jakabffy László indította el az ehhez vezető folyamatot. Kiss Zoltán, Gere István és Fekete Tibor restaurálták. 2010. szeptember 18-án, a Kulturális Örökség Európai Napján avatták fel. Beszédet mondott Sárközi Zoltán, a Műemlékvédő Alapítvány elnöke, Angela Lupșea, a Műemlékvédő Alapítvány igazgatója, Biró Rozália alpogármester. Emődi Tamás az emléktábla kihelyezésének körülményeit és a restaurálási folyamatot ismertette. Az emléktáblát Biró Rozália, Jakabffy László és Emődi Tamás leplezte le. Ezt követően a Szigligeti Társaság tagjai az alkalomhoz illő műsort mutattak be.

4. Szent László király emléktáblája

A vártemplomban található.

Anyaga fehér márvány. Készítette Balázs Jenő kőfaragómester, a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség megrendelésére, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság (PBMEB) segítségével.

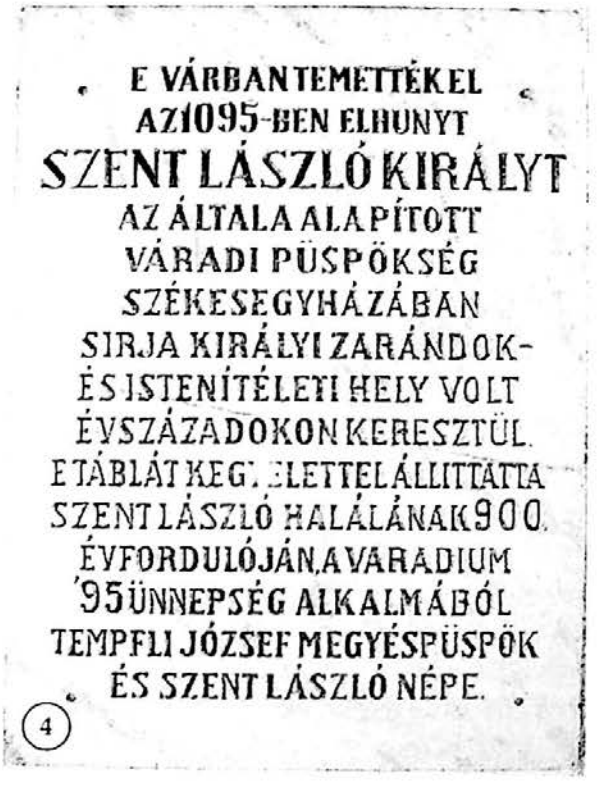

Az emléktáblát az 1995-ös Festum Varadinum keretében avatták fel, nagy ünnepség keretében. Fodor József általános helynök szentelte meg, Tempfli József megyés püspök, Tőkés László püspök és Bakos István, a Magyarok Világszövetségének főtitkára jelenlétében. A budapesti Honvéd Együttes Cantus Hungarorum férfikórusa és leánykara előadta a Lant és kard oratóriumot.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

5. A vártemplom javítási emléktáblája
A vártemplomban található. Szövege:

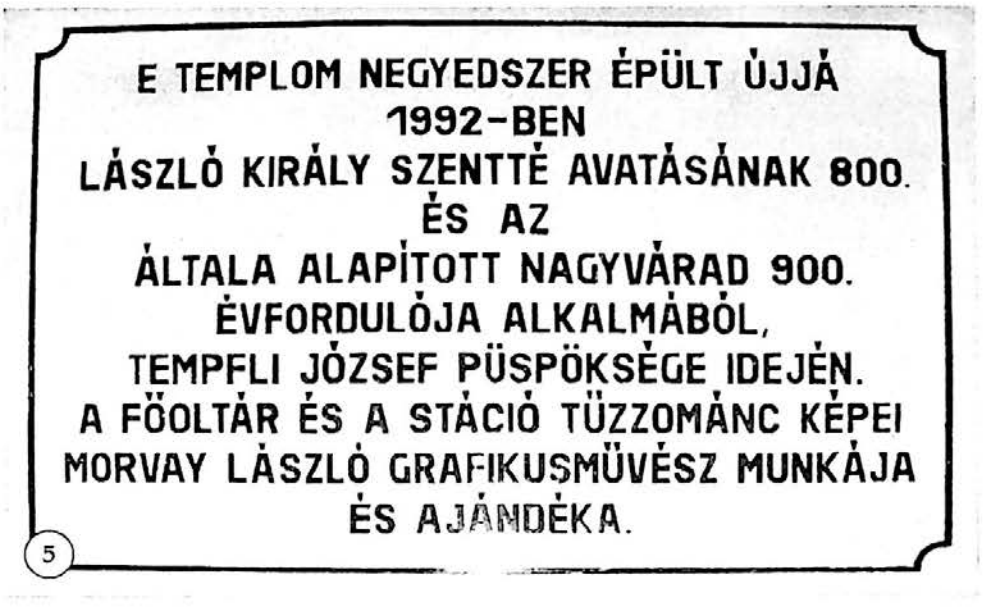

Anyaga fémlemez. 1992. május 10-én az első Varadinum-ünnepség alkalmával, a restaurált vártemplom felszentelésekor avatták fel.

6. A hajdani székesegyház püspökeinek emléktáblája
A vártemplom hajójában, a hátsó nyugati falon, a bejárattól balra található.

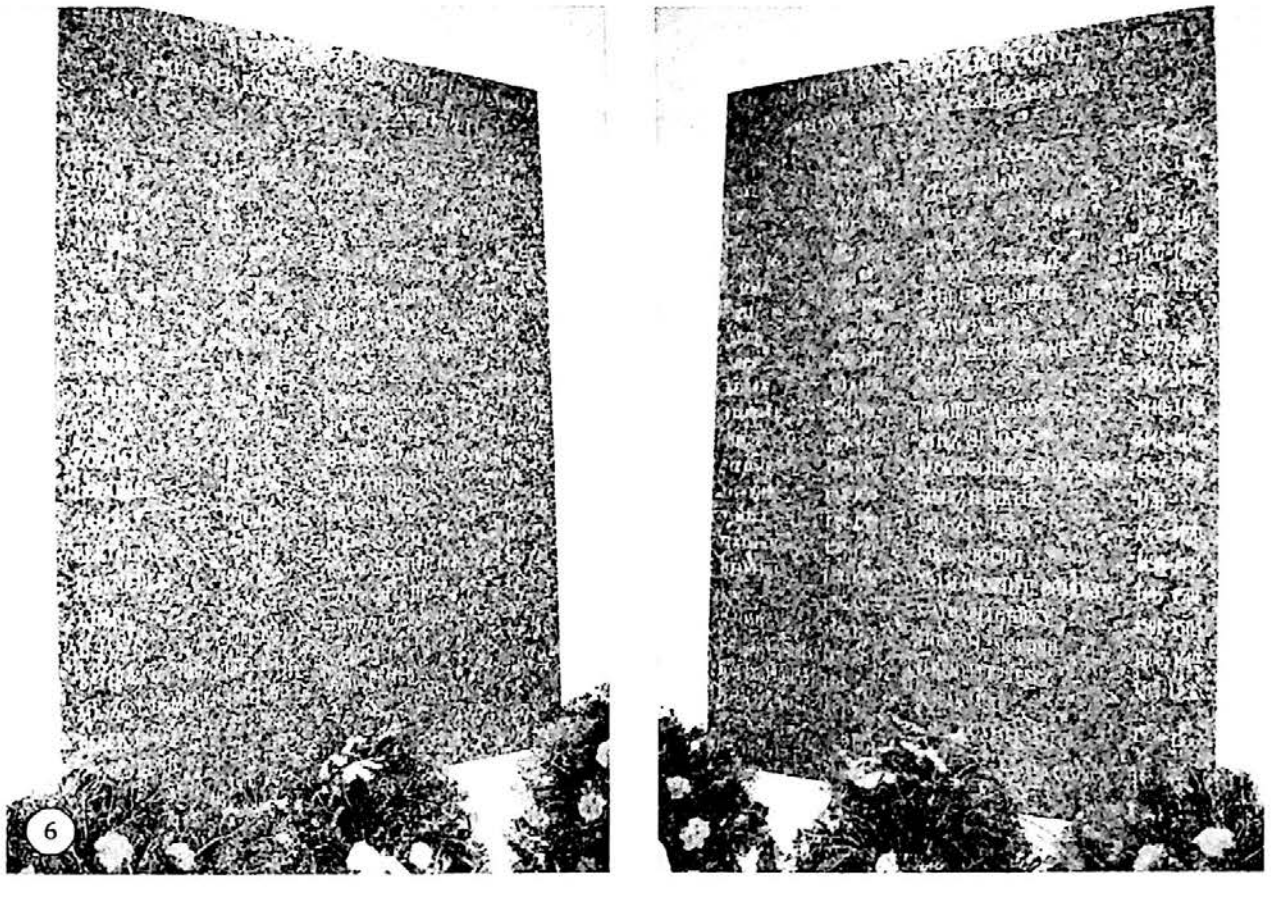

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Felirata:

E HELYEN ÁLLOTT A SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY ÉPÍTTETTE SZENTÉLY

AMELYNEK PÜSPÖKEI VOLTAK 1102–1556 KÖZÖTT

SIXTUS	1103–1112	DEMÉNDI LÁSZLÓ	1378–1382
VALTHER	1124–1138	ZUDAR III. JÁNOS	1338–1395
MIHÁLY	1156	I. PÁL	1396
I. MIKLÓS	1163–1180	LUKÁCS	1397–1406
I. JÁNOS	1180	ALBENI EBERHARD	1407–1409
VATA	1186–1189	SCOLARI II. ANDRÁS	1409–1426
ELVIN	1189–1200	PRATÓI IV. JÁNOS	1426
SIMON	1202–1218	KUSALYI JAKCH DÉNES	1427–1432
SÁNDOR	1219–1230	V. JÁNOS	1435–1438
I. BENEDEK	1241–1242	DOMINIS VI. JÁNOS	1440–1444
VINCZE	1244–1258	VITÉZ VII. JÁNOS	1445–1465
ZOZIMÁS	1259–1265	BECKENSCHAGER VIII. JÁNOS	1465–1468
LODOMÉR	1268–1279	STOLTZ II. MIKLÓS	1470
TAMÁS	1281–1282	PRUISZ IX. JÁNOS	1476–1490
BERTALAN	1284–1285	FARKAS BÁLINT	1490–1495
II. BENEDEK	1291–1296	KÁLMÁNCSEHI II. DOMOKOS	1495–1501
I. IMRE	1297–1317	SZATMÁRI I. GYÖRGY	1501–1505
II. JÁNOS	1318–1329	THÚRZÓ I. ZSIGMOND	1506–1512
BÁTHORI I. ANDRÁS	1329–1345	PERÉNYI I. FERENC	1514–1526
MESZESI DEMETER	1345–1372	CZIBAK IMRE	–
BEBEK	1373–1374	MACEDONIAI LÁSZLÓ	1526–1536
I. DOMOKOS			
III. BENEDEK	1374–1375	MARTINUZZI FRÁTER GYÖRGY	1536–1551
II. IMRE	1376–1378	MÁTYÁS	1553–1556

Méretei: 100×150 cm, anyaga vörös gránit. 2007. július 7-én avatták fel a vár napja alkalmából. A táblát Jakabffy László, a műemlékvédő alapítvány igazgatója rendelte meg.

A szentmisét Tempfli József megyés püspök celebrálta. Jelen voltak a református és az ortodox egyház képviselői, valamint Biró Rozália alpolgármester, Tódor Albert alprefektus, Lakatos Péter parlamenti képviselő és Szabó Ödön, a Bihar Megyei RMDSZ ügyvezető elnöke. A gyülekezetet Mîrț Mihály, a vártemplom plébánosa üdvözölte. Beszédet mondott Tempfli József püspök, aki felhívta a figyelmet arra, hogy az emléktáblára vésett nevek tudatosítják mindenkiben, hogy 1102 óta itt vagyunk. A református egyház részéről Csűry István püspökhelyettes történelmi múltunkról és jövőbeni feladatainkról beszélt. Közreműködtek Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos színművészek, valamint a székelyhídi férfikórus. Az emléktáblát Tempfli József püspök és Jakabffy László leplezte le. A tábla megáldása után elhelyezték a kegyelet koszorúit. Az ünnepség nemzeti imánk eléneklésével zárult.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

7. Vitéz János és Mátyás király plakettje

7

A majolika dombormű-plakett a templom belsejében, a bejárattal szembeni egyik oszlopon van elhelyezve. A dombormű Vitéz Jánost és a kezében könyvet tartó gyermek Mátyást ábrázolja. A dombormű létrejöttéhez az erdélyi és a partiumi nemeseket tömörítő Nobilitas Egyesület járult hozzá, Jakabffy László mérnök kezdeményezésére. A plakett Józsa Judit korondi származású, jelenleg Budapesten élő kerámiaszobrász alkotása.

2009. július 4-én leplezték le, a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség és a Nobilitas Egyesület közös szervezésében. Az ökumenikus szeretetszolgálat keretében beszédet tartott Fodor József vikárius, Csűry István helyettes református püspök, Csabay Árpád evangélikus-lutheránus segédlelkész, Buzogány-Csoma István unitárius lelkipásztor. Az egybegyűlteket Jakabffy László is üdvözölte, s köszönetet mondott mindazoknak, akik anyagi és erkölcsi támogatást nyújtottak. Andrássy Gyula énekművész, valamint a Kiss Stúdió Színház művészei az alkalomhoz illő műsorral léptek fel.

8. A Sárkány-lovagrend emléktáblája

A vártemplom bejárata közelében, a jobboldali falon helyezték el. Fehér márványtábla, melynek felső részén három bronzplakett látható, alatta következő felirat olvasható:

8

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A Luxemburgi Zsigmond magyar király és német-római császár által alapított Sárkány-lovagrend 600. évfordulója alkalmából, 2008. április 21-én avatták fel. Fodor József vikárius mondott beszédet.

9. Simonyi óbester emléktáblája

A vártemplom átjárójában látható. A kétnyelvű szöveg között Simonyi bronzplakettje van elhelyezve.

A Bazilika emlékei

10. Scolari András püspök síremléke

A Bazilika oldalkijáratánál, a falba beépítve látható a csúcsíves síremlék fedőlapja. A püspököt teljes alakjában ábrázolja főpapi díszben. A várban álló egykori székesegyház helyén találták, amikor 1886-ban Lipovniczky István váradi püspök megbízásából Römer Flóris kanonok ásatásokat végzett.

Scolari András püspök (1409–1426), firenzei származású főpap nagy szerepet játszott kora reneszánsz művelődésének és művészetének Bihar területén való meghonosításában. Püspöksége alatt népes firenzei kolóniát gyűjtött maga köré, s így Váradot a 15. század elején az olasz rinascimento legfontosabb hazai színhelyévé fejlesztette. Egyike volt a bibliofil főpapoknak, akiknek saját könyvtáruk volt. Az ő idején szervezték meg a könyvtárigazgatóságot. Püspöki palotája oly mértékben kiépült, hogy egyszerre két uralkodót is vendégül láthatott. Ő téríttette ismét a Hévjó vizét a vár árkába, amely télen sem fagyott be.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

11. Thurzó Zsigmond püspök síremléke

Az oldalkijáratnál, a belső falba beépítve látható a reneszánsz stílusban készült sírkő, de csak a címere látható rajta és egy latin szöveg. 1883-ban a várban álló egykori székesegyház helyén találták, amikor Lipovniczky István váradi püspök megbízásából Rómer Flóris kanonok ásatásokat végzett. Thurzó Zsigmond 1506–1512 között volt Várad püspöke, aki reneszánsz stílusban átépíttette a püspöki palotát.

10

11

12–13. Síremlékek

Az oldalkijáratnál a falba beépítve található még két főpapi síremlék. Ezeket is a várban álló egykori székesegyház helyén találták, amelyek ugyancsak 1883-ban kerültek ide.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

14. Ipolyi Arnold püspök síremléke

A Bazilikában, a jobboldali hajó pillérén látható. Az életnagyságú bronzszobrot Fraknói Vilmos emeltette, Kiss György mintázta. A szobor körüli felirat a következő: IPOLYI ARNOLD VÁRADI PÜSPÖK EMLÉKÉNEK HÁLÁS KEGYELETTEL EMELTE FRAKNÓI VILMOS VÁRADI KANONOK 1823-1886. Alul középen: Deus et Patria. Alatta a kriptában nyugszik a kiváló tudós, művészettörténész főpap, aki 1886-ban halt meg néhány hónapos váradi püspökség után

Ipolyi Arnold (1823. október 20-án született Ipolykeszin – ma Szlovákia, meghalt 1886. december 2-án Nagyváradon): püspök, történettudós, teológus, etnográfus, nyelvész, régész, tudományszervező. Felvidéki német – cipszer – gyökerű családból származik, eredeti neve Stummer. Iskoláit Korponán, Selmecbányán végezte, a papi pályára Pozsonyban és Bécsben készült fel. Felszentelése után a Pozsony megyei Zahoron plébános. 1854-ben Magyar Mythológia című monográfiájával szinte berobbant a tudományos életbe. Akkor került kapcsolatba a műemlékvédelemmel, amikor a 19. század közepén az egész osztrák birodalom, így Magyarország és Erdély műemlékeinek védelmére is megalakított, bécsi székhelyű, Central comis-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

14

sion 1856-ban konzervátorai közé választotta. Mint zohori plébános segítette a bizottság munkáját a Pozsony környéki területen. A bizottság megbízásából bejárta a Csallóköz falvait, s az itt található műemlékekről készült könyve a magyarországi műemléki topográfiák ősének tekinthető. Anyaggyűjtő munkáját tovább folytatta Észak-Magyarországon, s nemsokára megjelentek első összefoglaló, középkorral foglalkozó, művészettörténeti tanulmányai, Magyarország középkori építészetéről, szobrászatáról, festészetéről, ötvösségéről. 1860-tól Egerben kanonok. 1861-ben a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választják. 1867-ben megalakítja, Rómer Flórissal, a Magyar Történelmi Társulatot és annak folyóiratát, a Századokat. Alelnöke, majd elnöke a társulatnak. 1871-től besztercebányai püspök. Monográfiát írt az itteni gótikus plébánia templomáról. Közbenjárásának köszönhetően, 1872-ben megalakul a Műemlékek Ideiglenes Bizottsága, mely később a Műemlékek Országos Bizottságává alakul. Tagja e bizottságnak egész haláláig. Főpapi elfoglaltsága miatt történetírása nem teljesedett ki. A Magyar Történelmi Társulat megalakulásától kezdve, minden esztendőben vidéki vándorgyűlést szervezett. A Magyar nemzetegység és államnyelv történeti alakulása című elnöki megnyitója 1876-ban hangzott el, a rimaszombati gyűlésen. Ebben összefoglalja nemzetről és államról alkotott felfogását. A magyar iparélet történeti fejlődése című elnöki megnyitója 1877-ben hangzott el, a pozsonyi vándorgyűlésen. A művelődéstörténet addig elhanyagolt ágát ismertette. Művelődéstörténeti tanulmányainak alapja a néphagyomány. Jelentősek művészettörténeti, régészeti tanulmányai. 1886. február 18-tól december 2-ig volt Nagyvárad püspöke.

A püspök, két rezidenciáján, Barsszentkereszten és Besztercebányán hatalmas műgyűjteményt hozott létre: 521 db kép és festmény, 40 gobelin, 83 perzsaszőnyeg, 219 ötvösmunka, 518 antik edény és számos más egyházi relikvia, 77 régi bútor, 14 000 kötetből álló könyvtár, nagy levéltári anyag, mint személyével kapcsolatos iratanyag, családi levéltár, iratgyűjtemény.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Még életében úgy rendelkezett, hogy gyűjteményét a majd létesítendő Magyar Keresztény Múzeumban helyezzék el. Mivel mint nagyváradi püspök halt meg, gyűjteményét 1889-ben Nagyváradra szállították, mindkét felvidéki rezidenciájából, 638 csomagban, mely tizenkét vasúti vagont töltött meg. A gyűjtemény évekig becsomagolva állott, s az 1896-ban avatott új múzeumépületben helyezték el és állították ki. 1916-ban, a háború zavaros éveiben az Ipolyi-gyűjtemény nagy része Budapestre került, majd Esztergomba. Az Esztergomi Keresztény Múzeum mai hírnevét e gyűjteménynek köszönheti. Egy része ma is Nagyváradon található, az állami múzeumban.

15. Szent László hermája

Ma a Bazilika egyháztörténeti múzeumában áll. Régebben a hermát elzáró szentségtartóban őrizték, a Bazilika mellékoltárának Szent Lászlót ábrázoló képe alatt.

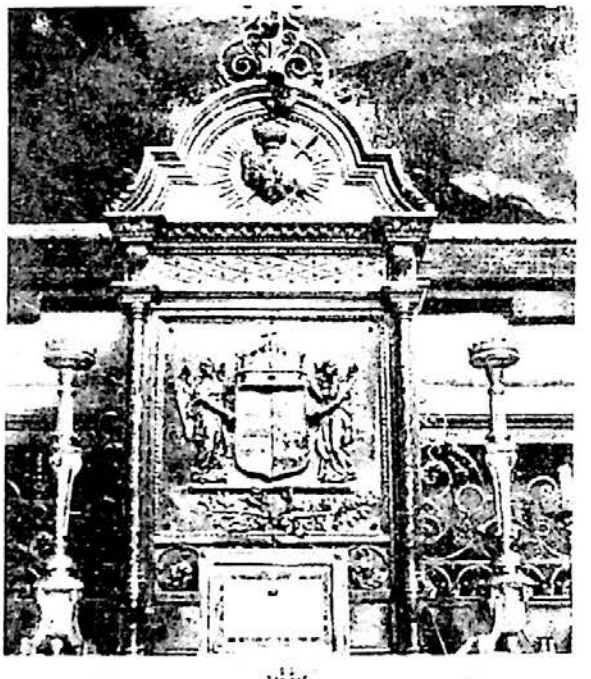

15a

15b

„A herma Schlauch Lőrinc bíboros adománya volt a székesegyháznak. Az első hermát – amely a 14. század remekművei közé tartozik – 1566 után Naprághy Demeter erdélyi püspök a gyulafehérvári állami kincstárból hogy, hogy nem, megszerzi, Prágában megjavíttatja, s amikor elhagyni kényszerül püspöki székét és győri püspökké nevezik ki, magával viszi. Azóta ezen ereklyét és ereklyetartót (ez a herma) Győr a magáénak tartja, és a székesegyház felépítése után már másodszor is hiába kéri a váradi püspök és káptalan, nem adja vissza. (Először 1693-ban kérte Benkovits Ágoston püspök). 1780-ban gróf Kornis Ferenc hozza Győrből azt a gyönyörű rokokó kazettát, amely a szent király koponyacsontjából egy kis darabkát tartalmaz.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Szent László szentté avatása 700. évfordulójára készítteti el Schlauch bíboros Link Fülöp ötvössel a 44 kg súlyú ezüst hermát, amely nem másolata az eredetinek. Gazdagon aranyozott, zománcképekkel díszített mestermunka, drága- és féldrága kövekkel ékesítve." (Mons. Fodor József: Megkésett főhajtás az újabb száz év előtt, in Székesegyházi-Bazilika Nagyvárad, Partiumi füzetek 11, 58–59 old.)

16. Babérkoszorú Szent László szentté avatásának 750. évfordulója tiszteletére

A Bazilikában található. A babérkoszorú felső részén Magyarország Árpád-kori címere, belsejében, szalagok között a következő felirat olvasható:

SZENT LÁSZLÓ
EMLÉKÉNEK
SZENTTÉAVATÁSA
750.
ÉVFORDULÓJÁRA

A bronz koszorút Budapest székesfőváros vezetősége készíttette 1942-ben.

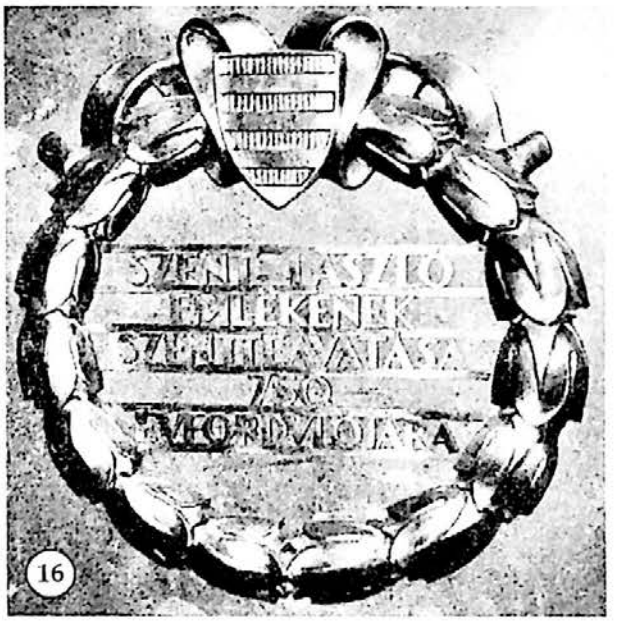

17. Szent László majolika domborműve

A jobboldali hajóban leghátul látható. Szent László király majolika domborművét Fraknói Vilmos szentjobbi apát küldte ajándékba Rómából, 1916-ban.

18. Báró Bémer László püspök síremléke

A Bazilika kriptájában található. Felirata:

BEZDÉDI (a püspöki) KISBÁKAI
(címer)
Báró BÉMER LÁSZLÓ
NAGYVÁRADI PÜSPÖK 1843–1850
Az 1848/9 forradalom miatt
Tirolba belebbeztetett
1860 hazájába visszatért
1862 Nov 4én meghalt UNGVÁRON.
Béke hamvaira!

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Anyaga vörös márvány.

Bémer László, várad püspöke a városnak ajándékozta azt a területet, amelyen a Bémer (ma Ferdinánd) tér található.

Vádként hozták fel ellene, hogy jelen volt az 1849. április 14-i debreceni trónfosztó országgyűlésen, melynek határozatait ki is hirdette. Haynau megígérte neki, hogy lemondása esetén megszünteti ellene az eljárást. Miután a püspök ezt megtette, még aznap letartóztatta. A 65 éves főpapot 1850. március 5-én kötél általi halálra ítélték, amit aztán húszévi vasban töltendő várfogságra módosítottak. Egy év elteltével ezt kényszer-kolostori tartózkodásra enyhítették; közben 1855-ben Lanzerdorfban megvakult, ezt követően Ungvárra vonulhatott vissza...

Bémer püspök tíz év kolostori magány után került Ungvárra, ott halt meg 1862-ben. Hamvait csak évek múltán hozták vissza a váradi Bazilikába. (Kordics Imre: Egyháziak a viharos korszakban, in A szabadságharc zászlaja alatt, Partiumi füzetek 13., 215. old.)

19. Rómer Ferenc Flóris síremléke

Eredetileg a Váradolaszi temetőben volt felállítva, bezárása után Tempfli József megyés püspök bevitette a Bazilika altemplomába.

Felirata:

RÓMER
FERENCZ FLÓRIS
VÁRADI KANONOK
JÁNOSI APÁT

[Erdélyi Magyar Adatbank]

VASKORONA-RENDI LOVAG
1815–1889.

A síremlék anyaga márvány.

20. Rómer Flóris emléktáblája
A Római Katolikus Székesegyház plébániáján, a Kanonok sor 19. szám alatt található.
Felirata:

A legnagyobb Nádor fia
JÓZSEF
cs. kir. Ausztriai főherczeg Úr
A háládatos tanítvány emlékéül
Itt September 3-án, 1878-ban
RÓMER FLÓRIS FERENCZ
kanonokot,
mint hajdani tanitóját meglátogatni
kegyeskedett!
Béke a Jövőnek, Üdv és Szerencse
a Távozónak!
Örök hálául a megtiszteltől!

19

Anyaga fekete gránit, mérete kb. 40×60 cm, mélyített, aranyozott betűkkel.

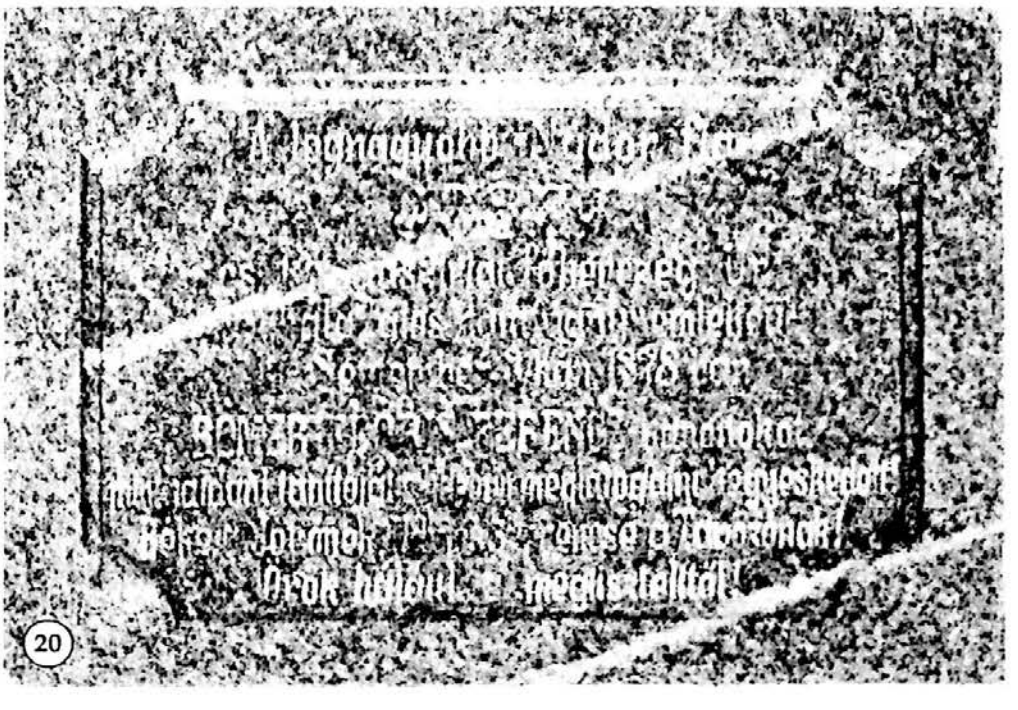
20

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Rómer Flóris (1815. április 12., Pozsony – 1889. március 18., Nagyvárad): kanonok, régész, művészettörténész, múzeumszervező. Iskolai tanulmányait Pozsonyban végezte, majd a bencések pannonhalmi gimnáziumába kerül. Tanulmányait Győrben, majd Bakonybélben folytatja. Tanári munkáját a bencések győri gimnáziumában kezdte meg, természetrajzot tanítva. Hamarosan a pozsonyi akadémián adta elő a természetrajzot. Résztvett az 1848-as szabadságharcban, főhadnagyi rangig jutva. A szabadságharc leverése után öt esztendőt Bécs, Olmütz és Jozefstadt börtöneiben töltött. 1854-ben amnesztiát kap, majd három év múlva folytatja tanári munkáját. Előbb Kőszegen, majd Győrött tanított. Érdeklődése a régészet felé fordult. 1859-ben a bécsi Central-Comission levelezőjének választotta. Első írásai a reformkor legjelentősebb folyóiratában, a Tudomány Tárban jelentek meg. Első jelentős munkája a Bakony-középhegység, amely geológiai, botanikai, régészeti, építészettörténeti gyűjtését tartalmazza. Ennek elismeréseként az Akadémia levelező tagjai közé választotta. Kinevezik a pesti katolikus főgimnázium igazgatójának. Ettől kezdve minden szabad idejét a régészetnek szenteli. Ipolyi Arnold vezetésével 1867-ben megalapította a Magyar Történelmi Társulatot, s annak folyóiratát, a Századokat. A magyarországi régészet megalapítója. Vezeti az egyetem régészeti tanszékét, alapítója és szervezője a Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztályának. Előbb az Akadémia kézirattárának, majd a nemzeti múzeum régiségtárának őre. Megalapítója és szerkesztője az Archaeológiai Értesítőnek. Részt vett két világkiállításon, Párizsban és Bécsben, mint a kiállítás magyar művészeti anyagának kísérője. Munkájának elismeréseként a Vaskorona Rend Lovagja és királyi tanácsos címmel tüntetik ki. 1871-től a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Alapító és rendes tagja a Műemlékek Ideiglenes Bizottságának, majd a Műemlékek Országos Bizottságának. 1875-ben kilép a bencés rendből és Ipolyi Arnold besztercebányai egyházmegyéjének papja lesz. 1877-ben elnyeri a nagyváradi irodalmi kanonokságot. Rögtön bekapcsolódott a Biharmegyei Régészeti és Történelmi Egylet munkálataiba. Az egylet az Ő szervezésével új, országos jellegű régészeti kiállítást rendezett. A vármegyeháza átengedi termeit, egyházi és főnemesi társulatok engedik át műkincseiket. Igazi fellendülés a társulat életében csak 1885-től mutatkozik, amikor a közgyűlés Rómer Flórist választja meg elnökének. 1886-ban új kiállítást nyit meg. Ekkor érkezik Váradra főpásztornak Ipolyi Arnold. 1888-ban jelent meg az egylet első évkönyve, Hegyesi Márton titkár szerkesztésében. Itt jelennek meg Rómer Flóris tudományos cikkei. A múzeum Apáca utcai helyisége az idők folyamán szűknek bizonyult, így az 1888. december 28-án tartott közgyűlés Rómer Flóris vezetésével elhatározta, hogy múzeumépítésre alkalmas telket kér a várostól. Annál is inkább aktuálissá vált, mivel Ipolyi Arnold püspök hatalmas értékű gyűjteményét Váradon akarták elhelyezni. E nagyméretű munkálatok véghezvitelének halála vetett véget.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

21. Bunyitay Vince címzetes püspök síremléke

A Bazilika kriptájában található. Felirata:

BUNYITAY VINCZE
PÜSPÖK
1837–1915

Bunyitay Vince (1837. január 17-én született Sátoraljaújhelyen – 1915. március 26-án halt meg Nagyváradon): kanonok, címzetes püspök, történelemtudós, múzeumszervező. A Zemplén vármegyei család felmenői református esperesek, lelkészek voltak. Anyja, a katolikus Szepesi Anna kívánságára a gyermekeket katolikusnak keresztelik. Középiskoláit Sátoraljaújhelyen, Kassán és Egerben végezte. Itt lett kispappá. Elvégezte a hittudományok négy évfolyamát, majd Bartakovits Béla egri érsek udvarában az egyházmegyei hivatal másoló irodatisztje. Kispap korában jelentek meg első költeményei a Családi lapokban és a Katolikus Szemlében. Nem bírva a gépies másolgatást, otthagyta papi állását, Pestre megy nevelőnek. Három hónap után Nagyváradra jön Szaniszló püspök udvarába, aki 1859 márciusában felveszi a váradi egyházmegye papjai közé. 1859-ben segédpappá szentelik, kiküldik Békéscsabára káplánnak, ahol szlovák nyelven tartja a szentbeszédeket. 1860-ban miséspappá szentelik és kinevezik káplánnak Váradolasziba. 1863-tól szentjobbi plébános. E történelmi táj hatására kezdi el helytörténeti kutatásait. Ekkor írja *Régi képek*, kétkötetes munkáját. 1875–1879 között plébános Bélfenyéren. Lemond plébániájáról és elfogadja a váradi püspöki könyvtárosi állást. Ekkor kezdődik életének második szakasza, a történetírásnak szentelve. Mostmár lehetővé vált számára a levéltári kutatás. 1883–1884-ben jelent meg *A váradi püspökség története* című monumentális munkája, három kötetben. Ez volt életművének csúcspontja. Máig megmaradt a nagyváradi egyháztörténet főművének. Ma is döntő módon befolyásolja a bihari történetírást. Elismerésként 1884-ben az Akadémia levelező tagjává avatta. Akadémiai székfoglalójában, *A mai Nagy-Várad megalapításá*ban, összefoglaló képet nyújt a 18. században élt

[Erdélyi Magyar Adatbank]

püspökök és kanonokok alkotásairól. A Műemlékek Országos Bizottsága kinevezi kültagjának. A Biharmegyei Régészeti és Történelmi Egylet tisztújító közgyűlése 1891-ben elnökévé választotta. Elnöklete alatt sikerrel haladt az új múzeum felépítésére folytatott gyűjtés, mely csakhamar elérte a 20 ezer forintot. A fő tét Ipolyi Arnold hatalmas értékű műgyűjteményének elhelyezése volt. Az 1892. közgyűlés elnöki megnyitójában vázolta az egylet kettős célját: az ízlés nemesítését és a megye története megírásának előkészítését. Ekkor olvasta fel a *Színi és operai előadások Nagyváradon a múlt században* című értekezését is. E tanulmány az egylet 1893-ban megjelent második évkönyvében található meg.

1892-ben alakult meg a Szigligeti Társaság, melynek alakuló közgyűlése tiszteletbeli taggá választotta. 1896. június 27-én avatták fel az új múzeumépületet. Az ünnepi ülés a püspöki palota nagytermében volt, ahol Fraknói Vilmos püspök beszéde után Bunyitay Vince olvasta fel *Biharvára és a honfoglalás* című tanulmányát. 1893-ban kanonokká nevezik ki. Ekkor kezdődik pályafutásának harmadik korszaka. Tagja lett a Szent István Társulat bizottmányának, a Műemlékek Országos Bizottságának. Felsőgalyi apát, pápai prelátus. Munkásságának elismeréseként megkapta a címzetes püspöki kinevezést.

22. Királyszobrok

A főoltár két oldalán állnak. Baloldalt Szent István király **(22a)**, jobboldalt Szent Imre herceg **(22b)**. A szobrok gipszből készültek, Eberhardt Ferenc alkotásai.

22a

22b

[Erdélyi Magyar Adatbank]

23. Pázmány Péter bíboros szobra

A Bazilikában található, a főbejárat közelében. A Nagyváradon született főpap bronzszobrát Harmath István szobrászművész készítette.

24. Boldog Bogdánffy Szilárd vértanú püspök szobra és emléktáblája

A Bazilikában található, a főbejárat közelében, egy alacsony emelvényen elhelyezve. Alatta egy homokkőtömbön **(24b)** a következő felirat olvasható:

IN MEMORIAM
Dr. BOGDÁNFFY
SZILÁRD Nagyváradi püspök
1953 Nagyenyed

A bronzszobrot Harmath István szobrászművész készítette. A 2010-ben boldoggá avatott mártírpüspök a nagyenyedi börtönben halt meg 1953-ban.

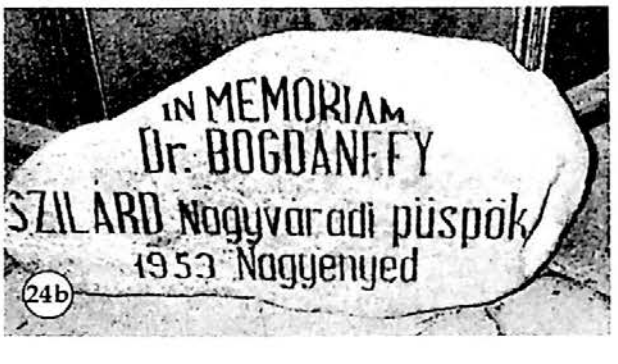

25. Szent Borbála emléktáblája és szobra

A Bazilikában található, Szent Borbála oltára mellett.

Felirata:

TŰZÉREK VÉDŐSZENTJE
SZENT BORBÁLA
KÉRÜNK TÉGED
ŐRIZZED
A M.KIR. „GÁBOR ÁRON"
HONVÉD TŰZÉRSÉGI
HADAPRÓDISKOLA EMLÉKÉT.
AZ ISKOLA ÚJRANYÍTÁSÁNAK
60-IK ÉVFORDULÓJÁN
2001-BEN
AZ EGYKORI TŰZÉR TISZTEK
ÉS HADAPRÓDOK

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ADOMÁNYÁBÓL ÁLLITOTTA A BAJTÁRSI KÖR.
AZ OLTÁRON ÁLLÓ SZOBOR EREDETIJE
AZ 1940-ES ÉVEK ELEJÉN A HADAPRÓDISKOLÁBAN ÁLLT.

A tábla anyaga vörös márvány, méretei: 70×60 cm.

2001. október 21-én a Magyar Királyi Gábor Áron Honvéd Tüzérségi Hadapródiskola, hatvan évvel ezelőtti növendékei, egykori iskolájuknak emléket óhajtottak állítani. Így került a Szent Borbála-oltárra az iskolájukban egykor állott Szent Borbála-szobor mása és az eseményt megörökítő márványtábla.

26. A Basilica Minor emléktáblái

Két, 30×60 cm nagyságú márványtábla, amelyet 1991-ben helyeztek fel, annak emlékére, hogy II. János Pál pápa a Kis bazilika rangot adományozta a székesegyháznak.

A második táblán a pápai címer látható **(26b).**

[Erdélyi Magyar Adatbank]

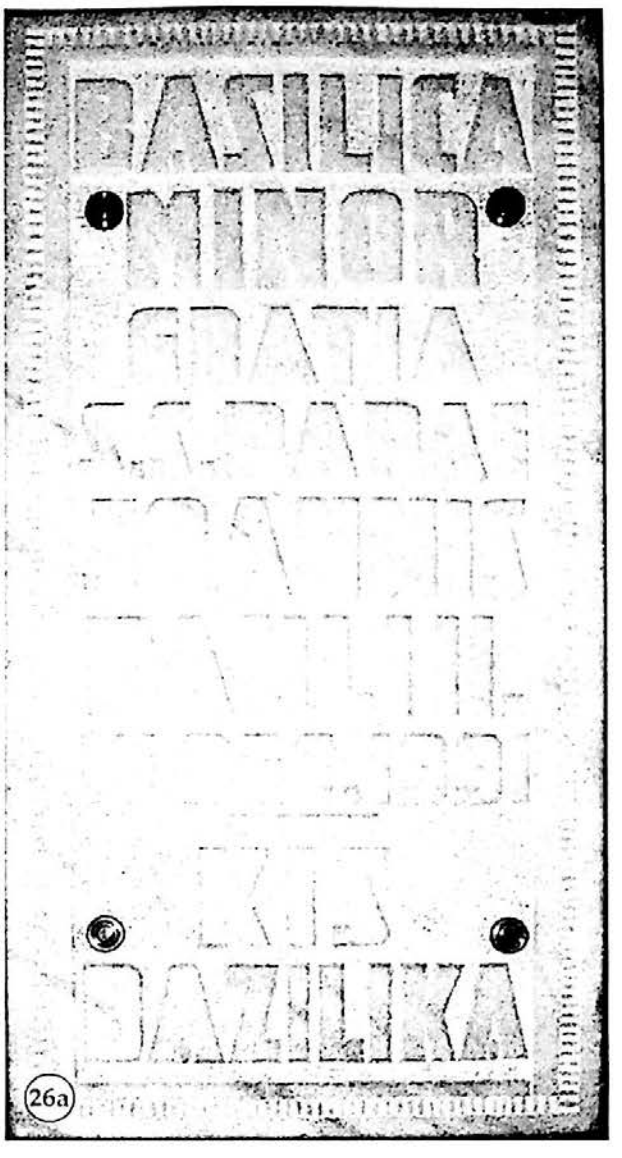

26a

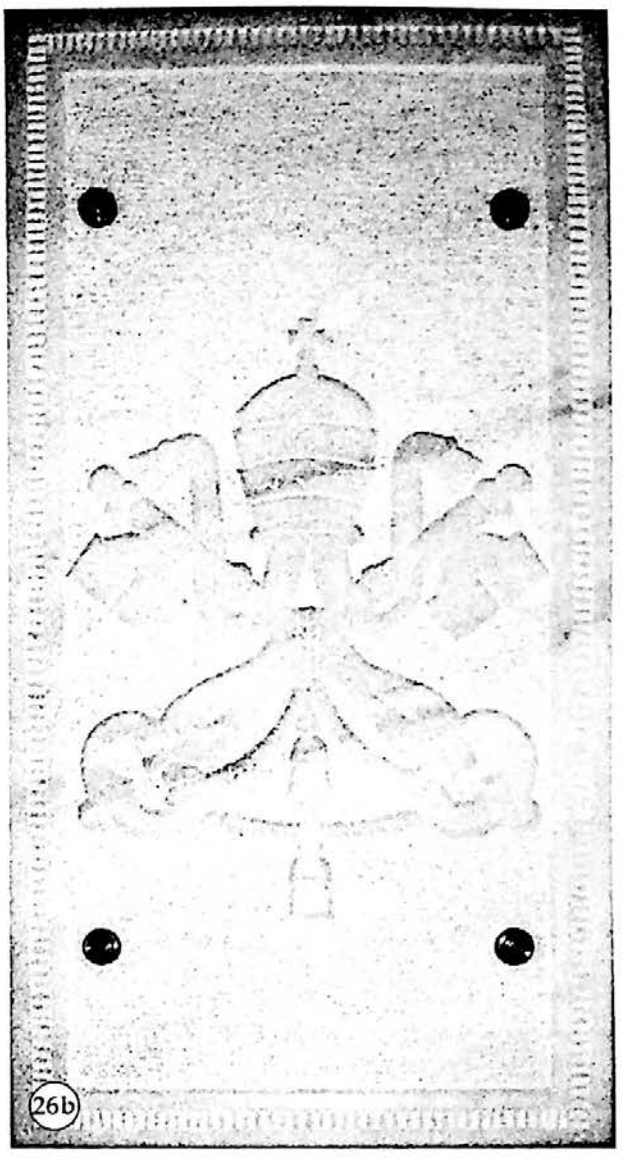
26b

27. Szent László kőszobra

1738. június 27-én állították fel a Kispiac, a későbbi Szent László, a mai Unirii tér mértani középpontjában, a káptalan önkéntes adományaiból. A sajátos barokk szobor alkotója ismeretlen. 1892-ben átköltöztették a papnevelde kertjébe. Az 1960-as években elásták a régi múzeum – ma Gyermekpalota – kertjébe, hogy megmentsék. 1999-ben ásatta ki Tempfli József megyés püspök, majd restaurálása után, 2000. május 21-én, a Varadinum-ünnepség keretében a Bazilika mellett állították fel.

28. Szent László bronzszobra

1893. szeptember 10-én került a városalapító királyról elnevezett tér közepére, a kőszobor helyére. Schlauch Lőrinc püspök rendelte meg Tóth István szobrászművésztől. A lovagkirály szobra három méter magas, fején a szent korona, vállán hímzett palást, bal kezét egy földre támasztott palloson tartja, csípőjén pihentetett jobb keze mögött csatabárd függ. A szobor talapzatán kőbe vésve mindössze annyi olvasható: Szent László

[Erdélyi Magyar Adatbank]

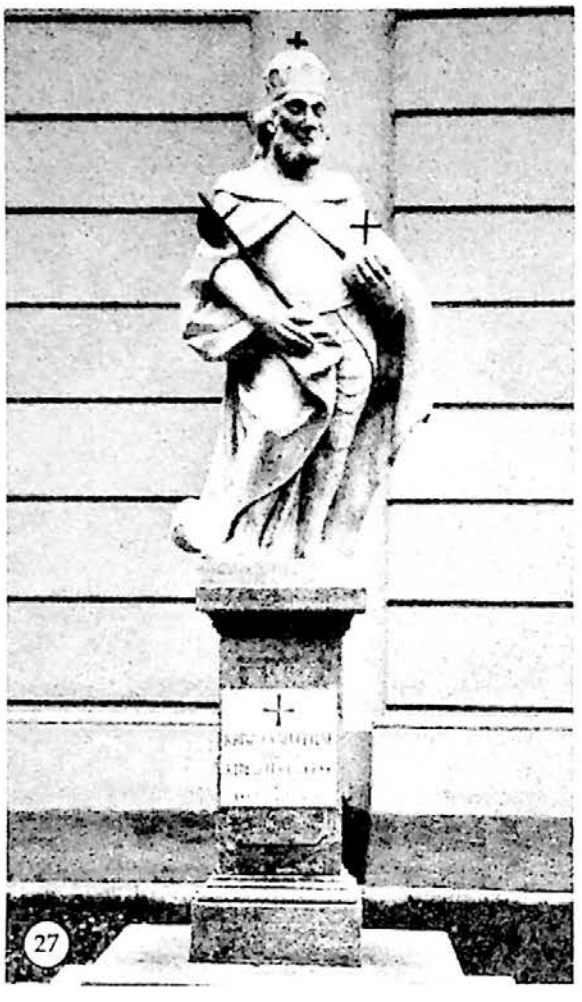

27

28

28a

28b

[Erdélyi Magyar Adatbank]

király könyörögj érettünk. A szobor négy sarkánál egy-egy kisebb talapzaton címerpajzsot tartó bronzoroszlánokat helyeztek el (28a–28b). A címerpajzsokon Magyarország, Nagyvárad és Schlauch Lőrinc bíboros címere, valamint Szent László pecsétje láthatók. Az oroszlánok talapzatát szépmíves kovácsoltvas kerítés köti össze. Az egész kompozíciót egy másik, kör alakú kerítés veszi körül. 1923-ban áthelyezték a püspöki palota kertjébe, a székesegyház, ma Bazilika elé. (Péter I. Zoltán: Mesélő képeslapok, Nagyvárad 1885–1915, 113. old.)

29. Szaniszló Ferenc püspök bronzszobra

Tóth István szobrászművész alkotása a püspöki palota kertjében áll. 1896-ban állították fel. A kegyes életű püspököt ülő helyzetben ábrázolja.

29

30. RMDSZ-emlékmű

A Bazilika kertjében áll. A tengeri mészkőből készült, kb. három méter magas emlékmű Deák Árpád képzőművész és Némethy László műépítész alkotása.

Felirata:

A kezdet... '89. XII. 23.

A valószínűleg bronzból készült felirat mára eltűnt.

2009. december 23-án avatták fel. Beszédet tartott Szabó József, az RMDSZ alelnöke, Varga Gábor, az RMDSZ Bihari Szervezetének volt elnöke, Tempfli József nyugalmazott megyés püspök. Az emlékművet Biró Rozália alpolgármester, Fodor József általános helynök és Varga Gábor leplezte le. Közreműködött Meleg Vilmos színművész. A megemlékezés a Himnusz eléneklésével zárult.

30

[Erdélyi Magyar Adatbank]

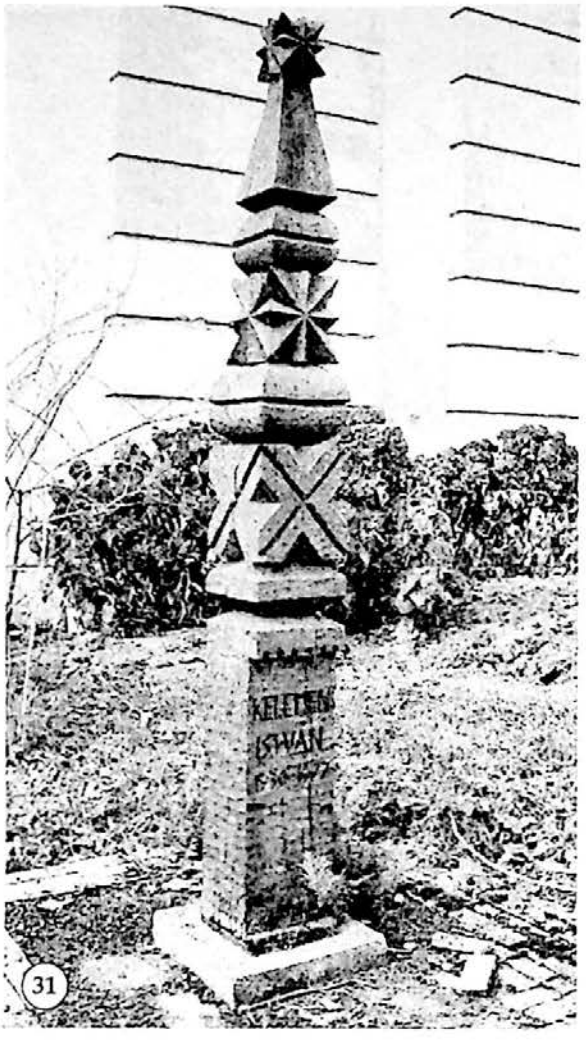

31

31. Kelemen István kopjafája
A Bazilika kertjében látható.
Felirata:

KELEMEN
ISTVÁN
1930–1977

A kopjafát a Színház irodalmi titkárának emlékére állították.

32

32. Ferenc József és Erzsébet királyné emléktáblája
A római katolikus püspöki palota dísztermében, a bejárati ajtó fölött található.
Felirata:

EZEN TERMET
ÚJBÓL DISZÍTTETVÉN
1879 APRIL 24
FERENCZ JÓZSEF
MAGYARORSZÁG
APOSTOLI
KIRÁLYA ÉS ERZSÉBET
KIRÁLYASSZONY Ö FEL-
SÉGEIK HÁZASSÁGÁNAK
NEGYEDSZÁZADOS
EMLÉKÜNNEPÉN
FÖLAVATTA
LIPOVNOKI
LIPOVNICZKY ISTVÁN
NAGYVÁRADI PÜSPÖK

A tábla stilizált kereszt formájú, amely díszes keretben van foglalva. A királyi házaspár neve piros, a püspök neve kék színnel van megkülönböztetve a szöveg többi részétől.

A püspöki palota restaurálása közben, 2007-ben tárták fel a díszteremben. A terem boltozatának és falainak díszítése Stornó Ferenc munkája. Néhány évtizede lefestették e falképeket, s így menekülhettek meg a pusztulástól.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A Szent László-plébániatemplom emlékei

33. A templom kronosztichonja

A templom bejárati ajtaja fölött álló kőtábla. Felirata:

„HonorIbVs DIVI regIs LaDIsLaI DICata sVrreXIt"

Magyar fordítása: Dicső László király tiszteletére szentelve emeltetett. A latin szöveg nagy betűinek összeolvasásával az 1733-as évet kapjuk, mellyel a templom építésének befejezését kívánták közölni, bár tudvalevő, a templom ekkor még nem készült el. A kőlapot barna olajfestékkel kenték le, ezért nehéz kibetűzni a szöveget.

34. Nagyvárad török uralom alóli felszabadulásának emléktáblája

A Szent László-plébániatemplom szentélyének külső falán van. Felirata:

EZT AZ EMLÉKTÁBLÁT
NAGYVÁRADNAK
A TÖRÖK URALOM ALÓL
1692 JUNIUS HÓ 5-ÉN TÖRTÉNT FELSZABADULÁSA
KÉTSZÁZADOS EMLÉKÉRE
EMELTE A VÁROS KÖZÖNSÉGE
1892 ÉVI JUNIUS HÓ 26-IK NAPJÁN

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Anyaga: márvány. A város állíttatta 1892-ben a kétszáz éves évfordulóra. A virágfüzérrel díszített keretelt márványtábla alján apróbb betűkkel ez olvasható: E templom épült 1723-ban.

35. Nagyvárad török iga alóli felszabadulásának emléktáblája

A Szent László-templom szentélyének egy másik zárófalán áll. Felirata:

1692 - 1992

ÎN AMINTIREA ANIVERSĂRII
A 300 DE ANI DE LA
ELIBERAREA ORAȘULUI DE
SUB ASUPRIREA OTOMANĂ
BISERICILE ȘI LOCUITORII
ORADIEI

A TÖRÖK IGA ALÓLI
FELSZABADULÁS
300. ÉVFORDULÓJÁNAK
EMLÉKÉRE
NAGYVÁRAD EGYHÁZAI
ÉS NÉPE

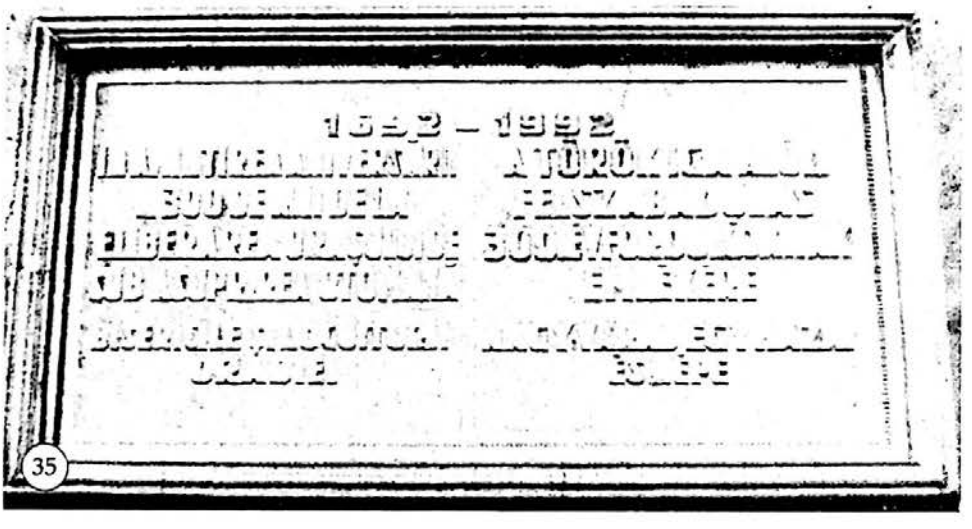

Anyaga márvány. 1992. május 17-én avatták fel az első Varadinum-ünnepség alkalmából, a háromszáz éves évforduló tiszteletére.

36. Emléktábla a templom megmentésének évfordulóján

A templom bejárata alatt található.

40×40 cm nagyságú márványtábla.

Az emléktáblát a Nobilitas Egyesület állíttatta. 2009. június 1-jén, pünkösdhétfőn leplezték le, annak emlékére, hogy a váradiak összefogásának köszönhetően a Szent László-templom 1964 pünkösdjén, 45 évvel ezelőtt megmenekült a lebontástól. Az ünnepi szentmisén Fodor József vikárius mondott szentbeszédet. A szentmise után Tőkés László püspök szólt az egybegyűltekhez. A Nobilitas Egyesület részéről Szabó István szólalt fel.

Mint elhangzott, 1964 májusában, körülbelül két héttel pünkösd előtt kezdett híre járni, hogy elhatározták a Szent László-templom lebontását. Hogy kik döntöttek így, pontosan nem lehetett tudni, az ürügy az volt, hogy rontja a városképet, és akadályozza a forgalmat. A lebontásról szóló

[Erdélyi Magyar Adatbank]

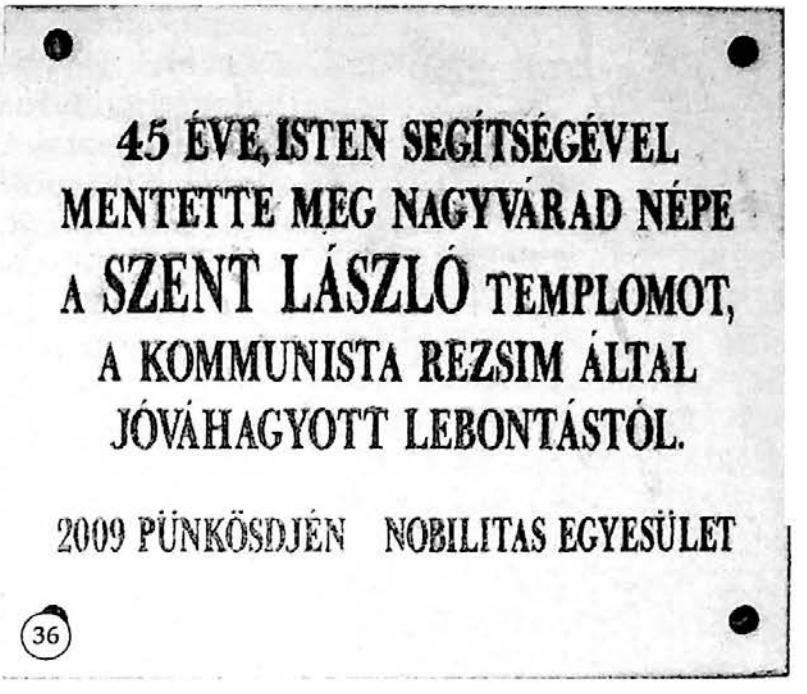

hír 1964. május 17-én, pünkösdvasárnap nyert megerősítést, amikor a nagymisén dr. Dászkál István akkori helyettes plébános felolvasta az Egyházi Főhatóság rendelkezését. Kihirdette, hogy másnap este fél hatkor lesz az utolsó szentmise a templomban, s keddtől a Kapucinus-templomban lesznek a szertartások. Megjegyzendő, hogy a templom plébánosát, dr. Ópalotai Jánost már hónapokkal előtte félreállították.

Pünkösdhétfőn, május 18-án este fél 6-ra hirdették a szokásos, de ez alkalommal utolsónak vélt szentmisét. A templom tele volt emberekkel, még a szent hajlék melletti villamosforgalom is leállt. A mise végén leoltották az örökmécsest, később pedig búcsújárás kezdődött. Éjfélkor dr. Dászkál István kérésére lassan megkezdődött a kivonulás a templomból, majd a káplán belülről bezárta az ajtót. De a nép ott maradt imádkozva a bezárt ajtó előtt, égő gyertyával a kezében, magyarok, románok, zsidók, katolikusok, protestánsok, ortodoxok egyaránt. Mindez csütörtök délutánig tartott, amikor megtörtént a csoda, vagyis a hívek és Nagyvárad népének kitartása meghozta az eredményt, a különböző fenyegetések és riogatások ellenére. Május 21-én este már a hívek között terjedt a hír: „visszakaptuk a templomot". A másnap reggeli 7 órás szentmisén pedig az emberek valósággal megszállták a templomot, noha munkanap volt. Az oltárok roskadásig teltek virágokkal, a szentmise végén pedig a nép magától kezdte énekelni a Téged Isten dicsérünk, Nagyasszonyunk, hazánk reménye, valamint a Keresztes vitézek daliás vezére című énekeket.

37. Emléktábla a Körös-híd mártír őrzőinek tiszteletére

A Szent László-plébániatemplom külső falán található.

2001. augusztus 18-án leplezték le. Az emléktáblát a Premontrei Öregdiákok Egyesülete állíttatta, a megyei tanács és a polgármesteri hivatal

[Erdélyi Magyar Adatbank]

segítségével. A mintegy százötven egybegyűltet dr. Rauscher Eduárd üdvözölte, majd Pásztai Ottó elnök beszélt a mártírokról. Ezt követően leleplezték az emléktáblát, amelyet Tempfli József püspök és Lugosi Mihály református lelkipásztor áldott meg. Tőkés László püspök nevében Lugosi Mihály, a Bihar Megyei Tanács nevében Ștefan Seremi, Kiss Sándor, a Megyei Tanács elnöke nevében – aki a legtöbb segítséget nyújtotta a tábla elkészítésében – Czvikker Katalin szólt az egybegyűltekhez. Ezután a koszorúzás következett, majd a megemlékezés a Szózat eléneklésével végződött.

38. Zeneszerzők plakettjei

Karl Ditters von Dittersdorf **(38a)** és Michael Haydn **(38b)** zeneszerzők plakettjei, akik több éven keresztül Nagyváradon éltek és alkottak.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

39. Pio atya szobra

A Szent László-templom kertjében 2002. június 16-án állították fel Pio atya bronzszobrát, melyet az újvárosi plébánia 1994-ben kapott Riminiből ajándékba.

Pio atya gondolatai a magyarokról: *„Magyarország egy olyan kalitka, amelyből egyszer még egy gyönyörű madár fog kirepülni. Sok szenvedés vár még rájuk, de egész Európában páratlan dicsőségben lesz részük. Irigylem a magyarokat, mert általuk nagy boldogság árad majd az emberiségre. Kevés nemzetnek van olyan nagyhatalmú őrangyala, mint a magyaroknak és bizony helyes lenne erősebben kérniük hathatós oltalmát országukra!"*

A váradolaszi református templom emlékei

40. A templom építési emléktáblája

A váradolaszi református templomban található. Keretelt fémtábla. Mérete 105×114 cm.

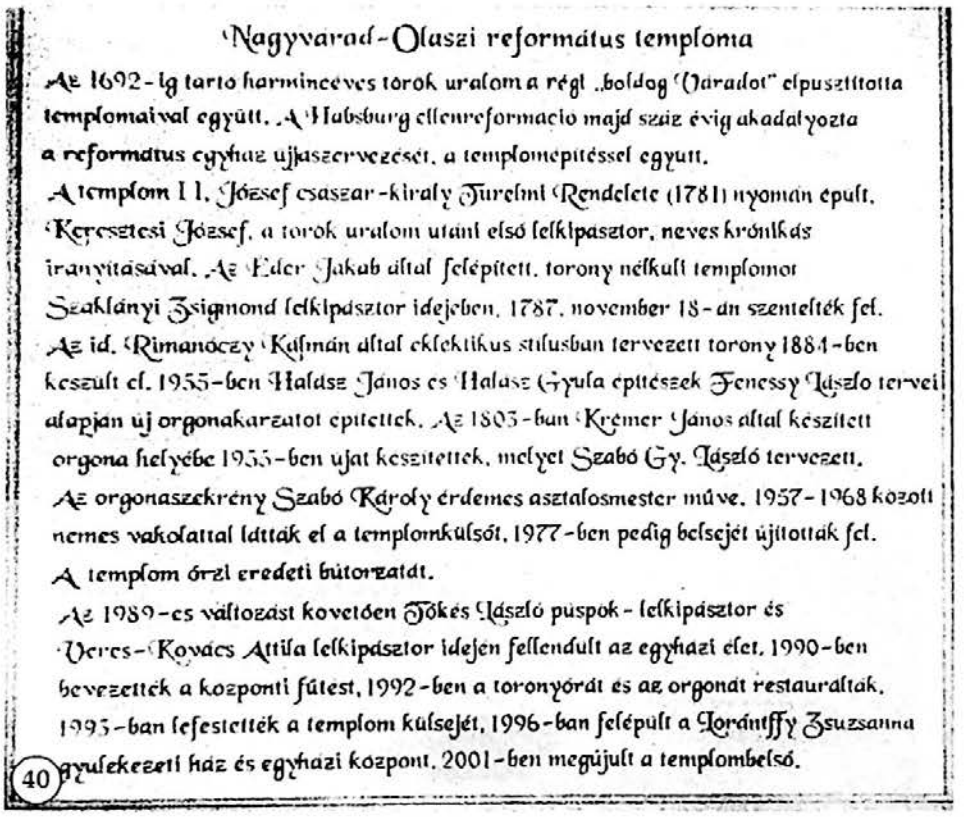
Nagyvarad-Olaszi református temploma

Az 1692-ig tartó harminceves török uralom a régi „boldog Váradot" elpusztította templomaival együtt. A Habsburg ellenreformáció majd száz évig akadályozta a református egyház újjászervezését, a templomépítéssel együtt.

A templom II. József császár-király Türelmi Rendelete (1781) nyomán épült. Keresztesi József, a török uralom utáni első lelkipásztor, neves krónikás irányításával. Az Eder Jakab által felépített, torony nélküli templomot Szaklányi Zsigmond lelkipásztor idejében, 1787. november 18-án szentelték fel. Az id. Rimanóczy Kálmán által eklektikus stílusban tervezett torony 1884-ben készült el. 1955-ben Halasz János és Halasz Gyula építészek Fenessy László tervei alapján új orgonakarzatot építettek. Az 1803-ban Krémer János által készített orgona helyébe 1955-ben újat készítettek, melyet Szabó Gy. László tervezett. Az orgonaszekrény Szabó Károly érdemes asztalosmester műve. 1957-1968 között nemes vakolattal látták el a templomkülsőt, 1977-ben pedig belsejét újították fel. A templom őrzi eredeti bútorzatát.

Az 1989-es változást követően Tőkés László püspök - lelkipásztor és Veres-Kovács Attila lelkipásztor idején fellendült az egyházi élet. 1990-ben bevezették a központi fűtést, 1992-ben a toronyórát és az orgonát restaurálták, 1993-ban lefestették a templom külsejét, 1996-ban felépült a Lorántffy Zsuzsanna gyülekezeti ház és egyházi központ, 2001-ben megújult a templombelső.

40

[Erdélyi Magyar Adatbank]

41. Az orgonaépítés emléktáblája

A váradolaszi református templomban látható. Anyaga márvány, mérete 36×50 cm.

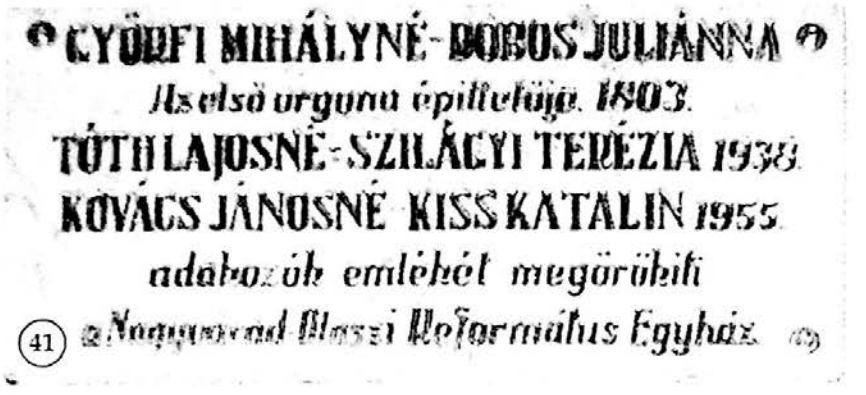

42. Adakozó emléktábla

A váradolaszi református templomban. Anyaga márvány, mérete 29×60 cm.

43. Iskolaépítési emléktábla

Az olaszi református templomban áll, nincs feltéve. Anyaga márvány, mérete 50×100 cm. Az 1995-ös Varadinum-ünnepség alkalmával akarták feltenni az akkor még állami szakiskola épületére, de a hatóságok nem engedélyezték. Feltevését egy későbbi időpontra halasztották.

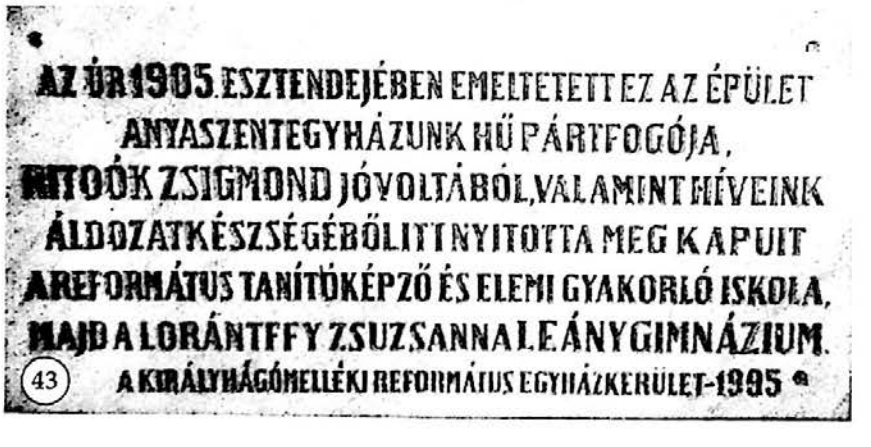

[Erdélyi Magyar Adatbank]

44. Millenniumi emlékoszlop

Az olaszi református templom kertjében áll. Az andezitből faragott emlékoszlop két tömbből áll, melyek illeszkedésüknél a Szent Korona körvonalait fogják körül. A felső tömbön Vörösmarty idézete olvasható: ÉL NEMZET E HAZÁN. Az alsó tömbön a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és az Olaszi Református Egyházközség nevei szerepelnek, mint az emlékmű állítói. Alkotói Gergely István, Dóczi András és Bocskai Vince szobrászművészek.

2000. november 19-én avatták fel. Az ünnep a Szózat eléneklésével kezdődött. Tőkés László püspök üdvözlő szavai után Kovács Zoltán főgondnok beszélt az esemény jelentőségéről, Szent Istvánt idézve. Tolnay István világi főjegyző felolvasta Orbán Viktor magyar miniszterelnök üdvözletét, majd beszédet mondott Elekes Botond, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának főosztályvezetője, Székelyhídi Ágoston, a Magyar Demokrata Fórum nevében, Borbély Imre, a Magyarok Világszövetségének alelnöke, dr. Csapó I. József szenátor. Jelen volt még Kapy István alpolgármester, Íjgyártó István bukaresti magyar nagykövet. Tőkés László püspök és Kovács Zoltán főgondnok leplezte le az emlékművet, majd a koszorúk elhelyezése után a Himnusz eléneklésével ért véget az ünnepély.

44

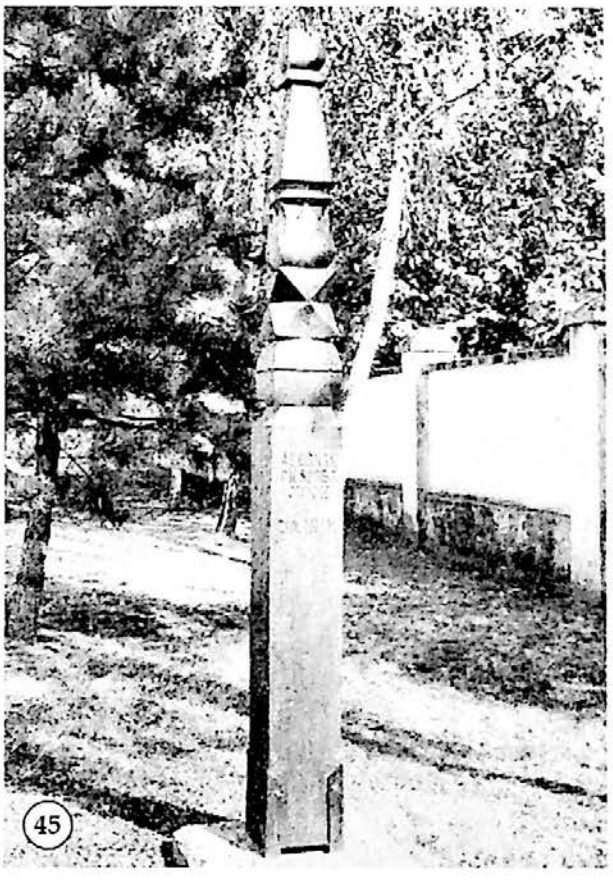
45

45. Kopjafa

A templom mellett látható a több mint két méter magas kopjafa. Felirata:

AZ ÚRNAK / DICSŐSÉG / ÖRÖKKÉ
ZSOLT.104,31

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1997-ben állították a Szovátai Református Egyházközség és a Nagyváradolaszi Református Egyházközség testvérkapcsolata felvételének alkalmából.

46. Lorántffy Zsuzsanna-emlékplakett

A volt zsidó iskolában, majd Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium bejárati folyosóján, a Mihai Viteazul utca 3. szám alatt látható.

A 40×40 cm nagyságú, rézből készült plaketten a fejedelemasszony domborműve és a következő felirat olvasható:

1600 1660
LORÁNTFFY ZSUZSANNA

Állíttatta a Királyhágómelléki Református Egyházkerület. Megáldotta Tőkés László püspök.

A Szent Anna-templom emlékei

47. Az Orsolya-rend Szent Anna-templomának kronosztichonja

A bejárat felett háromszögű táblán a következő felirat olvasható:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

AEVI
TERNI DEI
CVLTVI, ET BEA
TAE ANNAE HONORI SV
PERIS FA VENTIBVS. EXTRVI FECIT
STEFANVS SZENCZI, ABBAS BABOLCHEN
SIS, CANTOR ET CANONICVS VARADIENSIS.

Jelentése: Az örök Isten imádására és Szent Anna tiszteletére az égiek segítségével állíttatta Szenczy István, babolcsai apát, váradi éneklőkanonok. A római számokat jelző nagybetűk összeolvasásával a templom építésének évét kapjuk (1774).

48. Áradásjelző emléktábla

A Szent Anna-templom kapubejárata mellett, kb. egy méterre a földtől, kis márványtábla arról tudósít, hogy:

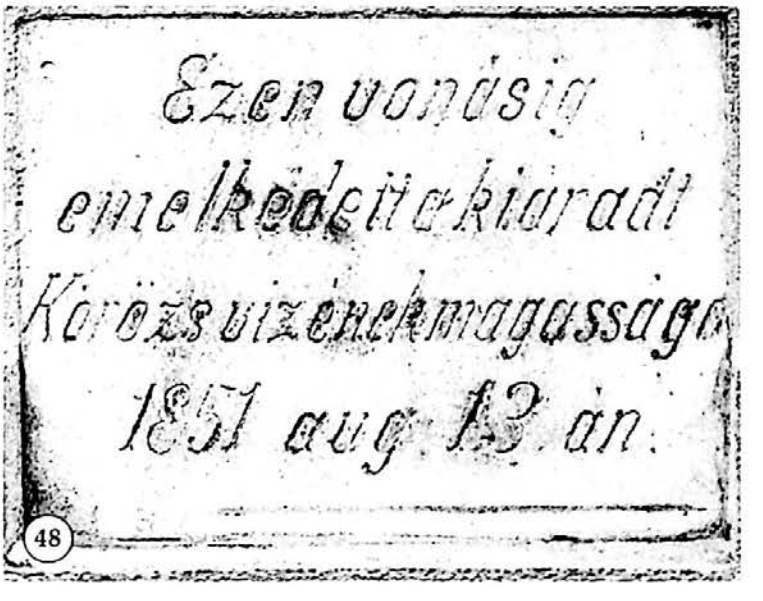

Az árvízről, Lakos Lajos váradi levéltáros a következőket írta 1904-ben: *„Ezen év aug. 13-án nagy csapás érte városunkat. A mondott napon ugyanis egy nyári záportól a Körös annyira megáradt, hogy Olasziban, a jelenlegi Ezredévi Emléktéren medréből kitört, s nem kevesebb, mint 555 házat döntött romhalmazzá. Ingóságokban és jószágokban a szenvedett kár 166,000 ezüst forintra becsültetett.*

A szerencsétlenség közvetlen okozója azon körülmény volt, hogy a fapiac a mai reáliskola (napjainkban a Gojdu Főgimnázium) *helyén volt s az ott kikötve levő tutajokat a megdagadt Körös hullámai elszakították, s a Szt. László-téri hídnál feltorlaszolták s a víz medréből kicsapott. Az Orsolya-zárda fő-utcai temploma falán ma is látható a tábla, mely az akkori vízmagasságot jelzi..."*

2008 júliusában, a templom renoválása alkalmából a táblát leszedték, majd egy kétnyelvű táblával helyettesítették. A műemlék épületen álló emléktábla a műemlék része, levétele nagy felháborodást váltott ki a lakosság körében. Ennek hatására rövidesen visszahelyezték.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A váradolaszi plébániatemplom emlékei

49

49. Báró Luzsénszky Etelka szobra

A síremléket Tempfli József megyés püspök mentette ki a felszámolt olaszi-temetőből. Itt volt eltemetve báró Luzinszky Joachim váradi püspök (1676–1681).

50–53. Fedlapok

A jeles sírok fedlapjait az oldalsó oltárfülkék falaiba építették be. Ezek a következők:

Jobboldalt az első oltárfülkében látható Bucsi Mihály alispán fedlapja **(50)**, aki 1751-ben hunyt el.

A második oltárfülkében Bucsi Mihály alispán nejének fedlapját **(51)** helyezték el, aki 1732-ben hunyt el.

A baloldali oltárfülkékben Melchior Salzar báró fedlapja **(52)** 1727-ből és Mesnil Simon tábornok, Várad helyőrségi parancsnokának fedlapja **(53)** látható 1735-ből.

50

51

[Erdélyi Magyar Adatbank]

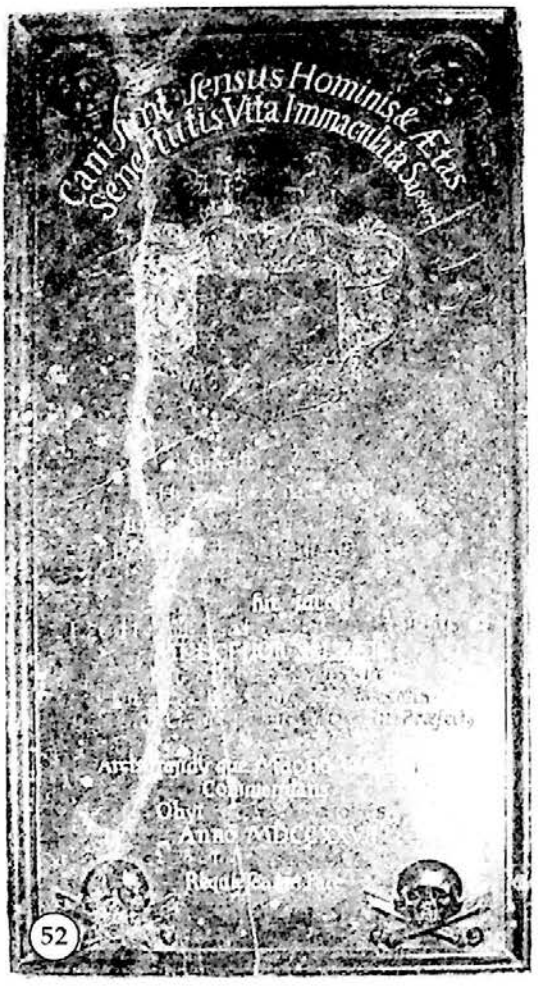

52

53

54. Szűz Mária mennybemenetele bronzszobor

Várad újkori történelme köztéri szobrászatának első alkotásaként Bihar vármegye rendjei 1735-ben egy kőből készült Mária-szobrot emeltek a vármegyeháza elé, az egykori Széchenyi, ma Traian téren. 1888-ban felcserélték egy Mária mennybemenetelét ábrázoló bronz alkotással. Alkotója Kiss György szobrász. Talapzata csak 1901-re készült el, Tóth István szobrász terve alapján. A szoborhoz harmonikusan illeszkedő talapzat alsó részére Bihar vármegye, Schlauch Lőrinc püspök, a Kende család és Nagyvárad bronzból készült címerei és a felállítás idejét jelző kronosztichon volt felfogva. A talapzat felső részének

54

[Erdélyi Magyar Adatbank]

három oldalára latin felirattal az egykori kőszobor talapzatának szövege került: az egykori megyeháza felé: „Ex sincero de votionis suae in Hungariae Patronam affectu", a tér felőli homlokzaton: „Aeviternis honoribus gloriosae in coelas assumetae Deiparae Virginis posuit", az egykori törvényszék felé: Comitatus Bihariensis Illustris Universitas Varadini." Magyarul, a három oldalt összeolvasva: Magyarország Patrónája iránti hódolatának őszinte érzelméből a Mennyekbe vitetett dicsőséges Istenanya örök tiszteletére állította Nagyváradon Bihar Vármegye illusztris közönsége. A negyedik oldali kopott felírás arról tudósít, hogy: „Eredetileg kőből készült 1735. Bronzból megújult a szobor 1888. A vármegyeház főkapujával szemben volt régi talapzata megújult 1901."

A városi néptanács utasítására 1960 augusztusában a szobrot a talapzat felső részével együtt leemelték. A megmaradt alsó részből a bronz címerpajzsokat leszerelték, majd a tér másik részéről Ady Endre mellszobrát helyezték rá. A Mária-szobrot az olaszi plébániatemplom kertjében állították fel. Ma is ott található. Sokat vesztett légies könnyedségéből azáltal, hogy az amúgy is megkurtított alapzat a hatóság „útmutatása nyomán" nem haladhatta meg a három métert. A szobor felállításakor az alapzatot tévedésből – vagy esetleg más meggondolásból – 90 fokban elfordították az óramutató járásával ellentétes irányban, így a latin felirat olvasását hátul, a templom felől kell kezdeni. (Péter I. Zoltán: Nagyvárad építészeti emlékei a barokktól a szecesszióig, 187–188. old.)

55. Pietà-szobor

Ma a Barátok, vagy olaszi plébániatemplom kertjében áll. Eredetileg a templom homlokzata előtti téren állították fel 1906-ban. A Tóth István szobrászművész alkotása a fájdalmas Szűz Máriát ábrázolja a keresztről levett Jézussal. A szobor Michelangelo 1498-ból való csodálatos alkotásának utánérzete. A talapzat felirata:

Isten Anyja esdve kérlek,
Mélyesmélyen vésd szívedbe
Szent Fiadnak sebeit.

Giacopone da Todi (1230–1306) Stabat Mater énekének egy verse.

A szobrot 1959-ben felújították, a körülötte levő kerítést lebontották. 1961. május 22-én a templomkertbe helyezték át.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

56. Szűz Mária a gyermek Jézussal

A kőszobor a plébániatemplom előtt áll, magas talapzaton. Eredetileg a felszámolt Olaszi temetőben állott, a gattájai Gorove-család síremlékét díszítette. 1999-ben helyezték a templom elé.

57. Madách Imréné síremléke

A váradolaszi plébániatemplom kriptájában található.

Felirata:

MADÁCH IMRÉNÉ
SZÜL
FRÁTER ERZSÉBET
ÉLT 45 ÉVET. +1873 NOV.17.
„KÖNNYŰ ITÉLNI A
FELÜLETESNEK,
ÉS MILY NEHÉZ KI A SZIVET
KUTATJA"
MADÁCH AZ EMBER
TRAGÉDIÁJA
XI. SZIN. 3042-43. VERS.(ÁDÁM
SZAVAI)

Eredetileg az Olaszi temetőben állott, amelyet Tempfli József megyés püspök mentett meg a pusztulástól. A kripta falába beépített márványtáblát a püspök készíttette.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Az újvárosi református templom emléktáblája

58. A templom építési emléktáblája
Az újvárosi református templom főbejárata felett található.

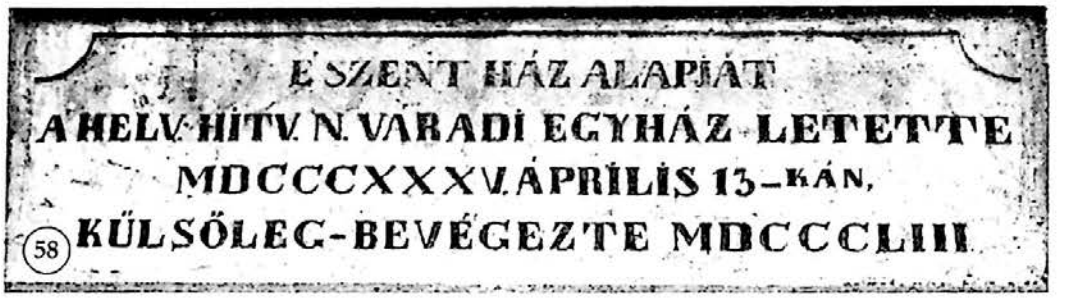

Keretelt vörös márványtábla. Igazolja, hogy az alapkövet 1835-ben tették le, az építkezést 1853-ban fejezték be.

Az evangélikus templom emlékei

59. A hitújítás emléktáblája
Az evangélikus templom bejáratánál látható.

Felirata:

A világháború megpróbáltatása között és
hálás kegyelettel és hitben erős szívvel
állunk meg a hitújítás
400 éves mezsgyéjénél
1917. október 31.
Új eget és új földet adtál mi nékünk
a Szentírás igazságának bátor megvédése által!
A n. váradi evang. Egyház.

Anyaga vörösesszürke márvány, keretelve. Mérete 85×160 cm.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

60. Az egyházzá tömörülés emléktáblája
Az evangélikus templom bejáratánál látható.
Felirata:

„Amely követ az épitők megvetettek, az lett
a szeglet fejévé...szegletkő lévén maga
a JÉZUS KRISZTUS!"
Az emléktáblát felállította a nagyváradi
ágostai hitvallású evangélikus gyülekezet
anyaegyházzá tömörülésének
100ik évfordulóján 1912 május 26án
Isten megsegitő kegyelme iránt alázatos
az elődök buzgósága iránt hálás
s az eljövendő idők felöl bizodalmas lélekkel.

Anyaga vörösesszürke márvány, keretelve. Mérete 85×160 cm.

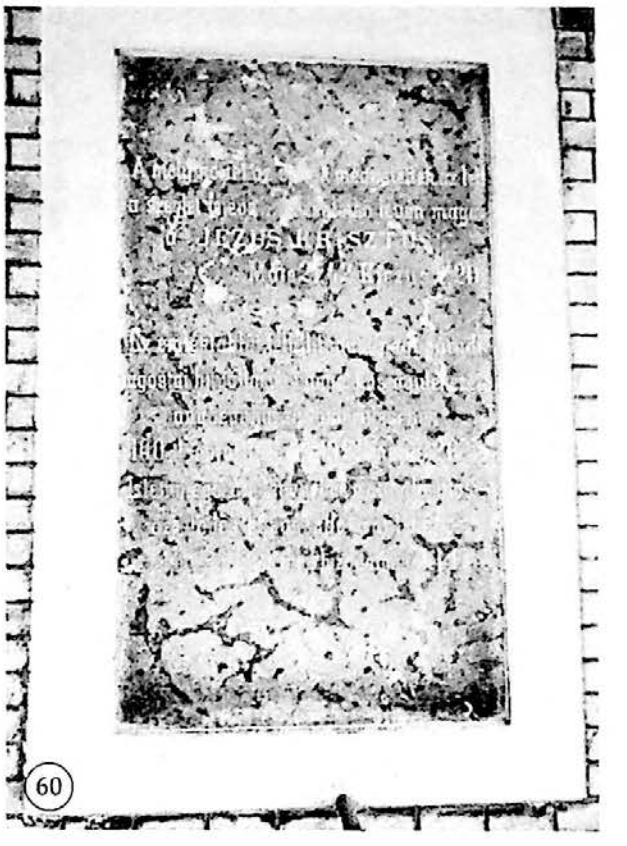

61. Emléktábla a templom fennállásának századik évfordulójára
Az evangélikus templomban látható.
Anyaga fekete márvány, mérete 40×50 cm.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

62. Dr. Szirmai Lajos emléktáblája
Az evangélikus templomban látható.
Anyaga fekete márvány, mérete 40×50 cm.

A váradréti református templom emlékei

63. Szabó Lajos lelkipásztor emléktáblája
A váradréti református templom falán, a bejárattól jobbra található.
Felirata:

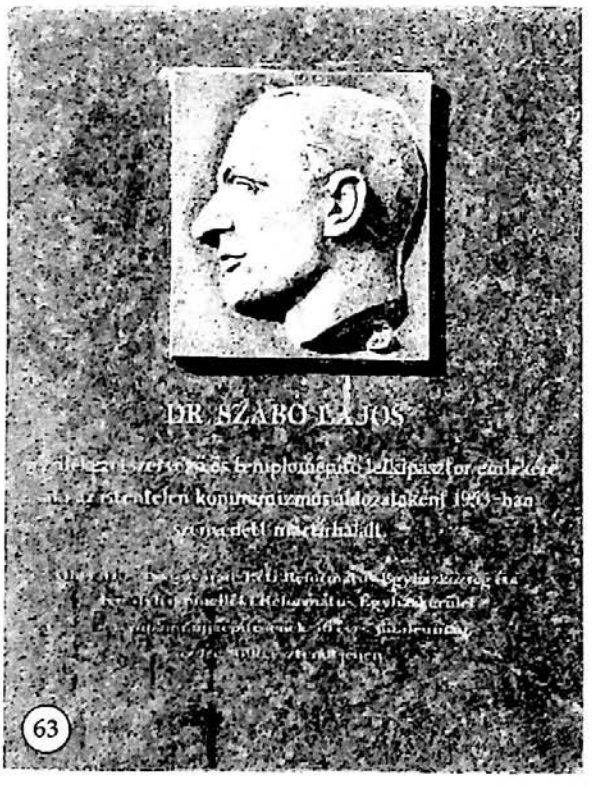

DR. SZABÓ LAJOS
gyülekezetvezető és templomépítő
lelkipásztor emlékére,
aki az istentelen kommunizmus
áldozataként 1953-ban
szenvedett mártírhalált.
Állíttatta a Nagyvárad-Réti
Református Egyházközség és a
Királyhágómelléki Református
Egyházkerület
a templom újjáépítésének 50 éves
jubileumán,
az Úr 2006. esztendejében.

50×702 cm nagyságú, fekete gránittábla, felső részén Szabó Lajos bronzplakettjével. Deák Árpád szobrászművész alkotása.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2006. december 10-én avatták fel, a templom felépítésének 50. évfordulóján. Igét hirdetett Tőkés László püspök. Pálfi József helyi lelkipásztor ismertette a templomépítés történetét, Bottyán Gyula tiszteletbeli esperes visszaemlékezéseiről beszélt. Beszédet mondott Pete István szenátor, Huszár István önkormányzati képviselő, Szarka Edit, valamint azon magyarországi testvérgyülekezetek képviselői, akik szintén Szeghalmi Bálint által tervezett templomokban dicsőítik az urat. Közreműködött a Sztáray Mihály Ének- és Zenekar, a zeneóvoda és a Csillagocska néptánccsoport. A Szózat eléneklése után leleplezték az emléktáblát.

64. Építési emléktábla

A váradréti református templom falán, a bejárattól balra található. 40×60 cm nagyságú, márványtábla.

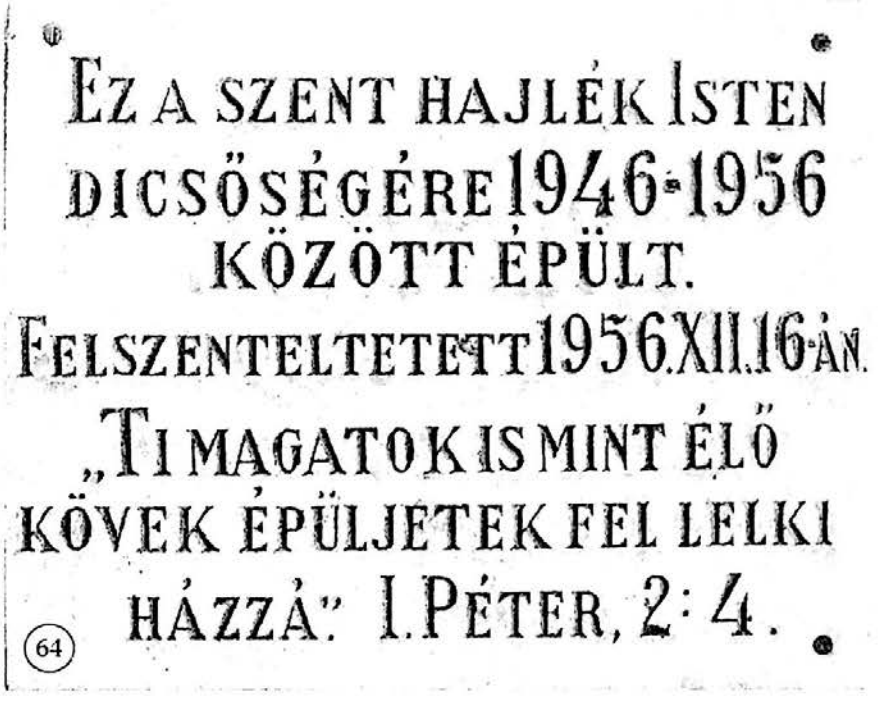

65. Szeghalmi Bálint emléktáblája

A templom baloldali bejárata mellett található.

A tábla felső részén Szeghalmi Bálint bronz plakettje van elhelyezve. Felirata:

„...TERVEZÉSEIMNÉL FŐ TÖREKVÉSEM EGY ÚJ NEMZETI IRÁNYZATÚ PROTESTÁNS TEMPLOMTÍPUS KIALAKÍTÁSA VOLT."
A SZENTHÁROMSÁG, EGY, ÖRÖK, IGAZ ISTENNEK EGYKORI NAGYVÁRAD – RÉTI HAJLÉKÁT A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTOLSÓ ÓRÁIBAN, 1944. SZEPTEMBER 6-ÁN EGYENLŐVÉ TETTÉK A FÖLDDEL.
A TEMPLOM ÚJJÁÉPÍTÉSÉHEZ TERVEIVEL ÖNZETLEN SEGÍTSÉGET NYÚJTOTT
SZEGHALMI BÁLINT
ÉPÍTŐMŰVÉSZ
(1889–1963)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

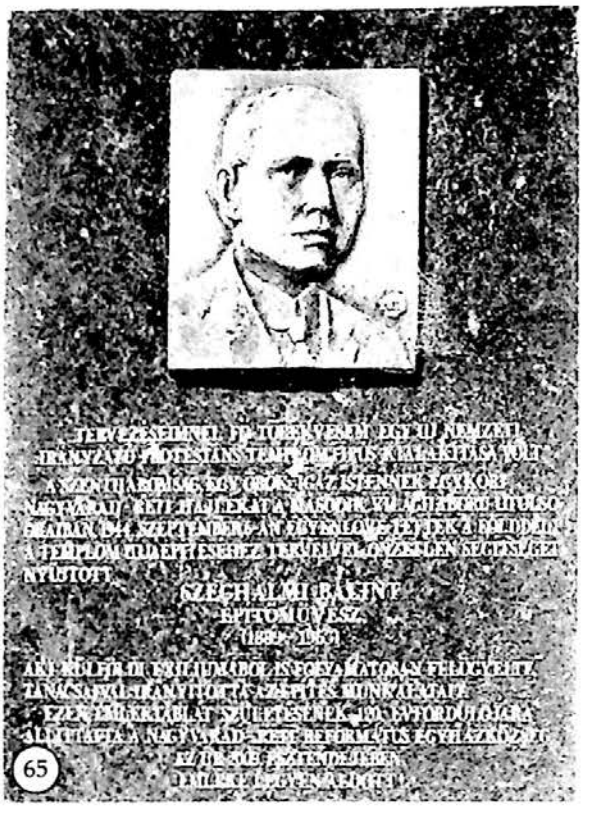

65

AKI KÜLFÖLDI EXILIUMÁBÓL IS FOLYAMATOSAN FELÜGYELTE, TANÁCSAIVAL IRÁNYÍTOTTA AZ ÉPÍTÉS MUNKÁLATAIT. EZEN EMLÉKTÁBLÁT SZÜLETÉSÉNEK 120. ÉVFORDULÓJÁRA ÁLLÍTTATTA A NAGYVÁRAD - RÉTI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG, AZ ÚR 2009. ESZTENDEJÉBEN. EMLÉKE LEGYEN ÁLDOTT!

A 40×60 cm nagyságú emléktáblát Deák Árpád képzőművész alkotta.

Az avató ünnepséget 2009. október 25-én tartották. Az ünnepi istentiszteleten Fekete Károly debreceni lelkipásztor prédikált. Az igehirdetés után a váradolaszi, a váradrogériuszi és a váradréti gyülekezetek énekkarai léptek fel. A váradréti Sztáray Mihály énekkar fennállásának 80. évfordulója alkalmából, Pálfi József lelkész emléklapokat nyújtott át a kórus tagjainak. Ezután dr. Anthony Gall ausztrál egyetemi tanár Szeghalmi Bálint életét és tevékenységét ismertette. Az ünnepség főszereplői emlékplakettet vettek át Pálfi Józseftől. Az emléktáblát Fekete Károly és Anthony Gall leplezte le. Közreműködött a Csillagocska néptánccsoport.

66

66. 1956-os emlékmű

A Nagyvárad-Réti Református Egyházközség udvarán állították fel.

Felirata:

IN HONOREM 1956.

Mérete: 250 cm magas, anyaga gránit.

A kolozsvári Gergely István szobrászművész által alkotott és Dóczi András csíkszeredai szobrászművész által kivitelezett emlékmű 2006-ban készült el.

2006. október 29-én avatták fel, a forradalom ötvenéves évfordulójának tiszteletére.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Az ünnepi istentiszteleten Tőkés László püspök hirdetett igét. Az eseményhez illő verseket szavaltak Kiss Törék Ildikó és Varga Vilmos színművészek, majd a Partiumi Keresztény Egyetem kórusa énekelt. Pálfi József réti lelkipásztor köszöntötte az ünneplőket, majd az Amerikai Presbitáriánus Egyház, az Anglikán Egyház és a Belga Egyesült Protestáns egyház képviselői szóltak. Beszédet mondott Biró Rozália alpolgármester, Kiss Sándor, a Megyei Tanács elnökének nevében Szabó Ödön, az RMDSZ ügyvezető elnöke, Csepregi András a magyar kormány részéről, valamint Bikfalvy György és Lassan György kapitány, ötvenhatos szabadságharcosok. Ezután Péterffy Lajos és Gáll Annamária színművészek szavalatai következtek. Jakobovits Miklós festőművész, a Barabás Miklós Céh elnöke ismertette az emlékművet. A Witner Mária forradalmár által készített és ajándékozott lyukas zászló behozatalakor felcsendült a Szózat, majd a Székely Himnusz. Elöl a zászlóval, mögötte a fiatalsággal, majd a vendégekkel és ünneplőkkel kivonultak az udvarra, ahol Tőkés László püspök és Pálfi József lelkipásztor leleplezte az emlékművet. Ezt követően a jelenlevő lelkészek megáldották az emlékművet, majd a politikai és civil szervezetek képviselői, s több magánszemély elhelyezték a kegyelet koszorúit és virágait. A Csillagocska néptáncegyüttes műsora zárta az ünnepséget.

A rogériuszi református templom emlékei

67. 1848-as síremlékek a templomtorony alatt

Eredetileg a rogériuszi református templom udvarán, a főbejárattal szemben, kilenc 1848-as síremléket állítottak fel, amelyeket a felszámolt várad-olaszi temetőből mentettek meg.

A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság III. Honismereti Konferenciájának fő témája pusztuló temetőink megmentése volt. A résztvevők elfogadták a Bihari felhívást, amelyet a Kelemen Lajos

67

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Műemlékvédő Társaság is magáévá tett. Ennek legfontosabb pontja szorgalmazta a síremlékek megmentését egy-egy fejfa- és kőtár kialakításával. A felhívás hatására és szellemében, Méder Árpád geológus kezdeményezésére még 1997 végén mozgalom bontakozott ki az Olaszi temető honvédsírjainak megmentésére. Miután a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Igazgatótanácsa elfogadta a javaslatot, hogy az épülő rogériuszi templom mellett sírkertet létesítsenek, Fazakas Sándor, az egyházközség lelkésze és Méder Árpád felvette a kapcsolatot a Római Katolikus Püspökséggel is. Közösen sikerült átmenteni az új helyre a sírköveket. 1998. március 15-én, a forradalom és szabadságharc 150. évfordulóján avatták fel. Tempfli József megyés püspök és Tőkés László püspök áldása után a jelenlévők elhelyezték a megemlékezés és a kegyelet virágait (Kordics Imre: Emléküket őrizzük, in A szabadságharc zászlaja alatt, Partiumi füzetek 13., 287–288 old). Kordics Imrének is jelentős szerepe volt a sírkert létrehozásában.

Mivel a sírkert helyén, 2008-ban megkezdődött egy egyházi központ felépítése, a síremlékeket **(67a, 67b)** a templom tornya alatt helyezték el.

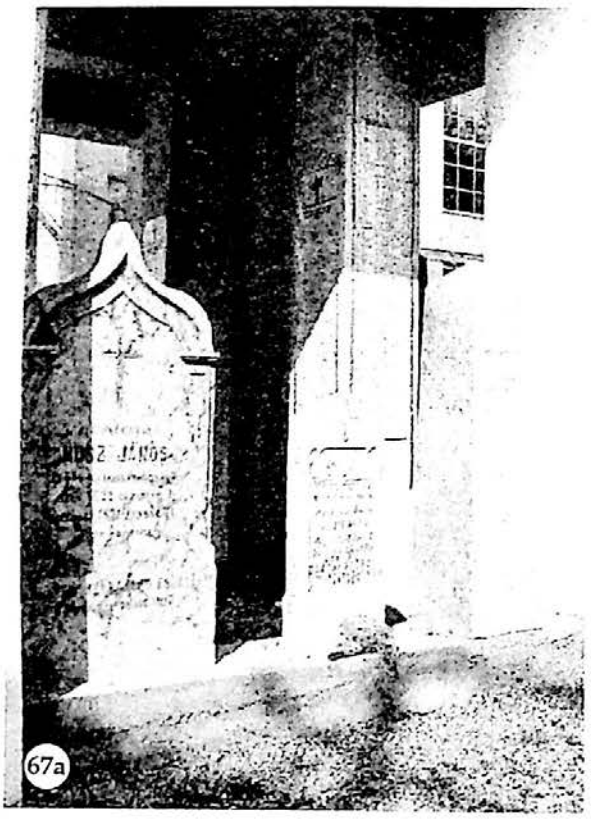
67a

67b

A templomtorony egyik oszlopán látható **1848-as bronz emléktábla** az emlékhely megjelölésére szolgál.

Az emléktáblát 2009. október 11-én avatták fel, a Polgári Magyarországért Alapítvány anyagi segítségével. Az istentisztelet után Pető Csilla parlamenti képviselő mondott beszédet. Az emléktáblát Pető Csilla és Biró Rozália alpolgármester leplezte le. Közreműködött a rogériuszi gyülekezet kórusa.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A torony alatti síremlékek:

67c. Beöthy György síremléke

Bessenyői
Beőthy György
1848/9-ki honvéd ezredes
Bihar vármegye táblabírója
szül. 1809.Jun.10én
Meghalt 1875 Dec.11én
.....

Vörös márvány síremlék,
méretei: 119×43×13 cm.

67d. Asztalos Ferenc síremléke

Itt nyugszik
Asztalos Ferencz
1848/49. honvéd
és nyugalmazott százados
élt 64 évet
meghalt 1895 május 18.
Béke poraira
.....

Fehér márvány obeliszk,
méretei: 171×47,5×10 cm.

67e. Lázár Mihály síremléke

ITT NYUGSZIK
LÁZÁR MIHÁLY
Köz és váltó ügyvéd
1848/9iki honvéd főhadnagy
szül. 1827 Június 17én
meghalt 1878 Július 9én
.....

Működő obeliszk,
méretei: 193×67,5×8,5 cm.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

67f. Tapolcsányi Károly síremléke

KISTAPOCSÁNYI
TAPOLCSÁNYI
KÁROLY
1848/49. honvéd
hadnagy
lat. Szert. Püspökségi tisz
SZÜLETETT
1827 márczius 2-án
MEGHALT
1897 november 24.
.....

Márvány obeliszk, méretei: 180×35×35 cm.

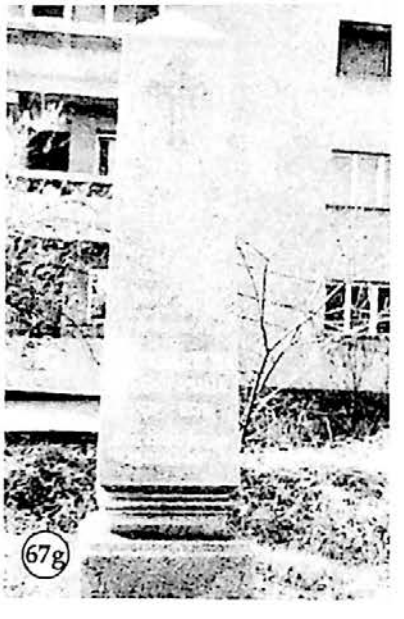

67g. Wallaschek Vencel síremléke

Wallaschek
VENCZEL
nyug.m.k.posta főnök
és 1848/49iki honvéd tűzmester
1832–1898
.....

Szürke márvány obeliszk,
méretei: 237×79×79 cm.

67h. Szolnok János síremléke

ITT NYUGSZIK
SZOLNOK JÁNOS
mérnök
1848/49 honvéd hadnagy
ÉLT 63 ÉVET
meghalt 1890 Juni 5
BÉKE PORAIRA

Vörös márvány,
méretei: 60,5×44×12 cm.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

67i. Nusz János síremléke

ITT NYUGSZIK
NUSZ JÁNOS
1848/9-IKI HONVÉDHADNAGY
SZÜL. 1822 OKTOBER 9.
MEGHALT 1871 JANUÁR 31.
Béke poraira!
.....

Vörös márvány,
méretei: 174×79×14 cm.

67j. Németh István síremléke

Itt nyugosznak
NÉMETH ISTVÁN
1848/1849-es honvéd, 38 évig körjegyző
élt 69 évet, meghalt 1892 évi május 30
.....

Szürke márvány, méretei: 141×53×44,6 cm.

67k. Amigó József síremléke

Itt nyugszik
AMIGÓ
József
Az 1848-as szabadságharc
egyik bajnoka
utóbb városi tisztviselő
meghalt 1895 ápril. 17.
életének 66 évében
Áldás emlékére
Vigasztalhatatlanul siratja
kesergő neje és gyermeke
.....

Labradorit obeliszk, méretei: 245×85×68 cm.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

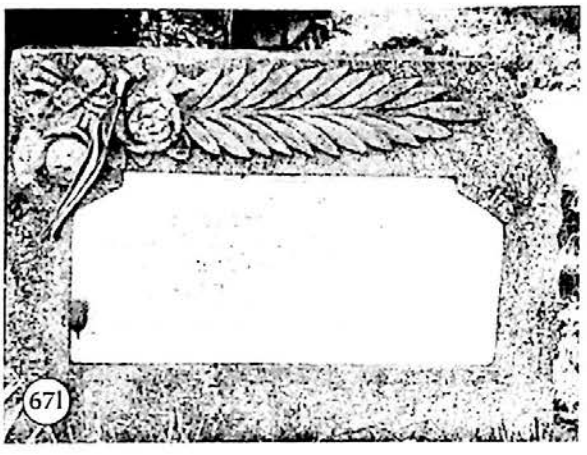

67l. Balogh István festőművész síremléke

Eredetileg az első sírkertben állott, jelenleg nem tudjuk, hogy hol van. Felirata:

BALOGH ISTVÁN 1859–1940
FELESÉGE MAKAI RÓZA 1864–1956.
BALOGH ISTVÁN FESTŐMŰVÉSZ 1890–1956
BALOGH BANDIKA 1907–1917

Műkőbe ágyazott márványtábla

67m. Nagy István lelkipásztor síremléke

A templom tornya alatt látható. Felirata:

Nagy ISTVÁN
a nagyváradi ref. egyháznak
két évtizeden át
buzgó lelkésze
s a biharvidéki
ref. egyházmegyének
kiérdemült esperese
SZÜL. 1807 OKT. 24-ÉN
MEGH. 1883 JUN. 12-ÉN
LELKIPÁSZTORKODÁSÁNAK 49-IK
MUNKÁS ÉLETÉNEK
76-IK ÉVÉBEN.

180 cm magas homokkő obeliszk. A szöveg fölött egy nyitott Biblia díszíti. Az elveszett talapzat felirata volt:

A kiváló lelkésznek és a haza
szabadságharcában való részvétért
elébb halálra ítélt, majd két esztendei
várfogság után kegyelmet nyert
honfinak
hívei és tisztelőinek szeretete s hálás
kegyelete emelte az 1891-ik évben

[Erdélyi Magyar Adatbank]

68. Gyermekáldozatok emléktáblája

A váradrogériuszi református templom tornyának egyik oszlopán látható. 30×60 cm nagyságú, fekete gránittábla.

2007. január 28-án avatták fel, az egyetemes imahét záróünnepségének keretében. Az ünnepi istentiszteleten Tőkés László püspök hirdetett igét. Mészáros Edit nyugalmazott tanárnőt Pro Ecclesia-díjjal tüntették ki, majd emléktáblát avattak az orgona oldalán, azoknak a neveivel, akik nagyobb adományokkal járultak hozzá az orgona idetelepítéséhez és felépítéséhez.

Jakabffy László a Pro Familiae Alapítvány képviseletében elszomorító népességi adatokat ismertetett. Az utóbbi ötven évben mintegy hatmillió művi terhesség-megszakítás történt. Pusztul nemzetünk. Hasonló gondolatokat fogalmazott meg dr. Téglás Imre is, a magyarországi Alfa Szövetség képviseletében. Tőkés László püspök a Nagyváradi Református Gyülekezeti Szövetség javaslatát tolmácsolta: nagypénteken verjék félre a harangokat a meg nem született magyarok emlékére, figyelmeztetve nemzetünk fogyatkozására. Fazakas László margittai lelkipásztor alkalmi versét Meleg Vilmos színművész tolmácsolta, amelyet az énekkar szolgálata, majd a Himnusz eléneklése követett. Ezután kivonultak a toronyhoz, ahol Tőkés László püspök leleplezte az emléktáblát.

69. Kegyeleti emlékhely

A torony tartóoszlopain harminc márványtábla 1688 néhai váradi polgár nevét tartalmazza, akik a felszámolt Olaszi temetőben nyugodtak. Az emlékhely kialakítását magánemberként Pető Csilla és Derzsi Ákos RMDSZ-es parlamenti képviselők támogatták adományaikkal, valamint az önkormányzat és a Bihar Megyei Műemlékvédő Alapítvány.

2011. november 27-én avatták fel. Az ünnepi istentiszteleten Kerekes József lelkipásztor szolgált. Közreműködött a gyülekezet kórusa, Kozma Gyula karnagy vezényletével. Az igehirdetés után Pető Csilla gondnok elevenítette fel a Váradrogériuszi Református Egyházközség megalakulása óta eltelt tizennyolc esztendőt, a templomépítés és az emlékhely kialakításának körülményeit. Ezután a jelenlévők kivonultak a harangtorony lábaihoz, ahol Kiss Sándor, az RMDSZ Bihar megyei szervezetének elnöke és Derzsi Ákos leleplezték, Lőrincz Ottó római katolikus esperes-kanonok pedig felszentelte a kegyeleti emlékhelyet. Beszédet mondott Derzsi Ákos

[Erdélyi Magyar Adatbank]

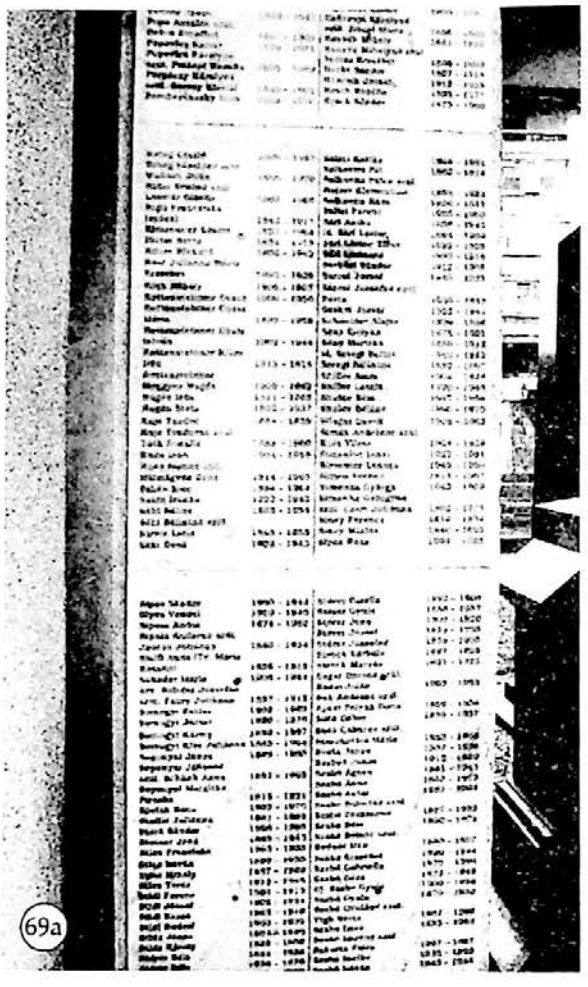
69a

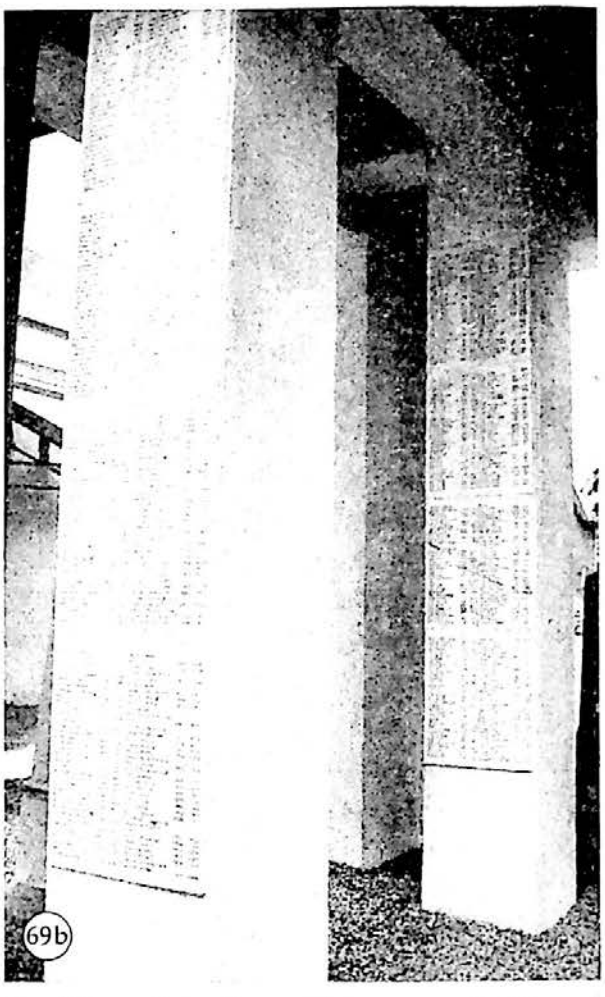
69b

70

SOLI DEO GLORIA!

és Kiss Sándor. Zsigmond József lelkipásztor áldásával és a Szózat eléneklésével zárult az ünnepség.

70. Orgonára adakozók emléktáblája

A rézlemez-tábla az orgona oldalára van felerősítve. Felirata:

Ezen orgona, amely finnországi Pori templomában állott 1966–2006 között, Isten kegyelméből, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület jóvoltából, továbbá az alábbi kiemelt adományozóknak és támogatóknak köszönhetően 2006. november 26. óta szolgálja hitünket és nagyváradi zenei életünket:

És alatta sorakoznak a nevek.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A premontrei templom emlékei

71. Károly Irenaeus József síremléke

A gránit obeliszk a templom külső falába van beépítve, az udvar felőli oldalon.

Felirata:

Dr. KÁROLY IRÉN
JÁSZÓVÁRI PREMONTREI
KANONOK
RENDNAGY, EGYETEMI M.
TANÁR
A FIZIKAI TUDOMÁNYOK
KIVÁLÓ MÜVELŐJE
* 1854 MÁRCIUS 6.
† 1929 MÁRCIUS 13.

71

72. Nátafalussy Kornél síremléke

A templom külső falába van beépítve, az udvar felőli oldalon. Márvány síremlék, felső részén kereszt, rajta nyitott könyv tollal. Alatta félköríves mélyedésben, melyet oszlopok határolnak, a következő felirat olvasható:

NÁTAFALUSSY
KORNÉL
JÁSZÓVÁRI
PREMONTREI RENDI
KANONOK,
KIRÁLYI TANÁCSOS,
NAGYVÁRADI TANKERÜLETI
KIRÁLYI FŐIGAZGATÓ.
Született 1841. november hó 17-én,
meghalt 1907. április hó 23-án
Az alsó kövön:
Benne magyar tanitásügyünk
egyik leghivatottabb
és érdemes munkását gyászolja.
Áldott legyen emléke!

72

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A velencei református templom emléke

73. Építési emléktábla
A velencei református templomban található.
Anyaga márvány, mérete 60×30 cm.

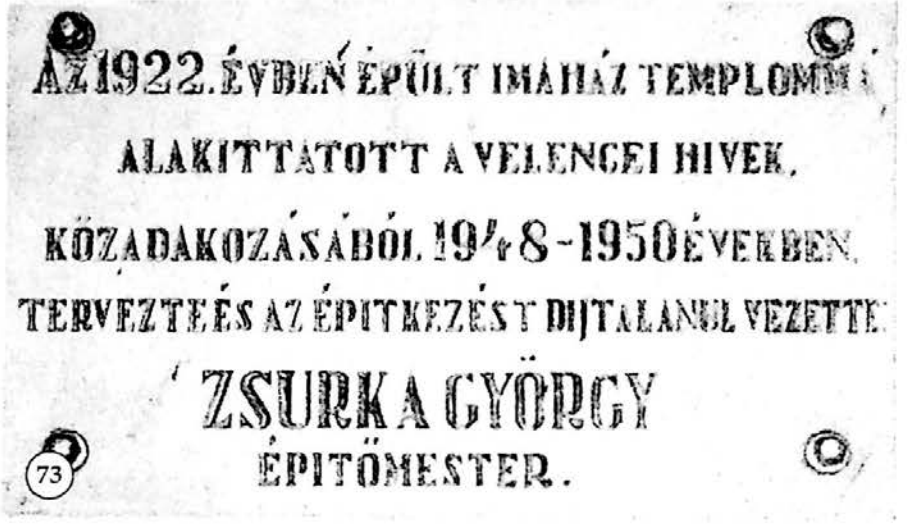

A váradszőlősi plébániatemplom emlékei

74. Világháborús emlékmű

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A templom kertjében áll. Felirata:

Hősi halottak		Civil áldozatok, deportáltak	
1848–1849	SALAMON IMRE	1938–1948	DIETSE RUDOLF
1914–1919	GUZMÁNYI KÁROLY		GUNTNER ISTVÁN
	KATONA ISTVÁN		GUZMÁNYI TIBOR
	KATONA VIKTÓRIA		HECKLER JÁNOS
	LÓNYAI JÓZSEF		HOLUB LÁSZLÓ
	MIHALEK MÁRTON		KOSZTELNI JÁNOS
	PETRÁS LÁSZLÓ		KOSZTELNI ERZSÉBET
	RIDI JÁNOS		KROPP OLGA
	SZLAFKAI FERENC		
	TINICS JÓZSEF		
1914–1945	BERECZKI ISTVÁN		METZINGER FERENC
	BODNÁR PÉTER		MIHALEK ZSUZSÁNNA
id.	KATONA JÓZSEF		OZSVÁTH MÁRIA
ifj.	KATONA JÓZSEF		PECKER JÁNOS
	NAGY LAJOS		RIDI ISTVÁN
	PETRICA IOSIF		ROLINGER VILMOS
	POLONKAI ANDRÁS		VÁNKOS JÓZSEF
	RIDI IMRE	1956	GUZMÁNYI ISTVÁN
	SCHMIDT LAJOS		UJLAKI JÓZSEF
	SZABÓ JENŐ		

Elöl, középen, ferdén fektetett emléktáblán levő felirat:

ITT NYUGSZIK
DUNAI JÓZSEF TIZEDES
VALAMINT KÉT MAGYAR ÉS
HAT NÉMET ISMERETLEN KATONA
HŐSI HALÁLT HALTAK
1944 OKTÓBERÉBEN

Alatta ugyanez a szöveg németül.

Salamon András kanonok-plébános (tévesen Imrének írták) résztvett az 1848-as forradalomban, ezért a váradi várban volt bebörtönözve.

A nagyméretű betonépítmény fehér márvánnyal van borítva. Papp László agrármérnök tervezte, a kőműves munkát Kuzmányi István, a felirat bevésését Szabó Béla kőfaragómester végezte. Készíttette a Váradszőlősi Hagyományőrző Társaság, hozzájárult a Német Demokrata Fórum, a helyet biztosította és a márványborítást adta a helyi plébánia.

2004. november 1-jén avatták fel, Pálos István kanonok-plébános szentelte meg.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

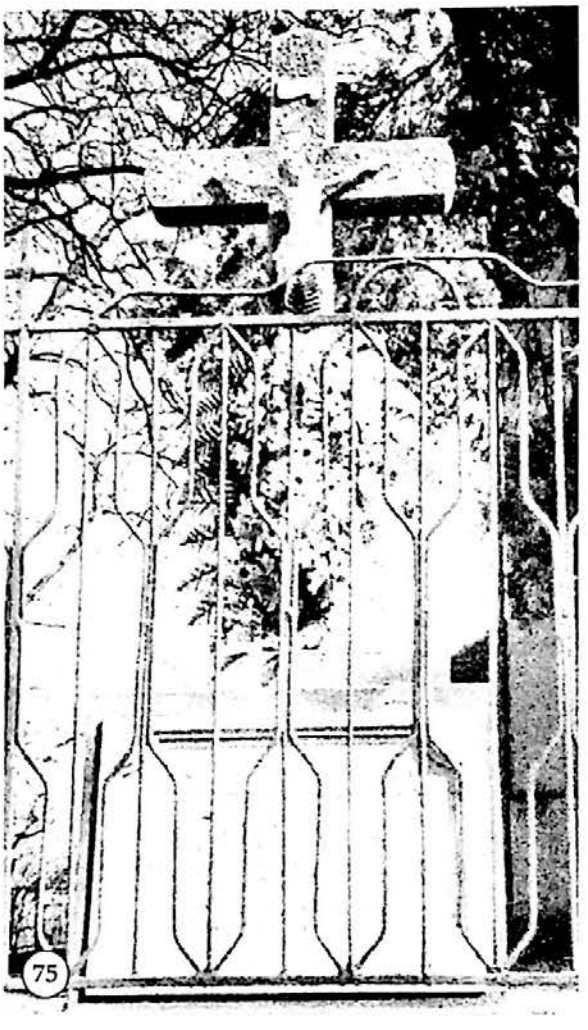

75. Kereszt a Váradszőlősi Római Katolikus Egyházközség 700 éves évfordulójára

A váradszőlősi római katolikus templom udvarán található.

Felirata:

EGYHÁZKÖZSÉGÜNK
700 ÉVES
FENNÁLLÁSÁNAK EMLÉKÉRE
1260–1960

1848-as emlékhelyek

76. Nagysándor József honvéd tábornok emléktáblája

Az Aurel Lazăr (Nagysándor József) utca 4. szám alatti ház falán látható. Szövege:

NAGY SÁNDOR
HONVÉD TÁBORNOK ARADI VÉRTANU
IFJUSÁGI LAKHELYE
VÉRTANUVÁ FELAVATOTT 1849 OCT. 6án
NAGY VOLTÁL NÉVRE, NAGY BAJNOKI SZIVRE HAZÁDHOZ
NAGYLELKED BŰN VOLT TÖRPE BAKÓID ELŐTT!
S BOSSZUJA MÉG A BITORT A GYALÁZAT MÉLYIRE DOBTA
TRÓNOKNÁL MAGASABB FÉNYRE EMELTE DICSED
Szemere Miklós
MEGÖRÖKITETETT NAGYVÁRADI POLGÁRSÁG ÁLTAL.

Anyaga szürke márvány, kerettel. Mérete 95×110 cm. 1873. október 11-én avatták fel. Az emléktáblát eredetileg a földszintes Eleméry-ház falára tették, ahol a valóságban töltötte gyermek- és ifjúkorát. A házat az 1880-as években

[Erdélyi Magyar Adatbank]

átépítették, így erre kellett áthelyezni. 1937 májusában a hatóság levétette a falról. A múzeumban őrizték, majd 1941-ben visszahelyezték.

Nagysándor József (Nagyvárad, 1804. okt. 17. – Arad, 1849. okt. 6.): honvéd tábornok, aradi vértanú. 1823-tól a császári hadseregben teljesített szolgálatot; 1844-ben huszárkapitányként vonult nyugalomba, 1848-ban a magyar kormány szolgálatába állott; őrnaggyá nevezték ki a Pest vármegyei lovas nemzetőrséghez. Csapatával Torontál vármegyében eredményesen harcolt a császári csapatok ellen, október–decemberben sikeresen akadályozta meg az aradi és temesvári osztrák helyőrségek érintkezését. Október 31-én alezredessé nevezték ki. 1849 januárjában Kiss Ernő altábornagy oldalán vett részt Pancsova megtámadásában. Utóbb ezredesi rangban Damjanich Duna–Tisza közi III. hadtestében az egyik lovasdandár parancsnokaként kitűnt a szolnoki, tápióbicskei, isaszegi és a váci csatákban. Ekkor tábornokká lépett elő. Görgey táborában az I. hadtest parancsnokaként részt vett Buda ostromában, serege az elsők között nyomult be az ostromlott várba. Részt vett az ószőnyi csatákban mint utóvéd. A tokaji átkelés után a dél felé vonuló sereg oldalát fedezte, ekkor ütközött meg Debrecen mellett a hatszoros túlerőben levő cári sereggel, amelytől vereséget szenvedett. Nagyváradon ismét csatlakozott Görgeyhez; augusztus 9-én Aradra ment és serege maradványaival Schlickkel készüllt megütközni, de Görgey parancsa ebben megakadályozta. Tisztjeivel Lugosnál Bemhez akart csatlakozni, amikor megjelent a Görgey diktátorságáról szóló proklamáció. Így Görgeyt követte Világosra. Nem tartozott a Görgeyt támogató főtisztek közé, már Buda ostroma után felhívta Kossuth figyelmét Görgey szemmel tartására. Világos után az aradi várban a császári vészbíróság kötél általi halálra ítélte. 1849. október 6-án tizenhármuk közül ötödiknek végezték ki.

Petőfi Sándor mellszobra
Lásd Petőfi park.

Szacsvay Imre bronzszobra
Lásd Ezredévi emléktér.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

77

77. Farszádi Kováts Mihály síremléke

A váradolaszi plébániatemplom kriptájában található. Felirata:

FARSZÁDI
KOVÁTS MIHÁLY
Az 1848/49-iki
szabadságharczban
honvéd százados
és Bem tábornok
tiszti segédje.
ÉLT 71 ÉVET
Meghalt 1891 oktob.3.

78

78. Lukács Dénes honvéd tábornok mellszobra

A felszámolt váradolaszi temető Markovits-kápolnájában helyezték el. A szabadságharc nagyváradi hősének, Lukács Dénes tüzérezredesnek a bronz mellszobrát, a Bécsben élő Sarkady Szabó Ilona adományából Berek Lajos Mednyánszky-díjas szobrászművész készítette. A szoboravatót a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség és a Magyar Királyi Gábor Áron Honvéd Tüzérségi Hadapród-iskola Bajtársi Köre szervezte 2009. október 3-án. Az ünnepség a váradi székesegyházban kezdődött, ahol Fodor József általános helynök tartott szentmisét az 1848–49-es forradalom és szabadságharc hőseinek emlékére. A szoboravató a temetőben folytatódott, ahol megemlékező beszédet Felházi Sándor ezredes, a budapesti Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Karának dékánja mondott. Beszédet mondott még Fodor József vikárius. Ezután megkoszorúzták az új emlékhelyet.

Lukács Dénes (1816., Nagyvárad – 1868. április 1. Nádudvar) honvéd ezredes, a honvédtüzérség főparancsnoka. Örmény származású családban született. 1830-ban hadapródként lépett az 5. (Bervaldo) tüzérezredbe. 1830–1833 között elvégezte az ezred tüzérségi iskoláját, majd a bombászkarban szolgált. Tanult a bécsi tüzériskolában is, ahová később visszakerült tanár-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

nak. Ő oktatta tüzérségi ismeretekre az ifjú Ferenc Józsefet is. Mai ismereteink szerint 1840-ben Lukács Dénes készítette Magyarországon az első földgömböt.

Batthyány Lajos kormányának megalakulása után az Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz vezényelték, júniustól a Haditanács tüzérségi osztályának főnökévé nevezték ki. Részt vett a honvéd tüzérség első ütegeinek szervezésében. 1848 novemberében osztályával átkerült a hadügyminisztérium állományába. A főváros feladása után, 1849 januárjától alezredesi rangban Debrecenben, majd Nagyváradon szolgált. A honvédség ütegeinek nagy részét az ő felügyelete alatt szervezték meg. Jelentős érdemeket szerzett abban, hogy a tüzérség a honvéd hadsereg legegyenletesebb teljesítményt nyújtó fegyverneme volt. 1849 májusában ezredessé léptették elő és kinevezték a Honvéd Tüzér Főparancsnokság vezetőjévé.

A szabadságharc leverése után elfogták, és az aradi haditörvényszék előbb golyó általi halálra, majd tizenhat év várfogságra ítélte. Temesváron, Aradon, majd Komáromban töltötte büntetését. Komáromi fogsága idején földgömböket készített, melyeket iskolai használatra a könyvkereskedések is árusítottak. 1856 áprilisában kegyelemmel szabadult. 1860-tól haláláig Nádudvaron árvagyámként dolgozott.

79. Síremlékek és emléktábla a rogériuszi református templom tornya alatt

Ismertetve a rogériuszi református templomnál.

80. Gábor Áron szobra

A volt Hadapródiskola udvarán állott. A kőszobor Oláh Sándor alkotása, amelyet 1943-ban állítottak fel. Az álló Gábor Áron egy ágyúnak támaszkodik. A háború után a múzeumba került, majd az 1970-es években Kézdivásárhely főterén állították fel.

Rulikowski temető

81. Rulikowski Kázmér síremléke

A temető róla kapta a nevét.

Felirata:

RULIKOWSKI KÁZMÉR
lengyel születésű
volt orosz dzsidás százados
A magyar szabadság pártolásáért
kivégeztetett
1849 augusztus 28-kán
Béke hamvaira!

Rulikowski Kázmér nemes és jómódú lengyel családból származott (...) 1849-ben az orosz hadsereg keretében a wosneseczky nevet viselő dzsidás-ezred századosa (...) A fiatalember nem volt hajlandó részt venni a magyar

[Erdélyi Magyar Adatbank]

szabadságharc leverésében (...) A magyarokhoz 1849. július 22-én állt át (...) Világos után ő is Gyulára került a többi tiszttel együtt (...) A Nagyvárad napilap szerint Rulikowskit Görgey személyesen adta át Paszkievicsnek (...) A kivégzésre 1849. augusztus 28-án hajnalban került sor, Nagyvárad déli határában, a Bóné-kút közelében lőtték agyon. A holttestet jeltelen sírgödörbe dobták, de azt a váradiak megtalálták és két évtizeden át a tiltások ellenére is elzarándokoltak oda, s virágokkal díszítették. Több mint húsz évvel a kivégzés után, 1870. április 18-án Rulikowski hamvait kiemelték a jeltelen sírból, és április 20-án, húsvét hétfőjén az új köztemetőben hantolták el. Az újratemetésen a váradiak zsúfolásig megtöltötték a sírkertet, jelen voltak a hatóságok, a különböző egyletek, testületek és céhek küldöttei zászlókkal, zenekísérettel, fáklyákkal. Mivel Volhiniából senki sem jött el, a váradiak énekelték el a lengyel himnuszt. Lengyel címerek vették körül az érckoporsót is, amelyen egy szál meztelen kard is feküdt. A fiatal lengyel mártírnak Nagyvárad város 1870-ben díszes gránit emlékművet állított (...) Rulikowskiról nevezték el 1870 után a temető felé vezető utat, majd később az új köztemetőt is. A történelem viharai azonban később számos változást idéztek elő (...) A tősgyökeres váradiak azonban a hivatalos elnevezéseket soha nem használták, a sírkertet és az oda vezető utat egyaránt Rulikowskiként emlegetik.

1990-től kezdve március 15-én minden évben ünnepélyesen megkoszorúzzák a lengyel vértanú síremlékét, halottak napján százával lobognak itt a gyertyák, s egész évben friss virágok jelölik, hogy az utódok tudatában nem halványult el a szabadságharcos emléke. A sírkőre korábban felhelyezett román felirat mellett 1998. március 15-től lengyel nyelvű emléktábla is hirdeti a szabadságért folytatott harc egyetemességét. (Dr. Fleisz János: Rulikowski Kázmér emlékezete, in A szabadság zászlaja alatt, Partiumi füzetek 13., 204–208 old.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

82. Tar Károly síremléke
A Rulikowski temetőben található.
Felirata:

A.B.F.R.A.
E sírban nyugszik
néhai nemes szigeti-
TAR KÁROLY
volt 48as honvéd-
N.várad v. Közgyámja-
és a törvény hatósági-
bizottság választott tagja
a szerető férj- s apának
porrá válandó földi részet.
Szül.N.várad 1822 jan 29.
házaságra lépett 1855 jul.2.
megh. 1874.juni 7.
Elhunytát gyászolják
bánatos özvegye
POSALAKI JULIANA
és leánya
LUIZA
férjezett
JUHÁSZ GYULÁNÉ
Ez emléket emeltette
a női hűség és szeretet.
BÉKE HAMVAIKRA!

Homokkő obeliszk.

83. Münich József síremléke.
A Rulikowski temetőben található. Felirata:

Itt nyugosznak
Münich József
KERESKEDŐ
volt 1848/49 évi honvéd hadnagy
élt 64 évet
meghalt 1893 junius 21.
És gyermekei
Nina,Gyula,Vilmos és Gyula
Béke poraikra!

.....

Gránit obeliszk.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

84. Grósz Albert dr. síremléke
A zsidó temetőben található.
Szövege:

Grósz Albert dr.
1819–1901
Orvosi működését
táborban kezdte,
a szegény szembetegek
kórházában folytatta,
a haza, a tudomány
és emberiség
szolgálatában töltötte.
Örökségül
a Munka tiszteletét
és szeretetét hagyta.

Fekete márvány obeliszk.

Dr. Grósz Albert a szakirodalom szerint a szeptember 13-án Délvidékre induló második nemzetőr zászlóalj tábori orvosa volt, 1849 januárjáig az ottani táborban szolgált. Létrehozott egy kórházat is. Erre nagy szükség volt, mert a sebesültek ellátásán kívül a dühöngő kolerát is meg kellett fékezni. Január 20-án, Mészáros Lázár parancsára Erdélybe kísérte a betegeskedő Beöthy Ödönt. A főorvosként számontartott Grósz Albert a nemzetőröktől századosi rangban a 27. zászlóaljhoz került. A békeévekben átvette annak a klinikának a vezetését, amelyet nagybátyja, Grósz Frigyes szegény sorsú szembetegeknek alapított.

85. Lukács Mór síremléke
A zsidó temetőben található.
Felirata:

ITT NYUGSZIK
LUKÁCS MÓR
Volt 1848-48 iki
Honvéd közvitéz
ÉLT 78 ÉVET
MEGHALT 1912 ÁPR.20.
Áldott legyen emléke!

Fekete gránit obeliszk.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Ady Endre-emlékek

86. Ady Endre emléktáblája

Az EMKE, a mai Astoria kávéház falán két emléktáblát lepleztek le. A magyar nyelvű tábla szövege:

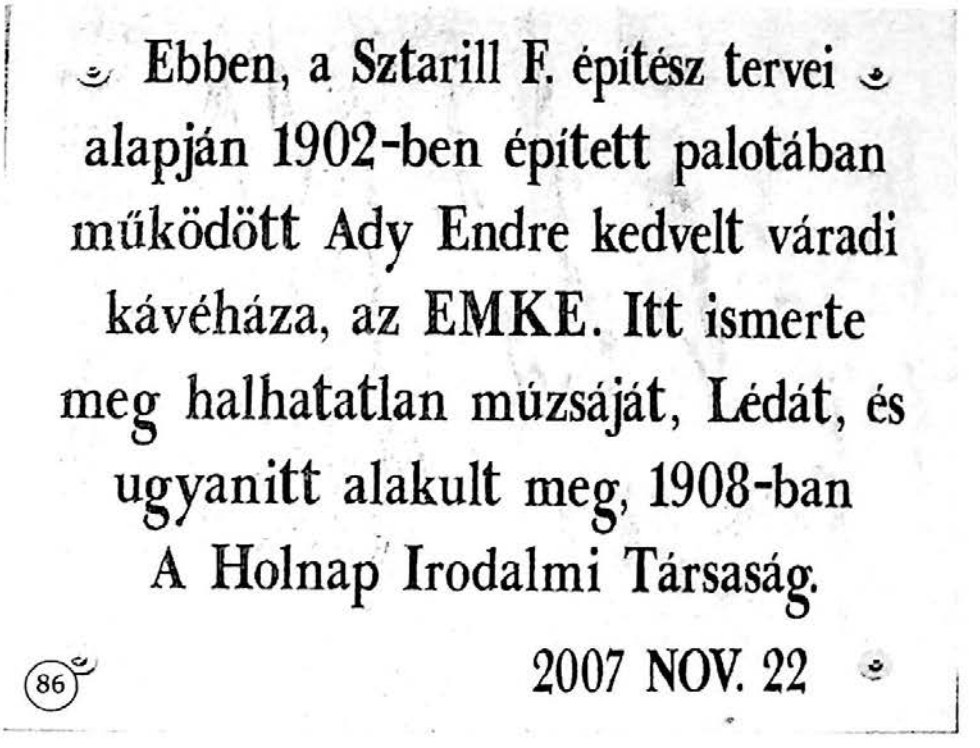

60×40 cm nagyságú márványtábla. Ugyanekkora a román nyelvű tábla is.

Az előző táblákat leszerelték, még az épület restaurálása előtt. Sorsukról nem tudunk semmit, de a rajtuk levő dátumok amúgy is hibásak voltak.

Az új emléktáblákat 2007. november 22-én avatták fel, Ady Endre születésének 130. évfordulója alkalmából. Beszédet mondott Aurel Chiriac, a Körösvidéki Múzeum igazgatója, Szabó Ödön megyei tanácsos, Tóth János, az Ady Endre Múzeum igazgatója, Cornel Suciu, az Astoria komplexum igazgatója. A magyar nyelvű táblát Szabó Ödön és Tóth János, a román nyelvű változatát Aurel Chiriac és Cornel Suciu leplezte le. Ezután átvonultak az Ady-múzeum elé, ahol megkoszorúzták a költő szobrát.

87. Ady Endre-emléktábla

Az egykori Szent János, ma Ady Endre utca 11. szám alatti épület falán található.

40×60 cm nagyságú márványtábla **(87a).** A váradolaszi RMDSZ állíttatta, amelynek székháza az épület belső traktusában található. Harminc évvel ezelőtt, Ady születésének centenáriuma alkalmából tették fel az előző táblát, hibás felirattal, amely 1901 májusát jelölte meg. Ady valóban 1901. május 22-én szerződött át a Szabadság laptól a Nagyváradi Naplóhoz, de a szerkesztőség akkor még a Sal Ferenc, a mai Dunărea utcában volt. Innen költözött a Szent János utcába. Az első lapszám, melynek fejlécén a Szent János utca áll, 1902. május 7-én jelent meg.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

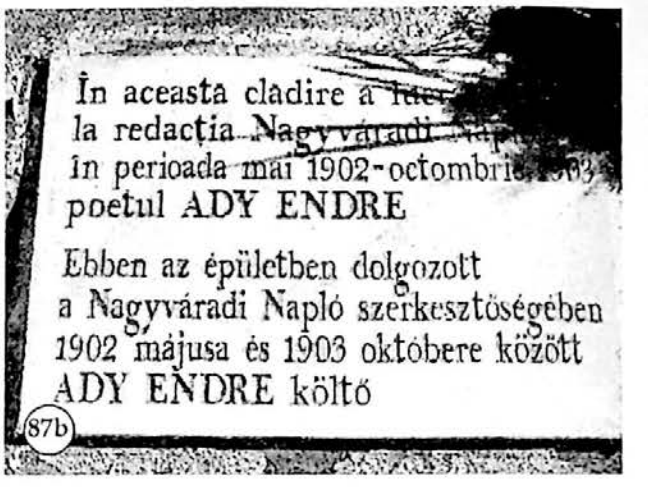

2007. december 21-én leplezték le az új emléktáblát **(87b)**, a költő születésének 130. évfordulója tiszteletére. Delorean Gyula, a váradolaszi RMDSZ elnöke köszöntötte az egybegyűlteket, Botházy Nándor ismertette a táblaállítás előzményeit. Tóth János, az Ady Endre Emlékmúzeum igazgatója tartott beszédet, majd leleplezték és megkoszorúzták az emléktáblát.

88. Ady Endre kőszobra

Ma az Ady Endre-múzeum előtt áll, a mai Traian téren. Az 1957 novemberében felállított kőszobor Vetró Artúr alkotása. Eredetileg az újonnan létesített Ady Endre Emlékmúzeum háta mögötti virágágyas közepén állott, majd 1960 augusztusában a Mária mennybemenetele-szobor elköltöztetése után itt maradt talapzat alsó részére helyezték, a múzeum elé.

89. Emléktábla a Partiumi Keresztény Egyetem udvarán

Lásd a PKE emlékeinél.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Petőfi park

90. Petőfi Sándor mellszobra

A Farkas József által műkőből készített szoborportré a Petőfi park elején található. 1991-ben állították fel. Az 1960-as években a Bunyitay ligetben állt.

A Március 15-ei koszorúzási ünnepek egyik fő színtere.

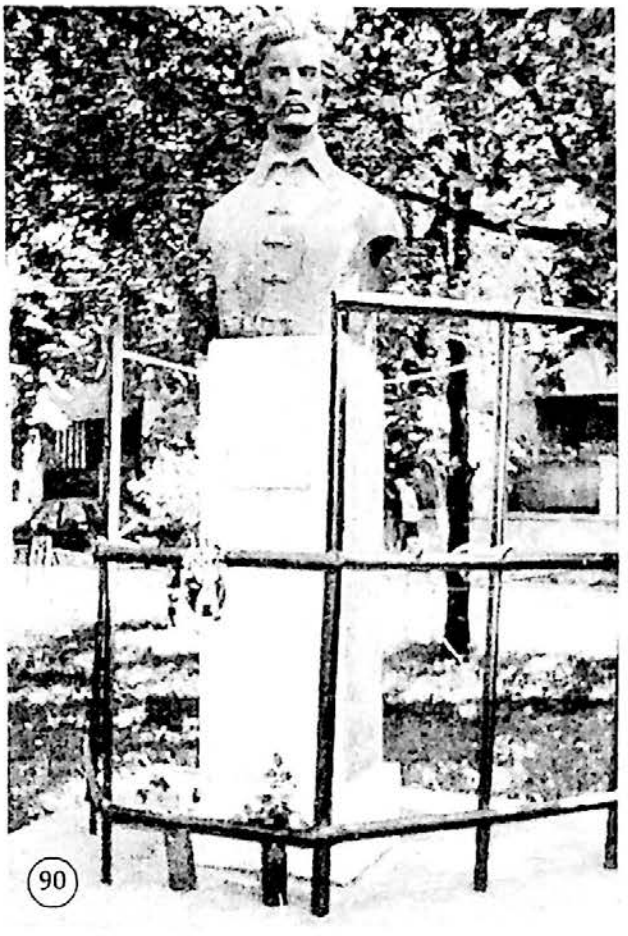
90

91. Bethlen Gábor szobra

A Petőfi parkban áll, közel a püspöki palotához. Felirata:

BETHLEN GÁBOR

„Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk".

A későbbiekben sok huzavona volt a felirat miatt, mivel az csak magyar nyelven szerepelt. Később felírták román nyelven is. Kós András (Sztána, 1914) művének terve valójában 1941-ben készült a Magyar Királyi Kultúrkormányzat megbízásából. Kitüntető minősítést nyert, de mindeddig műtermi homályba száműzték a történelem viharai. A polgári magyar kormány hozzáállásának köszönhetően nyert támogatást a Királyhágómelléki Református Egyházkerület szoborállító kezdeményezése.

91

Bethlen Gábor egész alakos monumentális szobrának avató ünnepségét 2003. május 11-én tartották. A Partiumi Keresztény Egyetem kórusa előadta a Szép könyörgés című kórusművet, ezt követően Balog Zoltán, a magyar köztársasági elnök főtanácsadója felolvasta Madl Ferenc üzenetét. Tőkés László püspök köszöntötte a meghívottakat, Orbán Viktort, az elsőszámú díszvendéget, mindazokat, akik Erdélyből, a határokon túlról eljöttek az eseményre, egyháziakat, püspökeiket, művészeket, politikusokat, közéleti személyiségeket, a megjelent polgárokat. Biró Rozália alpolgármester tartott ünnepi

[Erdélyi Magyar Adatbank]

beszédet, utána beszédet mondott Orbán Viktor volt miniszterelnök. A továbbiakban Mircea Spătaru, a bukaresti Nemzeti Művészeti Egyetem rektora, majd Abodi Nagy Béla, a Barabás Miklós Céh tiszteletbeli elnöke méltatta Kós András szobrászművészt és alkotását. A zenés-verses műsort Bőrzsöny Ferenc, a Magyar Rádió főbemondója vezette le. Az ünnepi műsor után az egyházi elöljárók megáldották az emlékművet, melyet koszorúzás követett.

92. József Attila szobra

A Petőfi park közepén állították fel.

Egy talapzaton álló, mintegy két méter magas, egészalakos bronzszobor. Alkotója, Wagner Nándor, Nagyvárad szülötte. A szobrot a művész özvegye, Chiyo Wagner ajándékozta a városnak, férjének végakarata szerint. 2006. május 1-jén avatták fel, a Varadinum-ünnepségek keretében, a költő születésének 100. évfordulóján. Beszédet mondott Tőkés László püspök, Biró Rozália alpolgármester, Chiyo Wagner. A szobrot Tempfli József püspök áldotta meg. Közreműködött Meleg Vilmos színművész.

E köztéri alkotásról 2011 májusában lelopták a feliratot, amelyet később pótoltak.

93. Gulácsy Irén emléktáblája

A Petőfi park 20. szám alatti ház falán található. Ebben a házban élt Gulácsy Irén 1917–1928 között. Felirata:

ÎN ACEASTĂ CASĂ A TRĂIT
ȘI A SCRIS ÎN PERIOADA 1917 - 1928
PÁLFFYNÉ
GULÁCSY IRÉN
1894 - 1945
SCRIITOARE JURNALISTĂ
ACEASTĂ PLACĂ
COMEMORATIVĂ
DEZVELITĂ CU OCAZIA
ÎMPLINIRII A 60 ANI
DE LA DECESUL EI 2005

ITT ÉLT ÉS ALKOTOTT
1917-TŐL 1928-IG
PÁLFFYNÉ
GULÁCSY IRÉN
1894 - 1945
ÍRÓNŐ
A NAGYVÁRAD C. IRODALMI
LAP SZERKESZTŐJE
ÁLLÍTTATOTT HALÁLÁNAK
60 ÉVFORDULÓJÁN
2005-BEN

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A rézdomborműves márvány emléktáblát az írónő unokaöccse, Gulácsy Horváth Zsolt készíttette. Az emléktáblát 2005. december 17-én avatták fel, az írónő halálának 60. évfordulója emlékére. Beszédet mondott Tempfli József püspök, Dukrét Géza a PBMEB elnöke, a megemlékezőt Kupán Árpád történész tartotta. A Szent László Gimnázium két növendéke rövid műsort mutatott be. A táblát az írónő rokona leplezte le, amelyet koszorúzás követett. Jelen volt Biró Rozália alpolgármester és Szabó Ödön, a Bihar Megyei RMDSZ ügyvezető elnöke, valamint Fodor József általános helynök.

Gulácsy Irén írónő. 1894. szeptember 9-én született a Szeged melletti Lázárföldpusztán. Tizenhat évesen ment férjhez unokabátyjához, Pálffy Jenőhöz, aki uradalmi mérnök volt egy hansági Esterházy-birtokon. Ott éltek az első világháború kitöréséig, amikor Nagyváradra költöztek, mivel férje a Körös-parti város káptalanjától nyert mérnöki állást. Gulácsy Irén itt kezdett el írni. Munkáira Tabéry Géza figyelt fel, aki az ifjú hölgy *Félre az útból* című első novelláját 1919-ben a váradi Magyar Szóban jelentette meg. Rövid időn belül a Nagyvárad belső munkatársai közé fogadta. Rengeteget dolgozott, színdarabjaival visszhangos sikereket ért el. A *Napáldozat*-tal például 1924-ben megnyerte a kolozsvári színház drámapályázatát. Első regényét, a *Förgeteg*et 1925-ben adták ki. Ezt követte a *Hamueső*, az Erdélyi Szépmíves Céh első kiadott regénye, amelyet Kós Károly grafikái illusztráltak. Az említett két regény, valamint a *Ragyogó Kovács István* című novellagyűjteménye sikerének köszönhetően 1926-ban ő is meghívást kapott Kemény Jánostól az első Helikon-találkozóra, amelyen ugyan nem vett részt, az alapító tagok mégis soraikba fogadták.

A 20-as évek közepétől beteg férjét gondozta. A csodával határos, hogy ebben a lelkiállapotban meg tudta írni a *Fekete vőlegény*eket, leghíresebb, legolvasottabb művét. 1927. február 25-én a férje elhunyt. Később átköltözött Kolozsvárra. Itt jelent meg 1928-ban az *Átall a Tiszán* című elbeszéléskötete. Ezután Magyarországra települt, s itt folytatta történelmi regényeinek

[Erdélyi Magyar Adatbank]

sorozatát: *Pax vobis* (1928), *A kállói kapitány* (1933), *Nagy Lajos* (1941), *Jezabel* (1941).

Gulácsy Irén, a Helikon egyik nagyasszonya tragikus körülmények között halt meg 1945. január 2-án, Budapest ostrománál. Lakását bombatámadás érte.

Ezredévi emléktér – P-ța Libertății

94

95

94. Szacsvay Imre szobra

A Körös-parton, a gyaloghíd közelében áll. Margó Ede alkotását 1907. március 15-én avatták fel. Felirata:

CSAK EGY TOLLVONÁS VOLT BŰNE.

Maga a bronzszobor is tollal a kezében ábrázolja annak a debreceni országgyűlésnek volt jegyzőjét, amely 1849-ben kimondta a Habsburg-ház trónfosztását. A forradalom leverése után ezért kivégezték. A monumentális szobor talapzatának mellékalakja a mártíromságot jelképező nőalak és a bátorságot feltüntető oroszlán. 1938. január 8-án a szobrot eltávolították helyéről, s csak 1942. május 5-én, a Szent László-ünnepségek alkalmából került vissza. 1989 után a március 15-i ünnepségek fő helye, itt hangzanak el a beszédek és koszorúzzák meg az emlékművet.

95. Lorántffy Zsuzsanna bronzszobra

Az Ezredévi emléktéren, ma Libertății téren, az olaszi református templom előtt áll. A bronzszobor Gergely István szobrászművész alkotása. 1996-ban avatták fel a Magyar Reformátusok III. Világtalálkozója alkalmából. Csernák Béla főjegyző fohászát követően Tőkés László püspök ünnepi beszéde hang-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

zott el. Köszönetet mondott mindazoknak, akik állást foglaltak a szobor mellett. A leleplezés után Jakobovits Márta és dr. Oláh Ferenc iskolaigazgató méltatta a Nagyasszony alakját. Aznap adták át a templom melletti Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központot, benne az egyházművészeti múzeummal.

96. Czárán Gyula mellszobra

Az Ezredévi emléktéren áll.

Széles talapzaton több mint másfél méter magas, négyszögletes, gránitlemezekkel borított oszlopon helyezték el Czárán Gyula bronz mellszobrát. Máthé Gyula, kolozsvári szobrászművész, egyetemi tanár, az EKE volt országos elnökének alkotása. A Czárán Gyula Alapítvány avatta fel.

2011 nyarán megrongálták az emlékművet. Lefeszítették a felirat első és utolsó betűjét. Rövid időn belül pótolták.

96

97. A Garasos híd emléktáblája

Az eredeti Garasos hidat 1910. december 10-én adták át. A helyébe a hetvenes években épített új híd pilléréről eltűnt az eligazító réztábla. Gavrucza Tibor lelkipásztor, megyei tanácsos kezdeményezésére gyűjtési akció indult és 2010. december 17-én új emléktáblát avattak.

Deák Árpád képzőművész alkotása.

Beszédet mondott Biró Rozália alpolgármester. Az emléktáblát Biró Rozália és Gavrucza Tibor leplezte le.

2011 januárjában lelopták a tábla bronzból készült részét. Deák Árpád újra öntette, s újra felavatták. De szeptemberben először kettétörték, mert nem tudták leszerelni a bronz részét, majd rá néhány napra eltüntették az egész táblát. Mivel Deák Árpád megőrizte a gipszmintát, november 30-án újra felavatták.

97

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Kórházi emléktáblák

98. Az Ideg- és Elmegyógyászati Kórház építési emléktáblája

A kórház lépcsőházában található.

Szövege:

ŐFELSÉGE
I. FERENCZ JÓZSEF
Magyarország apostoli királya
uralkodása
bessenyői és örvéndi Dr. BEÖTHY
LÁSZLÓ főispán
szunyoghi SZUNYOGH PÉTER és
később
mezőtelegdi Dr. MISKOLCZY
FERENCZ alispán
ippi és érkeserüi Dr. FRÁTER
IMRE
közkórházi igazgató főorvos
beszterczebányai SÁRTORY ENDRE
közkórházi gondnok
hivataloskodása ideje alatt
Dr. FRÁTER IMRE
kezdeményezésére
ifj. rimanóczi RIMANÓCZY KÁLMÁN műépítész
tervei szerint s ő általa építtette
BIHAR VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGE
1902 – 1903.

Anyaga fekete márvány. Százkét évvel ezelőtt épült az Ideg- és Elmegyógyászati Kórház. Az átadás után emléktáblát avattak, amelyet 1920 után letakartak. Készülve a százéves évfordulóra, 2002-ben megkezdték az épületek rendbetételét, s ekkor fedték fel újra az emléktáblát.

99. Építési emléktábla

A régi megyei közkórház főlépcsőházában áll. Anyaga sötét gránit, mérete 50×70 cm.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

100. Közkórházi emléktábla

A régi megyei közkórház főlépcsőházában látható. Anyaga márvány, mérete kb. 60×90 cm.

101. Kórházi megemlékező tábla

A régi megyei közkórház főlépcsőházában áll. Anyaga vörös márvány, mérete kb. 100×60 cm.

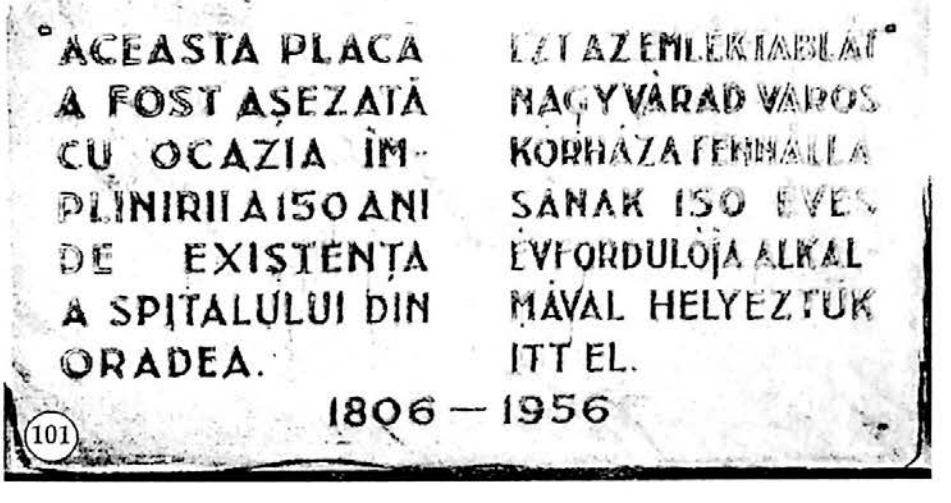

102. Grósz Frigyes emléktáblája

A Medsystem Szemklinika lépcsőházában helyezték el. A Budapesten készült, kétnyelvű emléktábla felső részén dr. Grósz Frigyes portréja látható. A felirat magyar változata:

In memoriam
GRÓSZ FRIGYES (1797–1858)
Szemész, humanista, a Nagyváradi Premontrei Főgimnázium diákja. Ő és utódai a XIX. századi polgári emancipáció

[Erdélyi Magyar Adatbank]

kiemelkedő képviselői.
Az első Nagyváradi Szemészeti Kórház
alapítója. Úttörőként 1500 szürkehályog
műtétet végzett.
A szegény betegeket a módos váradi polgárok támogatásával ingyenesen kezelte.

Nagyváradi Római Katolikus Püspökség –
Premontrei Öregdiákok
Segítő Jobb Alapítvány
2010

A tábla elkészítését Pásztai Ottó, a Nagyváradi Premontrei Öregdiákok Egyesületének elnöke szorgalmazta. 2010. november 12-én avatták fel. Az egybegyűlteket Vonház Antal, a Premontrei Öregdiákok Egyesületének titkára üdvözölte. Beszédet mondott: Kalmár László, a Segítő Jobb Alapítvány elnöke, Biró Rozália alpolgármester, Seidler András, a Nagyváradi Zsidó Hitközség Kulturális Központjának igazgatója, Csűry István református püspök, Pásztai Ottó egyesületi elnök, ismertetve Grósz Frigyes életét és tevékenységét, valamint Böcskei László római katolikus püspök. Közben felolvasták Semjén Zsolt, Magyarország miniszterelnök-helyettese üdvözlő levelét. Az emléktáblát Kalmár László és Pásztai Ottó leplezte le. Közreműködött Meleg Vilmos színművész.

Dr. Grósz Frigyes (1797–1858), orvos. Nem csupán Nagyvárad egyik legnépszerűbb orvosa volt, hanem megtestesítője a cselekvő, alkotó orvospolgároknak. Az első nagyváradi Szemkórház alapítása az ő nevéhez fűződik.

Középiskoláit a nagyváradi Premontrei Főgimnáziumban végezte, majd Pesten 1816–1819 között filozófiát hallgatott s ebből doktorált. Ezután Bécsben beiratkozott az orvosi fakultásra. Édesapja elhalálozása miatt anyagi nehézségei támadtak, s kénytelen volt igénybe venni rokonai s a Hoffmann, valamint Biedermann családok anyagi és erkölcsi támogatását. Ugyanakkor lecketanítással is igyekezett a legszükségesebbeket előteremteni. Nyaranta osztrák, cseh és németországi gyógyfürdőkben dolgozott, mint betegkísérő. Ily módon lehetőség adódott arra, hogy balneológusnak is kiképezze magát.

1826-ban avatták orvosdoktorrá. Ugyanebben az évben jelent meg doktorátusi disszertációja, amelyben a chininről írt. Folytatva tanulmányait, beiratkozott sebészeti tanfolyamra, hogy szakorvossá képezze magát. 1829-ben avatták sebészdoktorrá. Ezután két évet töltött a morvaországi Telcben,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Jakub Lang textilgyáros meghívására. A munkások orvosi ellátása mellett, a család háziorvosa volt. A fiatal orvos a dúsgazdag gyáros támogatásával egy kórházat alapított, a szegény betegek és a magatehetetlen öregek számára. Itt már szemészeti műtéteket és hályogoperációkat is végezhetett. Jakub Lang elhalálozott, de végrendeletében bőkezűen gondoskodott háziorvosáról és barátjáról.

Dr. Grósz Frigyes 1830-ban hazatért Nagyváradra, felvette a kapcsolatot orvos kollégáival és a város két kórházával. Rendelőt nyitott, időközben kórházszervezési munkába fogott. Még ebben az évben magánköltségen megalapítja az ország első magánszemkórházát, a szegény sorsú betegek számára. A Szegény Vakok Gyógyintézetében a rászorulók, nemzetiségi és vallási különbség nélkül, ingyenes, szakszerű orvosi kezelést és támogatást kaptak. A kórház működési alapelvei tiszteletre méltóak és korukban igen modernek, demokratikusak voltak. A Szemkórház alapításának, a szembetegek önzetlen támogatásának, szürkehályog-operációinak messze földön híre ment. 25 év alatt több mint 1500 szemműtétet hajtott végre, amelyből a betegek túlnyomó többsége meggyógyult, 192 állapota javult, s csupán 43 esetben maradt a műtét eredménytelen. Több, mint 30 ezer járóbeteget kezeltek. A kórház területén uralkodó tisztaságot, a felszereltséget méltatva, az itt vendégeskedő Julius Hirschberg orvostudományi-történész azt írta, hogy az felülmúlta Albert von Graefe híres berlini klinikáját! Nem tekinthető sem túlzásnak, sem lokálpatriotizmusnak tehát, ha kijelentjük, hogy a 19. század első felében Nagyvárad a magyar szemészet egyik kiemelkedő központja volt.

Magánrendelőjében fogadta a jómódú betegeit, akik meg tudták fizetni a kezelést s az orvosságaikat. Szegény betegei számára megnyerte az Irgalmas rend patikájának támogatását, ahol azután féláron juttatták őket orvossághoz. Kortársainak megbecsülését növelte példamutató magatartása, Nagyvárad olyan súlyos napjaiban, mint amilyen az 1831-es kolerajárvány volt, vagy az 1836-os tűzvész és az 1846-os árvíz. Tevékenyen vett részt mindenütt, ahol segítségre volt szükség.

Jól ismerte a Püspök- és Félix-fürdők helyzetét, felhasználva balneológiai tapasztalatait, ismereteit, felmérte a két fürdőhely kifejlesztésének lehetőségeit. Tervet készített a legfontosabb munkálatok megindítására. Nagyvárad katolikus püspökei, Lajcsák Ferenc és br. Bémer László felkérték a Püspökfürdő korszerű kiépítésének, berendezéseinek megvalósítására. Útmutatásai alapján fürdőcsarnokot, ivókúrára alkalmas forrást jelölnek meg. Több fasort és sétateret alakítanak ki. Neki köszönhető az eddig ismeretlen ivókúra bevezetése, amellyel emelte a fürdő országos hírnevét.

Az 1848–49-es szabadságharcban részt vesz, mint tábori orvos, a szemsérülteket kezelte.

Tagja volt a Gyakorló Orvosok Tudományos Egyesületének. Kapcsolatot tartott fenn a MOT (Magyar Orvosok és Természetvizsgálók) összejöveteleinek szervezőivel, értekezéseket olvasott fel az egyesület nagygyűlésein.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Magánemberként Nagyvárad elitpolgárságához tartozott, s az a megtiszteltetés érte, hogy 1855-ben a Váradi Közigazgatási Hivatal Orvosi bizottmányának tagja lehetett, ugyanúgy, mint a nagyváradi Nemesi Kaszinó elnökségének is. Sokévi kitartó tevékenységéért dr. Grósz Frigyest többszöri elismerés érte. Bihar vármegye közgyűlése kitüntetésre terjesztette fel. I. Ferenc József 1857-es nagyváradi látogatása alkalmával meglátogatta a nagyhírű szemkórházat, s alapító főorvosát a koronával díszített arany Érdemkereszttel tüntette ki. Ugyancsak ebben az évben a Vasárnapi Újság első oldalán méltató írás jelent meg dr. Grósz arcképével.

A Közigazgatási Hivatal felkérésére megírta kórházalapítási és szemorvosi tapasztalatait, műtéti beavatkozásokat, gyógyszeres kezelést.

Viszonylag fiatalon, 1858-ban halt meg. A szakirodalom méltatása szerint nagyon jelentős szerepet töltött be, különösen a modern szemészeti műtéti eljárások meghonosítása terén. (Pásztai Ottó)

Eminescu Főgimnázium

103. Juhász Gyula emléktáblája

A Premontrei Főgimnázium, a mai Mihai Eminescu Főgimnázium lépcsőházában van elhelyezve.

Lechner Júlia alkotása fehér márványból, a költő portréjával. 1943. március 7-én állította a Szigligeti Társaság. Juhász Gyula, mint fiatal tanár a premontrei gimnáziumban tanított néhány évig.

Juhász Gyula (1883–1937), költő. Középiskoláit a szegedi piarista gimnáziumban végezte. Nyolc hónapig a váci piaristáknál novicius. A Budapesti Tudományegyetem magyar–latin szakos hallgatójaként szerez tanári diplomát. Első versei 1899-ben a Szegedi Naplóban jelentek meg, majd a Budapesti Naplóban. Barátságot kötött Babits Mihállyal, Kosztolányi Dezsővel és Oláh Gáborral. A Négyessy-szeminárium titkára volt. 1905-ben megismerkedett Adyval, aki nagy hatással volt rá, mivel korán felismerte annak költői tehetségét.

1906–1907 között a máramarosszigeti piarista gimnáziumban tanít. Innen Lévára kerül a piarista gimnáziumba. Ebben az évben jelent meg első

[Erdélyi Magyar Adatbank]

újságírói sikerét jelentő vezércikke a Szeged és Vidékében. Szegeden jelenik meg első verseskönyve, ugyancsak 1907-ben.

1908–1911 között a nagyváradi Premontrei Főgimnázium tanára. Egyik alapítója volt *A Holnap antológiát* kiadó költői mozgalomnak. Megismeri Sárvári Anna színésznőt és megjelennek az első Anna-versek. Juhász Gyula nemzedéke nem kisebb feladatra vállalkozott, mint a modern magyar irodalom megteremtése. Ezek a szecessziós mozgalmak megvetették az alapját a 20. századi modern művészetnek, irodalomnak. Jelszavuk az *élet és a művészet egysége.* Ennek a mozgalomnak egyik kiemelkedő képviselője, klasszikus költője a halk szavú, forradalmas Juhász Gyula. Versei többnyire rövid sóhajok, de olyan híven kifejeződik bennük a költő érzésvilága, hogy nyomukon térképet lehetne rajzolni lelkéről. Impresszionista alkat, élénken figyel mindent, ami körülötte történik és a környező valóságot egyéniségében művészi élménnyé oldja.

Juhász Gyulát nemcsak tanári állás várta Nagyváradon, hanem újságírói lehetőség is a Szabadság szerkesztőségében. Itt nemcsak fáradhatatlan újságíró, hanem lelkes irodalomszervező és aktív irodalompolitikus is, a megújhodás mozgalmának egyik vezéralakja.

Mélyen átérezte a tanári munka felelősségét. A nemzeti jövendő szempontjából a legfontosabb, legszentebb kultúrmunkának tartotta. Az ifjúságban valóban a jövőt látta és sok cikkében foglalkozott e témakörrel. Tanárként, oktatásunk történetében az elsők között foglalt állást a nagy nyilvánosság előtt, a testnevelés fontossága mellett, *Magyarok az Olimpiádon* című cikkében. 1911–1913 között a szakolcai királyi katolikus főgimnázium tanára, amit száműzetésnek érzett. 1913–1917 között a makói állami főgimnáziumban tanított.

1915-ben jelent meg második kötete, *Új versek* címmel. A hagyomány és a haladás összekötője az új magyar költészetben, Arany János, Reviczky Gyula és Kiss József verstechnikáját fejleszti tovább. Elődeiben is mindig azt kereste, ami modern bennük. Művészi élményei között sok a könyvélmény. Olvasmányaival bekalandozza az egész történelmet, igyekszik megismerni, bemutatni minden kor kultúráját. Juhász Gyula magyarsága az egész emberiség kulturális értékeit magába szívó, huszadik századi ember magáraébredése.

Az első világháború kitörése rázza fel a költőt, bár először a cári zsarnokság elleni szabadságharcnak tekinti a háborút, de első pillanattól kezdve tiltakozik a pusztítás, a vérontás ellen. 1918 novemberében tagja lett a szegedi Nemzeti Tanácsnak, népgyűlések szónoka. Megírja a *Forradalmi kiskátét.* A szegedi színház direktóriumának tagja lesz. Az ellenforradalom üldözi, életét derékba törte a bukás. Nyugdíjat nem kap, verseivel cikkeivel keresi kenyerét. A *Munka* című szociáldemokrata lap munkatársa, a munkásotthonban folyó kulturális munka irányítója.

1928-tól havi 44 pengő nyugdíjat kap. 1929-ben elsőként jutalmazták Baumgarten-díjjal. Ezt a következő két évben is megkapta.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Juhász Gyula egész életében boldogtalan volt, társtalan magánya sohasem oldódott fel, tragikus betegsége, pesszimista kedélyvilága csaknem a kezdetektől rányomta bélyegét verseire. Így lett lírájának alaphangja a mélabú és a rezignált bánat. Költeményei általában rövidek, kompozíciójuk zárt. Mélyen hitt a szépségben és művészetben, mely az elvesztett édent jelentette neki.

1937-ben halt meg, veronállal mérgezte meg magát. (Pásztai Ottó)

104. Károly Irenaeus József emléktáblája

A főgimnázium lépcsőházában található.

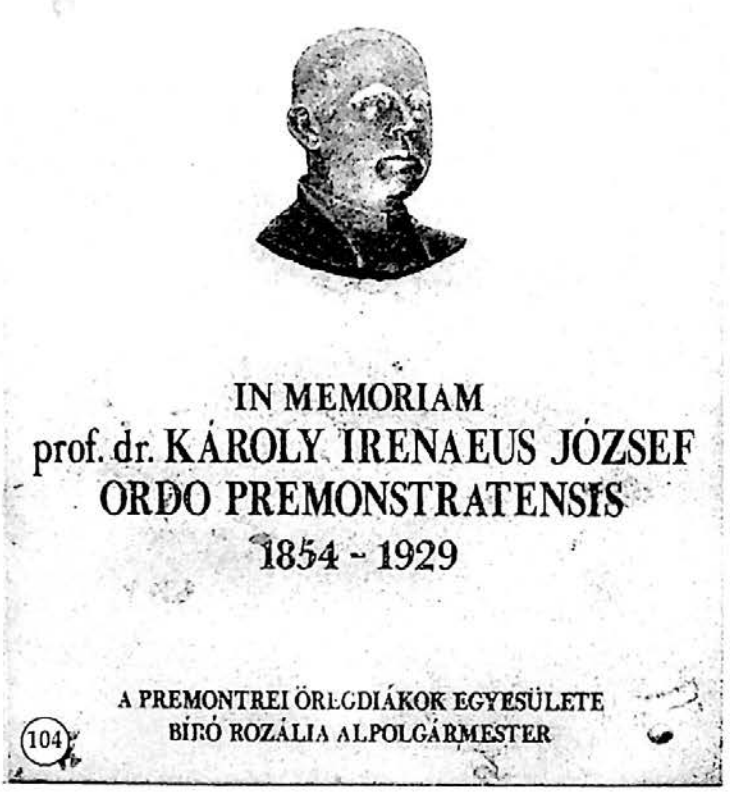

40×60 cm nagyságú márványtábla, Kurucz Imre szobrászművész munkája.

2010. december 10-én avatták fel. Az ünnepséget a főgimnázium dísztermében tartották a Nagyváradi Premontrei Öregdiákok Egyesülete és a Váradhegyfoki Premontrei Prépostság szervezésében. Vonház Antal egyesületi titkár üdvözölte a megjelenteket, közöttük Biró Rozália alpolgármestert, Böcskei László római katolikus megyés püspököt, Tempfli József nyugalmazott római katolikus megyés püspököt, az iskola tanárait és diákjait. Beszédet mondott Biró Rozália alpolgármester, Pásztai Ottó egyesületi elnök, Makai Zoltán mérnök, Fejes Rudolf Anzelm prépost-prelátus. Közreműködött az iskola diáksága. A leleplezés után az emléktáblát a jelenlevő főpapok megszentelték, majd többen meg-koszorúzták.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Dr. Károly Irén József (1854–1929) premontrei kanonok, paptanár, európai hírű fizikus, városi tanácsos, egyetemi tanár. Középiskoláit Kassán, teológiai tanulmányait Innsbruckban, majd Jászóváron végzi. 1881-ben a kolozsvári Tudományegyetemen bölcsészeti és fizikatanári diplomát szerez, majd 1886-ban ugyanitt filozófiai doktori címet. Közel 33 évet töltött a középiskolai katedrán a nagyváradi Premontrei Főgimnáziumban. Az országban ő szervezte meg az első fizika szakkört. Megszerkesztette az első magyar nyelvű *Fizika példatárat*, négyszáz példával.

Fő kutatási területe az elektromágneses hullámok vizsgálata volt. 1895-ben ő találta fel a *drótnélküli távírót*, amit sajnos nem szabadalmaztatott azonnal, s így Marconi nevét ismeri a világ, mint feltalálót! 1896-ban összeállítja, s felszereli az ország *első röntgenkészülékét, laboratóriumát*, ahol több mint kétezer felvételt készítettek. Vezetője volt az Országos Meteorológiai Intézet és a Vízrajzi Csapadékmérő Hálózat nagyváradi állomásának. Jelentős tevékenységet fejtett ki, az oktatási eszközök feltalálása és elterjesztése terén, sok-sok új ötlettel gyarapítva a prototípusokat. Tudományos cikkeit és értekezéseit folyamatosan hét magyar- és németnyelvű szakfolyóiratban közölte. Kiváló munkásságának elismeréseként nem kevesebb, mint 14 különböző egyesület választotta tagjai közé, vagy éppen az elnökségbe.

1890-től a Nagyváradi Királyi Jogakadémia magántanára, majd nyilvános, rendes tanára 29 évig. A technika és a tudományok fejlődésével párhuzamosan, fokozatos érdeklődést mutatott a híradástechnika alapjainak kutatása területén is. Így vált a rádiótechnika úttörőjévé.

1906-ban a fizika terén elért tudományos munkássága nyomán magántanárnak nevezik ki a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemre, az elektromos sugárzás kísérleti tanszékére

1901-től beválasztották a Nagyvárad Város Törvényhatósági Bizottságba. Mint tanácsos, aktív részt vállalt a város ipari és kulturális életének fejlesztésében. A város villanyvilágításának bevezetése és a villanytelep megépítése a legnagyobb mértékben az ő érdeme. Hasonlóképpen a villamosjáratok bevezetését is ő szorgalmazta. Foglalkozott a Jád-völgyi vízierőmű tervezetével.

1916-ban 2500 koronával Alapítványt hoz létre, az országos fizikaversenyek megszervezése és díjazása céljából. 1918-ban III. osztályú Vaskorona Renddel tüntették ki.

1920-ban a rend apátja az Iskolafenntartó és Javadalmi Tanács vezetőjévé nevezi ki. 1923–1929 között a nyári hónapokban Gödöllőre látogat, ahol a rend új, modern fizika laboratóriumában keresett kikapcsolódást. 1929. március 13-án Nagyváradon hunyt el.

2004-ben Nagyvárad díszpolgárává nyilvánították. (Pásztai Ottó)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Partiumi Keresztény Egyetem

105. Sulyok István püspök emléktáblája

A Partiumi Keresztény Egyetem előcsarnokában látható, a Városháza utca 27. szám alatt.

90×140 cm nagyságú márványtábla, Sulyok István püspököt ábrázoló bronz domborművel és bronz betűkkel.

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület helyezte vissza az 1996-os Varadinum-ünnepség alkalmával. Eredetileg 1938-ban helyezték el az emléktáblát, melyet a kommunista rendszer vetetett le a falról, a Püspöki Palota párthasználatba kerülésével. A márványlap eddig az újvárosi templomban volt. Tőkés László püspök avatóbeszédében hangsúlyozta, hogy az emléktábla eredeti helyére való visszaállítása egy újabb lépés afelé, hogy a székház végre visszakerüljön jogos tulajdonosához.

106. A székház avatási emléktáblája

A Partiumi Keresztény Egyetem bejárati folyosóján látható. A 80×60 cm nagyságú emléktábla sárgarézből készült.

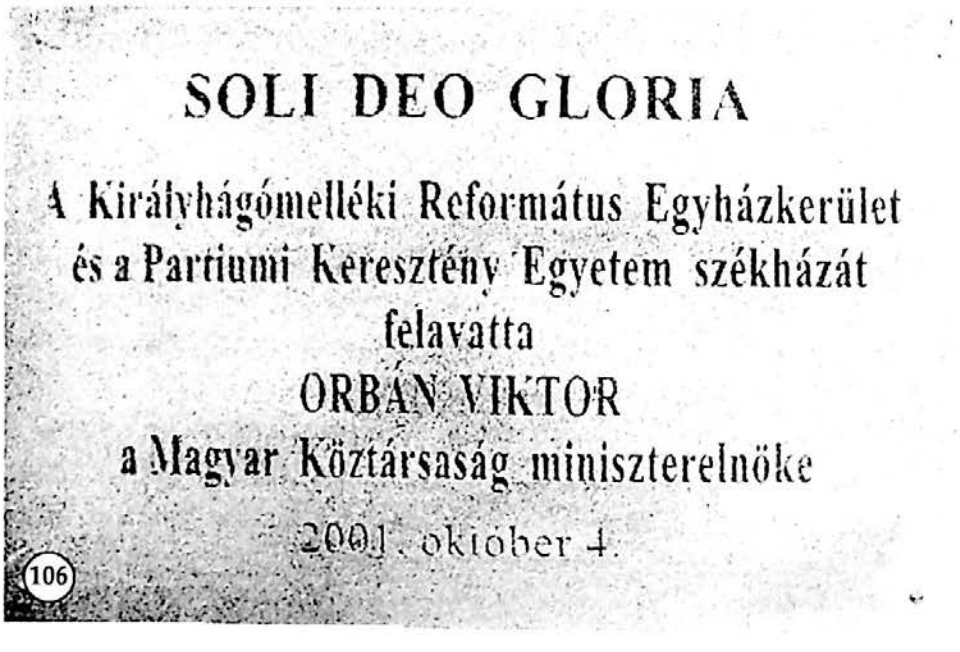

[Erdélyi Magyar Adatbank]

107. Építési emléktábla

A Partiumi Keresztény Egyetem bejárati folyosóján van.

50×40 cm nagyságú, fekete gránittábla, felső részén az egyházkerület bronz címerével. Készítője Deák Árpád képzőművész.

2006. november 17-én avatták fel, a székház felépítésének és visszaszerzésének állítva emléket. Tőkés László püspök mondott avatóbeszédet.

108. Apáczai Csere János szobra

Az egyetem emeleti folyosóján látható.

40 cm magas, fából készült mellszobor egy 150 cm magas faoszlop-talapzaton helyezkedik el, amelynek felirata:

APÁCZAI
CSERE JÁNOS
1625–1659

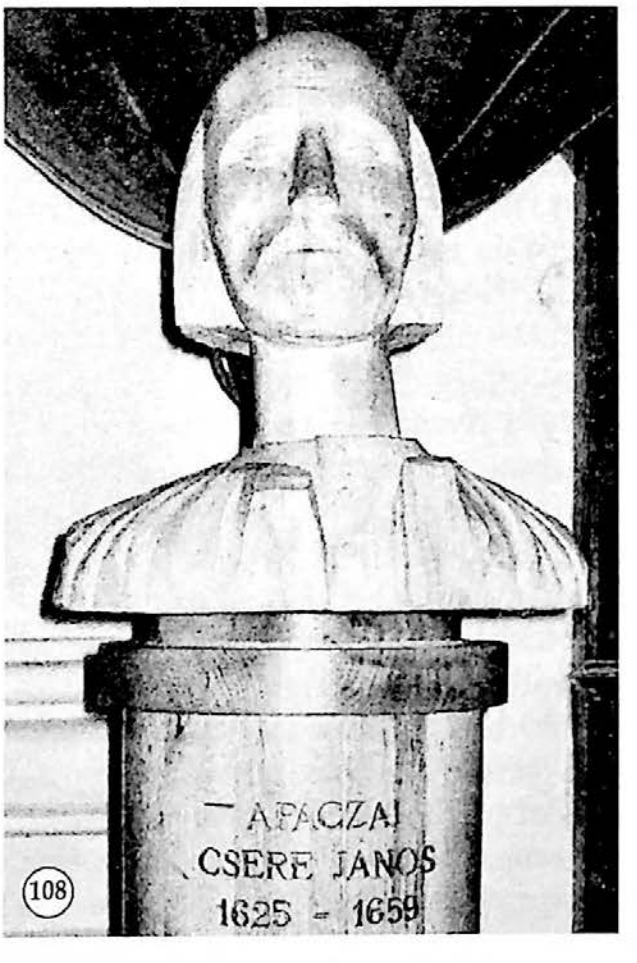

A mellszobrot Kós András kolozsvári szobrászművész készítette 1986-ban, aki Tőkés László püspök iránti barátsága jeléül az egyházkerületnek ajándékozta. A szobrot 2009. október 30-án avatták fel az újvárosi református templomban, a reformáció ünnepe alkalmából. Végleges helyére november 9-én került az Egyházkerületi Lelkészi Értekezlet tagjainak jelenlétében. Hermán M. János előadó-tanácsos röviden ismertette az alkotóművész munkás-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ságát, majd Tőkés László püspök mondott köszönetet. Az ünnepség a Szózat eléneklésével zárult.

109. K. Nagy Sándor emléktáblája

A Partiumi Keresztény Egyetem udvarában kialakított magyar panteonban található.

Anyaga márvány, mérete 60×40 cm. Balázs Jenő kőfaragómester készítette a PBMEB megrendelésére, 1997-ben. A rendhagyó táblaavatás 1997. április 12-én volt, de akkor nem volt hová feltenni. Ekkor határozták el, hogyha a püspöki palotát rendbeteszik, zárt udvarán egy panteont alakítanak ki nagy személyiségeinknek, s itt fogják elhelyezni. Ez 2004. március 20-án, a Partiumi Honismereti Találkozó alkalmával sikerült. A konferencia előadásai után avatták fel az emléktáblát az egyetem udvarán. Beszédet mondott dr. Hermán M. János, majd Dukrét Géza ismertette a nagy helytörténész életét és munkásságát. Csűry István imája után leleplezték az emléktáblát.

K. Nagy Sándor író, jogász, egyházmegyei tanácsbíró, a helytörténeti kutatás úttörője 1846. szeptember 6-án született Nagykerekiben. A K betű a sok Nagy Sándortól való megkülönböztetés céljából önként felvett előnév, Kereki rövidítése. Nagyváradi és debreceni deákoskodás után, jogi tanulmányait a nagyváradi Jogakadémián fejezte be. 1873-ban bírói, 1876-ban pedig ügyvédi vizsgát tett és saját ügyvédi irodát nyitott. 1885-ben a nagyváradi törvényszék alügyészének, 1889-ben pedig a törvényszék bírájává nevezték ki. Több évtizeden át a bihari református egyházmegye tanácsbírája és gondnoka. Rövid ideig Budapesten szolgál, mint a törvényszék bírája, majd nyugdíjazása után visszatér Nagyváradra és bekapcsolódik a modernizálódó város közéletébe. 1921. november 26-án halt meg. Temetésén Sulyok István református püspök mondott emlékbeszédet.

Fáradságot nem ismerve, 1860–1885 között bejárta az egész Bihar megyét, felkeresett minden falut, átvágott minden erdőn, réten, átment minden hídon, réven, gázlón, megmászott minden hegyet. 1883-ban jelenik meg

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Bihar-Ország című, saját maga által is útleírásnak minősített, nagysikerű tanulmányának első, 1885-ben a második kötete. Az első kötetben, a könyv alcímének, Útirajzoknak megfelelően egyes általa megtervezett és megtett utaknak megfelelően, huszonöt fejezetben, huszonöt „útban" írta le Bihar megyét. A második kötetben Nagyváradot ismerteti. A Biharmegyei és Nagyváradi Tanszermúzeum az iskolai földrajztanítás fellendítésére kiírt pályázatára K. Nagy Sándor földrajzkönyvet írt, amellyel megnyerte a pályázatot, 400 frankkal jutalmazták és ki is adták. A könyv pontos címe a következő: *Biharvármegye földrajza. Nagy-Várad Város leírásával és a Magyar Királyság rövid áttekintésével.* Könyvét iskolai segédkönyvnek szánta és elsősorban tanítóknak és tanároknak írta. K. Nagy Sándor munkái nemcsak adatforrás helytörténeti kutatóink számára, hanem, Fényes Elekhez hasonlóan, mintakép is, hogy mit kell kutatni és hogyan kell feldolgozni. Éppen ezért szomorú, hogy a mai generációk szinte megfeledkeztek róla, csak néhány helytörténeti kutató tartja számon e nagy személyiséget. Ma ezért emlékezünk meg róla, s állítunk emléket számára, aki példakép is a hazáját ismerő, szerető és érte dolgozni, áldozatokat hozni kész lokálpatriótának. (Részlet az avatóbeszédből.)

110. Fényes Elek emléktáblája

A Partiumi Keresztény Egyetem udvarában található.

Felirata: FÉNYES ELEK, a tudós bronzplakettje alatt 1807–1876. Anyaga vörös márvány mozaik, mérete 29x20 cm.

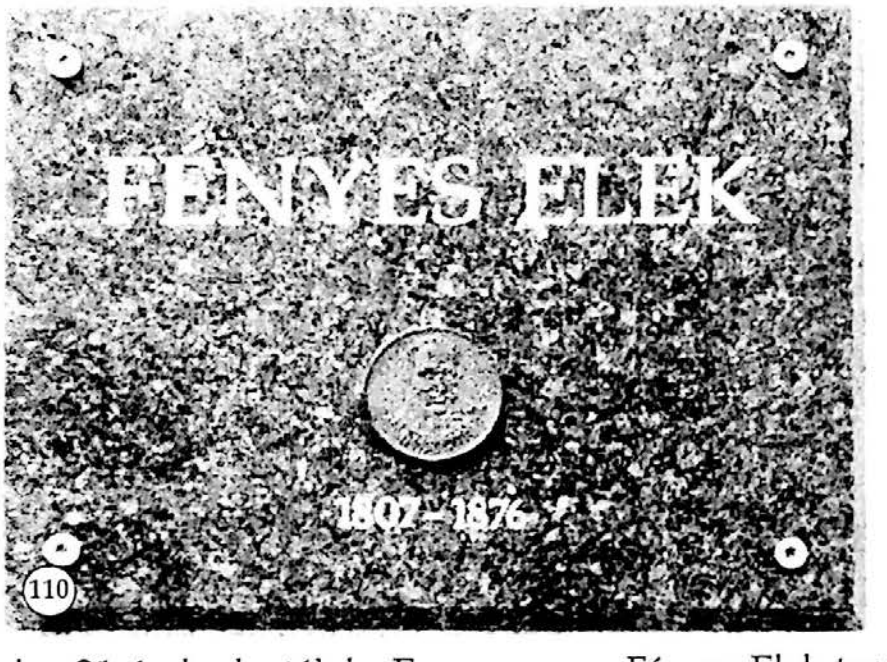

2003. március 21-én leplezték le. Ezen a napon Fényes Elek-termet avattak a Partiumi Keresztény Egyetemen (PKE). Beszédet mondott Tőkés László püspök, majd Dukrét Géza ismertette a méltánytalanul elfelejtett és mellőzött, csokalyi születésű Fényes Elek életét és tevékenységét, akit a magyar statisztika megteremtőjének kell tekintenünk. Honismereti munkássága ma is példakép a helytörténeti kutatók számára. Beszédet mondott még Cservid Levente, a Fényes Elek Társaság elnöke, Ary Gyula, a Bihar

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Megyei Statisztikai Hivatal főmunkatársa, Soós Lőrinc, a magyarországi Központi Statisztikai Hivatal (KSH) elnökhelyettese, Váralljai Csocsán Jenő, a Pázmány Péter Egyetem tanára. Ezután a PKE E16-os termét Fényes Elekről nevezték el. Majd Gellért Gyula generális direktor leplezte le az egyetem udvarán elhelyezett emléktáblát, amelyet a KSH adományozott. Jelen volt dr. Laczka Éva, a KSH tudományos főosztályvezetője.

Fényes Elek (1807. július 7., Csokaly – 1876. július 23., Újpest): a magyar statisztika és honismeret megalapítója. Tanulmányait a Debreceni Református Kollégiumban kezdte, majd bölcsészetet hallgatott a váradi királyi akadémia filozófiai karán (1822–1824). Jogi tanulmányait Pozsonyban végezte (1824–1828). Mint ügyvéd két évet Pesten töltött, s közben megkezdte országjáró utazásait, melyen szorgalmasan gyűjtötte az adatokat. Résztvett az 1830-as pozsonyi országgyűlésen, mint gróf Haller János követe. 1831-ben rangon alul házasodott, családja ellenére, ezért nem mehetett Csokalyra. Apjától örökölt birtokát zálogba adta egyik barátjának, s a pénzen egy kis birtokot bérelt Sárosfán, Pozsony közelében, ahol 1831–1835 között gazdálkodott. Közben folytatta adatgyűjtő utazásait. Sárosfai magányában rendszerezte a népességről, oktatásról, mezőgazdaságról, iparról összegyűjtött adathalmazt és előkészítette későbbi műveinek is alapul szolgáló, első nagy könyvét, melynek hat kötete 1836 és 1840 között jelent meg, *Magyarországnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben* címen. Mikor az első kötetet sajtó alá rendezte, 1835-ben Pestre költözött.

1836-tól a kibontakozó reformmozgalom egyik vezéralakja lett. Számos egyesületnek, mint az iparegyletnek, a védegyletnek választmányi tagja, 1843-ban az Országos Gazdasági Egyesület előadója, később az ipar, mezőgazdaság és kereskedelem érdekében megindult Ismertető, majd a Heti lap szerkesztője lett. Munkájának elismeréseként a Magyar Tudományos Akadémia még 1837-ben levelező tagjává választotta. Az 1844-ben megjelent *Magyarország statisztikája* című munkája akadémiai nagydíjat nyert. A politikai élet egyik irányítója volt. 1841-től a Nemzeti Körnek, 1845-től a Pesti Körnek, majd 1847-től az Ellenzéki Körnek volt alelnöke. E csoportosulások tagjai között találjuk Kossuth Lajost, Petőfi Sándort, Nyáry Pált, Egressy Gábort, Czuczor Gergelyt, gr. Teleky Lászlót, Vörösmarty Mihályt. Aktív irányító szerepet vállalt az Ellenzéki Nyilatkozat kidolgozásában is.

1848-ban az első magyar felelős minisztérium tanácsossá nevezte ki, s rábízta az Országos Statisztikai Hivatal megszervezését. Ennek megalakulása után ő lett az első igazgatója. 1849-ben kinevezték a pesti vésztörvényszék elnökévé, s bár senkit sem ítéltek halálra, a szabadságharc bukása után mégis bujdosnia kellett. Hosszú üldöztetés után jelentkezett a pesti haditörvényszék előtt, amely fogságra ítélte. Szabadulása után visszatér munkájához. 1851-ben jelent meg *Magyarország statisztikai és geográfiai szótára*, négy kötetben. 1857-ben az Első Magyar Biztosító Társaság osztályfőnöke lett. Kidolgozta az élettartam és halálozási valószínűség táblázatait. 1858-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ban a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává választotta, de székfoglaló beszédét nem tarthatta meg, így 1867-ben törölték a tagok sorából. 1871-ben újraszervezik az Országos Statisztikai Hivatalt, de már nem tartottak igényt munkájára. Legnagyobb csalódása viszont az volt, hogy nem lehetett a debreceni jogakadémia tanára, ahová 1855-ben meghívták. Az elutasításnak politikai oka volt. 1876. július 23-án halt meg Újpesten.

111. Emléktábla 1956 tiszteletére

Az egyetem udvarában kialakított panteonban található.

Szövege: „EZERKILENCSZÁZÖTVENHAT, TE CSILLAG"

Egy Faludy-vers címe. Felül ívesen kerekített, 50×40 cm nagyságú vörös gránittábla. A szöveg fölött bronzból készült, lyukas zászlódombormű. Készítője Deák Árpád képzőművész.

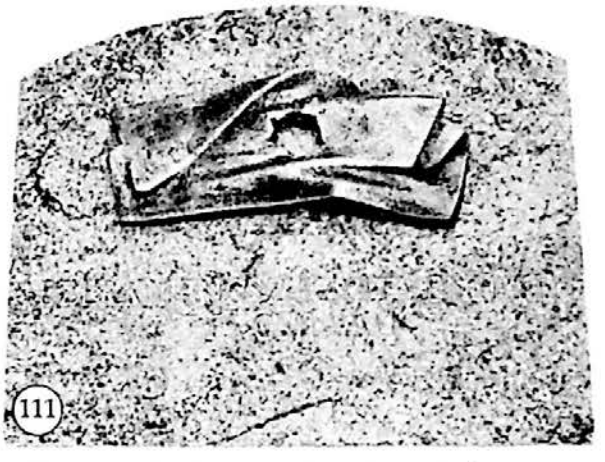
111

Az emléktáblát 2006. június 7-én leplezték le, a III. Partiumi Írótábor megnyitása alkalmából. Meleg Vilmos színművész elszavalta Illyés Gyula Egy mondat a zsarnokságról című versét. Bevezetőt tartott Barabás Zoltán költő, a Partiumi Írótábor Egyesület elnöke. Beszédet mondott Pomogáts Béla irodalomtörténész és Tőkés László püspök. Ezt követően Tőkés László és Pomogáts Béla leleplezték az emléktáblát. Koszorúzás után elénekelték a Szózatot.

112. Bartók Béla-emléktábla

Az egyetem udvarán látható.

A táblán Bartók Béla bronz dombormű mellképe van. 35×50 cm nagyságú, vörös gránittábla. Készítője Deák Árpád képzőművész.

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület állíttatta a Bartók-év tiszteletére. 2006. december 14-én avatták fel a Bartók Béla Emléknap keretében. Beszédet mondott Tolnay István tanügyi előadó-tanácsos és Fodor Attila kolozsvári zenetudós. Jelen volt Balassa Sándor zeneszerző és Medveczki Ádám, a Budapesti Operaház karmestere. Az emléktáblát Tőkés László püspök leplezte le. Ezután az egyetem egyik termét Bartók Béla-teremnek nevezték el.

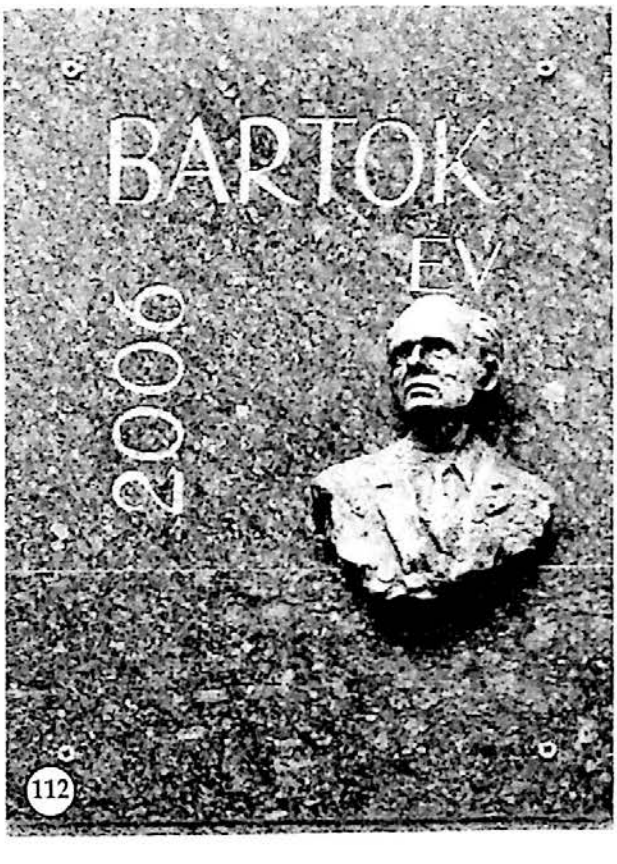

112

[Erdélyi Magyar Adatbank]

113. Munkácsy Mihály-emléktábla

Az egyetem udvarán található.

50×40 cm nagyságú, fekete gránittábla. A felirat fölött Munkácsy bronz domborműve látható. Készítője Deák Árpád képzőművész.

2007. január 21-én avatták fel, a Magyar Kultúra Napja alkalmából. Barabás Zoltán egyházkerületi szóvivő köszöntötte az egybegyűlteket. Avató beszédet Jakobovits Miklós festőművész mondott. A táblát Tőkés László püspök leplezte le, amelyet koszorúzás követett. A Himnusz eléneklése után az ünnepség a díszteremben folytatódott, ahol Keserű Katalin művészettörténész Munkácsy Mihály újrafelfedezése címmel, vetítéssel egybekötött előadást tartott.

114. Hegyesi Márton-emléktábla

Az egyetem udvarán van.

50×40 cm nagyságú, fehér márványtábla. Balázs Jenő nagyváradi kőfaragómester készítette.

Hegyesi Márton halálának 100. évfordulója alkalmából avatták fel, 2007. augusztus 30-án. A táblaavatást emlékülés előzte meg. Előadást tartott Kupán Árpád történész, Szendrő Dénes, a Határontúli Magyar Emlékhelyekért Alapítvány (HMEA) kuratóriumi tagja, Dukrét Géza, a Partiumi

[Erdélyi Magyar Adatbank]

és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság elnöke. Avatóbeszédet Tőkés László püspök tartott. A táblát Tőkés László és Flóris János, a HMEA tiszteletbeli elnöke leplezte le. Jelen volt Révász Gizella, a HMEA elnöke. Koszorúzás után elénekelték a Szózatot, majd a HMEA kuratóriumának tagjai millenniumi emlékzászlócskát nyújtottak át.

115. Ady Endre-emléktábla

Az egyetem udvarán van.

A felirat fölött Ady Endre-rézplakettje látható. 50×40 cm nagyságú, fekete gránittábla, Deák Árpád szobrászművész alkotása.

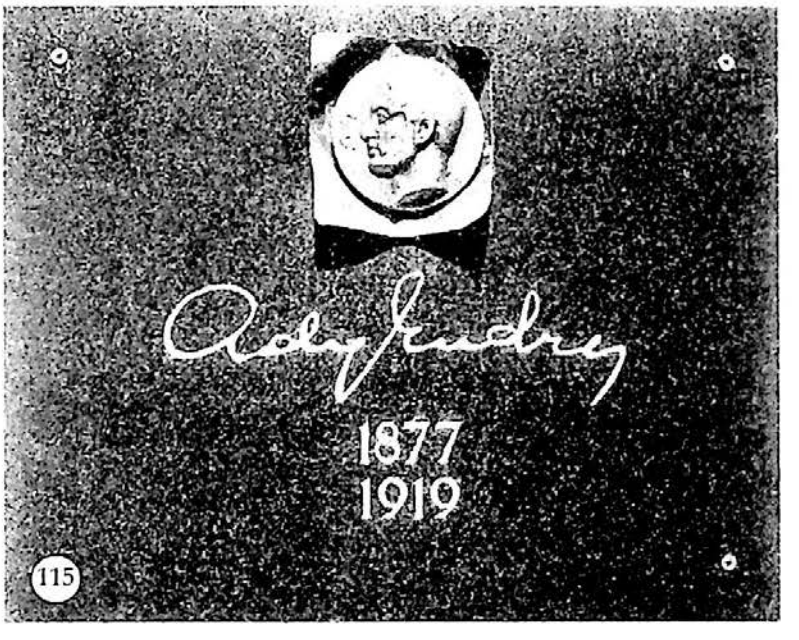

A költő 130. születésnapja alkalmából szervezett emlékünnepség keretében leplezték le, 2007. november 18-án. Az emlékünnepséget az újvárosi református templomban tartották, ahol Pomogáts Béla irodalomtörténész értekezett a költő életművéről. A táblaavatón Székelyhidi Ágoston író tartott avatóbeszédet. Beszédet mondott még Serfőző Simon költő, a Tokaji Írótábor elnöke, Püski András debreceni országgyűlési képviselő, majd Csűry István püspökhelyettes üdvözölte a megjelenteket. A táblát Püski András és Csűry István leplezték le, amelyet koszorúzás követett.

116. A Biblia Éve emléktáblája

Az egyetem udvarán látható.

Bronz emléktábla, rajta egy nyitott biblia, amelynek baloldali lapja előtt a vár, s benne a székesegyház domborműve áll, a jobboldali lapon pedig a Váradi Biblia címlapja látható. Alatta:

A BIBLIA ÉVE 2008

felirat olvasható.

48×46,5 cm nagyságú bronztábla, Deák Árpád szobrászművész alkotása.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2008-ban avatták fel. Az ünnepséget a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Tőkés László Európai Parlamenti Irodája, a Pro Universitate Partium Alapítvány és a Partiumi Magyar Művelődési Céh szervezte. A táblát Tőkés László és Hermann M. János leplezték le.

117. A kommunizmus áldozatainak emléktáblája
Az egyetem udvarán található.
60×45 cm nagyságú, bronzból készült emléktábla. Deák Árpád alkotása.

118. A holnaposok emléktáblája
Az egyetem udvarán látható.
Felirata: A HOLNAP. Alatta a holnaposok csoportjának domborműve.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

39×43 cm nagyságú bronz emléktábla, Deák Árpád alkotása.

2008. július 3-án avatták fel az V. Partiumi Írótábor alkalmával. Beszédet mondott Barabás Zoltán, a Partiumi Írótábor Egyesület elnöke, Székelyhidi Ágoston, az Erdélyi Szövetség elnöke, dr. Pomogáts Béla, az Anyanyelvi Konferencia elnöke. Közreműködött Meleg Vilmos színművész.

119. Kazinczy Ferenc emléktáblája

Az egyetem udvarán van.

50×40 cm nagyságú, gránittábla, bronz domborművel. Kurucz Imre berettyóújfalui szobrászművész alkotása.

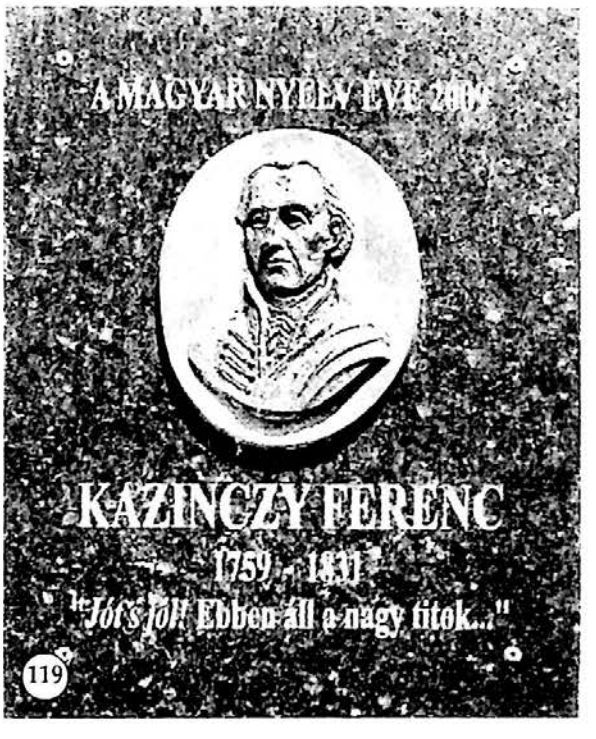

2009. október 26-án avatták fel, „Jót s jól! Ebben áll a nagy titok" című ünnepi megemlékezés alkalmából, Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulója tiszteletére. Az avatást tudományos konferencia előzte meg. A következő előadások hangzottak el: Fehér József: Üzenet Nagyváradra és Érsemjénbe – felolvasta Meleg Vilmos színművész; Dr. Sípos Lajos: A szépíró Kazinczy; Dombóvári János hegedűművész: Kazinczy és a reformkor zenéje; Vasy Géza, a Magyar Írószövetség elnöke: A szerkesztő Kazinczy; Könyvbemutató: Partiumi füzetek 58. kötete: A bölcsőtől a sírig című könyvet Dukrét Géza ismertette. Közreműködött Meleg Vilmos és Dombóvári János. Ezután következett a táblaavatás. Beszédet mondott Székelyhidi Ágoston, Szólláth Tibor, a Hajdú-Bihar Megyei Közgyűlés alelnöke. Ünnepi beszédet Tőkés László, az Európai Parlament alelnöke mondott.

120. Bocskai István emléktáblája

Az egyetem udvarán áll. Felső részén bronzplakett: Bocskai István lovon, körülötte katonák, vállukon puskával.

Felirata:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

BOCSKAI ISTVÁN
1557 – 1606
FEJEDELMI TANÁCSOS,
FŐGENERÁLIS,
A VÁRADI VÁR FŐKAPITÁNYA
ÉS BIHARI FŐISPÁN,
ERDÉLY ÉS MAGYARORSZÁG
FEJEDELME,
A HAJDÚK LETELEPÍTŐJE ÉS A
KIVÁLTSÁGOK
ADOMÁNYOZÓJA,
A PROTESTÁNS
VALLÁSGYAKORLAT ÉS A
NEMESI SZABADSÁGJOGOK
SZABADSÁGÁNAK
VÉDELMEZŐJE,
A BÉCSI ÉS A ZSITVATOROKI
BÉKE LÉTREHOZÓJA
EMLÉKÉRE 2009-BEN
ÁLLÍTTATTA
A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
HAJDÚ-BIHAR MEGYEI
ÖNKORMÁNYZAT BOCSKAI
MUNKABIZOTTSÁGA

70×100 cm nagyságú mészkőlap, rajta bronz medalion. Györffy szobrászművész alkotása.

Az emléktáblát 2009. november 16-án avatták fel, a Bocskai-emléknapon. Beszédet mondott Szólláth Tibor, a Hajdú-Bihar Megyei Közgyűlés alelnöke és Tőkés László, az Európai Parlament alelnöke.

121. Kálvin János emléktáblája

Az egyetem udvarán van. 30×42 cm nagyságú, festett műanyagtábla. 2009-ben avatták fel.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

122. A totalitárius rendszerek áldozatainak emléktáblája
Az egyetem udvarán látható.

49×70 cm nagyságú gránittábla. Magyarországi vendégek ajándéka. A Van kiút című fórum résztvevői avatták fel 2009. január 12-én. Beszédet mondott dr. Weisz Péter, a Barankovics István Izraelita Műhely elnöke, Szöőr Anna, az Október 23. Alapítvány elnöke, Mátyás Sándor, a Gloria Victis Alapítvány kuratóriumi elnöke, Tőkés László, európai parlamenti képviselő.

Az emléktáblát dr. Weisz Péter és Tőkés László leplezte le.

123. Trianon emléktáblája
Az egyetem udvarán van.

31×48 cm nagyságú márványtábla, rajta egy 15×50 cm nagyságú fekete gránittábla, rajta a magyar címer domborműve. Kurucz Imre berettyóújfalui képzőművész alkotása.

2010. június 5-én avatták fel, Trianon 90. évfordulója alkalmából.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

124. Liszt Ferenc emléktáblája

Az egyetem udvarán látható.

A 50×40 cm nagyságú gránittábla, közepén Liszt Ferenc bronzplakettje van elhelyezve.

Az emléktáblát Kurucz Imre berettyóújfalui szobrászművész készítette. 2011. május 20-án avatták fel, a Liszt Ferenc-emlékév alkalmából. Beszédet mondott Tőkés László, az Európai Parlament alelnöke, Fodor Attila egyetemi adjunktus, közreműködött Péterffy Lajos színművész. A táblaavatást Csíky Boldizsár marosvásárhelyi zongoraművész szólóestje követte.

125. Arany János mellszobra

A Partiumi Keresztény Egyetem Arany János Kollégiumának előcsarnokában állították fel. A gipsz mellszobor Deák Árpád nagyváradi képzőművész alkotása. 2003. március 21-én, az egyházkerületi közgyűlés alkalmával avatták fel. Avatóbeszédet Tolnay István tanügyi előadó-tanácsos tartott.

126. Tisza Kálmán szobra (eltávolították)

A szobor modelljét Szentgyörgyi István szobrászművész készítette, még az első világháború előtt. 1928-ban Berettyóújfaluban avatták fel. 1942-ben helyezték el a váradi politikus szobrát a róla elnevezett (ma Traian) téren, ahol ma a Delavrancea-mellszobor áll. Az ülő bronzalak mellé két mellékalak került. 1945-ben a szobrot beolvasztották. A nagyméretű talapzat hosszú ideig üresen állott, mígnem 1970-ben Barbu Ştefănescu Delavrancea mellszobrát állították a helyére.

Tisza Kálmán 1875-től 15 éven át Magyarország miniszterelnöke volt. 1830. december 16-án született Nagyváradon. Pesten jogot tanult, majd a

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban dolgozott. 1848-ban nemzetőr, a forradalom leverése után hosszú évekig külföldi tanulmányúton volt. Hazajövetele után előbb geszti birtokán gazdálkodott, s a dunántúli református egyházkerületben vállalt megbízást, majd 1861-ben debreceni képviselő lett. 1881-től húsz éven át Nagyvárad országgyűlési képviselője volt, 1901-ben Barabás Bélával szemben alulmaradt a választáson. Ezt követően visszavonult a politikától, egy évre rá, 1902-ben meghalt. (Péter I. Zoltán: Mesélő képeslapok, Nagyvárad 1885–1915, 236. old.)

127. Az országzászló (eltávolították)

A turulmadaras országzászló talapzata 1941-ben épült a Szent László térre, a Fekete Sas-palota előtt. 1944 októberében lebontották.

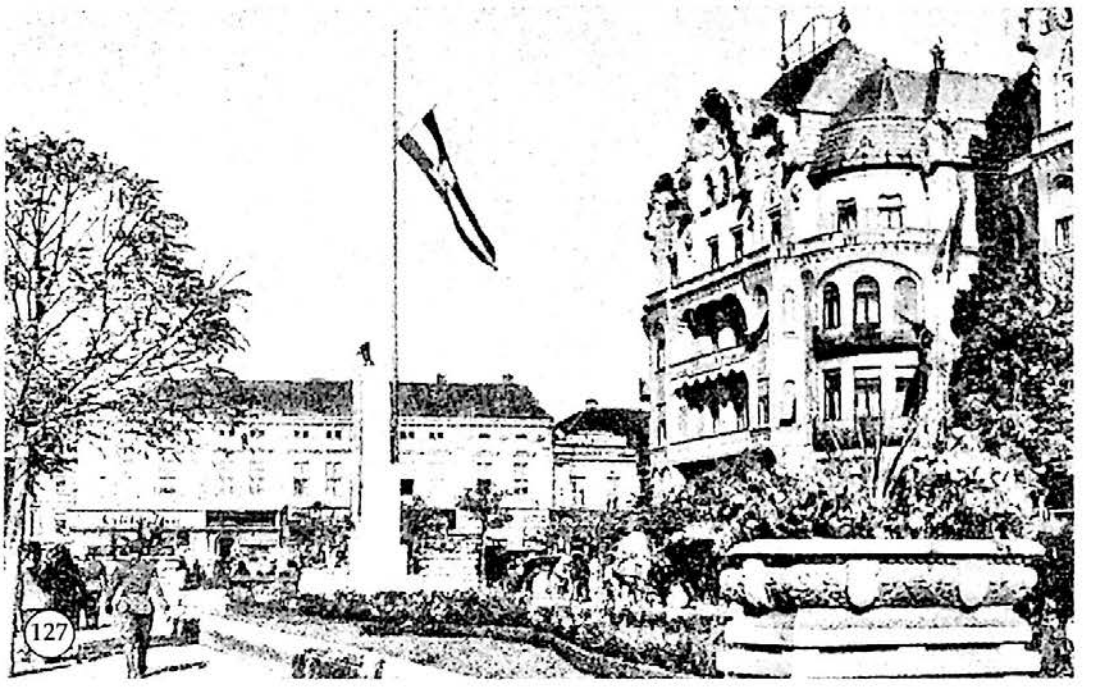

128. Szilágyi Dezső emléktáblája (eltávolították)

Az egykori Szilágyi Dezső, ma a Moscovei utcai gyakorló óvoda falán volt, a politikus egykori szülőházán.

Felirata:

Itt állott Szilágyi Dezső szülőháza.
Született 1840. április elsején.
Meghalt 1901. július 30-án.
A jogtudomány tanításában, az igazságügy szervezésében,
a közszellem irányításában
tudásra, ékesszólásra és jellemre egyaránt
nagy fia emlékezetének.
Nagyvárad városa

Anyaga márvány. Nagyvárad városa állította 1903. március 1-jén. Az 1950-es években eltávolították.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

129. Iparos menhely emléktáblája

A tábla a Titu Maiorescu és a Cuza Vodă utca sarkán található.

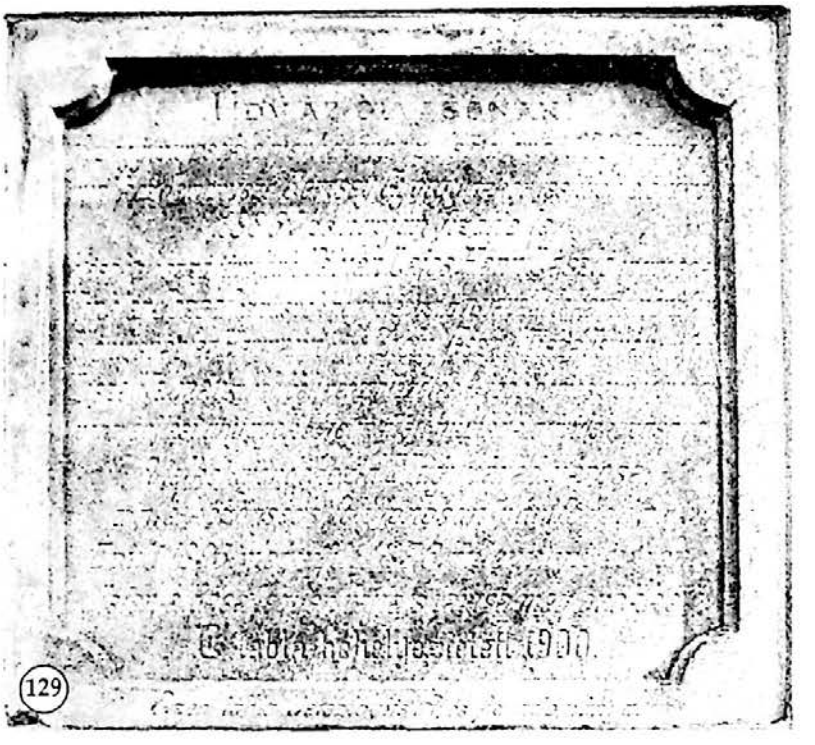

Felirata:

ÜDV AZ OLVASÓNAK
Az agg iparosok e menházára az első alapot, 100 forintot
mint kezdeményező Bertsey György, akkor testületi elöljáró
1886. I. 26. napján fizette le.
Később hozzájárultak Fábián Lajos, Hann László iparosok,
Vinkler József cz. Püspök nagyprépost, a n. Váradi takarék pénztár,
Königsvarter Hermann báró, Zichy Géza és Tisza István grófok,
Tisza Kálmán, a helybeli pénzintézetek és több nemes szívű iparos
pénz, építési anyagok és teljesített munkák ajándékozásával.
A telket ajándékozta Nagyvárad városa
a n. é. közönsége folytonosan pártfogolta.
Épült 1895, megnyílt 1896 millenniumi évben.
Isten áldása legyen rajta, s tartsa meg örökké.
E tábla helyeztetett 1900.

A mészkőből készült, keretelt tábla alján olvasható:
Ezen tábla Veiszlovits A. és fia adománya.

A három utcára, a mai Cuza Vodă, Titu Maiorescu és Kogălniceanu utcákra néző épületet 1896 januárjában adták át. Ez volt a Nagyváradi Ipartestület menháza. Megnyitásakor 12 agg iparost helyeztek el itt, de maradt hely bérlakások számára is. Ma lakóház és néhány iroda található benne.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

130. Szigligeti Ede emléktáblája

A Szigligeti utca 16. szám alatti szülőház falán található.

Felirata:

SZIGLIGETI EDE
SZÜLETETT 1814. MÁRCZIUS 8.

BÖLCSŐD ITT RINGOTT, ITT
GYULT KI AZ ISTENI SZIKRA,
A MŰVÉSZET EGÉN LÁNGOLÓ
CSILLAG UTÓBB.

A LÁNG MOST KIALUDT, DE
KIHAT DICSFÉNYE ÖRÖKRE,
S MÍG MAGYAR ÉL, NEVED ÉS
SZENT POROD ÁLDVA LEEND.

Anyaga szürke gránit keretelve. Weiszlovits Lajos faragta, Szikszay Dániel verse. 1878-ban avatták fel, halála évében. A hatóság 1937-ben levetette, 1940-től ismét a régi helyén van.

131. Szigligeti Ede mellszobra

A Szigligeti Színház előtt állították fel 1912. december 15-én. Margó Ede alkotása.

Felirata: SZIGLIGETI EDE.

Talapzata gránit, az előtte levő márvány dombormű a népszínműíró közismert színművének, a Cigánynak két szereplőjét, az Öreg Zsiga cigányt és leányát, Rózsit ábrázolja. 1921-ben áthelyezték a Schlauch tér, ma Petőfi park bejáratához, ahol a Petőfi-szobor áll. Helyére akkor Ferdinánd király feleségének, Máriának a szobrát helyezték. De a hatóság itt sem tűrte meg, mert 1937 nyarán a múzeum egyik helyiségében állították ki. Csak 1941-ben került vissza eredeti helyére, a színház elé.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

132. Szigligeti Ede emléktáblája

A színház épületének külső falán, a színészbejáró mellett található.

Két márványtábla, temetői vésnökök munkája. A felső, magyar nyelvű táblán lévő bronzplakett Deák Árpád alkotása.

2008. március 18-án leplezték le, Szigligeti Ede halálának 130. évfordulója alkalmából, az RMDSZ, a Nagyváradi Állami Színház és a Szigligeti Társulat képviselői. Beszédet mondott Meleg Vilmos színművész, a Szigligeti Társulat vezetője, Szabó Ödön, az RMDSZ ügyvezető elnöke és Lucian Silaghi, az Állami Színház menedzser-igazgatója. Az emléktáblát Biró Rozália alpolgármester és Szabó Ödön leplezte le. Közreműködött a társulat hét színművésze.

133. Színházépítési emléktáblák

A baloldali **(133a)** ma is látható, a földszinti előcsarnokból balra nyíló oldalhelyiségben. Felirata:

FELLNER ÉS HELMER
műépítészek
tervei szerint
BUSCH DÁVID városi főmérnök
felügyelete
KRUBICZA JÓZSEF építész
művezetése alatt
1899–1900 évben építették
RIMANÓCZY KÁLMÁN
GUTTMANN JÓZSEF és RENDES
VILMOS
Nagyváradi építészek

A másik az előbbivel átellenben, a jobbra nyíló oldalhelyiségben állott. Ennek sorsáról nincsen tudomásunk, helyét ma már csak a falsíkból kiemelkedő gipszkeret (stukkó) jelzi; miután szövegét ismerjük, mellékelten közöljük rekonstrukciós rajzát **(133b)**: ilyen volt a megsemmisített tábla. (Nagy Béla: Színház születik, Bihari Napló Kiadó, Nagyvárad, 1998.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

133a

133b

134. Emléktábla az első színi előadás emlékére

A Fekete Sas-palota Kossuth utcai homlokzatán lévő erkély közepén látható.

1898-ban állítottak először emléket a magyar színjátszásnak, hogy 1798. augusztus 26-án először hangzott el színpadon magyar szó, az egykori Fekete Sas-fogadó nagytermében. Az emléktábla 1989-ben tűnt el, egy renoválás alkalmával. 2010. augusztus 26-án helyezték vissza a tábla

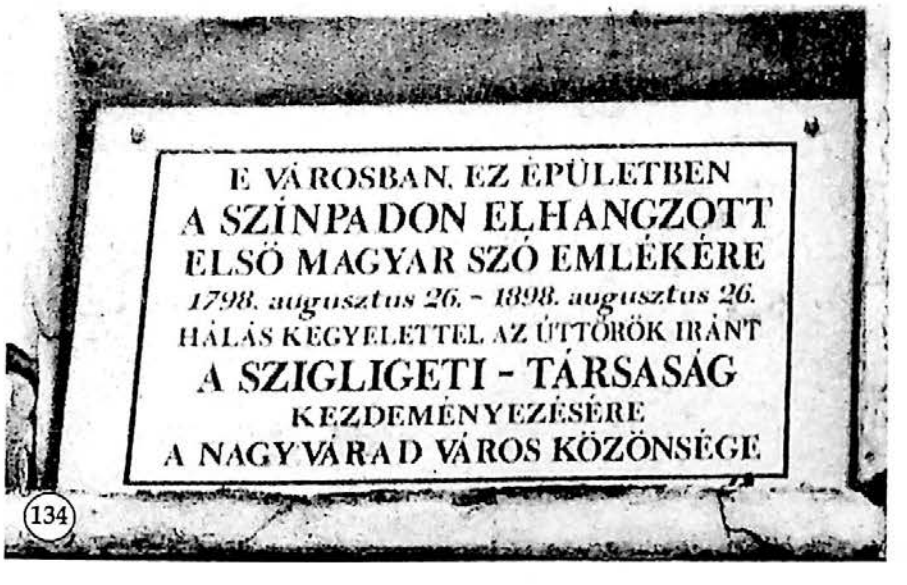

134

[Erdélyi Magyar Adatbank]

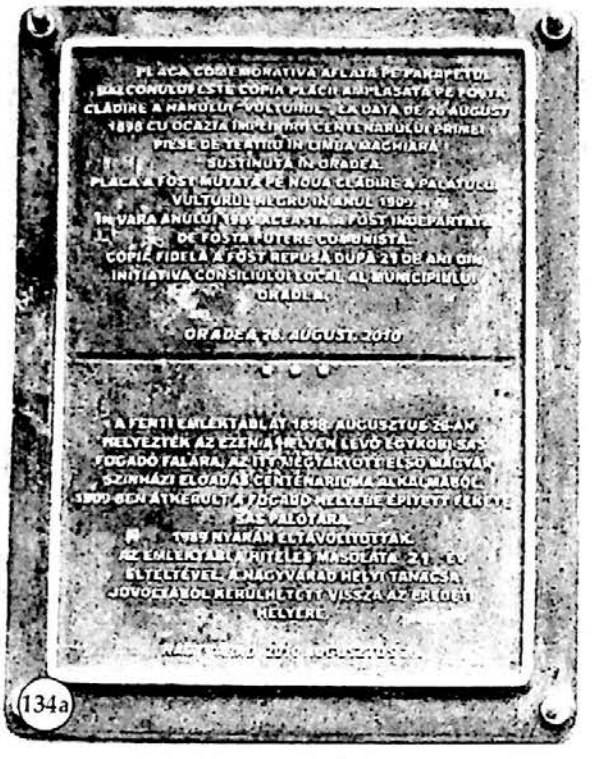

másolatát, annak eredeti helyére. Ugyanakkor egy másik, kétnyelvű bronztáblát **(134a)** is lelepleztek, szemmagasságban, a következő szöveggel:

A FENTI EMLÉKTÁBLÁT 1898.
AUGUSZTUS 26-ÁN
HELYEZTÉK AZ EZEN A HELYEN
LÉVŐ EGYKORI SAS
FOGADÓ FALÁRA, AZ ITT
MEGTARTOTT ELSŐ MAGYAR
SZINHÁZI ELŐADÁS
CENTENÁRIUMA ALKALMÁBÓL.
1909-BEN ÁTKERÜLT A FOGADÓ
HELYÉBE ÉPÍTETT FEKETE
SAS PALOTÁRA.
1989 NYARÁN ELTÁVOLITOTTÁK.
AZ EMLÉKTÁBLA HITELES
MÁSOLATA 21 ÉV
ELTELTÉVEL, A NAGYVÁRAD HELYI TANÁCSA
JÓVOLTÁBÓL KERÜLHETETT VISSZA AZ EREDETI
HELYÉRE.
NAGYVÁRAD, 2010 AUGUSZTUS 26.

Az emlékhely visszaállítását Sárközi Zoltán önkormányzati képviselő kezdeményezte. Az avatási ünnep elején Meleg Vilmos színművész elszavalta a Himnuszt. Sárközi Zoltán köszöntötte a résztvevőket, beszédet mondott Biró Rozália alpolgármester, felidézve a váradi színjátszás kezdeteit, valamint Hajdú Géza színművész. A táblák leleplezése után a Szigligeti Társulat művészeinek irodalmi összeállítása következett, majd a Szózat eléneklésével zárult az ünnepély.

135. Holokauszt-emléktábla

A zsinagóga falán, a Mihai Viteazul utcán látható. Felirata három nyelvű.

Anyaga márvány, mérete kb. 50×100 cm.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

136. Holokauszt-emlékmű

A zsinagóga szomszédságában állították fel a hatalmas méretű emlékművet. A három méter magas, fekete gránitból készült falon jiddis nyelvű szöveg olvasható, amelyet két oldalt oszlopok karéja övez.

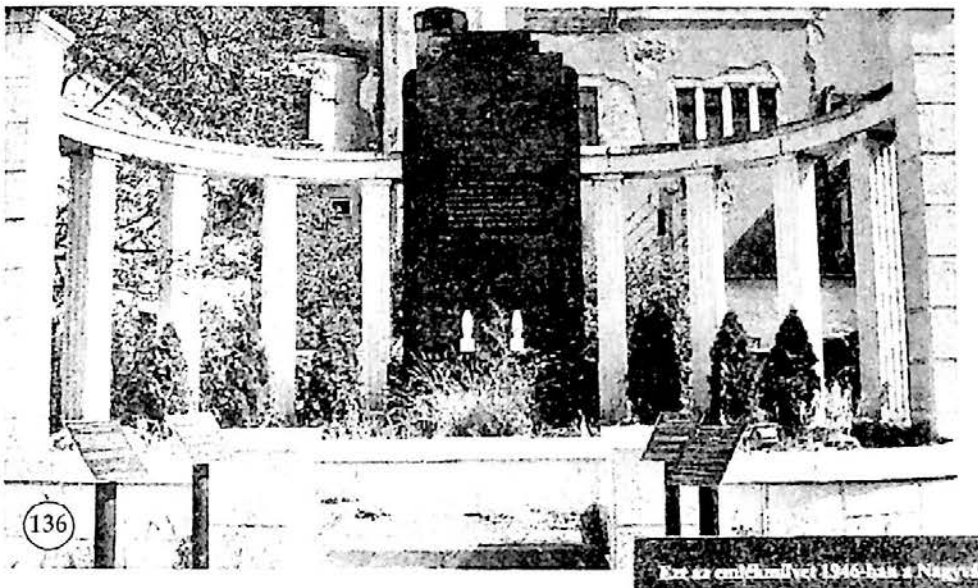

A felirat szövege az emlékmű előtt négy, fémcsöveken álló fémtáblán olvasható, **(136a)** négy nyelven. A magyar változat szövege a következő:

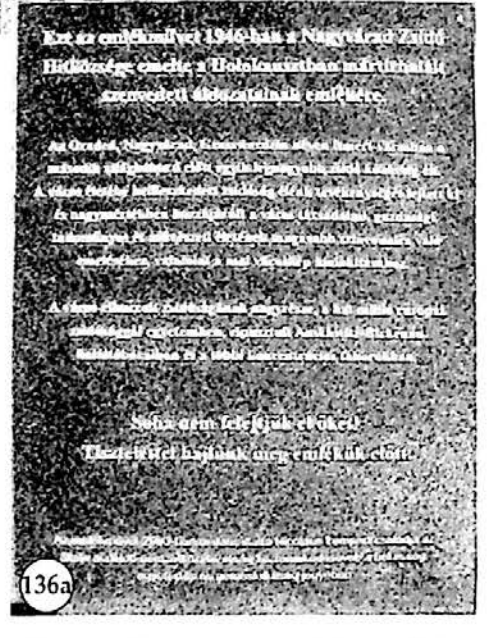

Ezt az emlékművet 1946-ban a
Nagyvárad Zsidó
Hitközsége emelte a Holokausztban
mártírhalált
szenvedett áldozatainak emlékére.
Az Oradea, Nagyvárad, Grosswardein
néven ismert városban a
második világháború előtt egyik
legnagyobb zsidó közösség élt.
A város életébe beilleszkedett zsidóság élénk tevékenységet fejtett ki
és nagymértékben hozzájárult a város társadalmi, gazdasági,
tudományos és művészeti életének magasabb színvonalra való
emeléséhez, valamint a mai városkép kialakításához.
A város elhurcolt zsidóságának nagyrésze, a hat millió európai
zsidósággal egyetemben, elpusztult Auschwitz–Birkenau
haláltáboraiban és a többi koncentrációs táborokban.
Soha nem felejtjük el őket!
Tisztelettel hajlunk meg emlékük előtt.
Az emlékművet 2003-ban restauráltatta Nicolaus Lempert családja az
általa alakított nemzetközi bizottság közreműködésével, a békesség,
egyetértés és nemeslelkűség jegyében.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

137. Emléktábla a hajdani zsidó iskolában

A hajdani zsidó leányiskola, később a Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium, majd a Partiumi Keresztény Egyetem bejárati folyosóján található, a Mihai Viteazul utca 3. szám alatt.

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület állíttatta az 1994-es Varadinum-ünnep alkalmával.

138. Biró József emléktáblája

Egykori szülőházában, a volt zsidó iskolában, ma a Partiumi Keresztény Egyetem lépcsőházában látható, a Mihai Viteazul utca 3. szám alatt.

Mérete 40×60 cm, anyaga márvány. Balázs Jenő kőfaragómester készítette a PBMEB rendelésére, születésének 87. és halálának 50. évfordulója alkalmából. A kolozsvári Gyurka László mérnök, az EME elnökségi tagja Kolozsváron talált mecénást, Kerekes József villamosmérnököt, aki

[Erdélyi Magyar Adatbank]

rendelkezésre bocsátotta a szükséges anyagiakat. Az avatási ünnepséget a PBMEB szervezte meg 1994. július 9-én, közösen a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társasággal és az Erdélyi Múzeum Egyesülettel. Az ünnepi beszédet Dukrét Géza, a PBMEB elnöke tartotta, majd a házigazdák nevében Csűry István lelkipásztor és István Tibor, a gimnázium igazgatója leplezte le az emléktáblát. Ezután az EKE nevében Péter I. Zoltán koszorúzott. A megemlékezés a gimnázium Köleséri Sámuel termében folytatódott. Biró József életéről és munkásságáról előadást tartott Benkő Samu történész, az EME elnöke, Lővei Pál művészettörténész, a budapesti Országos Műemlékvédelmi Hivatal osztályvezetője, Murádin Jenő kolozsvári művészettörténész, Kovács András művészettörténész, a KLMT alelnöke.

Biró József, a 20. századi művészettörténet-írás egyik legjelentősebb bihari képviselője, 1907. július 8-án született Nagyváradon. Iskoláit Nagyváradon végezte, majd a Budapesti Képzőművészeti Főiskola növendéke lett. A művészettörténetet tanító Lyka Károly ösztönzésére beiratkozott a budapesti egyetem művészettörténeti szakára is. Itt doktorált 1932-ben Nagyvárad barokk és neoklasszikus művészeti emlékei című értekezésével. Az egyetem elvégzése után hazatért Nagyváradra, ahol rövid ideig a Biharmegyei és nagyváradi Régészeti és Történeti Egylet Múzeumának könyvtárosává választották. Később - 1939-ig - a marosvásárhelyi Teleki Téka igazgatója. Bejárta Erdélyt és behatóan foglalkozott a barokk építészeti emlékekkel. Így születtek jelentős és ma is alapvető értékű tanulmányai: *A kolozsvári Bánffy-palota és tervező mestere, A kolozsvári Szent Mihály-templom barokk emlékei, Kolozsvári képeskönyv, Erdély művészete, Erdélyi kastélyok* stb. Korabeli lapokban sűrűn jelentek meg novellái, kritikái, vezércikkei és művészettörténeti tanulmányai. Széles körű érdeklődését mutatja, hogy még egyetemi tanulmányai alatt *Modern grafológia* című, nagy érdeklődésnek örvendező könyvét is kiadta.

Már gyermekkorában hajlamot érzett a rajzolás és festés iránt. A Képzőművészeti Főiskolát is elvégezte még 1931-ben. Alkotásai tehetségről vallanak, de Csók István jellemzése szerint csak ígéret maradt, aki jelentékeny művésszé magasodott volna, ha nem ragadja el a tudomány. Festészeti tanulmányai későbbi tudományos munkásságának alapjait képezték. Azért lehetett igazán jó művészettörténész, mert belülről élte át a művészetet, mert igazi festőművész volt, akinél elsajátított művészete volt tudományának tárgya és alapja.

Munkaereje teljében 1945. január 6-án, édesapjával együtt a nyilasok Budapesten meggyilkolták. Korai halála - mindössze 38 évet élt - nagy vesztesség volt a művészettörténet-írás, a műemlékvédelem, a képzőművészet számára. (Péter I. Zoltán)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

139. Holokauszt-emléktábla

A Darvas-La Roche-palota bejáratának jobb oldalán látható.

Felirata:

SZERETTEINK EMLÉKÉRE
AKIK MÁRTIRHALÁLT HALTAK
NÉMETORSZÁGBAN
AZ OKTALAN GYŰLÖLET ÉS
ÖRGÖGI PUSZTITÁS ÉVEIBEN
1944/45-BEN.
SIMON TIBORNÉ sz. SOR
ANNA GERTRUD
DR. SOR DEZSŐ
DR. SOR DEZSŐNÉ sz. KANDEL
ILONA
SOR KATÓ
SIMON IZIDOR
SIMON IZIDORNÉ sz. KISS
LENKE
SIMON LÁSZLÓ
NEM FELEJTÜNK!

140. Váradi német deportáltak emléktáblája

Sulyok István (volt Vrancei) utca 18. szám alatt, a Német Demokrata Fórum épületében látható. Az emlékhely hat táblából áll, két oldalt két-két márványtábla a deportáltak neveivel, középen, egymás alatt két fekete gránittábla, német nyelvű felirattal. Az emléktáblát a Nagyváradi Német Demokrata Fórum állította, 1996. október 6-án.

A márványtáblákon az 1945–1950 között deportált személyek neveit olvashatjuk:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ALBERT MARGARETA
AUER KAROL
APPERGER JOSEF
BIRMAN VIKTOR
CZIER ADALBERT
DOMBI ISTVÁN
DÖRNER JOSEF
DRAGACS JAKAB
FIEDLING SÁNDOR
GANTNER STEFAN
GLOCS CRISTIAN
GÖTZ SÁNDOR DR
GRUDEN GÉZA
HECKLER JOHANN
HEIDER JOSEF
HEIDER MÁRTON

HERGENRICHTER KÁLMÁN
HERPERGER STEFAN
HERPERGER JOSEF
HERPERGER KÁLMÁN
JÁGER JOSEF
JÁGER MICHAEL
JUNGEL KÁLMÁN
KINDLE JOSEF
KEMPF ADALBERT
KÖNIG ROZALIA
KÖTTING KATALINA
MAYER IRÉN
MAYER WALTER
MERK JOSEF
METZINGER LUDOVIC
MEZEI LAJOS
PÁL EMERIK
PECKER JOHANN
PFEIFFER EDE
PFEIFFER JOHANN
POSSMAYER ELISABETH
POSSMAYER MARIA
RAUCH STEFAN
REIKLI JOSEF
RENNER SÁNDOR
RETTER JOHANN
ROLLAND JOHANN
ROLLINGER EUGEN
ROLLINGER WILHELM
ROTTER JOSEF
SEBESTYÉN BORBÁLA
SEITER JOSEF

STOKKER DEZIDERIU
STUBER ADALBERT
SULTESZ JOSEF
SPIELMANN GEORG
SCHLOSSER JOHANN
SCHMELCZER STEFAN
SCHMIDT JOSEF
SCHWEITZEROS REBEKA
TONNER JOHANN
TORNER JOHANN
TRUM JAKOB
TRUM GÉZA
WALLNER ELISABETH
WECKER JOSEF
WURST JOSEF

141. Horváth Imre emléktáblája
Egykori lakásának falán, a Horváth Imre utca 3/A alatt látható.

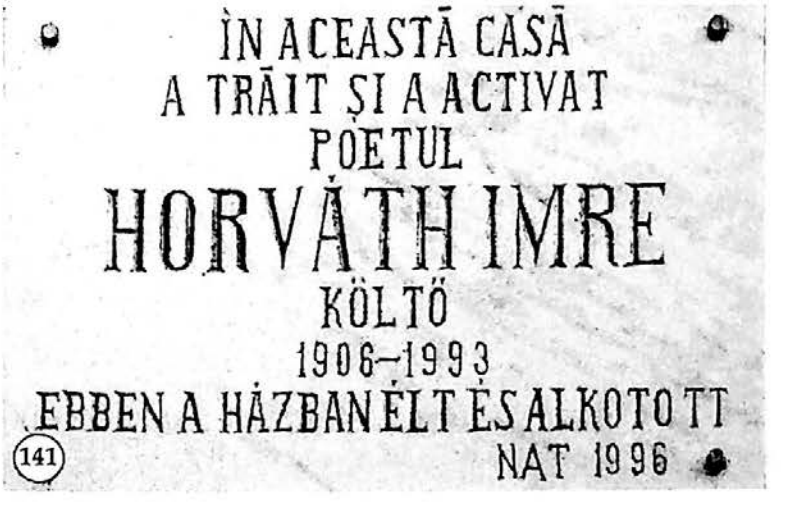

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Anyaga márvány, mérete 70×40 cm. Horváth Imre születésének 90. évfordulóján avatták fel. A Nagyváradi Ady Társaság nevében Tavaszi Hajnal köszöntötte magyarul és románul az egybegyűlteket, majd dr. Indig Ottó irodalomtörténész méltatta Horváth Imre költői munkásságát. Lakatos Imre a Magyar Írószövetség képviseletében szólt a négysoros versforma nagymesteréről. Az emléktáblát dr. Indig Ottó és Hubay Miklós drámaíró leplezte le, majd Kapy István, Nagyvárad alpolgármestere koszorút helyezett el alatta. Az emlékezés a Tibor Ernő Galériában folytatódott.

Horváth Imre (1906., Margitta - 1993., Nagyvárad): költő, újságíró. A lírai miniatűrök, a négysorosok mestere. Költővé érése a Korunk, majd az Erdélyi Helikon íróinak szellemi hatása alatt zajlott 1938 és 1944 között. Magányos, szomorú, beteg. *A sárga ház* című ciklusa igazi lírai remeklés. Négysorosai, bár ellentétezésre épülnek, természetközeliek, erkölcsi tanulságokat közvetítenek, kép- és gondolatasszociációkat indítanak el. Tucatnál is több kötete jelent meg: *Amit az idő parancsol*, 1949; *Csupa titok*, 1957; *Háromszázharminchárom aforizma*, 1969; *Janus-arcú órák*, 1971; *Felhők számadója*, 1978. (Borbély Gábor)

142. Bajor Andor emléktáblája

A Ritoók Zsigmond, ma Gheorghe Enescu és a Sztaroveszky, ma Magheru utcák sarkán lévő patikaépület, egykori lakóházának falán látható.

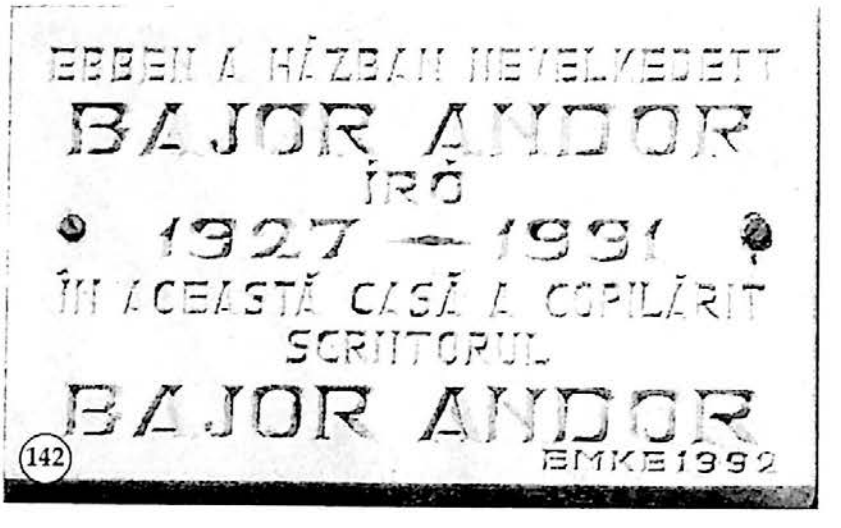

40×30 cm méretű márványtábla. 1992-ben avatta az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, az író születésének 65. évfordulója tiszteletére.

Bajor Andor (1927. szeptember 30., Nagyvárad –1991. január 25., Debrecen) romániai magyar író, költő, humorista. Középiskoláit szülővárosában végezte, 1949-ben a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen filozófia szakos tanári oklevelet szerzett. A Móricz Zsigmond Kollégium tagja volt. 1952-ig az egyetem Logika Tanszékén gyakornokként működött, majd rövid ideig a Magyar Irodalomtörténeti Tanszéken lett tanársegéd. 1953–1957 között az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó szerkesztőjeként, 1957-től 1962-ig a Napsugár című gyermeklap munkatársaként dolgozott, majd 1969-ig az Irodalmi Könyvkiadó szerkesztője volt. 1969–1987 között

[Erdélyi Magyar Adatbank]

a bukaresti *Előre* című napilap kolozsvári munkatársaként tevékenykedett. Több évtizeden át ő írta az Utunk című irodalmi hetilap szilveszteri *Ütünk* mellékletét. 1990–1991 között a kolozsvári Keresztény Szó című katolikus lap főszerkesztője volt.

143. Dr. Mózes Károly emléktáblái

A Iosif Vulcan (Rimanóczy) utca 10. szám alatti épület falán látható. 40×50 cm nagyságú, bazalttábla.

Az emléktáblát 2006. augusztus 1-jén avatták fel. A város díszpolgárának emlékét Petru Filip polgármester, majd dr. Földes Béla önkormányzati képviselő méltatta. Beszédet mondott még dr. Sonia Drăghici, a Járványkórház igazgatója, Stern Péter, a Zsidó Hitközség képviselője, Miorița Săteanu, az 1954-ben a „Mózes egyetemen" végzett asszisztensek nevében. Hertz Anna, dr. Mózes Károly leánya felidézte édesapja élettörténetét. Jelen

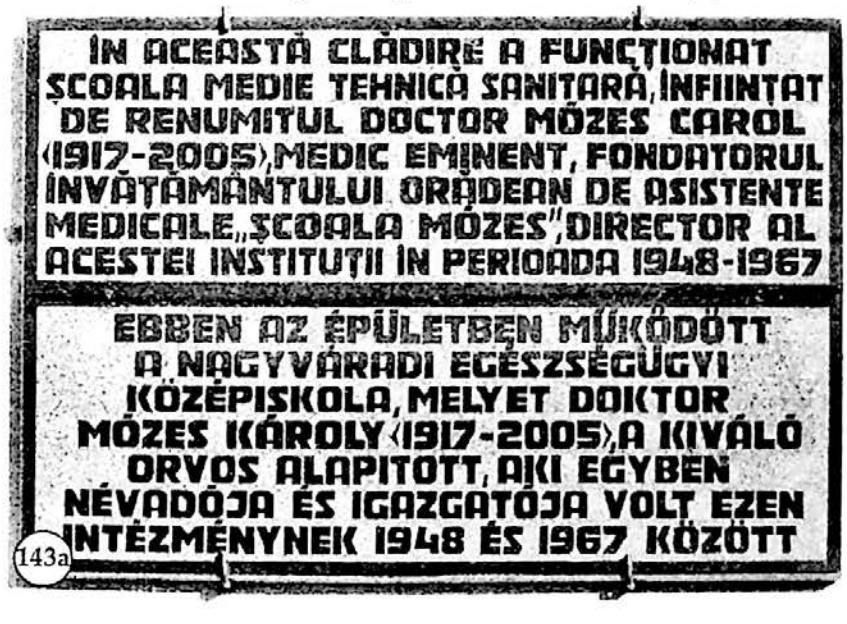

[Erdélyi Magyar Adatbank]

voltak még Biró Rozália és Mihai Groza alpolgármesterek. Az emléktáblát dr. Mózes Teréz, leányával és fiával együtt leplezte le.

Ugyanaznap egy másik emléktáblát is avattak a Városháza utca 13. szám alatti egészségügyi iskola falán.

144. Ráduly Béla emléktáblája

Egykori lakhelyéül szolgáló ház falán, Sucevei utca 61. szám alatt látható.

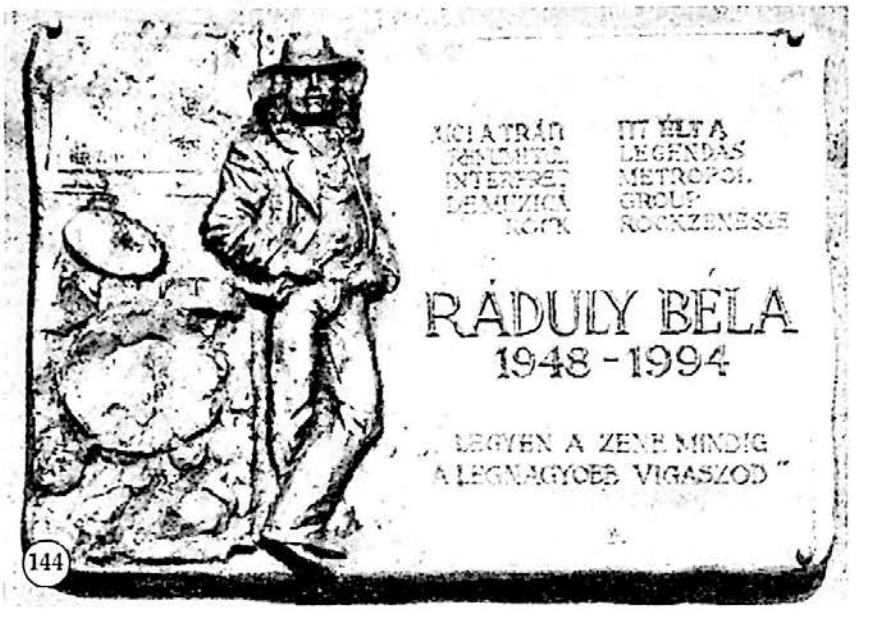

Felirata:

Aici a trăit	Itt élt a
renumitul	legendás
interpret	Metropol
de muzică	Group
rock	rockzenésze

RÁDULY BÉLA
1948–1994
„...Legyen a zene mindig
a legnagyobb vigaszod”

Anyaga bronz, rajta a zenész álló domborműve, mellette dob, Deák Árpád szobrászművész alkotása. A Metropol Group zenésze autóbalesetben vesztette életét. 2004. október 9-én avatták fel, halálának tizedik évfordulója alkalmából. Beszédet mondott Meleg Vilmos színművész, Virányi Attila egykori zenésztárs, Deák Árpád szobrászművész.

Sajnos 2011 januárjában valakik profi módon leszerelték és eltüntették. Az emléktáblát újraöntik. Szerencsére Deák Árpád megőrizte a gipszmintát.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

145. Wagner Nándor emléktáblája

Az Ady Endre utca 26. szám alatt, a szobrászművész szülőházának falán található.

A 30×50 cm nagyságú márványtábla felső részén Wagner Nándor bronzplakettje látható. Alatta bronztábla, a következő felirattal:

ÎN ACEASTĂ CASĂ
S-A NĂSCUT
SCULPTORUL DE
RENUME MONDIAL

EBBEN A HÁZBAN
SZÜLETETT A
VILÁGHÍRŰ
SZOBRÁSZMŰVÉSZ

Alsó részén:
WAGNER NÁNDOR
1922
1997

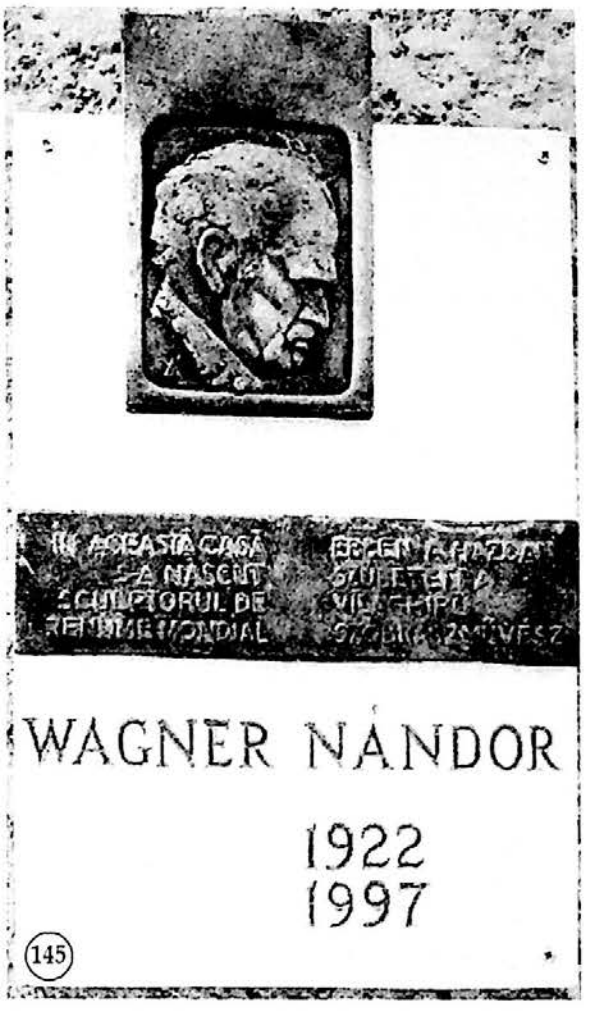

A tábla Deák Árpád szobrászművész alkotása.

Az emléktáblát a II. Nemzetközi Wagner Nándor-szimpózium keretében avatták fel, 2005. december 19-én. Beszédet mondott Barabás Zoltán költő, Biró Rozália alpolgármester, Chiyo Wagner, a művész özvegye, Tőkés László püspök. Jelen volt még Kiss Sándor, az Academia Humana Alapítvány budapesti elnöke. A koszorúzást szimpózium követte, amelyet az egyházkerületi székház dísztermében tartottak meg.

146. Csengery Antal emléktáblája

A Csengery, ma Delavrancea utca 24. szám alatti ház falán látható, amely az egykori szülőház helyén áll.

A 30×50 cm nagyságú márványtábla felső részét Csengery Antal bronzplakettje díszíti. A plakett fölötti felirat:

EZEN A HELYEN ÁLLT A SZÜLŐHÁZA
A KIEGYEZÉS EGYIK ATYJA

IN ACEST LOC S-A SITUAT CASA
PĂRINTEASCĂ A UNUIA DINTRE
INIȚIATORII PACTULUI DUALIST

A plakett alatti szöveg:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

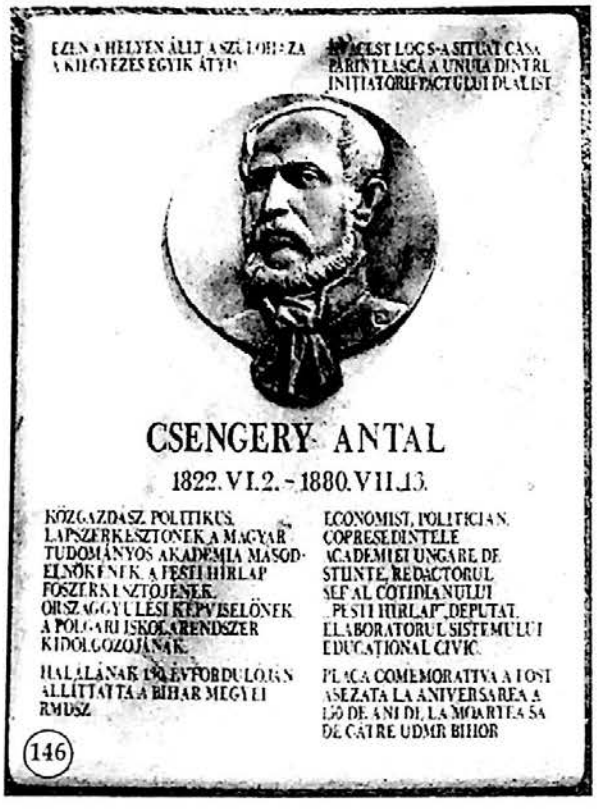

CSENGERY ANTAL
1822. VI.2 – 1880. VII.13

KÖZGAZDÁSZ, POLITIKUS
LAPSZERKESZTŐNEK, A
MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
MÁSOD-
ELNÖKÉNEK, A PESTI HÍRLAP
FŐSZERKESZTŐJÉNEK
ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐNEK
A POLGÁRI ISKOLARENDSZER
KIDOLGOZÓJÁNAK.

HALÁLÁNAK 130. ÉVFORDULÓJÁN
ÁLLÍTTATTA A BIHAR MEGYEI
RMDSZ

ECONOMIST, POLITICIAN
COPREȘEDINTELE
ACADEMIEI UNGARE DE
ȘTIINȚE, REDACTORUL
ȘEF AL COTIDIANULUI
„PESTI HÍRLAP" DEPUTAT,
ELABORATORUL SISTEMULUI
EDUCAȚIONAL CIVIC.

PLACA COMEMORATIVĂ A FOST
AȘEZATĂ LA ANIVERSAREA A
130 DE ANI DE LA MOARTEA SA
DE CĂTRE UDMR BIHOR

A tábla Deák Árpád szobrászművész alkotása.

Az emléktáblát 2010. július 13-án avatták fel, halálának 130. évfordulója alkalmából. Életútját Grim András, a Bihar Megyei RMDSZ ügyvezető alelnöke ismertette. Beszédet mondott Szabó Ödön megyei ügyvezető elnök. Jelen volt még Pető Csilla parlamenti képviselő és Csengery Antal leszármazottjai. Közreműködött Meleg Vilmos színművész.

Csengery Antal (1822. június 2., Nagyvárad – 1880. július 13., Budapest): közgazdász, jogász, publicista, országgyűlési képviselő. Tanulmányait Nagyváradon kezdte, majd Debrecenben fejezte be. Beöthy Ödön alispán mellett, mint gyakornok, megismerte a megyei közigazgatást. 1843–1844 között joggyakornok Pozsonyban. Eötvös József biztatására a Pesti Hírlap szerkesztője, majd 1845–1848 között főszerkesztője lesz. A szabadságharc alatt

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Szemere Bertalan belügyminisztériumában miniszteri tanácsos. A szabadságharc bukása után óraadó tanár Pesten. 1851-ben feleségül vette König Rózát. 1860-ban tiszti ügyésszé választották Bihar megyében. 1860-ban és 1865-ben Bihar vármegye bihari kerületének országgyűlési képviselője. Deák Ferenc és Andrássy Gyula mellett sokat tett a kiegyezés érdekében, a kiegyezési törvény legfőbb megfogalmazója volt. 1871-ben a Magyar Tudományos Akadémia másodelnökké választotta. 1875-ben részt vett a Deák- és a Tisza-párt egyesülésében, majd haláláig hű tagja maradt a Szabadelvű Pártnak. 1878-ban, rossz egészsége miatt visszavonult a közélettől. 1880-ban halt meg, az Akadémia épületének előcsarnokában ravatalozták fel. Ravatalát megtisztelte Arany János és Tisza Kálmán is. 1938-ban egészalakos szobrot állítottak tiszteletére, a budapesti Almássy téren. Pesten, Sopronban, Nagykanizsán és Nagyváradon utca és emléktábla őrzi nevét.

147. 1956-os emléktábla

A Kolozsvári út 85. szám alatti, váradvelencei katolikus művelődési ház bejárati folyosóján található.

A tábla felső részén a lyukas zászlót imitáló bronzöntvény látható.

A gránittábla Deák Árpád képzőművész alkotása.

Az emléktábla 31 érmihályfalvi lakosról emlékezik meg, akiket az 1956-os magyar forradalommal való szolidaritás miatt ítéltek húsz év kényszermunkára, vagy életfogytiglani börtönbüntetésre, egyeseket halálra. Az érmellékieket a román állam elleni összeesküvéssel vádolták, mivel úgymond kommunistaellenes röpcédulákat terjesztettek Érmihályfalván és a környező településeken. A katolikus egyháztól elkobzott váradvelencei kultúrházban ítélték el őket 1958. október 4-én,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

közöttük Sass Kálmán és Balaskó Vilmos református lelkészeket, illetve Hollós István tanárt halálra. Sass Kálmánt és Hollós Istvánt az ítélethozatal után két hónappal kivégezték, Balaskó Vilmos büntetését életfogytiglanra változtatták. Máig nem rehabilitálták őket.

Az emléktáblát 2008. október 3-án avatták fel. Cseke Attila helyettes kormányfőtitkár tartott beszédet, majd Tófalvi Zoltán marosvásárhelyi kutató, történész tartott ismertetőt. Az emléktáblát Cseke Attila és Tófalvi Zoltán leplezte le, majd Curaliuc Demeter velencei római katolikus plébános szentelte fel, Kállay László fugyivásárhelyi református lelkész áldotta meg. Ezután szentmisét tartottak a közeli katolikus templomban az áldozatok üdvéért.

148. Az RMDSZ emléktáblája

A Brașovului utca 39. szám alatt, Jakobovits Miklós képzőművész műterménél, az alagsor bejárati folyosóján látható.

Felirata:

„Csak akkor születtek nagy dolgok,
ha bátrak voltak, akik mertek"
..... (Ady)

Alatta az alapítási jegyzőkönyv másolata, mellette az aláírók nevei.
Alsó részén a következő felirat olvasható:

E HÁZBAN ALAKULT MEG 1989 DECEMBERÉBEN
A BIHAR MEGYEI RMDSZ. TISZTELET A BÁTRAKNAK!
NAGYVÁRAD 2009 XII. 23. ÁLLÍTTATTA AZ RMDSZ MEGYEI ELNÖKSÉGE

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2009. december 23-án avatták fel, az RMDSZ jogelődje megalakulásának húszéves évfordulóján. Jakobovits Miklós és Jakobovits Márta képzőművészek udvarán gyűltek össze azok, akik húsz évvel ezelőtt aláírták a jegyzőkönyvet. *„Ma, 1989. december 23-án Nagyváradon megalakult a Magyar Demokratikus Nemzeti Tanács nagyváradi szervezete. A jelenlévők köszöntik a forradalmat, az ország demokratikus átalakulásának kezdetét, testvéri üdvözletüket küldik a temesvári és bukaresti győzőknek. Ugyanakkor mély együttérzésüket fejezik ki a forradalmi harcok hősi halottai hozzátartozóinak"* – áll többek között az okiratban, amelyet több mint ötvenen írtak alá. Jakobovits Miklós emlékezett vissza az előzményekre. Ezt követően Jakobovits Márta és Varga Gábor, az RMDSZ egykori elnöke leplezte le az emléktáblát.

149. A Nagyváradi Atlétikai Club (NAC) emlékjele
A Bunyitay Vince ligetben áll.

149a

149b

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Elöl **(149a):** Fölül bronzból készült dombormű – két futó labdarugó egy labdával – alatta felirat:

CENTENARUL
CAO
1910
2010
NAC
CENTENÁRIUM

Hátul **(149b):** fölül egy bronzplakett, az egyesület emblémája, alatta kétnyelvű szöveg. A magyar változat:

EZEN A HELYEN JÁTSZOTTA 1910. JÚLIUS 31-ÉN
ELSŐ MÉRKŐZÉSÉT A KOLOZSVÁRI VASUTAS
SPORT CLUB ELLEN A BUNYITAI-LIGETI PÁLYÁN A
NAGYVÁRADI ATLÉTIKAI CLUB (NAC)
LABDARUGÓCSAPAT–MAGYARORSZÁG ÉS ROMÁNIA
KÉSŐBBI BAJNOKA

Kb. 180 cm magas, négyszögű, törtvégű műkő, rajta a bronzból öntött labdarugókkal. Deák Árpád képzőművész alkotása. A Bihar Megyei RMDSZ kezdeményezésére készült. Botházy Nándor, az RMDSZ sportért felelős alelnöke köszöntötte a megjelenteket, beszédet mondott Biró Rozália alpolgármester, Grim András, a szórványért felelős alelnök, és Szabó Ödön ügyvezető elnök. Az emlékjelt Biró Rozália és Szabó Ödön leplezte le 2010. november 9-én. Közreműködött Meleg Vilmos színművész.

2011 nyarán az emlékjelt megrongálták, a bronz domborműrészt ellopták. Később pótolták a hiányt.

150. Dr. Jósa András emléktáblája

A Fő utca 13. szám alatti, az egykori Széchenyi Szálloda falán helyezték el. A kétnyelvű tábla magyar nyelvű változatának felirata:

EZEN A HELYEN ÁLLT AZ A HÁZ, AMELYBEN
1834. NOVEMBER 30-ÁN SZÜLETETT
SZABOLCS VÁRMEGYE HÍRES
SEBÉSZ-FŐORVOSA, A RÉGÉSZ
MÚZEUM- ÉS KÓRHÁZALAPÍTÓ
POLIHISZTOR
Dr. JÓSA ANDRÁS
(1834 – 1918)
ÁLLÍTOTTA HALÁLÁNAK 90.
ÉVFORDULÓJÁN A NEVÉT VISELŐ
SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG
MEGYEI MÚZEUM ÉS
OKTATÓ KÓRHÁZ
NAGYVÁRAD, 2008. DECEMBER 2.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

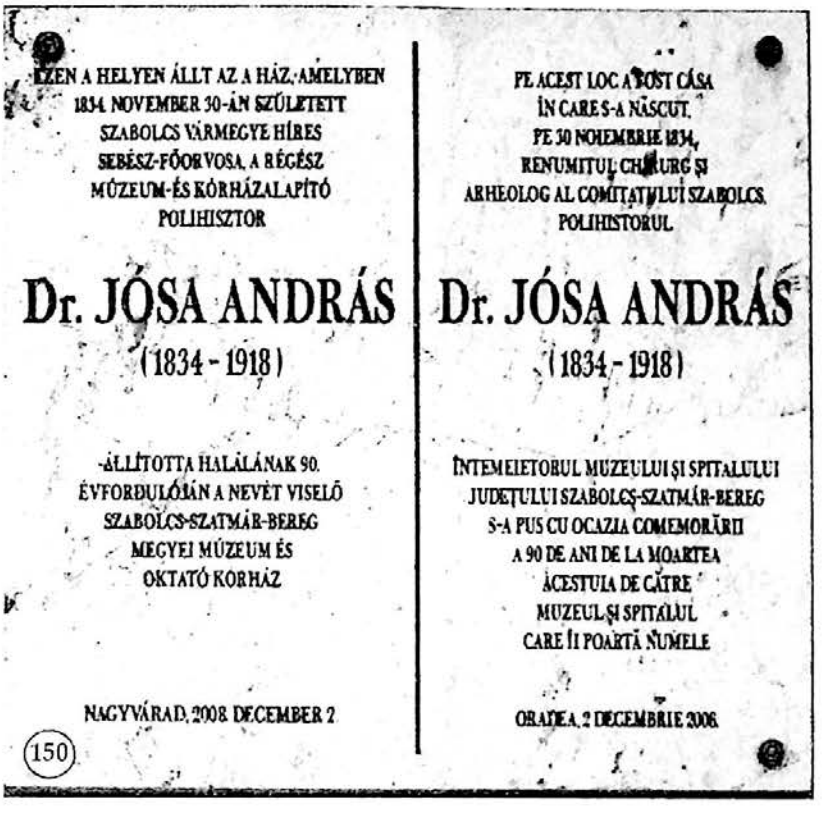

2008. december 16-án leplezték le. Ismertették a tudós életpályáját, majd koszorúzásra került sor. Jelen volt Seszták Oszkár, a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés elnöke, Szabó Ödön önkormányzati képviselő, dr. Aurel Chiriac, a Körösvidéki Múzeum igazgatója, Ligia Mirişan, a Bihar Megyei Kulturális Igazgatóság vezetője, Csehi Árpád, a romániai Szatmár Megyei Tanács elnöke, valamint az ottani múzeum igazgatója, illetve a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei múzeum és kórház igazgatója.

151. Szalay Stefánia emléktáblája

A Szaniszló, ma Eminescu utca 15. szám alatti, ún. Fogtövi-házon látható. A kétnyelvű felirat magyar változata:

XIX. SZÁZAD ELEJÉN ÉPÜLT HÁZ.
EBBEN A HÁZBAN MŰKÖDÖTT
1921 – 1941 KÖZÖTT A BARTÓK TANÍTVÁNY,
SZALAY FISCHER STEFÁNIA
ÁLTAL ALAPÍTOTT ZENEISKOLA.
UGYAN ITT LAKOTT 1854–1864 KÖZÖTT
FRÁTER ERZSÉBET,
MADÁCH IMRE KÖLTŐ FELESÉGE.
BIHAR MEGYEI MŰEMLÉKVÉDŐ ALAPÍTVÁNY, NAGYVÁRAD

A 40×60 cm nagyságú gránit emléktáblát 2008. július 28-án avatták fel, sajtónyilvánosság nélkül.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

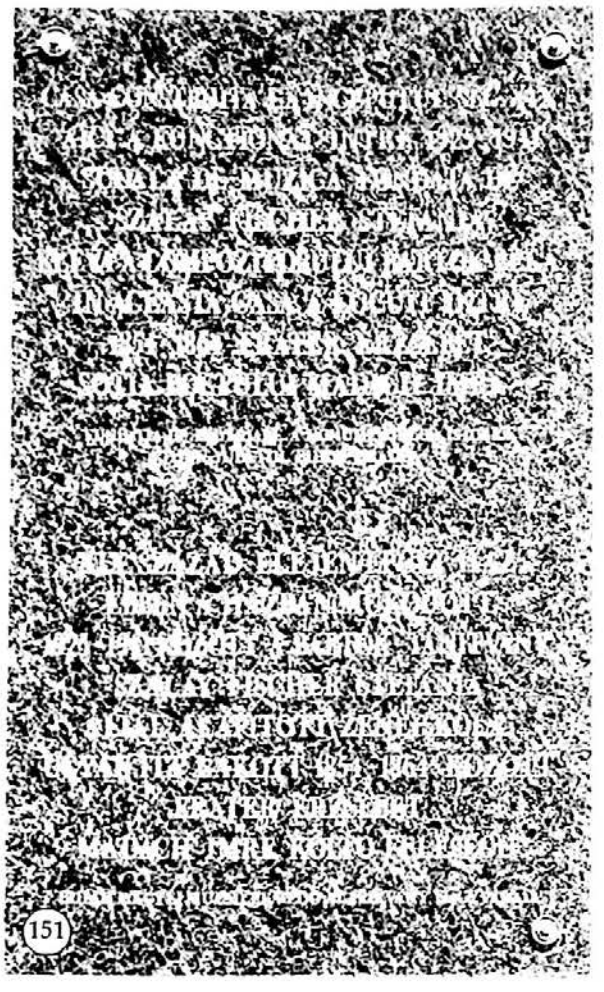

Szalay Stefánia (1886–1964) Kapuvár szülötte, aki családjával együtt Nagyváradra költözött. A Fővárosi Zeneakadémia elvégzése után 1909-ben hazatért Nagyváradra, és megnyitotta zeneiskoláját. Keze alól évente jó képességű és felkészült diákok kerültek ki, akik neves konzervatóriumokban folytatták felsőfokú tanulmányaikat. Szalay Stefánia több mint fél évszázadig tanított. Ötvenéves oktatói munkásságának érdemeit Budapesten Aranydiplomával jutalmazták. Zongoraművészként is kitűnt. Évtizedeken kersztül emlékezetes hangversenyei voltak, és az általa előadott zeneművek száma is imponáló volt.

Fráter Erzsébet a válását követően 1854-ben költözött Váradra. A Madáchtól kapott évjáradékból szépen megélhetett volna, de miután Váradon egyre magányosabbnak érezte magát, az italozásban keresett menedéket. A pénz elfolyt a keze közül, adósságot adósságra halmozott, egyre mélyebbre süllyedt. Ezért is volt kénytelen később elköltözni a Fogtövi-házból egy jóval szerényebb szoba-konyhás lakásba, az egykori Apáca (a mai Moscovei) utcába. Fráter Erzsébet mindenkitől elhagyva, a legnagyobb szegénységben halt meg 1875-ben Váradon. Az Olaszi sírkertben temették el. Miután az 1980-as években a temetőt felszámolták, csontjai Tempfli József megyés püspök, akkor még apátkanonok jóvoltából a Barátok templomának kriptájába kerültek. (Péter I. Zoltán)

152. Széchenyi Zsigmond emléktáblája

A Ritoók Zsigmond, ma Enescu utca 17. szám alatt található.

Az emléktábla felső részén Széchenyi rézplakettje látható. A kétnyelvű szöveg magyar változata a következő:

EBBEN A HÁZBAN SZÜLETETT
1898. JANUÁR 23-ÁN
GRÓF SZÉCHENYI ZSIGMOND
VADÁSZ, ÍRÓ
A TERMÉSZET ÉS AZ ÁLLATOK SZERELMESE

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A 40×60 cm nagyságú tábla Deák Árpád képzőművész alkotása. 2011. január 21-én avatták fel, az RMDSZ váradréti szervezete, a Partium Alapítvány és a Máltai Segélyszolgálat közös szervezésében. A megjelenteket Földes Béla, a Máltai Segélyszolgálat vezetője üdvözölte. Jelen volt Biró Rozália alpolgármester, Hertelendy Margit, a gróf özvegye, Halász János Hajdú-Bihar megyei országgyűlési képviselő, Gyorgyevics Tamás Széchenyi-kutató, gróf Pongrácz Vilmos, az esemény társszervezője. Az emléktáblát gróf Széchenyi Zsigmondné Hertelendy Margit leplezte le.

Sárvár-felsővidéki gróf **Széchenyi Zsigmond** (1898. január 23., Nagyvárad –1967. április 24., Budapest) vadász, író. A Nemzeti Múzeum alapítójának, Széchényi Ferenc grófnak ükunokája. Dédapja volt Széchenyi Lajos, Istvánnak, a „legnagyobb magyarnak" testvérbátyja. Édesapja, gr. Széchenyi Viktor földbirtokos és gazdálkodó, édesanyja, gr. Ledebur Wicheln Karolina. Stella Crowtherrel 1936-ban kötött házasságot, fiuk, Péter Londonban született, 1939. február 4-én. Hertelendy Margittal 1953. május 5-én kötött házasságot Keszthelyen.

Gyermekkorát a Fejér megyei (ma Sárszentmihályhoz tartozó) Sárpentelén, illetve osztrák és cseh rokonsága Gutenstein, Milleschau és niemes-i otthonaiban töltötte. Középiskoláit a székesfehérvári Állami Főreáliskolában, majd a budapesti Ferenc József Főgimnáziumban végezte. 1915-ben érettségizett, ezután azonnal besorozták, az első világháborúban 1916–1918 között csapatszolgálatot teljesített. Ezután jogi tanulmányait kezdte, de 1919-ben abbahagyta, mert életcéljának a természet és az állatvilág tanulmányozását tekintette. Felsőfokú iskoláit 1920–21 között Münchenben, Stuttgartban, majd 1922–23-ban Oxfordban és Cambridge-ben bővítette nyelvtudását és zoológiai ismereteit. 1924–1932 között a Somogy megyei Kőröshegyen gazdálkodott, erre az időre esett első afrikai állatgyűjtő és vadászexpedíciója; 1927-től vadászott Egyiptomban, Líbiában, Szudánban. Kenyában, Tanganyikában és Ugandában. 1935-ben Alaszka következett, majd 1938-ban ismét Afrika. 1939–1944 között apja Fejér megyében levő birtokán vadvédelmi és vadbiológiai problémákon dolgozott. A második világháború alatt nagy veszteség érte. Leégett budapesti Istenhegyi úti villája, és megsemmisült gazdag, 1330 darabos trófeagyűjteménye. 1947-től vadászati felügyelőként dolgozott az Országos Erdészeti Központban.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1950-ben a Mezőgazdasági Múzeumban szakmuzeológus, de 1951-ben kitelepítették egy Hajdú megyei Polgár melletti tanyára. A Rákosi-rendszer alatt sok igazságtalanság érte, munkát nem kapott. Az ötvenes években került a Keszthelyi Helikon Könyvtárba, itt elkészített egy szakbibliográfiát a vadászati irodalomról. 1955-ben a Szépirodalmi Kiadó ismét kiadta a már negyed százada megjelent *Csui*-t. Felesége, Hertelendy Margit bátorítására és biztatására ismét írni kezdett. 1960-ban hivatalos állami expedícióval Kelet-Afrikában járt. 1964-ben kilencedszer, de utoljára jut el Afrikába. További terveit meghiúsította az 1967. április 24-én bekövetkezett halála.

Széchenyi Zsigmond elsősorban vadászként vált elismertté, de a vadászírók egyik legnagyobbika is volt. Könyveit nagyon sokszor kiadták, óriási példányszámban, a világ különböző nyelvein. Legismertebb könyvei: *Csui*, *Afrikai tábortüzek*, *Alaszkában vadásztam*, *Nahar*, *Ahogy elkezdődött*, *Denaturált Afrika*.

BIHARPÜSPÖKI – EPISCOPIA BIHORULUI

NAGYVÁRAD KÜLVÁROSA

1. **Madary János síremléke**
A református templom portikuszában található.

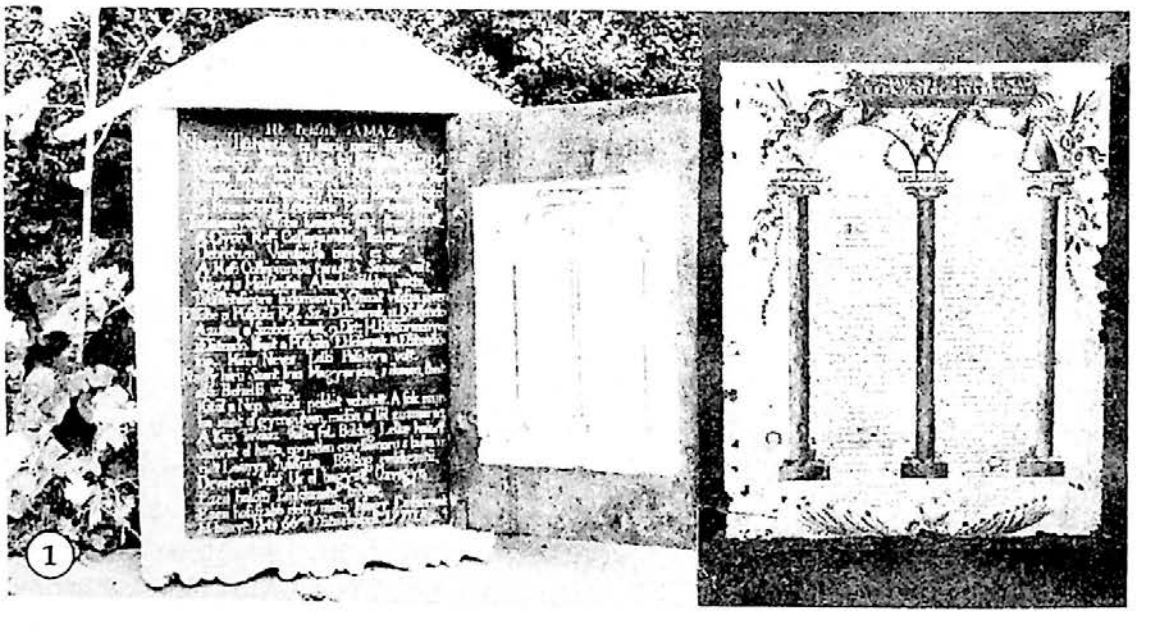

Felirata a következő:

Itt fekszik AMAZ
Nagy Tiszteletű, és hírű nevű Férfiú.
Madary János Ur, a ki Született 1704. be

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Néma nevű Helységbe. T. N. Komárom Várm.
Ns: Ntes: Eles Madarry Ferentz Édes Attyától
És Kementzky Erzsébet Édes Annyától.
Tudományát elsőbe kezdette, míg fenn állott,
A Győri Ref: Collégiumba, azután
Debretzen Városába ment, és ott
A Ref: Collégiumba tanult, s Senior volt,
Végre a Hollandiai Akadémiákba vitte.
Tökéletességre Tudományát. Onnat vissza jövén
Elöbbe a Püspöki Ref. Sz. Eklésiának 11. Esztendő
Azután a Szoboszlainak 9 Eszt: M. Böszörménynek
1 Esztendő. Ismét a Püspöki Ekklésiának 11. Esztendőkig. Hires Neves Lelki Pásztora volt.
Nagy hírű Szent Irás Magyarázó, s ékesen, fontoson Beszélő volt.
Kitől a Nép valódi példát vehetett. A sok munka miat el gyengülvén, midőn a Tél zuzmarázit
A Kies Tavasz váltá fel. Boldog Lelke halano
Sátorát el hatta, egyetlen egy szomoru s buba merült Leánya Juliánna, Boldog emlékezetű,
Devetseri Jósef Ur el hagyott Özvegye.
Ezen halotti Emlékezetet tétette.
Ezen hoszszabb életre méltó Nagy Embernek
Elhunyt Élete 66ik Esztendejében. 1770. Apr. 4.

A fából készült síremlék feliratát egy fatáblaajtó védi, melynek belső oldalán Madary János díszesen rajzolt oszlopok közötti írása látható. Kitűnő állapotban van.

2. Világháborús emlékmű

Felirata, magyar és román nyelven:

A felső márványtáblán, koszorúba foglalva:

1914 - 1918
1940 - 1945

A középső márványtáblán:

IN MEMORIA EROILOR
EPISCOPIEI - BIHOR
BIHARPÜSPÖKI HŐSI HALOTTAINAK
EMLÉKÉRE

Az alsó márványtáblán:

BIHARPÜSPÖKI
2004. MÁJUS 30

Az eredeti emlékművet 1943. december 5-én avatták fel, katonai parádéval. A márványtáblán 125 áldozat neve volt aranybetűkkel bevésve. 1963

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2

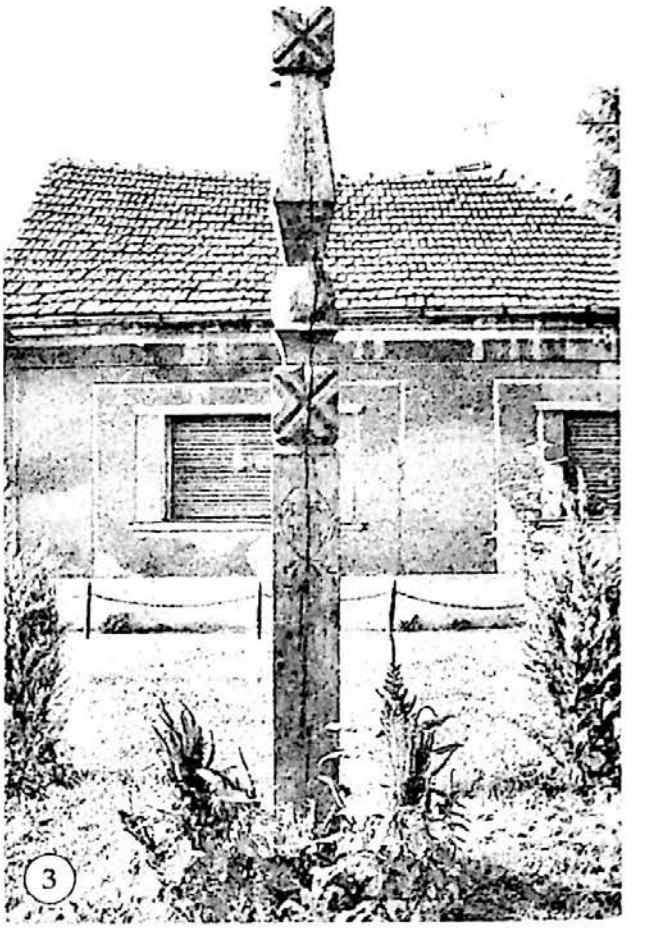
3

tavaszán az emlékművet ledöntötték és elásták, a márványtábla eltűnt. 1993 márciusában kiásták és kiemelték, de a helyreállítása csak 2004-ben történt. Nagyméretű műkő, rajta három márványtábla.

A világháborús emlékmű újraavatását 2004. május 30-án tartották. Az ünnepség a református templomban kezdődött, majd a település egyik kis terén újraállított emlékműnél folytatódott. Avatóbeszédet, a frontharcosok nevében, Antal Béla ny. tanár tartott, ismertetve az emlékmű viszontagságos múltját. Beszédet tartott még Csűry István főjegyző, Biró Rozália alpolgármester, Pásztor Sándor városi tanácsos, Tempfli József megyés püspök, Szekeres Sándor helyi lelkipásztor. Ezután harangszó mellett olvasták fel a hősök neveit, s minden név elhangzása után egy-egy szál virágot helyeztek el az emlékmű talapzatán. Az ünnepség koszorúzással, valamint a Szózat és a Himnusz eléneklésével zárult.

3. 1848–49-es forradalom és szabadságharc kopjafája

A biharpüspöki világháborús emlékmű parkjában állították fel. Felirata:

1848–
1849

Mérete: 3 méter magas, 22 cm kadrátos tölgyfa. A nyers tölgyfát Pásztor Sándor városi tanácsos ajándékozta, a kopjafát Szabó István készítette Székelyhídon.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2006. március 15-én avatták fel. Féth Irén, az RMDSZ biharpüspöki szervezetének vezetője köszöntötte az egybegyűlteket. Beszédet mondott Pete István szenátor, Biró Rozália alpolgármester, Pásztor Sándor városi tanácsos. Gavrucza Tibor székelyhídi református lelkész bemutatta Szabó Istvánt, a kopjafa készítőjét. Az emlékművet Csűry István püspökhelyettes áldotta meg. Ezután Bitte Rozália, a Biharpüspöki Alapítvány elnöke szólt, majd rövid műsor után koszorúzás következett.

4. Saszet Győző tanár síremléke

A református temetőben áll.

Felirata: egy könyv lapjain.

ÉGŐ MÉCSESEM KIDŐLT, DE NYOMOMBAN KÖVETNEK A LÁNGHORDOZÓK

AKIK TOVÁBB VISZIK A VILÁGÍTÓ FÉNYT ÉS AZ EMBERI SZÍVMELEGET

Alatta:

SASZET GYŐZŐ
1901 - 1981 V. 10
és hitvese
SZIKY MÁRIA
1905 - 1979 XI. 24

A fekete márványlap egy lépcsőzetes alapon nyugvó sírkövön áll, melynek két oldalán egy-egy virágtartó van. Anyaga műkő. Az egyik iskolát róla nevezték el.

4

5. Világháborús síremlék

A református temetőben található.

Felirata: AZ ELSŐ
ÉS MÁSODIK
VILÁGHÁBORU
1914 - 1918
1940 - 1945
BIHARPÜSPÖKI
ÁLDOZATAINAK
EMLÉKÉRE
BIHARPÜSPÖKI HIVŐ NÉPE
1996 AUG 4

220 cm magas, fekete márványobeliszk. A Csáky család leszármazottjainak síremléke, melyet felajánlottak erre a célra. 1996. augusztus 4-én avatta fel a református egyház és a helyi RMDSZ.

5

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ALBIS - ALBIȘ

ÉRBOGYOSZLÓ - BUDUSLĂU KÖZSÉG

1. Emléktábla a második világháborúban elesettek tiszteletére

A református templomban van. Az egymás alatt lévő két márványtábla mérete: 60×40 és 40×40 cm.

2. Templomépítési emléktábla

A református templomban, a világháborús emléktábla mellett áll. Anyaga márvány, mérete 40×40 cm.

3. Orgonaépítési emléktábla

A református templom orgonáján látható.
Mérete 30×70 cm, anyaga márvány, aranyozott betűkkel.

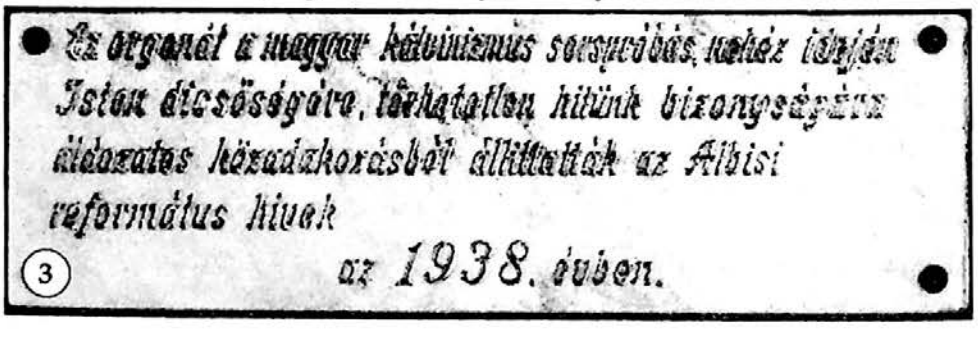

[Erdélyi Magyar Adatbank]

4. Turulmadaras világháborús emlékmű

A református templomkert menedékes oldalában áll, óriási bukszusok és tujafák ölelésében. Az emlékműhöz lépcsők vezetnek fel, két oldalt betonkerítéssel. Jobboldalt egy három méter magas, három tömbből álló oszlop, tetején bronzból öntött, kiterjesztett szárnyú turulmadár, fejét oldalra fordítja. Alatta, a második tömbön, egy 50×60 cm-es márványtáblán a következő felirat olvasható:

ÉS
MEGFOGYVA BÁR,
DE TÖRVE NEM
ÉL NEMZET
E HAZÁN

Az alatta levő, mintegy két méter magas tömbön, egy 40×30 cm-es márványtáblán olvasható:

1914 – 1918
VILÁGHÁBORÚBAN A HAZA OLTÁRÁN
ÉLETÜKET ÁLDOZOTT ALBISI HŐSI HALOTTAK
EMLÉKÉRE EMELTETTE
SZABÓ KÁLMÁN
KÖZSÉGI BIRÓ 1943-BAN
A FELIRATOS MÁRVÁNYLAPOK ÉS A TURUL
ALBIS KÖZSÉG LAKOSAINAK ADOMÁNYA
TERVEZTE ÉS A DOMBORMŰVET
ADOMÁNYOZTA
SAJA SÁNDOR
református lelkész

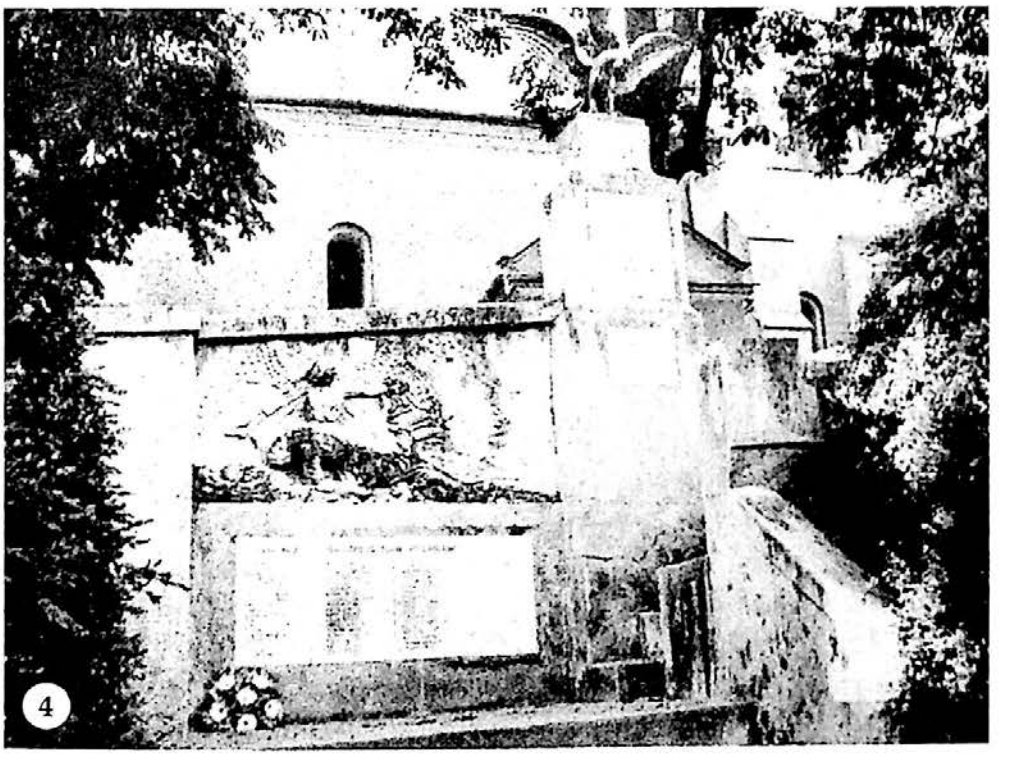

4

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Az oszlop jobb oldalát egy kis bástya díszíti. Az oszloptól balra egy 3×2 méteres fal található, melynek felső felét dombormű díszíti: harcteret ábrázol, ahol az elesett katona felett angyal őrködik. Tőle jobbra a teret hegyormok zárják le a felkelő nappal, melyben a magyar címer látható. A fal alsó felén 150×60 cm-es márványtábla áll, három darabból. Ezekre vésték a hősök neveit:

1914-1918 ELHULLTANAK LEGJOBBJAINK A HOSSZÚ HARC ALATT 1940-1944

BAKÓ SÁNDOR
BALOGH ELEK
BÁNYA DÁNIEL
BÁNYA SÁNDOR
BERECZKI DÁNIEL
BERECZKI JÓZSEF
BERECZKI SÁNDOR
BIRTÓK LAJOS
BORSI GYULA
BORSI SÁNDOR
BORSI ZSIGMOND
CSÓRJÁN SÁNDOR
DOMBI KÁROLY
FODOR SÁNDOR
GÁBOR JÓZSEF
GÁL JÁNOS
GÁL PÉTER
GONDA LAJOS
GYENGE IMRE
HERMÁN LAJOS
KANALAS ISTVÁN
KATZ LAJOS
KECSKÉS SÁNDOR
LÉCZ ISTVÁN
LIPPAI FERENCZ
LUKÁCS SÁNDOR
MAJOR JÁNOS
MÁTÉ JÁNOS
NAGY DÁNIEL
NÉMETI KÁLMÁN
OZSVÁTH JÁNOS
OZSVÁTH SÁNDOR
PÁLL JÁNOS
PÁLL JÓZSEF
PÁLL LAJOS
PETE LAJOS
PUSKÁS LAJOS
SPATÁR ANDRÁS
SZABÓ ALBERT
SZABÓ DÁNIEL
SZABÓ SÁNDOR
SZÁNTÓ IMRE
SZENTMIKLÓSI SÁNDOR
SZILÁGYI BÁLINT
SZILÁGYI DÁNIEL
SZILÁGYI FERENCZ
SZILÁGYI GÁBOR
SZILÁGYI SÁNDOR
SZILÁGYI JÓZSEF
TÓTH PÉTER
UJLAKI DÁNIEL
VADAS ANDRÁS
VARGA PÉTER
BAKÓ LAJOS
A. BAKÓ SÁNDOR
CS. BAKÓ SÁNDOR
CS. BERECZKI LAJOS
DÁSZKÁL GYÖRGY
HERMÁN IMRE
G. HERMÁN JÓZSEF
SZ.HERMÁN SÁNDOR
GYENGE IMRE
S. MÓRICZ JÓZSEF
OLÁH SÁNDOR
OZSVÁTH JÁNOS
KISS LAJOS
K. PÁLL SÁNDOR
SZABÓ GÉZA
SZABÓ JÓZSEF
SZÁNTÓ SÁNDOR
SZODORAI SÁNDOR
H. TÓTH JÓZSEF
UJLAKI SÁNDOR
2001

1943 nyarán állították az emlékművet az első világháború hősi halottainak. Az egyházközség a kőműves munkákat két apátkeresztúri mesterre bízta, Haraszt Elekre és Haraszt Vincére. A domborművet Szabó Piroska öntötte gipszből.

Az avatás nagy és felemelő ünnep volt a község életében. Más községből is sokan eljöttek együtt emlékezni, kegyeletüket leróni. A lépcsőfok két oldalán díszőrséget állt apa és fia: id. Cs. Bakó Sándor és ifj. Cs. Bakó Sándor, valamint id. Tóth Dániel és ifj. Tóth Dániel. A leventék tisztelegve vonultak el az emlékmű előtt. Beszédet mondott Saja Sándor református lelkész, Szabó Kálmán bíró, Móricz József.

1944 októberében a turulmadarat letörték. Gondos emberek a templomban a nagykarzat alatti padok alá rejtették, ahol átvészelte a szocializmus éveit. 1990-ben visszahelyezték a helyére. 2001. október 28-án egyházi ünnepség keretében felavatták és megszentelték az eddig üresen maradt márványtáblát, melyre rávésték a második világháborúban elhunyt hősök nevét.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

5. Millecentenáriumi emlékmű

A református templomkertben található, szépen faragott kopjafa.

Felirata:

M. C.
896 – 1996
„ITT ÉLNED
HALNOD
KELL…"

Tölgyfából faragta néhai Györkei István faszobrász. Két méter magas, betontalapzatba foglalt, 2×2 méteres beton lapon, melynek megemelt peremének négy sarkán négy kis kopjafa dísz van.

1996-ban avatta fel a református egyházközség, a millecentenárium tiszteletére, melyen résztvett a helyi önkormányzat.

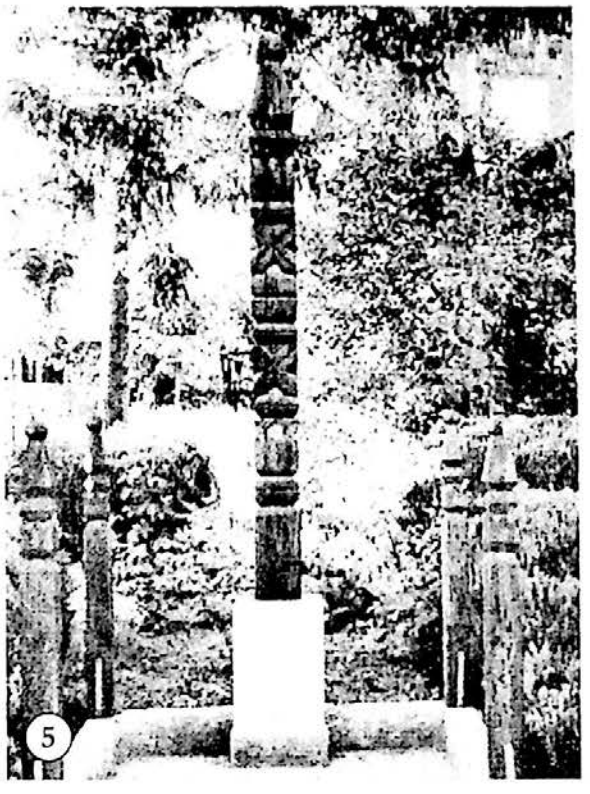

5

6. Irinyi József szobra

A református templom kertjében avatták fel. Kb. két méter magas talapzaton helyezték el a bronz mellszobrot. Deák Árpád szobrászművész alkotása.

2011. március 20-án leplezték le. Az ünnepi istentiszteleten Rákosi Jenő érmelléki esperes hirdette az igét. Dénes Béla helyi lelkész köszöntése után az ünnepély a templomkertben folytatódott. Beszédet mondott Gáspár Gyula polgármester, Némethy Gyöngyi alpolgármester, Bradács Aliz Margitta körzeti RMDSZ-elnök. Ezután Török Ferenc tanár, az Irinyi Társaság elnöke ismertette Irinyi életútját, majd Szabó Ödön, az RMDSZ Bihar megyei ügyvezető elnöke tartott beszédet. A két lelkipásztor áldása után megkoszorúzták az emlékművet és elénekelték a Himnuszt.

6

[Erdélyi Magyar Adatbank]

7

7. Irinyi József emléktáblája

Az iskola falán, a bejárattól balra található.

Mérete 20×30 cm, anyaga fekete gránit.

Mivel a falu nyolcosztályos iskolája felvette az Irinyi József nevet, 2001. március 18-án, a falu napján leplezték le az emléktáblát. Megemlékeztek a szabadságharc 153. évfordulójáról.

8. Irinyi-emlékhely

Az egykori szülőház helyén. Terméskövekből egy falat raktak, s rajta egy emléktáblát helyeztek el, a következő felirattal:

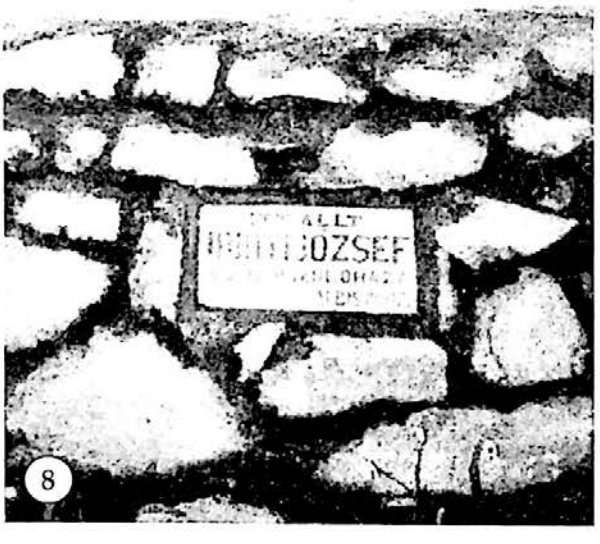
8

ITT ÁLLT
IRINYI JÓZSEF
(1822–1859) SZÜLŐHÁZA
ALBIS 2002.

2002. március 17-én avatták fel, amikor megalakították az Irinyi József Társaságot. Jelen volt Pete István szenátor és Dukrét Géza, a PBMEB elnöke.

Irinyi József (1822. Albis – 1859. február 20., Budapest): író. Iskoláit Nagyváradon és Debrecenben végezte. Egy évi joggyakorlat után Pestre költözött ügyvédi vizsgáit letenni. Ügyvéd azonban nem lett, hanem a magyar irodalom akkori nagyjaival, főleg az Athenaeum szerkesztőivel – Toldy, Bajza, Vörösmarty – megismerkedve, írói pályára lépett. 1842-ben külföldre utazott, bejárta Németországot, meglátogatta Londont és Párizst. 1843-ban hazatérve, az akkori pozsonyi országgyűlés alatt letette ügyvédi vizsgáit. 1844-ben a Pesti Hírlap munkatársa, amelyben a külföldi rovatot szerkeszti 1848 közepéig.

Az 1848-as nemzetgyűlés megnyitása előtt tagja lett a belügyminiszter által megbízott küldöttségnek, amely a képviselőházi szabályokat készítette elő. A nemzetgyűlés tagja volt annak feloszlatásáig. Nagy érdeme volt, hogy ő olvasta fel a márciusi ifjúság híres 12 pontját. 1848. október 8-án a nemzeti kormány Párizsba küldi, ahol a magyar követségnél, Teleki László

[Erdélyi Magyar Adatbank]

magyar követ mellett mint követségi tanácsos tevékenykedett. 1849. május 15-én – az április 14-i Függetlenségi Nyilatkozat híre után – hamis útlevéllel hazatért, s még részt vett a debreceni országgyűlés két ülésén.

A szabadságharc leverése után külföldre akart menekülni, de Grazban elfogták, Pestre vitték, ahol bátyjával együtt raboskodott. A haditörvényszék halálra ítélte, de később kegyelmet kapott. Előbb Bihar vármegyébe vonult vissza, később visszatért Pestre, ahol szépirodalommal foglalkozott. Aktívan résztvett a protestáns egyházi életben is, 1858-ban a Dunamelléki Evangéliumi Református Egyházkerület tiszteletbeli főjegyzője lett.

Pár napi betegség után hirtelen hunyt el, 1859. február 20-án. (Dukrét Géza: A szabadságharc zászlaja alatt című gyűjteményes kötet, 233. old.)

9. Sass Károly református lelkész síremléke

A régi temetőben található.

Felirata:

Itt nyugszik
SASS KÁROLY
az albisi ref. egyház
41 évig volt lelkipásztora
az 1848/9 szabadságharczban
az első honvéd hadtest
tábori törzspapja
Élt 76 évet
Meghalt 1895. júl. 1.
Áldás emlékére.
Emelték a szilágyságbeli
Rokonok kezdeményezésére
tisztelői

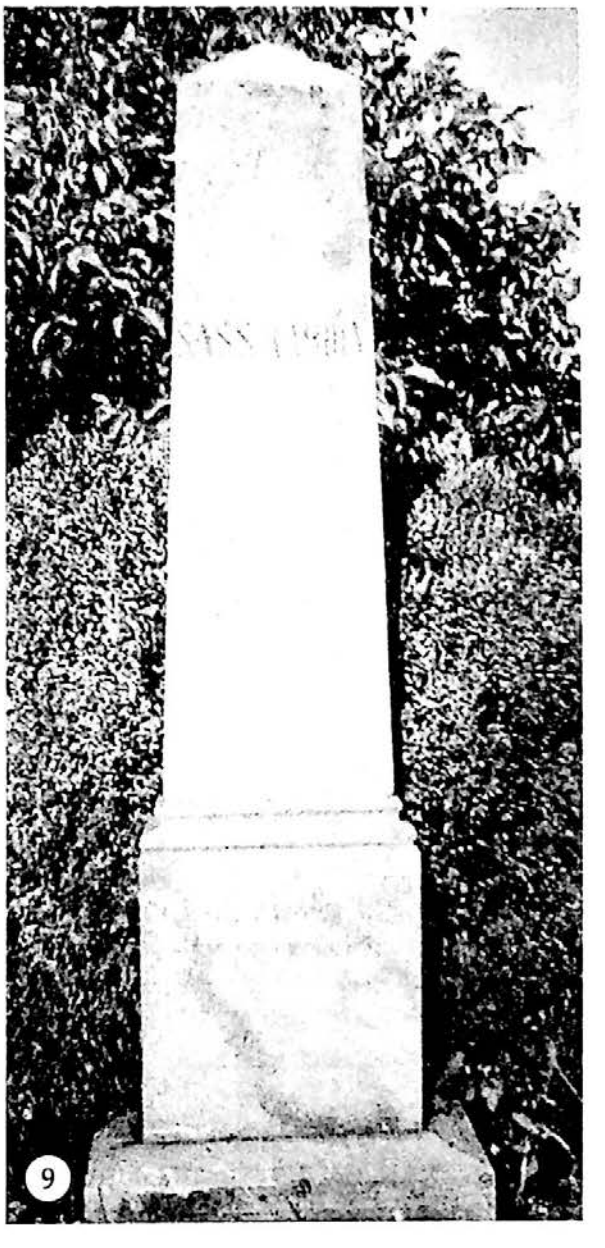

Mérete: 2 méter magas obeliszk, anyaga homokkő.

1944-ig hagyomány volt, hogy március 15-én, s áldozócsütörtökön a fiatalok elmentek a sírjához, megkoszorúzták, és ünnepséget tartottak. 1990 óta az iskolások minden március 15-én és október 6-án megkoszorúzzák.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

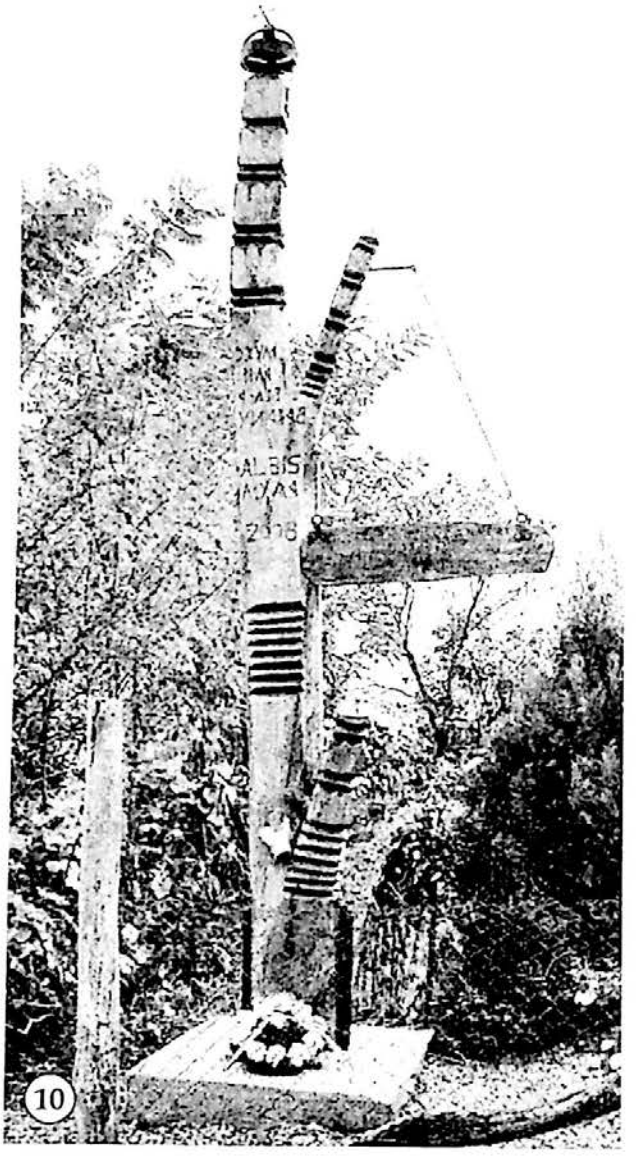

10

10. Lármafa

A falu szélén egy kb. 4 méter magas ágas fa van, kopjafa mintákkal kifaragva. A csúcsára a Szent Koronát faragták.

Felirata: rovásírás, benne ALBIS 2008

Oldalt egy lengő tábla áll, melynek hosszabbik lánca a felső oldalághoz, rövidebb lánca a kopjafához erősíti. Ennek felirata:

... DE SEMMI KINCSÉRT S
HIRÉRT
A VILÁGON
EL NEM HAGYNÁM ÉN
SZÜLŐFÖLDEMET.
Petőfi

Ha ezt a lengő deszkát valamivel megütik, kongó hangot hallat. Valószínűleg így is használták eredetileg is.

A lármafa lábánál még egy rövid kiágazás van kifaragva. Mellé az ütőeszköz van erősítve. Mészáros Zoltán margittai szobrászművész alkotása.

APÁTKERESZTÚR – CRESTUR

VEDRESÁBRÁNY - ABRĂMUȚ KÖZSÉG

1. Első és második világháborús emlékmű

A református templom melletti téren található.
Felirata északi oldalon:

1914 -18
VILÁGHÁBORÚ
HŐSI HALOTTAI
ÉS AZ 1940

(alatta három sor kiverve)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Keleti oldalon:

BENDE SAMUIL
BÉRES DEMETER
BÉRES GÁBOR
BOROS SÁNDOR
CSOBÁN IMRE
DEÁK JÓZSEF
DOVIN SÁNDOR
FLÓRA GERGELY
FODOR SÁNDOR
JAKAB SÁNDOR
KOSZTIN JÓZSEF
KOVÁCS LÁSZLÓ
KOZMA PÉTER
KUN JÓZSEF

Nyugati oldalon:

MÉHES JÁNOS
NAGY ANDRÁS
NAGY IMRE
NAGY KÁROLY
NAGY MIHÁLY
NAGY SÁNDOR
OLLÁR PÉTER
OROSZ LŐRINC
PAP MIKLÓS
SZILÁGYI GYÖRGY
TÖRÖK MIHÁLY
ÚJVÁRI LÁSZLÓ
VÁMOSI KÁROLY

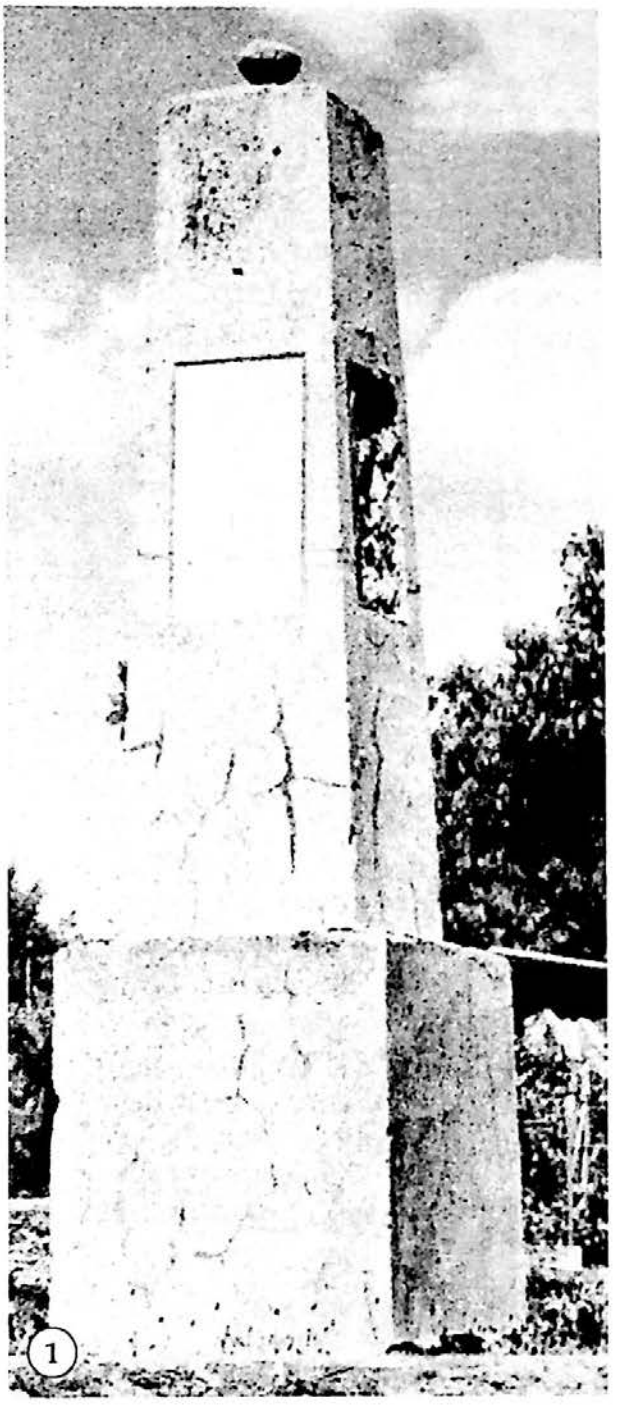

A mozaikbetonból készült két és fél méteres obeliszk, oldalain márványlapokkal, egy terméskövekből készült emelkedésen áll. Díszítése karddal átszúrt rohamsisak dombormű az északi oldalon. A déli oldalon lévő márványtáblát egy Murányi nevű volt párttitkár verte ki az orosz bejövetel után. Állapota elhanyagolt, repedezett.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ÁRPÁD – ARPĂȘEL

FEKETEBÁTOR – BATĂR KÖZSÉG

1. Építési kazettafelirat

A református templom mennyezetének közepén lévő kazettában a következő szöveg olvasható:

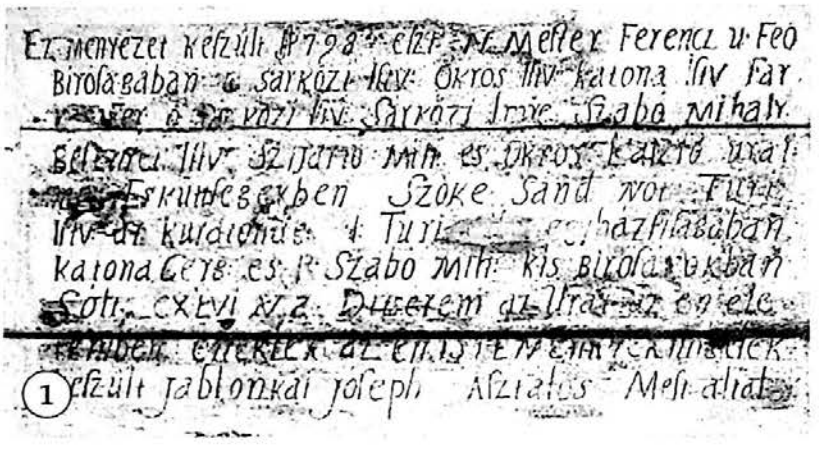

Ez Menyezet Készült A789dik eszt: N: Mester Ferencz u: Feö Bíróságában (Cs) Sárközi Istv: Ökrös Istv: Katona Istv: Fay Vas Fer: ö: Sarköti Istv: Sárközi Imre Szabó Mihály Besenyei Istv: Szijárto Mih: és Ökrös László urai: mék Esküttségekben Szöke Sánd: Nót: Túri Istv: úr kuratorság: l: Túri Mih: egyházfiságában Katona Gerg: és P: Szabó Mih: Kis Bíróságokban Sólt: CXLVI XI 2 Ditsérem az Urat az én életemben. Éneklek az én istenemnek migélek. Készült Jablonkai Jóseph Asztalos Mest. által.

2. Orgonaépítési tábla

Az orgona billentyűasztalának elülső részén látható.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

3. Millecentenáriumi kopjafa

A református templomkertben található.

1996. november 23-án avatták fel, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület által szervezett millecentenáriumi ünnepség alkalmával. Jelen volt Tőkés László püspök.

4. Kopjafa Árpád fejedelem tiszteletére

A templomkertben áll. Kb. 2,5 méter magas kopjafa. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület készíttette.

2007. június 8-án avatták fel a honfoglaló Árpád vezér halálának 1100. évfordulójára. Tőkés László püspök hirdetett igét a kastély udvarán felállított színpadról. A színpadi díszletek között volt látható az egykori, Brassó fölötti Cenken felállított Árpád-szobor megrongált feje. Ezután a díszvendégek szóltak a megjelentekhez: Mikló Ferenc bihari esperes, Kovács Zoltán egyházkerületi főgondnok, Toró T. Tibor parlamenti képviselő, David Kilgour kanadai szenátor, Török László, Nagyszalonta polgármestere, Tódor Albert, Bihar megye alprefektusa, Szilágyi Zsolt, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács alelnöke és Filep Ferenc helyi lelkipásztor. Az Árpád-díj átadásakor Tolnay István egyházkerületi tanácsos méltatta Szörényi Levente zeneszerző és előadóművész tevékenységét. Ezután a templom udvarán felállított kopjafát leplezte le Tőkés László püspök. A különböző településekről egy-egy zacskó földet hoztak, amelyből egy kisebb Árpád-halmot hoztak létre a kopjafa lábánál, amelyet meg is áldottak. Az avatóbeszédet Hermán M. János egyházkerületi előadó-tanácsos tartotta. Közreműködött Gali Teréz szalontai előadóművész.

3

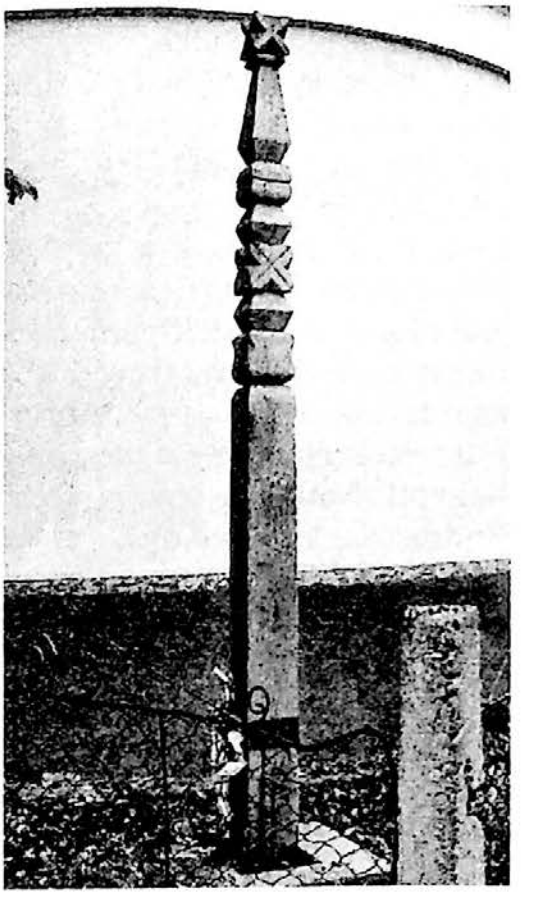

[Erdélyi Magyar Adatbank]

5. Erdélyi József emléktáblája

Az egyik ház falán található.

Mérete: 40×60 cm. Anyaga fehér márvány. 1996. november 23-án avatták fel, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület által szervezett millecentenáriumi ünnepség alkalmával, születésének századik évfordulóján. A költő életét Dánielisz Endre ismertette. Jelen volt Tőkés László püspök.

Erdélyi József költő 1896. december 30-án született Újbátorpusztán, meghalt 1978. október 4-én Budapesten. 1907-ben a család Erdélyire változtatja az eredetileg Ardelean nevét és reformátussá lesz. Erdélyi József iskoláit Árpádon kezdte, majd Nagyszalontán folytatta. Majd beiratkozott a dévai tanítóképzőbe, melyet Mezőtúron folytatott. 1915-ben bevonult és végigharcolta a galíciai frontot. Amikor leszerelt, beiratkozik a debreceni egyetem jogi karára, de a román hadsereg közeledtének hírére beállt vörös-katonának. Szülőföldjére már csak látogatóba tér vissza. Első munkái 1921-ben jelentek meg a Nyugatban. Móricz Zsigmond és Szabó Dezső mellett őt tekintjük a népi mozgalom előfutárának. A háború utáni költőnemzedék egyik legnépszerűbb tagja. A harmincas években lázadása jobboldali eszmékkel párosul. 1944 őszén nyugatra távozik, majd titokban hazatér és Árpád faluban rokonainál rejtőzik. Két év múltán önként jelentkezik a budapesti népbíróságon, amely háromévi börtönre ítélte. Büntetésének letöltése után visszatér az irodalmi életbe. Gazdag örökséget hagyott reánk: 41 kötetnyi verset, illetve esszét és prózát. (Részlet Dánielisz Endre: Nagyszalonta jeles szülöttei című kötetéből, 60–63 old.)

6. Sárközi Gerő költő emléktáblája

A tábla a költő szülőházán látható.

Mérete: 40×60 cm. Anyaga fehér márvány. 1996. november 23-án avatták fel, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület által szervezett millecentenáriumi ünnepség alkalmával. A költő életét Dánielisz Endre ismertette. Jelen volt Tőkés László püspök.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Sárközi Gerő, Árpád, 1908–1977. Földműves, majd munkás az állami gazdaságban. Verseit, cikkeit erdélyi lapok közölték. *A barázdák dala* című kötetét maga adta ki Nagyszalontán 1933-ban. Bátor kiállásaiért két ízben is hadbíróság elé idézték.

BÁLYOK – BALC

1. Orgonaépítési emléktábla

A református templom orgonáján áll. Mérete 32×48 cm, anyaga fehér márvány. 1934-ben avatták fel.

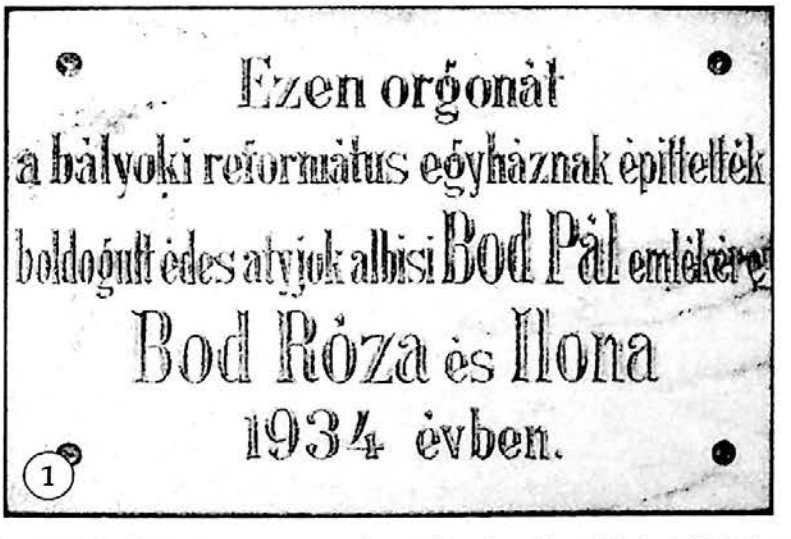

Bod József a 22. lelkipásztora volt Bályoknak. 1831–1875 között szolgált. Az ő fia, albisi Bod Pál református presbiter, köztiszteletben álló gazdálkodó volt. Leányai, Róza és Ilona tíz hektár erdőt adományoztak az egyházközségnek, azzal a meghagyással, hogy: „öt hektár azonnal kivágatassék és egy szép mívű orgona készítessék".

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2. Millenniumi emléktábla

A református templom szószéke mellett áll. Mérete 50×50 cm, anyaga fehér márvány.

2000. október 31-én leplezte le Gellért Gyula esperes, a reformáció emléknapja alkalmából.

3. Templomépítési emléktábla

A református templom főbejárata mellett van elhelyezve. Mérete 40×40 cm, anyaga fekete gránit.

2001. szeptember 9-én avatták fel. A templomjavítás utáni hálaadó istentiszteleten Tőkés László püspök hirdette az igét. A táblát adományozta és a betűket véste Tímár Attila egyháztag.

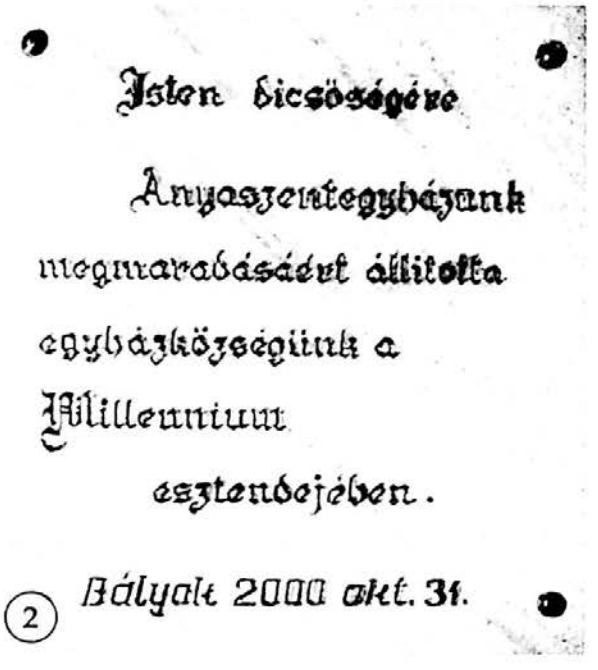

2

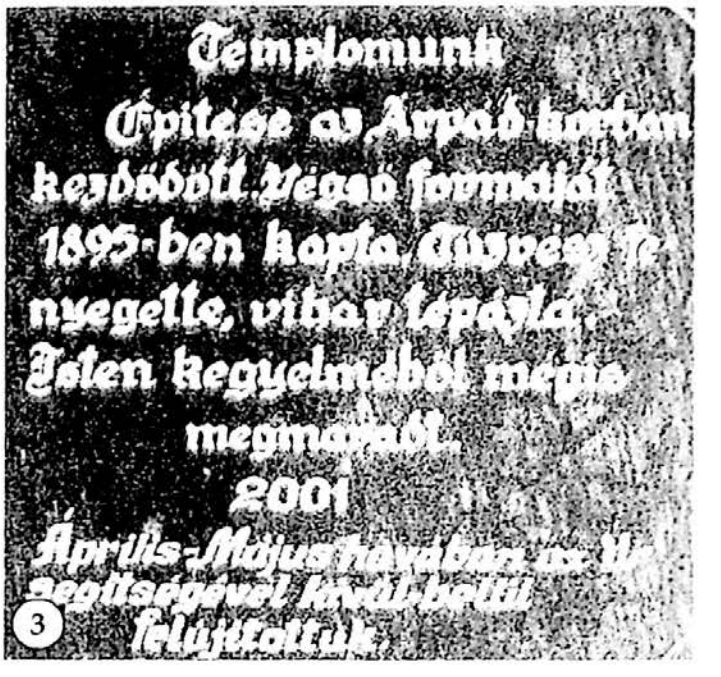
3

4. 1848–1849-es kopjafa

A református templomkertben áll.

A több mint három méter magas kopjafát egy természkövekből összeállított kis gúlára helyezték.

2008. március 15-én leplezték le. A református templomban Gellért Gyula érmelléki esperes hirdette az igét. Jónás Sándor helyi lelkész üdvözölte a megjelenteket. A templomkertben beszédet mondott Jónás Sándor, Gellért Gyula esperes, a Vitézi Rend nevében Kocsis László. A kopjafát készítő román fafaragó tanárember, Alexandru Gavrus anyanyelvén szólt az egybegyültekhez. Az emlékművet Gellért Gyula esperes és Alexandru Gavrus leplezte le. A koszorúzást követően a negyedikes diákok zenés-verses műsort mutattak be, majd Martin Tímea nemzetféltő dalokat énekelt. A Himnusz eléneklésével zárult az ünnepély.

5. Világháborús emlékmű

A református temetőben található. Felirata:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

AZ 1941-45-ÖS
VILÁGHÁBORÚBAN
HŐSIHALÁLT HALT KATONÁK
EMLÉKÉRE
EMELTE AZ UTÓDOK HÁLÁS
KEGYELETE
EMLÉKÜK NEMVÉSZ EL
ÖRÖKKÉ FENT MARAD
BÁLYOK

BARANYI BÉLA	1912-1944
BALOGH JÁNOS	1920-1944
BÁNOCZI JÓZSEF	1920-1944
BÁNOCZI KÁROLY	1909-1942
BREBÁN LAJOS	1912-1941
DEMETER MIHÁLY	1919-1944
LUPSY JÓZSEF	1913-1944
RÁCZ LAJOS	1912-1944
SZABÓ SÁNDOR	1916-1944
SZABÓ GÉZA	1920-1944
TAKÁCS MIHÁLY	1900-1944
TÖRÖK ZOLTÁN	1925-1945
BODO GYÖRGY	1908-1945
PAPP GYULA	1925-1945

ELESTEK VALAHOL
A HÁBORÚBAN
BÉKE PORAIKRA

Talapzattal együtt 3 méter magas. A lépcsőzetes talapzat alsó része összecementezett terméskő, a többi műkőből készült, belesüllyesztve a gránittábla. Gipszrátétes díszítése felül rózsagirland, egy kisebb méretű rézlemez, rajta szomorúfűz és felirat: A.B.F.R.A. EMLÉKMŰ, alul olajág. A legfelső lépcsőn, kétoldalt virágtartó. Az elesett katonák hozzátartozói készítették, Herman Ferenc vezetésével.

1990. szeptember 16-án avatták fel, Jónás Sándor református, Ioan Albu ortodox lelkész jelenlétében. Jelen volt Varga Gábor, az RMDSZ Bihar Megyei Szervezetének elnöke.

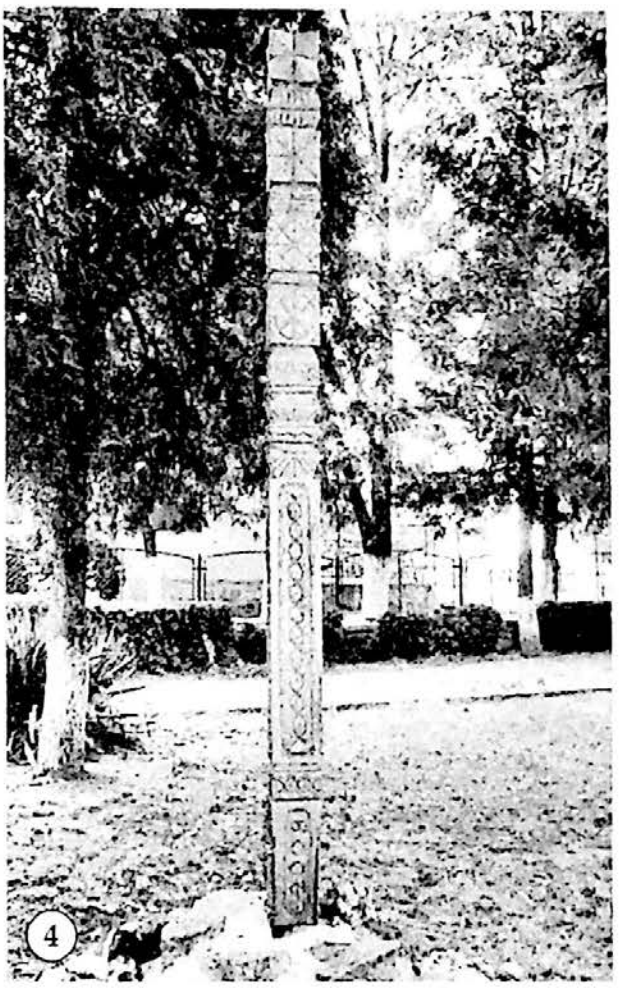
4

5

[Erdélyi Magyar Adatbank]

BELÉNYES – BEIUȘ

1. Emléktábla a Forgách-ház falán
Jelenleg ebben az épületben található a plébánia.

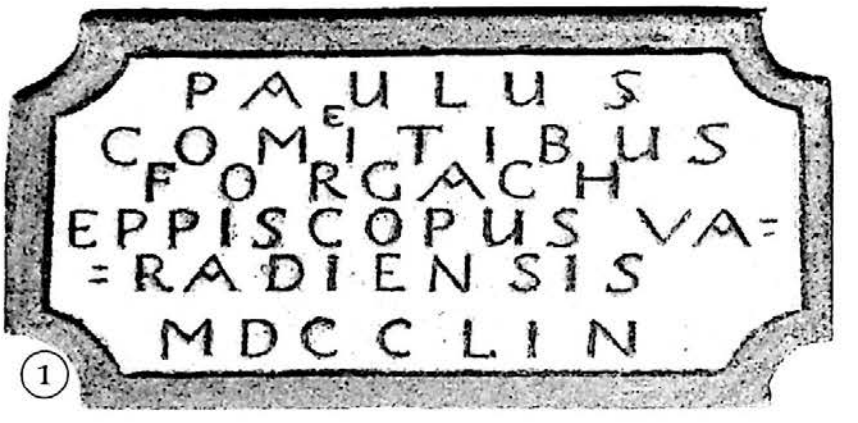

1

2. Építési emléktábla
A református parókia kapualjának falán látható.

2

Felirata:

Ezen Parochiális Házat Belé–
nyesi Reformáta Eklésia maga
Költségén épittette 1796 és
1797 Esztén

Mérete 60×20 cm, anyaga homokkő. Ebbe van belevésve a felirat.

3. Templomépítési emléktábla
A református templomban, a szószék mellett van elhelyezve.
Mérete 120×140 cm, anyaga márvány, képkeretbe helyezve. A szövegben levő Z betű = Zilahi.
A templomszentelés alkalmával avatták fel.
Zilahi Nagy Pál akkori kurátor, tímármester saját költségén gyalog járta meg a bécsi császári kancelláriát az engedély megszerzése érdekében. Az

[Erdélyi Magyar Adatbank]

engedélyt azon feltétel alapján kapta meg, hogy a reformátusok Belényes külvárosában toronynélküli templomot építhetnek, melynek homlokzata nem nézhet utcafrontra.

4. Kopjafák a Belényesi-medence mártírjai tiszteletére

A református templom kertjében található három, kb. 230 cm magas, művészien faragott kopjafa, a Köröstárkányban, Kisnyégerfalván, Magyarremetén és Gyantán az első és a második világháború idején kivégzett ártatlan magyar lakosság emlékére. A kopjafaállítás kezdeményezője Miklós János képzőművész volt, aki Antal Andrással, valamint a kötegyáni Ungvári Mihállyal, ifj. Ungvári Mihállyal és Szőke Sándorral együtt faragták ki.

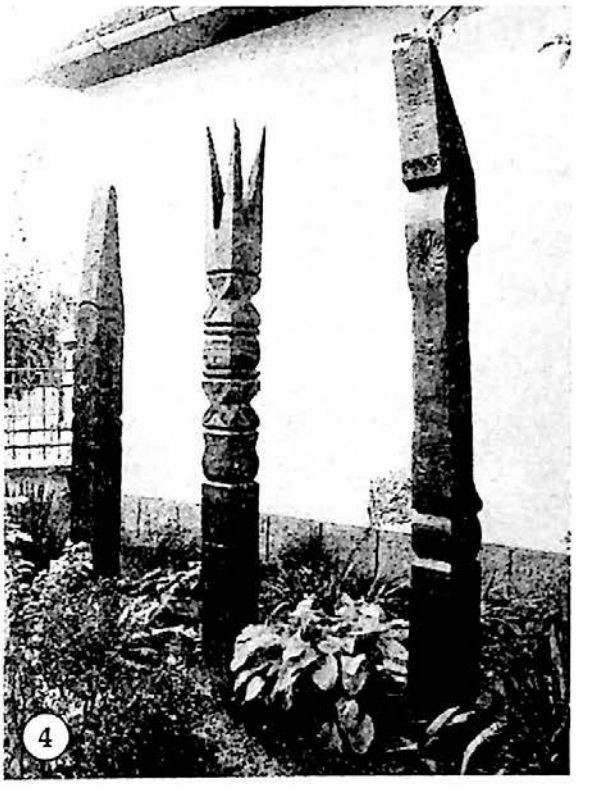
4

2003. augusztus 17-én avatták fel ünnepélyes keretek között. Máté László nyugdíjas lelkész hirdetett igét, az áldozatokról Boros István lelkész emlékezett meg. Beszédet mondott Miklós János, Pop György, a belényesi RMDSZ elnöke, Pete István szenátor, Lakatos Péter, a Bihar Megyei RMDSZ elnöke. A templomi ünnepség után a templomkertben elszavalták Zsiskú János nyugalmazott lelkész ez alkalomra írt Kopjafák című versét, megáldották a kopjafákat, majd megkoszorúzták.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

5. Pathai István lelkipásztor kopjafája

Felirata – szemben:	Baloldalt:	Jobboldalt:
PATHAI ISTVÁN 1555 PÁPA + 1637 BELÉNYES 1612 – 1629 DUNÁNTÚL PÜSPÖKE 1631 –1637 BIHAR ESPERESE 2007 EMLÉKÉRE ÁLITTATTA	ROHONC, SZALÓNAK, VESZPRÉM, KISKOMÁROM, PÁPA, LELKIPÁSZTORA A BELÉNYESI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG	ROHONC, SZALÓNAK, VESZPRÉM, KISKOMÁROM, PÁPA, LELKIPÁSZTORA A DUNÁNTULI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET

Csempével borított lépcsős talapzaton nyugvó, 2 méter magas kopjafa. Miklós János képzőművész faragta.

Az avatóünnepséget a Dunántúli Református Egyházkerület és a Belényesi Református Egyházközség szervezte 2007. július 15-én, Pathai István halálának 370. évfordulója alkalmából. Az ünnepi igehirdetést dr. Márkus Mihály dunántúli püspök végezte. Réman Elek István helyi lelkipásztor köszöntötte a gyülekezetet, majd Mikló Ferenc, a Bihari Református Egyházmegye esperese emlékezett Pathai Istvánra. Ezután a Pápai Református Teológiai Akadémia hallgatóinak műsora következett. A Himnusz eléneklése után az ünnepséget a templomkertben folytatták. A dunántúli püspök ismertette az egykori lelkész életútját. Imádságot Boros István belényesújlaki lelkipásztor, a Bihari Református Egyházmegye főjegyzője mondott. A kopjafát Márkus Mihály és Réman Elek István leplezte le.

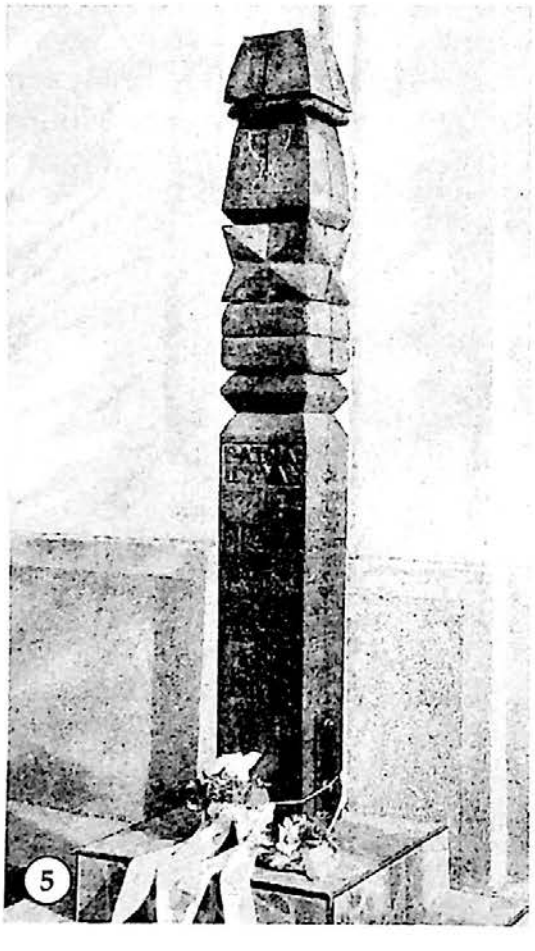
5

Pathai István. 1555-ben született Pápán. Teológiai tanulmányait követően lelkészi szolgálatot végzett Rohoncon, Szalónakon, Veszprémben, Komáromban, Pápán és Belényesben. 1623 és 1629 között a Dunántúli Református Egyházkerület püspöke volt. A kirobbanó török- és Habsburg-ellenes háborúk veszélyeztették a püspök életét, ezért Bethlen Gábor fejedelem meghívta a belényesi gyülekezetbe, s így 1631-ben belényesi

[Erdélyi Magyar Adatbank]

lelkipásztor lett. Nemsokára megválasztották a Bihari Református Egyházmegye esperesének, amelyet 1637-ig, egészen haláláig látott el. Belényesben temették el.

6. Zsiskú János lelkipásztor kopjafája
A templomkertben található

Felirata – elöl:

IN
MEMO-
RIAM
ZSISKÚ
JÁNOS
1936–2010
BELÉNYESI
LELKIPÁSZTOR
1965–2003

Baloldalt:

ÁLLITTATTA
MIKLÓS
JÁNOS
ÉS A
BELÉNYESI
REFORMÁTUS
EGYHÁZKÖZSÉG
RÉMAN E.
ISTVÁN
LELKÉSZSÉGE
IDEJÉBEN
2011

Jobboldalt:

ZSISKÚ
JÁNOS
AZ ÚR
DICSŐSÉGÉRE
38 ÉVEN ÁT
HIRDETVE
SZOLGÁLTA
NÉPÉT ÉS
URÁT

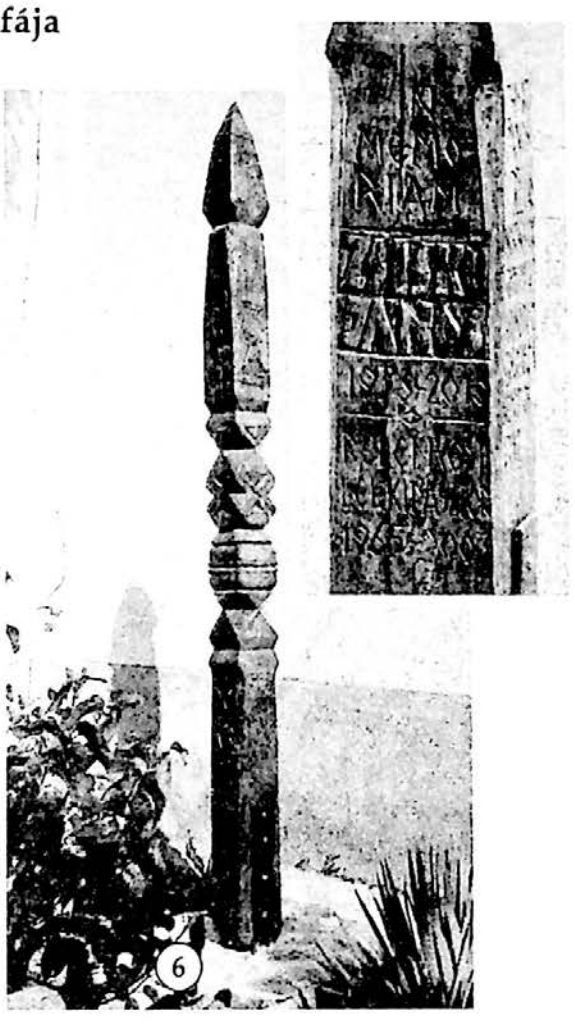

A kopjafát Miklós János belényesi képzőművész készítette.

2011. június 26-án avatták fel. Az ünnepi istentiszteleten Szigeti Ferenc magyarremetei lelkipásztor szolgált. Réman Elek István helyi lelkipásztor köszöntője után beszédet mondott Borsi Zsigmond volt esperes, Kerekes József nagyvárad-rogériuszi református lelkész, Szabó Ödön, az RMDSZ Bihar megyei szervezetének ügyvezető elnöke, Adrian Domocoș volt polgármester, Silviu Odobasian jelenlegi polgármester, a görögkatolikus és az ortodox lelkipásztor, Keresztes Annamária, Zsiskú János özvegye, valamint Miklós János, aki kezdeményezte a kopjafaállítást. A leleplezést koszorúzás követte.

Zsiskú János nemcsak a Teremtő, az egyház és a közösség szolgája, nemcsak közéleti személyiség volt, hanem mint költő is alkotott. Könyvei csak 1989 után jelenhettek meg: *Halálos hűség, Szórvány breviárium, Isten kengyelfutói, Őrtornyaink a Körös völgyén* (Miklós Jánossal), *Beszélgetőkön önmagammal, Magam apránként köztetek kiosztom.*

[Erdélyi Magyar Adatbank]

7. Világháborús emlékmű

A római katolikus temetőben látható. A fehér márványtáblát egy másfél méter magas, műkőből készült, enyhén gúlaalakú tömbre erősítették, tetején lángokat jelképező szoborral. 2010. január 15-én avatták fel az 1944-ben Belényesben hősi halált halt tíz magyar honvéd emlékére.

Az ünnepség a római katolikus templomban kezdődött, ahol Fodor József vikárius tartotta a szentmisét. Beszédet mondott Réman Elek István református lelkipásztor, Farkas Zoltán, a Békés Megyei Önkormányzat elnöke, Szabó Ödön, az RMDSZ Bihar megyei ügyvezető elnöke, Adrian Domocoș polgármester. A temetőben elhangzott a román és a magyar himnusz, beszédet mondott Miklós János képzőművész, Hende Csaba, Magyarország honvédelmi minisztere, Cseke Attila szenátor. Ezután megáldották az emlékművet, amelyet koszorúzás követett.

BELÉNYESÚJLAK – UILEACU DE BEIUȘ

1. Világháborús emlékmű

A református templom előtt található.

Terméskőből rakott talapzaton álló, kb. 150×40 cm nagyságú márványtábla, két oldalán egy-egy márvány virágtartó. Mellette, közös talapzaton, kopjafás lélekharang, alsó részén 2001 felirat. Pákai Ferenc és Boros István lelkipásztor készítette.

2001. július 22-én avatták fel. Az ünnepi istentiszteleten Borsi Zsigmond esperes szolgált. Az ünnepen részt vettek a környékbeli lelkészek. Az emlékművet Zsiskú János belényesi lelkipásztor leplezte le. Minden évben itt tartják a március 15-i és október 23-i megemlékezéseket.

Felirata:

„Akiket a két háború
tőlünk elvett
ÚJLAK népe soha
el nem felejt"

[Erdélyi Magyar Adatbank]

I. v. háború
BALLA KÁROLY
BALLA PÉTER
L. BALOGH JÓZSEF
L. BALLA LAJOS
BALOGH MIHÁLY
Id. R. BALOGH SÁNDOR
BÁLINT PÉTER
E. BALOGH MIHÁLY
BUNTA MIHÁLY
DEME PÉTER
GERGELY FERENC
GYULAI PÉTER
MOLNÁR JÁNOS
NÉMETH GÁBOR
K. MÁRTON IMRE
K. MÁRTON JÓZSEF
K. MÁRTON SÁNDOR
MÁRTON JÁNOS
PATAKI JÁNOS
SIMON BÁLINT
SIMON ISTVÁN
SIMON JÓZSEF
SIMON JÁNOS
BÁLINT JÁNOS
II. v. háború
BALLA ISTVÁN
M. BALOGH JÁNOS
Ifj. R. BALOGH SÁNDOR
R. BALOGH ISTVÁN
FAZEKAS ISTVÁN
SZABÓ ISTVÁN
KISS ISTVÁN
KOLLÁR PÉTER
PATAKI JÓZSEF
BÁLINT MIHÁLY

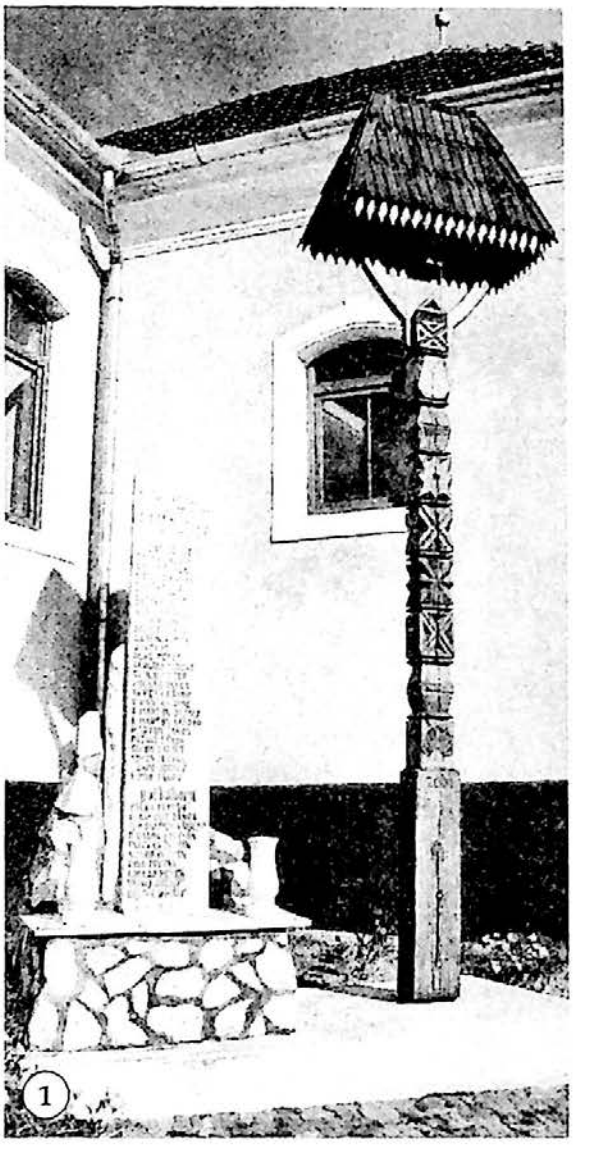
1

2. Mártírok emlékműve

Először egy másfél méter magas, tölgyfából készült fejfát **(2a)** avattak fel, amelyet az egyházközség megrendelésére Benedek Ferenc városfenesi mester faragott ki 1991 júniusában. 1991. szeptember végén avatta fel a református egyházközség.

Rusznyák Ferenc honvéd tábori lelkész temette őket 1944. szeptember 18-án. A második felirat K. B. neve és rangja ismeretlen, az ujján talált pecsétgyűrűben volt a K. B. monogram. Belényesújlaki temetési anyakönyvben található:

– 1942. szeptember 15. M. Balog János református, néhai M. Balog János földműves fia, 28 éves, hősihalál, Kaukázus-hegység, 1942. szeptember 16. A megjegyzés: A bolsevizmus ellen harcoló román hadsereg katonájaként elesett a becsület mezején, községünk magyarságának első hősi halottjaként. Makkay György lelkész.

– 1942. november 6. ifj. Szabó István, L. Balla Teréz férje, 31 év, hősi halál, Sztálingrád, 1942. november 6. Czapfalvi József tenkei református lelkész bejegyzése. – Hivatalos értesítés vétele útján december 27-én a református templomban emlékeztünk második hősi halottunkról.

– 1943. november 27. Kiss István református, K. Kiss Julianna férje 9 éve, 35 éves, hősi halál, Tarchau, Krim félsziget, november 27. – Makkay György

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2a

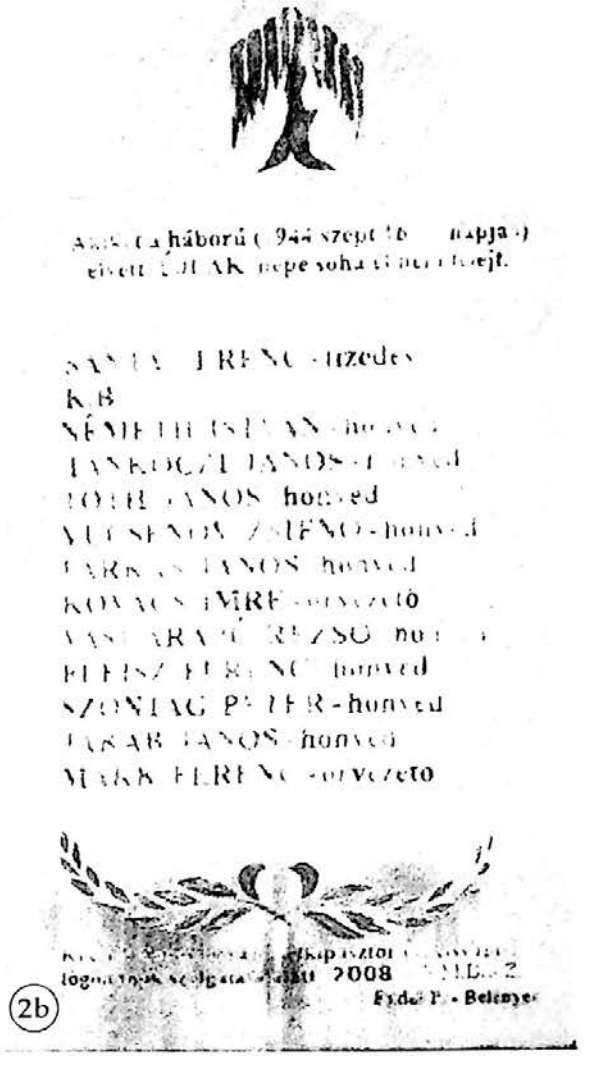

2b

lelkész. Hivatalos értesítés vétele után 1943. december 19-én a református templomban emlékeztünk meg róla.

Önálló sírköve van Kollár Péternek, aki szintén hősi halált halt 1944 szeptemberében.

2009. október 4-én új emlékművet avattak a belényesújlaki temetőben. A középen álló nagy márványtábla **(2b)** felirata:

Akiket a háború (1944. szept. 16-ik napján)
Elvett ÚJLAK népe soha el nem felejt.
SÁNTA FERENC – tizedes
K.B.
NÉMETH ISTVÁN – honvéd
TANKÓCZI JÁNOS – honvéd
TÓTH JÁNOS – honvéd
VUCSENOV ZSIFNÓ – honvéd

[Erdélyi Magyar Adatbank]

FARKAS JÁNOS - honvéd
KOVÁCS IMRE - őrvezető
VASHARAPÓ REZSŐ - honvéd
FLEISZ FERENC - honvéd
SZONTÁG PÉTER - honvéd
JAKAB JÁNOS - honvéd
MAKK FERENC - őrvezető

A több mint másfél méter magas, vastag márványtábla lépcsőzetes talapzaton áll. Elől nyitott, terméskövekből összecementezett alacsony kerítés övezi, sarkain virágtartókkal **(2c).**

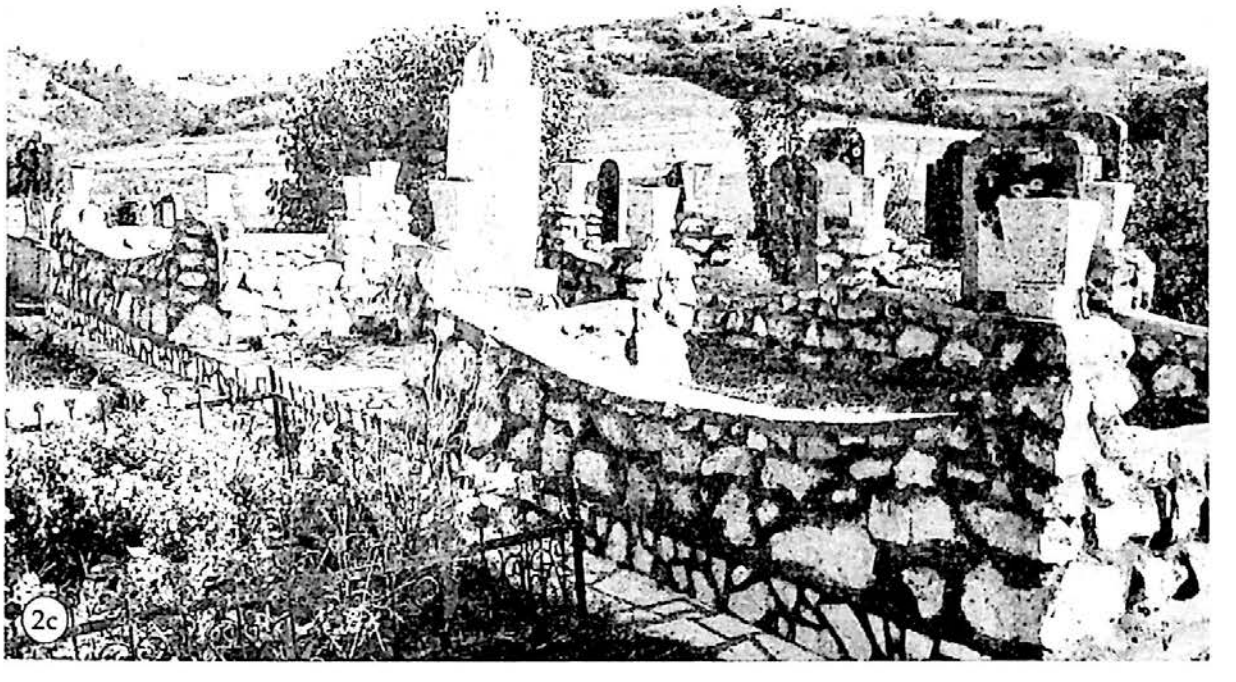

2009. október 4-én avatták fel. Az ünnepség a református templomban kezdődött, ahol a Debreceni Kistemplom lelkésze, Papp Tibor hirdetett igét. Közreműködött a debreceni kórus, Berkesi Sándor vezetésével, énekelt Szakács Zoltán köröstárkányi lelkész. Ezután a temetőbe vonultak, ahol Boros István helyi lelkész tartott megemlékezést. Beszédet mondott Pető Csilla parlamenti képviselő és Szabó Ödön, az RMDSZ megyei ügyvezető elnöke, valamint Ioan Balint polgármester. Mikló Ferenc, a Bihari Református Egyházmegye esperese mondott imát, majd a környező egyházközségek lelkészei adták át gyülekezetük üdvözletét és egy-egy igei üzenetet. Ezután megkoszorúzták az emlékművet.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

BÉLFENYÉR – BELFIR

TENKE – TINCA KÖZSÉG

1. Bunyitay Vince édesanyjának síremléke
A régi temetőben található.
2003-ban rendbe tették a sírt.

2. A bélfenyéri csata emlékműve
A katolikus temetőben áll. Három méter magas kopjafa.
2003. november 2-án délelőtt megemlékező ünnepi istentiszteletet tartottak Tenkén, a református templomban. Tőkés László püspök igehirdetése után előadást tartott Kupán Árpád a Rákóczi-szabadságharcról és Borbély Gábor a győztes kimenetelű bélfenyéri csatáról. Délután Bélfenyéren kopjafát avattak a csata emlékére a régi temetőben. Beszédet mondott Tőkés László püspök, Berke Sándor tenkei lelkipásztor és Szabó Ödön történész. Az avatóbeszédet Dukrét Géza tartotta, majd a kopjafát megkoszorúzták.

1

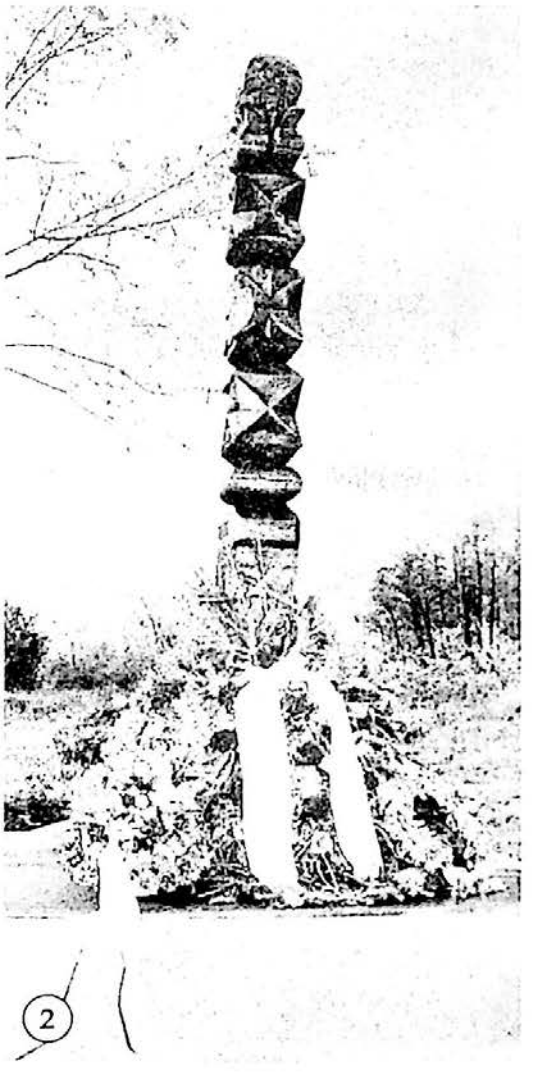
2

[Erdélyi Magyar Adatbank]

3. A kommunizmus áldozatainak emléktáblája

A római katolikus templom előtt álló feszület **(3a)** talapzatánál helyezték el.

Felirata:

„Az el nem sodort falu"
hőseinek emlékére
2006 március 18.

20×30 cm nagyságú márványtábla **(3b).**

2006. március 18-án avatták fel. A szentmisét Kiss Márton plébános celebrálta. Demeter Ottó, a magyarországi Zsadány lelkipásztora beszélt az 1848–49-es forradalomról. Az ünnepség a templomkertben folytatódott. Szabó István az 1949-es bélfenyéri parasztlázadást ismertette. Csák László és Bíró József lakosokat helyben agyonlőtték, hat módosabb családot Konstanca melletti falvakba deportálták.

A krónika elhangzása után Berke Sándor tenkei református lelkipásztor mondott ünnepi beszédet, majd Márton atya fölszentelte és megáldotta az emléktáblát. Ezután Kossuth-nóták, majd a helybeli iskolások és a szeretetotthon gyermekeinek műsora zárta az ünnepséget.

3a

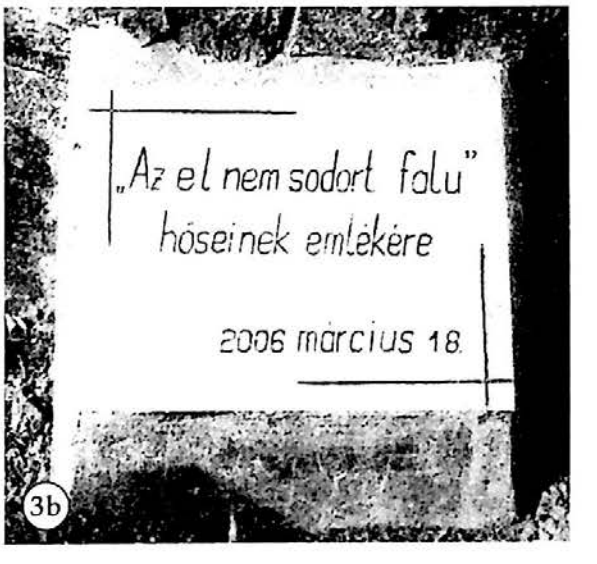

3b

[Erdélyi Magyar Adatbank]

BERETTYÓSZÉPLAK – SUPLACU DE BARCĂU

1. Világháborús emléktábla

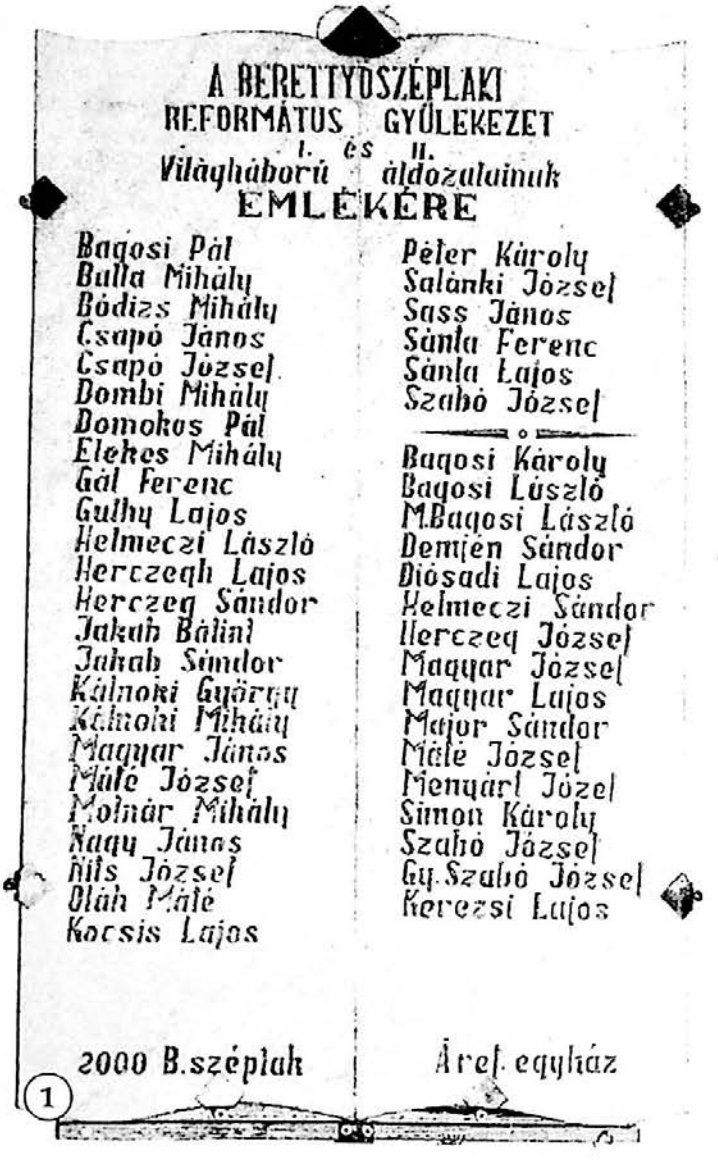

A református templomban található. Anyaga márvány, méretei: 75,5×125,5 cm. Készítette Ősz József. A jobboldali oszlopban helytelenül szerepel Menyárt Józef Menyhárt József helyett.

2000. november 1-jén avatták fel a reformáció és a halottak napja tiszteletére. Ünnepi istentiszteletet Gellért Gyula esperes tartott, majd Uszkay Huba helyi lelkipásztor Ravasz László püspök egyik írását olvasta fel.

2. Szathmári Orbán Sámuel lelkipásztor emléktáblája

A református templom külső falán látható. 50×30 cm fehér márványtábla.

2007. november 4-én avatták fel, a Berettyószéplakról elszármazott magyarok találkozója alkalmából. Igét Gellért Gyula esperes hirdetett. Bede Ferenc helyi

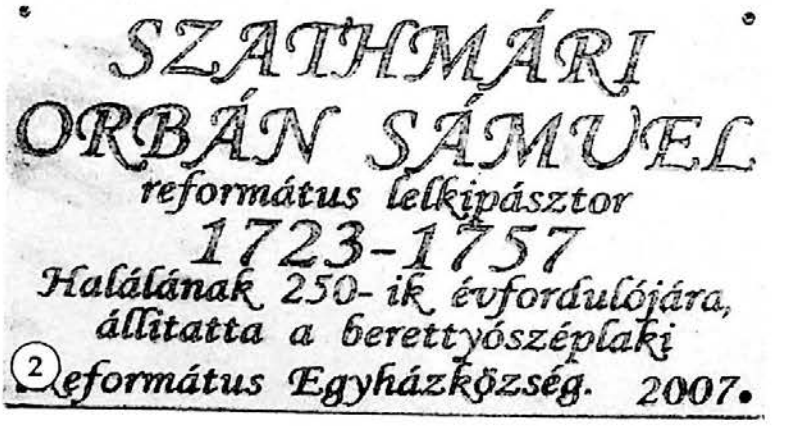

[Erdélyi Magyar Adatbank]

lelkipásztor köszöntötte az egybegyűlteket. Az elszármazottak nevében Kocsis Emese adományt adott át az új kápolna építésének költségeire. Köszönetet mondott Salánki Zoltán főgondnok. Bagosi József Budapesten élő történész, közíró Szathmári Orbán Sámuelről tartott előadást, aki református fiúiskolát építtetett Széplakon és bevezette a reformátusok első nyilvántartását az 1700-as évek első felében. A Himnusz eléneklése után leleplezték az emléktáblát, amelyet Gellért Gyula esperes áldott meg.

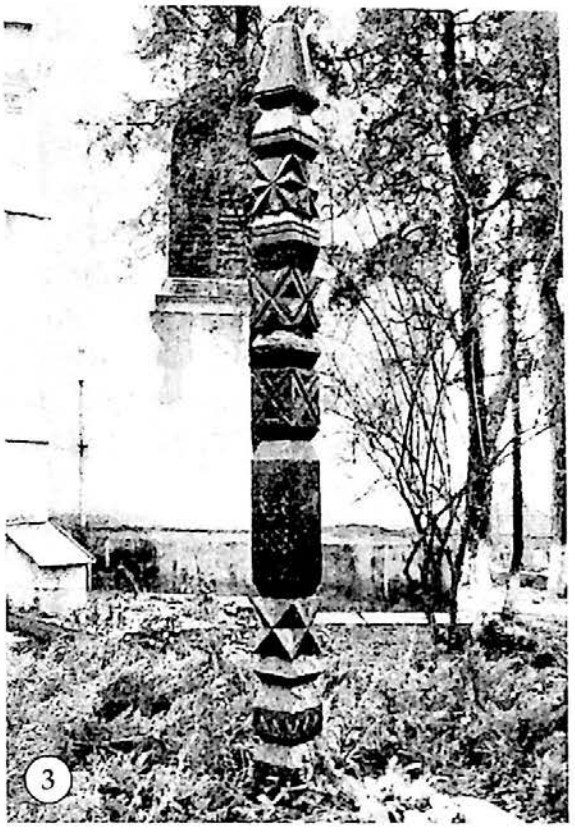
3

3. 1848-as kopjafa

A református templom kertjében áll. Felirata, elöl:

1848–
1998

Hátul:

ISTEN
SEGEDELMÉVEL
FARAGTA
BARTALIS F.
ANTAL

1998. március 15-én avatták fel ünnepélyes keretek között, melyre meghívták a helyi RMDSZ-t. Azóta minden évben itt koszorúznak.

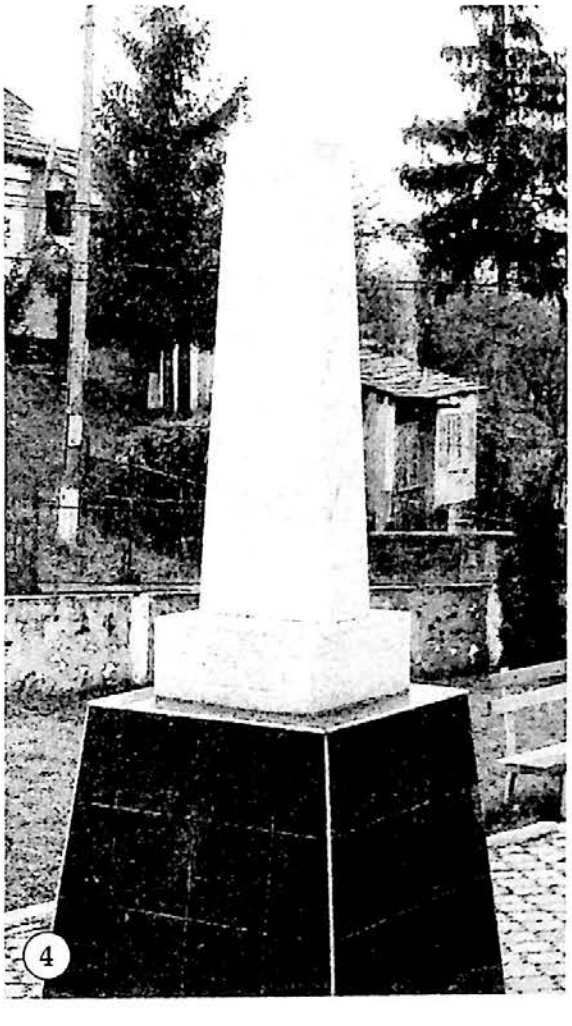
4

4. Világháborús emlékmű

Egy szépen kialakított tér közepén áll.

Felirata négy nyelven: magyarul, románul, szlovákul és héberül készült. Magyar változata:

A KÉT VILÁGHÁBORÚBAN
ELESETT BERETTYÓSZÉPLAK
KÖZSÉG HŐSEINEK EMLÉKÉRE

Egy méter magas, fekete csempével borított csonka kúp alakú talapzaton álló 30×60×60 cm nagy-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ságú fehér márványtömbre vésték a szöveget. Ezen áll a 100 cm magas márvány obeliszk.

2004. július 24-én avatták fel, a falunap alkalmából. Az ünnep a Művelődési Házban kezdődött. Eugen Moldovan polgármester a település monográfiáját, Octavian Tripon igazgató az iskola, Ioniţa Nicolae a kőolajkitermelés történetét ismertette. Jelen volt Gavrilă Ghilea megyei tanácsi alelnök, Alexandru Retegan alprefektus, Pete István szenátor, Szabó Ödön az RMDSZ megyei alelnöke. Az emlékműnél Uszkay Huba református lelkész beszélt magyarul, majd Pintea Octavian ortodox pap felszentelte az emlékművet, utána Kocsis Lajos alpolgármester mondott beszédet.

BIHAR – BIHAREA

1. Turulmadaras millenniumi emlékmű

Az első emlékművet 1896-ban állították, a bihari földvár belsejében. Sajnos nem maradt fenn semmilyen dokumentum, csak néhány képeslap, fénykép és a Borovszky Samu szerkesztésében megjelent Bihar vármegye és Nagyvárad című kötetben a leírása, amely a következő:

„A vár belsejében, emelkedett helyen áll a bihari emlékmű, mely Rigó Ferencz orsz. képviselő kezdeményezésére állíttatott fel. A szükséges összeget gyűjtés útján szerezték be, de a vármegye közönsége is hozzájárult 1800 forinttal. Az emlékmű leleplezése nagy ünnepélyek között történt. Az obeliszk-szerű oszlop tetején a Turul madár áll, csőrében karddal."

1

Nyugati oldalán a következő felírás olvasható:

„A magyarok ezredéves
bejövetelének emlékére, állíttatott
közadakozásból, Bihar vármegye
támogatásával 1896."

Az északi oldalon:

„Állj kőemlék, állj a végtelenségig!
Jelképeként a honszeretetnek.
Hont szeretni végleheletéig
Tanítsd minden fiát e nemzetnek."

A déli oldalon:

„Magyarok Istene
Hallgasd meg imánkat,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Tedd nagygyá s boldoggá
Imádott hazánkat.
Védd az ellenségtől,
Óvd meg belviszálytól,
Hogy bámult s irigyelt
Legyen a világtól."

A keleti oldalon:

„Honszerző dicső elődeink által Mén Maróth bolgár fejedelemtől elfoglalt ezen bihari földvár, még sok század multán a magyar szabadság vára, Rákóczy kurucz vitézeinek tanyája és véres küzdelmeinek szinhelye vala."

A második emlékmű ünnepélyes avatásáról néhai Kuki tanító bácsi hagyatékából, 19 darab 6×9-es méretű, fekete-fehér fényképekből álló albumából értesülhetünk. 1942. október 6-án a falu református és római katolikus lelkipásztora megáldotta a második emlékművet. A mintegy két méter magas obeliszk és a rajta levő turul ugyanazon fehér terméskőből készülhetett. Az elülső oldalán levő márványlapon Magyarország térképe, a jobboldali táblán pedig az első világháborús hősök nevei voltak bevésve. Az emlékmű a második világháború végén semmisült meg, s nyomait, az utolsó termésköveket az 1960-as években hordták el.

A harmadik emlékmű felszentelése 2001. május 13-án, vasárnap délután volt. Öt személy beadvánnyal fordult a református egyházközség presbitériumához, hogy a templom fallal körülvett udvarán engedélyezzék immár a harmadik turulmadaras emlékmű felállítását. A madár gipsz-szobrát Robotos Juliánna nagyváradi származású, Budapesten élő képzőművész készítette, s a bronzból való kiöntésére Fábián János kecskeméti vállalkozó külön adományt fizetett. Ez az emlékmű formájában követi a másodikat: a két méter magas obeliszk zúzott kőből készült. Elülső oldalán levő fehér márványlapon a következő felirat olvasható:

HITTEL AZ ÚJ
ÉVEZREDBE
Bihar 2001

Az emlékművet Csernák Béla református és Rácz László katolikus lelkész szentelte fel. Közösen hirdették meg az itt élők meggyőződését, hogy az új évezredbe a hitelesen belépők igaz kincse az ősöktől hagyományként kapott keresztény hitünk lehet csupán. Az avatáson résztvettek a Sárkány Lovagrend tagjai, valamint sokan eljöttek a környékbeli településekről. Nagy Gizella polgármester üdvözlőszavaiban köszönetet mondott mindazoknak, akik lehetővé tették az emlékmű visszaállítását. Kiss Csaba színművész Vörösmarty-szavalata után nemzeti imánk eléneklésével zárult az ünnepség.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2. Vértanúk emléktáblája

A református templomkert kerítésének belső oldalán található.

Az egyházközség állíttatta 2004 augusztusában.

3. Kálvin János mellszobra

A református templom udvarán látható.

Több mint másfél méter magas, terméskövekből készült oszlopon áll Kálvin János mellszobra. A szászrégeni Jorga Ferenc szobrászművész alkotása.

A felső gránittábla felirata: Kálvin János 1509–1564. A talapzat lábánál lévő tábla felirata:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Az igét Bölcskei Gusztáv, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke hirdette. Csernák Béla helyi lelkipásztor köszöntötte a megjelenteket. Fekete Károly debreceni professzor ismertette Kálvin életútját. Nemes Árpád nyugalmazott lelkipásztor Szászrégenből ismertette a szobor történetét. A szobor még 2002. október 31-én készült el, s a magyarrégeni parókia tornácára állították. A Biharon felállított szobor talapzatát Oláh Sándor mérnök készítette és adományozta. A szobrot Bölcskei Gusztáv püspök és Mikló Ferenc esperes leplezte le.

4. Jármy Ferenc emléktáblája

A református templomot övező külső fal északi részén két márványtábla található.

A felső tábla felirata:

ITT NYUGOSZNAK
AZ 1704 ÉVI JAN 7-ÉN VALÓ ÉJJELI ÜTKÖZETBEN
JÁRMY FERENCZ
KURUCZ KAPITÁNNYAL EGYÜTT DICSŐEN ELESETT
KURUCZ VITÉZEK
Hazáért és szabadságért vérzett hősök emlékére
Állította Bihar község közönsége az 1908-ik évben.

Az alsó táblát 1940-ben helyezték el.

Jármy Ferenc végvári vitézből lett kuruckapitány. Neve egy szomorú emlékű esemény kapcsán maradt fenn. 1703 végére annyira megerősödtek a kurucok, hogy mind fenyegetőbben és mind közelebb merészkedtek a váradi várhoz, melyet az esztendő nyarától ostromzár alatt tartottak. Ez természetesen erősen nyugtalanította a várban lévő császáriakat. 1704. január 7-e hajnalán, Tököli János ezredes, az aradi rác határőrség főkapitánya lerohanta Bihart. Felgyújtotta a mezővárost, majd szétverte a templom melletti sáncban táborozó kurucokat. A császáriaktól támogatott rácok kegyetlen pusztítást, rablást vittek végbe, de nagy volt a kurucok vesztessége is. Az emlékezet szerint hősi halált haltak Jármy Ferenc, Torday Ferenc és Székely Mózes kuruc kapitányok is. Bihar község 1908-ban emléktáblát helyezett el tiszteletükre. (Borbély Gábor)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

5. Szent István szobra

A római katolikus templom kertjében található.

Felirata:

HOL VAGY
ISTVÁN KIRÁLY
TÉGED MAGYAR KÍVÁN

A BIHARI PÜSPÖKSÉG
ALAPÍTÁSÁNAK
1000. ÉVFORDULÓJÁRA
2005

A másfél méter magas, egész alakos bronzszobor egy 1 méter magas márványtalapzaton áll. A páncélmellénybe öltöztetett, koronás király, az országalmát tartja a kezében. Sántha Csaba szovátai szobrászművész alkotása.

Ezzel a művészi alkotással a Szent István által alapított ezeréves bihari katolikus püspökségnek állítottak emléket. Az avató ünnepséget 2005. augusztus 28-án tartották. A szentmisét Tempfli József megyés püspök és Bosák Nándor debrecen-nyíregyházi püspök közösen celebrálta. Tempfli atya ismertette a bihari püspökség történetét, majd első szent királyunk érdemeit taglalta. A szentmise végén Szent István jubileumi emlékéremmel tüntették ki azokat, akik hozzájárultak a szobor felállításához. A szobrot Somogyi Imre helyi plébános és Nagy Gizella polgármester leplezte le. Tempfli József főpapi áldásában felelevenítette a szent király, nemzetünk fényes vezércsillagának erényeit, majd Bosák Nándor püspök fohásza következett. Beszédet mondott dr. Cseh Áron, Magyarország kolozsvári főkonzulja, dr. Mikola István, a Magyar Egészségügyi Társaság elnöke. Jelen volt Pete István szenátor, Sóki Béla és Lakatos Péter képviselők, az Illyés Alapítvány, a Magyar Demokratikus Fórum és a Magyar Szocialista Párt képviselői, valamint számos polgármester, a határ mindkét oldaláról. Nagy Gizella polgármester megköszönte a jelenlétet, majd az egyházi és a világi személyiségek megkoszorúzták a szobrot. Az ünnepség a Himnusz eléneklésével zárult.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

6. Gáspár András honvédtábornok síremléke
A református temetőben állították fel újra.

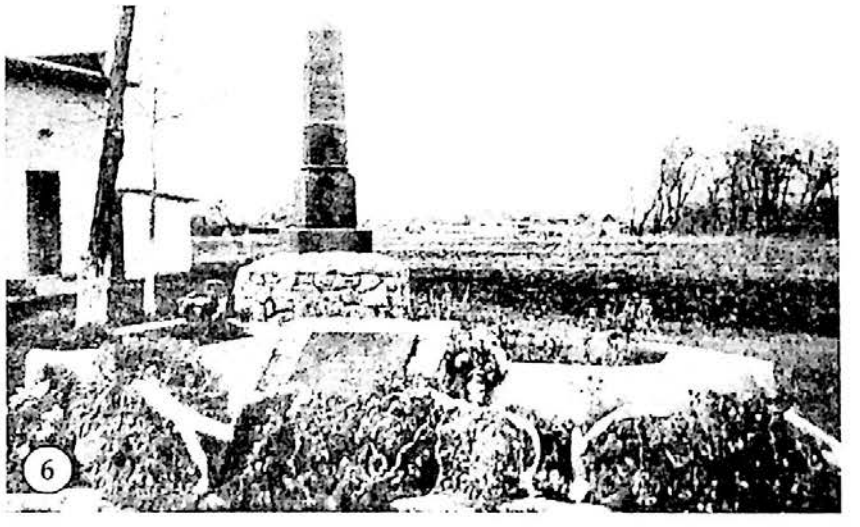

Felirata:

Szeniczei
GÁSPÁR ANDRÁS
1848/49-iki honvéd tábornok
1804 - 1884
Áldás emlékére!

Szürke márvány obeliszk. A régi, felszámolt temető, ma kukoricás, helyéről a református egyházközség áthelyezte a temető kápolnája mellé. Terméskőből összecementezett alapra helyezték. Előtte beton virágtartókat, és egy fekete márványtáblát állítottak egy ferdén kiképzett, terméskövekből készített posztamentumon, az alábbi szöveggel:

„Az igazság felmagasztalja a nemzetet. Példab. 14:34"

1999. október 27-én, ünnepélyes keretek között avatták újra, a Sárkány Lovagrend tagjainak jelenlétében, amelyen Habsburg Ottó, a Páneurópai Unió elnöke és fia koszorút helyeztek el a síremléknél. A megemlékezés a református templomban folytatódott.

Gáspár András (1804. november 23., Kecskemét - 1884. augusztus 5., Bihar): honvédtábornok. Édesapja jómódú csizmadiamester, édesanyja, Vasvári Zsuzsanna. A család a szenicei előnevet használta. Tizenhat éves korában, 1821-ben otthagyja a csizmadiaműhelyt és Pesten beáll az ott állomásozó 9. huszárezredbe. Tíz év katonáskodás után hadnaggyá, 1832-ben főhadnaggyá léptették elő. Kiváló lovas. Ennek köszönhette, hogy Bécsbe vezényelték a császári-királyi udvari istállók lovainak betanítására. Az 1840-es évek elején ő tanította meg Ferenc József főherceget a lovaglás mesterségére.

1833-tól a 9. huszárezred I. Miklós orosz cár tulajdona. 1846-ban, kapitányi kinevezésekor Gáspárt a cár a Szent Vladimír-rend negyedosztályú keresztjével tünteti ki.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1848 júliusában Dél-Magyarországra vezényelték és beosztották a honvédség keretébe. Szeptemberben résztvesz a Jellasics elleni harcokban. Az ozorai csatában kiválóan harcolt, így kitüntetésből ő vihette Pestre a horvát lobogókat, ahol bemutatta a képviselőházban. Az Országos Honvédelmi Bizottmány ezredessé nevezte ki. November 26-tól a 9. huszárezred parancsnoka, 1849. január 5-től egyben dandártábornok is. Február 18-tól hadosztályparancsnok a fel-dunai hadtestben. Április 2-től tábornok, a 7. hadtest parancsnoka. Április 7-én hatvani győzelméért 3. osztályú érdemjellel tüntetik ki. Április 26-tól szolgálaton kívüli tábornok, mert nem ért egyet a Függetlenségi Nyilatkozattal.

Aradon tíz évi várfogságra ítélik. 1850-ben kegyelmet kap és visszavonul bihari birtokára. Később postamester Biharon. 1868–1875 között országgyűlési képviselő, majd a központi honvédegylet elnöke. 1884. augusztus 5-én hunyt el Biharon. (Dukrét Géza: A szabadságharc zászlaja alatt című gyűjteményes kötet, 228. old.)

7. Mártírok síremléke

A református temető elején, a bejárattól jobbra két csónak alakú fejfából emléket állítottak 2005 augusztusában, a község két mártírjának, akiket 1949. augusztus 12-én végeztek ki a kommunisták.

Darabont Ferenc **(7a)** és Szabó Péter **(7b)** fejfájára a kivégzés napját rótták fel. A feketére festett fejfa felső részére a szomorúfűz jelképét vésték.

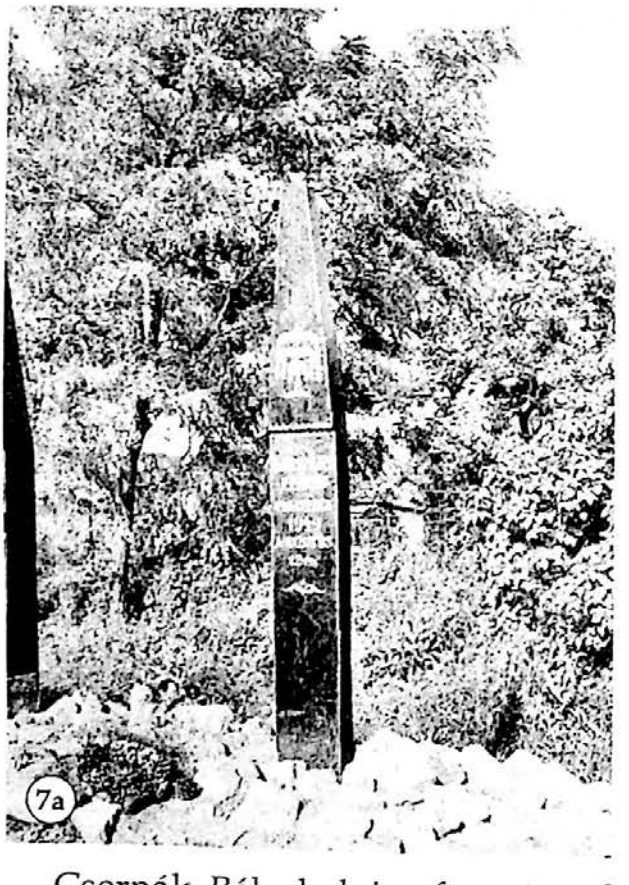

7a

7b

Csernák Béla helyi református lelkész kezdeményezésére állíttatta az önkormányzat.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

BIHARDIÓSZEG – DIOSIG

1-2. Templomépítési emléktáblák

A református templomban (1), a templom külső falán, a főbejárat mellett (2) látható.

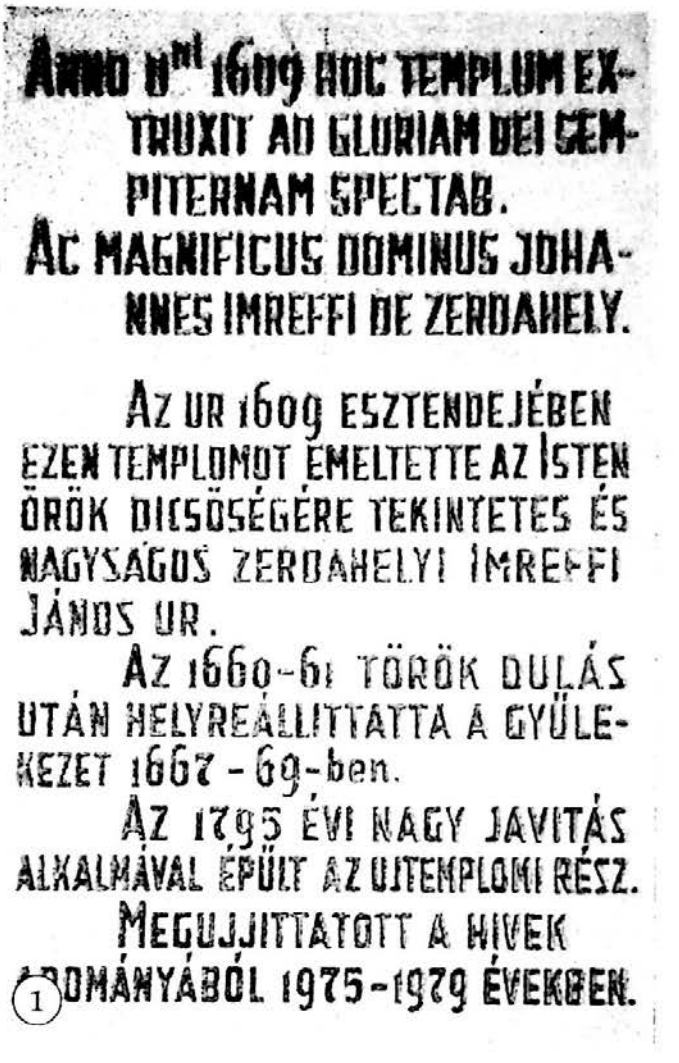

3. Bocskai István emléktáblája

A református templomban található.

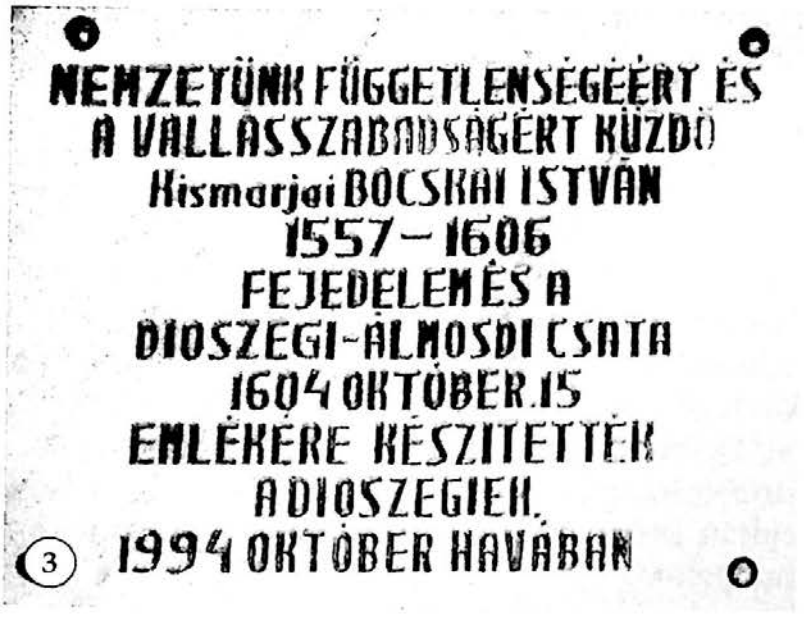

[Erdélyi Magyar Adatbank]

4. Diószegi Kis István emléktáblája
A református templomban található.

5. Kossuth Lajos szobra
A református templom mellett áll. Felirata:
Elöl:

KOSSUTH LAJOS
1802–1894

Hátul:

A szabadság, egyenlőség és
Testvériség lánglelkű apostolának.
B.DIÓSZEG KÖZÖNSÉGE
1896
VISSZAÁLLÍTVA 2002-BEN

Kossuth Lajos mellszobrát 1896. október 24-én állították fel. A diószegi Kossuth-szobor a világon az első kilenc között, a régi Magyarországon az első hat között található, az erdélyi kilenc Kossuth-szobor közül az első, a Bihar megyei három szobor (1899 – Tenke, 1901 – Nagyszalonta) közül az első volt. Kivitelezésére pályázatot írtak ki, melyet Gerenday Antal és fia, Béla, akadémiai szobrászok cége nyert meg. Két szobortípusuk volt. A diószegiek a fiatal korit választották, amely 365 forintba került a talapzattal együtt és 2,5 méter magas volt. A szoboravatásra meghívták Kossuth Ferencet is. Délután két órától ötszáz terítékes ebéd, majd este szabadtéri bál zárta az ünnepélyt.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

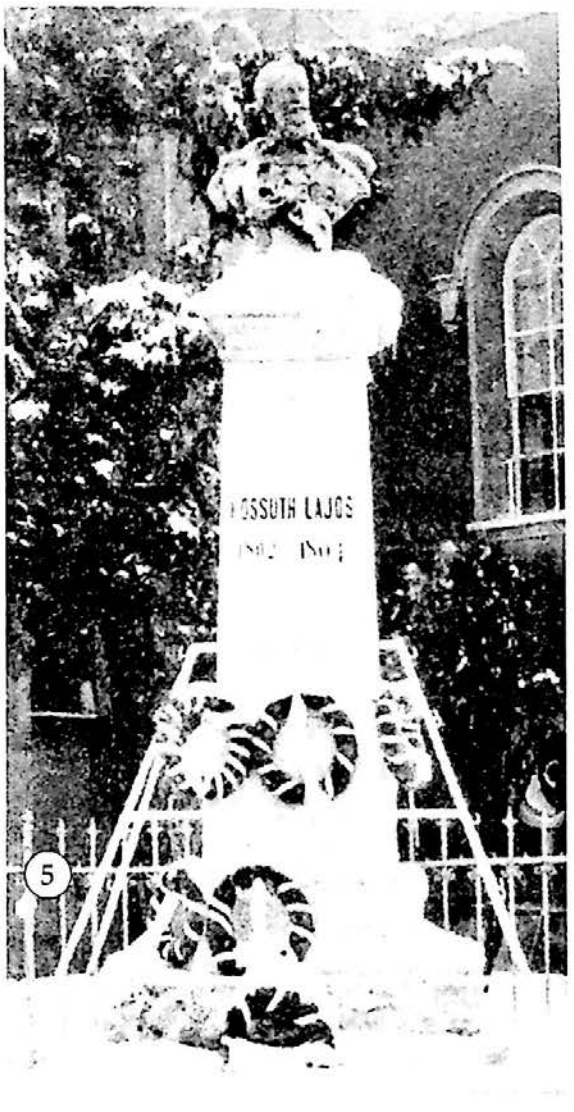

1932-ben került le a szobor a talapzatáról, s a református templom orgonájába rejtették el. 1941. március 15-én újra kitették a talapzatra. A szobor talapzatát elköltöztették eredeti helyéről, a mostani kopjafák környékéről a templomkert bal sarkába, mai helyére, ahol kivágták a kerítést, betonból új alapot öntöttek, korláttal látták el, s így nyerte el mai végleges formáját. Felmenetel négy lépcső, maga a talapzat hét egymásra helyezett tömbből áll: I: 210×210, II: 160×160, III: 120×120, IV: 79×79, V: 60×60, VI: 51×51, VII: 45×45 cm, a talapzat koronája 65×65 cm, összmagassága 380 cm, a mellszobor magassága 75 cm.

1946 őszén Pap István református kántor és Domokos Barnabás éjnek idején leemelték a szobrot a talapzatáról és kivitték Pap István kisjankai házába, ahol előbb az istálló hídlásában volt elrejtve, majd a ház padlásán. 1988-ban László Béla állatorvos, aki megvette a jankai házat, elhozta a szobrot diószegi házába. 1994. március 6-án az egyház visszakérte a szobrot, 1999. szeptember 4. és 2000. március 6. között Székelyudvarhelyen renováltatták, majd elhelyezték a templomban.

2002. szeptember 15-én, Kossuth Lajos születésének 200. évfordulója alkalmából visszahelyezték talapzatára a szobrot. Ez volt az RMDSZ központi Kossuth-ünnepsége. A református templomban Hegedűs Lóránt, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke méltatta Kossuth cselekedeteit. Gellért Gyula érmelléki esperes köszöntője után Tolnay István, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület előadó-tanácsosa tartott beszédet. Az ünnepség a templom mellett álló szobor mellett folytatódott, zuhogó esőben. Beszédet tartott Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke, Szabó Vilmos, a magyar Miniszterelnöki Hivatal államtitkára, Ioan Opriș, a Művelődési és Kultuszminisztérium államtitkára, Kocsi László, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának államtitkára. A szobrot újraszentelte Tempfli József római katolikus püspök, Hegedűs Lóránt református püspök, Gellért Gyula esperes és Cornel Lazăr ortodox lelkipásztor. Ezt a koszorúzás követte.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

6. Világháborús emlékmű

A református templom kertjében állították fel.

Felirata szemben:

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN ÉS HADIFOGSÁGBAN MEGHALT
BIHARDIÓSZEGI ÉS KISMARJAI KATONÁK NÉVSORA
ZSOLTÁR 116 : 15

BAKK GYULA
BIRÓ ISTVÁN
BORVENDÉG ANTAL
BÓNIS SÁNDOR
DEÁK IMRE
ERDEI SÁNDOR
FARMOSI ANTAL
FÜZESI FERENC
GAJGÓ SÁNDOR
HORVÁTH JÓZSEF
HORVÁTH SÁNDOR
JAKAB GÁBOR
KEGYES GÁBOR
KERESZTESI ISTVÁN
KISS JÓZSEF
KOCSIS ISTVÁN
KOCSIS SÁNDOR
KOVÁCS GYULA
IFJ. KÓNYA MIHÁLY
KUPÁS JÓZSEF
KURUCZ JÁNOS
LÉVAI JÓZSEF
LÓNYAI ISTVÁN
MEREGYA JÁNOS
LOVAS JÓZSEF
ARI MAKAI JÁNOS
NAGY FERENC
NAGY ISTVÁN
NAGY JÁNOS
NAGY JÓZSEF
KALÁRI NAGY GÁBOR
KALÁRI NAGY LÁSZLÓ
NAGY SÁNDOR
CS. NAGY SÁNDOR
NYIRI LAJOS
SÁPI JÓZSEF
SZABÓ SÁNDOR
SZ. SZŰCS JÁNOS
T. SZŰCS JÓZSEF
TAKÁCS JÓZSEF
TÖRÖK IMRE
TÖRÖK JÁNOS
TOLNAI GÁBOR
VARGA FERENC
VÁRDAI SÁNDOR
VERES BÁLINT
VERES GÁBOR

1996

A jobboldali tábla felirata:

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN ÉS FOGSÁGBAN MEGHALT
BIHARDIÓSZEGI ÉS KISMARJAI KATONÁK NÉVSORA
ZSOLTÁR 116 : 15

BARABÁS FERENC
BIRÓ GÁBOR
BUT GAVRIL
DEÁK GYULA
DEÁK JÓZSEF
FARKAS ALEXANDRU
FARKAS JÓZSEF
FAZEKAS ISTVÁN
FÁSI JÓZSEF
FIÓK JÓZSEF
FÜZESI FERENC
FÜZESI IMRE
FÜZESI JÁNOS
FÜZESI SÁNDOR
GAJGÓ LÁSZLÓ
NAGY ISTVÁN
ÁCS. NAGY JÓZSEF
ÁCS. NAGY LÁSZLÓ
CS. NAGY LÁSZLÓ
G. NAGY BÁLINT
NAGY SÁNDOR
NEHÉZ FERENC
OLÁH JÓZSEF
OLÁH JÓZSEF
OLÁH IOAN
PAPP GYÖRGY
POP GHEORGHE
PUSKÁS JÓZSEF
PUSKÁS JÓZSEF
PUSKÁS JÓZSEF

[Erdélyi Magyar Adatbank]

JERNYE GÁBOR
JENEI MIKLÓS
KALMÁR SÁNDOR
KEGYES SÁNDOR
KISS JÓZSEF
U. KISS JÓZSEF
U. KISS GYULA
IFJ. KOCSIS GYULA
KOVÁCS ISTVÁN
KOVÁCS SÁNDOR
KÖRTVÉLYESI ISTVÁN
KUN LAJOS
KUN LAJOS
CURTA GHEORGHE
LAKATOS JÓZSEF
LOLÓ LÁSZLÓ
MAGYAR JÓZSEF
MAKAI SÁNDOR
MARCZIN GYULA
MAROSI JÓZSEF
MÁTÉ SÁNDOR
MIHELE DUMITRU
MIKECS LÁSZLÓ
MURG LÁSZLÓ
NAGY GYULA
RÉZMŰVES DÁNIEL
ROLMÁN VILMOS
IFJ. SARKADI JÓZSEF
SÜTŐ JÓZSEF
SZABÓ FERENC
CS. SZABÓ SÁNDOR
R. SZABÓ GÁBOR
SZERZŐ FERENC
P. SZILÁGYI SÁNDOR
SZUTOR SÁNDOR
M. SZŰCS SÁNDOR
M. SZŰCS SÁNDOR
SZŰCS SÁNDOR
KIS. SZŰCS GÁBOR
Á. SZŰCS GÁBOR
T. SZŰCS GÁBOR
TASSY FERENC
TASSY LÁSZLÓ
TELEKI LÁSZLÓ
TOLNAI JÁNOS
VAGYON SÁNDOR
VARGA ISTVÁN
VERES GYULA
VERES ISTVÁN
VÉG SÁNDOR

A baloldali tábla felirata:

BIHARDIÓSZEGEN, A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATÁUL ESTEK

BÓNIS LÁSZLÓ
BÖSZÖRMÉNYI MAGDA
BUNDIK JULIÁNNA
DOVIN JÓZSEF
FÜZESI GÁBOR
GYÖRFI LAJOS
KÖRTVÉLYESI ESZTER
MÁTÉ FERENC
K. NAGY ISTVÁN
K. NAGY ISTVÁNNÉ
PATKA GÁBORKA
SZABÓ BANDIKA
SZŰCS LAJOS

ELESETT TORDÁN
CSÓKA JÓZSEF

AZ ÚR SZEMEI ELŐTT DRÁGA AZ Ő KEGYESEINEK HALÁLA
1996
ZSOLTÁR 116 : 15

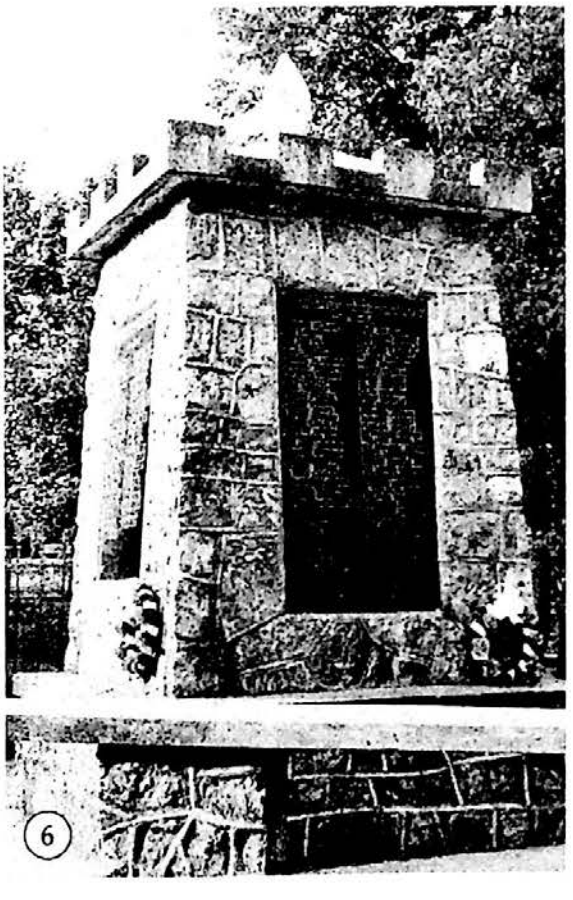

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Az építmény terméskövekből van összecementezve. Alapja 200×200 cm, a felfelé keskenyedő tömb vastagsága 150×150 cm, a koronadísz méret 162×162 cm, összmagassága 228 cm. A feliratok fekete gránitlapokon vannak. Felmenetel három lépcső, terméskő-oszlopos kerítés díszíti.

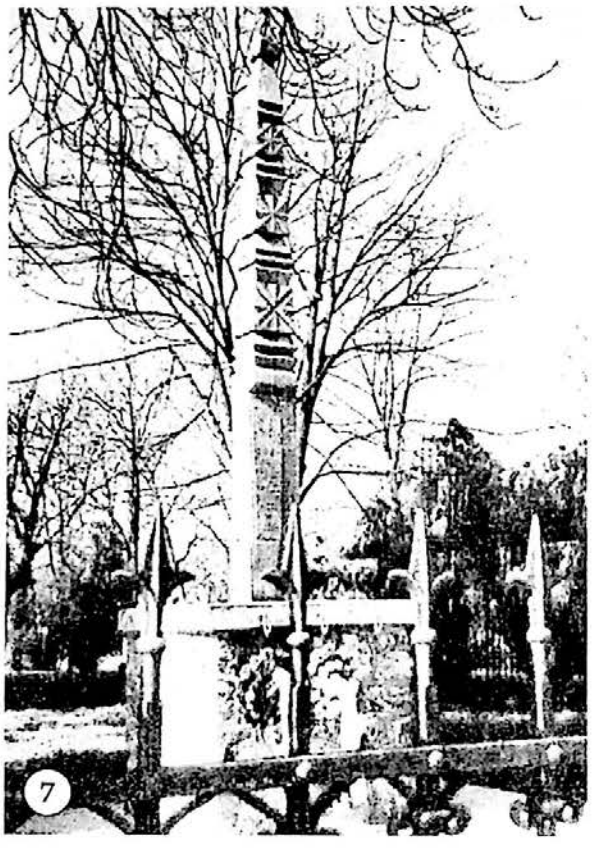

7. Kopjafa az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc tiszteletére

A református templom kertjében áll.

Felirata:

MINDENT
MEGTETTÜNK
AMIT KÍVÁNT
A BECSÜLET
PETŐFI

AZ 1848–49-ES
SZABADSÁGHARC
HONVÉDEINEK
EMLÉKÉRE
EMELTETTE
BIHARDIÓSZEG
KÖZÖSSÉGE
1999 - BEN

Alsó talapzata terméskőből készült, mérete 300×300 cm, rajta kőláb terméskövekből, 100×100×38 cm, a kopjafa magassága 288 cm, vastagsága 23×27 cm. Hátul bevésve: Készítette Simó István fa-faragó és Ladó Gábor.

8. Kopjafa az Álmosd-diószegi csata emlékére

A református templom kertjében áll.

A kopjafára egy nagyobb és egy kisebb réztábla van erősítve.

A nagyobb tábla szövege:

1604. X. 15-én
ÁLMOSD ÉS DIÓSZEG KÖZÖTT
VÍVTA ELSŐ GYŐZTES CSATÁJÁT
A HAJDÚK TÁMOGATÁSÁVAL
BOCSKAI ISTVÁN
A császári csapatok ellen
EMLÉKÜL ÁLLÍTOTTA
2001. X. 14-én
BIHARDIÓSZEG MAGYAR
KÖZÖSSÉGE

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ÉS A BOCSKAI ISTVÁN
HAGYOMÁNYŐRZŐ EGYESÜLET

Két centiméterrel lentebb a kisebb tábla szövege:

EZERÉVES ÖSVÉNY
42
Alatta bevésve:
Faragta
Varga Károly
Szt. Gáloskér
2001

Magassága 288 cm, vastagsága 23×23 cm, gömbölyű talapzata terméskőből van. A kopjafát a magyarországi Bocskai István Hagyományőrző Társaság ajándékozta Bihardiószegnek, amely a Bocskai-szabadságharccal kapcsolatban felállított kopjafák sorában a negyvenkettedik volt.

2001. október 14-én avatták fel, az ünnepséget a helyi RMDSZ, a református egyház, az iskola és Gellért Gyula esperes szervezte. Jelen volt Pete István szenátor, Kovács Zoltán parlamenti képviselő, egyházkerületi főgondnok, magyarországi testvértelepülések és egyházak képviselői. Tőkés László püspök hirdetett igét, Cs. Nagy Zoltán magyarországi történész tartott előadást, melyet kultúrműsor követett. Végül megkoszorúzták az emlékművet.

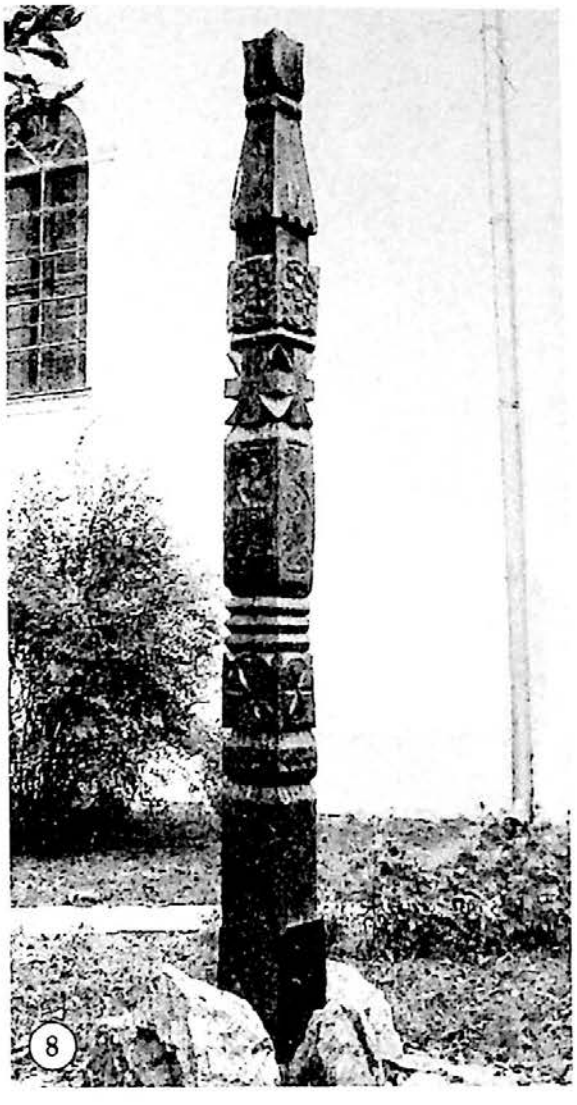
8

9. Bocskai István szobra

A református templomkertben található.

Talapzata három tömbből áll, I: 125×125, II: 95×95, III: 64×64 cm, összmagassága 210 cm, a bronz mellszobor magassága 60 cm. Készítette Berek Lajos szobrászművész.

Bocskai és a hajdúk szabadságharcának első győzelme – Diószeg–

8a

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Álmosd között, 1604. október 15. - 400. évfordulójának tiszteletére avatták fel, 2004. október 17-én. Az emlékünnepélyt a Diószegi Református templomban tartották. Ünnepi igehirdetést dr. Hermán M. János, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület előadó-tanácsosa tartott. Gellért Gyula esperes, helyi lelkipásztor köszöntője után dr. Nyakas Miklós, a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum igazgatója tartott előadást Bocskainé Hagymássy Katalin életéről. Cs. Nagy Zoltán, a Bocskai István Hagyományőrző Egyesület elnöke Bocskai István életútját ismertette. Színvonalas műsor után Tőkés László püspök beszéde zárta a templomi eseményeket. Ezután szakadó esőben került sor Bocskai István mellszobrának a leleplezésére. A szobor két oldalán a Hajdú-Bihar megyei huszárok álltak díszőrséget, az előtérben pedig a csapat többi tagja kivont karddal tisztelgett. Jelen voltak a sátoraljaújhelyi hagyományőrző csoport tagjai, hagyományos Rákóczi-korabeli öltözékben, miközben a Kecskés-együttes adott elő nótákat korabeli hangszereken. A szobrot Tőkés László püspök és Bacsó László diószegi polgármester leplezte le. Berek Lajos, a szobor készítője, ismertette a szobor keletkezésének körülményeit. Az ünnep a Szózat eléneklésével zárult.

10. Lármafa

A református templomkertben látható.

Négy méter magas tölgyfaoszlop. Felirata: Egy gyermeket tartó édesanyát ábrázoló faragvány alatt:

NE ÖLJ MEG!

A gyermeket tartó édesanya megjelenik mind a négy oldalon.

Alól a következő felirat van bevésve:

TERVEZTE:
GELLÉRT GYULA
FARAGTÁK:
PETRUCZ JÓZSEF
BENEDEK TAMÁS
2011.

2011. március 20-án avatták fel az édesanyák és a születendő gyermekek tiszteletére, az élet tiszteletére. Igét hirdetett Gellért Gyula helyi lelkipásztor.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Majd a templomkertbe vonultak, ahol a lármafa körül a bihardiószegi gróf Széchenyi István huszárszázad tagjai álltak őrt, majd Papp Gyula debreceni nyugalmazott ezredes beszélt a lármafa szerepéről. A vészt jelzi a lármafa, ma itt azt, hogy vigyázzunk magyar nemzetünkre, ha nem szaporodunk, elvész nemzetünk. Ezt követően a jelenlevő református és baptista lelkipásztorok kérték Isten áldását a lármafára, a megszületendő gyermekekre. Az ünnepség a Szózat eléneklésével zárult.

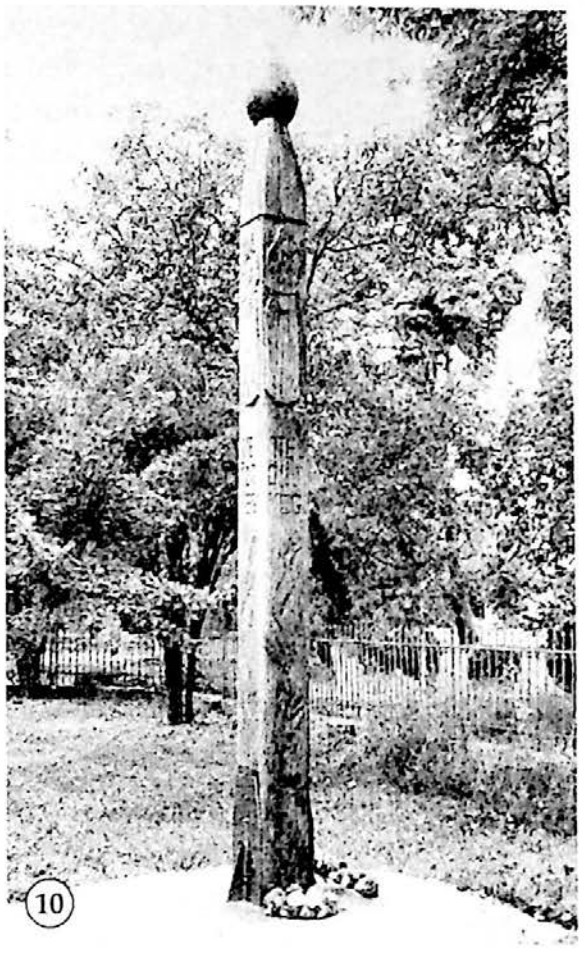

10

11. Gróf Széchenyi István emléktáblája

A Polgármesteri Hivatal épületének falán található.

Az eredeti táblát 1908. május 24-én avatták fel, nagy ünnepség keretében a mostani Polgármesteri Hivatal falán. Az emléktáblát a két világháború között befalazták, majd a negyvenes évek elején kibontották. 1958-ban verték le, a kommunista diktatúra idején.

Valójában Széchenyi három alkalommal tartózkodott, hosszabb-rövidebb ideig Diószegen. 1820. december 16-án, apja halálhírére hamar távozott. A szájhagyomány úgy tartja, hogy hazafelé menet nehezen tudott átjutni a Dunán, s ekkor fogant meg benne a Lánchíd építése. 1821. május 4-én, lóvásárlás ürügyén indult Erdélybe. Ekkor ismerkedett meg Wesselényivel.

11

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1823. május 14. körül meglátogatja Domokos Lőrincet, Bihar vármegye főjegyzőjét. Szeptemberben végleg távozik e tájról.

Az emléktáblát 2006. október 8-án avatták újra, a helybeli RMDSZ választmányának kezdeményezésére. Az avatóünnepséget dr. Bacsó László polgármester nyitotta meg. Beszédet mondott Pete István szenátor, Lakatos Péter parlamenti képviselő, valamint Maklucz Attila történelemtanár a legnagyobb magyar életútját ismertette. Jakab László, a helyi RMDSZ elnöke köszönetet mondott minden támogatónak. A leleplezés pillanataiban a református ifjúsági furulyacsoport szolgált. Ezután Gellért Gyula esperes megáldotta a táblát, amelyet koszorúzás követett. Az ünnepség a Szózat eléneklésével zárult.

12. Simonyi óbester emléktáblája

A római katolikus plébánián áll.

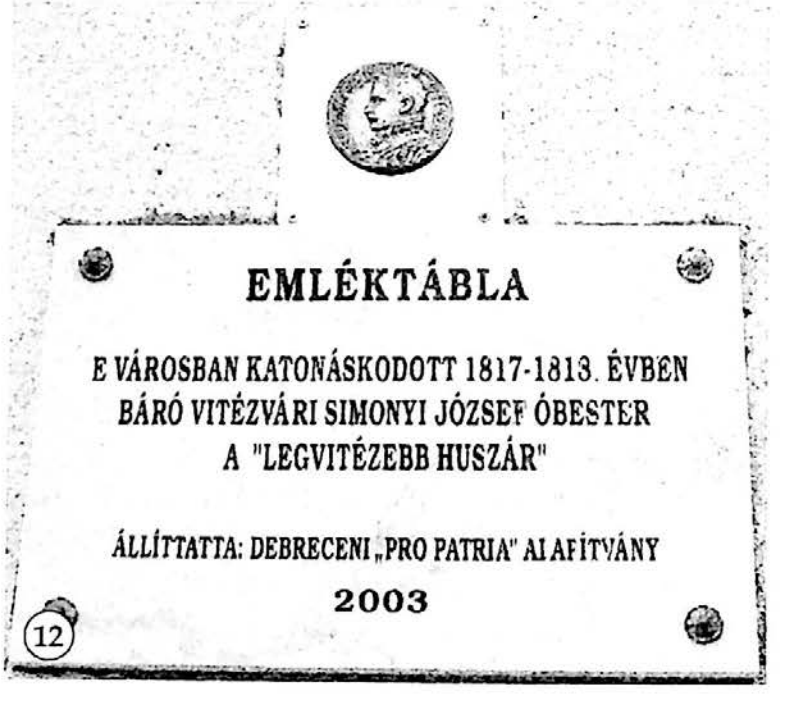

2003. augusztus 22-én avatták fel.

2004. augusztus 22-én az emléktábla fölé egy emlékplakettet helyeztek el. Emődy Dániel, a Pro Patria Alapítvány Simonyi József Óbester Regionális Szervezetének elnöke, valamint dr. Csohány János történészprofesszor tartott beszédet.

13. Álmosd-diószegi csata emlékszíklája

A Nyúzó-völgyben, a csata színhelyén állították fel.
Felirata:

1604
X. 15

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Egy betonalapra helyezett hatalmas kőszikla. Bocskai és a hajdúk szabadságharcának első győzelme – Diószeg–Álmosd között, 1604. október 15. – 400. évfordulójának tiszteletére avatták fel, 2004. október 17-én. Borbély Gábor helytörténész elevenítette fel a négyszáz évvel ezelőtti eseményeket. Cs. Nagy Zoltán, a Bocskai István Hagyományőrző Egyesület elnökének beszéde után Gellért Gyula esperes megáldotta és megkoszorúzta az emlékszíklát.

BIHARFÉLEGYHÁZA – ROȘIORI

BIHARDIÓSZEG – DIOSIG KÖZSÉG

1. Vértanúk emléktáblája
A református templom külső falán áll. Szövege:

A KOMMUNIZMUS ÁLDOZATAI
URI IMRE 24 ÉVES
BIHARFÉLEGYHÁZAI LAKOS
OLÁH LAJOS 24 ÉVES
KIS JÓZSEF 22 ÉVES
JÁKÓ HODOSI LAKOSOK
1950 Aug 1 én golyó által,
lettek kivégezve
mert a Vörös Komunista teror
ellen állam elenes
szervezkedésben vettek részt.
Szereteik megemlékezése

Mérete 40×60 cm, anyaga gránit.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2. Jakó Zsigmond emléktáblája

A református templom külső falán, a bejárat mellett található.

40×80 cm nagyságú márványtábla. Balázs Jenő nagyváradi kőfaragómester munkája. 2009. június 14-én avatta fel a PBMET, közösen az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel. Az ünnepi istentiszteletet Csűry István helyettes püspök tartotta. Az egybegyűlteket Szabó Zsolt helyi lelkipásztor köszöntötte. Megnyitó beszédet Dukrét Géza, a PBMET elnöke, táblaavató beszédet Egyed Ákos akadémikus, az EME elnöke tartott. Jelen volt Jakó Klára és családja. A Himnusz eléneklése után kivonultak a templomkertbe és leleplezték az emléktáblát, amelyet Csűry István áldott meg. Az ünnepség koszorúzással és a Szózat eléneklésével zárult.

3. Turulmadaras világháborús emlékmű

A református templomkertben állították fel.

A baloldali emléktáblák feliratai:

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAI

BALOG GUSZTÁV
BALOG JÁNOS
CSEGŐDI GÉZA
CSEGŐDI LAJOS
DEÁK JÓZSEF
DOMBI IMRE
ELEK IMRE
FEKETE JÁNOS
FILE BÉNI
GALAMBOS JÁNOS
GÁSPÁR MIKLÓS
HALICA JÁNOS
HEGEDÜS JÁNOS
HEGEDÜS SÁNDOR
IMRE JÓZSEF
JENEI JÓZSEF
KALMÁR IMRE
KALMÁR JÓZSEF
KALMÁR LAJOS
KEREKES SÁNDOR
KIS SÁNDOR
KOZMA IMRE
KOVÁCS IMRE
KÓRÓDI JÓZSEF
KÓRÓS KÁROLY
PRINYI LAJOS
LUGOSI JÓZSEF
LUGOSI MIHÁLY
MATÁK SÁNDOR
NAGY JÓZSEF
SEBESTYÉN ISTVÁN
SEBESTYÉN SÁNDOR
SEBESTYÉN SÁNDOR
SERES IMRE
SIMON IMRE
SIMON LAJOS
SZABÓ GÉZA
SZABÓ LAJOS
SZENVEDI JÁNOS
TORDA GYULA
TORDA JÁNOS
TÖRÖK JÓZSEF
URI ZSIGMOND
URI ZSIGMOND
VILLÁS LAJOS

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAI

BARTA LAJOS
BALLA SÁNDOR
BÍRÓ ISTVÁN
BORBÉLY GÁBOR
BOROS LAJOS
CSIKAI GYULA
DARÓCZI LAJOS
ELEK IMRE
FARKAS JÓZSEF
FODOR GYULA
GOMBOS BÁLINT
GYÖRKI IMRE
HALAI SÁNDOR
HANCS SÁNDOR
IMRE BÉLA
KALMÁR BENJAMIN
KALMÁR IMRE
KALMÁR SÁNDOR
KÖTELES FERENC
KISS JÓZSEF
LUGOSI IMRE
MARJAI IMRE
MATÁK SÁNDOR
PRINYI BÁLINT
PRINYI GÁBOR
RÁCZ JÓZSEF
RÉZMŰVES GÁBOR
SZABÓ JÓZSEF
SZÜCS GYULA
TAKÁCS GYULA
TÓTH FERENC
TÖRÖK GYULA
URI GÉZA
URI GYULA
VARGA IMRE
VARGA JÓZSEF

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A jobboldali emléktábla felirata:

AZ 1944. OKTÓBER 9-ÉN, NÁDUDVAR MELLETT
MEGGYILKOPLT LEVENTÉK

CSÖMPE SÁNDOR
DARÓCZI BÁLINT
FEJES JÓZSEF
KEREKES GÉZA
KELEMEN SÁNDOR
MARJAI ALBERT
MOLNÁR GÉZA
OLÁH ISTVÁN
RÁCZ KÁROLY
RÉZMŰVES IMRE
SAJTI SÁNDOR
SIMON GÁBOR
WALTER FERENC

A KOMMUNIZMUS ÁLDOZATAI,
AKIK 1950. AUGUSZTUS 1-ÉN GOLYÓ ÁLTAL
SZENVEDTEK HALÁLT A TERROR IDŐSZAKÁBAN

URI IMRE 24 ÉVES (BIHARFÉLEGYHÁZA)
OLÁH LAJOS 24 ÉVES (JÁKÓHODOS)
KISS JÓZSEF 22 ÉVES (JÁKÓHODOS)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Középen a turulmadár alatt:

„De akik az Úrban bíznak, erejük megújul,
szárnyra kelnek mint a saskeselyűk,
futnak és nem lankadnak meg,
járnak és nem fáradnak el !"
ÉZS 40,31

A fekete gránittáblák 10 cm vastag falakra vannak erősítve. A táblák fölött bronz katona-alakzatok láthatók. Középen, egy két méter magas oszlopon áll a turulmadár. Deák Árpád képzőművész alkotása.

2008. március 16-án avatták fel. Az ünnepséget az emlékmű előtti téren tartották. Az egybegyűltek elénekelték a székely himnuszt. Csűry István helyettes püspök hirdette az igét. Az emlékművet Csűry István, Szabó Ödön, a megyei RMDSZ ügyvezető elnöke és id. Sajti Zoltán, az egyházközség gondnoka leplezte le. Miközben Török Edina és Prinyi Béla egyenként felolvasta a felvésett 97 nevet, a gyermekek, mindegyik emlékére egy-egy piros szegfűt helyeztek az emlékmű lábához. Ünnepi beszédet mondott Kelemen Zoltán alpolgármester, Szabó Zsolt helyi lelkipásztor, Szabó Ödön, Csuzi István, a Magyar Polgári Egyesület vezetőségi tagja, Beke Imre és Őz Lajos, Nádudvar polgármestere, illetve református lelkésze. Koszorúzás után az ünnepséget a Himnusz eléneklésével zárták.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

BIHARSZENTJÁNOS - SÂNTION

BORS - BORȘ KÖZSÉG

1. Lónyay Tivadar síremléke

A temető legrégibb részén áll, nem rég tették rendbe. Felirata:

Itt nyugszik
nagy-lónyai és vásáros-naményi
LÓNYAY TIVADAR
cs. kir. aranykulcsos
született Aug 28án 1838. kimúlt
Ápr. 14én1877.

1827-ben Szentjános Frimont János Mária lovasgenerális, antrodoccoi herceg, palotai gróf tulajdonába került. A birtok később Lónyay András kezébe került, miután feleségül vette a gróf leányát, Dórát. Fia, Lónyay Tivadar királyi kamarás családjával többnyire Szentjánoson élt, ahol kastélyt épített. Sokat tett a falu felemelkedéséért, gondnokként támogatta a fiú- és leányiskolát. A kastély ma már nincs meg, de az iskola felvette a Lónyay Tivadar nevet.

1

2. Világháborús emlékmű

A református templom előtti kis park közepén áll, melyet kerítés vesz körül.

Felirata szemből: A betonoszlopon:

EMLÉKEZETETEK LEGYEN
ÁLDOTT

Alatta a márványtáblán:

Az 1938–1944 ÉVI
VILÁGHÁBORÚ HŐSI
HALOTTAI

2

[Erdélyi Magyar Adatbank]

SZENVEDI LÁSZLÓ
HAJDU JENŐ
SZAPANOS SÁNDOR
SZŐKE SÁNDOR
CSER JÁNOS
KAKOCZ LAJOS
HAJDU GYULA
KEREZSI KÁLMÁN
MADAR GYULA
LŐRINCZ LAJOS
LŐRINCZ DEZSŐ
GACSINEC ANTAL
SZILÁGYI DEZSŐ
H. SZILÁGYI DEZSŐ
KIRÁLY LAJOS
GERGELY LAJOS
TAPASZI ZSIGMOND

A márványtábla mérete: 50×60 cm.

Hátul, a keleti oldalon, egyenesen a betonba vannak bevésve és aranyozva a nevek:

AZ 1914–1918 ÉVI VILÁGHÁBORÚBAN
ELESETT LAKOS TÁRSAINK

BARABÁS JÓZSEF
BODÓ LAJOS
CSER FERENCZ
GERGELY LAJOS
GERGELY SÁNDOR
GYÖRKI ZSIGMOND
HAJDU LAJOS
HALÁSZ LAJOS
KAKÓCZ IMRE
KAKÓCZ LAJOS
KAKÓCZ MIHÁLY
KENÉZ LAJOS
KIRÁLY ZSIGMOND
KISS KÁROLY
KONKOLY GYULA
KONKOLY LAJOS
KÖNYVES KÁROLY
LŐRINCZ DEZSŐ
LŐRINCZ JÓZSEF
MOLNÁR LAJOS
MOLNÁR LAJOS
NAGY ANTAL
PARAG LAJOS
PARAG IMRE
SANYÓ SÁNDOR
TAPASZI KÁROLY
TÖRÖK JÁNOS
VARGA LAJOS

Műkő tábla, melynek mérete 40x100 cm.

Az alsó részen keretezett műkő tábla mérete: 105x55 cm, felirata a következő:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

MEGHALTAK	ELTÜNTEK
BALOGH KÁROLY	LŐRINCZ ZSIGMOND
BÖRDŐS ZSIGMOND	SZŰCS JÓZSEF
JÁNOSI FERENCZ	CSER SÁNDOR
KAKÓCZ IMRE	
KEREKES LAJOS	
KIRÁLY GYULA	
KÖNYVES LAJOS	
MOLNÁR LAJOS	
PETE GYULA	
TAPASZI LAJOS	
TÓTH KÁROLY	
TÓTH SÁNDOR	

Az emlékmű alapja terméskőből készült, mérete 138×79×155 cm. A műkő oszlop 180 cm magas. 2000. november 1-jére átcsiszolták a köveket és aranyfestékkel átírták az áldozatok nevét.

3. Turulmadaras millenniumi emlékmű

A református templom kertjében, a főbejárat mellett helyezkedik el.

Egy 2×2 m-es betonlapon helyezkedik el a 3 m magas obeliszk. A mozaikos betonból készült kúp alakú oszlop alsó, 70 cm magas tömbje alól 82 cm, felül 72 cm, a 230 cm-es felső oszlop alól 51 cm, felül 30 cm széles. A tetején egy gömbön álló, bronz turulmadár 70 cm magas, szárnyfesztávolsága 100 cm, a test hossza 70 cm, súlya 1,49 kg. Tervezte Deák Árpád szobrászművész, és Szilágyi Károly bihari mester öntötte ki.

Elöl két bronztábla található, melyeket szintén Deák Árpád készített. A felső 25×29 cm-es táblán Lónyay Tivadar királyi kamarás, a falu földbirtokosának címere látható. Az alsó 25×24 cm-es táblán a következő olvasható:

"MINDEDDIG
SEGITETT
MINKET AZ ÚR !"
1 Sám. 7-12

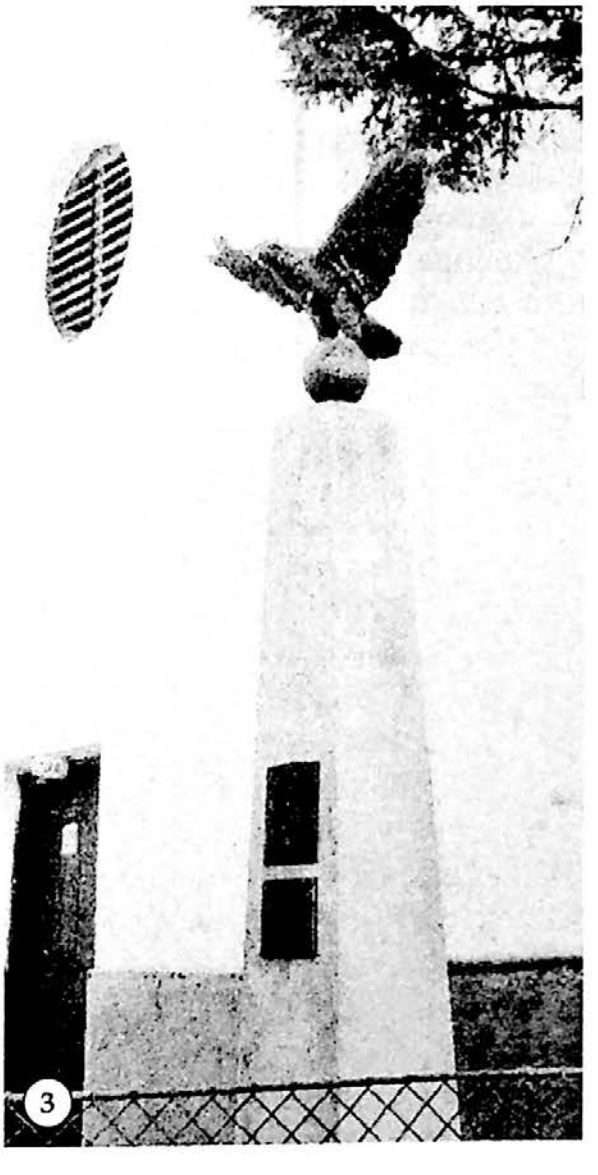
3

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KÉSZÜLT A
BIHARSZENTJÁNOSI
HIVEK ADOMÁNYÁBÓL
2001

A református egyházközség készíttette a gyülekezet adományából. Az avatóünnepség 2001. szeptember 23-án volt. Az ünnepségen résztvett Borsi Zsigmond, a Bihari Egyházmegye esperese, Szilágyi Péter főgondnok, Bátori Géza, Bors község polgármestere, Lőrincz Lajos alpolgármester, a környékbeli egyházközségek képviselői, a magyarországi Ártándról jött vendégek. Az ünnepi istentiszteleten Csernák Béla, a bihari egyházközség lelkipásztora hirdetett igét. Ezután Csomay Árpád helybeli lelkipásztor köszöntötte a megjelenteket és megköszönte mindazok munkáját, akik hozzájárultak az emlékmű felállításához. Dévai Nagy Kamilla és négy társának előadása után Bátori Géza polgármester beszélt a turulmadár jelképéről, majd Szilágyi Péter főgondnok tartott beszédet, miután Csomay Árpád lelkipásztor emlékplaketteket osztott ki. Ezt követően a résztvevők kivonultak a templom melletti emlékműhöz, ahol Borsi Zsigmond esperes beszéde után Csomay Árpád leleplezte az emlékművet. Az ünnepség a kultúrházban tartott szeretetvendégséggel ért végett.

4. Lelkipásztorok emléktáblája

A református templomban, egymás mellett két márványtábla ismerteti az itt szolgált lelkipásztorok neveit:

Anyaga márvány. A táblák méretei egyenként 50×120 cm. Szabó Tibor római katolikus gyülekezeti tag készítette. 2003. augusztus 31-én avatták fel, ökumenikus istentisztelet keretében, Keresztelő Szent János vértanú búcsúja, valamint református részről az újkenyér ünnepe alkalmából.

4

[Erdélyi Magyar Adatbank]

5. Vályi Kalas György tanító sír-emléke

A református temetőben áll. Felirata:

A. B. F. R. A.
ITT NYUGSZIK
VÁLYI
KALAS GYÖRGY

a Szent Jánosi ev. ref. Egyháznak
40 évig szolgált hű tanítója
SZÜLETETT 1829 NOVEMBER 5.
MEGHALT 1891 OKTÓBER 12.
E sírkövet emeltették bús özvegye
és szerető gyermekei.

ELMEGYÜNK DE SZÍVÜNK
ŐRZI EMLÉKEDET.

180 cm magas homokkő obeliszk.

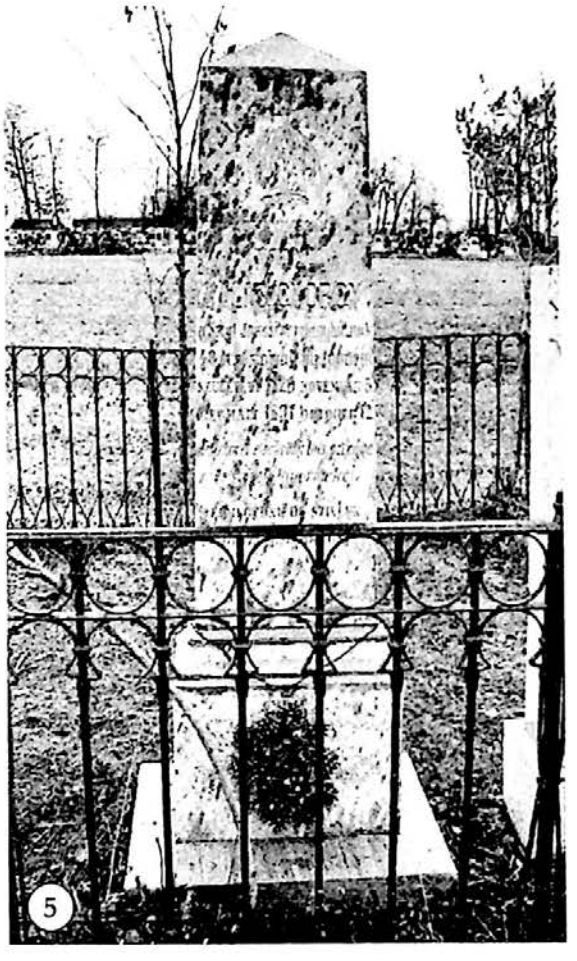

5

6. Halász Benjámin tanító sír-emléke

A református temetőben áll. Felirata:

Itt nyugosznak
HALÁSZ
BENJÁMIN
1825 – 1905
44 évig volt a
SZT. JÁNOSI
ev. ref. egyház
TANITÓJA

Az alsó vastagabb tömbön:

GYERMEKEI
JOLÁN 1866 –1867
ERNŐ 1878 – 1882
ELEK 1880 –1906
Áldás poraikra!

Két méter magas mészkő obeliszk.

6

[Erdélyi Magyar Adatbank]

7. Fekete József jegyző síremléke

A református temetőben áll.

Felirata- elöl:

FEKETE
JÓZSEF
Szentjános község
JEGYZŐJE
élt 68 évet
meghalt
1898 márczius 23.
Béke poraira!

Jobboldalt: FEKETE
IDA
1877-1882

Baloldalt: FEKETE
IDA
Szül.1871 febr 7.
Megh.1871 szept.11

Hátul: FEKETE
JÓZSEFNÉ
Szül:
Horváth Mária
1833-1895.
Fekete Emilia
1851-1871.

A 2 méter magas márvány obeliszket Kőwy Márton, nagyváradi kőfaragó készítette.

8. Kövendi Lajos gazdatiszt síremléke

A református temetőben áll.

Felirata:

E KÖZÖS SIRBAN
ALUSZSZÁK ÖRÖK ÁLMUKAT
KÖVENDI LAJOS
SZT. JÁNOSI URADALMI GAZDA
TISZT
(:SZÜLETETT: 1858:)
S ÉRETTE ÉLT-HALT HŰ NEJE:
BENKŐ RÓZA
(:SZÜLETETT: 1856:)
MEGHALTAK 1886 ÁPRIL 30-ÁN
BOLDOG HÁZASSÁGUK 4-IK
ÉVÉBEN
Viraszszon
csendes síri álmuk felett
a szerető testvérek
bús emlékezete!

220 cm magas homokkő obeliszk.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

BIHARVAJDA - VAIDA

BIHARFÉLEGYHÁZA - ROȘIORI KÖZSÉG

1. Világháborús kopjafa

A református templomkertben állították fel.

Felirata:

VILÁGHÁBORÚS HŐSI
HALOTTAINK
KALMÁR BÉLA
CZIRJÁK GÁBOR
CZIRJÁK IMRE
SZABÓ GYULA
KALMÁR LAJOS
KERECSÉNYI JÁNOS
CZIRJÁK GYULA
FÜZESI SÁNDOR
VARGA GYÖRGY
BALLA LAJOS
BORBÉLY ISTVÁN
BALOGH SÁNDOR
SZABÓ JÓZSEF
MAJOR LAJOS
LUKÁCS MIKLÓS
KALMÁR SÁNDOR
KUN LAJOS
MAJOR SÁNDOR
EMLÉKÉRE BIHARVAJDA 1999.

A két méter magas kopjafa egy kb. egy méter magas, terméskövekből rakott talapzaton áll. Az egyik kő lecsiszolt oldalára vésték a neveket. Székely mesterek munkája.

1999. március 15-én avatták fel a világháborúk hőseinek tiszteletére, a biharvajdai gyülekezet jelenlétében.

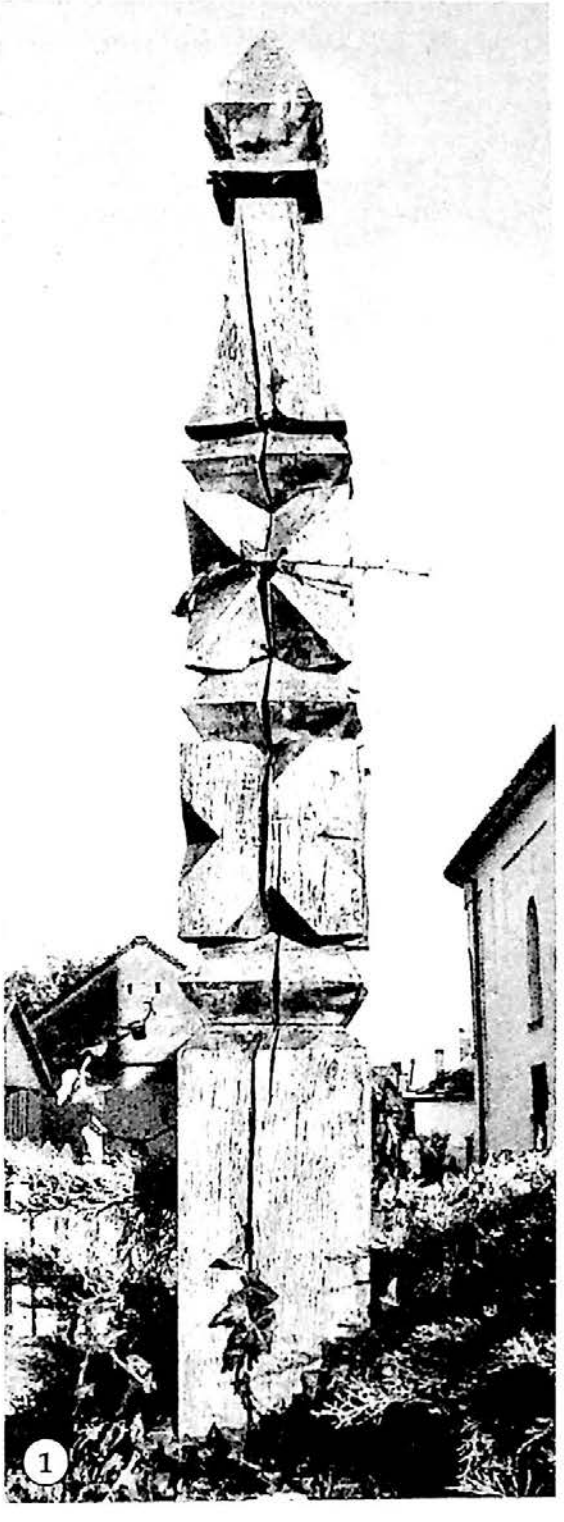

1

[Erdélyi Magyar Adatbank]

BORS - BORȘ

1. Világháborús emlékmű
A református templomkertben található.
Az oszlop felső részén, egy kisebb márványtábla felirata:

A KÉT VILÁGHÁBORÚBAN
IDEGENBEN ELHALT TESTVÉREINK

A nagy márványtábla felirata:

1914 - 1918

BAGOLY ÁRPÁD
BAJUSZ ANDRÁS
BAJUSZ SÁNDOR
BODÓ LAJOS
BUDA KÁROLY
CSER ZSIGMOND
DARAI ISTVÁN
FAZEKAS LAJOS
GYÖRKI GYULA
HAJDU LAJOS
HEGEDÜS SÁNDOR
G. HEGYESI LAJOS
P. HEGYESI LAJOS
HORVÁTH LAJOS
ISZA LAJOS
JUHÁSZ KÁROLY
KISS ANDRÁS
KOVÁCS LAJOS
LAJOS ZSIGMOND
MEGYESI KÁROLY
MEGYESI LAJOS
MOLNÁR BENEDEK
MOLNÁR IMRE
MOLNÁR JÓZSEF
MOLNÁR MIKLÓS
RÁDULY KÁROLY
RÁCZ KÁROLY
RENGE KÁROLY
RUTKA SÁMUEL
SZALA SÁNDOR
VAD ZSIGMOND
VARGA MIKLÓS
VASS SÁNDOR

1939 - 1945

BAKK GYULA
BAJUSZ GYULA
BALÁZS ANDRÁS
BARTHA BÉLA
BÁNOCZI ISTVÁN
BÁNOCZI JÁNOS
BUS SÁNDOR
BERECZKI ALBERT
BERECZKI GÉZA
ISZA LAJOS
KISS BERTALAN
KISS IMRE
CS. KISS KÁROLY
M. KISS KÁROLY
MEGYESI KÁROLY
PAPP BÉLA
PÉNZES SÁNDOR
RÁCZ JENŐ
RÁCZ MIKLÓS
SZEGEDI ENDRE
VAD JÓZSEF
VIGH GYULA

NEVEIKET KŐBE VÉSTE
EMLÉKÜL A FALU NÉPE
LENGJEN PORAIKON BÉKE

[Erdélyi Magyar Adatbank]

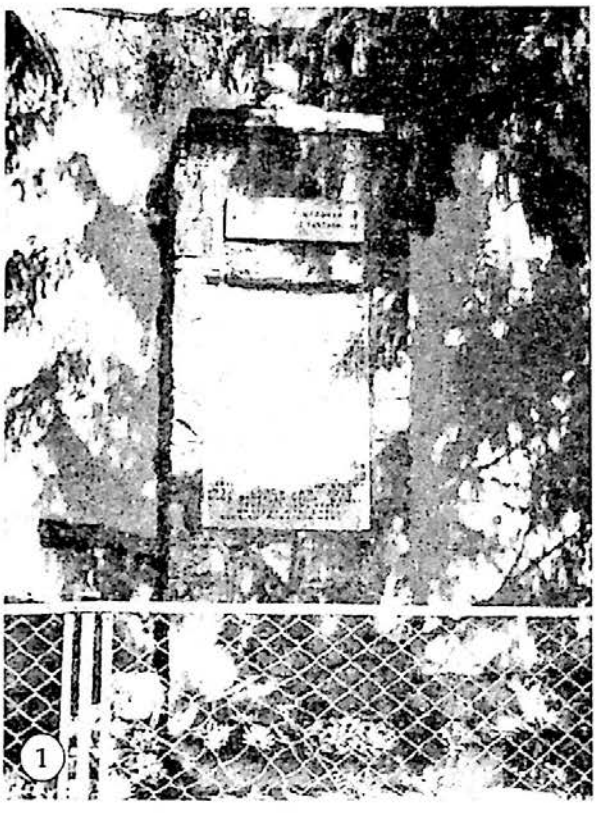

Az emlékmű két betonlépcsőn áll, az alsó 220×220 cm, a felső 175×175 cm, összmagasságuk 55 cm, a terméskövekből összecementezett oszlop méretei: 110×110×290 cm.

A márványtábla mérete 80×120 cm. Tetején egy betonlapon álló gömb díszíti.

2. Millenniumi kopjafa

A református templom kertjében áll. Felirata hátul:

ÁLLÍTTATOTT
KRISZTUS szül.
2000 - ik
ESZTENDEJÉBEN
DÉNES KÁROLY
LELKIPÁSZTORSÁ-
GA IDEJÉBEN
BOTH-MÁTÉ
JÁNOS
MAGYARVALKÓ

Mérete: magassága 215 cm, vastagsága 24×15 cm.

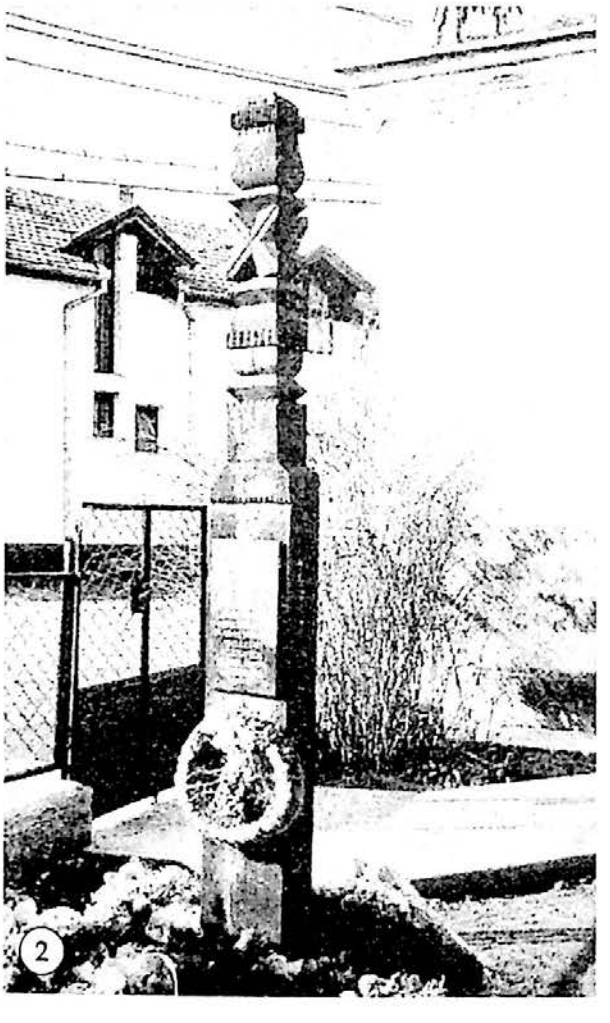

[Erdélyi Magyar Adatbank]

3. Templomépítési emléktábla
A református templomban van.

CSOKALY - CIOCAIA

SZÉKELYHÍD - SĂCUENI KÖZSÉG

1. Világháborús emlékmű
Az első világháború hőseinek emlékére állították a református templomkertben. Felirata:

A. tábla:

ŐRIZZÜK KEGYELETTEL HŐSEINK DICSŐ EMLÉKÉT 1904 – 1918

ARI ANDRÁS	GUBA JÓZSEF	MÉSZÁROS ISTVÁN	CS.SZABÓ MIHÁLY
BALLA JÁNOS	GULÁCSI GYULA	MOKÁNY JÓZSEF	SZABÓ SÁNDOR
BEDE IMRE	GULÁCSI JENŐ	MOLNÁR SÁNDOR	SZÉKELY FERENC
CZENTYE JÁNOS	GULÁCSI LAJOS	NAGY LAJOS	SZIKI IMRE
CZENTYE PÉTER	GULÁCSI MIHÁLY	NAGY SÁNDOR	SZIKI JÓZSEF
CSOMAKÖZI ISTVÁN	GYŐRI SÁNDOR	NAGY SÁNDOR	SZILÁGYI IMRE
CSOMAKÖZI GYÖRGY	JUHÁSZ SÁNDOR	OLÁH JÓZSEF	SZIMA ISTVÁN
DÁN GÁBOR	KISS IMRE	OLÁH SÁNDOR	SZŰCS IMRE
DEÁK JÓZSEF	KISS JÓZSEF	OLÁH SÁNDOR	SZŰCS SÁNDOR
DEÁK SÁNDOR	KOVÁCS ALBERT	PALLAGI IMRE	TALLÓDI LAJOS
EGRI IMRE	KOVÁCS IMRE	PETE JÓZSEF	TÓTH JÓZSEF
ELEK JÓZSEF	KOVÁCS ISTVÁN	PETRIKÓ GYULA	TÖRŐ JÁNOS
ELEK LAJOS	KOVÁCS JÓZSEF	RÁCZ PÉTER	TÖRŐ JÓZSEF
ERDEI JÓZSEF	KRIZSÁN JÓZSEF	RIMAY MIKLÓS	TÖRŐ LAJOS
FARKAS FERENC	MARCZIN LAJOS	SAÁPI JENŐ	VARGA SÁNDOR
FEKETE GYULA	MARCZIN SÁNDOR	SÉNI SÁNDOR	VASADI JÓZSEF

[Erdélyi Magyar Adatbank]

B. tábla:

1940
IX.
6.

C. tábla:

EMELTE
A 101/2 GÉPESÍTETT
VEGYHARCSZÁZAD

1

Az emlékmű szimmetrikusan felépített többlépcsős, terméskőből összecementezett, 2 méter magas építmény. A rajta elhelyezett emléktáblák méretei a következők: A. tábla: 90×60 cm, B. tábla: 30×20 cm, C. tábla: 20×15; anyaga mindháromnak fehér márvány. Állapota stabil.

A 101/2 gépesített vegyharcszázad emelte, és a bécsi döntés utáni bevonulás emlékére avatták fel, 1940. szeptember 6-án. 1944-ig évente volt zászlófelvonás, leventék és a falu népe részvételével. 1944 után 2000-ig bokrok mögé rejtették. Tekintettel arra, hogy magyar katonai emlékmű, nincs mód arra, hogy ünnepséggel közhírré legyen téve.

2. Fényes Elek emléktáblája

A református templom külső falán, a bejárat mellett áll.

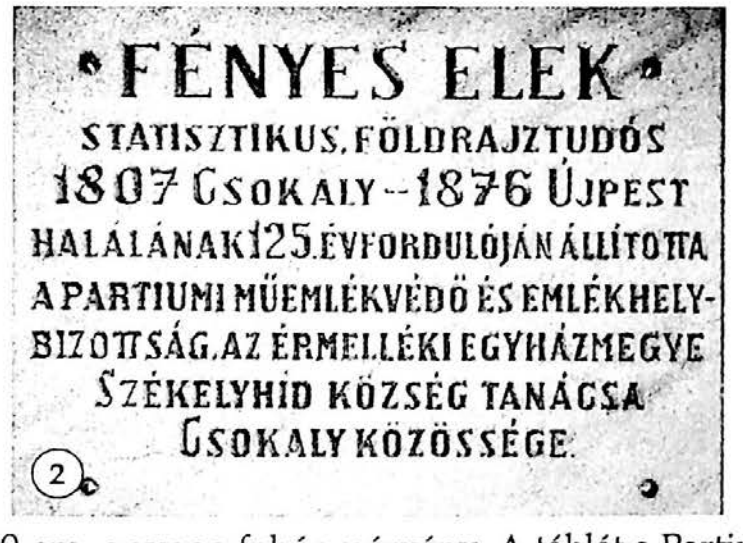

2

Mérete 60×80 cm, anyaga fehér márvány. A táblát a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság készíttette Balázs Jenő nagyváradi kőfaragómesterrel.

Az emléktáblát 2001. július 22-én avatta fel a PBMEB, Fényes Elek halálának 125. évfordulója tiszteletére. A református templomban tartott ünnepi istentiszteleten Gellért Gyula, az Érmelléki Református Egyházmegye esperese szolgált. A megjelenteket Dukrét Géza, a PBMEB elnöke

[Erdélyi Magyar Adatbank]

köszöntötte, méltatta Fényes Elek munkásságát, ismertette a bizottság tevékenységét a Fényes-kultusz elindítása érdekében. Fényes Elek életét és munkásságát Borbély Gábor ismertette. Beszédet mondott dr. Fényes Tibor és Kovács Zoltán parlamenti képviselő, Pete István szenátor, Gavrucza Tibor székelyhídi lelkipásztor, Cservid Levente tanár. Ezen az ünnepségen résztvettek a Fényes Elek leszármazottjai közül dr. Fényes Tibor és leánya, Fényes Hajnalka, valamint a budapesti Fényes Elek Közgazdasági Szakközépiskola képviselői. Ekkor alakult meg a Fényes Elek Társaság, ideiglenes elnöknek Cservid Leventét választották meg, akit e tisztségben az Érmelléki Napok alkalmával szervezett közgyűlésen véglegesítettek.

3

4

3. Fényes Elek-plakett

A Fényes Elek-emlékparkban, a hajdani kúria falmaradványán látható.

A Fényes Elek-emlékpark ünnepélyes átadása alkalmával leplezték le, 2002. augusztus 31-én. Beszédet mondott Cservid Levente, a Fényes Elek Társaság elnöke, Pete István szenátor, Kovács Zoltán parlamenti képviselő, Dukrét Géza, a PBMEB elnöke. A székelyhídi férfikórus műsora után a koszorúzás következett, majd a Himnusz eléneklésével zárult az ünnepség.

4. Fényes Elek szobra

A 2002. augusztus 30-án átadott emlékpark közepén található.

2003. szeptember 7-én leplezték le, a Csokalyi Falunapok alkalmával. A bronz mellszobor alkotója a székelyhídi származású, Budapesten élő Mihály Gábor szobrászművész. Az ünnepi istentisztelet után a Fényes Elek Emlékparkban Cservid Levente, a Fényes Elek Társaság elnöke méltatta a nagy tudós életpályáját. Dr. Soós Lőrinc, a magyar Központi Statisztikai Hivatal alelnöke, a Magyar Statisztikai Társaság elnöke az általa képviselt intézmények üdvözletét adta át. Hozzászólt még Kovács Zoltán és Székely Ervin parlamenti képviselők és Mihály Gábor. A szobrot Gyurcsik Zoltán, Székelyhíd polgármestere leplezte le.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

DÓLYAPUSZTA - DOLEA

BERETTYÓSZÉPLAK - SUPLACU DE BARCĂU KÖZSÉG

1. Világháborús emlékoszlop

A település erre az alkalomra kialakított terén, a kultúrház mellett állították fel.

A közel négy méter magas emlékoszlop és a két világháborús oszlop egy rusztikus filagória előterében vannak elhelyezve. A sarokba helyezett emlékoszlop felirata 1908–2008, valószínűleg a falu telepítésének századik évfordulóját jelzi. A két méter magas emlékoszlopok a világháborúk emlékére készültek.

2011. május 3-án avatták fel. Dr. Tivadar Nicolae Berettyószéplak polgármestere és Derzsi Ákos parlamenti képviselő leplezte le a mezőkövesdiek ajándékát. Kiss Mátyás népművész-fafaragó mester munkája.

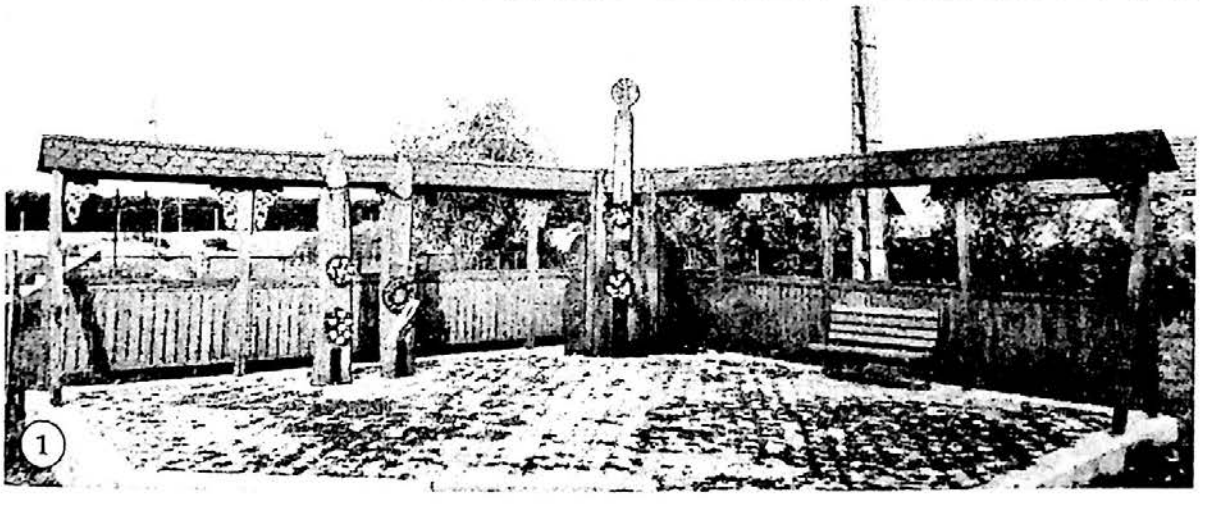

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ERDŐGYARAK – GHIORAC

ILLYE – CIUMEGHIU KÖZSÉG

1. Lovassy László emléktáblája
Erdőgyarak központjában, egy ház falán található. Lovassy László emlékére állították a község lakói.
Szövege:

Elborult lélekkel,
Egy negyed századnál tovább,
E házban töltötte életének borongó napjait
LOVASSY LÁSZLÓ
Az 1832–36-iki pozsonyi országgyűlés ifjúságának lelkes vezére, a szabad szó vértanúja.
Fiatal sas volt, szárnya eltörött,
Itt élt tébolygó, sötét gond között,
Siratta sorsát, mint bús remete,
A nemzet is együtt zokogott vele.
E táblát közadakozásból emelték és emlékét hazafias kegyelettel őrzik
Erdőgyarak község lakosai.
1914

Lovassy László (1815. május 8. – 1892. január 6., Nagyszalonta): jogász, politikus, újságíró. Apja Bihar vármegye táblabírája, nagybirtokos. A szalontai iskola elvégeztével Debrecenbe megy, apja példája nyomán a jogot választja, amit a késmárki főiskolán folytat, majd a nagyváradin fejez be. Ezt követően Pozsonyban, a magyar parlament akkori székhelyén lesz országgyűlési gyakornok. Ifjúi lelkesedéssel veti belé magát a társadalmi haladást hirdető és a nemzeti felszabadulást követelő politikai mozgalmakba. 1834-ben – 19 éves korában – többek közreműködésével megalakítja a Társalkodó Egyletet, amelynek elnökévé választják. Ebben a minőségében fogalmaz üdvözlő levelet, majd rendez fáklyás tüntetést a reformeszmék bátor képviselője, Wesselényi Miklós támogatására. Az osztrák abszolutizmust elítélő, a jobbágyság eltörlését követelő, hatásos szónoklataival maga mellé állítja az országgyűlési ifjúságot, amely Lovassyt vezérül fogadja el. Kortársai azt mondták: „épp oly ragyogó, fényes szónoki talentum, mint Kossuth Lajos". Az egyletbe befurakodott rendőrspicli segítségével 1836. május 2-án – hat társával együtt – letartóztatják, tízévi várfogságra ítélik és a brünni Spielberg várbörtönbe zárják...

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A fogság magányos órái, az egyszemélyes, szűk zárka gyilkos levegője, az igazságtalan ítélet tudata felőrölte idegzetét, s amikor – négy év múltán – az országgyűlés kegyelmet harcol ki számára, a könnyítés már későn érkezik. Bár fiatal, csupán 25 éves, de az őt körülvevő világ eseményei teljesen hidegen hagyják. Bő félszázadon át éldegél szülőházában, majd a közeli Erdőgyarak egyik parasztházában gondozzák. Ennek falára kerül a fenti márványtábla. (Dánielisz Endre: Nagyszalonta jeles szülöttei, 10. old.)

2. Világháborús emléktábla

A református templomban, a torony alatti átjáróban található.

Fölül és alól egy-egy 20×50 cm-es, közöttük, egymás mellett két 50×35 cm nagyságú márványtábla. A táblákat Elek Albert gyaraki kőművesmester készítette az RMDSZ megrendelésére.

2004. május 2-án leplezték le. Az ünnepi istentiszteleten Kerekes József, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület előadó-tanácsosa hirdetett igét. Prém Imre Csaba helyi lelkipásztor köszöntése után beszédet mondott Szemes József, a helyi RMDSZ-szervezet elnöke, Szabó Ödön megyei tanácsos, a nagyszalontai RMDSZ nevében Sárközi Sándor, valamint Pusztai Antal helyi lakos. Az emléktábla leleplezése után koszorúzás következett.

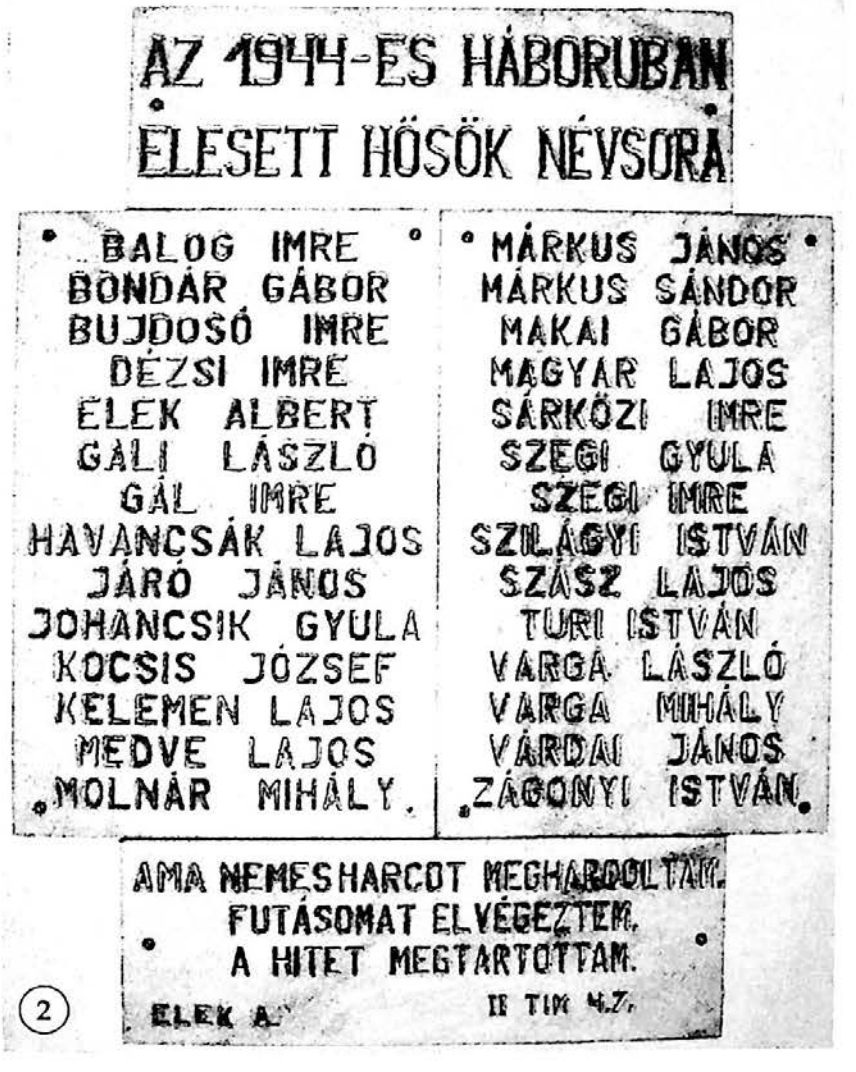

[Erdélyi Magyar Adatbank]

3. Kopjafa
A templom előtt áll.
Felirata:

ERDŐHÁTI
NAPOK
MC
9.
1347 –
2005
ERDŐGYARAK
658

Mérete: 20×20×200 cm, anyaga: akácfa. Szűcs Béla nyugalmazott lelkipásztor készítette.

2005. szeptember 17-én avatták fel a település 658 éves fennállása tiszteletére, az Erdőháti Napok keretében, amelynek főrendezője Kerekes József tanácsos volt. Az ünnepi istentiszteleten tizenhét gyülekezet képviseltette magát. Csűry István főjegyző hirdetett igét. A továbbiakban a rendezvényt Filep Ferenc árpádi lelkipásztor vezette le. Ráduly Emil tanár Árpád-díjat kapott. A kopjafát Kerekes József lelkész, egyházkerületi tanácsos és Bartis László gondnok leplezte le. Közreműködött az erdőgyaraki gyermek-, valamint a telegdi és simonyifalvi felnőtt tánccsoport.

4. A csegődi gyermekotthonban 1987–1990 között elhunyt gyermekek síremléke

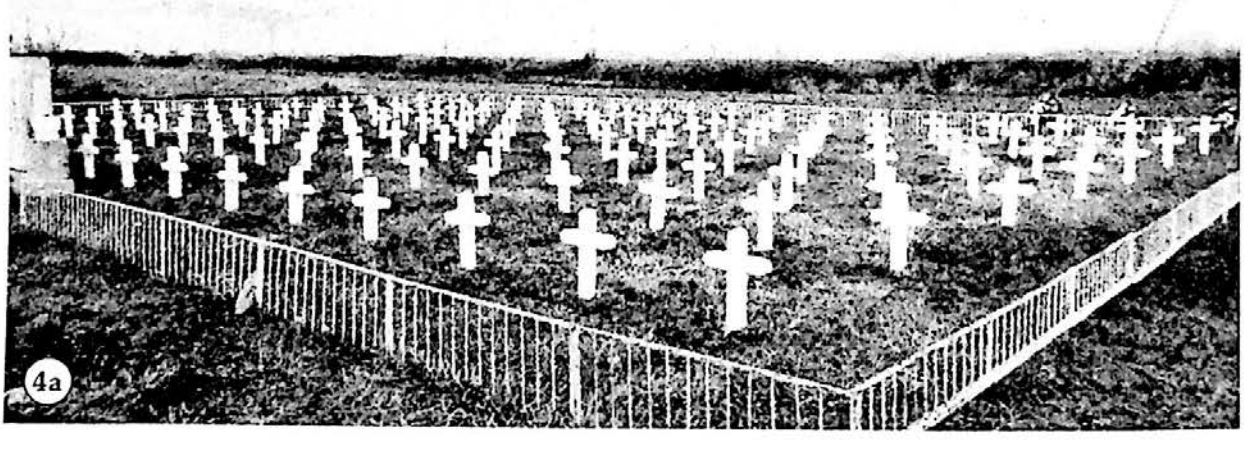

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ÉLESD – ALEȘD

1. Károly Lajos síremléke
A református temetőben áll.
Felirata:

Itt nyugszik
KÁROLY LAJOS
65. gy. e. katona
élt 22 évet
meghalt
1915. május 9.

Imádott Magyar hazánk védelmében
Elesett egyik hős katonájának emlékére
Emeltette özv. Juricskay Dezsőné

Veiszlovics A. és fia

Magassága 1 m, anyaga márvány.

2. Bereczky Sándor és Kovácsy Celin síremléke
A római katolikus temetőben áll.
Felirata:

ITT NYUGSZIK
BERECZKY SÁNDOR
szül. 1836. dec. 31
megh. 1924. dec. 7.
ÉS NEJE SZÜL.
KOVÁCSY CELIN
szül. 1847. máj. 12
megh. 1926 év szept. 4.
Béke hamvaikra

VEISZLOVITS
Nagyvárad

Magassága 2 m, gránit obeliszk.

Nagy zeneszerzőnk, Liszt Ferenc Kolozsvárra utaztában egy éjszakára megszállt Bereczky Sándor uradalmi erdésznél, akinek felesége, Kovácsy Celin, Liszt Ferenc tanítványa volt.

Azon az estén szűkebb körben zongorahangversenyt rendeztek. (Józsa Ferenc: Élesd, monográfia, 84. old.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

3. Nagy Imre tanító síremléke
A református temetőben áll.
Felirata:

ITT NYUGSZIK
NAGY
IMRE
NYUG.ÁLL.ISK.IGAZGATÓ
REF.PRESBITER
ÉLT 69 ÉVET
MEGHALT
1927 AUG. 18 ÁN
Béke hamvaira !
Emlékül emeltette
hűséges felesége

2 m magas, fekete márvány obeliszk.

3

4. Dr. Szemethy Géza teológus síremléke
A református temetőben áll.
Felirata:

A.B.F.R.A.
Itt nyugszik
DR. SZEMETHY GÉZA
REF. LELKÉSZ
EGYETEMI MAGÁNTANÁR
szül. 1868 X. 30 megh. 1946 XI. 2
Legyen áldott emléked!
Gyászolja bánatos neje

4

Rózsaszínű műkő.
Dr. Szemethy Géza a budapesti teológián tanított, egyházi énekeket komponált.

5. Világháborús síremlék
A református temetőben található.
Felirata:

ITT NYUGOSZNAK
AZ 1940 - 1945 ÉVI
FASISZTA HÁBORÚ ÁLDOZATAI
ÁBRÁN ANTAL ÖRM.
DOBOS BÉLA
CSORDÁS JÁNOS

[Erdélyi Magyar Adatbank]

5

PAPP BÁLINT
SZABÓ IMRE
SZAKÁCS ISTVÁN
ÉS 6 ISMERETLEN SZEMÉLY
BÉKE PORAIKRA
EMELTETTE A MNSZ 1946

A síremlék egy nagy betonlapon áll. Magassága 1,75 m, műkő. A betontalapzaton egy cserép virág, fölötte 1944 - mind betonból kiöntve.

A hősök sírját 1946-ban emelte a Magyar Népi Szövetség.

6. Dávid József 1848-as honvéd kopjafája

A református temetőben található.

A következő felirat van rávésve:

DÁ
VID
JÓ
ZSEF
48-as
HON
VÉD

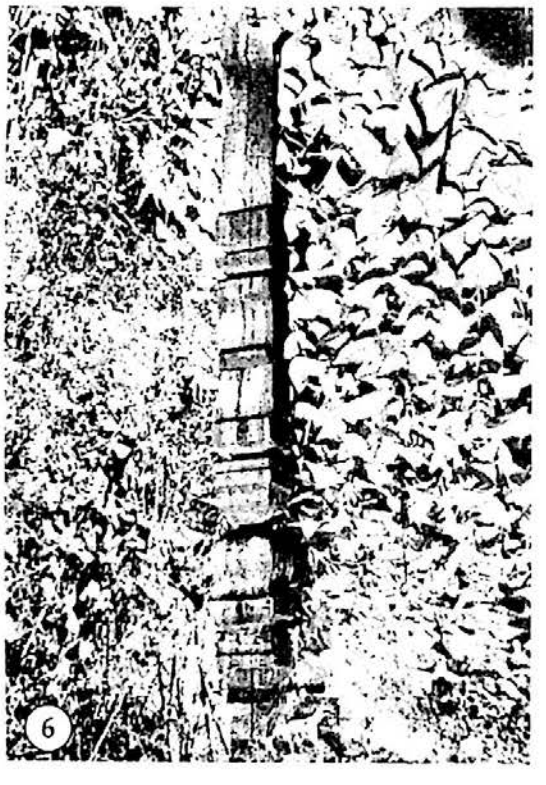

6

Magassága kb. 150 cm.

1997. március 15-én állította az RMDSZ Élesdi Szervezete.

7. Templomi emléktábla

A református templom bejárata felett látható.

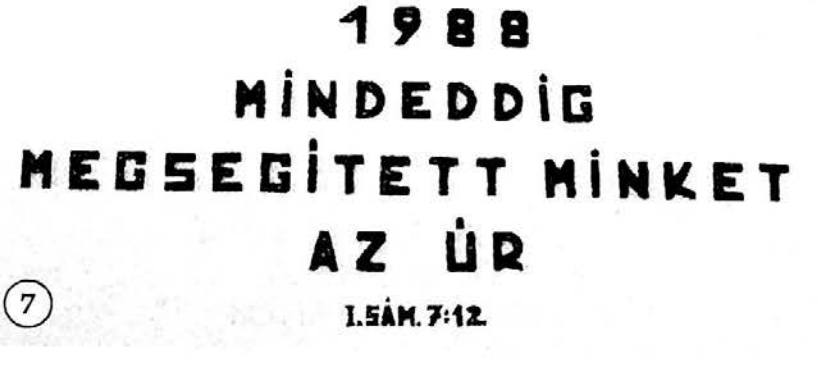

7

[Erdélyi Magyar Adatbank]

8. Pietà-szobor

A római katolikus templomkertben található. Kősziklán elhelyezett márványszobor.

Csányi Katalin budapesti művész szobrát 2000. december 9-én Tempfli József megyés püspök szentelte fel. Az ünnepi szentmise után Kubalák Péter helyi katolikus esperes magyarul, románul és szlovákul üdvözölte a megjelenteket. Beszédet mondott Tempfli József püspök, Bodoni István, a helyi RMDSZ nevében, Kajántó Pál református lelkipásztor.

9. Világháborús emlékmű

A református templom mögötti kis parkban állították fel.

Az emlékmű gránit malomkövekből készült, amely egy megcsonkított fát jelképez. A megcsonkított fa a háború borzalmait hivatott érzékelni. A sötétebb köveken vörösrézből készült levelek futnak körbe, rajtuk az elesett hősök nevei.

Az alsó kő levelein **(9a):** JURICSKAY LÁSZLÓ OLIVÉR, PUSZTAI GYULA, IFJ. FÁBI SÁNDOR, FEKETE JÁNOS, SZILÁGYI JÁNOS, KAJÁNTÓ IMRE, IFJ. EIGEL JÓZSEF, TANK JÁNOS, DÁVID KÁROLY, BALOGH JÓZSEF, BOROVSZKY JÓZSEF, ÁCS ISTVÁN, EGRI JÓZSEF, TÖRÖK SÁNDOR, MOLDOVÁN JÁNOS, BIRMAN VIKTOR, KISS KÁROLY, KISS LÁSZLÓ, ÁDÁM COSTA JÁNOS, ANTAL IMRE, LICSMAN GYULA, PUSZTAI JÓZSEF, SZILÁGYI KÁROLY, ÁBRAHÁM JÁNOS, KÖTELES ISTVÁN, ÉS AKIKRŐL NINCS TUDOMÁSUNK, KÖTELES LAJOS, HUSZÁR SÁNDOR, SZÉP JÁNOS, SZILÁGYI SÁNDOR, FAZEKAS ELEK.

A felső kő levelein: BALOGH MIKLÓS, KULCSÁR JÁNOS, FEKETE KÁROLY, BALOGH SÁNDOR, GÖNCZI SÁNDOR, TÓTH SÁNDOR, KAJÁNTÓ JÓZSEF, BALOGH ISTVÁN, ROCSKA GYULA, EGRI JÓZSEF, VERES LAJOS, RÉVÉSZ IMRE, DOMJÁN ISTVÁN, KÁLMÁN FERENC, FAZEKAS VILMOS, EGRI SÁNDOR, SZILÁGYI JÓZSEF, ROZENBERG

[Erdélyi Magyar Adatbank]

9

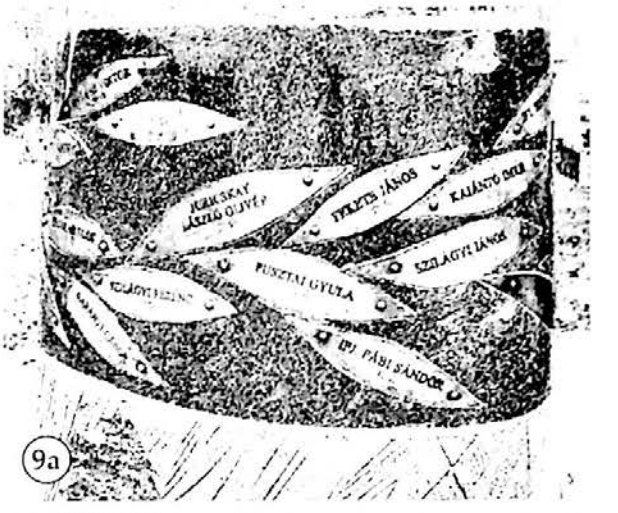

9a

9b

IMRE, PUSZTAI ISTVÁN, VÁGI ANDRÁS, GÖNCZI KÁROLY, TANK JÁNOS, FÓNAGY SÁNDOR, FEKETE KÁROLY.

Kerek talapzatán levő feliratok vörösrézben vannak vésve **(9b):**

AZ I. ÉS II./VILÁGHÁBORÚBAN/ELESETT HŐSÖK EMLÉKÉRE/
IN MEMORIA EROILOR CĂZUȚI/ÎN TIMPUL PRIMULUI ȘI AL/
CELUI DE-AL DOILEA/RĂZBOI MONDIAL

Alatta két réztáblán:

Állittatta:/Élesdi Református Egyházközösség/Élesdi RMDSZ/Élesd Város Polgármesteri Hivatala és Helyi Tanácsa. Valamint alatta ugyanez a szöveg román nyelven.

Egy másik táblán:

KÉSZÍTETTE - CREAT DE
SZŐKE SÁNDOR
SZOBRÁSZ - SCULPTORUL

Körben a szélén Horatius mondása áll, latinul, románul és magyarul, bronz betűkből kialakítva. A magyar változat szövege: ÉRCNÉL MARADANDÓBB EMLÉKET EMELTEM...

A csonkafa tetején bronzból készült galambot helyezett el a művész.

Amint az egyik táblán is olvashattuk, Szőke Sándor magyarországi szobrászművész alkotása.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2011. augusztus 6-án avatták fel. Az ünnepi istentiszteleten Lukács József szilágynagyfalui református lelkipásztor hirdette az igét. Dénes István Lukács helybeli lelkipásztor köszöntötte a megjelenteket. Beszédet mondott Létai Zoltán alpolgármester. Közreműködött a Hozsánna kórus. A Himnusz eléneklése után kivonultak a templom melletti térre. Létai Zoltán ismertette az emlékmű történetét. Evanics György és Epli Ferenc felajánlásának köszönhetően jutottak hozzá két óriási zöld gránittömbhöz. Beszédet mondott Szabó Ödön, a Bihar Megyei RMDSZ ügyvezető elnöke. Ezután Szabó Ödön és Létai Zoltán leleplezte az emlékművet. Szőke Sándor ismertette az emlékmű készítését, díszítményeit és mondanivalóját. Hozzászólt még Zeno Ţiţer Élesd polgármestere, Koháry György kabai alpolgármester, Lakatos Péter parlamenti képviselő. Ezt követően a jelenlévő lelkészek megáldották az emlékművet, majd a résztvevők elhelyezték az emlékezés koszorúit.

ÉRADONY - ADONI

ÉRTARCSA - TARCEA KÖZSÉG

1. Világháborús emlékmű

Az első világháborúban elesett hősök emlékére készült, a falu főterén, a római katolikus templom előtt áll.

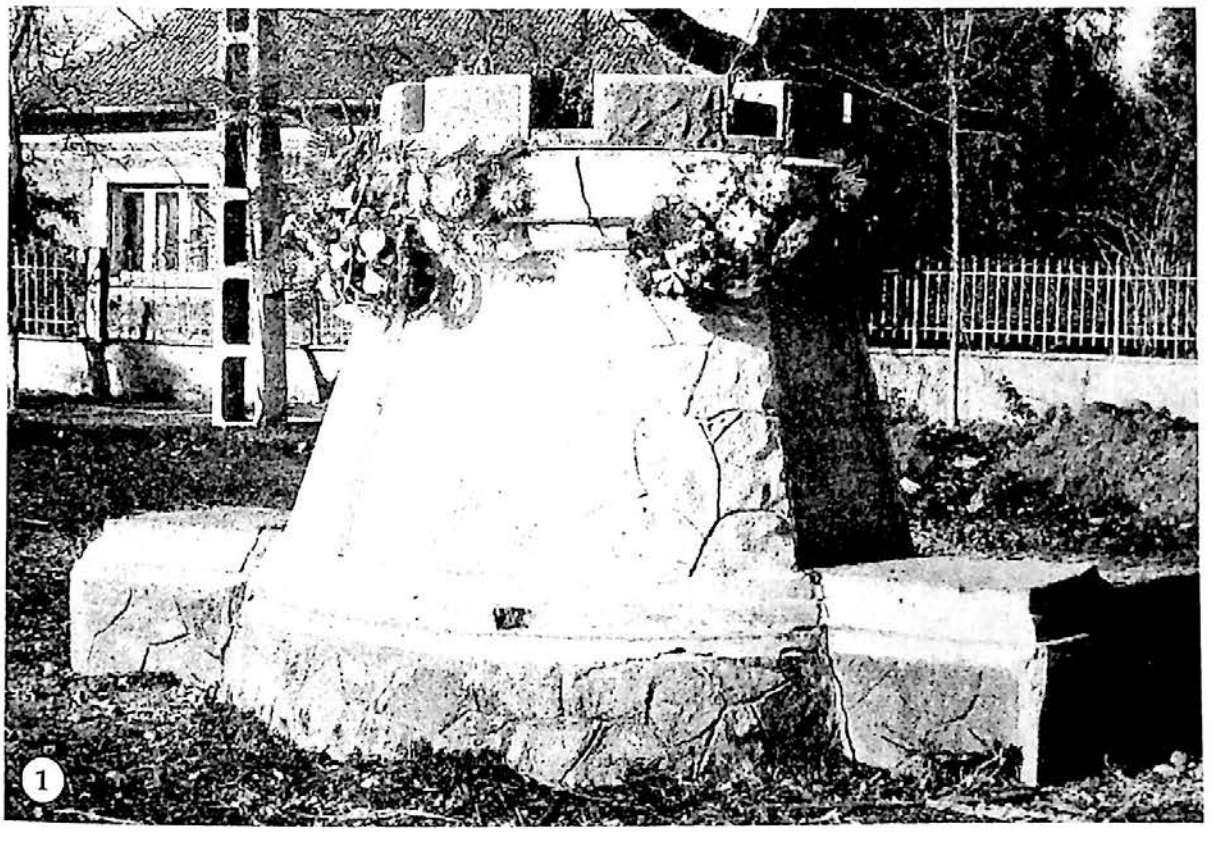

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Felirata:

HŐSI HALOTTAINK
1914 - 1918

BABOS KÁROLY
BAKÓ JÁNOS
BENKE JÁNOS
BIRKÁS LAJOS
DEMJÁN MIKLÓS
FEKETE DEZSŐ
FEKETE JÓZSEF
GÁBOR SÁNDOR
HORVÁTH SÁNDOR
ILLÉS JÁNOS
KISS GÁBOR
B. KISS MIKLÓS
KÓKA JÁNOS
KÓKA JÓZSEF
LÉTAI IMRE
TAKÁCS LAJOS
NAGY JÁNOS
PLEINER MÁRTON
PERECSÉNYI JÓZSEF
RÁCZ FERENC
SINGER VIKTOR
SOMOGYI FERENC
SZABÓ GYULA
SZABÓ SÁNDOR
SZALKAI IMRE
SZODORAI IMRE
K. SZODORAI IMRE
C. SZODORAI LAJOS
IFJ. K. SZODORAI LAJOS
ID. K. SZODORAI LAJOS
D. SZODORAI SÁNDOR
SZŰCS SÁNDOR

Az emlékmű bástya alakú, két lépcsővel, alsó átmérője 200, felső átmérője 154 cm, magassága 2 m. Anyaga cement és kő. Az elülső oldalán levő fehér márványtábla mérete: alul 74 cm, felül 54 cm széles, 88 centiméter magas.

Létai Antal (volt éradonyi üzletvezető) kezdeményezésére emelték 1941-ben. Készítette Fürdök Pál szakaszvezető.

ÉRBOGYOSZLÓ - BUDUSLĂU

1. Világháborús emlékmű

Az első és második világháborús emlékmű a református templom kertjében található. Felirata:

HŐSI HALOTTAINK

AZ I. VILÁGHÁBORÚBAN:
ALFÖLDI JÓZSEF
G. BERECZKI JÁNOS
GONDA JÓZSEF
GYENGE IMRE
KOSZTA IMRE
NAGY IMRE
OLÁH IMRE
K. PÁLL ZSIGMOND
A. BORSI JÓZSEF
BÁNYA JÓZSEF

A II. VILÁGHÁBORÚBAN:
BAKÓ JÓZSEF
BALLA FERENC
B. BÁNYA SÁNDOR
CSÓRIÁN ALBERT
FODOR LAJOS
GÁSPÁR DÁNIEL
CS. GÁSPÁR IMRE
S. KÓCZA IMRE
KÓCZA ISTVÁN
D. KÓCZA SÁNDOR
KUPÁS IMRE
K. MÓRICZ DEZSŐ
J. MÓRICZ JÓZSEF
MIHELLER JÁNOS
H. NAGY BÉLA
H. NAGY JÓZSEF
P. NAGY IMRE
PAPP JÁNOS
SZÁNTÓ MITRU

[Erdélyi Magyar Adatbank]

H. BÁNYA IMRE
BERECZKI GYULA
„TUDOM AZ ÉN MEGVÁLTÓM ÉL"

SZODRI GÁBOR
TÓTH JÓZSEF
EMELTETTE A HÁLÁS UTÓKOR

Külön, oldalt, a másik táblán:

VILLÁMCSAPÁS ÁLDOZATAI:
CSIZMÁNY JÁNOS
P. NAGY IMRE
OSVÁTH SÁNDOR
PÁLL IMRE

– – – – – – – – – – – – – – –

HÉGETŐ ISTVÁN
M. GÁSPÁR JÓZSEF

Mérete 90×65 és 52×35 cm-es gránit táblák, beton építményen. Díszítése két oldalt betonvirágtartók, cserép csúcsdíszek, középen zászlótartó. Az emlékműhöz lépcsők vezetnek fel. Borsi Imre kurátor és Nagy István lelkipásztor tervezte. Az emlékművet a presbitérium önkéntes munkában, a márványlapokat az érmihályfalvi Pálinkás Miklós sírkőfaragó készítette. 1995. október 3-án avatták fel. Résztvett Tőkés László püspök, Gellért Gyula esperes, Lasse Graun evangélikus lelkipásztor Norvégiából. A felszentelés alkalmával jelentette ki Tarpán Ferenc polgármester: hogy ettől kezdve évente megtartják az emlékező napot, amely egyben a falunap lesz. Ünnepi istentiszteletet és koszorúzást tartanak.

1

[Erdélyi Magyar Adatbank]

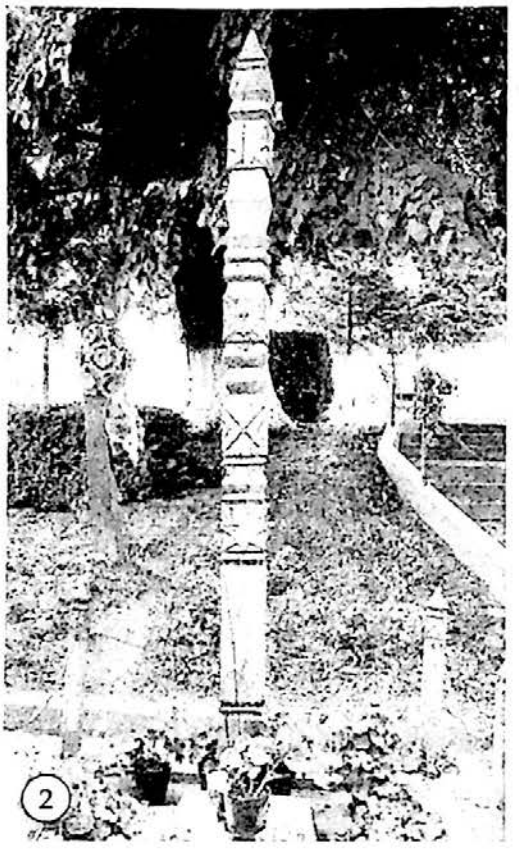
2

2. Kopjafa

A három méter magas kopjafa a református templom kertjében áll. Négy darab, félméteres kis kopjafa, kerítést alkot körülötte.

3. Csónak alakú fejfa a világháborúk emlékére

A templomkertben áll. Felirata: felül szomorúfűz,

ABFRA
1914
1918
1940
1944
ELÉKÜK
LEGYEN
ÁLDOTT

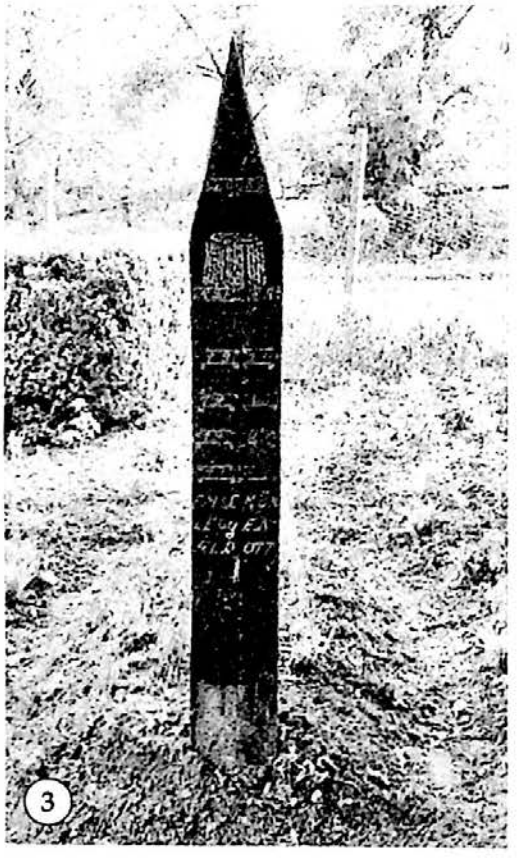
3

4. Récsei János-emléktábla

Az érbogyoszlói református templomban található.

Itt volt esperes, lelkipásztor. 1754–1836 között élt. Kb. 30×40-es gránittábla.

4

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ÉRKESERŰ – CHEȘEREU

KISKEREKI – CHERECHIU KÖZSÉG

1. Templombővítési emléktábla

A református templomban van elhelyezve. Nincs feltéve sehova – ha nem találnak neki állandó helyet, el fog veszni. Jobban kellene ügyelni rá.

Szövege:

Ezen templomot az Érkeserűi Helv. vallástételt tartó Ekklésia a napkeleti fél részszel megbővíttette, egészen pedig ujj formába vétette tulajdon költségén. T. Csétsi János = prédikátorságában, és Rósa Péter Kurátorságában. 1800-dik Esztendő P. S.

1

Mérete: 54×70 cm, anyaga: fa.

2. Templomfelújítási emléktábla

A református templom falán van elhelyezve.

Szövege:

AZ ÉRKESERŰI REFORMÁTUS TEMPLOM A XIV. SZÁZADBAN ÉPÜLT.
A MAI FORMÁJÁT AZ 1800 ÉVI ÁTÉPÍTÉSKOR KAPTA.
GYÜLEKEZETI ADOMÁNYOKBÓL 1981-BEN KÜLSŐ ÉS BELSŐ TELJES FÖLÚJÍTÁST VÉGEZTÜNK TEMPLOMUNKON.
KALLÓS ISTVÁN lelkipásztor
SAS KÁROLY gondnok
EGYEDÜL ISTENÉ A DICSŐSÉG!

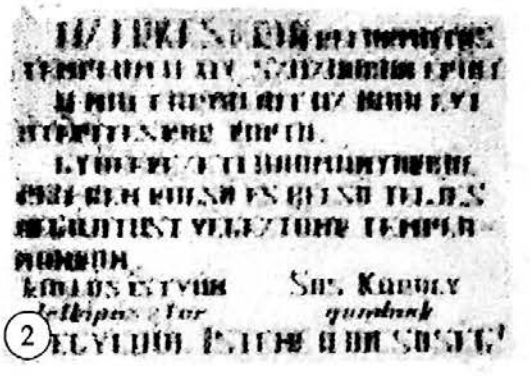
2

Mérete: 42×50 cm, anyaga: fehér márvány.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

3. Világháborús emléktábla

A református templom belsejében a torony alatti falon van.

Mérete 130×80 cm, anyaga fehér márvány, fakeretbe foglalva. 1958-ban avatták fel, Páll László lelkipásztorsága idején. Március 15-én koszorúzzák.

4. Dajka János püspök emléktáblája

A református templom belső falán van elhelyezve. Mérete: 60×40 cm, anyaga: márvány.

1995. szeptember 13-án avatta fel Tőkés László, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke, az egyházmegyei lelkész- és papnétalálkozó alkalmával. Ez alkalommal Tőkés László püspök prédikált és kiemelte Dajka János püspök szolgálatát. Gellért Gyula esperes rövid élettörténetet mondott, Kallós István helyi lelkész is szólt röviden a püspök munkásságáról. Ünnepi műsort tartott a lelkészi kar, a lelkész feleségek és gyermekeik.

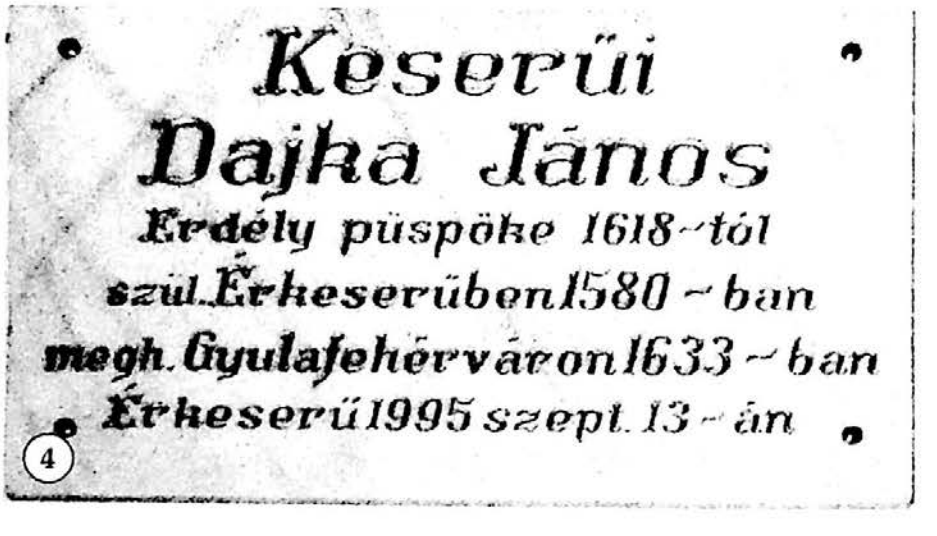

[Erdélyi Magyar Adatbank]

5. Adományozó emléktábla

A református templom bejáratánál található. Felirata:

EZEN EMLÉKTÁBLA
AMERIKÁBAN
ÉLŐ TESTVÉREINK
ZAMFIR ANNA SZILVIA
ÉS
HORVÁTH ALEX
ÁLDOZATKÉSZSÉGÉT ÖRÖKÍTI
MEG,
MELY ÁLTAL TEMPLOMUNK
HARANGJAIT AZ ÚR 2005.
ESZTENDEJÉBEN
VILLAMOSÍTHATTUK.
HÁLÁJA JELÉÜL KÉSZÍTTETTE AZ
EGYHÁZKÖZSÉG.

50×50 cm nagyságú márványtábla.

A hálás gyülekezet 2005-ben állíttatta.

6. A Kraynik család síremléke

A római katolikus templomban látható. Felirata:

E SÍRBOLTBAN NYUGSZANAK
AZ ÚRBAN ELHUNYT NÉHAI
KRAYNIKFALVAI
KRAYNIK ALAJOS
SZ. 1793. JUL. 31. † 1878. DEC. 23.
ÉS NEJE
VAJAI báró VAY JULIA
SZ. 1805. JAN. 8. † 1884. OCT. 30.
MINT KEDVES LEÁNYAIK
PAULINA ÉS COELESTA.
Adj uram békét és örök nyugalmat
nekiek
Emléküket kegyelettel áldják
hálás rokonaik
Készít: BOROS S.
Debrecenben

Felső részén a Kraynik és a Vay család címere, közöttük kereszt.

40×60 cm nagyságú gránittábla, a falba beépítve.

7. Számadó Ernő szobra

Az óvoda mögött található. A másfél méter magas talapzaton álló bronz mellszobor, jellegzetes kalapjával és nyakkendőjével ábrázolja a költőt. Deák Árpád szobrászművész alkotása.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2011. november 24-én avatták fel, születésének 104. évfordulójára rendezett emlékünnepség keretében. Emlékének ápolása során nevét felvette a keserűi iskola és évek óta versmondó és mesemondó versenyt rendeznek. Az idei eseménysorozat az iskolában kezdődött, ahol Faur-Kis Angéla bevezetője után a székelyhídi dr. Wilhelm Sándor ny. tanár tartott előadást az Érmellék élővilágáról. Majd a népi jellegű kiállítások megtekintése után következett a szoboravatás, az óvoda mögött. Beszédet mondott Nyíri Sándor polgármester, Gellért Gyula bihardiószegi lelkipásztor, Szabó Ödön, az RMDSZ Bihar megyei ügyvezető elnöke. A szobrot Szabó Ödön és Nyíri Sándor leplezte le, majd Gellért Gyula megáldotta. A helyi iskola diákjainak és a református egyházközség kórusának műsora után a temetőbe vonultak, ahol megkoszorúzták a költő sírját.

A következő két napon a szavalóverseny és a mesemondóverseny zajlott.

Számadó Ernő (1907. Budapest – 1983. Érkeserű): költő. A két világháború között verseit, egyéb írásait a Népszava, a Napkelet, a Tolnai Világlapja és a Színházi Élet közölte, hol saját, hol Békésy András írói álnéven. 1942-ben került Érkeserűbe, a „Hímeshát-szigetre". 1956 után, az úgynevezett Érmihályfalvi Csoport tagjaként 25 év börtönre ítélték, amelyből öt évet letöltött.

Költészetére egyaránt jellemző a népies dalforma, a szín- és fényhatások iránti érzékenység és a szokatlan jelzők halmozása: Zöld-arany fénysávok úsznak halkan / Az erdő homályán... itt-amott / Tűzcseppként villannak át a fényen / A lombról csorduló harmatok.../ Hajnal a tavaszi erdőn /. Verseiben megszólaltatta a még érintetlen érmelléki mocsárvilág varázslatos szépségét is. Fontosabb kötetei: *Újsütet kenyér* (versek, 1932), *Arccal borulok a földre* (versek, 1934), *Új versek* (1940), *Csodálatos miskapipa* (mesék, 1950), *Segíts meg, emberségem* (Gábor Ferenccel és Máté Imrével közös verseskötet, 1984). (Borbély Gábor)

8. Számadó Ernő író síremléke

Az író síremléke a református temetőben található, csónak alakú fejfával. Szövege (felül egy bevésett kereszt, alatta):

[Erdélyi Magyar Adatbank]

SZÁMADÓ
ERNŐ
ÍRÓ
1907 – 1983

Mérete: 210 cm magas, anyaga: fa.

1993-ban készítették, halálának 10. évfordulójára.

1997. május 3-án a Varadinum '97 szervezőbizottsága, az RMDSZ, a helyi tanács és a Bihari Napló avatta fel.

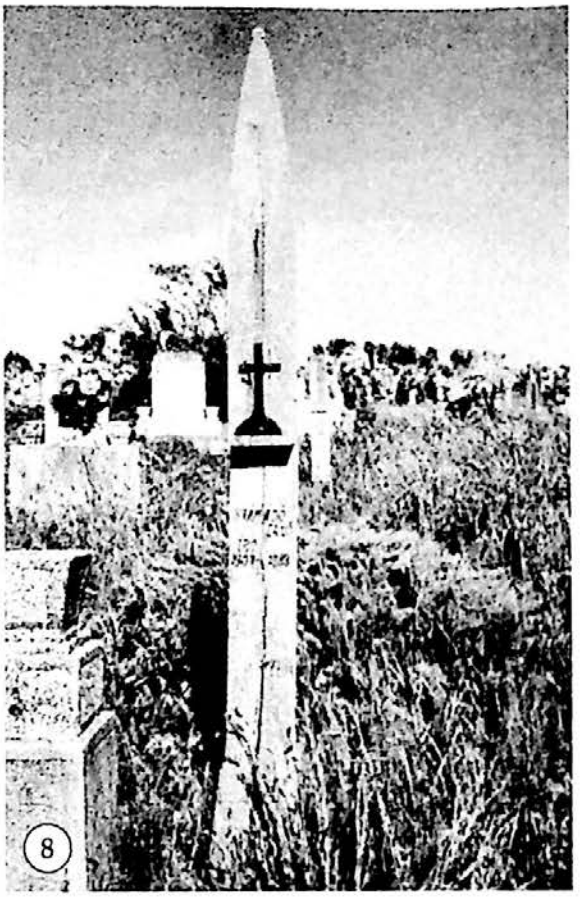

ÉRKÖBÖLKÚT – CUBULCUT

SZÉKELYHÍD – SĂCUENI KÖZSÉG

1. Úrasztali felirat

A református templom úrasztali ajtajának belső oldalán látható.

Ezen Ur Asztalát.
Csináltatta, Öreg Gáspár István, a maga.
tulajdon költségével.
A 1810 Dik Esztendőb
Asztalos Kenderesi
Péterrel.
1906. Szept 1 elsén
az öszes templom
átlet alakitva
Géczi Imre
mint asztalos

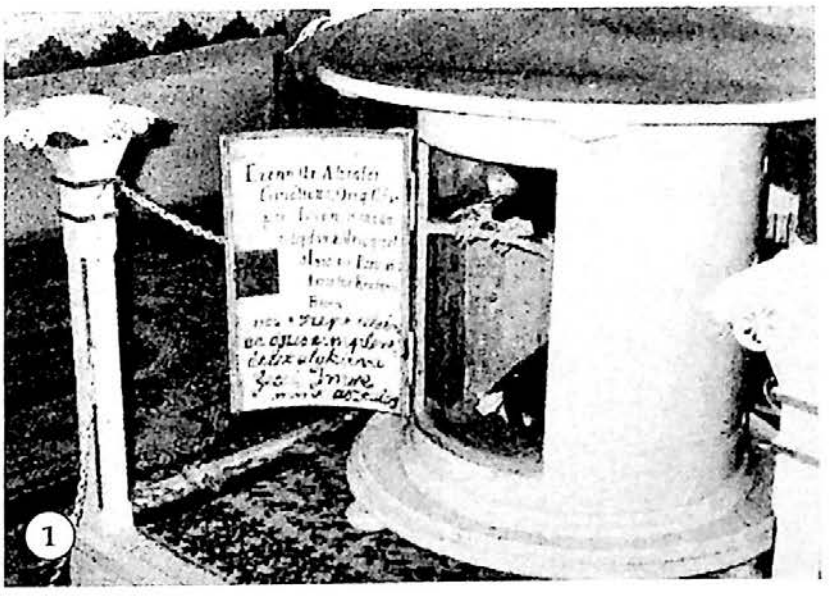

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2

2. A Dráveczky-család síremléke

A református templom kertjében található.

Szövege a keleti oldalon:

Itt nyugszik
IFIU
DRÁVECZKY
EDE
élt 27 évet
meghalt
1911 május 8-án

A nyugati oldalon:

Itt nyugosznak
DRÁVECZKY
LÁSZLÓ
élt 39 évet
meghalt 1853 febr. 14
ÉS FIA
DRÁVECZKY EDE
élt 53 évet
meghalt 1904 július 16
Béke hamvaikra!
Veiszlovits A. és fia
Nagy Váradon

Mérete 220 cm magas márvány obeliszk. Szép öntöttvas kerítés veszi körül.

A templomban nagyon régi babérkoszorúk és sírcsokrok vannak, üvegezett dobozokban elhelyezve és falra akasztva.

3. Világháborús emlékmű

A második világháborúban elhunyt hősök tiszteletére készíttette a református egyházközség 1990-ben. A temetőkertben áll.

Felirata:

1941 – 1944 között a
háborúban elhunytak
emlékére

	Született
ANTAL GYULA	1919
BALOGH FERENC	1919
BOTOS SÁNDOR	1910
CZAPP SÁNDOR	1911
CSOKMÁS IMRE	1922

[Erdélyi Magyar Adatbank]

DÁVID IMRE	1922
DÁVID LAJOS	1926
DÁVID SÁNDOR	1918
DIENES GÁBOR	1920
DORMÁNY GÁBOR	1914
DORMÁNY IMRE	1917
ERDEI SÁNDOR	1922
GÖDÉR LAJOS	1924
GÖDÉR IMRE	1921
KATONA GÁBOR	1923
KUPA SÁNDOR	1921
KÓPIS JÓZSEF	1922
NÉMET JÓZSEF	1919
NÉMET ISTVÁN	1922
NÉMET SÁNDOR	1910
NÉMET JÁNOS	1913
MARINKÁS ISTVÁN	1913
POKOL KÁROLY	1924
POKOL SÁNDOR	1911
SZÉLES SÁNDOR	1920
P. OLÁH GYULA	1900
VARGA GÁBOR	1923
VARGA GUSZTI	1922

E síremléket emeltette
1990-ben az Érköbölkúti
Református Egyházközség

3

Régi, jó állapotban lévő, átcsiszolt gránit obeliszk, magassága 220 cm, kétoldalán két cement virágváza, be van kerítve.

Hátoldalán a következő sírfelirat:

Itt nyugszik
ORLAI
Kovács Gusztáv
élt 52 évet
meghalt 1890 nov. 7én
ÉS NEJE
NAGYSÁROSI
Sárossy Erzsébet
élt 44 évet
meghalt 1907 április. 9én
Béke poraikra!

4. Kopjafa a Rákóczi-szabadcsapat tiszteletére

Az iskola udvarán áll. Felirata:

LÉGY HÍVE
RENDÜLET-
LENÜL...
ÁLLÍTTATOTT
A RÁKÓCZI
SZABAD-
CSAPAT

[Erdélyi Magyar Adatbank]

EMLÉKÉRE
AZ ÚR
2010.
ESZTENDE-
JÉBEN
A
RÁKÓCZI
CSALÁD
ÁLTAL

2010. március 7-én avatták fel, annak emlékére, hogy az 1848–1849-es szabadságharc végső szakaszában Vasvári Pál, majd Dráveczky László szabadcsapatokat toborzott Köbölkúton. Az ünnepség kezdetén a Debreceni Huszárbandérium, a Bihardiószegi Gróf Széchenyi István Huszárszázad, illetve a Szentjobbi Hagyományőrző Huszár Egyesület tagjai bejárták a falut, az ünnepségre „toborozva" a népet. Az 1848-as forradalomra Szabó Éva tanárnő emlékezett, majd Rákóczi Lajos tanár ismertette a falu kötődéseit a forradalomhoz. Megemlítette, hogy amikor a szabadságharc ügye már rosszul állt, a menekített korona 1848 decemberének egyik éjszakáján Érköbölkúton „pihent". A szentjobbi erdőből származó, közel százéves tölgyfából Szabó István monospetri mester faragott szimbólumokban gazdag kopjafát, melyet Csontos János magyarországi képviselő, a debreceni huszárok egyike, illetve Gellért Gyula, az Ermelléki Református Egyházmegye esperese leplezett le. Közreműködött a székelyhídi férfikórus. Csűry István református püspök köszöntő levelét Forró Csaba székelyhídi segédlelkész olvasta fel. Koszorúzás után Rákóczi Lajos elszavalta a Himnuszt, majd a megjelentek elénekelték.

5. Vasvári Pál szobra

Az iskola udvarán állították fel. A fából faragott mellszobor alatt a következő felirat olvasható:

VASVÁRI PÁL
1826 – 1849
A LELKIIS-
MERET TE-
SZI MENNY-
ORSZÁGGÁ
VAGY POKOL-
LÁ AZ ÉLE-
TET
ÉRKÖBÖLKÚT 2011

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A fából készült szobrot Rákóczi Lajos tanár, a Pro Érköbölkút Egyesület elnöke, a saját költségén készíttette Szabó István monospetri fafaragóval.

2011. április 16-án a hagyományos tavaszi huszárportya részeként szentjobbi, diószegi, Hajdú-Bihar megyei és székelyföldi hagyományőrző huszárbandériumok tagjai érkeztek Érköbölkútra. A fáradt lovasok, élükön Zatykó István szentjobbi polgármesterrel, vágtatva érkeztek az iskola udvarára, ahol Vasvári Pál szobrának avatásán vettek részt. A márciusi ifjak egyike, az 1848-as forradalom tragikus hőse az Érköbölkúton szerveződött szabadcsapat parancsnokaként kötődik a településhez. A Székelyhídi Férfikórus és Meleg Vilmos színművész összeállítása után Szilágyi Mátyás, Magyarország kolozsvári főkonzulja szólt az egybegyűltekhez. Ezt követte Gavrucza Tibor lelkipásztor, megyei önkormányzati képviselő beszéde. A szobrot Szilágyi Mátyás és Gavrucza Tibor leplezte le. Hozzászólt még Papp Gyula nyugalmazott ezredes, a Hajdú-Bihar megyei Hagyományőrző Huszárbandérium elnöke és Rákóczi Lajos tanár.

5

6. A szabadságharc lova

A Rákóczi család kúriájának udvarán látható. Kb. két méter magas, fából faragott emlékmű a lovak tiszteletére. Felül stilizált lófej, lobogó söréttel, alatta felirat:

„NON OM-
NIS MO-
RIAR"
HORATIUS
2011

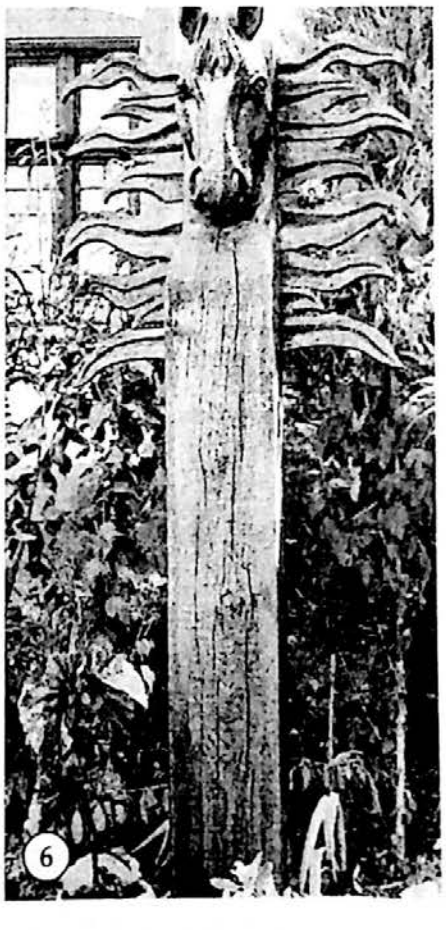
6

Vasvári Pál szobrának avatása után a társaság átvonult a Rákóczi Lajos birtokára, ahol felavatták a „szabadságharc lova" nevű térkompozíciót, amely szintén Szabó István alkotása. Papp Gyula ezredes mondott beszédet. A tábori ebéd közben Csikány Tamás, a budapesti Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem hadtörténésze tartott előadást Vasvári Pálról.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

7. Ifj. Gyalókay Lajos emléktáblája

A református templom külső falán helyezték el. Mérete: 50×80 cm, anyaga fehér márvány. A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság készíttette Balázs Jenő nagyváradi kőfaragómesterrel.

2005. június 12-én, ifj. Gyalókay Lajos születésének 150. évfordulója tiszteletére avatták fel. Az ünnepség a református templomban kezdődött. Igét hirdetett Tőkés László püspök. Ezt követően Czondi István helyi lelkipásztor üdvözölte a megjelenteket. Dukrét Géza ismertette ifj. Gyalókay Lajos életútját, majd Borbély Gábor részletesen beszélt Érköbölkút történelméről. Közreműködtek a nyolcadikos diákok, akik ekkor ballagtak. Ezután kivonultak a templom bejárata mellé, ahol beszédet mondott Filep Mária, a Hajdúság-Partium Értékmentő Egyesület elnöke, aki a debreceni küldöttséget vezette, majd leleplezték az emléktáblát. Az ünnep a Himnusz eléneklésével zárult.

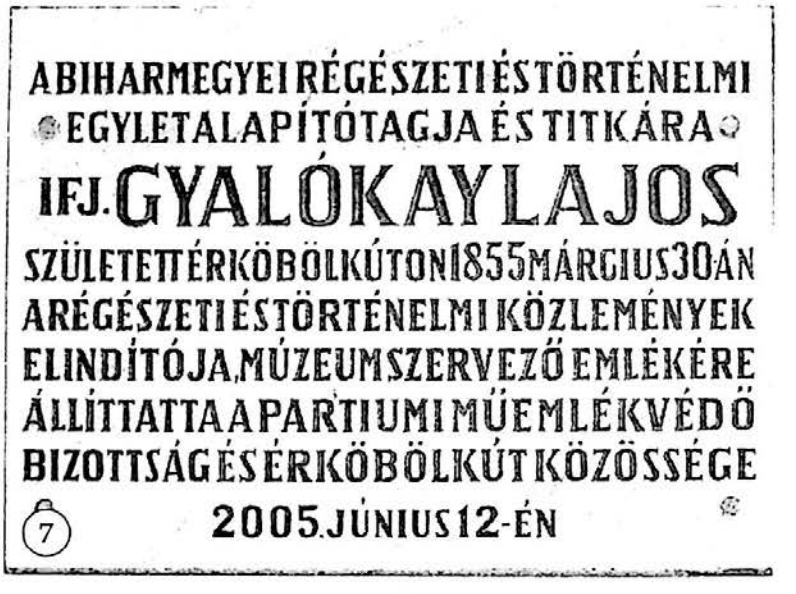

Ifj. Gyalókay Lajos 1855. március 30-án született Érköbölkúton. Jogi tanulmányait Nagyváradon és Debrecenben végezte. A bírói államvizsga letétele után a közigazgatási pályára lépett. Nagyváradon Lukács György akkori polgármester mellett 1875-ben elnöki titkár lett. 1876-ban aljegyzőnek, 1878-ban városi tanácsosnak és 1884-ben Bihar vármegye főjegyzőjének választották meg. 1871-ben az ifj. Gyalókay régészeti cikkeket írt az Archeológiai Értesítőbe. Apja, id. Gyalókay Lajos a vármegye 1871. évi közgyűlésén indítványozta egy régészeti és történelmi egylet megszervezését, amelyet el is fogadtak. Az 1871. november 17-én tartott közgyűlés egy bizottságot hozott létre, amely ifj. Gyalókay Lajos segítségével elkészítette az alapszabályzatot és kibocsátotta az aláírási íveket. 124-en iratkoztak be tagnak, a megye közismert személyiségei. A Biharmegyei Régészeti és Történelmi Egylet alakuló ülése 1872. augusztus 28-án volt. Azonnal megindult a múzeumi anyag gyűjtése, melyben főszerepet ifj. Gyalókay Lajos vállalt. Az első múzeum a vármegyeháza két, mellékutcára néző szobájában kapott helyet, amely mintegy 2000 műtárgyból állott. A fiatal

[Erdélyi Magyar Adatbank]

egylet 1872. december 24-től 1873. január 2-ig régészeti kiállítást is rendezett a megyeháza kistermében. Ifj. Gyalókay Lajos ekkor írja meg fő művét, *Biharmegye régi községi pecsétei* címen, amely a Századok című folyóiratban jelent meg, 1872-ben. 114 magyar köriratú Bihar vármegyei községpecsétet írt le.

1875-től a Biharmegyei Régészeti és Történelmi Egylet titkára, aki 1875. április elsején a választmány megbízásából egyleti közlönyt indított, *Régészeti és Történelmi Közlemények* címen. 1876. februárjában, érdektelenség miatt, a 8-9. számmal megszűnt a folyóirat. Mint az őstörténelmi kongresszus 1876-ban Budapesten tartott nagygyűlésének beltagja, összeállította a *Bihar-vármegye őstörténelmére* vonatkozó adatokat a kongresszus közleményei számára. 1879–1892 között politikai, társadalmi és közgazdasági cikkeket írt a Biharba, a Pesti Hírlapba és a Nemzetbe, nagyobbrészt név nélkül; 1879-től 1883-ig szerkesztette a Bihar című politikai lapot.

1885-től a budapesti magyar királyi államrendőrségnél dolgozik, mint rendőrkapitány. További életútját nem ismerjük.

ÉRKÖRTVÉLYES – CURTUIUȘENI

1. Világháborús emlékmű

A község központjában, kis park közepén, kovácsoltvas kerítéssel körülvéve áll az első világháború hőseinek tiszteletére emelt emlékmű, melyet 1941. június 2-án, pünkösd második napján avattak fel. A háta mögött állott az országzászló.

1

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Felirata a déli oldalán, a homlokzaton:

HŐSI HALÁLT
HALTAK
Az 1914 - 18. évi
VILÁGHÁBORUBAN

ARMÓS SÁNDOR
SZATHMÁRY LÁSZLÓ
FODOR ISTVÁN
KOVÁCS SÁNDOR
SZALAI SÁNDOR
TORDAI LAJOS
VÁSÁRHELYI GYÖRGY
NAGY GYULA
SZALAI GEDEON
SZALAI ZSIGMOND
KOVÁCS LAJOS
VARGA ZSIGMOND

ARI LAJOS
BAGOSSI FERENC
BODNÁR SÁNDOR
BOLDOGH JÁNOS
BOGZA SÁNDOR
BUZINTÁN ILLÉS
BUZINTÁN JÓZSEF
CSEKE ANDRÁS
FODOR KÁROLY
FURÓ GYÖRGY
GARNAI ANDRÁS
KÁLLAI SÁNDOR

A nyugati oldalán:
MÓZSI ANDRÁS
TÓTH SÁNDOR
KISS SÁNDOR
KOVÁCS ANDRÁS
KOVÁCS GYÖRGY
KOVÁCS LAJOS
MOLNÁR ANDRÁS
MOLNÁR ISTVÁN
MÓZER LAJOS
MÓZER SÁNDOR
MUDRÁS GYÖRGY
MUDRÁS JÁNOS
PAPP SÁNDOR

A keleti oldalán:
BOROS FERENC
GARNÁI ELEK
SUSZTI JÓZSEF
SZABÓ JÓZSEF
SZABÓ ZSIGMOND
SZABÓ ZSIGMOND
SZALAI FERENC
SZALAI MIKLÓS
SZALAI SÁNDOR
SZILÁGYI GYÖRGY
TÓTH JÁNOS
VIGH ISTVÁN
ZEFER FERENC

Az északi oldalán:

Hős fiai emlékére készíttette
Érkörtvélyes község közönsége
1941-ben.

Alul babérkoszorú, közepén 1914 - 18.

260 cm magas, négylépcsős betonalapzatra helyezett márvány obeliszk. Talapzatán rohamsisak és két keresztbe tett díszkarddíszítés. A kovácsoltvas kerítést Vincze József kovácsmester készítette. Az emlékmű állapota jó.

2010-ben kiegészítették két, betontalapzatra helyezett, alacsonyabb gránit obeliszkkel.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A baloldali obeliszk feliratai elöl, a déli oldalon:

MEGDICSŐÜLTEK
A HAZÁÉRT
1940 - 45 - BEN
BALÁZS LAJOS
BODNÁR JÁNOS
BODNÁR SÁNDOR
BOLDOG SÁNDOR
CSÁK ISTVÁN
CSÉKE FERENC
CZEGLÉDI IMRE
DÁVID JÁNOS
FERENCZI JÁNOS
FODOR GYULA
FÚRÓ JÁNOS
GESZTI SÁNDOR
J. KOVÁCS LAJOS
KISS KÁROLY

Hátul, az északi oldalon:
KISS MIHÁLY
KISS SÁNDOR
KOMÁROMI FERENC
KOMÁROMI ZSIGMOND
KOVÁCS ANDRÁS
KOVÁCS FERENC
KOVÁCS GEDEON
KOVÁCS IMRE
KOVÁCS KÁLMÁN
KOVÁCS SÁNDOR
KOVÁCS ZSIGMOND
KUIBUS GYÖRGY
KURUCZ FERENC
KÓSA JÁNOS
LŐRINCZ MIHÁLY
MARJÁN DEMETER
MOLNÁR ISTVÁN
NÉMETI SÁNDOR
PAPP GEDEON
PAPP ZSIGMOND
PUSZTAI ANDRÁS
PÁNTIS GÁBOR
SUSZTI GYÖRGY
SERES JÁNOS
SZALAI GÁBOR

A jobboldali obeliszk feliratai, elöl, a déli oldalon:

MEGDICSŐÜLTEK
A HAZÁÉRT
1940 - 45 - BEN

SZALAI LAJOS
SZŐKE KÁROLY
TORDA GYULA
TÓTH ANDRÁS
TÓTH ÁRPÁD
TÓTH BÉLA
ÜVEGES GYULA
VARGHA FERENC
VARGHA GYÖRGY
VARGHA SÁNDOR

Hátul, az északi oldalon:
1848 - BAN
DÉZSNÉL
ELESETT HŐSI
HALOTTAK

FAZEKAS JÓZSEF
ifj.KETSKÉS ANDRÁS
KOVÁTS FERENC
SZALAY GÁBOR
SZÉCSI SÁNDOR
TÓTH ZSIGMOND

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A két új obeliszket 2010. augusztus 15-én avatták fel. Beszédet mondott Orbán Erzsébet ny. tanárnő. Kovács Zoltán polgármester és Nagy István helyi RMDSZ-elnök leplezte le. Az emlékművet Szabó József református és Cervid Alexandru görögkatolikus lelkész áldotta meg. Díszőrséget álltak az Erdélyi Magyar Vitézi Rend érmihályfalvi és szalontai tagjai.

2. Dr. Balási József emléktáblája

A Balási-kúriából átalakított iskola falán helyezték el.

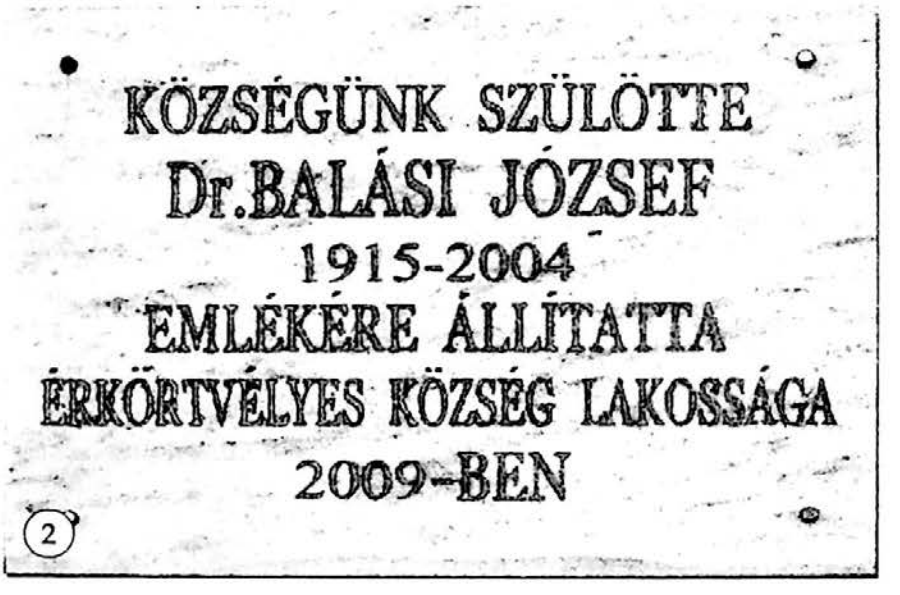

50×80 cm nagyságú márványtábla.

2009. augusztus 15-én leplezték le, a falunap keretében. Kovács Zoltán polgármester ismertette Balási József családját. Beszédet mondott Derzsi Ákos parlamenti képviselő. A magyarországi testvértelepülés önkormányzatának jókívánságait Dezső Gyula tanácstag, valamint Oláh Erzsébet, a testvériskola igazgatója tolmácsolta. Balási József életútját Vincze Márta helyi iskolaigazgató ismertette. A helyi diákok rövid műsort mutattak be. Kovács Zoltán és Vincze Márta leplezte le az emléktáblát, amelyet ezután megkoszorúztak.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ÉRMIHÁLYFALVA - VALEA LUI MIHAI

1. Sass Kálmán mártírlelkipásztor emléktáblája

A református templom déli oldalán van elhelyezve. Mérete: 40×60 cm, anyaga: gránit.

1993. május 30-án avatták fel, az új lelkipásztor beiktatása alkalmával. Beszédet tartott Tőkés László püspök és Sarkadi Pál nyugalmazott lelkész.

Koszorúzzák 1956 emlékére, valamint Sass Kálmán születésének és halálának évfordulóján.

Sass Kálmán (1904. április 17., Gálospetri - 1958. december 2., Szamosújvár): református lelkipásztor. Kisbirtokos családból származik. Iskoláit a máramarosi, nyírbátori és nagykárolyi piarista gimnáziumokban végezte, majd Kolozsváron a Református Teológiát. Két évig tartó németországi és svájci tanulmányúton vett részt, ahol egy sor nemes eszmét tett magáévá.

1931-ben Sulyok István püspök káplánja. 1932-ben a Mezőtelegdi Református Egyházközség meghívta lelkészének, ahol példás munkát végzett az ősi templom rendbetételében, megalakította a nőszövetséget, legényegyletet, bibliakört. Megírta Mezőtelegd történetét.

1936-tól Érmihályfalva református lelkésze, több mint húsz évig. Itt kölcsönkönyvtárt alapított, megszervezte itt is az összes belmissziói munkát. A háború alatt is a magyarság sorskérdései foglalkoztatták. A hitben és a magyarsághoz való ragaszkodásban látta a megmaradás legfőbb esélyét.

1945 után megalakította a Magyar Népi Szövetség érmihályfalvi fiókját, amelynek elnöke lett. Később rá kellett döbbennie, hogy a Magyar Népi Szövetség a Román Kommunista Párt egyik fiókszervezetévé vált. Sass Kálmán lelkészi közösségszervező munkássága, páratlan tekintélye, népszerűsége az Érmelléken vörös posztó volt a hatalom szemében. 1947-ben letartóztatják fasiszta magatartás, izgatás, szabotázs jogcímén. Mivel 1944-ben az Érmihályfalva környékén elesett partizánokat tisztességesen

[Erdélyi Magyar Adatbank]

eltemette, Maléter Páltól két köszönő levelet kapott. Ez mentette meg a további börtönbüntetéstől. De 1957-ben, az 1956-os magyar forradalom után, ugyanezek a levelek lettek a végzetes bizonyítékok ellene.

1957. február 5-én tartóztatták le. Több mint egy éven át vallatták, kínozták, melyről Balaskó Vilmos lelkipásztor, volt cellatársa számolt be. Államellenes fegyveres összeesküvés, hazaárulás, az önálló Erdély létrehozására irányuló lázítás, felbujtás, a szocialista államrend elleni szervezkedés, a magyar ellenforradalommal való szolidaritás, kapcsolat, röpcédulák készítése és terjesztése, román ellenesség hamis vádjaival tartott koncepciós perben halálra ítélték, melyet 1958. október 6-án hirdettek ki. December 2-án végezték ki a szamosújvári börtönben. Mind a mai napig nem rehabilitálták.

2

2. Sass Kálmán mártír lelkipásztor szobra

A református gyülekezeti teremben állították fel.

A mellszobrot vadcseresznyefából készítette Kiss Gergely helyi fafaragó, amelyet egy egy méter magas fatörzsre helyeztek. Alsó részén a következő felirat olvasható: Sass Kálmán 1905–1958.

2006 októberében avatták fel, a Forradalmi Emlékhét keretében. Szuhányi Katalin ny. tanárnő korabeli terítőket, iratokat, fényképeket mutatott be, majd Sass Kálmánról beszélt, aki 1936 és 1957 között szolgált Érmihályfalván. A Musica Sacra Kamarakórus kórusműveket adott elő, majd egyperces néma felállással hajtottak fejet a lelkipásztor emléke előtt. Az ünnepség a Himnusz eléneklésével zárult.

3. Veronika diakonissza emléktáblája

A református egyházközség diakóniai központjának falán helyezték el. 50×80 cm nagyságú márványtábla.

2006-ban leplezték le a Forradalmi Emlékhét keretében.

Földesi Ilona (Veronika testvér) született Nagyváradon 1909. október 9-én. Diakonissza volt. 1955-től a székelyhídi kórházban főnővér. Az 50-es évek első felében Érmihályfalván Sass Kálmán mellett egyházi segélyszolgálatot is ellátott. Letartóztatták Kiskapunál a vonaton 1957. október 10-én. A kolozsvári Tartományi Katonai Törvényszék nagyváradi tárgyalásán a

[Erdélyi Magyar Adatbank]

rendszer elleni tervezett bűncselekményben való részvétel vádjával ítélte el 5 év börtönre az 14489/1958. számú ítélettel. 1963 januárjában szabadult, de betegsége miatt szolgálatot már nem vállalt. Elhunyt 1983. november 27-én Nagyváradon (Kupán Árpád–Dukrét Géza: 1956 emlékezete Biharban. Partiumi füzetek 45., Nagyvárad 2006, 120. oldal)

4. Csónak alakú fejfák emlékparkja

A református templomkertben, a néprajzi értékű csónak alakú fejfák megmentésére létesítette a református egyházközség.

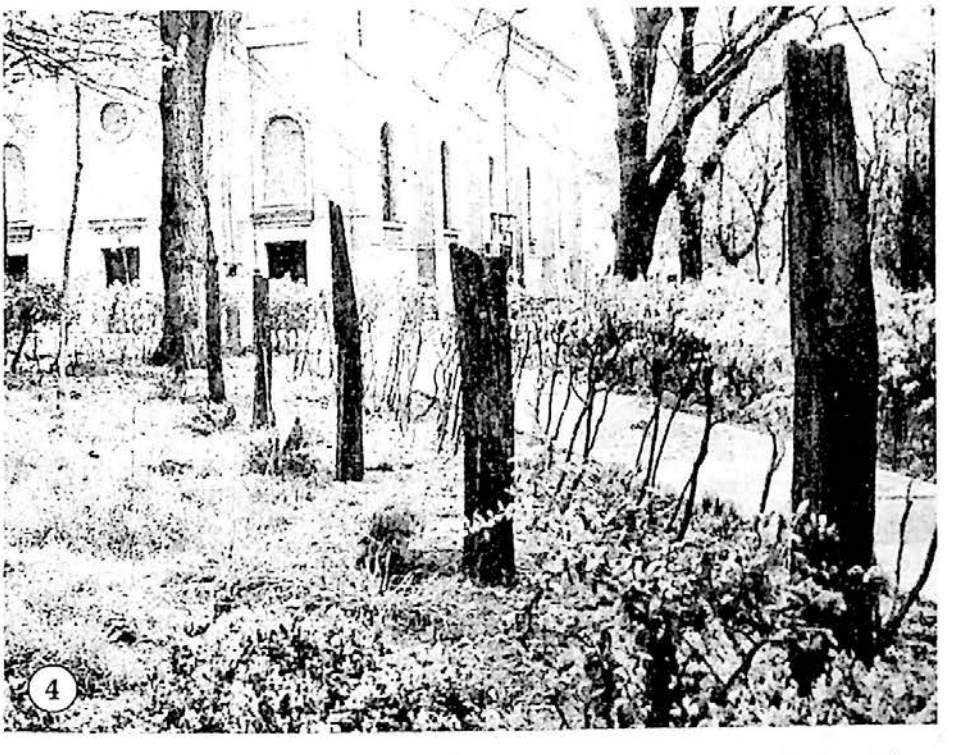

Eddig tíz, akácfából készített, az Érmellékre jellemző fejfa került a parkba, melyek 1929 és 1981 között készültek. Magasságuk 1–2,10 m között van, állapotuk különböző. Díszítésük tulipán, rozmaring, szomorúfűzfa.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Ezeket a fejfákat a temetőben felszámolták, illetve új síremlékekkel helyettesítették. Mivel a megmentett példányok néprajzi kincset jelentenek, számon tartja őket a Magyar Néprajzi Társaság és a Kriza János Néprajzi Társaság.

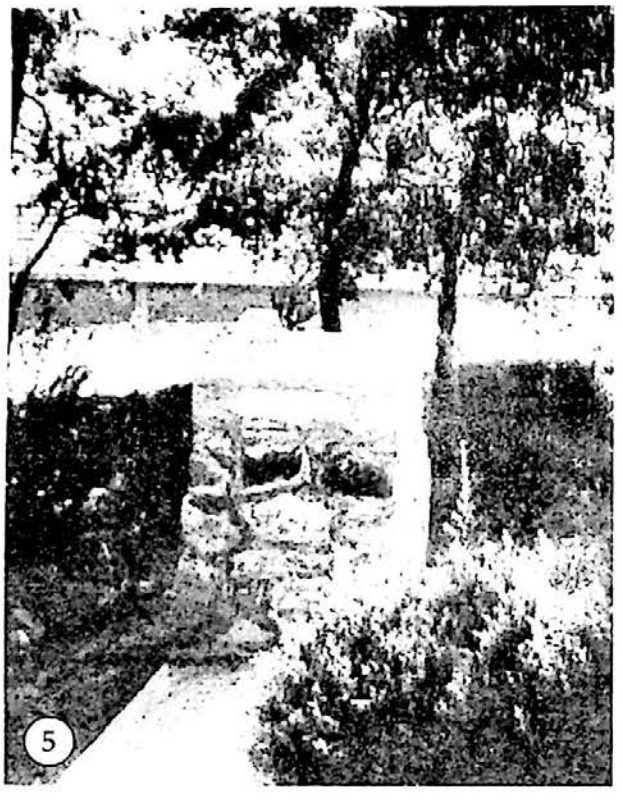

5

5. Millecentenáriumi emléktábla

A református temetőkertben található.

Szövege:

MILLECENTENÁRIUM
„Uram
Te voltál nékünk
hajlékunk nemzedékről,
nemzedékre"
Zsolt 90. 1
1996

Mérete: 44×56 cm, anyaga: gránit, terméskövekből összeállított, egy m magas talapzatra fektetve. Tizenegy tujafa van köréje ültetve. Tervezte Pálinkás Miklós. A helyi lelkész avatta fel.

Az emlékmű a cserkészek gondozásában van. Zászlótartóul is szolgál mikor új cserkészt avatnak.

6

6. Kopjafa a Partiumi Fórum tiszteletére

A református templom kertjében található. Felirata:

PARTIUMI
FÓRUM
1998 okt. 24
E. M. C. T.

A kopjafa 160 cm magas, anyaga keményfa, állapota jó.

A Partiumi Fórum alkalmából, a református egyházközség avatta fel, 1998-ban.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

7. Millenniumi kopjafa

A református templomkertben található, Barót testvérváros ajándéka. Felirata:

MEGFOGYVA BÁR
DE TÖRVE NEM
ÉL NEMZET
E HAZÁN
ÉRMIHÁLY-
FALVA
2001. OKT. 31.
AJÁNDÉKOZTA
BARÓT VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

Barót testvérváros készítette és adományozta 2001-ben. Mérete: 4 m ×24 cm×24 cm, felfele kissé elkeskenyedő, anyaga keményfa, három betonlépcsőbe ágyazva.

2001. október 31-én, a reformáció ünnepe alkalmából lett leleplezve. Az ünnepi istentiszteleten Balázsné Kiss Csilla lelkipásztor hirdetett igét. A kopjafa előtt Dukrét Géza, a PBMEB elnöke tartott ünnepi beszédet, majd a lelkipásztor mondott áldást. Az ünnepségen résztvett Torda Imre helyi polgármester, dr. Lunczer János alpolgármester, Albert Dénes Barót polgármestere, Nyakó József, a megyei RMDSZ közművelődési alelnöke.

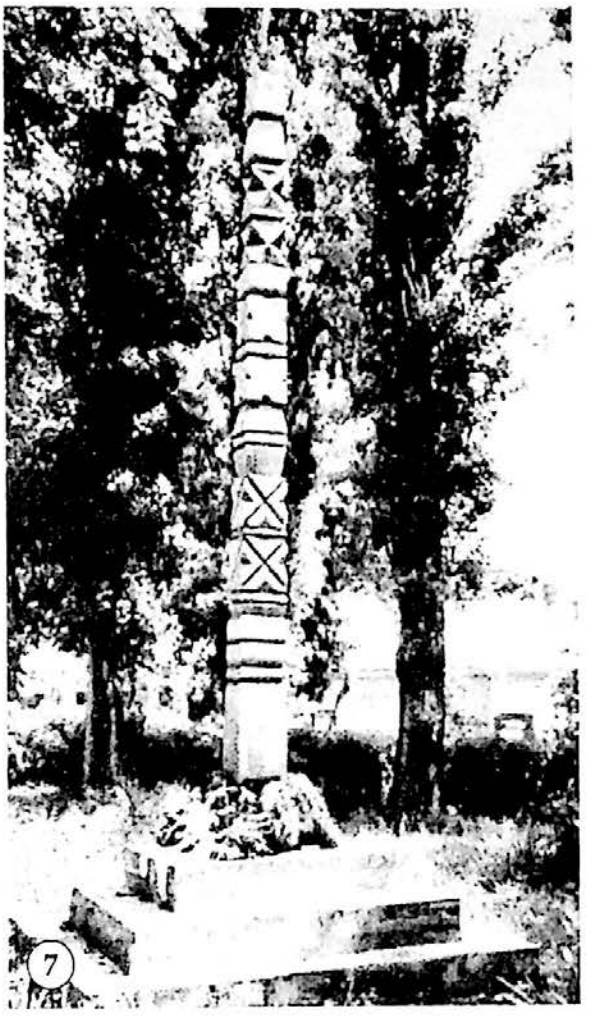
7

8. 1956-os emlékjel

A református templom kertjében állították fel.

Az emlékjelt Kiss Gergely helyi fafaragó készítette. A szögesdrótok közé szorított, szenvedő emberi testet jelképező alkotást egy 80 cm magas betonkockára helyezték. A talapzat oldalán elhelyezett kis márványtáblán csak '56 olvasható.

8

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2006. október 22-én avatták fel, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület által meghirdetett Forradalmi Emlékhét keretében. Az ünnepi istentiszteleten Balázsné Kiss Csilla lelkipásztor a hit erejéről prédikált. Az igehirdetés után a GGG Irodalmi Stúdió tagjai versösszeállítást mutattak be, Bokor Irén és Kiss Körösi Jolán tanárnők vezetésével. A rendezvény a templomkertben folytatódott. Avatóbeszédet Török László közgazdász mondott, aki tagja volt annak a csoportnak, akiket börtönnel büntettek. Az emlékjelt Kiss György és Török László leplezte le.

9. Máté Imre költő emléktáblája

A Bethlen Gábor utca 25. szám alatti házon van elhelyezve. Mérete: 60×40 cm, anyaga: fehér márvány.

1996. február 14-én avatta fel a Református Egyházkerület, RMDSZ, Ady-kör, Bihari Napló, Erdélyi Napló, a költő születésének 60. évfordulóján.

Az emléktáblát Gellért Gyula esperes vésette Nagykárolyban.

Máté Imre (1936–1989., Érmihályfalva): költő, könyvtáros. Székelyhídon érettségizett, majd az érmihályfalvai középiskola könyvtárosa lett. Első versét a nagyváradi Fáklya közölte 1956-ban. Ezt követően a Napsugár, Utunk, Korunk, Bányavidéki Fáklya, Szatmári Hírlap, Előre, Ifjúmunkás közölte verseit. Versei több antológiában láttak napvilágot. Önálló kötetei: *Látta ezt a fürge mókus* (gyermekversek, 1969), *Forgó táncban* (Forrás, 1973), *A nap kalapja* (gyermekversek, 1980), *Segíts meg emberségem* (Gábor Ferenccel és Számadó Ernővel közös kötet, 1984) (Borbély Gábor)

10. Máté Imre szobra

A Széchenyi téren látható. Felirata: Máté Imre 1936 – 1989

Két lépcsőből álló, két méter magas műkőből készült talapzaton helyezték el a költő bronz mellszobrát. Deák Árpád szobrászművész alkotása.

2011. december 11-én avatták fel. Az ünnepség a római katolikus templomban kezdődött, ahol a szentmise után Györfi József espres-plébános köszöntötte a megjelenteket. Szabó Ödön az RMDSZ megyei ügyvezető elnöke mondott beszédet. Ezután kivonultak a főtérre, ahol beszédet tartott Kovács Zoltán polgármester, Kelemen Hunor, az RMDSZ országos elnöke, művelődésügyi miniszter. A GGG Irodalmi Studió tagjai Máté Imre verseket,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

10

11

illetve Silye Judit a költő emlékére írt költeményét adták elő. Beszédet mondott még Cseke Attila szenátor, Szabó Ödön, Gavrucza Tibor ny. lelkipásztor, Pataki István költő. A szobrot Kelemen Hunor és Szabó Ödön leplezte le. Az ünnepség koszorúzással zárult.

11. Máté Imre-emlékjel

A Széchenyi téri szoborparkban található.

Kettéágazó fatörzs. A famunkát és a költő gravírozott portréját a helybeli Marcsó József Képzőművészeti Kör tagjai készítették: Kovács Éva, Farkas Ferenc, Kosztin László. Az emlékjel szintén gravírozott felirata:

Máté Imre
költő
1936–1989
„Szeressetek!"

2011. február 14-én avatták fel, a költő születésének 75. évfordulóján.

12. Máté Imre síremléke

Fekete gránit obeliszk síremléke a római katolikus temetőben található. Felirata egyszerű, név és évszám.

13. Petőfi Sándor látogatásának emléktáblája

A Széchenyi tér (főtér) 19. szám alatti tömbház oldalán van elhelyezve. Szövege:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

12

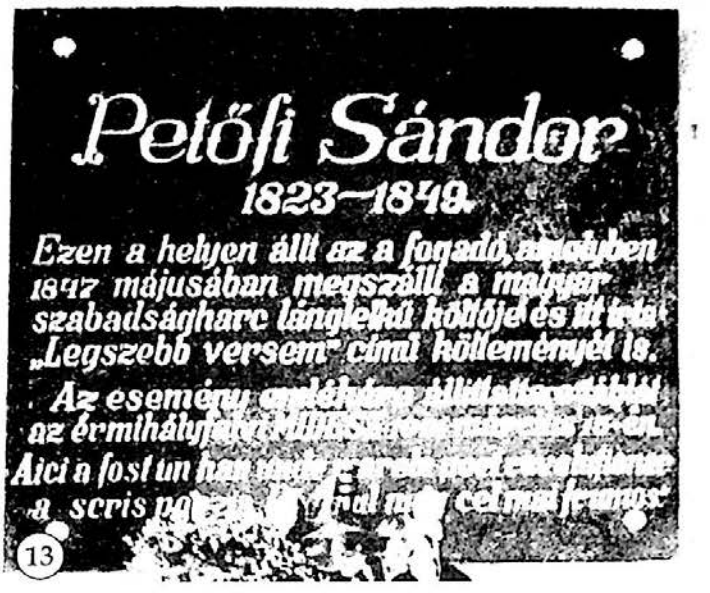

13

Petőfi Sándor
1823 – 1849
Ezen a helyen állt az a fogadó, amelyben 1847 májusában megszállt a magyar szabadságharc lánglelkű költője és itt írta „Legszebb versem" című költeményét is. Az esemény emlékére állíttatta e táblát az érmihályfalvi MIDESZ 1991. március 15-én.
Aici a fost un han unde marele poet revoluționar
a scris poezia „Poemul meu cel mai frumos".

Mérete: 65×65 cm, anyaga: fekete gránit, Dorka József és Pálinkás Miklós kőfaragómesterek készítették.

1991. március 16-án Kovács Zoltán RMDSZ-elnök és Kóti Mária MIDESZ-tag avatták fel. Utána Kovács Zoltán, Brúgos Zsuzsa, valamint Barna Erzsébet mondtak ünnepi beszédet. Minden évben itt tartják a Március 15-i ünnepséget.

14

14. Bocskai István szobra

A Széchenyi tér zöldövezetében áll, a város első köztéri szobra.

A mellszobrot Lavotka Géza szobrászművész – Sárospatakról – készítette műkőből és ajándékozta a városnak. A 128 cm magas, négyoldalú, felfelé keskenyedő, márványlapokkal borított talapzat két hatszögű, márványlapokkal borított lépcsőn helyezkedik el. Tetején egy kerek, tányérhoz

[Erdélyi Magyar Adatbank]

hasonló, 27 cm magas alapon helyezkedik el a 70 cm magas bronzszobor.

2000. szeptember 17-én avatták fel a fejedelem szobrát. Az egész napos program sporteseményekkel kezdődött. Hagyományosan ünnepi istentiszteletet tartottak mindkét felekezeti templomban. A református templomban Csűry István, egyházkerületi generális direktor hirdetett igét, majd Gede Mátyás lelkipásztor szólt a nap kiemelkedő eseményéről. A szoboravatáson Torda Imre polgármester beszélt Bocskai István fejedelem érdemeiről, majd közösen Székelyhídi Ágostonnal leplezték le a szobrot. Beszédet mondott Székelyhidi Ágoston, a magyar kormány nevében, Bocskai életét ismertette Bálint Enikő tanárnő, román nyelven pedig Szabó János tanácsos. Ünnepi beszédet mondott még Kapy István, az RMDSZ Bihar Megyei Szervezetének elnöke, Solymos József, Nagyböce járás (Szlovákia) alprefektusa, Szénási Ferenc, a nagyszalontai Bocskai Alapítvány elnöke, Kovács Zoltán, a helyi RMDSZ elnöke. A koszorúzás után a református és a római katolikus egyház összevont énekkara elénekelte a Szózatot.

15. 1956-os emlékmű

A Széchenyi téren állították fel a magyarországi forradalmat követő romániai megtorlásokban elítélt mihályfalviak emlékére.

A főnix madarat ábrázoló, három méter magas bronzszobrot a háta mögött álló hatalmas kőtömb tartja meg. A madár szárnyai lefelé zászlókban folytatódnak, melyek közül a baloldali lyukas zászlót jelképez. A két lecsüngő részt az 56-os szám köti össze.

A baloldali lecsüngő végén a következő felirat olvasható: ADJÁL A TÉ- / GED FÉLŐK- / NEK ZÁSZLÓT / MELYET FELE- / MELJENEK AZ / IGAZSÁGÉRT. / ZSOLT. 60/6

A jobboldali lecsüngő rész felirata: AZ / ÉRMIHÁLYFALVI / CSOPORT / EMLÉKÉRE / EMLÉKÜK / LEGYEN / ÁLDOTT / 2006

A szobortól jobbra egy román nyelvű táblát is elhelyeztek.

Alkotója Mihály Gábor magyarországi szobrászművész. A magyar kormány által kiírt pályázaton nyert összeget, a Városi Tanács saját keretéből egészítette ki.

Az emlékművet 2006. október 28-án avatták fel. A Szózat eléneklése után Kovács Zoltán polgármester köszöntötte az ünneplőket. Beszédet mondott Deutsch-Für

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Tamás magyarországi parlamenti képviselő, Cseke Attila államtitkár, Prókai Gábor a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának képviseletében, valamint Székelyhidi Ágoston, a Kárpát-medencei 1956-os Emlékbizottság elnöke. Az emlékművet Tőkés László püspök és Kovács Zoltán polgármester leplezte le, majd Mihály Gábor szobrászművész ismertette a főnix madarat ábrázoló alkotását. A szobor megáldása és megszentelése után a koszorúzás következett. A Himnusz és a Székely Himnusz eléneklése után a fiatalok műsora zárta az ünnepséget.

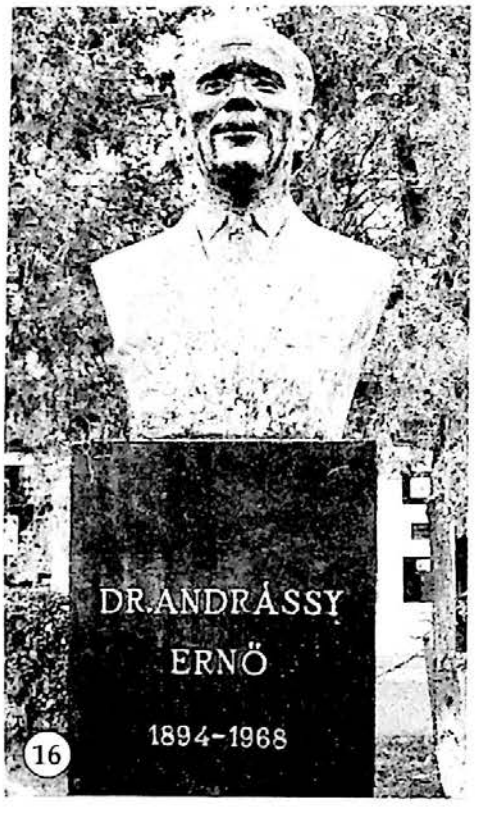

16. Dr. Andrássy Ernő mellszobra

A Széchenyi téren állították fel.

Másfél méter magas négyszögletű, fekete műkő oszlopon áll a kb. 80 cm magas mellszobor.

Mihály Gábor budapesti szobrászművész és Pálinkás Miklós kőfaragó alkotása. A szoborállítási folyamatot Torda Imre volt polgármester és Nánási Zoltán tanár indította el.

2008. október 5-én avatták fel, a Dióverő Szíp Napok keretében. Kint a téren Kovács Zoltán polgármester üdvözölte a megjelenteket és felolvasta a Helyi Tanács határozatát arról, hogy a város első díszpolgári címét dr. Andrássy Ernőnek adományozzák. Beszédet mondott Derzsi Ákos államtitkár. Jelen volt Andrássy Péter és Andrássy Balázs, Andrássy Ernő fia, illetve unokája. A szobrot Torda Imre és Kovács Zoltán leplezte le. Közreműködött a városi kórus és a GGG Irodalmi Stúdió.

17. Simonyi óbester emléktáblája

A római katolikus templom falán helyezték el.

Anyaga márvány. A felirat fölött bronz emlékplakett. 2004 augusztusában

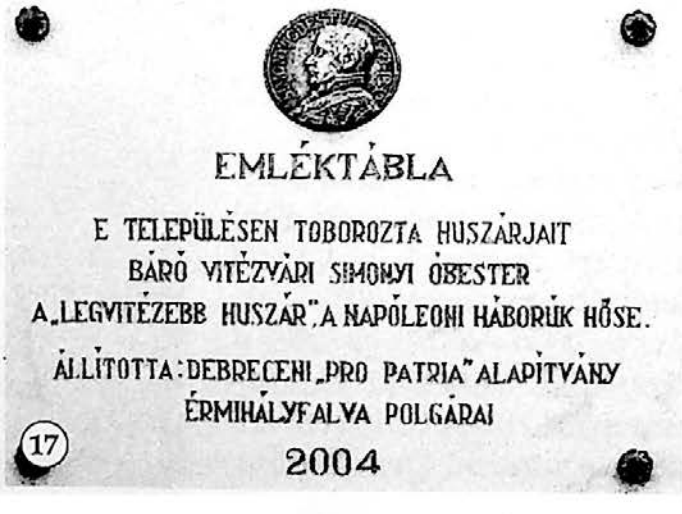

[Erdélyi Magyar Adatbank]

avatták fel. Tempfli József püspök és Emődy Dániel, a debreceni Pro Patria Alapítvány elnöke leplezte le.

18. Zelk Zoltán emléktáblája

A városi könyvtár külső falán található. 40×80 cm nagyságú márványtábla. A tábla közepén a költőt ábrázoló plakett van, amelyet Szilágyi Ferenc készített. Az emléktábla szövegét Pálinkás Miklós véste ki.

Az emléktáblát 2006. április 23-án avatták fel, a költő születésének 100., halálának 25. évfordulója tiszteletére, a helyi önkormányzat és a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság szervezésében. Közel százan gyűltek össze a városi könyvtár erre az alkalomra felújított épülete előtt. Kovács Zoltán polgármester üdvözölte a megjelenteket. Köszönetet mondott mindazoknak, akik hozzájárultak e felemelő rendezvény megszervezéséhez. Sóki Béla parlamenti képviselő Zelk Zoltán emberi nagyságáról beszélt, Dukrét Géza a költő életpályáját ismertette. Szilágyi Aladár, a Nagyváradi Ady Társaság elnöke szerint a határmentét zászlóerdő borítaná, ha mindenüvé zászlót tűznének, ahol nagyjaink születtek. Nagy öröm, hogy ez a zászlóerdő most egy új zászlóval gyarapodott. Az emléktáblát Sóki Béla és Dukrét Géza leplezte le. A leleplezés és a koszorúzás után a diákok szép műsort adtak elő a költő verseiből. A rendezvény állófogadással zárult a városháza dísztermében. A nap tiszteletére emléklapot és emlékfüzetet adott ki a polgármesteri hivatal.

Zelk Zoltán 1906. december 18-án született Érmihályfalván, a 20. század magyar költészetének egyik kiemelkedő alakja, kétszeres Kossuth-díjas és József Attila-díjas költő. Még csak féléves volt, amikor elköltöztek innen Szilágysomlyóra, majd Szatmáron és Budapesten élt. Életpályája nem volt mentes az ellentmondásoktól, akár a kor, amelyben élt. Életkörülményei és származása meghatározták, hogy a baloldali írók táborába tartozott. A háború alatt munkaszolgálatos volt, elhurcolták Ukrajnába, utána újságíró lett a Szabadság szerkesztőségében. Az 1956-os forradalom idején szerkesztője volt az írók memorandumának, ezért bebörtönözték.

Kitűnő költő, remek újságíró és szépprózaíró is volt. Számos verseskötete jelent meg, mint *Csuklódon kibuggyan a vér* (1933), *Alkonyi Halászat* (1954), *Meszelt égbolt* (1960-as évek), *Ahogy a kötéltáncosok* (1975). Ugyanakkor kitűnő gyermekverseket és verses meséket is írt. Mindig a tiszta mély érzések, a jó humor, nyíltszívűség és barátkozó készség jellemezte.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

S bár születésétől számítva csak egy fél évet élt itt, de szíve mindig idehúzta a szülőföldre. Baráti kapcsolatot tartott fenn Érmihályfalva másik nagy költőjével, Máté Imrével, aki többször meglátogatta Budapesten. 1981. április 23-án halt meg.

19. Emlékmű a 20. század hősei és áldozatai tiszteletére

A város régi, ma 1848. március 15. nevű parkjában található.

Felirata középen:

MONUMENTUL EROILOR ŞI MARTIRILOR SECOLULUI XX.
A XX. SZÁZAD HŐSEINEK ÉS ÁLDOZATAINAK EMLÉKÉRE.

1914 -1918
Dérer Ferenc
Dérer János
Dérer Lajos
Erdei György
Gyarmati József
Kecskés Sándor
Kelemen Károly
Kelemen Sándor
Kelemen Zsigmond
Kosztin Lajos
Kovách Gusztáv
Kovács Sándor
Máté András
Mátrai Árpád
Nagy Sándor
Orosz János
Orosz József
Petke István
Ruszkai Elek
Szabó József
Szalai Sándor
Szathmári Lajos
Vilmányi Imre
Zoltay András

1939 -1945
Bába Imre
Balla Sándor
Balogh Károly
Bárány Sándor
Baróti József
Baróti Sándor
Bernáth Ferenc
Biri János
Bíró József
Bíró Zsigmond
Bocsánszky Lajos
Czifra István
Czifra Károly
Csányi Sándor
Csomós Ferenc (D.)
Dienes Mihály
Dobos Lajos
Facsar Sándor
Gacsádi Sándor
Gazsi Imre
Gazsi József
Gombási Gábor
Gönczi András
Hager György
Halász József
Hegedüs József
Jámbor József
Juhász János
Kecskés András
Kecskés Sándor
Ifj. Kecskés Sándor
Keresztúri Lajos
Kiss József
Kiss Sándor
Kiss Zsigmond
Kovács Gábor
Kovács Imre
Kovács József
G. Kovács József
Kovács Lajos
Zs. Kovács Zsigmond
Marján János
Martin Mihály
Megyeri József
Nagy Imre
Nagy Károly
Palczer Géza
Páll Imre
Papp László
Ronyecz Mihály
Sáska János
Somogyi Imre
F. Somogyi Imre
Gróf Stumber Pál
Szabó Gábor
Szakál István
Szalai Imre
Székelyhídi Sándor
Szikszai József
Szilágyi I. István
Szilágyi István
Torda Barna
Torda Zsigmond
Tóth Ferenc
Újvári Sándor
Vajda Gyula
Vajda Imre
Vajda Sándor
Zih Károly
Zih Sándor

[Erdélyi Magyar Adatbank]

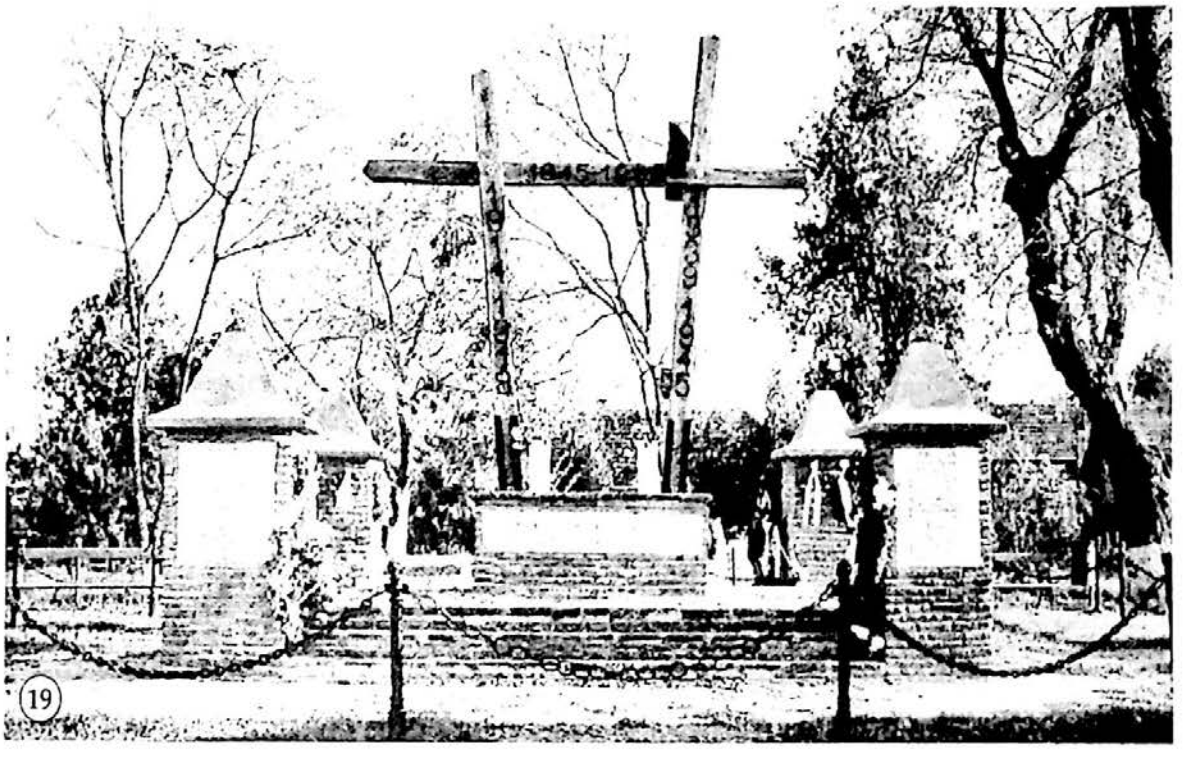

Az emlékmű mottója – Sütő András tollából: „... amikor mindenütt elfelejtettek, a szülőföldnek még mindig akad mondanivalója rólunk..."

A tervet Szilágyi Ferenc képzőművész, Érmihályfalva szülötte készítette, kivitelezését a helyi szakemberek végezték. Finanszírozását a polgármesteri hivatal, az RMDSZ, a református egyház és magánszemélyek vállalták.

Az emlékmű anyagául a rusztikus szürke bazaltkövet és a kocsányos tölgyet használta a művész. A durván faragott kő és a bárdolt fagerendák híven tükrözik a nehéz emberi sorsokat. Az építmény négy kőből rakott őrtorony által közrefogott keresztkompozíció. Az őrtornyok formájukkal utalnak mind a végvárakra, mind a lágerek őrtornyaira. A piedesztálra emelt központi kompozíció négy fagerendából áll, amely három egymásba kapaszkodó keresztet alkot. A két hatalmas állókereszt a két világháború elesettjeire emlékezik. Keresztgerendájuk közös, de ez képezi a harmadik, a fekvő keresztet, amely a kommunista diktatúra keresztje. A gerendába sütött évszámok az emberi bőrbe nyomott billogra is utalnak. A durva anyagból összeállított kompozícióból éles ellentétként világít ki a szépen csiszolt fehér márvány, amelyre aranyozott betűkkel a hősök és áldozatok nevei kerültek.

A több mint ezer elhurcolt és elgázosított izraelita nevében egy közös emléktáblát készítettek. A kommunista diktatúra két áldozatának táblája is megvan, de még nem kerülhetett fel a többi mellé.

Az emlékművet 2004. október 3-án leplezték le. A református templomban, ökumenikus istentisztelet keretében Tőkés László püspök mondott igét, majd Gergely István baptista prédikátor szólt az összegyűltekhez. Kovács Zoltán polgármester, egyházkerületi főgondnok ismertette az elvégzett munkálatokat. Az ünnep az 1848. március 15. téren

[Erdélyi Magyar Adatbank]

folytatódott, ahol az emlékmű is áll. Kovács Zoltán polgármester köszöntője után beszédet mondott Kövér László, a Fidesz politikusa, parlamenti képviselő, Pete István szenátor, Sarkady Zsolt képviselő, Szilágyi Zsolt képviselő. Szilágyi Ferenc, az emlékmű tervezője ismertette az alkotás szimbolikus jelentését. Az emlékművet a Vitézi Rend helyi tagjai leplezték le. Tőkés László püspök, Balázs Dénes, Balázsné Kiss Csilla református lelkészek, Györfi József római katolikus és Zorel Zima görögkatolikus tisztelendő, valamint Gergely István baptista lelkipásztor áldották meg. A Szózat eléneklése után Szilágyi Ottó, az emlékmű kivitelezésének mindenese hivatalosan is átadta a létesítményt Kovács Zoltán polgármesternek. Az esemény ünnepi szavalatokkal és énekekkel ért végett.

20. Kuthy Lajos emléktáblája

Az emléktábla a Márton Áron utcai (kerekeskúti), ma Bernáth József Református Iskola falán van elhelyezve.

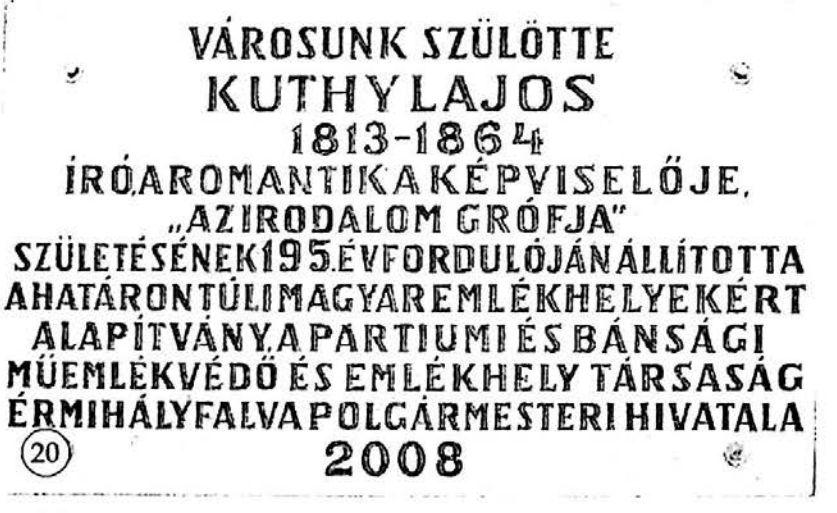

50x80 cm, fehér márvány. Balázs Jenő kőfaragómester készítette, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság megrendelésére. 2008. szeptember 7-én avatta fel, közösen a Határon Túli Magyar Emlékhelyekért Alapítvánnyal, a XIV. Partiumi Honismereti Konferencia keretében. Kovács Zoltán polgármester köszöntötte a megjelenteket, majd Kovács Rozália tartott táblaavató beszédet. Az iskolások rövid műsora után Dukrét Géza, a PBMET elnöke és Révász Gizella, a HTMEA elnöke leplezte le az emléktáblát. Az ünnepség koszorúzással zárult.

Kuthy Lajos próza és drámaíró, a romantika képviselője, „az irodalom grófja" 1813. január 9-én született Érmihályfalván. Édesapja és nagyapja is lelkipásztor volt, és a debreceni kollégium neveltjei. Ő maga is tizenkét éven át lakott és tanult ebben az iskolában. Írói munkásságában van néhány olyan ránk maradt műve, melyben debreceni diákévei nyomot hagytak. Ezután Nagyváradon jogot hallgat és nevelősködik. Bihar vármegye egyik országgyűlési követének patvaristája, joggyakornoka lesz. Itt Kossuth hírlapjába írogatott, ugyanakkor Lovassy Lászlónak, az ifjúság vezérének oldalán ő is szerepet játszott. Amikor az országgyűlést 1837-ben feloszlatták

[Erdélyi Magyar Adatbank]

és Lovassyt perbe fogták, a perben őt is vád alá helyezték, rövid börtönbüntetést is szenvedett. Szabadulása után egy ideig Kolozsváron az erdélyi országgyűlési hírlapot szerkesztette, majd 1838-ban Pestre költözik, ahol sima modora és írói sikerei révén egyszerre a főúri társaság kedvence lesz. 1838-ban az *Athenaeum*ban megjelent első novelláit számos elbeszélés, regény és dráma követte, ezek a művei Kuthyt csakhamar a legkedveltebb prózaírók sorába emelte. Az Akadémia 1843-ban, a Kisfaludy Társaság 1845-ben tagjai közé iktatta. Majd Batthyány Lajos gróf magántitkárának fogadta, és a gyáralapító társaság jegyzője lett. Most már maga is nagyúri életet folytatott, estélyein a főváros legjelesebb íróit s az előkelő világ számottevő alakját gyűjtötte össze. Részt vett Batthyány gróf oldalán a pozsonyi országgyűlésen, s a szabadságharc alatt miniszterelnöki irodaigazgató, majd a belügyminisztériumban osztálytanácsos lett. Világos után rövid ideig bujdosott, majd önként jelentkezett a hatóságoknál. Behódolt az önkényuralomnak. Mikor megélhetési gondjai miatt 1853-ban megyei főbiztosságot vállalt, közönsége és írótársai egyaránt elfordultak tőle. Önmagával meghasonlottan tönkremenve élte utolsó éveit, 1864. augusztus 27-i haláláig. A Révai Nagy Lexikon Kuthy Lajos írói tevékenységét így összegezi: „Mint írónak az a jelentősége, hogy novelláiban és regényeiben nagy sikerrel rajzolta a magyar világot és életet és stíljével hatott az elbeszélő próza fejlődésére." (Kovács Rozália)

21. Bernáth József emléktáblája

A Márton Áron utcai Bernáth József Református Iskola falán található.

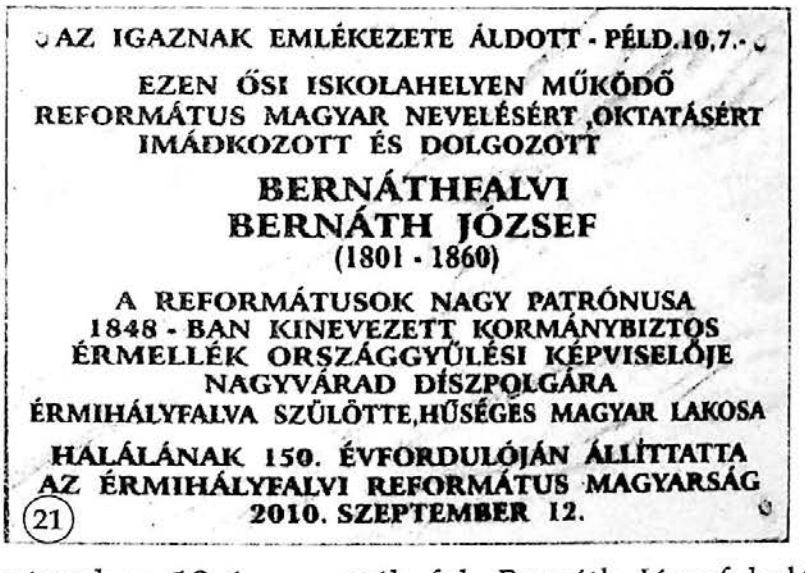

2010. szeptember 12-én avatták fel, Bernáth József halálának 150. évfordulóján. Ugyanakkor újraavatták a református iskolát is. Igét hirdetett Csűry István püspök, majd Kovács Zoltán főgondnok, polgármester ismertette a helyi református oktatás történetét. Beszédet mondott Pető Csilla parlamenti képviselő, korábbi tanfelügyelő. Majd a Vitézi Rend tagjai vezették az egybegyűlteket az egykori leány-, ma ismert nevén a Kerekeskúti iskolához, amely ezután a Bernáthfalvi Bernáth József nevet

[Erdélyi Magyar Adatbank]

viseli. A kapu előtt beszédet mondott Balázsné Kiss Csilla lelkipásztor és Csengeri Csongor igazgató. Majd az avatószalag elvágásával leleplezték az emléktáblát is.

22

22. Lármafa

A Bernáth József Református Iskola udvarán állították fel.

Az egykori Bernáth-kastély kertjéből való fatörzsön lévő márványtáblára nyolc fontos évszám van vésve: 896, 1000, 1390, 1703–11, 1848–49, 1920, 1956, 2010.

A református templomban Balázsné Kiss Csilla tartott ünnepi istentiszteletet. Utána a Szenczi Molnár Albert és a Musica Sacra kórusok előadása következett. Kossuth Lajos „üzenetét" versben és énekben az Aranykapu Református Napközi apróságai adták át. Kovács Zoltán polgármester tartott ünnepi beszédet.

23. Polgármesterek emléktáblája

A Polgármesteri Hivatal dísztermében található két gránittábla.

Alatta nevek következnek, mellettük az az időszak, ameddig polgármesterek voltak.

1945–1989 között 17 néptanácselnök követte egymást.

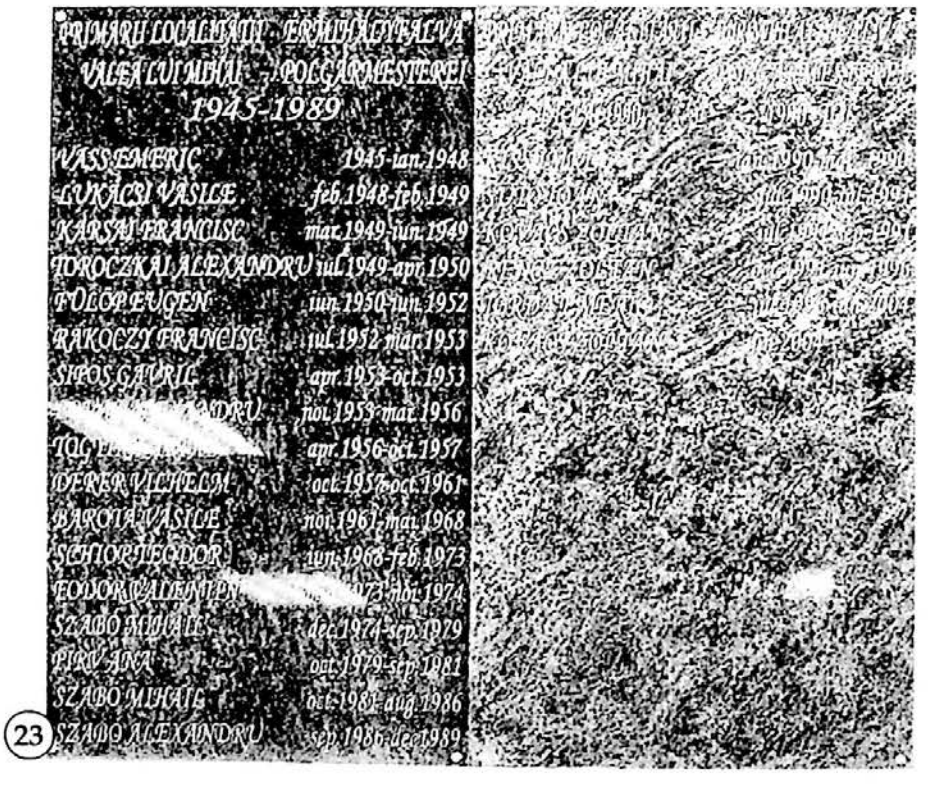

23

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A másik tábla hasonló felirattal, az 1990 utáni polgármesterekkel. A mai napig hat polgármester tevékenykedett Érmihályfalván.

24. Tótfalu emléktáblája és kettős kereszt

A római katolikus templomtól nem messze áll a tótfalui kiskápolna. A kegyhelyt a helyi önkormányzat restauráltatta. A kápolnát a Szlávy család építtette 1818-ban. Az ide telepített tótok lassan beolvadtak a magyar közösségbe. Tótfalu megalapításának emlékére (bár sokak szerint ez a Tótfalu nem az a település, amelyet 1329-ben alapítottak), illetve a kápolna építésének tiszteletére emléktáblát avattak **(24a).** Felirata:

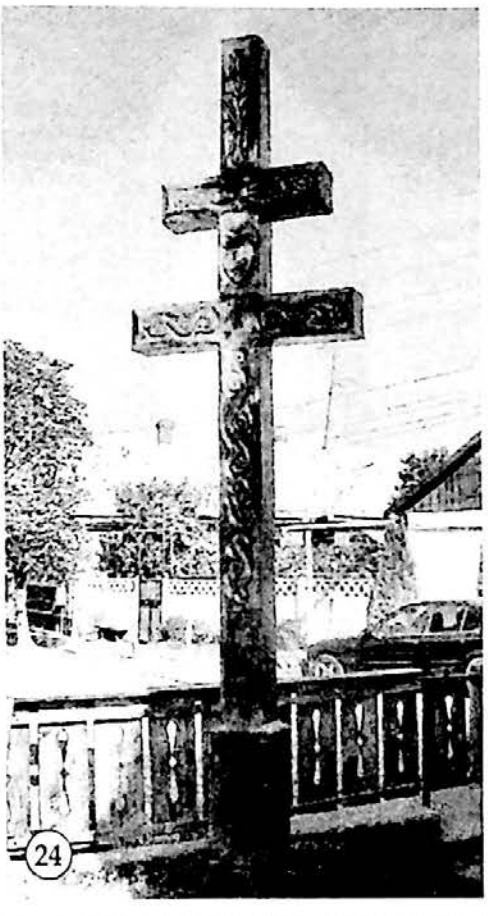

TÓTFALU
- 1329 -
KISKÁPOLNA
1818
SZLÁVY-család

A márványtáblát egy kőtömbre erősítették.

2011. október 2-án avatták fel, a Dióverő Szíp Napok rendezvényének keretében. Ugyanakkor egy kettős, Szent István-korára jellemző keresztet is állítottak.

25. A Bujanovics-család kriptája

A római katolikus temetőben található.

A kripta mérete 2,50×8,50×3,20 m, 10×10 méteres kovácsoltvas kerítés övezi. Az épület anyaga beton és tégla, rajta a bejárat körül öt márványtábla.

A táblák szövegei:

1. tábla, 40×120 cm címer, alatta:

AGG-TELEKI
BUJANOVICS
CSALÁD SÍRBOLTJA
MELYBEN FELEDHETETLEN
DRÁGA HALOTTAINK
BÉKÉBEN NYUGODJANAK

2. tábla, 40x30 cm

AGG-TELEKI
BUJANOVICS BÉLA
SZÜL. 1852. MEGH. 1928.
BUJANOVICS BÉLÁNÉ

[Erdélyi Magyar Adatbank]

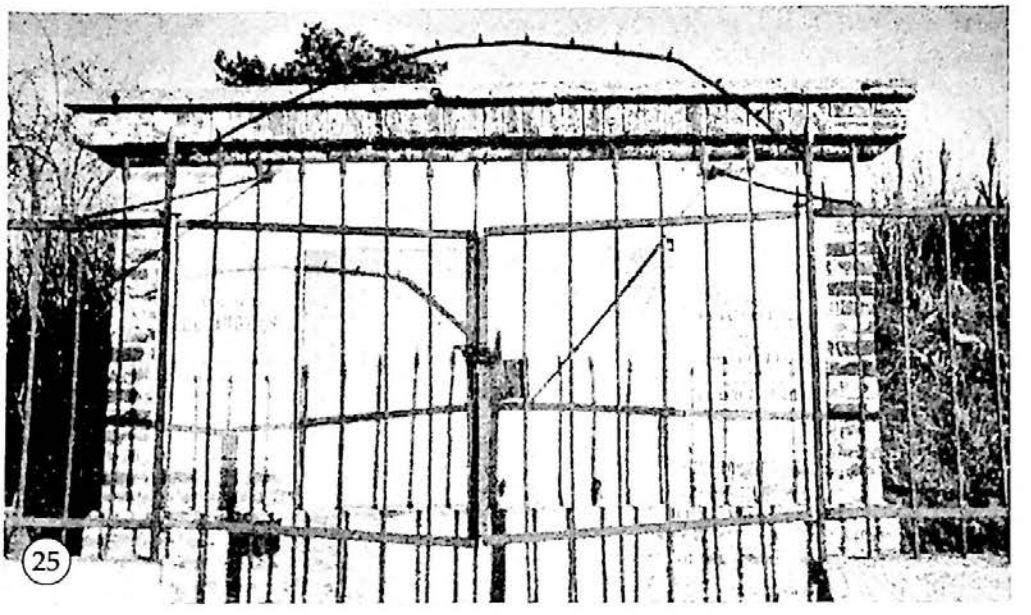

3. tábla, 40×30 cm

AGG-TELEKI
BUJANOVICS RUDIKA
SZÜL. 1925. FEBR. 15 MEGH.1935.
MÁRC. 9.

4. tábla, 40×30 cm

AGG-TELEKI
BUJANOVICS RUDOLF
1882. MÁRC. 17 – MEGH. 1962.
JUL.22.
BUJANOVICS RUDOLFNÉ
SZÜL. 1899. MÁRC. 8 – MEGH. 1966.
DEC. 25.

5. tábla **(25a)**, 40×1,20 cm
címer, alatta:

NAGY-MÉLTÓSÁGÚ
AGG-TELEKI
BUJANOVICS ÁGOST
CS. ÉS KIR. KAMARÁS, NY.
ALTÁBORNAGY
ÉS TÖBB M. REND-VITÉZE
SZÜL. 1818. MEGH. 1894.
BUJANOVICS RUDOLF
48-AS HONVÉDTISZT V. ORSZ. GY.
KÉPV. M. BIZ. TAG.
SZÜL. 1814. MEGH. 1876.
BUJANOVICS FRIGYES
48-AS NEMZ. ŐR TISZT ZEMPL.
VRM.
EGYK. TÁBLABÍRÁJA M. BIZ. TAG.
SZÜL. 1811. MEGH. 1906.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A Bujanovics (Ágteleki)-család Szabolcs vármegyéből származik, nevét a szabolcsi Ágtelek helységtől vette. Ágoston 1848 előtt az eperjesi kerületi tábla jegyzője. Biharban a 19. század első felében szereztek birtokot, előbb Értarcsán, majd Érmihályfalván. „Bujanovics (Ágteleki) Frigyes törökverő horvát nemesek ivadéka. Nagyapját Martinovicsékkal egy időben nyakazta le a hóhér, tizenöt testvére közül pedig kettőnek a sorsa Jókai Mórnak kínált életanyagot A kőszívű ember fiai megírásához. Ugyanis bátyja, Rudolf honvéd hadnagyként Guyon Richard ezredes oldalán rohamozta meg a Branyiszkói-hágót 1849. február 5-én, Schlick osztrák tábornok oldalán harcoló öccse, Ágoston ellen. A forradalmár Rudolf minden áron meg akart vívni a császárpárti Ágostonnal, de a fiatalabbik testvér elkerülte a bátyjával a személyes összecsapást. A szabadságharc leverése után Rudolfra bujdosás várt és börtön, Ágostonra pedig fényes katonai karrier. A Radetzky-huszárok élén győzelmet aratott a „lázadó" olaszokon. Pályáját altábornagyként, Ferenc József bizalmasaként fejezte be. A két fivér negyedszázad elteltével találkozott ismét, amikor ketten örökölték anyai ágon az érmihályfalvai Haller-uradalmat. Egyikük sem nősült meg, s a két, immár megbékélt agglegény három esztendőt élt együtt a birtokon, Rudolf tragikus haláláig. A 65 éves hadastyánt saját megveszett kutyája tépte szét, harminckét sebet ejtve rajta. A tábornok pedig magas kort ért el, megérte a millenniumot." (Szilágyi Aladár, a Bihari Napló Kalendáriuma, 74 old. 1997.)

26. Ippi és érkeserűi dr. Fráter Gáspár síremléke

A Fráter-család a Dobra nemzetségből származik és tagjai már 1275-ben mint várjobbágyok kaptak nemességet. 1500 körül az akkori Kraszna megyei Ippről veszik az ippi előnevet. Címerük már 1582 óta ismert, míg a családtagok Biharban, kimutathatóan csak 1654 óta. Ekkor kapták Bélmező és Érkeserű nevű birtokukat, ez utóbbiról vették fel második előnevüket. A család bihari ágából már 1605-ben István, szentjobbi kapitány és ítélő-

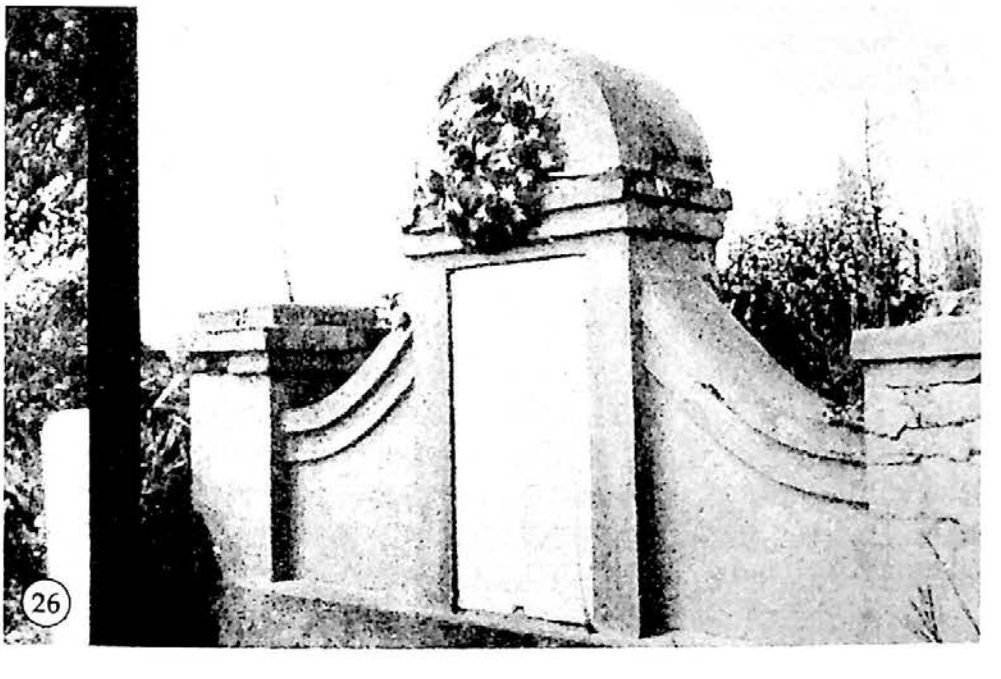

[Erdélyi Magyar Adatbank]

mester volt, Pál pedig 1654 körül II. Rákóczi György alatt hajdúkapitány, Mihály 1833–37 között alispán, Alajos pedig 1848-ban honvédtiszt. A család tagjai között találunk képviselőt, kamarást, ügyvédet, vagy olyanokat, akik birtokukon gazdálkodtak. (Kordics Imre: Sírok, sírjelek a Várad-Olaszi temetőben, 35. old.)

27. Az Andrássy-család kriptája

A római katolikus temetőben áll. Itt nyugszik dr. Andrássy Ernő az Érmellék utolsó polihisztora.

Dr. Andrássy Ernő (1894. április 10., Szalacs – 1968. május 1., Érmihályfalva): orvos, régész, ornitológus, numizmatikus, múzeumigazgató. Ősei Székelyföldről, Csíkból származtak. Középiskoláit Szatmáron végezte (1912), orvosi diplomáját Budapesten kapta meg (1918). A debreceni Bábaképző Intézetben dolgozott, majd hazament Érmihályfalvára (1919) és átvette apja rendelőjét. Körorvos 1926-ig. Gyógyító munkája, orvosi hitvallása legendássá tette alakját a környéken. A Magyar Párt érmihályfalvi tagozatának elnöke, a helyi római katolikus egyház világi bizottságának elnöke, városi tanácsos. Minden téren harcolt a nemzetiségi és vallási megkülönböztetés ellen. A háborús időszakban erején felül küzdött a különböző betegségekkel. *Gyógynövényekről és a népi gyógymódokról* írt munkáját kéziratos formában terjesztették. Mivel harca, hogy városának kórházat létesítsen, hiába való volt, így saját házában két szobát rendezett be, négy-négy ággyal. 1945 után csak hivatásának és gyűjtőszenvedélyének élt. A helybeli gimnáziumban egészségtant tanított. Az iskolának adományozta több mint 220 darabból álló ásványgyűjteményét. Minden csütörtökön előadást tartott a kultúrotthonban egészségügyről, irodalomról, régészetről, természetvédelemről. Háromfelvonásos parasztoperettet írt, *Dalol a falu* címen, melyet be is mutattak (1958). Valóságos polihisztora volt

[Erdélyi Magyar Adatbank]

az Érmelléknek. Képzőművészeti, őslénytani, ornitológiai, oológiai, numizmatikai, régészeti és történelmi kutatásai nemzetközi tekintélyt vívtak ki. Feltárta a Petőfi-emlékeket Érmihályfalván és Szalacson. Gyűjtötte az Érmellék népi hagyományait, a népi gyógymódokat. Szorgalmazta a népi tárgyak gyűjtését a székelyhídi múzeumban. Munkájának fontos része volt a műemlékek megmentése. Mint ornitológus 1934-től a londoni oológus klub, a stocholmi tudományos intézet, a berlini Kricheldorf, a budapesti Madártani Intézet tagja volt. Létrehozta Románia legnagyobb, több mint 12 500 darabból álló madártojás-gyűjteményét. 61 fajta vonuló és 111 fajta itt fészkelő madárról végzett megfigyeléseiről készített feljegyzéseket. Levelezésben állott a világ ornitológiai állomásaival és az innen kapott adatok segítségével madárvonulási térképet készített. Az Érmellék madárvilágáról készített összefoglaló munkáját a Budapesti Madártani Intézet Aquila című folyóirata közölte le, 1956–1957-ben. Több mint száz madarat gyűrűzött meg, s az Érmelléken átvonuló gyűrűzött madarakról számos tudományos intézetnek küldött értesítést. Hatalmas numizmatikai gyűjteménye volt, amely saját ásatásaiból, ajándékozásokból, vásárlásból származott. Sok ezer darabból álló gyűjteményében volt 675 db 14–16. századi érmihályfalvi ezüstpénz-lelet, 1700 db 16. századi értarcsai ezüst dénár és garas-lelet, római pénzérmék. Az arany- és ezüstérmék miatt sokszor perbe fogta a kommunista hatalom. 360 ezüstpénze a nagyváradi múzeumba került. 1952-ben megnyitott múzeumában óriási mennyiségű, páratlan értékű régészeti lelet volt kiállítva. Mindent szerény orvosi jövedelméből fizetett: ásatásokat, felvásárlást, tárolók készítését. Saját pénzén végeztetett ásatásokat Ottományban, Szalacson, Gálospetriben, Értarcsán, Érmihályfalván, Érsemjénben, Érselénden, Érkeserűben, Éradonyban, ahol pattintott kőkorszaki, újkőkorszaki, rézkori, bronzkori településeket és temetőket, vaskori kelta és szarmata leleteket, gepida településeket tárt fel. Éradonyban, Érkeserűben avar temetőket, Szalacson, Érselénden, Gálospetriben honfoglalás kori leleteket mentett meg, de feltárt 12–13–14. századi elpusztult települések maradványait. Ottományban 1920-ban kezdte meg a feltárást, 1924–1928 között Roska Márton vezetésével folytatta. A minoszi műveltség után ez a másik nagy övezete a bronzkori műveltségnek, melyet ottományi kultúrának neveztek el. A Kolozsvári Történelmi Múzeum részéről Mircea Rusu, a nagyváradi múzeum részéről Ordentlich Iván folytatta az ásatást. A Román Tudományos Akadémia szerződést kötött Andrássyval az ásatások közös finanszírozására, 2–2 ezer lejjel, és a feldolgozott leleteket a Dr. Andrássy Múzeumban helyezték el. Az ottományi, majd a szalacsi, szilágypéri, székelyhídi ásatások igazolták Andrássy elméletét, hogy az Érmellék sűrűn lakott szállásterülete volt az ottományi műveltséget hordozó bronzkornak. Több mint harminc éven át gazdagította múzeumi gyűjteményét. 1951-ben, kérésére, állami támogatást kapott múzeumi berendezésekre. Kérésére az eddig gyűjtött anyag saját tulajdonában maradhatott, csak az ezutáni gyűjtés került állami tulajdonba. 1952. október 19-én volt a Dr. Andrássy Múzeum hivatalos megnyitása,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

saját lakásában. Másnap megalakították a múzeumi bizottságot, elnöknek dr. Andrássy Ernőt, bizottsági titkárnak László Gyulát választották meg. 1955-ben a rajoni művelődésügyi osztály kinevezi igazgatónak. Fizetését teljes egészében a múzeum fejlesztésére használta fel. 1952-ben múzeumi jelentésében 1924, 1954-ben már 2425 tárgy szerepel. 1957 végén a leltárba beírt tárgyak száma elérte a 3354, a régipénz az 1456 darabot. Az Akadémia felkérésére megírta az *Érmellék Régészeti Repertóriumát*. Publikálására már nem kerülhetett sor. Tudományos pályáját derékba törte az 1956-os magyar forradalom romániai retorziója. 1958. július 25-én letartóztatják hazaárulás és az önálló Erdély megalakítására való felbujtás és lázítás koholt vádjával. Pitești és Dés börtönében sínylődött. Életfogytiglani börtönbüntetését 1962-ben húsz évre csökkentették, majd 1963-ban a szamosújvári börtönbe szállítják, ahonnan 1964-ben szabadul. Közben lakását kifosztották, múzeumi gyűjteményét és négyezer kötetes könyvtárát a nagyváradi múzeumba szállították. Haláláig orvossegéd az érmihályfalvi szülőotthonban.

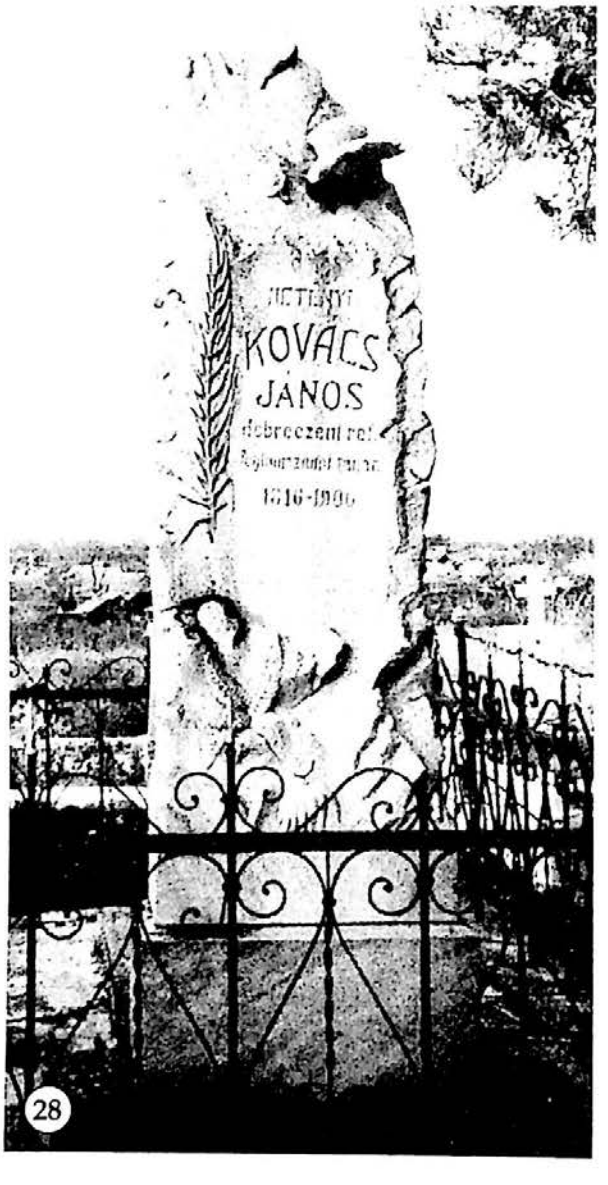

28. Hetényi Kovács János síremléke

A római katolikus temetőben található, az Andrássy család kriptája mellett.

Szövege:

HETÉNYI
KOVÁCS
JÁNOS
debreczeni ref.
főgimnáziumi tanár
1816 – 1906

Mérete: 180×65 cm. Díszesen faragott síremlék, kovácsoltvas kerítéssel bekerítve.

Kovács János (1816., Szeghalom – 1906., Szalacs): tanár, természettudós, Afrika-kutató. A Debreceni Kollégiumban, majd a berlini egyetemen tanult. Később Geszten, gr. Tisza Lajos legkisebb fiának, Tisza Domokosnak a nevelője. Kapcsolatban állt a magyar tudományos madártan megalapozójával, Petényi János Salamonnal (1799–1855), volt evangélikus lelkésszel, akivel 1854-ben Gesztről indultak a Bihar megyei természetrajzi kutatóútra.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Nevük ma is olvasható az Igric-barlang falán. 1855-ben Tisza Domokossal Afrikába is eljutott és értékes tárgyakat hozott magával. 1856-tól, negyven éven át tanított a Debreceni Református Kollégiumban, görög nyelvet, latint és természetrajzot. Egyszemélyben volt a természetrajzi gyűjtemény őre és tudományos fejlesztője. Kutatóként két élő fajt és két ősfajt fedezett fel. 1896. szeptember 20-án vonult nyugdíjba, a Magyar Természet Tudományi Társulat és a Bécsi Geológiai Társaság tagjaként. Szalacsra költözött leánya családjához, dr. Andrássyékhoz. Járta az Érmelléket, ahová rendszeresen magával vitte unokáját is. Oktatta, nevelte a gyermek Andrássyt. Olyan alapot kapott nagyapjától, amire később csakis a tudományos igényességű kutatásokkal lehetett maradandót építeni. Szalacson halt meg 1906-ban. Később, amikor felépül az Andrássy család kriptája, exhumálják és a családi kripta szomszédságában helyezik örök nyugalomra. (Borbély Gábor)

29. Fekete Károly festőművész síremléke

A síremlék a római katolikus temetőben található.
Szövege szemben:

FAMILIA
FEKETE
ÖLYÜS SÁNDOR
SZÜL. 1925 MEGH. 1997
ÉS NEJE
ÖLYÜS SÁNDORNÉ
SZ. CSORDÁS ERZSÉBET
ÉLT 53 ÉVET
MEGH. 1977 JÚN. 29.
BÉKE PORAIKRA!

Oldalt:

ITT NYUSZIK
FEKETE LÁSZLÓ
ÉLT 69 ÉVET
ÉS NEJE SZÜL.
KARDOS ILONA
ÉLT 64 ÉVET
GYERMEKEI MATILD
ÉLT 27 ÉVET
FEKETE JÁNOS
ÉLT 42 ÉVET
FEKETE KÁROLY
FESTŐMŰVÉSZ
ÉLT 83 ÉVET
ÉS NEJE
CSORDÁS PIROSKA
ÉLT 60 ÉVET

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A szobor talapzata egy 80×80 cm-es és két méter magas, összecementezett terméskövekből áll. Ezen található az emléktábla, amely 40×30 cm-es fehér márvány. Az oszlop tetején pedig egy egyméteres szobor. Kerete 4,8×3 m cement és mozaik, oldalán terméskövekkel. Három lépcső vezet fel az síremlékhez, a lépcsők mellett egy 20×10 cm-es kis fekete táblán a következő felirat:

PLANUL DE SZABO J
SCULPTOR ORADEA
EXECUTAT DE RÁCZ D
CONSTRUCTOR VALEA
LUI MIHAI 1937

Fekete Károly (1898–1981, Érmihályfalva): festőművész. Az újkori magyar festészet iskolateremtő közösségében, a nagybányai művésztelepen, majd a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult. Réthy István, a Képzőművészeti Akadémia rektora felismerte művészi tehetségét, barátjává fogadta és pártfogolta. Mesterei és barátai voltak olyan nagy művészek. Mint Iványi-Grünwald, Csók, Thorma, Szabó István. Pirk Jánossal közösen festették 1931-ben az érmihályfalvi római katolikus templom szentélyének 7x7,5 m nagyságú, hatalmas falképét. Az 1956-os magyarországi forradalmat követő bosszú- és megfélemlítési hadjárat során, 1958-ban őt is letartóztatták. 1964-ben szabadult. A szülőföld különös szépségű tájait elevenítette meg, ragyogó színpompával, sajátos vonásokkal. (Borbély Gábor)

30. Vajda Gyula hősi halott síremléke
A református temetőben áll.

Felirata:

E SIREMLÉKET EMELTETTE
BÁNATOS SZÜLEI ÉS TESTVÉRE
VAJDA GYULÁNAK
KI HŐSI HALÁLT HALT
UKORINOVI CSATÁBAN
1944 JUL. 26. 25 ÉV. KORÁBAN
BAJTÁRSAI
ÖRÖKNYUGALOMBA HEJEZTÉK
PASZIENCÁN
OTT ÁLMODIK HAZÁNK
BOLDOGABB ÉS SZEBB
JÖVÖJÉRÖL
EMLÉKE ÖRÖKKÉ MEGMARAD
SZÜLEI ÉS TESTVÉRE SZIVÉBEN
VAJDA ZSIGMOND 1890-1958
ÉS NEJE
KOVÁCS ILONA 1893-1965

Kőtalapzaton áll, anyaga gránit, felső részén az elhunyt fényképe.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ÉROLASZI – OLOSIG

SZÉKELYHÍD – SĂCUENI KÖZSÉG

1. Emlékhely az 1848-as hősök tiszteletére

A református templomkertben található.

Felirata:

Isten / áldd / meg / hőseink /
emlékét / 1848 – / – 1998 /
– 150 év –

Csónak alakú fejfa, amely hagyományos az Érmelléken. 170 cm magas, akácfából faragták, melyet betonalapzaton helyeztek el.

Kiss Sándor helybeli ezermester faragta, a feliratot Óláh Árpád népi fafaragó készítette. 1998. március 15-én avatta fel a református egyházközség, a szabadságharc 150. évfordulója tiszteletére.

Minden március 15-én ünnepséget szerveznek és megkoszorúzzák az emlékművet.

1

2. Emléktábla

A református templom torony alatti bejárata mellett, a külső falon áll. Mérete 30×40 cm, anyaga fehér márvány. 2000. május 28-án avatta fel az egyházközség. A héber felirat: örök emlékül.

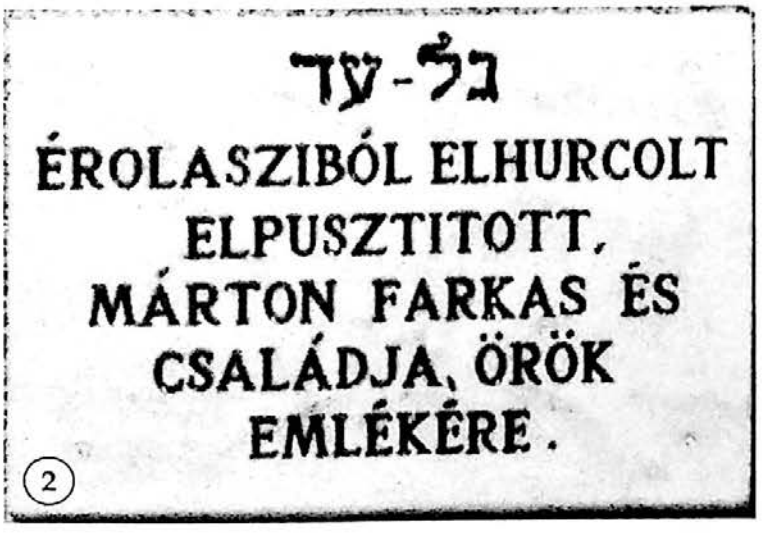

2

[Erdélyi Magyar Adatbank]

3. Régi pecsétek emléktáblája

A református templom falán, a bejárat mellett van.

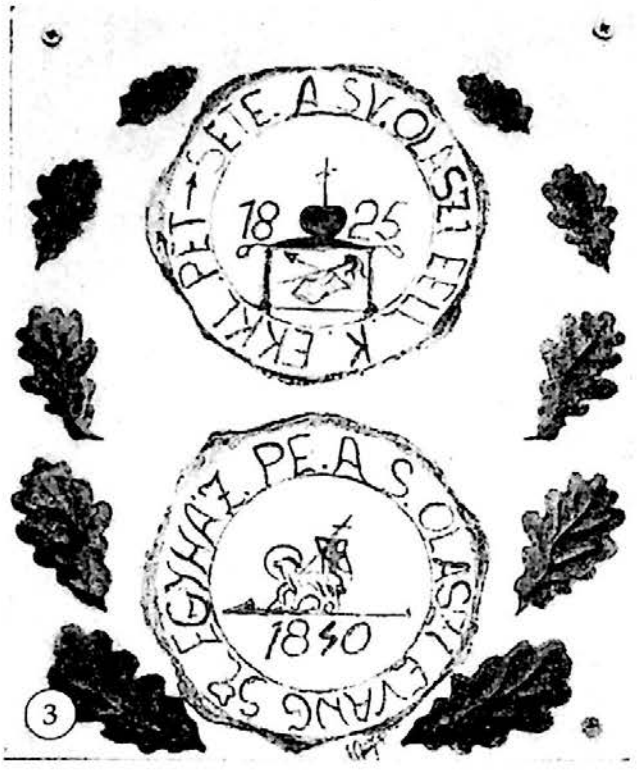

3

A pecsétek körfeliratai a következők:

A felső:
SETE. A SV. OLASZI EELL. K.
EKKL. PET

Középen egy karddal átszúrt szív az 1825-ös évszámmal, alatta nyitott könyv.

Az alsó:
PE A S. OLASZI EVANG SZ
EGYHÁZ.

Középen a református egyház emblémája a zászlós báránnyal, alatta az 1840-es évszám.

40×60 cm nagyságú márványtábla.

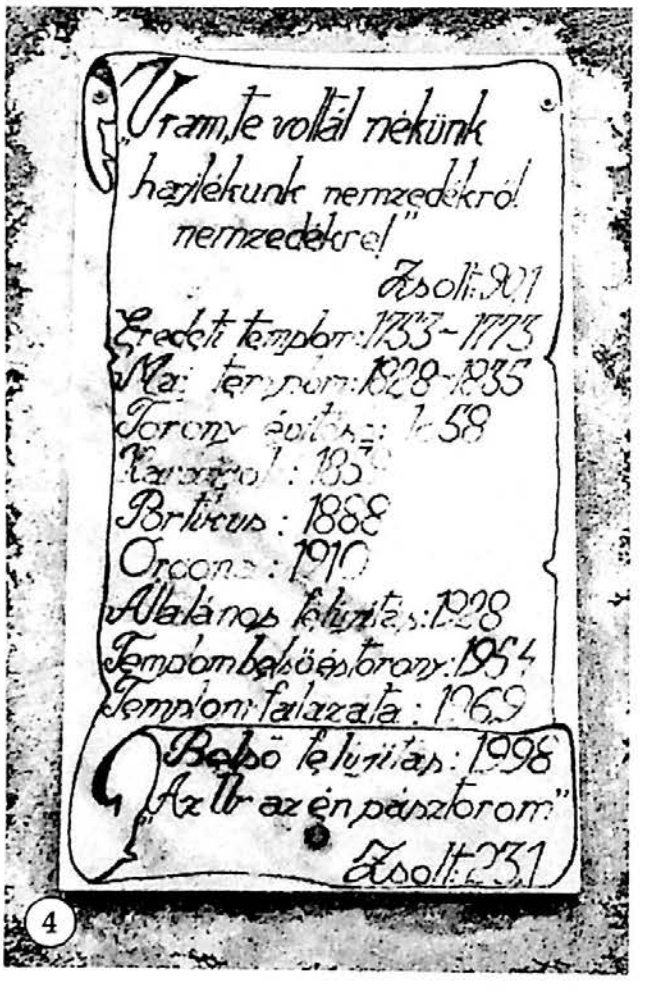

4

4. Építési emléktábla

A református templom falán, a bejárat mellett látható.

Felirata:
„Uram Te voltál nékünk
hajlékunk nemzedékről
nemzedékre"
Zsolt: 90.1
Eredeti templom: 1753–1773
Mai templom: 1828–1835
Torony építése: 1858
Harangok: 1859
Portikus: 1888
Orgona: 1910
Általános felújítás: 1928
Templombelső és torony: 1954
Templom falazata: 1969
Belső felújítás: 1998
„Az Úr az én pásztorom"
Zsolt: 23.1

40×80 cm nagyságú márványtábla.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

5. Világháborús emléktábla
A református templom falán, a bejárat mellett látható. 30×40 cm nagyságú márványtábla.

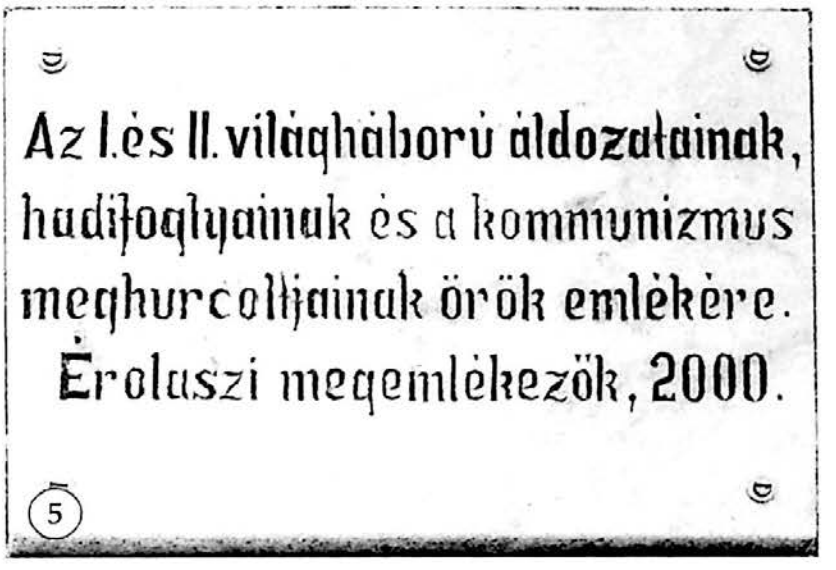

ÉRSELÉND – ȘILINDRU
ÉRSEMJÉN – ȘIMIÁN KÖZSÉG

1. Adományozási emléktábla
A református templom belső falán van elhelyezve.
Szövege:

LEGYEN ÖRÖK EMLÉKE
ÖZV. RÉKÁSI SÁNDORNÉ
SZÜL. GALI MARGIT
Az Érselindi Ref. Templom és
annak harangjára
És úr asztalához egy drb. arany
pohárt
33200 LEU
Szeretett adománya
VERES BÁLINT
Gondnok készitette 1938 ba

Mérete: 40×40 cm, anyaga: gránit.
A táblát eredetileg 1938-ban avatták fel a régi imaházban. Az új, 1919-ben épült templomban, a torony alatti helyiségben helyezték el. Rékási földbirtokos adománya.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2. Világháborús emlékmű

Kb. négy méter magas, műkőből készült emlékmű, rajta fekete gránitlap. Felirata:

A II. VILÁGHÁBORÚ
ÉRSELÉNDI ÁLDOZATAINAK
EMLÉKÉRE
ANTOS GYULA
ANTOS JÓZSEF
BALOGH MIHÁLY
BARNA FERENC
BIGUC GYULA
BIGUC JÁNOS
BODNÁR IMRE
CIFRA LÁSZLÓ
CZENKE GYÖRGY
CSERVÁK GYÖRGY
CSORDÁS JÓZSEF
DÁSZKÁL JÁNOS
DÁSZKÁL SÁNDOR
FÁNGLI MIKLÓS
GORDÁN SÁNDOR
LÁVICA JÁNOS
MÁDI JÁNOS
MARHÁSI SÁNDOR
NAGY JÁNOS
NYITRAI LAJOS
OLÁH BÉLA
OLTEÁN DÁNIEL
OLTEÁN GYULA
OROSZ JÁNOS
PFEIFER ISTVÁN
ROSKA PÉTER
SZABÓ IMRE
SZILÁGYI DEZSŐ
SZILÁGYI ISTVÁN
SZTRETYE JÁNOS
TERNOVÁN GYULA
VILNER ELEK
ZSÍROS LÁSZLÓ
2008

Az emlékművet Pálinkás Miklós érmihályfalvi kőfaragómester készítette.

2008. november 2-án avatták fel. A római katolikus templomban Borsi Imre Lóránt érsemjéni plébános tartotta a gyászmisét. Duma Alexandru görögkatolikus lelkész felolvasta az emlékműre felrótt 33 nevet. A templomkertben beszédet mondott Balazsi József érsemjéni polgármester, Cseke Attila államtitkár, Derzsi Ákos államtitkár. Orosz Kálmán helyi református lelkipásztor áldását adta, majd Alexandru Duma érseléndi görögkatolikus esperes felszentelte az emlékművet. Az ünnepség koszorúzással végződött.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ÉRSEMJÉN - ȘIMIAN

A Kazinczy-, Fráter-, Csiha-emlékház emlékei

1. Kazinczy Ferenc szülőházának emléktáblája

A Kazinczy-emlékházban található. Mérete 40x60 cm, anyaga fekete márvány.

1859-ben avatták fel, az író születésének 100. évfordulóján, amikor a gránit tömböt állították.

A tábla az egykori szülőház utcafelőli falán állott 1931-ig, amikor a régi, düledező vályog-épületet, az egykori Bossányi-kúriát lebontották. Helyén ma az érsemjéni ortodox templom és parókia épülete található. A lebontás után az emléktáblát a református templomba vitték. Majd az 1991-ben, a hajdani református fiúiskola épületében felavatott emlékszobában helyezték el. Az épület a központi vagy Kazinczy-park közepén helyezkedik el.

Kazinczy Ferenc (1759., Érsemjén - 1831., Széphalom): költő, író, irodalomszervező, a magyar nyelvújítás vezető egyénisége, az MTA tagja. Gyermekkorának első hét esztendejét nagyapja, Bossányi Ferenc érsemjéni házában töltötte. *Pályám emlékezete* című önéletrajzi művében írta: a nagyapa, Bossányi Ferenc Bihar vármegye főszolgabírája és országgyűlési követe „náddal-födött, vályogból rakott házában patriárkai felsőséggel éle." 1766-ban került szüleihez Alsóregmecre (Zemplén vm.), a Kazinczy-család ősi fészkébe. Késmárkon és Sárospatakon tanult, majd Kassán jogi diplomát szerzett. 1788-ban Batsányi Jánossal és Baróti Szabó Dáviddal megindították az első magyar irodalmi folyóiratot, a kassai Magyar Museumot. Ebből kiválva, 1789–92 között egyedül szerkesztette a kassai Orpheust. A magyar jakobinus mozgalomban való részvételéért halálra ítélték, amit később várfogságra enyhítettek. 1794–1801 között 2387 napig ült börtönben (*Fogságom naplója*, 1831). Szabadulása után megnősült, elveszi Török Zsófiát, és a Sátoraljaújhely közelében fekvő bányácskai birtokra vonultak vissza.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Kazinczy nevezte el Széphalomnak. Innen irányította a magyar irodalmi életet, levelezése révén. Szava, ítélete megfellebbezhetetlen volt! 1805-ben megírta a nyelvújítási harc kezdetét jelentő Csokonai nekrológját. Az 1808-ban írt Tübingai Pályairatban azt bizonyítja, hogy a magyar nyelv alkalmas arra, hogy az ország hivatalos nyelvének ismerjék el. 1811-ben megjelent Sárospatakon a maradi írókat támadó epigrammagyűjteménye: *Tövisek és virágok*. A magyar nyelv választékosabbá tételét, a klasszicista ízléselvek érvényesülését hirdette. A nyelvújítási harcokat az *Orthológus és neológus nálunk és más nemzeteknél* (1819) című tanulmányával zárta le. Irodalmi levelezése 1890–1960 között 23 kötetben jelent meg. (Borbély Gábor)

2. Fráter Lóránd emléktáblája

A Kazinczy-emlékházban levő Fráter Lóránd-emlékszobában található. Mérete: 50×60 cm, anyaga márvány.

Az emléktáblát Szamosújvár közössége állította 1942-ben, abban a városban, ahol a nótás kapitány szolgált. A háború után eltűnt. 1992-ben Tolnay Tibor festőművész találta meg tömbházuk alagsorában és 1994-ben átadta a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottságnak. Az újraavatás előtt Balázs Jenő kőfaragómesterrel rávésették az újraállítási szöveget. 1994. december 4-én avatták újra, közösen a PBMEB, az Érsemjéni Polgármesteri Hivatal, az RMDSZ Érsemjéni Szervezete és a Bihari Napló. Az ünnepi istentiszteletet Gellért Gyula, az Érmelléki Református Egyházmegye esperese tartotta a református templomban, szolgált Jitaru Széll Antal, római katolikus plébános és Duma Sándor, érseléndi görögkatolikus plébános. Megemlékező beszédet Taar Erzsébet, Gyurka László, Balogh Sándor tartott. Az emlékszobát és az emléktáblát Balazsi József polgármester és Dukrét Géza, a PBMEB elnöke avatta fel. Ezután Fráter Lóránd sírjának megkoszorúzása következett a temetőben, ahol egy vonósegyüttes Fráter-dalokat adott elő.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Fráter Lóránd (1872–1930. március 12., Érsemjén): huszárkapitány, zene- és dalköltő. A Ludovika Akadémia elvégzése után huszárhadnagyként szolgált Kassán, Marosvásárhelyt, Szamosújvárott és Kolozsvárott. 1905-ben bátyjával, Fráter Bélával és Nemes Lajossal nagysikerű párizsi hangversenyúton vett részt. A siker fényében, 1906-ban kilépett a hadseregből és csak a zenének élt. 1910-ben a magyar országgyűlés legnagyobb ellenzéki pártjának, a Függetlenségi Párt színeiben, a székelyhídi körzet országgyűlési képviselője. 1928-ban az Amerikai Egyesült Államok nagyobb városaiban koncertezett. Mecénásnak is kiváló volt. Külföldi hangversenyeken, hegedűvel a kezében gyűjtötte össze a pénzt a Kazinczy-szoborra. Ady Endre szomorúan, gúnnyal írt az 1907. július 26-án történt „zajos, zászlós, díszruhás" avató ünnepségről. Fájlalta, hogy a nótáskapitány lett korának „kultúrlelkiismerete", a „feledékeny nemzet helyett". Egy sikertelen gégeműtét miatt hunyt el Budapesten.

Fráter Lóránd dalai ma is közkedveltek: *Őszi rózsa, fehér őszi rózsa, Száz szál gyertya, Tele van a város akácfavirággal, Mit susog a fehér akác, Azt beszélik a faluban, Oda van a virágos nyár* stb. (Borbély Gábor)

3. Kazinczy Lajos-emléktábla és -refief

Az emlékház udvarán állították fel.

A tölgyfából készült féldombormű Tóth Lajos székesfehérvári fafaragómester munkája. Mellette emléktáblán örökítették meg Kazinczy Lajos életútját, melynek szövege a következő:

KAZINCZY LAJOS HONVÉD EZREDES / EGYESEK SZERINT TÁBORNOK / (Széphalom, 1820. okt. 20. – Arad, 1849. okt. 25): A nyelvújítónk legkisebb fia, a Sárospataki Kollégium után a tullni utásziskolát 1839-ben végezte, majd a 9. (Miklós) huszárezredben szolgált hadnagyi rangban. 27 évesen kilépett a hadseregből. A honvédség felállításakor önkéntesként fogadták jelentkezését. A 10. honvéd zászlóaljnál és az 1. utászzászlóaljnál szolgált,

3

[Erdélyi Magyar Adatbank]

részt vett a pákozdi és a nagykállói csatákban. 1849 januárjában Klapka György hadtestében alezredesi rangban hadosztályparancsnok lett. Áprilisban a Felső-Tisza vidéki „Északkeleti" hadtest parancsnoka. Júliusban Görgey seregével kellett volna egyesülnie, de az orosz hadak ebben megakadályozták. Így Erdélybe szorult és a világosi fegyverletétel hírére augusztus 25-én Zsibónál a cári túlerővel szemben ő is a küzdelem befejeztét választotta.

Grotenhjelm altábornagynak írta: „Van szerencsém kijelenteni, hogy ... magam és csapataim számára sem többet, sem kevesebbet nem kérek, mint amit Görgey Artúr tábornoknak és fővezérnek megadtak."

A császári haditörvényszék azonban (a tizenhárom vértanú sorsával egyezően) halálra ítélte, s Aradon a vár sáncárkában agyonlőtték.

MAGYARORSZÁG
Székesfehérvár

2010 októberében avatta fel az önkormányzat és a székesfehérvári Krajczáros Alapítvány.

4. Kazinczy Ferenc hajdani szülőházának emléktáblája

Egykori szülőháza helyén épült ortodox templom kerítésének falában van beépítve. Felirata:

ITT SZÜLETETT
KAZINCZY FERENC
1759

Mérete: 50×28 cm, anyaga márvány.

A táblát eredetileg a szülőházra akarták helyezni, 1931-ben, halálának 100. évfordulóján. De abban az évben lebontották. Így a szomszédos ház udvarába került, egy oszlopra. Később ezt is a templomba menekítették. 1991-ben helyezték mai helyére. Leleplezésén résztvett Tőkés László püspök.

A Kazinczy Ferenc-park emlékei

5. Kazinczy Ferenc mellszobra

A falu központi parkjában található. Felirata:

KAZINCZY FERENC
SZÜLETÉSE HELYÉN
SZÁZADOS EMLÉKÜL
a hazafiúi kegyelet
MDCCCLIX

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A hátlapon:
Kazinczy F.
E mellszobrot adományozta Fráter Lóránd
érsemjéni születésű honv. huszár százados.
Elhelyeztette, teret rendeztette és kerítéssel ellátta
a Magyar Tudományos Akadémia.
Fenntartja a Kazinczy család.
1907. szept. 12.

A szobor anyaga bronz, a talapzaté gránit. A szobor 87 cm magas. A csonka gúla alakú gránittömb méretei 150 cm magas, alul 84 cm, felül 77 cm széles, vastagsága 47 cm. Horvai János alkotása. A talapzathoz két lépcső vezet. Az alsó lépcső méretei 227×186×32 cm, a felső lépcsőé 165×126×22 cm. A felső lépcső és a talapzat között még volt valamikor egy kisebb gránittömb, amely eltűnt. A gránit talapzatot, amelyre később a mellszobor került, 1859-ben állíttatta fel a Magyar Tudományos Akadémia az író születésének századik évfordulóján. A felállítás költségeit és az elkerítést Krajnik Alajos viselte, nagybátyja iránti kegyeletből. A mellszobrot Fráter Lóránd magyar cs. kir. honvéd huszárszázados „hegedülte össze" több hangversenykörúton, és 1907. szeptember 22-én állították fel. Ekkor került a talapzat hátsó oldalára a másik felirat. A trianoni döntés után a bécsi döntésig a református templom portikuszában rejtegették, utána visszakerült eredeti helyére. Ekkor tűnhetett el az alsó gránittömb.

5

6

6. Fráter Lóránd mellszobra

A központi parkban áll. Kb. másfél méter magas, fekete gránitlapokkal borított talapzaton helyezték el a hegedűt tartó bronz mellszobrot. Mihály Gábor, székelyhídi születésű szobrászművész alkotása.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2009. augusztus 23-án avatták fel. A Népkertben megtartott ökumenikus istentiszteleten Csűry István helyettes püspök, Borsi Imre Lóránt plébános és Radu Sabău szolgált. Balazsi József polgármester kihirdette a község „szépségversenyének" a győzteseit. A helyi tanács háromévi adómentességet biztosít a leggondozottabb porták tulajdonosainak. Ezután a főtéri parkba vonult az ünneplő sokadalom. Beszédet mondott Balazsi József. A szobrot Csontos János budapesti képviselő és Derzsi Ákos parlamenti képviselő leplezte le, majd az egyház képviselői megáldották.

Az eső miatt bevonultak a kultúrházba, ahol Cseke Attila szenátor és Szabó Ödön ügyvezető elnök tartott beszédet. Balazsi József felolvasta dr. Szili Katalinnak, a budapesti parlament elnökének üdvözlő beszédét. Mihály Gábor szobrászművész a szobor készítéséről beszélt. Az ünnepi beszédek után ifj. Sánta Ferenc zenekara lépett színpadra, Fráter-nótákkal.

7

7. Csiha Kálmán püspök mellszobra

A központi parkban avatták fel. Felirata:

CSIHA KÁLMÁN
REFORMÁTUS PÜSPÖK
1929 - 2007

Kb. másfél méter magas, gránitlapokkal borított oszlopon helyezték el a püspök bronz mellszobrát.

Hunyadi László marosvásárhelyi szobrászművész alkotása és a székelyhídi születésű, Budapesten élő Mihály Gábor öntötte.

2009. november 21-én avatták fel a néhai Erdélyi Református Egyházkerület püspökének mellszobrát, aki Érsemjénben született. A református templomban Csűry István hirdette az igét. Beszédet mondott Fülöp János helyi lelkipásztor, Tempfli József ny. római katolikus püspök, Balazsi József polgármester, aki köszöntötte a megjelenteket. Egyházi, civil, valamint politikai szervezetek képviselői is eljöttek „a magyarok Mózesének" szoborállítására. Jelen volt többek között Szilágyi Mátyás, Magyarország kolozsvári főkonzulja, Muzsnay Árpád, az Erdélyi Közművelődési Egyesület alelnöke, magyarországi és szabadkai egyházi méltóságok, Cseke Attila szenátor, Szabó Ödön, az RMDSZ bihari szervezetének ügyvezető elnöke, Biró Rozália, Nagyvárad alpolgármestere, a környező települések elöljárói, a PBMET tagjai, valamint annak elnöke, Dukrét Géza. Eljöttek Csiha Kálmán székelyföldi, valamint külhonba szakadt volt fogolytársai. A szobornál beszédet mondott Balazsi József polgármester, Cseke Attila szenátor, Szabó

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Ödön ügyvezető elnök, aki elmondta, hogy Csiha Kálmán nevéhez 32 templom, 134 más egyházi létesítmény építése fűződik. Szilágyi Mátyás főkonzul arról szólt, hogy Csiha Kálmán Magyarországon sem volt ismeretlen. Nyugdíjas éveiben az egész Kárpát-medencében hirdette az igét. A magyar szellemiségnek sok ilyen emberre lenne szüksége manapság ahhoz, hogy a nemzet ne eméssze fel önmagát. Az egykori fogolytársak nevében Bikfalvi György, majd a püspök leánya, Nagy Attiláné Csiha Emese szólt. A szobrot a hajdani püspök unokái, Nagy Botond és Nagy Kálmán leplezték le, majd a két püspök megáldotta. Közreműködött Meleg Vilmos színművész, aki Csiha-verseket szavalt el. Ezután elhelyezték a kegyelet virágait.

8. Csónakalakú fejfa Kazinczy Lajos honvédtábornok tiszteletére

A központi parkban, Kazinczy Ferenc szobrával szemben állították fel. A csónak alakú fejfát Czakó Sándor készítette, a Polgármesteri Hivatal megrendelésére. A fejfa egy 80×80×26 cm nagyságú, terméskövekből cementezett talapzaton áll, magassága 193 cm, szélessége 22 cm, vastagsága 12 cm.

A felső, 75cm-es csúcsos részén kétfülű edényből kinövő életfa van vésve. Az alsó, 118 cm-es rész felirata:

Isten
ne
hagyd el
szeren-
csétlen
Hazámat
Kazinczy
Lajos
2001
Aug. 19

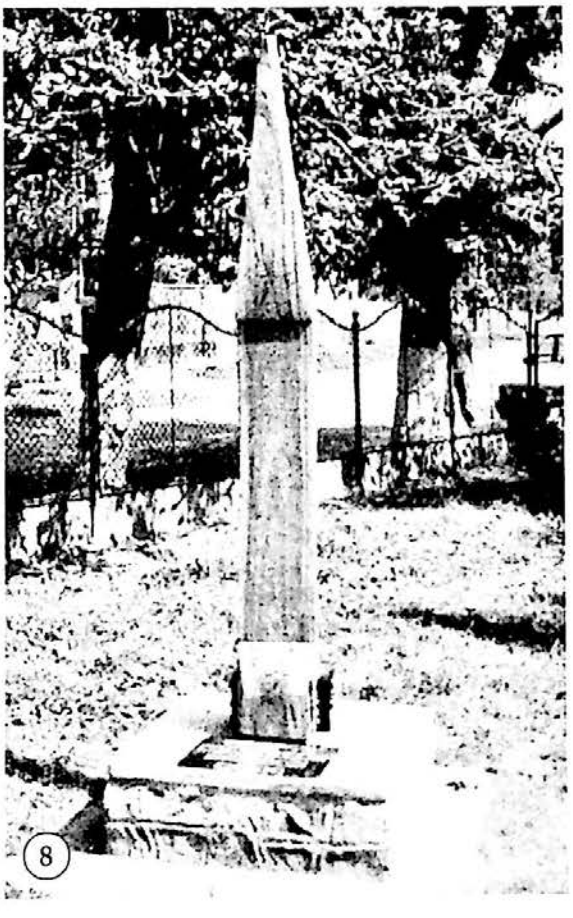

8

8a

A talapzatba süllyesztett, 41×30 cm nagyságú gránit táblán **(8a)** a következő felirat olvasható:

2001. augusztus 19-én avatták fel, a falunap alkalmából. Dr. Csiha Kálmán nyugalmazott erdélyi püspök mondott igét, aki ez alkalommal a község díszpolgári címét kapta

[Erdélyi Magyar Adatbank]

meg. Jelen voltak a sátoraljaújhelyi Kazinczy Társaság és az Erdélyi Vitézi Lovagrend érmihályfalvi csoportjának küldöttei.

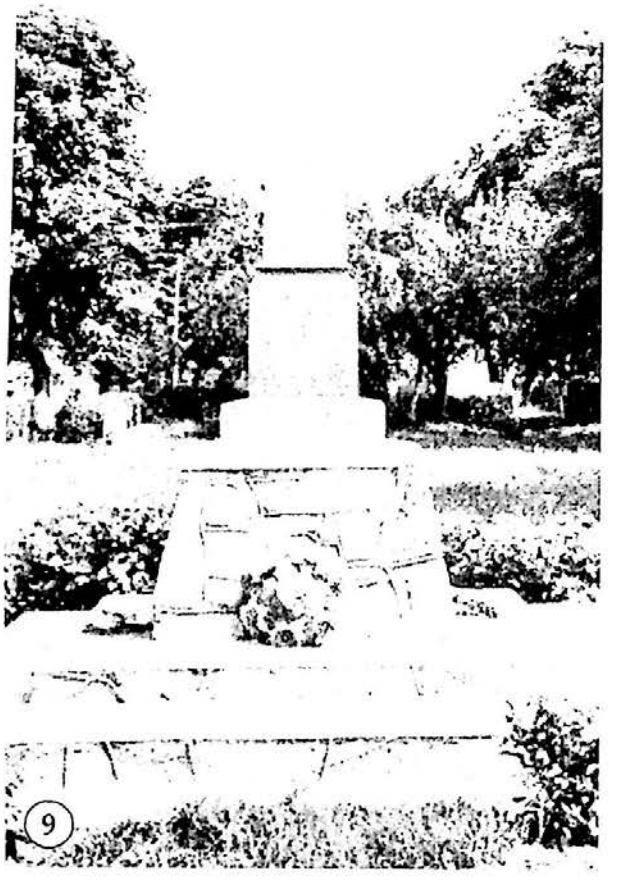

9. Világháborús emlékmű
A központi parkban áll.
Feliratai:
- a déli oldal, felső keskenyebb részén felül a kereszt és a kehely szimbólumok.

IN MEMORIAM
1914 -1918
ÁLDOZATAINAK EMLÉKÉRE
BABÓS ISTVÁN
BABÓS LÁSZLÓ
BEREI LÁSZLÓ
CSÁNYI FERENC
CSÁNYI SÁNDOR
CZIRJÁK JÓZSEF
DOBOS FERENC
DOBOS JÓZSEF
JOBBÁGY JÁNOS
NAGY ANDRÁS
SZABÓ FERENC
SZELLŐ ANDRÁS
SZELLŐ ISTVÁN
VENKLI ANTAL
GAZSI FERENC
BALAZSI JÓZSEF
ZIH MIKLÓS

- az alsó vastagabb részen:

IN MEMORIAM
1940 - 1945
ÁLDOZATAINAK EMLÉKÉRE
BALÁZS SÁNDOR
BALÁZS ANDRÁS
BALAZSI ISTVÁN
CSÁNYI FERENC
CSÁNYI IMRE
CSÁNYI IMRE
CSÁNYI LAJOS
CSÁNYI SÁNDOR

- alatta egy szélesebb tömbön:

„Oh, hogy elhullottak a hősök a harcban."
II Sám 1:25

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Északi oldal, folytatja a második világháború hőseinek neveit:

CSIRI JÓZSEF
CSORDÁS SÁNDOR
CZIRJÁK JÓZSEF
CZIRJÁK KÁROLY
DOBOS FERENC
FARCAN MIRON
FODOR KÁLMÁN
FÜLÖP JENŐ
GARLACZ JÁNOS
GAZSI FERENC
GAZSI GYÖRGY
GÁL LAJOS
GESZTI MIKLÓS
GESZTI SÁNDOR
HAUSER ISTVÁN
KERESZTÚRI LAJOS
MÁTÉ ANDRÁS
MOLNÁR JÓZSEF
NAGY GYULA
NAGY SÁNDOR
OLÁH ANDRÁS
PÁL LAJOS
RÁCZ GÁBOR
ROZSONYI FERENC
SZATMÁRI ERNŐ
B. SZÉL JÓZSEF
SZŰCS JÓZSEF
SZŰC SÁNDOR
TÁCSIK ELEK
VÁNYI IMRE
VÁNYI ANTAL
UȘVAT AVRAM

1999

Nyugati oldal:
A kommunista diktatúra érsemjéni áldozatainak emlékére.
ROXIN TIVADAR
VÁNYI ISTVÁN

Keleti oldal:
Felül egy Dávid-csillag szimbólum.

A második világháborúban elhurcolt érsemjéni zsidók emlékére.

Talapzata terméskövekből összecementezett két lépcső és egy csonka gúla. Méretei: alsó lépcső 300×270×18 cm, felső lépcső 200×170×14 cm, a csonka gúla szemből 120 cm széles alul, 100 cm felül, 77 cm magas, oldalról 100 cm széles alul, 80 cm felül, 77 cm magas.

A három részből álló obeliszk anyaga szürke gránit, felfelé keskenyedik. Az alsó széles rész 16 cm, a középső vastagabb 50 cm, a felső keskenyebb 105 cm magas. A két felső között van egy 10 cm-es mélyített szakasz. Teljes magassága 202 cm. Összmagasság a talapzattal 303 cm. A márványtömböt a római katolikus plébánia adta.

Az emlékművet 1999. augusztus 20-án avatták fel, a falunap alkalmával. Balazsi József polgármester köszöntője után Fülöp János református, Iulian Lenghel ortodox és Csilik János római katolikus lelkész leplezte le az emlékművet, majd ökumenikus istentiszteletet tartottak. Mindhárman a megbékélés jelének nevezték az ünnepséget.

Utána Ciprian Porumbescu Balladájának, valamint Beethoven Eroicájának zenei aláfestésével Keresztúri Lajos helyi RMDSZ-elnök felolvasta az emlékműbe vésett névsort. Minden név elhangzása után kisiskolások egy-egy szál virágot helyeztek el az emlékoszlop talapzatán, és megkondult a lélekharang. Az ünnepélyen jelen volt dr. Csapó I. József szenátor, Modok Gusztáv alprefektus, Létavértes, Fülöp és Bagamér küldöttsége, valamint a környék polgármesterei, illetve alpolgármesterei.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

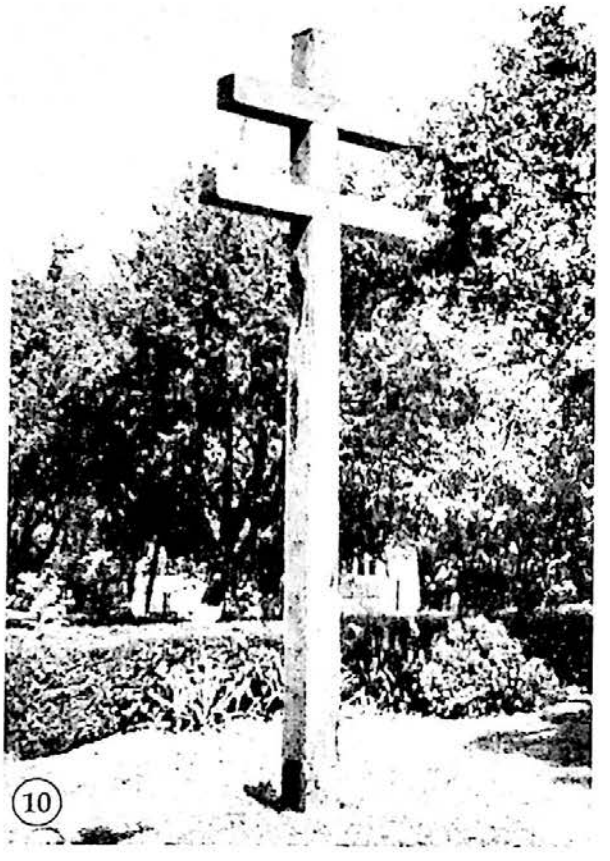

10. Millenniumi kettős kereszt

A falu központjában lévő emlékparkban található.

Felirata:

Felül a kehely szimbóluma

ÉRSEMJÉN

2000

Akácfából készítette Csiri Gábor érsemjéni asztalosmester, a feliratot bevéste Czakó Sándor. Méretei: 350 cm magas, 18 cm vastag, az alsó keresztág 114 cm, a felső 100 cm hosszú. 60 cm-es talapzatát gyeptéglák borítják.

2000. augusztus 20-án Balazsi József polgármester, Fülöp János református, Csilik János római katolikus, Lenghel Julian ortodox lelkipásztorok avatták fel, Urunk születésének 2000., kereszténységünk 1000. évének tiszteletére.

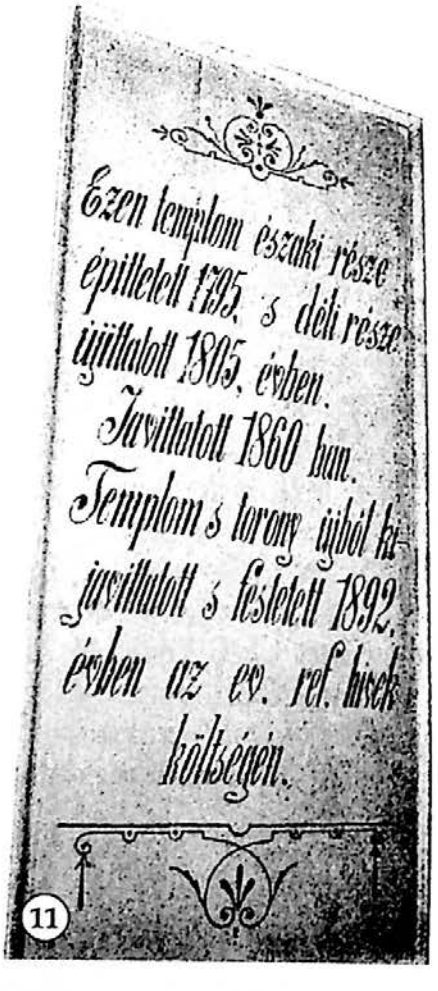

11. Építési emléktábla

A református templomban található.

Felirata:

Ezen templom északi része
építtetett 1795, s déli része
újittatott 1805, évben.
Javittatott 1860 ban.
Templom s torony újból ki-
javittatott s festetett 1892.
évben az ev. ref. hivek
költségén.

12. Simonyi óbester emléktáblája

A római katolikus templomnál található. Felirata:

EMLÉKTÁBLA

E TELEPÜLÉSEN TOBOROZTA
HUSZÁRJAIT
BÁRÓ VITÉZVÁRI SIMONYI
JÓZSEF ÓBESTER
„A LEGVITÉZEBB HUSZÁR"

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A NAPÓLEONI HÁBORÚK
HŐSE.
– 2008 –
ÁLLITTATTA: A DEBRECENI
"PRO PATRIA"
ALAPITVÁNY
ÉRSEMJÉN TELEPÜLÉS
ÖNKORMÁNYZATA
ÉS POLGHÁRAI

Az emléktábla egy nagy kőtömbre van elhelyezve. 2008. április 26-án, a római katolikus templomban ministránsok vezették be Borsi Imre Lóránt helyi plébánost, Duma Sándor érseléndi görögkatolikus lelkészt és Tempfli József megyés püspököt, akit püspökké szentelésének 18. évfordulóján köszöntöttek. Gyermekek versekkel, Balazsi József és Borsi Imre Lóránt hálával köszöntötte a püspököt. A szentmisét Tempfli József püspök tartotta. Beszédet mondott még Fülöp János helyi református lelkipásztor. Ezután a templomkertben felavatták Simonyi óbester emléktábláját. Beszédet tartott Emődy Dániel, a Pro Patria Alapítvány elnöke. Hozzá szólt még Pete István szenátor, Szólláth Tibor, Hajdú-Bihar megye közgyűlésének alelnöke. A köszöntőbeszédeket Balazsi József zárta. Koszorúzás, majd az iskolások műsora következett.

13. Fráter Lóránd síremléke

A református temetőben, a többi sírtól kisebb távolságra, kelet felé fekszik. A sírhantot nagy betonkeret övezi, a feliratos márványtáblát műkőbe helyezték.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ÉRSZŐLŐS - VIIȘOARA

1. Világháborús emlékmű

Az országút mellett, egy kis téren van elhelyezve. Felirata:

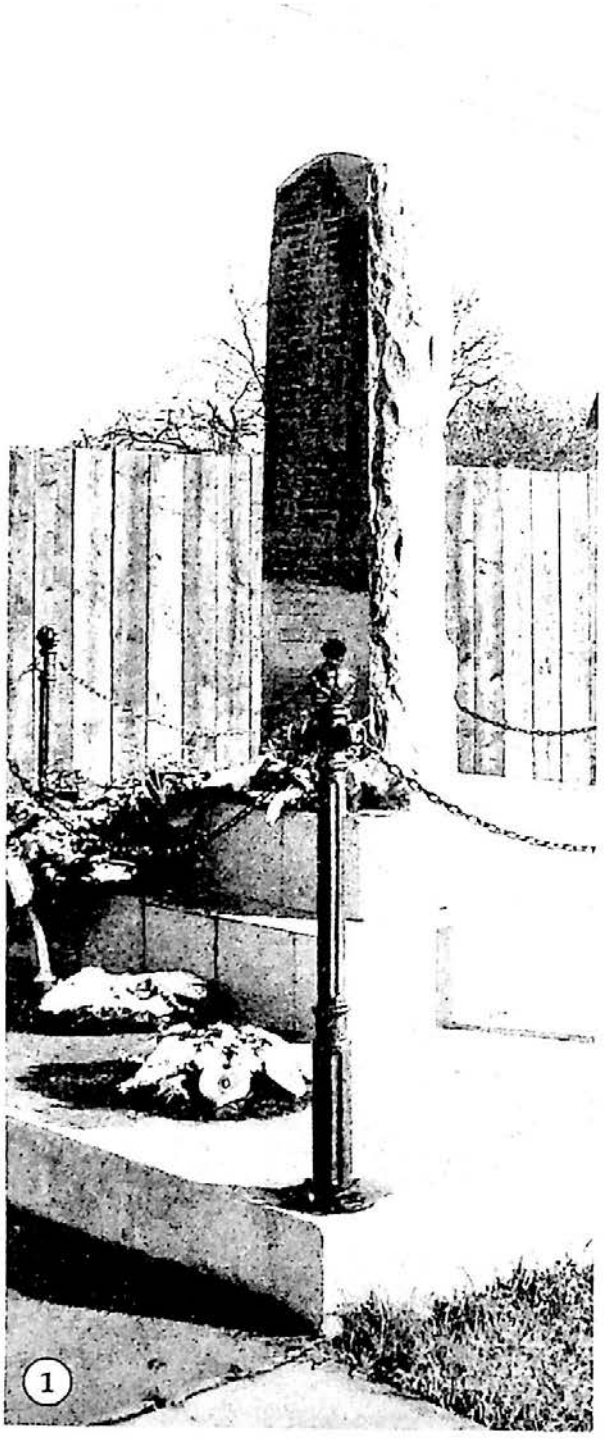

In memoriam
1914–1918
BARANYAI M. ISTVÁN
BARNUCZ LAJOS
CSÁRNÓ JÁNOS
GAJDÁR LAJOS
GÖNCZI SÁNDOR
HORVÁTH IMRE
KÖRÖZSI LAJOS
MÉSZÁROS LAJOS
MUVAI KÁROLY
POLYÁK LÁSZLÓ
SZÉKELY JÁNOS
SZABÓ LAJOS
VESZPRÉMI IMRE

1941–1945
BIHARI GYULA
BEBEK JÁNOS
BEKE FERENCZ
FARKAS KÁROLY
FELE SÁNDOR
FERENCZI JÓZSEF
FERENCZI MIHÁLY
GÁL FERENC
GÁL LAJOS
GÁL ZSIGMOND
GÁLL JÓZSEF
GÁLL MIKLÓS
GÁLL ZSIGMOND
HORVÁTH JÁNOS
KISDED GYULA
NAGY SÁNDOR
ORBÁN LAJOS
ORBÁN ZSIGMOND
RÁKSI IMRE
RÁKSI SÁNDOR
D. SZABÓ IMRE

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1949
LUKÁCS SÁNDOR

VÉRZETTEK ÉS ELHULLTAK ŐK,
DE GYŐZEDELMESEN.
TETTÖK SUGÁRA ÁTRAGYOG
IDŐN ENYÉSZETEN!

Alatta ugyanez a szöveg román nyelven. Majd alatta:

V. APOTHEOZIS. BAJZA JÓZSEF
1823

1a

Háromlépcsős betontalapzaton álló, két méter magas, fekete gránittömb, amelynek csak az egyik oldala van lecsiszolva, az, amelyen a szöveg olvasható. Ebben a formájában a megtöredezett családok, derékba tört egyéni sorsok emlékét idézi. Az emlékművet a legalsó lépcső szélén, öntöttvas-oszlopos, láncos kerítés övezi. Az emlékmű, két onnan elszármazott család, néhai idős Baranyai István utódai, valamint Lukács György és családja anyagi támogatásával készült.

2004. szeptember 22-én avatták fel. Megnyitó beszédet Szabó Lajos polgármester tartott. Az emlékművet Baranyai Zoltán leplezte le, majd megköszönte mindenki hozzájárulását az emlékmű felállításához. Ezután méltató és visszaemlékezések sora következett: Lukács György, Cseke Attila megyei tanácsos, lelkipásztorok és vallási felekezetek prédikátorai. Színvonalas műsort mutattak be a református egyház kórusa és a helybeli diákok.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ÉRTARCSA – TARCEA

1. Számadó Ernő emléktáblája

A falu szélén, az Érmihályfalva felőli bejáratnál, a baloldalon álló Kurucz Károly házának falán található.

1

A kb. 50×40 cm nagyságú márványtáblára aranyozott kalligrafikus betűkkel véste a feliratot a székelyhídi Csorján Dezső.

Az emléktáblát 2007. december 16-án leplezték le. A református templomban Gavrucza Tibor székelyhídi lelkipásztor hirdetett igét. Kulcsár Árpád helyi lelkész köszöntése után Boros József idézte fel azokat az emlékeket, amelyeket fiatal érkeserűi tanárként élt át a költő társaságában. Ezután a helyi diákok Számadó-verseket adtak elő. Az ünnepség a falu bejáratánál folytatódott, annál a háznál, ahol a költő annak idején tartózkodott. Először Zsákai Ildikó berettyóújfalui tanár mondott el egy verset, majd ünnepi köszöntők következtek. Beszédet mondott Pete István szenátor, Szabó Ödön megyei tanácsos. Az emléktáblát Gavrucza Tibor leplezte le, melyet koszorúzás követett.

2

2. Tóth István síremléke

A református templom belső falába van beépítve. A vele szemben álló pad szinte eltakarja, ezért a felirat szövegét csak részben lehet kiolvasni:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1873
E SÍRBOLTBAN
ALUSSZA CSENDES ÁLMÁT
TÓTH ISTVÁN
KI IS ÉLT...

Kb. egy méter magas vörös márvány.

3. Turulmadaras világháborús emlékmű

A falu központjában lévő parkban helyezték el.

Még a 2005-ben elhelyezett hatalmas kőtömbre helyezték el a márványtáblákat és a turulmadarat. A turulmadarat Csorján Dezső székelyhídi képzőművész készítette.

A szemben lévő emléktáblára 31, magyar és román katona nevét írták, ennyien vesztették életüket az első és a második világháborúban a helyiek közül. Sajnos az idő viszontagságai, aránylag rövid idő alatt lemosták a feliratot, így nem lehet kiolvasni a neveket. Az oldalsó tábla felirata jól olvasható:

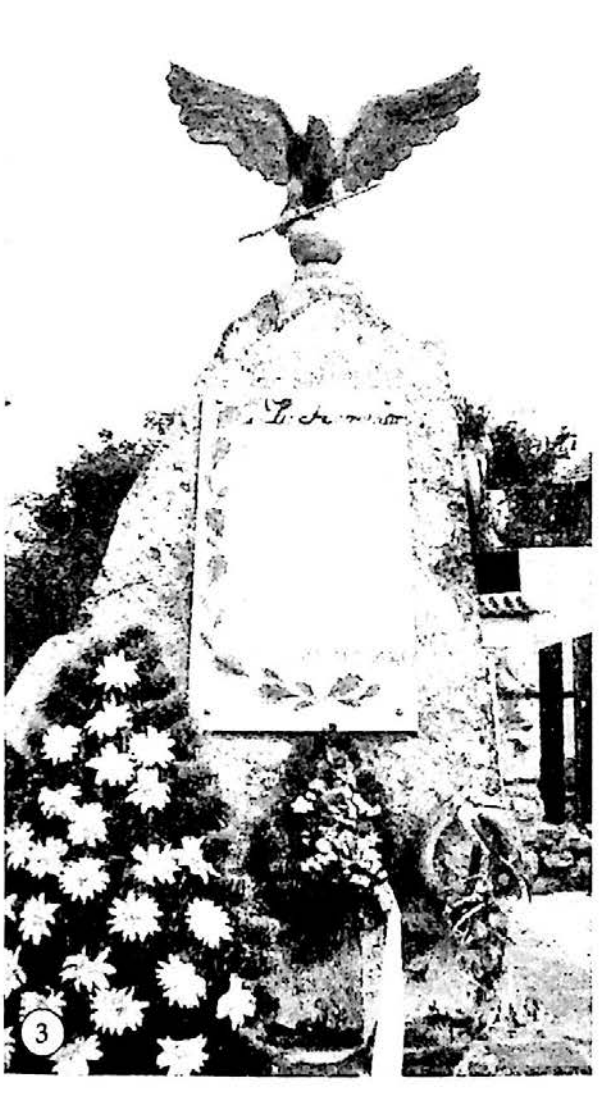

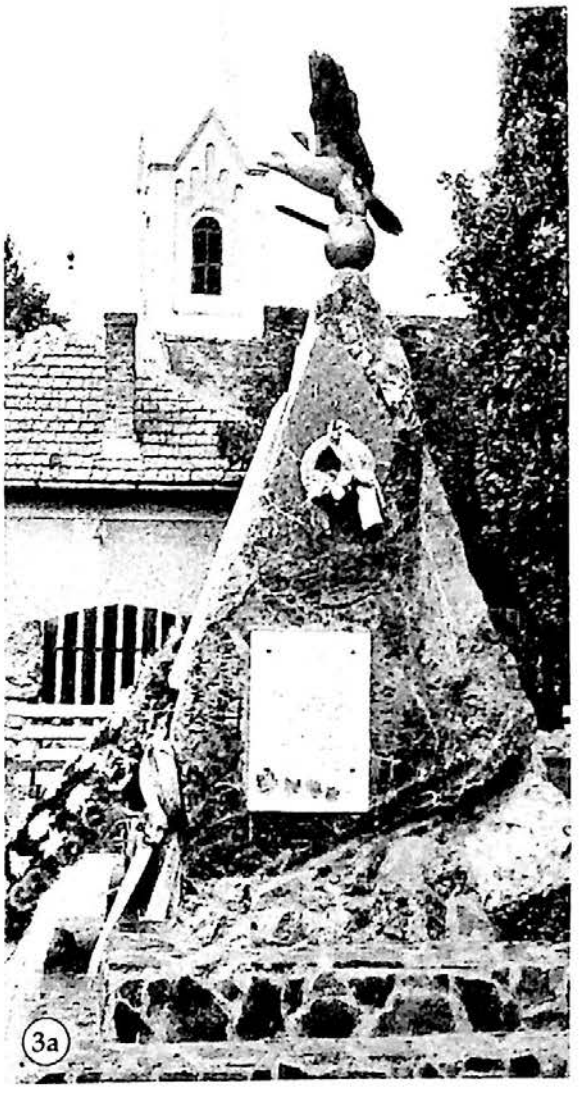

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Inălțat de Asociația
„NOSTRA FORTUNA
TARCEA - ÉRTARCSA"
UDMR și Primăria TARCEA
Állíttatta a „NONSTRA FORTUNA
TARCEA - ÉRTARCSA"
Egyesület, RMDSZ és az
ÉRTARCSAI Polgármesteri Hivatal

Kivitelezők: Zalder András
Emődi Tamás
Deák Árpád
Csorján Dezső
Szobrászművészek
Mai 2010 Májusa

2010. május 30-án avatták fel. Az ünnepség a helyi iskolások műsorával kezdődött, majd beszédet mondott Bordás Károly polgármester, Gavrucza Tibor székelyhídi lelkész, a Megyei Tanács kulturális szakbizottságának elnöke. Az emlékművet Bordás Károly és Kiss Sándor Elek, az RMDSZ megyei ügyvezető alelnöke leplezte le. Ezután egy fiatalember sorra olvasta a neveket, miközben társai egy-egy szál szegfűt tettek a talapzatra, közben szóltak a templomok harangjai. Előbb Blaga Stănica ortodox, majd Kulcsár Árpád református lelkész adta áldását az emlékműre. Az avatási ünnepség a román és a magyar himnusz éneklésével zárult.

FÉLIX-FÜRDŐ - BĂILE FELIX

VÁRADSZENTMÁRTON - SÂNMARTIN KÖZSÉG

1. Petőfi Sándor mellszobra

A fürdő központi parkjában található.

Másfél méter magas, lépcsőzetes műkőn helyezték el a kb. 40 cm magas márványszobrot.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

GÁLOSPETRI – GALOȘPETREU

ÉRTARCSA – TARCEA KÖZSÉG

1. Draveczky László emléktáblája

A református templom belső falán található.

Szövege:

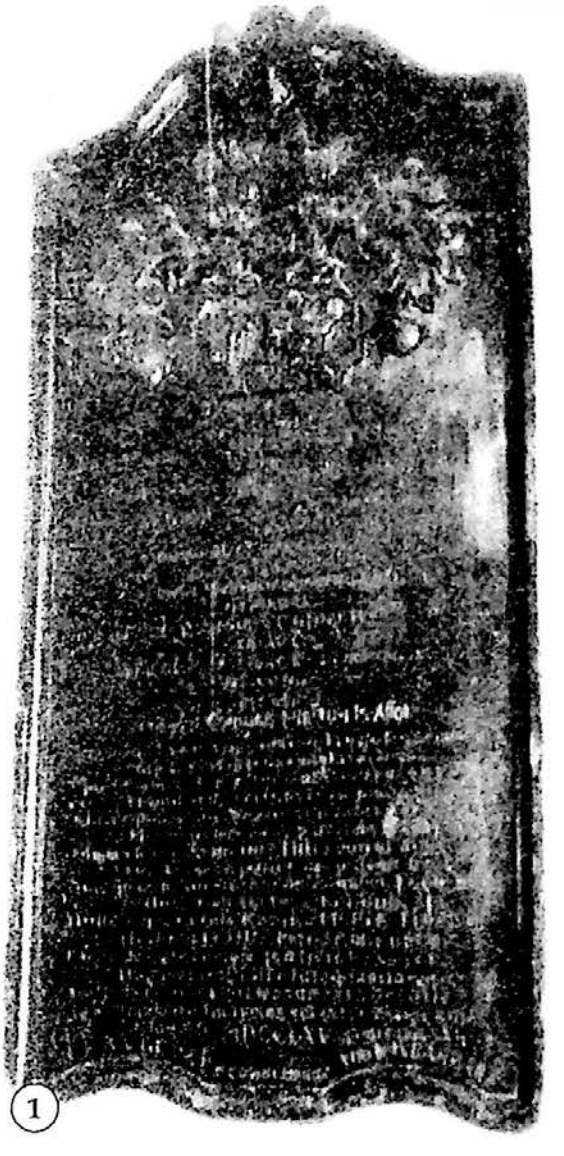
1

NOB: D. HELENA DARVAS DE
NREIN CON JUR POSTREMA DER
ANNOS VI
ET XXX NUNC MAESTISSIMA
VIDU A HOC MONUMENIUM
FIERI JUSSIT
D. O. M.
HIC JACOT
SP. AC MAGNIF. D. LADISLAUS
DRAVECZKY DE EAD
A FISS
TLUC DE THESSINOVICZE IN
SILESIA
SCOP DE SZIGOVICZ IN BOHEMIA
JAM
CIRCA AN. 1077. QUOAD MA-
JORES FOUS
IBIDEM HAEREDITARIUS
E SANGVINE MAGNATI ELIM
PRINCIPII ZEROTIN
ORIONDUS
S. C. R. A. MATTIS COLONELLUS
E JUS DEMO
IN PARTIO REG: TR: TIBILC REI
SALNIT RARIAE
DIRECTOR
NECNON
COMPL: I COHNUM TAB. JUD.
PR. ASSOR
VINNA DEDIT VITAM. RAPUITQ
MONOSTOR CANDEM
CORPUS PETRINA CONCUMUL
ATUR HUMO
SPIRITUS AETBEREAS PLACIDUS MIGRAVIT INAURAS
NANSIT AT INTERRIS .....
GLORIA QUAMMERITIS PEPERIT. REFERATUR .....
NARMORIS HAEC FACIES PARVA TABE
SUMMA BREVIS BELLO DUX MILES NOTIOR ARMIE
MORDAX QUAM POSSIT CARPERE DERITE LIVOR
QUIS QUANTUS FUERIT NORUNT EX UNGVE LEONEM
GALLUS ET ADRITA FAE PE BORUSSUS OPE

[Erdélyi Magyar Adatbank]

HUNC EXPERTA FUIT GEGINA MARIA FIDELEM
HEROISA HUJUS PATRIA SENSIT POEM
PAGE REDUX ELIOS ITERUM QUAE SIVIT HOWORES
DUMPIETATE DEUM JURAQ SANCTA COLIT.
ACCIPE POSTERITASTANTI MONUMENTA DECORIS
ET TUMUKO LACRYMAS VEL MAGE SPARGO ROFAS
OBIIL ANOS MDCCLXV AETATIS SUAE LXI
ANICOHAEREDE GASPARO DRAVECZKY E PRIORE CONJUBE
NOB. D. BARBARA ROTTI DE KIRALY-FALVA RELICTO

A címeres latin nyelvű emléktábla szövege erősen megrongálódott. Magyar nyelvű fordítása Uszkai Huba Loránd lelkészképesítő szakvizsgadolgozatában olvasható. (A gálospetri református egyházközség története. 1995.) A magyar nyelvre fordított szöveg:

„Nemes Darvas Helena – utolsó férje 36 éven át, aki most a legszomorúbb özvegy, megparancsolta, hogy emeljék ezt az emlékművet.

Itt nyugszik tekintetes és nagyságos Draveczky László, Szaniszló a szilézíai Thessinoviczéből, Scop János a bohémiai Sigoviczből – már 1077 körül az ősei voltak, és ő ugyanitt örökös – e nemesek véréből származik.

Vinna adott neki életet, később Monostor ragadta magához, és teste Petrinában vált földdé. A lelke békésen elszállt a mennyekbe, de a földön megmaradt az ő emlékezete, amelyet az ő dicsősége küld. A márvány dombormű rövid summája mindennek. A háborúban vezér, s mint katona fegyveres dicső tetteket vitt végbe. A megölő irigység elragadta. Hogy ő ki és milyen nagy volt: megismerjük az oroszlán körmeiről.

Őt Mária királynő hűséges emberének tapasztalta meg. A haza megőrizte hősi tetteit.

Békébe visszatérve más tisztségeket is megengedett életében – kegyelettel tisztelve Istent. Tisztelte a szent jogokat.

Fogadd utókor a tiszteletnek az emlékművét. E sírból nagy könnyeket önts.

Meghalt 1765-ben, életének 61-ik évében, miközben maradt egyetlen örököse Draveczky Gáspár, az ő első feleségétől: nemes Király-Falvi Rotti Barbarától."

A Draveczky-család ősei Csehországból származnak. I. Ferdinánd (1526–1564) uralkodása idején, katonai érdemeikért 1543-ban adományul kapták a szepességi Dravecz falut. Később az Ung vármegyei Vinnán is birtokot szereztek. Biharban 1729-ben tűntek fel. Poklostelken, Gégényben, Érolaszi-ban és Gálospetriben voltak birtokaik. Draveczky László ezredes az osztrák örökösödési háborúban (1740–1748) tűnt ki. Fényes Elektől tudjuk: Gálospetri déli részén, egy magas dombon láthatók egy várnak maradványai, melyet Draveczky László ezredes építtetett, ám az 1829 és az 1834-es földrengések ledöntötték a négy toronnyal ékesített várkastélyt. Feltételezhetően innen mentették át a református templomba, a családi címeres halotti emléktáblát, melyet nemes Darvas Heléna állíttatott férje emlékére, aki 61. életévében 1765-ben halt meg. (Borbély Gábor)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2–3. Ajándékozási emléktáblák

A református templomban találhatók.

Felső tábla **(2)** szövege:

GÁLOSPETRIBE
SZÁVÓ ZSUZSÁNNA
AJÁNDÉKOZOTT A
SZENTEGYHÁZNAK
200 FORINTOT ÉS 6 HOLD
FÖLDET
FÉRJÉVEL BARNA JÁNOSSAL
1889.

Az alsó tábla **(3)** szövege:

AZ ÚR DICSŐSÉGÉRE
ID. K. SZÁVÓ VILMOS
REF. KÁNTOR VOLT ÉVIG
A SZENT EGYHÁZNAK AJÁNDÉKOZOTT
300 DOLLÁRT ÉS 3 HEKTÁR FÖLDET
NEJÉVEL G. SZÁVÓ BERTÁVAL
1999.

A táblák anyaga fekete márvány.

4. Magyar János emléktáblája

A református templom külső falán áll.

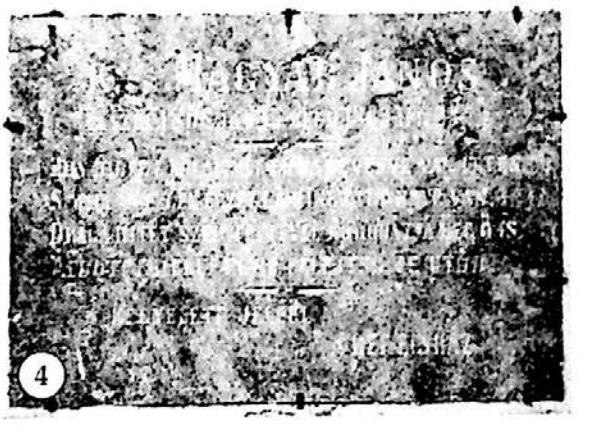

Szövege:

KISS MAGYAR JÁNOS
SZÜL. 1808 JAN. 25. MEGH. 1863
ÁPR. 23.

MILY HIDEG E KŐLAP MI E
FALBA BEVÉSVE VAN ITTEN
S MILY MELEGEN ÉRZETT A
KINEK ITT NEVE VAN.
DRÁGA HITÉT SZÉP TETTÉVEL KORONÁZTA MEG Ő IS.
ÁLDOTT EMLÉKÉT EL NE FELEJTSD TE UTÓD.

KEGYELETE JELÉÜL
A REF. EGYHÁZ.

5. Fráter Gedeon emléktáblája

A református templom nyugati oldalán, a torony alatti főbejárattól balra, lenn, a földtől 25 cm-re van elhelyezve.

Felirata:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

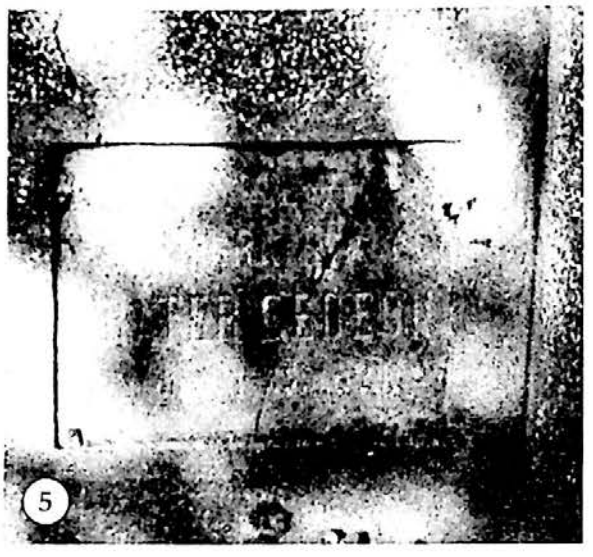

ITT NYUGSZIK
IPPI ÉRKESERÜI
FRÁTER GEDEON
MEGHALT 1855 JAN. 24.

Mérete: 48×39 cm, anyaga gránit.

6. Emléktábla Sass Kálmán mártír lelkipásztor tiszteletére

A református templom külső falán található. Felirata:

EBBEN A TEMPLOMBAN
KERESZTELTÉK
ÉS KONFIRMÁLT
SASS KÁLMÁN
56-OS MÁRTÍRLELKÉSZ
ÁLLITOTTA A GÁLOSPETRI
REFORMÁTUS
EGYHÁZKÖZSÉG ÉS A
PARTIUMI
MŰEMLÉKVÉDŐ ÉS
EMLÉKHELY
BIZOTTSÁG. 2002.

Mérete: 50×80 cm anyaga fehér márvány. A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság készíttette Balázs Jenő nagyváradi kőfaragómesterrel.

2002. október 6-án a PBMEB, közösen a Gálospetri Református Egyházközséggel, Sass Kálmán mártír lelkész tiszteletére emléktábla- és emlékszoba-, valamint érmelléki tájház-avató ünnepséget szervezett. Az ünnepi istentiszteleten Tőkés László hirdetett igét. Beszédet tartott Dukrét Géza, a PBMEB elnöke, Gellért Gyula érmelléki református esperes, Kovács Zoltán parlamenti képviselő, Gavrucza Tibor lelkész, megyei tanácsos, Balassa M. Iván, a Szentendrei Szabadtéri Múzeum címzetes igazgatója. A helyi és a környékbeli kórusok műsora után Tőkés László püspök és Sass Kálmán Enikő leánya leplezte le az emléktáblát.

A koszorúzás után felavatták a közelben levő, egykori tanítói lakásban berendezett Sass Kálmán-emlékszobát. A díszebéd alatt Dukrét Géza oklevelet adott át azoknak, akik hozzájárultak az ünnepség megszervezéséhez. Erre az alkalomra jelvényt is készítettek, Sass Kálmán arcmásával.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

7. Dohy Lajos lelkipásztor emléktáblája

A református templom hátsó bejárata mellett látható. 40×50 cm nagyságú márványtábla.

8. Millecentenáriumi emlékmű

A református templom kertjében található.

Felirata a felső lapon:

URAM
Te voltál hajlékunk
Nemzedékről nemzedékre
XCI.

Az alsó lapon:

A honfoglalás – 1100 – éves
évfordulója alkalmából
állította
GÁLOSPETRI
magyar közössége
896 – 1996

Az emlékmű három részből áll. Egy alsó 100×80×80 cm nagyságú betontalapzat, melyen egy 60×40 cm-es márványtábla található. A középső rész 60×40×45 cm-es betontömb egy 40×30 cm-es márványtáblával. A harmadik rész az előzőből emelkedik ki, egy 155 cm magas, 23×20 cm méretű tölgyfarönkből faragott, az Érmellékre jellemző csónak alakú fejfa. A fejfát Herman Vince faragta. Díszítése: az MC évszám fölött, egy virágcserépből kinövő rozmaring, az évszám alatt levélmotívumok. A tölgyfarönk, valamint az emlékmű körül elültetett 11 tölgyfacsemete dr. Kéri Gáspár adománya. Az

[Erdélyi Magyar Adatbank]

emlékmű megépítését Kéri Gáspár javaslatára Györkis Sándor egyházgondnok, K. Szávó Vilmos kántor, Hermán Vince és néhai Zeffer Ferenc szervezték és végezték a presbitérium segítségével.

Az emlékművet Gellért Gyula, az érmelléki egyházmegye esperese és Kovács Zoltán, az egyházkerület főgondnoka avatta fel 1996. december utolsó vasárnapján. Az ünnepségen résztvett Gede Mátyás érmihályfalvi református lelkész és a helybéli görögkatolikus pap.

9

9. Szávó Zsuzsanna síremléke

A református templom kertjének hátsó részében található.

Felirata:

A. B. F. R. A.
ITT NYUGSZIK N.
SZÁVÓ ZSUZSÁNNA
BARNA JÁNOSNÉ
ASSZONY
SZÜL. 1817 MÁRC. 23.
MEGH. 1891 DECZ. 31.
35 ÉVI
BOLDOG HÁZASSÁGA
ÉS 20 ÉVI
BUS ÖZVEGYSÉGE UTÁN
ÉLETÉNEK 75IK ÉVÉBEN
Béke legyen porai felett.

Az síremlék alsó részén:

ÁLDJÁK EMLÉKÉT
DICSŐÜLT HAMVAIBAN IS
AZ ÁLTALA SEGÉJEZETT
SZÁMOS GYÁMOLTAK
ROKONOK
ÉS A KÖZSÉGI REF. EGYHÁZ
HIVEI

Két méter magas, márvány obeliszk.

10. Sass Károly síremléke

A régi, ma már fölszámolt református temetőben található.

Rohamsisak rajza alatti szövege:

Itt nyugszik
SASS KÁROLY
Meghalt hazájáért
1914–18
Emeltette felesége

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Mérete: 52 cm-es beton talapzaton, 195 cm magasságú, alul 62×42, felül 34×18 cm-es obeliszk. Anyaga fekete gránit. Készítette Makay (Carei). Állapota jó.

Sass Károly, Sass Kálmán édesapja földműves volt, aki Doberdónál srapnelt kapott a fejébe, s operáció közben halt meg. Felesége nagy költséggel hozatta haza. A síremléket fia, Sass Kálmán választotta ki és hozta Nagykárolyból. Annak idején, a hősök napján a leventék és a fiatalok megkoszorúzták. Ma nagyon elhanyagolt környezetben található.

10

11. A Dráveczky-síremlék

A régi, ma már felszámolt református temetőben áll.

Szövege északi oldalán:

VINNAI ÉS DRAVECZI
DRAVECZKY
GYULA
1831 – 1898
NEJE
ÉRDENGELEGI ÉS CSOKAJI
FÉNYES
ERZSÉBET
1846 – 1930

Nyugati oldalán:

VINNAI ÉS DRAVECZI
DRAVECZKY
GYULÁNAK
SZÜL. 1805 MART 5
MEGH. 1863 MART 17
A LEGJOBB FÉRJNEK
ÉS ATYÁNAK
BÁNATOS ÖZVEGYE
ÉS GYERMEKEI
ÁLDÁS EMLÉKÜKRE

Déli oldalán: (ülő szárnyas angyal)

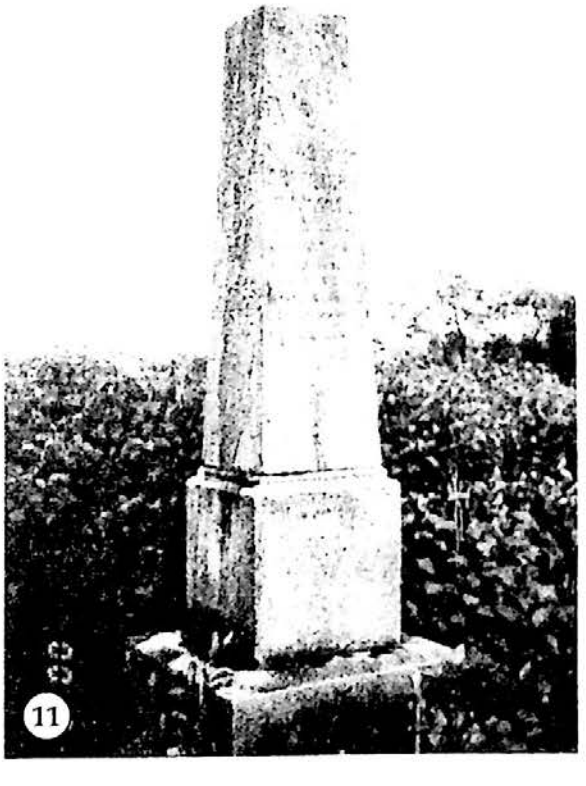
11

[Erdélyi Magyar Adatbank]

IFJABB
DRAVECZKY
GYULÁNÉ
SZÜLETETT BORSODI
LATINOVICS
EMMA
Szül. 1840 Március 7
Megh. 1863 Április 30

Beton alapon álló obeliszk. Méretei: 187×41×41 cm, anyaga fehér márvány.

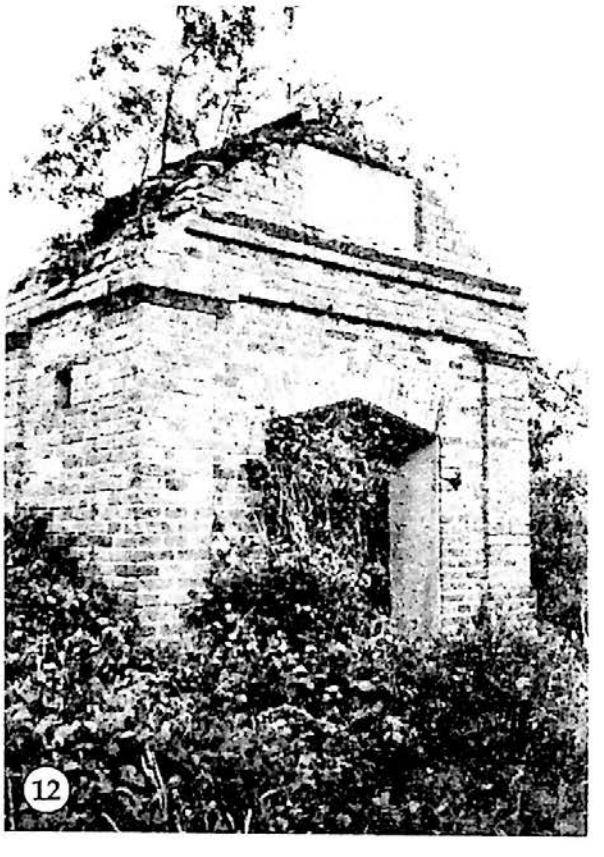

12. A Fráter-család sírboltja

A régi elhagyott református temetőben található. Homlokzatán, a bejárat fölött található táblán a következő felirat olvasható:

BERNÁTFALVI
BERNÁTH VINCE

ÉS

IPPI ÉR-KESERŰI
FRÁTER VINCE

családi sírboltja

A téglából épített kripta vakolatlan, állapota romos. Pár lépcső vezet le a sírboltba. A mindkét oldalt található sírkamrák felvannak törve, a széttört koporsók maradványai és a csontok ki vannak szórva középre.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

GYANTA - GINTA

FEKETEKÁPOLNA - CĂPÂLNA KÖZSÉG

1. A Gyantai Áldozatok Emlékműve

A református templom kertjében található.

A nevek kilenc gránittáblára vannak rávésve, alatta összegörnyedt bronzalak, alatta egy kisebb tábla.

Méretei: 210×100 cm. Talapzata terméskőből készült, a márványtáblák egy betonlapra vannak felerősítve. Készítette Deák Árpád szobrászművész.

Az emlékező istentiszteletet 2004. szeptember 26-án Soós József helybeli lelkipásztor nyitotta meg, majd Tőkés László püspök mondott igét. Ezután Soós József beszélt a hatvan évvel ezelőtt történt gyászos eseményekről. Az istentisztelet után leleplezték a Gyantai Áldozatok Emlékművét, Deák Árpád nagyváradi képzőművész alkotását. Beszédet mondott Csűry István főjegyző és Pete István szenátor.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

HEGYKÖZCSATÁR – CETARIU

1. Világháborús emléktábla

A református templom toronyalatti átjárójában található.

A fából faragott emléktábla egy címerpajzshoz hasonlítható. Középen két angyal tartja a Szent Koronát, amely alatt a következő felirat olvasható:

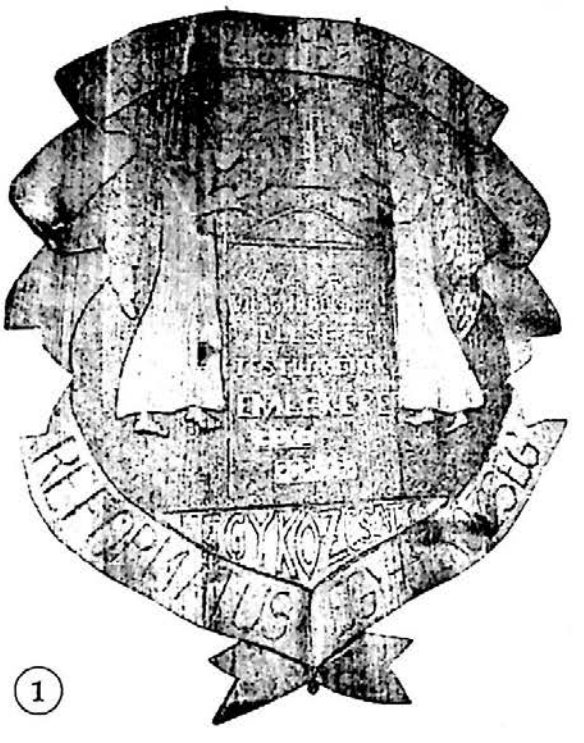

1

AZ I. – II.
VILÁGHÁBORÚBAN
ELESETT
TESTVÉREINK
EMLÉKÉRE
BÉKE PORAIKRA
A pajzs alsó részén:
HEGYKÖZCSATÁR
REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG
A pajzs felső szalagján:
„LÉGY HŰ MINDHALÁLIG ÉS
NÉKED
ADOM AZ ÉLETNEK
KORONÁJÁT" JEL. 2,10

A kb. 80×120 cm nagyságú, cseresznyefából faragott emléktáblát Miklós Zoltán várasfenesi fafaragó készítette és adományozta. A tábla tervét Miklós Csaba Péter református lelkipásztor készítette.

2007. október 21-én leplezték le, az 1956-os forradalom emlékére rendezett ünnepségen. Balikó Zoltán, a magyarországi Egyházasdaróc lelkipásztora hirdetett igét. Mahajduda János helybeli plébános tartott megemlékező beszédet, majd Karczagi Sándor nagyszalontai nyugalmazott lelkipásztor beszélt börtönéveiről. Beszédet mondott még Cseke Attila államtitkár. Közben a helyi ifjak forradalmi verseket szavaltak. Jelen volt Vitályos Barna polgármester. A táblát Cseke Attila államtitkár és Mészáros Károly egyházközségi főgondnok leplezte le.

2. Templomtörténeti emléktábla

A református templomban található.

Szövege:

HEGYKÖZCSATÁR REFORMÁTUS TEMPLOMA

HEGYKÖZCSATÁR MŰEMLÉKTEMPLOMA EGY ROMÁN KORI (ÍVES BOLTOZATÚ) KŐTEMPLOM HELYÉN ÉPÜLT A 13. SZÁZADBAN, MELYBŐL CSAK A DÉLNYUGATI FALRÉSZ MARADT FENN, BEÉPÍTVE AZ ÚJ TEMPLOMBA.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

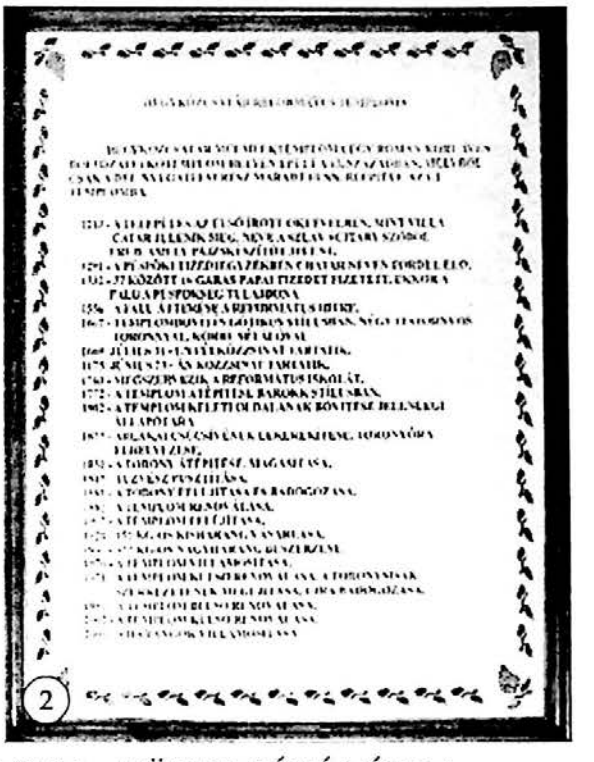

1213 - A TELEPÜLÉS AZ ELSŐ ÍROTT OKLEVÉLBEN, MINT VILLA CATAR JELENIK MEG, NEVE A SZLÁV SCITARY SZÓBÓL ERED, AMELY PAJZS-KÉSZÍTŐT JELENT.
1291 - A PÜSPÖKI TIZEDJEGYZÉKBEN CHATAR NÉVEN FORDUL ELŐ.
1332–37 KÖZÖTT 16 GARAS PÁPAI TIZEDET FIZETETT, EKKOR A FALU A PÜSPÖKSÉG TULAJDONA.
1556 - A FALU ÁTTÉRÉSE A REFORMÁTUS HITRE.
1667 - TEMPLOMBŐVÍTÉS GÓTIKUS STÍLUSBAN, NÉGY FIATORNYOS TORONNYAL, KÖRBE SÉTÁLÓVAL.
1669. JÚLIUS 31-ÉN FÉLKÖZZSINAT TARTATIK.
1675. JÚNIUS 23-ÁN KÖZZSINAT TARTATIK.
1703 - MEGSZERVEZIK A REFORMÁTUS ISKOLÁT.
1772 - A TEMPLOM ÁTÉPÍTÉSE BAROKK STÍLUSBAN.
1802 - A TEMPLOM KELETI OLDALÁNAK BŐVÍTÉSE JELENLEGI ÁLLAPOTÁRA.
1817 - ABLAKAI CSÚCSÍVÉNEK LEKEREKÍTÉSE, TORONYÓRA ELHELYEZÉSE.
1830 - A TORONY ÁTÉPÍTÉSE, MAGASÍTÁSA.
1847 - TŰZVÉSZ PUSZTÍTÁSA.
1881 - A TORONY FELÚJÍTÁSA ÉS BÁDOGOZÁSA.
1882 - A TEMPLOM RENOVÁLÁSA.
1907 - A TEMPLOM FELÚJÍTÁSA.
1928 - 150 KG-OS KISHARANG VÁSÁRLÁSA.
1932 - 327 KG-OS NAGYHARANG BESZERZÉSE.
1970 - A TEMPLOM VILLAMOSÍTÁSA.
1971 - A TEMPLOM KÜLSŐ RENOVÁLÁSA, A TORONYSISAK SZERKEZETÉNEK MEGÚJÍTÁSA, ÚJRA BÁDOGOZÁSA.
1981 - A TEMPLOM BELSŐ RENOVÁLÁSA.
2002 - A TEMPLOM KÜLSŐ RENOVÁLÁSA.
2006 - A HARANGOK VILLAMOSÍTÁSA.

2007. december 26-án leplezték le. Csűry István megbízott püspök hirdetett igét. Ezt követően a helybéli ifjak egy zenés összeállítással örvendeztették meg a gyülekezetet. Miklós Csaba Péter lelkipásztor ismertette a templom történetét. Ezután leleplezték az emléktáblát, amelyet Csűry István megáldott.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

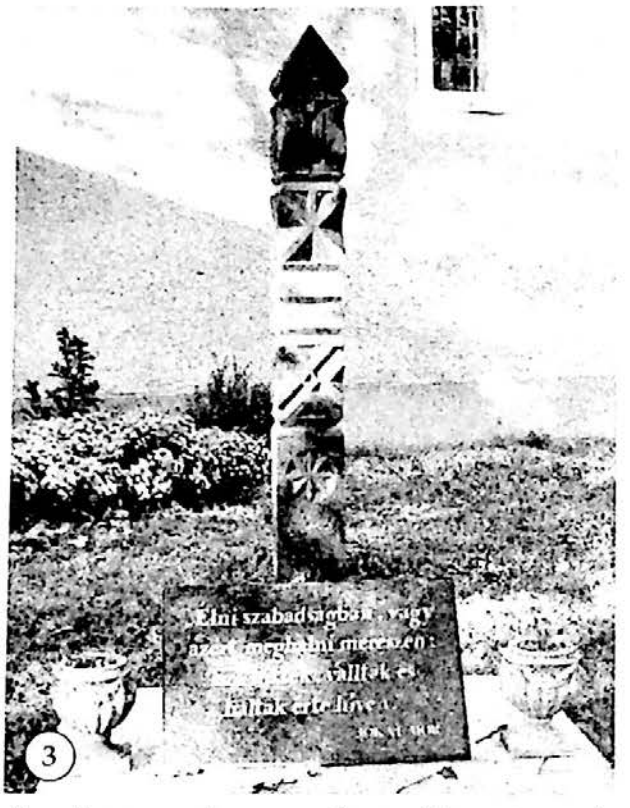
3

3. 1848-as kopjafa

A református templomkertben állították fel.

A kopjafán az 1848–2008 évszámok olvashatók.

Alatta egy kb. 40×60 cm nagyságú gránittábla a következő felirattal:

„Élni szabadságban, vagy
azért meghalni merészen:
Ezt hitték, vallták és
haltak érte híven"

JÓKAI MÓR

A kopjafát egy betontalapzatra helyezték, két oldalán virágtartóval. Miklós Zoltán várasfenesi fafaragómester és édesapja, Miklós Péter készítette.

2008. március 15-én avatták fel. Az ünnepség a református templomban kezdődött, ökumenikus istentisztelettel. Miklós Csaba Péter helyi lelkipásztor hirdette az igét. Jelen volt Székely Antal hegyköztótteleki római katolikus plébános, Vitályos Barna polgármester és Jakab Ernő alpolgármester. Az ünnepi istentisztelet után a Benedek Elek Nyolcosztályos Iskola diákjai verses-zenés műsort mutattak be. Ezután kivonultak a templomkertbe és leleplezték a kopjafát. Vitályos Barna méltatta az 1848-as forradalom hőseit. Sztankovics Gyula kultúrreferens bemutatta a kopjafát, annak motívumait. A koszorúzást követően átvonultak a római katolikus templomhoz, leleplezni az itt elhelyezett 1848-as emléktáblát.

4

4. Feszület

A római katolikus templom előtt áll. Felirata:

STAT CRUX!
DUM VOLVITUR ORBIS
1806 – 1986
ISTEN nagyobb DICSŐSÉGÉRE
és templomunk 180 éves
jubileumának
EMLÉKÉRE ÁLLITATTÁK
a hegyközcsatári templombajáró
Római Katolikus hívő
keresztények

[Erdélyi Magyar Adatbank]

„Uram, Jézus, légy irgalmas nékünk
Oh bocsásd meg tengernyi sok vétkünk…"

Három méter magas, műkőből készült kereszt, a megfeszített Jézussal. A szöveg egy 40×60 cm nagyságú beépített fekete gránitlapon olvasható.

5

5. Szűz Mária-szobor

A római katolikus templom előtt áll. A 2007-ben készült szobrot egy 1914-ben állított homokkő talapzatra helyezték. 80 cm magas, anyaga gipsz. Később új márványtáblát helyeztek a régi talapzatra, melynek felirata:

Isten dicsőségére
EMELTETTE
ID. VARGA GYULA
ÉS NEJE
MEZEI LÁSZLÓ
ÉS CSALÁDJA
IFJ. VARGA GYULA
ÉS CSALÁDJA 2007

2007. szeptember 23-án leplezték le, a templombúcsú alkalmával. A szentmisét Szabó Ervin szentjobbi plébános tartotta. Áldás keretében leplezte le és szentelte fel Mahajduda János helybeli plébános, a papság és a hívek jelenlétében. Jelen volt Jakab Ernő alpolgármester, a helyi tanács tagjai, Miklós Csaba Péter helybeli református lelkipásztor, valamint zarándokok Hegyköztóttelekről.

6. 1848-as emléktábla

A római katolikus templom falán áll. 2008. március 15-én leplezték le. A református templomtól vonultak oda a hívek, miután leleplezték az ottani kopjafát. Székely Antal plébános szólt a megjelentekhez, majd a megáldott emléktáblát megkoszorúzták.

6

[Erdélyi Magyar Adatbank]

HEGYKÖZKOVÁCSI - CAUACEU

BIHAR - BIHARIA KÖZSÉG

1. Csokonai Vitéz Mihály emléktáblája
A református templomban található. Az egyházközség állította 2000-ben.

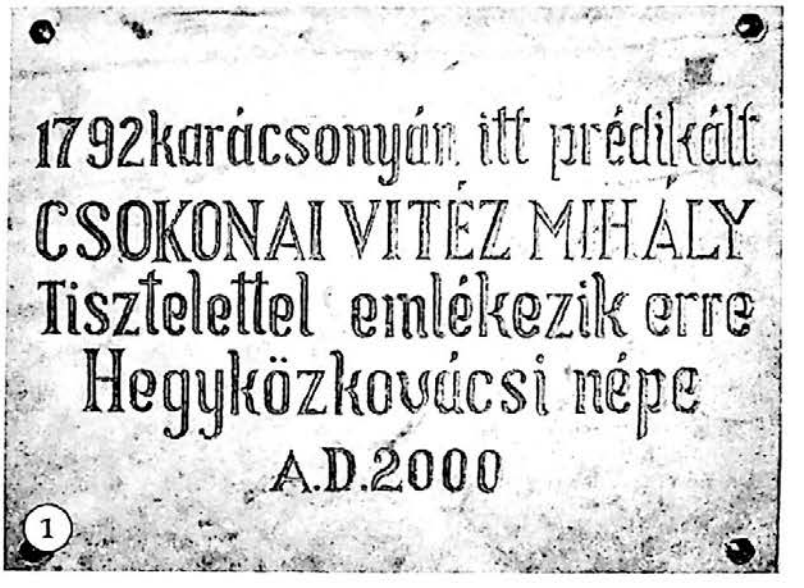

2. Építési emléktábla
A református templom külső falán olvasható. Vörös márványtábla
Felirata:

A SZERETET ÉPIT 1 KOR 8,3
ÉPÜLT: 1785
FELÚJÍTVA: 1957
JAVÍTVA: 1976
FELÚJÍTVA: 2002

[Erdélyi Magyar Adatbank]

3. Világháborús emlékmű

A református templom kertjében található. Felirata:

PRO PATRIA
1914 - 1918
1940 - 1944
ŐRMESTER
MAJOR SÁNDOR
TIZEDES
BATÁRI ISTVÁN
HONVÉD
BÓDIS IMRE
FARKAS ANDRÁS
HEGEDÜS MIHÁLY
H. KISS LÁSZLÓ
LÉLEK ÁRPÁD
SITERI ISTVÁN
SZABÓ KÁROLY
CS. SZABÓ ALBERT
K. SZABÓ GÁBOR
ÚJVÁROSI KÁROLY

„A HAZA MINDEN ELŐTT"
KÖLCSEY

3

Anyaga gránit. Az obeliszk magassága kb. 200 cm.

2003. szeptember 6-án avatták fel, a PBMEB IX. Honismereti Konferenciája alkalmával. Csűry István főjegyző hirdetett igét a református templomban. A templomkertben Forró László helyi lelkipásztor felolvasta a hősi halottak neveit, amit egy-egy harangkondulás követett, majd egy szál virágot helyeztek el a fiatalok az obeliszk talapzatára. A koszorúzás után Angyalossy Zsolt nyírbogdándi lelkipásztor és Pete István szenátor tartott beszédet. Az ünnepséget szavalatok és a helybéli kórus éneke zárta.

4. Mezőfalva - egy elpusztított falu emlékműve

A református templom kertjében állították fel, a kommunista diktatúra által felszámolt Mezőfalva emlékére. A lerombolt épületmaradványt jelképező emlékművön két bronzból öntött emléktábla van elhelyezve.

A baloldali tábla szövege:

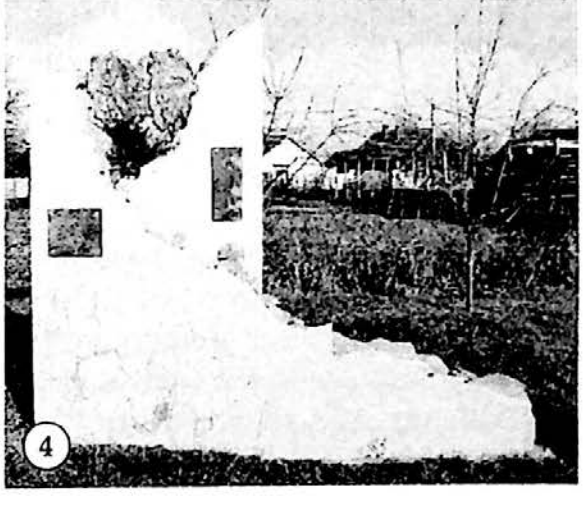
4

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A KOMMUNISTA
FALUROMBOLÁS
ÁLTAL ELPUSZTÍTOTT
MEZŐFALVA
EMLÉKÉRE ÁLLÍTTATOTT
2005-BEN

A jobboldali tábla szövege:

MEZŐFALVA
CSALÁDJAI
BALOGH
BENŐ
BÓDIS
BORBÉLY
CÉGÉNYI
DURKÓ
KISS
KIRÁLY
KOCSOR
MAGYARI
MEGGYESI
NAGY
OKÁNYI
RÁDULY
A. SZABÓ
K. SZABÓ
SZŰCS
TANASZI

A két méter magas műrom terméskőből van rakva, melynek felső peremein kilátszanak a kövek. A két legfelső falrész között, a lerombolt falut elhagyó házaspárt jelképező bronzötvény található **(4a).** Az emlékmű Deák Árpád képzőművész alkotása.

A Hegyközkovácsi–Szalárd–Jákóhodos alkotta háromszögben állott falunak mintegy háromszáz lakosa volt. Az 1950-es évek elején felszólították a lakosokat házaik és birtokaik elhagyására. Erőszakot is alkalmaztak azok ellen, akik ennek nem tettek eleget.

Az emlékművet 2005. november 6-án avatták fel. A református templomban Tőkés László püspök hirdette az igét. Forró László helyi lelkipásztor, egyházkerületi tanácsos, köszöntötte a Mezőfalváról elszármazottakat. Szűcs Gyula kurátor ismertette a pusztulásra ítélt falu történetét. Az emlékművet Tőkés László püspök és Szűcs Gyula kurátor leplezte le. Beszédet mondott Nagy Gizella, Bihar község polgármestere és Borsodi Tamás – a testvértelepülés – Kapuvár jegyzője. Közreműködött a nyírbogdányi és a hegyközkovácsi kórus. A koszorúk elhelyezése után lovas kocsikkal bejárták a hajdani falu határát.

5. Piszkárosi Szilágyi Sámuel szobra

A kultúrház udvarán helyezték el.

Kb. másfél méter magas, gránitkövekből épült oszlopon helyezték el Szilágyi Sámuel bronz mellszobrát.

2010. július 18-án avatták fel. Az ünnepi istentiszteleten Bölcskei Gusztáv tiszántúli püspök hirdette az igét. A prédikáció után Forró László helyi

[Erdélyi Magyar Adatbank]

lelkipásztor köszöntötte a megjelenteket, kiemelten dr. Bölcskei Gusztávot, mivel a Tiszántúli Református Egyházkerület vállalta a szoborállítás költségeit. Azt is megemlítette, hogy a néhai püspököt az úrasztala alá temették, ám a koporsót Jakó Zsigmond professzor a bombázásoktól félve, 1944-ben Budapestre menekítette. A templomot akkor nem érte kár, de a Néprajzi Múzeumot igen, ahol elégtek a maradványok. Beszédet tartott Szeghalmi Győző, Bihar község alpolgármestere, Angyalossy Zsoltné, a nyírbogdányi testvérgyülekezet lelkésze, Borsodi Tamás, Kapuvár testvértelepülés címzetes főjegyzője. Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos színművészek rövid műsort adtak elő.

5

A kultúrház udvarán Kovács Zoltán a KREK főgondnoka és Szűcs Gyula helyi gondnok leplezte le a szobrot. A szobor alkotója, dr. Kövér József debreceni művész ismertette a szobor történetét. Avatóbeszédet Csűry István püspök mondott. Beszédet mondott Dukrét Géza, a PBMEB elnöke. Közreműködött a Kiss Stúdió. Az ünnepséget a Himnusz eléneklése zárta.

Piszkárosi Szilágyi Sámuel 1719. február 19-én született Debrecenben. A Piszkárosi előnév a Szatmár megyei Piszkáros településtől ered, ahol a püspök nagyapjának volt birtoka. Rendkívüli elméjének köszönhetően már tizenkét esztendős korában a görög nyelv tanítójává léptették elő a Debreceni Kollégiumban. Nemcsak a nyelvismeretben, s általában a latin, görög és zsidó irodalomban, hanem az ékesszólásban, matematikában, fizikában, históriában, filozófiában és teológiában oly nagy előmenetelt tett, hogy tudománya életkorát messze felülmúlta. 1735-ben beiratkozott Svájcban a Berni Akadémiára. 1739-ben átment Hollandiába, s a Leydeni Akadémián tanult tovább. 1742-ben kinevezték a Debreceni Kollégium professzorának. Tanítványainak segítségére kézikönyveket adott ki, amelyek tankönyvül szolgáltak a magyarországi iskolákban is. 1759-ben meghívták a Bihardiószegi, majd a Szatmári Református Egyházközségbe, lelkészi szolgálatra. 1765-ben kinevezték a Tiszántúli Egyházkerület püspökének. Többször is agyvérzést kapva, tovább irányította a püspökséget, hol Debrecenben, hol Hegyközkovácsiban, a maga birtokán lakva, ahová halála előtt kiköltözött. 1781-ben, a türelmi rendelet kiadása után, püspöksége területén mindenfelé elkezdtek épülni a templomok, közöttük a váradolaszi református templom, melynek avatásán Szilágyi Sámuel is részt vett. Újabb agyvérzés után, 1785. július 16-án, 66 éves korában hunyt el. Hegyközkovácsiban temették el, hatvanöt református lelkész jelenlétében.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

HEGYKÖZPÁLYI - PALEU

1. Három kopjafa

A református templom kertjében található.

A kopjafákat 1999-ben állították. Szász Károly helybeli fafaragó készítette.

A baloldali felirata: 1660 / Ne bántsd a magyart / gróf Zrínyi Miklós

A falut ért nagy vesztességek emlékére avatták, amikor egy török hadjárat után a település teljesen kihalt.

A középső felirata:

Hol sírjaink domborulnak
Unokáink leborulnak
Petőfi Sándor

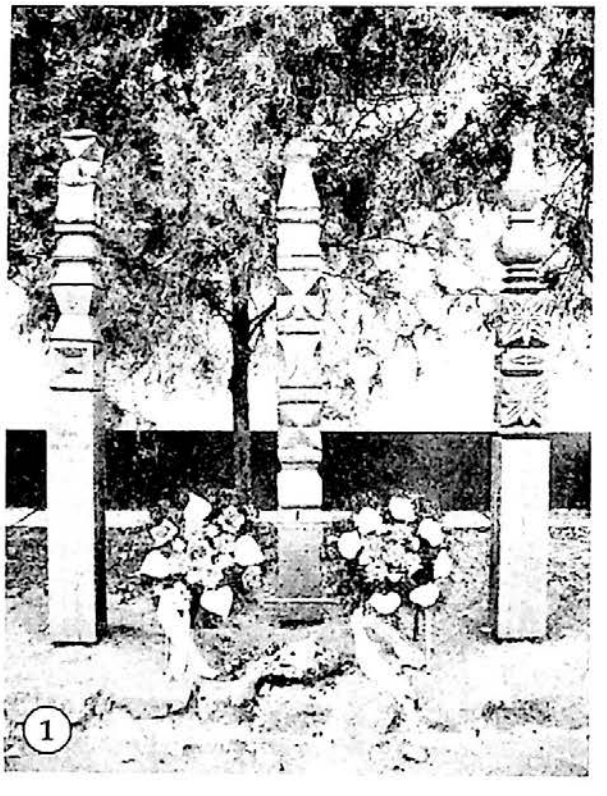

Az 1848–49-es szabadságharc 150-dik évfordulójára örök emlékül állitotta a Hegyközpályi Református Egyházközség Konfirmándusai 1999 május 16 Katona János Lelkipásztor

A jobboldali kopjafa felirata: 1914–1989 / „Mert elfut a víz és csak a kő / marad / csak a kő marad" / WASS ALBERT

Az 1914 és 1989 között a települést érintő nagy világégések, a kommunizmus áldozatainak emlékére állították.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

HEGYKÖZSZÁLDOBÁGY – SĂLDĂBAGIU DE MUNTE

HEGYKÖZPÁLYI – PALEU KÖZSÉG

1. Síremlék

A református templomban található. Felirata:

E SZENT FALAK ŐRZIK EGYHÁZUNK
MUNKÁSÁNAK ÉS ÉPITŐJÉNEK 1948.FEBR.5 ÉN
33 ÉVES KORÁBAN FIATALON ISTENHEZ KÖLTÖZÖTT
IFJ. NYESTE ISTVÁNNÉ
NAGYSZIGETI SZILY ÉVA
GIMN. TANÁRNAK SZERETETT PAPNÉ
ASSZONYUNKNAK ÁLDOTT EMLÉKÉT

A TEMPLOM ÉS TORONY 1947
BEN
A GONDNOK PRESBITÉRIUM ÉS
HIVEK ÁLDOZATÁBÓL
KIJAVITATOTT
MAJD LELKIPÁSZTOR AZ
ÖSSZES
KIADÁST VISSZAFIZETTE
EGYHÁZNAK
A SZERETETT ÉLETMENTŐ
ORVOSSÁG
ÁRÁBÓL. IGY A
MEGBOLDOGULT DRÁGA
ÉLETE ÁRÁN ÚJULT MEG E
HAJLÉK

„BOLDOGOK AKIKNEK SZIVÜK
TISZTA
MERT ŐK AZ ISTENT
MEGLÁTJÁK"
M.T. 5:8.

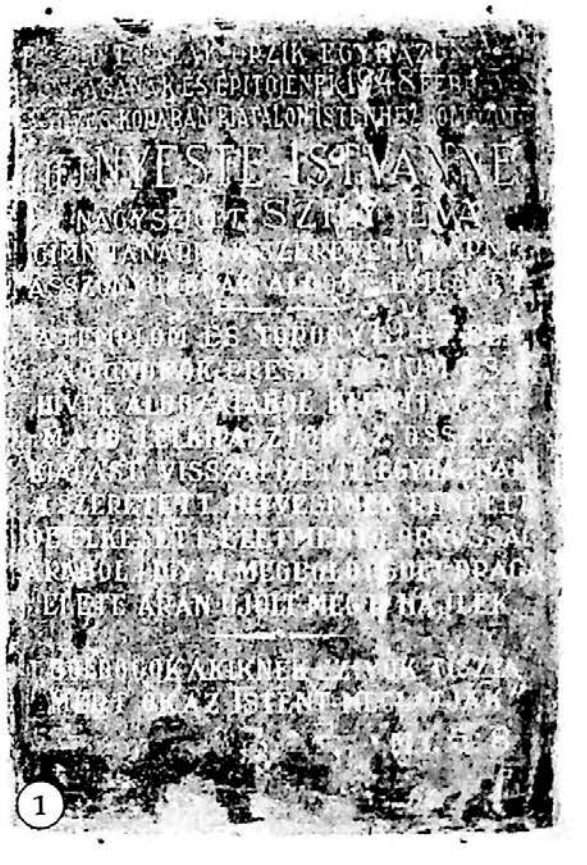

[Erdélyi Magyar Adatbank]

HEGYKÖZSZENTIMRE – SÂNTIMREU

SZALÁRD – SĂLARD KÖZSÉG

1. Szánthó Dániel síremléke

A református templom portikuszában található. Felirata:

1

A. B. F. T. R. A.
Itt nyugosznak
Néh.nt. SZÁNTHÓ DÁNIEL úrnak
hideg te-
temei. Született Érsemjénben 1785
május 30án
azon később h.k.szentimrei egyház
lelkipász-
tora, s esperes, néh. Szánthó János
édes aty-
jától, s Fórizs Anna édes anyjától.
Tanult a deb-
reczeni főiskolában, s göttingai és
márpurgi egyetemeken –
mindenütt kitűnően.
A közjónak szolgált, mint költészet tanítója Debre-
czenben 1. mint iskolaigazgató Kardszagon 2. mint-
az egyház lelkésze 3. mint egyházmegye ülnöke
9 évig. Gyászolják halálát szeretett neje ILYÉS
ZSÓFIA, 5 gyermekei s azok hitveseik s 7 unokái.
Kimúlt életének 66 évében siratva min
den jóktól 1851-márcz-12én Béke poraira.

Feketére festett fatábla.

2. Elekes István síremléke

A református templom portikuszában található. Felirata:

A. B. F. T. R. A.
E sírban nyugosznak
Tiszt. tudós Elekes István úr hamvai.
Szül. 1823. Jan. 3. T.sz.miklóson
Elekes Ferencz és Szabó Sára jó szüleitől,
a Szülék gondos nevelése alatt
magát tudományosan kiképzett ifjú, a
Debr. ref. főiskolában, mint az
ifjúság tanítója több éveken keresztül
kitűnőleg munkálkodott.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Majd az 1852k évtől mint
H.K.Sz.Imrei
Lelkipásztor
bölcs tapasztalattal kormányzá
egyházát.
Meghalt 1858ik év Október 15én
Kesergik hű neje – Asztalos Mária
asszony
kis árvájával Máriával
Szülei testvérei János, Juliána,
Susánna,
ipa tiszt. Asztalos István úr nejével
számos rokonok és barátok.

Feketére festett fatábla, mérete kb. 50×100 cm.

2

3. Végh István síremléke

A református templom portikuszában található. Felirata:

A. B. F. T. R. A.
E néma sorok Tiszt. Tudós Végh
István
Úr emlékének vannak szentelve, ki
mint hű
lelkész ezen ref. egyházban 5 évig
nagy
buzgósággal működött – Tanulta'
debreceni fő-
iskolában, hol szorgalmának
jutalmául a Cont-
rascribai és Seniori diszes
hivatallal tiszteltetett
meg. Tudományos ösmeretei
öregbitése végett csak-
nem minden német országi
egyetemeket meg-
látogatott. Született Ér Adonyba
1831 Meghalt 1863
Dec. 1 Halálát bus özvegyén és
két kis árváin kivűl kesergik
Bánatos szívű édes anyja (.....)
és testvérei
Béke legyen porai felett!
Fekete festett tábla.

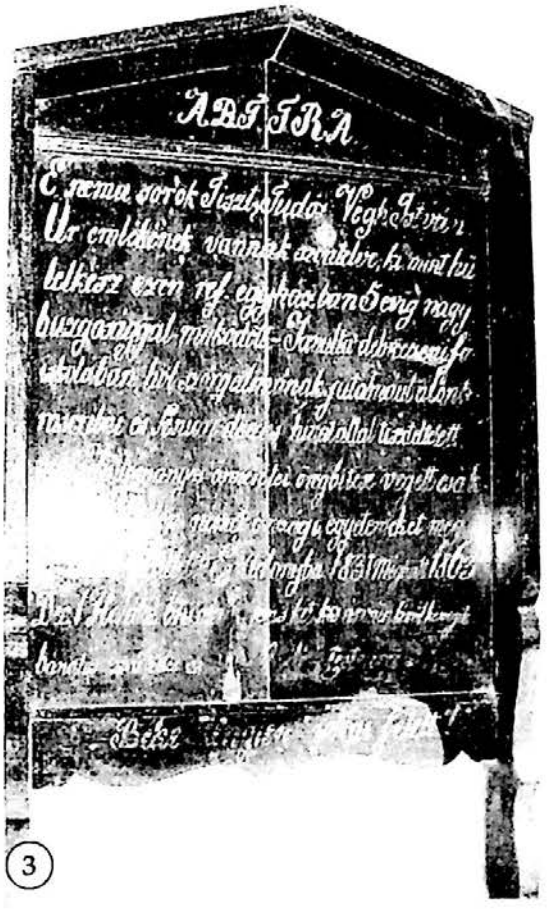

3

[Erdélyi Magyar Adatbank]

4. Nagy István lelkipásztor emléktáblája

A református templom portikuszában található. Felirata:

EZ EMLÉKTÁBLÁT NÉHAI NT. NAGY ISTVÁN
HEGYKÖZSZENTIMREI REF. LELKÉSZ ÉS ÉRMELLÉKI ESPERES
EMLÉKEZETÉRE EMELTETTE A HEGYKÖZSZENTIMREI REF. GYÜLEKEZET.
SZÜLETETT 1829 OKT. 8-ÁN DEBRECENBEN
TANULMÁNYAIT VÉGEZTE UGYANOTT ÉS 2 ÉVIG KÜLFÖLDÖN.
1864-BEN HIVTA MEG E GYÜLEKEZET LELKIPÁSZTORÚL
S ITT SZOLGÁLT AZ ÚR NAGY NEVÉBEN 44 ÉVIG.
MEGHALT 1908 AUGUSZTUS 28-ÁN.
Legyen áldott emlékezete!

60×40 cm nagyságú márványtábla.

5. Ludmán Lajos emléktáblája

A református templom portikuszában található.

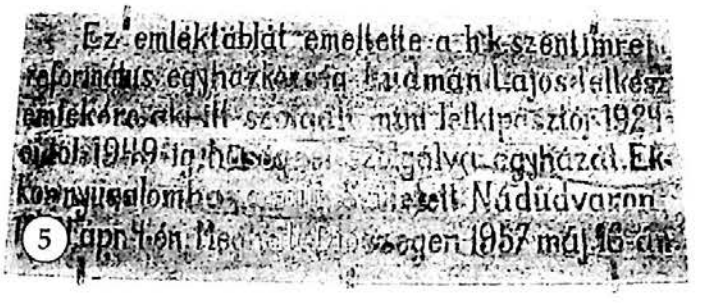

Felirata:

Ez emléktáblát emeltette a h.k.szentimrei református egyházközség Ludmán Lajos lelkész emlékére, aki itt szolgált mint lelkipásztor 1924-évtől 1949-ig, hüséggel szolgálva egyházát. Ekkor nyugalomba vonult. Született Nádudvaron 1884 ápr. 4-én. Meghalt Diószegen 1957 máj. 16-án.

6. Erdei István emléktáblája

A református templom portikuszában található.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Felirata:

A H. K. Szentimrei
Református Egyház
községben szolgált
ERDEI ISTVÁN
lelkipásztor
1952 IX hó 1-től – 1981 V hó 1-ig

A tábla alján: ERDEI N. VÁRAD 1988

Fából faragott tábla, a szövege két oldalán szőlőfürt és búzaszálak díszítéssel.

7. Szent Imre mellszobra

A református templom kertjében kialakított parkban állították fel. Talapzatának felirata:

SZENT IMRE
HERCEG
† 1031

SZENT IMRE HERCEG
MAGYARORSZÁG ÉKE
SZŰZTISZTA ÉLET
LEGSZEBB PÉLDAKÉPE,
SERDÜLŐ IFJAK
PAJZSA, MENEDÉKE,

KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK.

LANTOS GYÖRGYI
SZOBRÁSZMŰVÉSZ ALKOTÁSA
LAKITELKI NÉPFŐISKOLA
ADOMÁNYA
2005. MÁJUS 29

7

Szent Imre bronz mellszobra egy másfél méter magas márványtalapzaton áll. Alkotója Lantos Györgyi szobrászművész. A Lakitelki Népfőiskola adománya.

Hegyközszentimre névadója – a feljegyzések szerint – 1031. szeptember 2-án, vadászat közben egy vadkan áldozataként hunyt el. Halálának helyén épült fel, a mára már nyomtalanul eltűnt szentimrei monostor, amelytől a falu is a nevét kapta.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A szobrot 2005. május 29-én avatták fel. Boros István, a Bihari Református Egyházmegye főjegyzője hirdetett igét. Kucharszki Zoltán helyi lelkipásztor köszöntötte a megjelenteket, majd tolmácsolta a templom renoválásában segédkezett hollandiai testvérgyülekezet üdvözletét átadó Jelle de Vris szavait. Az ünnepség a templomkertben folytatódott. Az emlékművet Nagy Miklós polgármester és Lezsák Sándor magyarországi parlamenti képviselő leplezte le. Beszédet mondott Nagy Miklós polgármester, Lezsák Sándor képviselő, majd mons. Fodor József címzetes szentimrei apát felszentelte a szobrot. Ezt követően Borzási Gyula, régebben helyi, ma szalárdi lelkipásztor szólt a lelki és szellemi megújulásról. Dévai Nagy Kamilla és Zenetanodája tagjainak előadása zárta az ünnepséget.

8

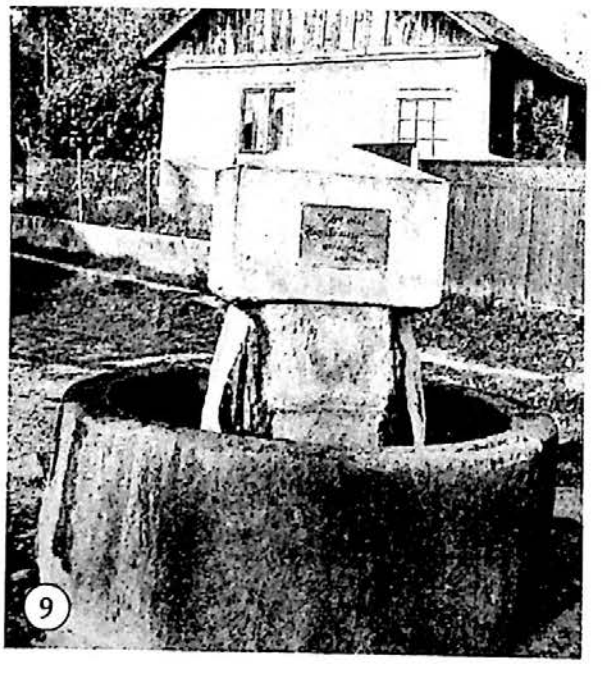
9

8. Szánthó Dániel síremléke

Szent Imre mellszobrának közelében állították fel a vörös márvány síremléket. Felirata:

A.B.F.R.A.
ITT NYUGOSZNAK
NT. SZÁNTÓ DÁNIEL
H.K. SZENT IMREI REF.
EGYHÁZNAK
38 ÉVIG VOLT LELKIPÁSZTORA
SZÜLETETT ÉR SEMJÉNBEN
1785 MÁJ 10-N
MEGHALT 1851 MÁRCZ 18-N
NEJE ILLYÉS ZSÓFIA
SZÜLETETT SARKADON 1792
JUN 7-N
MEGHALT 1857 JUL 22-N
HÁZASSÁGBAN ÉLTEK 38 ÉVIG
HÁLÁS TISZTELET S
SZERETETBŐL
JÁNOS, KÁROLY, ESZTER,
JULIANNA
ÉS ZSÓFIA GYERMEKEIK

9. Az artézi kút emléktáblája

A falu egyik terének közepén található. Felirata:

„Élet vize"
Hegyközszentimrei
ásványvíz
S.M.I. Tábor 2004

[Erdélyi Magyar Adatbank]

HEGYKÖZSZENTMIKLÓS – SÂNNICOLAU DE MUNTE

SZÉKELYHÍD – SĂCUENI KÖZSÉG

1. Adományozási emléktábla

A református templomban, a bejárati ajtó felett van elhelyezve.

Szövege:

Promemoria
AZ ÖRÖK ISTEN DICSŐITÉSÉRE A
HEGYKÖZ-
SZENTMIKLÓSI REF. EGYHÁZNAK
KÉSZITTETTE
T. Szabó Károly és családja
AZ 1924 ÉVBEN A NAGYHARANGOT
1927 ÉVBEN KÖRÜL CSATORNÁZTATTA
AZ ÚR SZENT HAJLÉKÁT.
„A KI JÓ NAPOKAT AKAR LÁTNI
CSELEKEDJEN JÓT"
I. Pét. 3. 11

Anyaga fekete gránit.

A család kívánságára, az első világháborúban elhunyt testvér, Szabó Lajos, Szabó Károly öccse emlékére, minden évben Lajos-napkor harangoznak.

1

2. Lelkipásztorok emléktáblája

A református templomban található. Kb. 40×100 cm nagyságú bazalttábla. 2003 augusztusában avatták fel, az első falunap alkalmából.

2

3. Világháborús emlékmű

A református temetőben található. Az első és a második világháború és a politikai üldözés áldozatainak tiszteletére állították.

Szövege:

AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ,
VALAMINT A POLITIKAI ÜLDÖZÉSEK

[Erdélyi Magyar Adatbank]

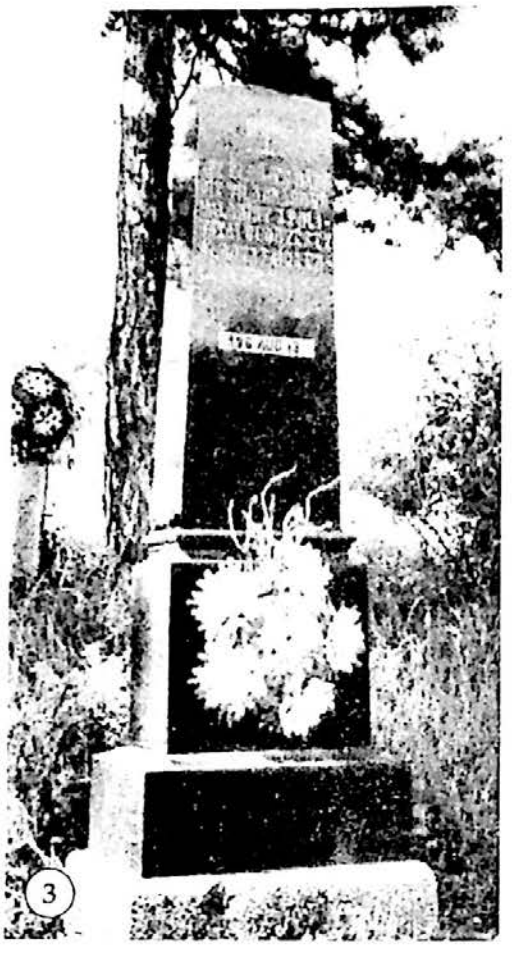

ÁLDOZATAIRA EMLÉKEZÜNK
1996 AUG. 13.

Mérete: 190×37×20 cm, alapja 66×45 cm, anyaga gránit.

Egy régi gránit obeliszk hátsó lapjára írták az új feliratot. A régi felirat szerint Kalmár István sírköve, készítője Lévai Márton – Nagyvárad.

A református egyház avatta fel 1996. augusztus 13-án, a Magyar Reformátusok III. Világtalálkozója alkalmából. Ünnepi istentiszteletet Kusztos Tibor, bánffyhunyadi lelkipásztor tartott, Gellért Gyula esperes mondott avatóbeszédet. Az avatáson résztvett Holczman Barna, Székelyhíd polgármestere. Közreműködött a bánffyhunyadi református gyülekezet kórusa. Testvérgyülekezeti kapcsolatot hoztak létre.

4. 1848-as emlékhely

A futballpálya szélén található, egy régebbi kopjafa mellett, amelyet még a millecentenárium tiszteletére helyeztek el.

Felirata:

2000

2,5 m magas, akácfából faragott kopjafa, melyet Hasznosi Imre készített. 2000. március 15-e megünneplésére készült, amelyet március 19-én avattak fel, a MIDESZ, az iskola és a református egyház képviselői. Az avatás a templomban kezdődött, kis ünnepséggel, amelyet az RMDSZ újraalakuló gyűlése követett. Ezután koszorúzták meg a kopjafát.

Az emlékművet minden március 15-én megkoszorúzzák.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

HEGYKÖZÚJLAK – UILEACU DE MUNTE

HEGYKÖZPÁLYI – PALEU KÖZSÉG

1. Világháborús emléktábla

A református templomban található.

A tábla két oldalán egy-egy fenyőlécen világítótestek, összesen nyolc lámpa van erősítve.

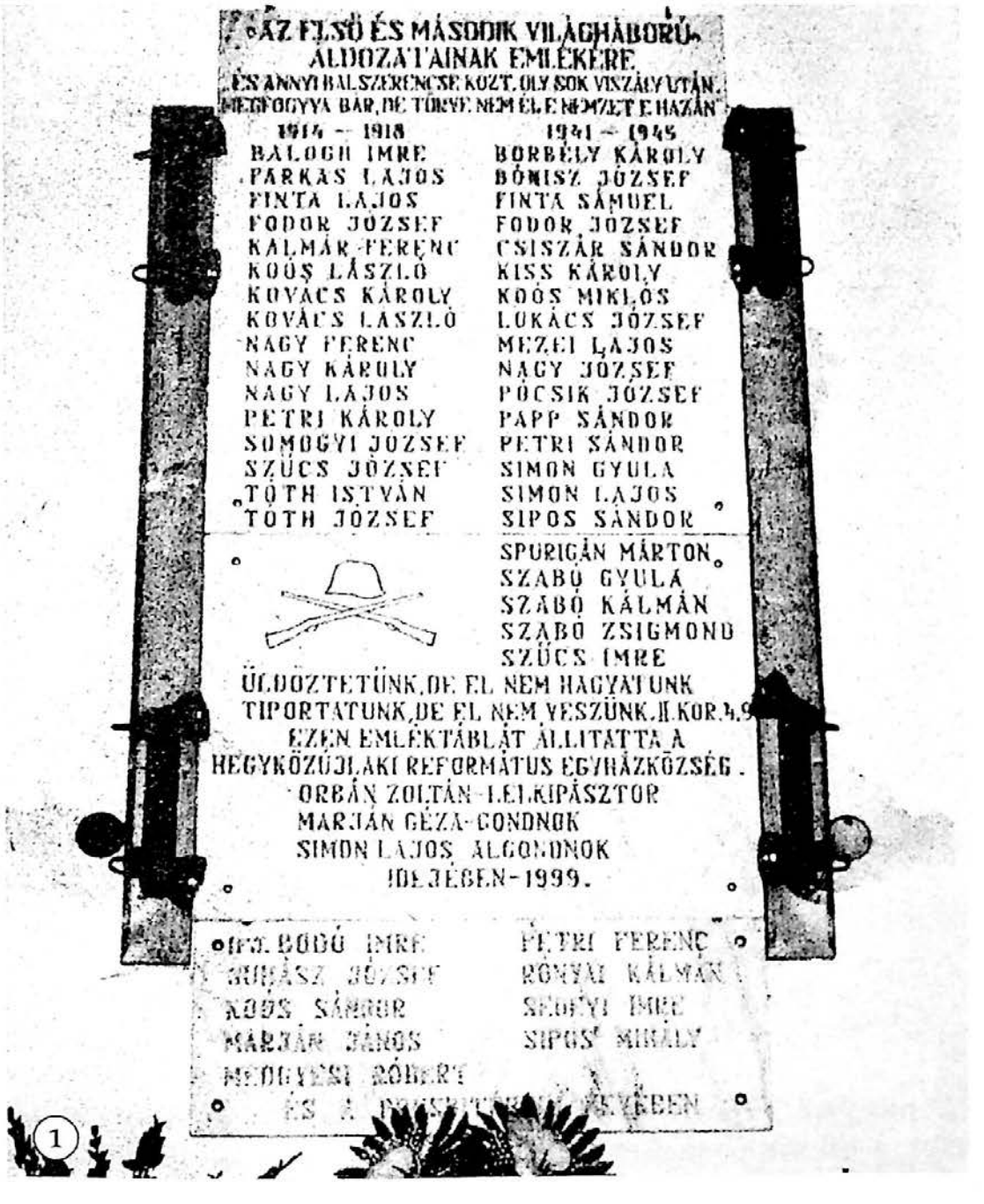

1

[Erdélyi Magyar Adatbank]

JANKAFALVA - IANCA

BIHARDIÓSZEG - DIOSIG KÖZSÉG

1. Bocskai-emlékoszlop

A református templom udvarán állították fel.

Köralakú, alul tányérszerű, feljebb henger alakú talapzata terméskőből van összecementezve. A fából faragott emlékoszlop kb. 2 m magas. Berek Lajos szobrászművész az emlékoszlop készítője, saját elmondása alapján egy négyzetméterre faragta rá Bocskai hadvezéri, államvezetői és keresztyéni alakját, oldalán kard, jobb kezében buzogány. Fölötte kereszt, rozetta és dátum: 1604-06. Alul egy réztábla látható a következő felirattal:

AZ EMLÉKMŰVET
BOCSKAI ISTVÁN
1557 - 1606
ÉS A
BOCSKAI SZABADSÁGHARC
1604. X. 15. BIHARDIÓSZEG
1606. VI. 23. BÉCS
EMLÉKÉRE
KÉSZÍTETTE
BEREK LAJOS
(BUDAPEST)
ADOMÁNYOZTA:
SARKADY - SZABÓ JULIANNA
(BÉCS)
ÁLLÍTOTTA:
BOCSKAI ISTVÁN HAGYOMÁNYŐRZŐ
EGYESÜLET

2002. október 19-én avatták fel, a Bocskai István Hagyományőrző Egyesület, a bihardiószegi és jankafalvi református egyházközségek és a diószegi RMDSZ közös szervezésében, a Bocskai-szabadságharc 399. évfordulóján. Tőkés László püspök igehirdetésében Bocskai István és a hajdúk első győzelmére emlékezett, majd Gellért Gyula esperes köszöntötte

[Erdélyi Magyar Adatbank]

az egybegyűlteket. A Bocskai-szabadságharcról Cs. Nagy Zoltán történész, a Bocskai István Hagyományőrző Egyesület elnöke beszélt, majd Berek Lajos, vezérkari ezredes, szobrászművész, ismertette munkáját.

2. Világháborús emlékmű

A templomkertben avatták fel. Felirata:

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN
ÉS A HADIFOGSÁGBAN
MEGHALT NAGYJANKAI
KATONÁK NÉVSORA

ASZALÓS JÓZSEF
KÁDAS SÁNDOR
KRASZNAI FERENC
MARGITTAY ANDRÁS
MARGITTAY ZOLTÁN
MATÁK SÁNDOR
NAGY IMRE
RÓZSA GÁBOR
ID.SZEGECS ISTVÁN
SZOBOSZLAI JÁNOS
TÖRÖ JÓZSEF
TÖRÖK JÓZSEF
VÉRTESI LAJOS

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN
ÉS A HADIFOGSÁGBAN
MEGHALT NAGYJANKAI
KATONÁK NÉVSORA

BATIZ IMRE
BOJÁN IMRE
GÓZ FERENC
GÓZ LAJOS
GÓZ SÁNDOR
KALMÁR SÁNDOR
MOLNÁR IMRE
NAGY GYULA
PALÁSTI FERENC
PELBÁT JÓZSEF
IFJ.SZEGECS ISTVÁN
SELETYE JÁNOS

NAGYJANKÁN A MÁSODIK
VILÁGHÁBORÚ
ÁLDOZATÁUL ESTEK
BOJÁN IMRÉNÉ
KOVÁCS IDA
MARGITTAY GYULA
OROSZ ANDRÁSNÉ
BALOGH SÁNDOR

AZ ÚR SZEMEI ELŐTT DRÁGA
AZ Ő KEGYESEINEK HALÁLA
ZSOLTÁR 116:15

2

Kb. 50 cm magas, terméskőből összecementezett, kerek alapon 2 méteres fehér műkő, rajta fekete gránittábla.

2010. október 31-én avatták fel. Az istentiszteleten Rákosi Jenő, az Érmelléki Református Egyházmegye esperese hirdette az igét. Az emlék-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

mű előtt Jakó Sándor Zsigmond helyi lelkipásztor ismertette az emlékmű állításának történetét. Köszönetet mondott Gellért Gyula volt esperesnek, aki összegyűjtötte és márványba vésette a jankai hősök neveit. Az emlékművet Ruszt Kálmán és fia készítette. Megemlítette, hogy a tervezett turulmadár még nem került az emlékműre. Beszédet mondott Gellért Gyula lelkipásztor. Díszőrséget álltak a diószegi huszárok. Az ünnepség a Szózat eléneklésével zárult.

JÁKÓHODOS - HODOȘ

SZALÁRD - SĂLARD KÖZSÉG

1. A kommunizmus áldozatainak emléktáblája
A református templomban található.

Felirata:

A KOMMUNIZMUS ÁLDOZATAI
OLÁH LAJOS 24 éves
KISS JÓZSEF 21 éves
JÁKOHODOSI LAKOSOK
URI IMRE 24 éves
BIHARFÉLEGYHÁZI LAKOS
1950 aug 1én lettek kivégezve
mert a Vörös Kommunista terror
ellen állam ellenes
szervezkedésben részt vettek.
Szeretteik megemlékezése.

2. Világháborús emlékmű
A református templom kertjében áll.
Felirata:

I. VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAI
BÉRES ISTVÁN
DOBAI JÓZSEF
DÓCZI FERENC
KÁLLAI BENJÁMIN

II. VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAI
BALOGH ANTAL
BALOGH LAJOS
BARCZA BÉLA
BOROS GYULA

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KÁLLAI JÓZSEF
KENDI ELEK
KOZMA ELEK
LÁZÁR LAJOS
NAGY BENEDEK
B. NAGY KÁROLY
NAGY LAJOS
NAGY MÁRTON
NAGY MIHÁLY
MAGYARI MIHÁLY
MAGYARI SÁNDOR
OLÁH GYULA
RÉGENYI SÁNDOR
SARKADI FERENC
SIPOS ELEK
SZABÓ JÁNOS
SZABÓ SÁNDOR
SZIKI JÓZSEF

BOROS KÁROLY
DÓCZI SÁNDOR
R. DÓCZI SÁNDOR
JUHÁSZ SÁNDOR
KÁLLAI GÉZA
KÁLLAI SÁNDOR
KENDI BENJÁMIN
KENDI SÁNDOR
KIRÁLY SÁNDOR
KOVÁCS ANDRÁS
KOVÁCS JÓZSEF
MAGYARI GUSZTÁV
NAGY BÁLINT
NAGY KÁROLY
NAGY LAJOS
RÉZMŰVES GÁBOR
Id. SZIKI GYULA

A KÉT VILÁGHÁBORÚBAN ELESETT ÁLDOZATOK EMLÉKÉRE ÁLLÍTTATTA A JÁKÓHODOSI REF. EGYHÁZKÖZSÉG
2008.XI.23

VÁRDAI ISTVÁN
bölcsi és JURICSKAY
nyüvedi LÁSZLÓ

„AZON ÖRÜLJETEK, HOGY A TI NEVEITEK FEL VANNAK ÍRVA A MENNYBEN"
LUKÁCS 10:20

2008. november 23-án avatták fel. Az istentiszteleten Mikló Ferenc, a Bihari Református Egyházmegye esperese hirdette az igét. Mikló István Boldizsár helyi lelkipásztor köszöntötte a megjelenteket, majd beszédet mondott Nagy Miklós polgármester és Lakatos Péter parlamenti képviselő. Az emlékművet Sipos Sándor gondnok és Mikló Ferenc leplezte le, majd Borzási Gyula szalárdi, Kucharszki Zoltán hegyközszentimrei és Szigeti Ferenc Ernő nyüvedi lelkipásztorok mondtak rá áldást. Ezután megkoszorúzták.

2

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KISKEREKI - CHERECHIU

1. Templomépítési emléktábla

A református templomban van elhelyezve.

Mérete 122×68 cm, anyaga üveglap alá helyezett bádoglemez, keretbe foglalva. Állapota kopott.

2. Aszalói Kiss Sámuel síremléke

A református templomban található.

Felirata:

A. B. F. T. R. A.
E sir halom alatt nyugosznak
N. T. T. Aszalói Kiss Sámuel
nek, a Vértesi Ekklésia 10,
a Kis Kereki Ekklésiának
pedig 45 Évekig volt ritka
hiv Predikátorának.
Ns. Asztalos Mária. 55

Esztendőkig volt Férjének
s Ns Kiss Károly és Kiss
Juliánna édes Attyának
porlandó tetemei.
Született 1757 benn
meg halt 1839 ben
26 Oct. élt 82
és fél éveket

Anyaga: fatábla, erősen rongált, hiányos.

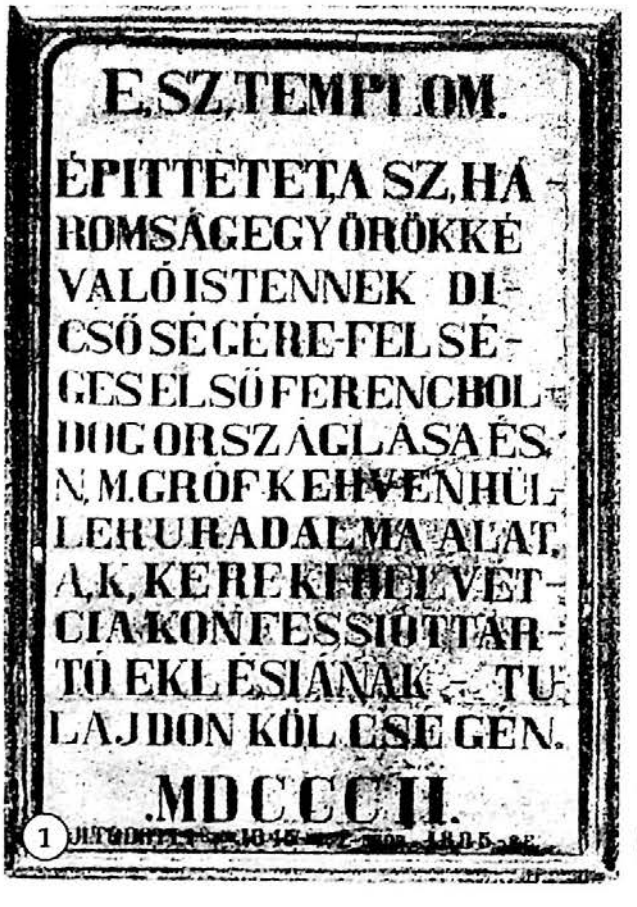

1

2

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KISNYÉGERFALVA – GRĂDINARI

DRÁGÁNFALVA – DRĂGĂNEȘTI

1. Turulmadaras emlékmű a hősöknek
A református templom előtti kis téren állították fel.

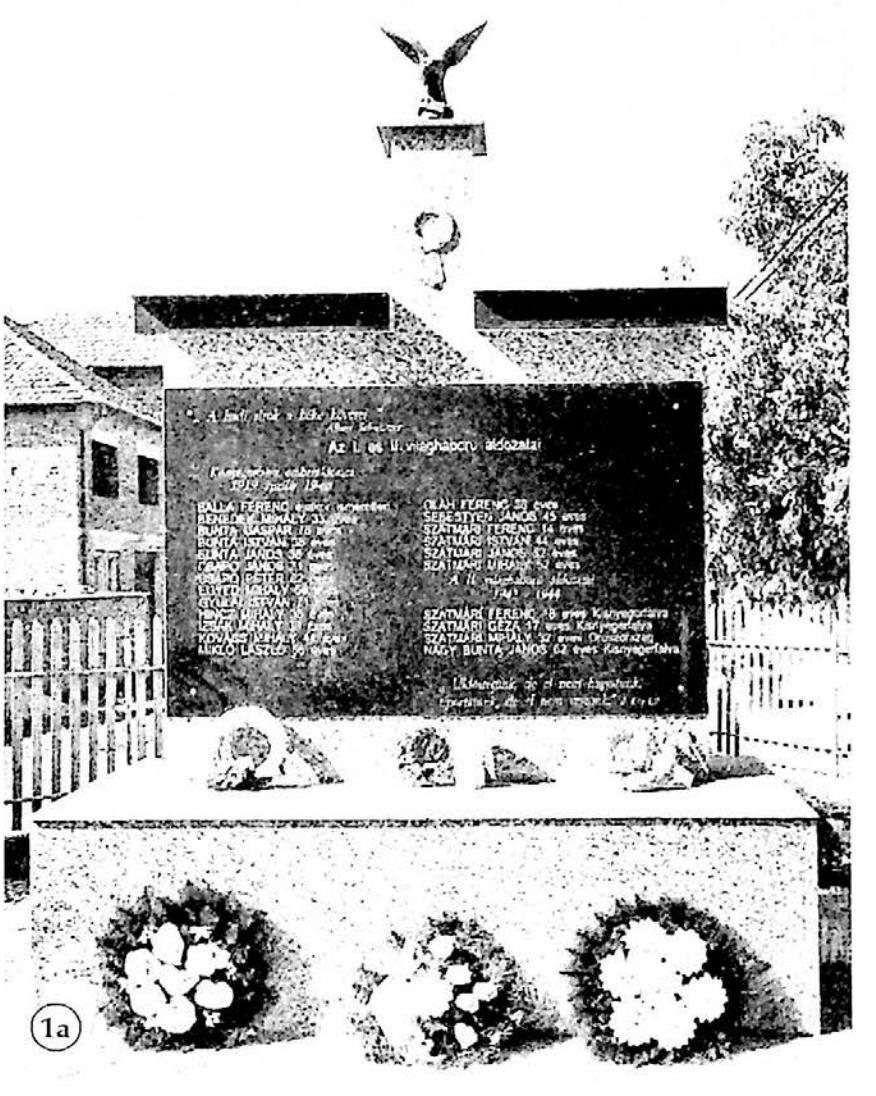

1a

Műkőből készült, egy méter magas talapzaton, kb. 2 m × 2 m × 20 cm nagyságú, szintén műkőből készült falon nagyméterű fekete gránittábla. Középen kiemelkedő részen turulmadár látható.

1919 áprilisában 19 helybeli ártatlan lakos esett áldozatul a bevonuló román csapatok megtorlásainak. A második világháborúban négy embert lőttek agyon, Oroszországban egy honvéd esett el. Az ő emlékükre, 2010. november 7-én avatták fel az emlékművet. Az egész megyéből érkeztek a megemlékezésre. A református templom kicsinek bizonyult, így többen a templom előtt hallgatták az istentiszteletet. Mikló Ferenc, a Bihari Református Egyházmegye esperese hirdette az igét. Közben az egyházmegye

[Erdélyi Magyar Adatbank]

lelkészkórusa szolgált. Filep Attila Csaba helyi lelkipásztor köszöntötte a megjelenteket. Beszédet mondott Derzsi Ákos parlamenti képviselő. Felolvasták a hősök neveit, miközben megkondult a templom harangja. A megemlékezés koszorúzással végződött.

KÖRÖSTARJÁN - TARIAN

KÖRÖSGYÉRES - GIRIȘU DE CRIȘ KÖZSÉG

1. Világháborús emlékmű
A katolikus templom előtt áll.
Felirata:

A II. világháborúban és a
deportálásban elhunytak
emlékére állította a körös-
-tarjáni egyházközség
1966 junius 30.

~ Én vagyok a Feltámadás és
az Élet: aki bennem hisz még
ha meg is hal, élni fog. ~
János 11: 25.

Jobboldalt:

DEPORTÁLTAK 1945 - 1948
HENESZ LAJOS
HORVÁTH LAJOS
KOHR BÉLA

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KOHR BORBÁLA
MEZEI LAJOS
MAJOROS JÓZSEF
NILGESZ ANDRÁS
NILGESZ MÁRIA
NILGESZ SÁNDOR
PÉK ANTAL
PÉK ERZSÉBET
PÉK FERENC
PÉK JÓZSEF
REIKLI ENDRE
REIKLI JÓZSEF
TÓTH JÁNOS
ZIMMERMAN JÓZSEF

Baloldalt:
KATONÁK 1944 - 1945
CSEH FERENC
EBERWEIN ANDRÁS
FOJKA LÁSZLÓ
HORVÁTH JAKAB
HORVÁTH SÁNDOR
KOHR JÓZSEF
KOHR SÁNDOR
NILGESZ FERENC
PÉK ANDRÁS
RÁJKLI ISTVÁN

SZINZA IMRE
SZOTTER JÓZSEF
SZULCSIK GYULA
VARGA JÁNOS
VARGA JÓZSEF
VÉBER ANDRÁS

A márványlapokkal borított emlékmű egy 40 cm magas műkőtalapzaton nyugszik, tetején márványkereszt. Oldalain 40×80 cm nagyságú, fekete bazaltlemezek a feliratokkal.

2005. szeptember 11-én avatták fel, a római katolikus templom felszentelésének 140. és a svábok kényszermunkára való elhurcolásának 60. évfordulója alkalmából. Az eső miatt a megnyitót a helyi kultúrotthonban tartották. Ion Pașca polgármester románul, Johann Schwartz, a Bihar Megyei Német Demokrata Fórum elnöke németül, Rézik László alpolgármester magyarul köszöntötte a megjelenteket. A bélteki fúvószenekar eljátszotta a himnuszokat. A negyventagú zenekar végigkísérte a település főutcáján a népviseletbe öltözött felvonulókat. Ezután mise következett a katolikus templomban, Scheck László szatmári plébános mondott szentbeszédet. A mise után körmenet következett, majd felavatták és megkoszorúzták az emlékművet. Gazdag kulturális programmal zárult az ünnepség.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KÖRÖSTÁRKÁNY - TĂRCAIA

1. Mártírok és hősi halottak emlékműve
A református templom előtti téren áll. Felirata:

ÁLDJON VAGY VERJEN SORS KEZE
ITT ÉLNED HALNOD KELL
EMELTETTE A KÖRÖSTÁRKÁNYI RMDSZ 1999-BEN
FŐTÁMOGATÓ A VET.

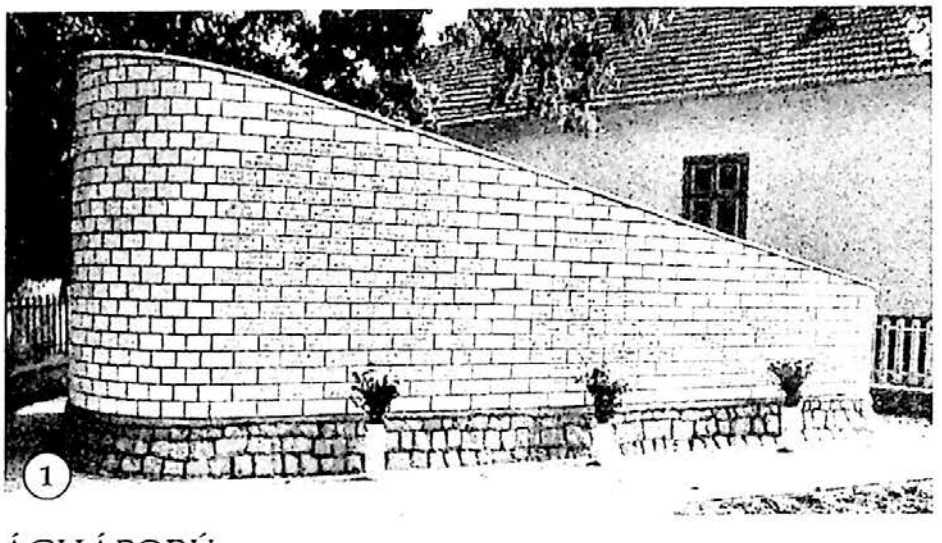

I. VILÁGHÁBORÚ

A. Antal Ferenc, B. Antal Ferenc, P. Antal Ferenc, R. Benedek Péter, Antal István, Kovács Mihály, Bunta István, Izsák Mihály, H. Antal Ferenc, K. Szatmári Mihály, M. Szatmári Ferenc, D. Mikló Mihály, Jónás Mihály, F. Szatmári Ferenc, H. Karácsony Ferenc, Mikló Ferenc, M. Szatmári József, Lőrincz György, Cs. Szatmári János, Halász László, G. Szatmári Sámuel, P. Erdei Péter, Oláh Ferenc, Oláh József, B. Benedek Ferenc, Oláh István, Lőrincz György, H. Karácsony Péter, M. Kovács Mihály. (A táblán nyomtatott betűkkel van írva.)

1919 ÁPRILIS 19

Antal Ferenc 43 év(es), Antal Ferenc 48 év, M. Antal Ferenc 65 év, Antal István 49 év, Antal János 17 év, Antal János 45 év, Antal Katalin 40 év, Antal László 40 év, Antal Mihály 60 év, K. Antal Mihály 59 év, Antal Péter 44 év, G. Antal Péter 60 év, Balla Ferenc 28 év, Balla Ferenc 80 év, Benedek Ferenc 48 év, B. Benedek Ferenc 42 év, Benedek Mária 39 év, Benedek Mária 80 év, Benedek Mihály 68 év, Benedek Mihály 75 év, B. Benedek Péter 47 év, P. Benedek János 43 év, P. Benedek Mihály 53 év, P. Bunta János 49 év, Csapó Julianna 22 év, Erdei Ferenc 58 év, Erdei Ferenc 59 év, Erdei Mihály 53 év, Erdei Zsuzsanna 63 év, Erdei Ferenc 24 év, M. Erdei Ferenc 64 év, G. Fenesi Ferenc 47 év, I. Gábor Ferenc 63 év, Gábor Ferenc 65 év, M. Gábor Péter 39 év, Gyulai Ferenc 48 év, B. Gyulai Ferenc 42 év, Gyulai Gábor 63 év, Gyulai István 38 év, Gyulai Katalin 50 év, Gyulai

[Erdélyi Magyar Adatbank]

László 37 év, Gyulai Péter 35 év, Gyulai Péter 48 év, B. Halász Katalin 55 év, Halász Péter 19 év, Halász Péter 58 év, Halász Sámuel 62 év, Illés Péter 79 év, Izsák Mihály 56 év, Kovács Mihály 61 év, Kovács Péter 32 év, Kovács Péter 44 év, Köteles Mózes 50 év, Lőrinc János 73 év, Mikló Ferenc 60 év, Gy. Mikló Ferenc 64 év, Mikló István 44 év, Mikló Julianna 50 év, T. Mikló József 38 év, G. Mikló Mihály 49 év, Mikló Katalin 20 év, H. Mikló Ferenc 45 év, Mikló Sándor 45 év, Mikló Zsuzsanna 60 év, D. Mikló Mihály 60 év, Miklós Katalin 26 év, Mikó Ferenc 38 év, Nagy Mihály 65 év, Oláh Erzsébet 49 év, Oláh Ferenc 23 év, Oláh Ferenc 43 év, Oláh Ferenc 68 év, Oláh Ferenc 38 év, J. Oláh Ferenc 54 év, Oláh József 32 év, Oláh József 49 év, Papp Mihály 41 év, Papp Sándor 24 év, Sebestyén Julianna 67 év, Stozinger Sándor 47 év, Szatmári Erzsébet 24 év, Szatmári Erzsébet 54 év, Szatmári Ferenc 19 év, P. Szatmári Ferenc 55 év, Szatmári János 60 év, M. Szatmári János 64 év, Szatmári János 71 év, Szatmári Mihály 64 év, Cs. Szatmári Péter 64 év, Szatmári Sándor 51 év, Zsupon Gábor 46 év, K. Zsupon János 65 év.

II. VILÁGHÁBORÚ

Antal János, Benedek János, V. Antal Ferenc, Balla Ferenc, Buczi Ferenc, P. Bunta Mihály, B. Erdei Ferenc, P. Erdei Ferenc, P. Erdei János, S. Halász István, Benedek Ferenc, Fenesi Ferenc, Mikló Péter, D. Mikló Ferenc, V. Mikló Mihály, M. Lőrincz László, Tenkő Ferenc, B. Tenkő Ferenc, Cs. Oláh Mihály, P. Tamás Ferenc, B. Sebestyén Péter, F. Szatmári János, Szatmári Katalin, M. Szatmári József, Gy. Zsupon Ferenc.

Kb. két méter magas, széles ívben bekanyarodó, majd fokozatosan alacsonyodó betonfal, amely téglalap alakú márványlapocskákkal van kirakva. A feliratok ezeken találhatók, minden név külön lapocskán. Az emlékmű költségét az RMDSZ és a VET állta. 1999. augusztus 15-én avatták fel. A református templomban tartották az ünnepi istentiszteletet, melyen Szatmári Elemér helyi lelkipásztor szolgált. Az emlékműnél beszédet tartott Csűry István főjegyző, dr. Csapó I. József szenátor, Patrubány Miklós, a Magyarok Világszövetségének elnöke, Gábor Ferenc, az RMDSZ helyi elnöke. Jelen volt még Modok Gusztáv alprefektus. Az emlékművet Patrubány Miklós és Csapó I. József leplezte le. A koszorúzás után a kultúrházban a helyi tánccsoport, népviseletben, bemutatta a tárkányi ugrást.

Minden év áprilisában emlékünnepélyt szerveznek az emlékműnél.

2. Építési emléktábla

A református templomban látható. Fekete gránittábla, a mennyezet alatt, az oszlopfők tetején.

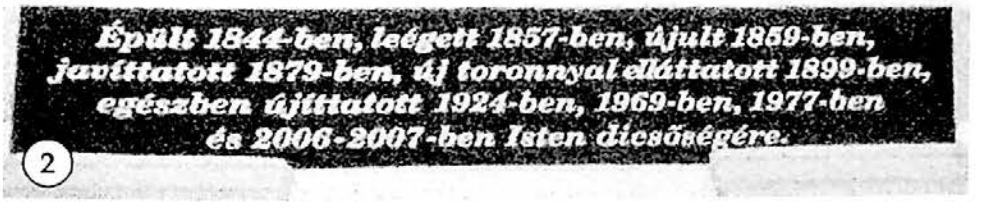

[Erdélyi Magyar Adatbank]

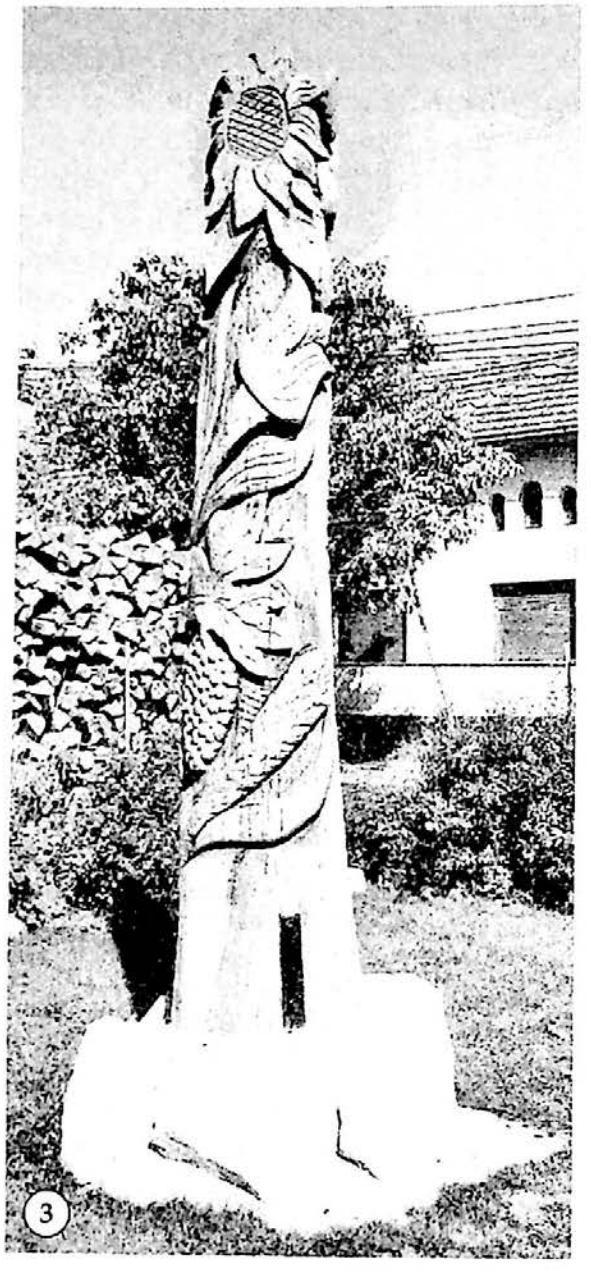

3. Tárkányok oszlopa

Nem messze a református templomtól, erre a célra kialakított kis téren állították fel. Felirata:

A VÍZ
SZALAD
A KŐ
MARAD
DE A KŐ
MARAD
2011
TÁRKÁNYOK
X.
TALÁLKOZÓJA

Egy kb. 4 méter magas fából faragott oszlop, rajta különböző motívumok: napraforgó, tulipán, szőlő, búza, makk. 2011. augusztus 27-én avatták fel a Tárkányok X. Találkozója alkalmából. A magyarországi Mezőtárkány, Felsőtárkány és Tárkány, a felvidéki Kis- és Nagytárkány tette tiszteletét Köröstárkányban. A rendezvényt Fuksz Sándor, a Magyarok Világszövetségének Kárpát-medencei alelnöke nyitotta meg. Az ünnepi istentisztelet és a települések zászlajainak megáldása után az ünneplők a közeli parkba vonultak, ahol leleplezték az emlékoszlopot.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KÖRÖSTOPA – TOPA DE CRIȘ

RÉV – VADU CRIȘULUI KÖZSÉG

1. Vasútépítő munkások síremléke

Köröstopán az ortodox (volt görögkatolikus) templom kertjében található. Szövege:

AD PIAM MEMORIAM
OMNIUM
DEFUNCTORUM
QUI LABORABANT
IN CONSTRUCTIONE
VIAE FERREAE
A NAGY VARADINO
USQUE KOLOSVAR
IN SECTIONE III
ANNIS 1868, 1869–1870
R. I. P.

1

A szöveg magyarul:

Mindazon elhunytak emlékére, akik a Nagyvárad és Kolozsvár közötti vasútvonal harmadik szakaszának építkezésén segédkeztek, 1868, 1869–1870-es években.

120 cm magas lépcsőzetes beton alapzaton áll a 200 cm magas márvány monolit, tetején kereszttel. A Magyar Állami Vasutak készítették, a Nagyvárad–Kolozsvár vasútvonal építésének befejezésekor, 1870-ben. Állapota jó.

A vasútvonal révi szakaszán, különösen az alagutak építésénél, igen gyakoriak voltak a balesetek, ami szükségessé tette egy épület kórháznak való berendezését. Réven a vasúthoz közel nem volt erre a célra megfelelő épület, ezért a szomszéd faluban, Köröstopán, báró Ruzsinszky Zámbó felajánlotta egyik épületét kórháznak. Így a révi vasút építésénél balesetet szenvedetteket a köröstopai kórházba szállították s a halottak eltemetésére is itt került sor. Ezért került a síremlék a mostani helyére.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

MAGYARKAKUCS - CACUCIU NOU

SZÁSZFALVA - MĂGEȘTI KÖZSÉG

1. Világháborús emlékmű

A református templom kertjében található. Felirata a következő:

„Őseink
és mindazok emlékére
akik életüket áldozták
a hazáért
és a szabadságért."
ÁLLITOTTA
A MAGYARKAKUCSI
REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG
AZ ÚR
2004 ESZTENDEJÉBEN

A fekete márvány obeliszket Nagybányán készítették.

Az emlékművet 2004. augusztus 29-én avatták fel, a két világháborúban elesettek tiszteletére. A református templomban Fazakas László margittai lelkipásztor tartott istentiszteletet, majd az egybegyűltek kivonultak a templomkertbe, ahol Barabás Imre gondnok köszöntötte a megjelenteket. Jelen volt Cseke Attila, az RMDSZ Bihar megyei szervezetének alelnöke, Hasas János megyei tanácsos, Costa Gavril Szászfalva község polgármestere, Szalay István a magyarországi Kakucs község polgármestere. Bușcă Szilágyi Gyöngyi helyi lelkész üdvözlő szavai után Szalay István köszönte a meghívást, aki egy negyvenöt fős csoporttal érkezett. Az emlékművet Lugosi Mihály élesdi lelkész leplezte le. A koszorúzás után Cseke Attila és Hasas János szólt az egybegyűltekhez. Meleg Vilmos, Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos színművészek verseivel és a Himnusz eléneklésével zárult az ünnepség.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2. 1848–1849-es kopjafa

A református templom kertjében található. Adományozója Hasas János megyei tanácsos.

2006. augusztus 27-én avatták fel, a falunap keretében, az 1848–49-es szabadságharc emlékére. Bușcă Szilágyi Gyöngyi lelkipásztor tartott igehirdetést. Ezt követően kivonultak a templomkertbe, ahol az úrvacsoraosztás után Barabás Imre főgondnok köszöntötte a résztvevőket. A kopjafa leleplezése után Barabás Dezső tartott történelmi megemlékezést az 1848–49-es szabadságharcról. Az előadást ünnepi műsor, majd koszorúzás követte. A rendezvényen jelen volt Hasas János megyei tanácsos, a magyarországi testvértelepülés, Kakucs község képviselői, Maczák János, a római katolikus egyháztanács elnökének vezetésével, Costa Gavril szászfalvi polgármester, valamint a néhai Zichy Ödön unokája, Zichy László és családja.

MAGYARREMETE - REMETEA

1. Világháborús emléktábla

A református templom portikuszában két tábla van elhelyezve.

Mérete 51×39, illetve 60×40 cm, anyaga mindkettőnek fekete márvány.

1999-ben avatták fel. Az avatáson résztvett Csiha Kálmán, erdélyi református püspök.

2. Kopjafa Szent István tiszteletére

A templomkertben áll.

Felirata: felül a Szent Korona.

Szent István
Királyunk megkoronázásának
1001.
évfordulójára
állittatott 2002
augusztus havában

Alatta rovásírással ugyanez a szöveg.

Alól a hármashalom a kettős kereszttel.

Lejjebb: Faragta Molnár László. (1)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

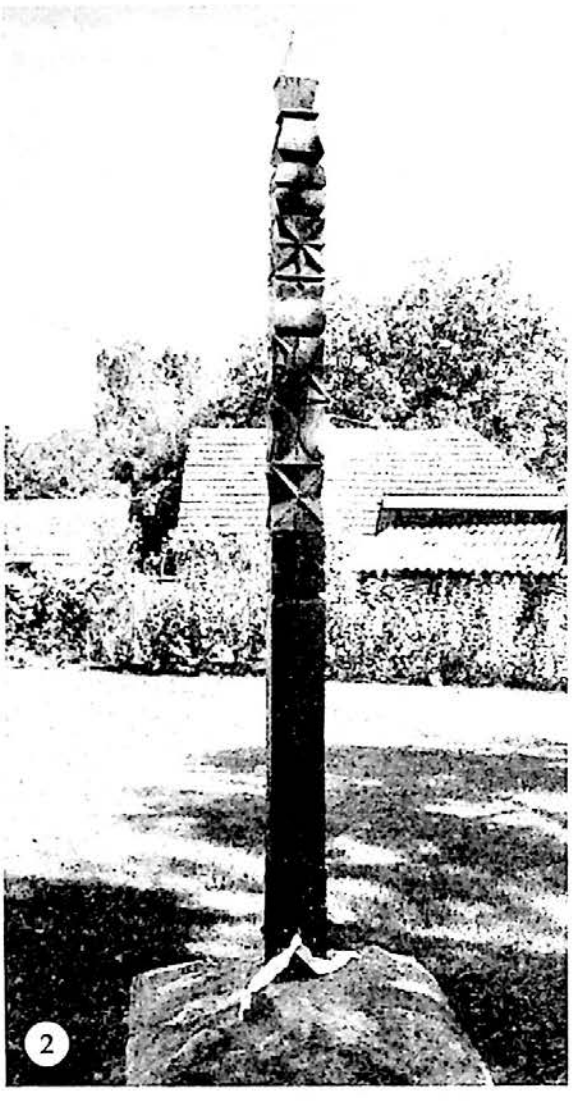

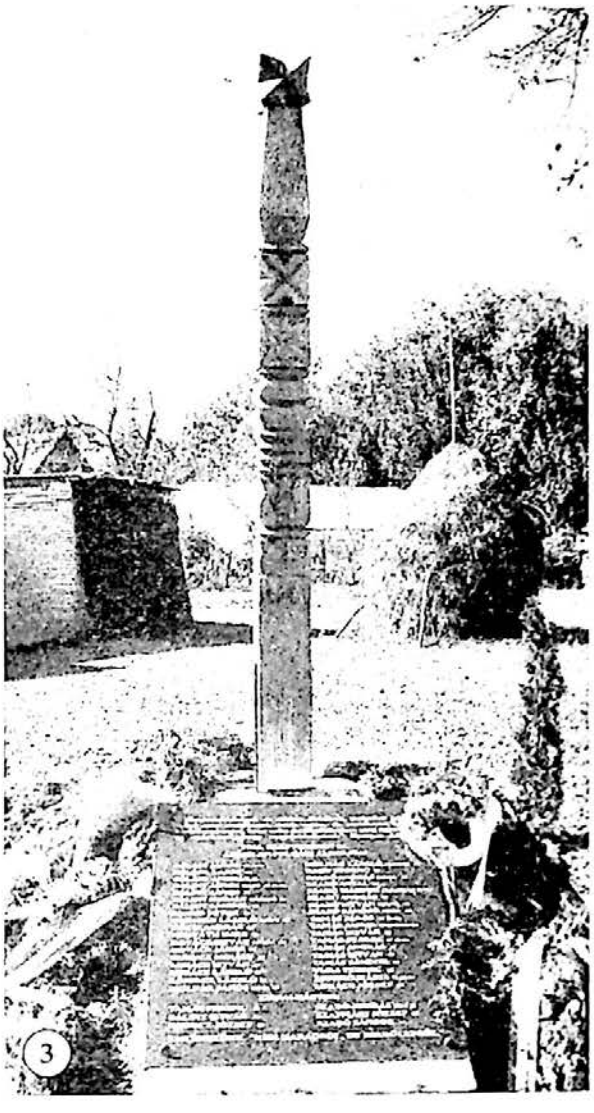

3. Az 1944-es polgári áldozatok emlékműve
A templomkertben látható. Felirata:

„Történnek dolgok az ember életében, melyekre jobb
volna nem emlékezni. Jobb volna, de emlékezni kell.
Emlékezni azért, hogy soha ne történhessen még egyszer,
és emlékezni, hogy megtörténhetett." Nyerges Attila

1944. SZEPTEMBER 23.
ÁRTATLAN POLGÁRI ÁLDOZATAI

BÉLÁDI JÁNOS 48 éves
BÉLÁDI LAJOS 44
BÉLÁDI ANRDÁS 28
BÁLINT JÁNOS MÁTÉ 38 ÉS FIA
BÁLINT JÁNOS
BÁLINT MIHÁLY BODROG 41
BÁLINT SÁMUEL 47
FENESI PÉTER 38
GERGELY LÁSZLÓ ZSÓFI 42
MOLNÁR LÁSZLÓ JÁMBOR 62
NAGY FERENC 53
SZABÓ ANDRÁS BIRTA 38
SZABÓ ANTAL 68
SZABÓ MÁRTON BURCUL 68 ÉS FIA
SZABÓ ANDRÁS 41
SZABÓ ISTVÁN PIPUSZ 44
SZABÓ SÁNDOR BIRTA 54
TAMÁS JÁNOS 73 ÉS FIA

[Erdélyi Magyar Adatbank]

GÉCZI ANDRÁS 45
HORVÁTH IMRE 78
KOVÁCS ISTVÁN TAMÁS 61
KOVÁCS JÁNOS 64
KURUCZ MIHÁLY 63
LUKÁCS ISTVÁN 24
LUKÁCS LÁSZLÓ 21
LŐRINCZ LÁSZLÓ 74
MOLNÁR JÁNOS KÓSA 85
TAMÁS JÁNOS 47 ÉS ENNEK FIA
TAMÁS ISTVÁN 12
TAMÁS FERENC 49 ÉS FIA
TAMÁS ANDRÁS 17
TAMÁS ISTVÁN 48
TAMÁS SÁNDOR 63
VURA FERENC 42
ZSURKÓ MÁRIA 34 ÉS FIA
LUKÁCS JÓZSEF 14

KISHALMÁGYON:

TAMÁS FERENC 20
BÁLINT ISTVÁN 20
KURUCZ JÓZSEF 49
SZABÓ ANDRÁS IZSA 61
SZATMÁRI JÓZSEF 62
SZABÓ SÁNDOR 64

EMLÉKEZÜNK, „NEM HARAGBÓL, DE BECSÜLETBŐL."

4. Világháborús síremlék
A református temetőben van elhelyezve.

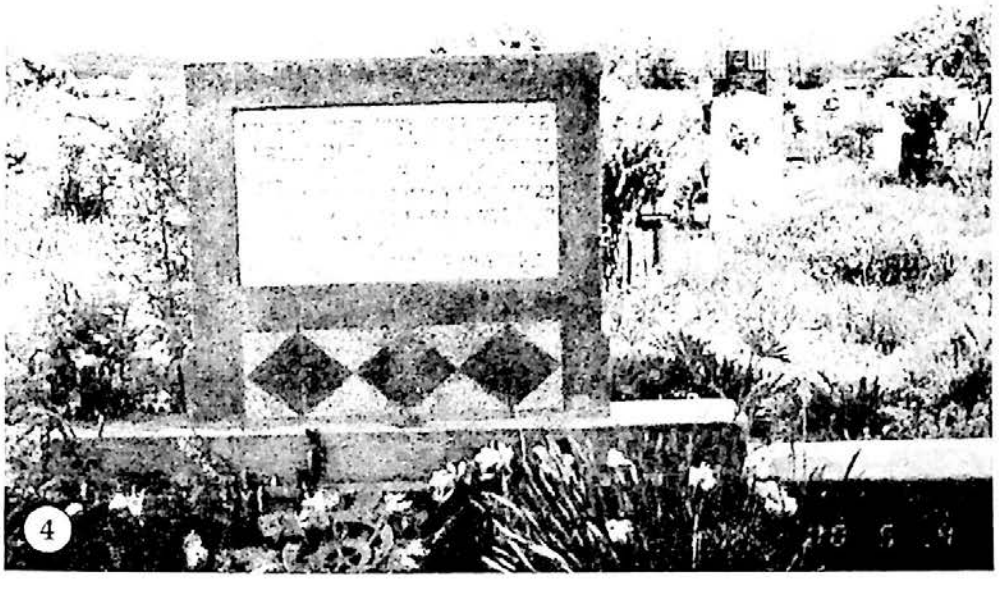

Szövege:

AZ 1944 BEN ELHUNYTAK EMLÉKÉRE

ALBERT IMRE 19
BALOGH JÁNOS 21
BALOGH MIHÁLY 19
FRIS GYULA 29
CSEKE BÉNI 29
LÁZÁR GYÖRGY 21
KOVÁCS GYÖRGY 27
NAGY KÁROLY 29
JAKAB ANDRÁS 32

BÉKE PORAIKRA

Mérete 70×40 cm, anyaga fehér márványtábla műkőbe ágyazva. Állította a református egyházközség. Halottak napján koszorúzzák.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

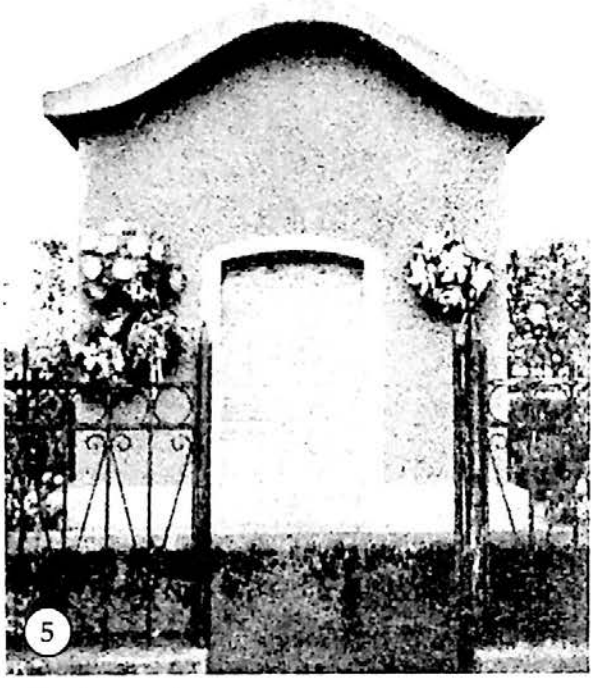

5. Világháborús emlékmű

A második világháborús emlékmű a református temetőben van elhelyezve.

Szövege hasonló a templomkertben lévővel:

ABFRA!
ITT NYUGSZANAK A
VILÁGHÁBORÚ 1944 SZEPT.
23-iki Ártatlan Polgári Áldozatai:

BÉLÁDI JÁNOS	48	éves	MOLNÁR LÁSZLÓ jámbor	62	éves
BÉLÁDI LAJOS	44	„	NAGY FERENC	53	„
BÉLÁDI ANRDÁS	20	„	SZABÓ ANDRÁS BIRTA	36	„
BÁLINT JÁNOS máté	38	„	SZABÓ ANTAL	68	„
és fia János	14	„	SZABÓ MÁRTON Burcul és	68	„
BÁLINT MIHÁLY bodr.	41	„	fia SZABÓ ANDRÁS	41	„
BÁLINT SÁMUEL	47	„	SZABÓ ISTVÁN Pipusz	44	„
FENESI PÉTER	38	„	SZABÓ SÁNDOR birta	54	„
GERGELY LÁSZLÓ zsófi	42	„	TAMÁS JÁNOS és fia	73	„
GÉCZI ANDRÁS	45	„	ifj. TAMÁS JÁNOS és	47	„
HORVÁTH IMRE	78	„	ennek fia ISTVÁN	12	„
KOVÁCS ISTVÁN tamás	61	„	TAMÁS FERENC és fia	49	„
KOVÁCS JÁNOS tamás	64	„	TAMÁS ANDRÁS	17	„
KURUCZ MIHÁLY p.	63	„	TAMÁS ISTVÁN	48	„
LUKÁCS ISTVÁN g.	24	„	TAMÁS SÁNDOR	63	„
LUKÁCS LÁSZLÓ g.	21	„	VURA FERENC	42	„
LŐRINCZ LÁSZLÓ	74	„	ZSURKÓ MÁRIS és fia	34	„
MOLNÁR JÁNOS Kósa	85	„	LUKÁCS JÓZSEF	14	„

KISHALMÁGYON:

ifj. TAMÁS FERENC	20	éves	SZABÓ ANDRÁS izs	61	éves
BÁLINT ISTVÁN	20	„	SZATMÁRI JÓZSEF	62	„

KURUCZ JÓZSEF 49 éves

Ne féljetek azoktól akik a testet ölik meg, a lelket pedig meg nem ölhetik. Máté 10:28.
SZABÓ SÁNDOR 64 éves
Legyen béke ártatlan halálatoknak melynek elfelejthetetlen örök emléke maradt.

Mérete 110×70 cm, betonépítmény csiszolt andezit táblával.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

MARGITTA - MARGHITA

1. Petőfi Sándor szobra

A református templomkertben található.

Anyaga bronz, Balogh Péter szobrászművész alkotása, Margittán öntötték. Alapját Antal Kálmán készítette. A szöveget - PETŐFI - Mészáros Zoltán tanár véste.

A szobrot az RMDSZ állította. 1992. február 2-án Kiskörös polgármestere leplezte le. Jelen volt és beszédet mondott Tőkés László, valamint Debrecen küldöttsége. Az ünnepségen Kis Török Ildikó és Meleg Vilmos színművészek szavaltak.

Március 15-én itt tartják a megemlékezést.

1

2. Horváth János emléktáblája

A református templom oldalán található.

Anyaga fehér márvány, mélyített betűkkel.

1994. november 13-án avatták fel. Az ünnepi istentiszteleten Csernák Béla főjegyző prédikált a református templomban, majd Papp Attila tanár ismertette a város szülöttének szerepét a magyar irodalomtörténetben. Czine Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka, aki Horváth János tanítványa volt, szívhez

2

[Erdélyi Magyar Adatbank]

szólóan beszélt az ünnepeltről, majd leleplezték az emléktáblát. (Aznap leplezték le az Ady-szobrot is.)

Horváth János (1878., Margitta – 1961., Budapest): irodalomtörténész, az MTA tagja. Nevét a „nemzeti tudományok" olyan kimagasló művelői mellett említik, mint Bartók Béla, Kodály Zoltán, Szekfű Gyula történész, Gombocz Zoltán nyelvész. Az Eötvös-kollégium, majd a budapesti egyetem tanára (1923–48). Első könyvét kortársának, Ady Endrének szentelte. A szimbolizmus egyik európai nagyságának tekintette őt (Ady, s a legújabb magyar líra, 1910). Petőfi Sándorról írott monográfiájában (1922) gazdag verselemzés-anyag olvasható. Értékes, maradandó műveket írt a középkori magyar irodalomról. (*A magyar irodalmi műveltség kezdetei*, 1931; *Az irodalmi műveltség megoszlása*, 1935; *A reformáció jegyében*, 1953). Verstannal is foglalkozott (*A magyar vers*, 1948; *Rendszeres magyar verstan*, 1951). (Borbély Gábor)

3. Ady Endre mellszobra

A református templomkertben van elhelyezve.

Anyaga műkő, Balogh Péter szobrászművész alkotása. Az alapot Antal Kálmán készítette. Az alapban foglalt emléktáblán a következő felirat van:

ADY ENDRE
1877 – 1919

A Magittai Református Egyházközség állíttatta 1994. november 13-án. Ünnepi beszédet mondott dr. Kürti Sándor, a Margittai RMDSZ elnöke, majd Czine Mihály akadémikus és dr. Cseke Sándor alpolgármester leleplezte a szobrot. Beszédet tartott Czine Mihály, Rákóczi Lajos parlamenti képviselő, Szilágyi Aladár, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület főgondnoka, Varga Gábor, a Bihar megyei RMDSZ elnöke, Demian Nicolae Margitta polgármestere, Solti Kálmán tanár, Kiskőrös testvérváros képviseletében, Fazakas László helyi református lelkész. Szavalatot mondott Varga Vilmos színművész. Résztvettek a környékbeli falvak képviselői is. Az ünnepi rendezvény a kultúrházban folytatódott.

Minden év novemberében Ady-ünnepséget tartanak.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

4. Pálffy Károly honvéd síremléke
A református templomkertben áll.
Felirata:

A. B. F. R. A.
ITT NYUGSZIK
PÁLFFY KÁROLY
NYUGALM.
HONVÉD SZÁZADOS
1811 - 1891
BÉKE HAMVAIRA ÁLDÁS
(----------)
JÓTEVŐJÉNEK EMELTETTE
HÁLÁS KEGYELETE
JELÉÜL
A MARGITTAI
EVANG. REFORM.
EGYHÁZ
1900 OKT. 31

Kb. 150 cm magas homokkő obeliszk, amelyet a temetőből mentettek ide.

4

5. Dobó Miklós síremléke
A református templomkertben áll.
Felirata:

Itt nyugszik
Dobó Miklós
a margittai
m. kir. adóhivatal
vólt adótisztje
szül. 1876. febr. 4.
meghalt 1903. aug. 1.
Béke poraira !

2 méter magas fehér márvány obeliszk.

5

6. Lovász Gábor síremléke
A református templomkertben áll.
Felirata:

LOVÁSZ GÁBOR
A MARGITTAI JÁRÁS
FŐSZOLGABIRÓJA.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

6

1853. DECZ. 27.
1889. JUNI. 30.
Béke hamvaira!

2 méter magas fehér márvány obeliszk.

7. Nagy Sándor síremléke

A református templomkertben áll. Felirata:

A.B.F.R.A.
ITT NYUGSZIK
NAGY SÁNDOR
MALOM-MESTER
1820 – 1894.
BÉKE HAMVAIRA ÁLDÁS
EMLÉKEZETÉRE !
JÓLTEVŐJÉNEK EMELTE
HÁLÁS KEGYELETE
JELÉÜL.
A MARGITTAI
EVANG. REFORM.
EGYHÁZ
1900 OKT. 31.

7

180 cm magas homokkő obeliszk.

8. Turulmadaras világháborús emlékmű

A református templomkertben áll. Felirata, elöl a felső táblán:

A két világháborúban, a haza oltárán
életüket áldozott margittai hősi
halottaink emlékére
EMELTETTE
A Történelmi Vitézi Rend
Észak-Erdélyi Törzs
Margittai Vitézi Szék
és a hálás utódok.
Készíttette: Vitéz Bordás István
székkapitány, észak-erdélyi
kincstárnok
Margitta, 2009 szeptember 26

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Elöl, az alsó táblán:

Elvesztek legjobbjaink
1940 – 1945
Balogh József
Bányai Lajos
Bárdi József
Bihari Lajos
Bota Lőrincz
Demeter Mihály
Fekete Károly
Ferenczi Sándor
Ficsor Mihály
Gönczi József
Ifj. Horváth József
Jakab Tibor
Kiss Sándor
Kertész István
Nagy György
Oláh Mihály
Orbán Lajos
Emléküket

a hosszú harc alatt...
1940 – 1945
Osváth György
Petrucz György
Petvai Károly
Popovici Petru
Putlinka József
Rab Kovács József
Sáska István
Sincai Ioan
Schacter Imre
Szabó Ferenc
Szabó Gyula
Szabó István
Szenczi Imre
Szilágyi József
Takács Imre
Tolna Lajos
Záki János
megőrizzük!

Baloldalt a felső táblán:

„Megfogyva bár, de törve nem,
él nemzet e hazán"
-Vörösmarty-

„Mert élek még, Ha törten is
Ha vérben is, ha görcsben is..."
-Wass Albert-

„A világ fölött örködik a Rend
s nem vész magja a nemes
gabonának,
de híre sem egykor a csalánnak;
Az idő lemarja a gyomokat.
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad!
- Wass Albert -

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Baloldalt az alsó táblán:

1914 - 1918

Bagosi József
Bános Béla
Baróti Ferencz
Benedek Sándor
Briszk László
Csarnó Mihály
Daróczi György
Fazekas János
vit. Fazekas Bálint
Gázmár Gyula
Gázmár József
Géczi József
Gyarmati Gyula
Gyöngyösi Sándor
id. Horváth József
Kuszinka Ferenc
Jobbágy Sándor
Kakas Ferenc

Jobboldalt a felső táblán:

1914 - 1918

Kandra Károly
Kálmány Sándor
Kocsis Imre
Kovács Ferencz
Makalos Béla
Nagy András
Nagy Kálmán
Nagy Lajos
Nagy Sándor
Papp Mihály
Puskás József
Riszt István
Szabó János
Szabó Mihály
Szakács Béla
Szűcs János
Tóth Imre
Ungvári Lajos

Jobboldalt az alsó táblán:

Az örök világosság fényeskedjék nekik!

CIVIL ÁLDOZATOK

1944

Deák Sándor
Gábor József
Luder Etelka
Linder Lajos
Molnár Sándor
Nagy Margit
Meizer Lajos

Megcselekedtük, amit megkövetelt a haza...

Terméskőből összeállított lépcsős építmény, hét gránittáblával. Rajta, baloldalt turulmadár egy oszlopon, jobboldalt örökmécses. Az építmény mögött kopjafa emlékoszlop.

Felállítása köszönhető a kezdeményezőknek, a Történelmi Vitézi Rendnek és a Tordai Honvéd Hagyományőrző Bizottságnak, valamint az ötletgazda főszervezőnek, vitéz Bordás István területi székkapitány-kincstárnoknak. Az ünnepség ökumenikus istentisztelettel kezdődött, Gavrucza Tibor lelkipásztor és Farkas András plébános hirdette az igét. Ezután vitézi avatás következett. A templomkertben folytatódott az ünnepség, ahol beszédet mondott vitéz Hunyadi László, v. Lázár Elemér, v. Pataky József, v. Kürti László és Lengyel György, a Magyar Polgári Párt Bihar megyei elnöke. Vitéz Bordás István és v. Hunyadi László leleplezték az emlékművet.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

9. Horváth Imre emléktáblái

Horváth Imre szülőházán (N. Bălcescu – Körtvélyes utca 5. szám) vannak elhelyezve.

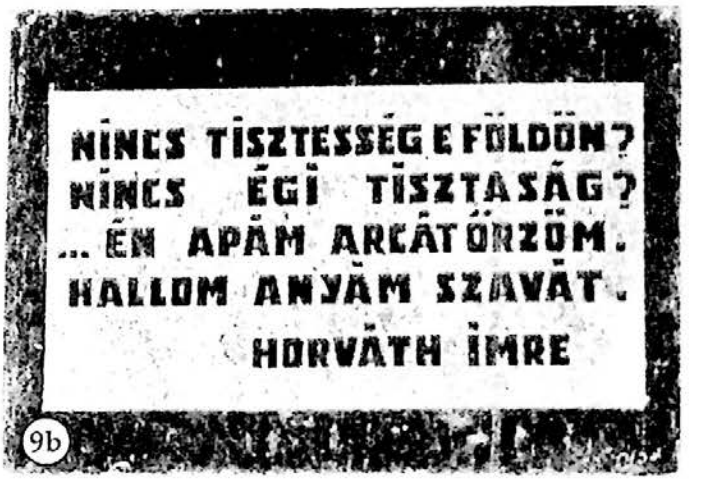

A margittai magyar szakos tanárok készíttették.

1994. november 6-án avatta fel Papp Attila tanár Fábián Imre költővel. Az ünnepségen Varga Edit, Mészáros Ilona és Barna Stella magyartanárnők diákjai műsort adtak. Az épületet Antal Kálmán vállalkozó tette rendbe.

10. Duka János emléktáblája

Kis, ma T. Vladimirescu utca 24. szám alatti ház falán van. Felirata:

EBBEN A HÁZHAN ÎN ACEASTĂ CASĂ
SZÜLETETT ÉS ÉLT S-A NĂSCUT ȘI A TRĂIT
DUKA JÁNOS
1907 – 1991
ÍRÓ, NÉPRAJZKUTATÓ SCRIITOR, ETNOGRAF
MEGPIHENEK ÉS AZOKRA GONDOLOK,
AKIK UTÁNAM FOGNAK ÉLNI;
TALÁN LESZ, AKI MEGTÉPÁZVA... DE ELÉRI.
RĂPOSÎND, MĂ GÎNDESC, LA CEI CARE
VOR TRĂI DUPĂ MINE,
VA FI CINEVA RĂVĂȘIT... DAR VA AJUNGE.
MARGITTA – 2005 – MARGHITA

40×60 cm nagyságú bazalttábla. Mészáros Zoltán szobrászművész alkotása.

A Margittai Napok alkalmából avatták fel, 2005. szeptember 25-én. Mészáros Zoltán tanár méltatta Duka Jánost és életművét. Jelen volt Pete István szenátor, Pocsaly Zoltán Margitta polgármestere, Bradács Aliz helyi

[Erdélyi Magyar Adatbank]

10

RMDSZ-elnök, Kovács Zoltán Érmihályfalva polgármestere, valamint Duka János gyermekei, unokái és dédunokái. Az emléktáblát Duka István és Pocsaly Zoltán leplezték le. Ezután Duka István köszönte meg a megemlékezést.

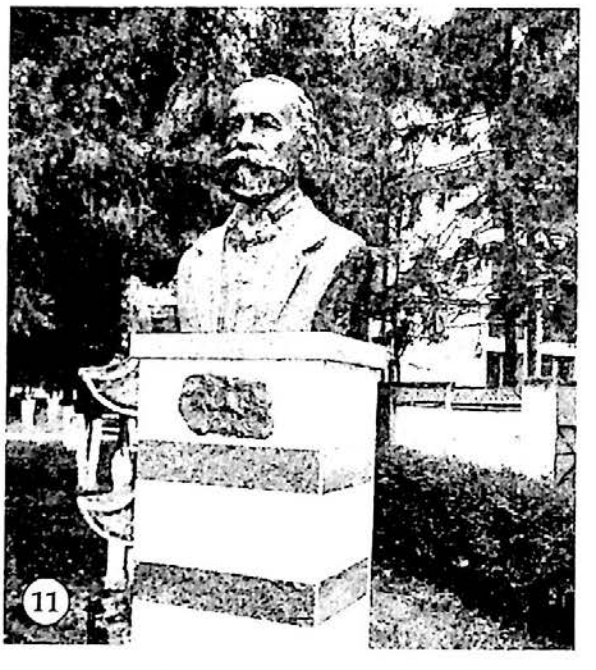
11

11. Jókai Mór mellszobra

Margitta testvérvárosának, Kiskőrösnek adománya. 2007-ben, a Margittai Napok keretében leplezték le.

12. Építési emléktábla

A temetőkápolna bejárata fölött található.

Felirata:

E KÁPOLNÁT
A SZENT KERESZT
TISZTELETÉRE
EMELTETTE GÁL ELEKNÉ
SZÜL. JANKI ERZSÉBET
1889-IK ÉVBEN

12

[Erdélyi Magyar Adatbank]

13. Herschmann Konrád síremléke

A katolikus temetőben található, a temetőkápolna mellett.

Felirata:

ITT NYUGSZIK
HERSCHMANN KONRÁD
A MELKI SZT. BENEDEK RENDI
APÁTSÁG
MARGITTAI ÉS PAPFALVAI
URADALMÁNAK
IGAZGATÓJA
SZÜL. 1852 FEBRUÁR 17.
MEGH. 1909 MÁJUS 8.
Áldás hamvaira.

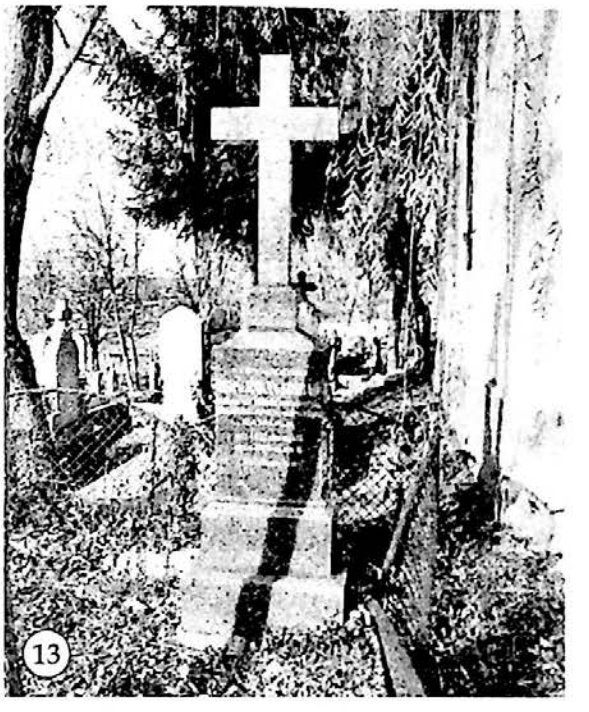

MEZŐBAJ – BOIU

ILLYE – CIUMEGIU KÖZSÉG

1. Kopjafa Mezőbaj 720. évfordulójára

A református templomkertben található, a bejárat mellett.

Felirata:

ERDŐHÁTI
NAPOK
2003
MEZŐBAJ
720
ÉVES
1223–2003

Két és fél méter magas. Az Erdőháti Napok alkalmából avatták fel, 2003-ban.

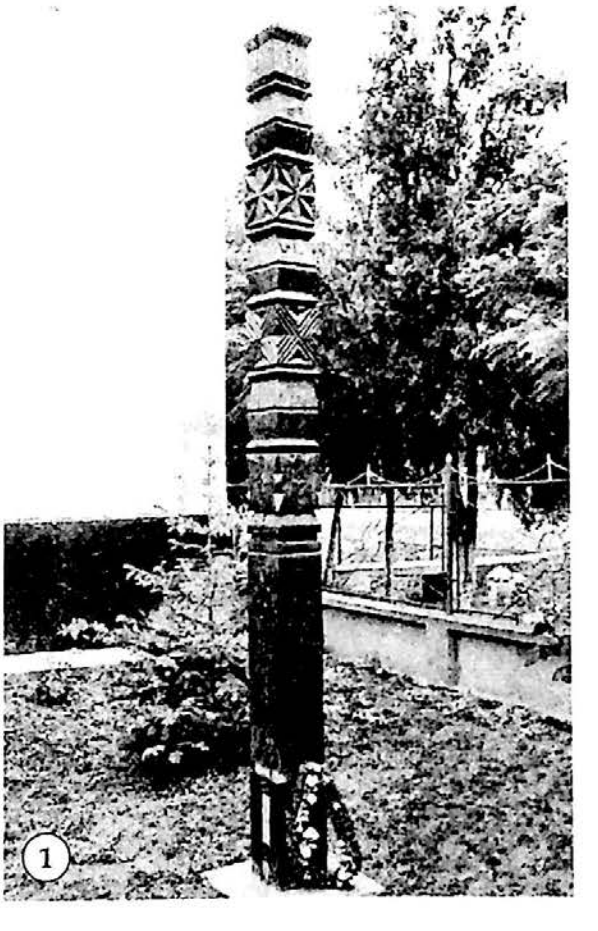

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2. Világháborús emléktábla

A református templom falán látható.

MEZŐBIKÁCS – BICACI

GYAPJÚ – GEPIU KÖZSÉG

1. Feszület

A római katolikus templom előtt állították fel 1972-ben.

Felirata:

„A JÓ PÁSZTOR
ÉLETÉT ADJA
JUHAIÉRT"
A templom 150. évfordulójára...
A hívek 1972.

Két méter magas betonkereszt, a megfeszített Jézussal.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2. Világháborús emlékmű

A templomkertben, a feszület mellett áll. Felirata:

„NAGYOBB SZERETETE
SENKINEK SINCS ANNÁL,
MINT ANNAK,
AKI ÉLETÉT ADJA
BARÁTAIÉRT"
JN 15. 13
A TÖRTÉNELEM VIHARAI
KÖZEPETTE
ÁLDOZATUL ESETT
MEZŐBIKÁCSIAKNAK,
KIFEJEZVE TISZTELETÜKET ÉS
MEGBECSÜLÉSÜKET,
ÁLLÍTATTÁK 2006-BAN A
HÍVEK

Műkőből készült, kereszt alakú nyílással. Talapzatánál 40×60 cm nagyságú gránittábla.

2006. július 2-án avatták fel, a bérmálkodás alkalmával. Jelen volt Tempfli József megyés püspök.

MEZŐTELEGD – TILEAGD

1. Telegdi István címeres síremléke

A református templom szentélyének **(1a)** déli falában található. Felirata:

STEPHANUS THELEGDI REGIS DE INDE REGNI
HVNGARIAE THESAVRARIVS EXTERNIS REGIBVS
NOTVS CHARVSQVE HOC SAXVM PERPETVA SIBI
POSTERISQVE SVIS QVIETEM POSVIT ANNO 15.

Magyarul: Telegdi István Magyarország királyának kincstárnoka, külföldi királyok által is ismert és szeretett, ezt a követ elhelyezte a maga és utódainak nyugalmára. (Köllő Károly fordítása)

Méretei: 205×107 cm. Anyaga vörös márvány, a Telegdi család dombormüves címere, körülötte a felirat. A sírkövet Telegdi István készíttette még életében 1507–1514 között **(1b).**

[Erdélyi Magyar Adatbank]

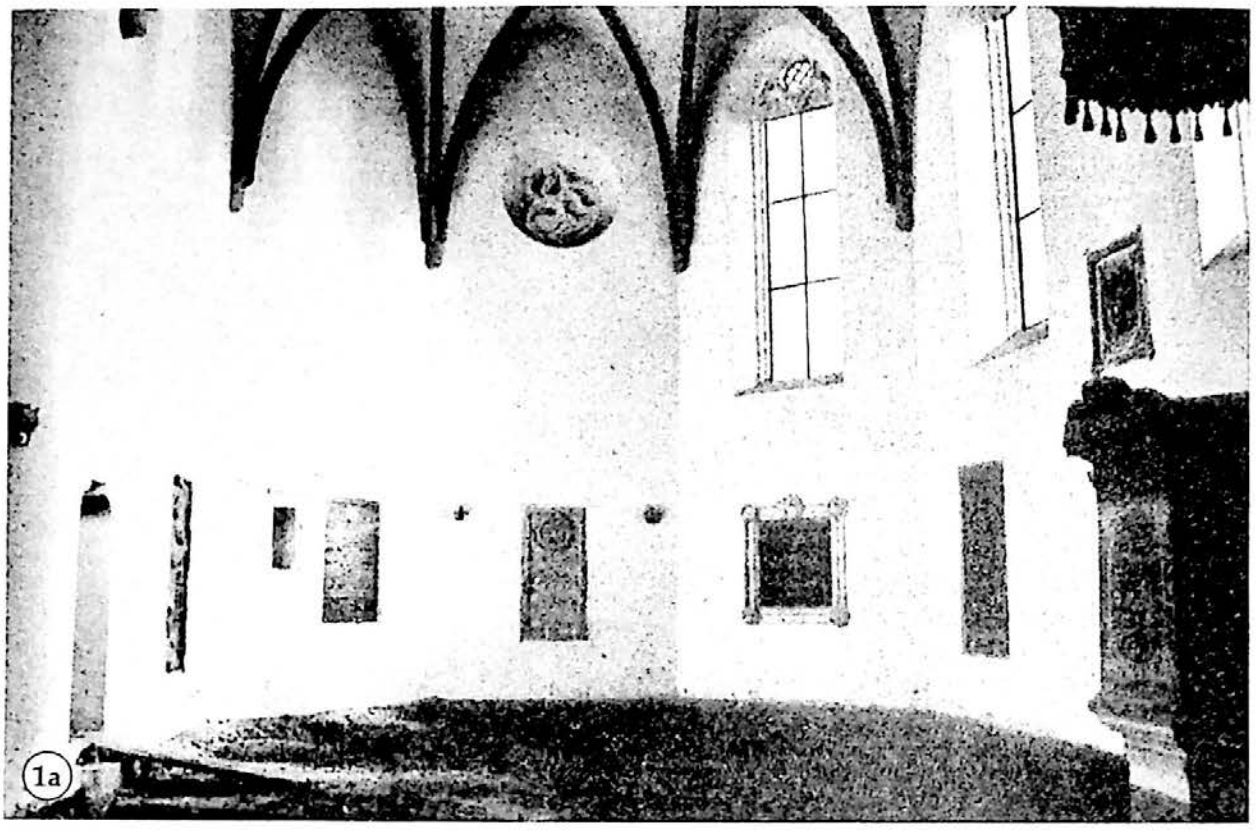
1a

1b

Telegdi István erdélyi alvajda (1487–1498), követ, kincstartó (1504–1506), majd főkincstartó (1511), a parasztok felfegyverzésének ellenzője volt 1514-ben, majd a paraszthábor idején halt meg.

2. Id. Telegdi Miklós vitézalakos síremléke

A református templom szentélyének északi falában.

A vörös márvány domborművet, melynek méretei 198×90 cm, valószínűleg id. Telegdi Miklós egykori erdélyi alvajda (1530–1531) számára készíttette fia, ifj. Telegdi Miklós az 1560-as évek körül, amely egy élő oroszlánon állva, páncélosan, jobbjával buzogányát sújtásra emelve, balkezét kardja markolatán tartva ábrázolja. A dombormű több helyen sérült: orra, álla letörve, a sisakból hiányzik a forgó tartója, ami valószínű más anyagból volt beillesztve; a vitéz szablyája, a lába alatti oroszlán feje is összetörve.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

3. Ifj. Telegdi Miklós sírköve

A református templom szentélyének északi falában található. Felirata:

INCLITA CONTVLERAT CUI GENS TELEGDIA NOMEN HICTEGOR
HEROVM GLORIA NICOLEVS REX TVLIT A NOBIS MATERNI
SANGVINIS ORTVM QVI SEDET IN SOLIO SARMATTS ORA TVO
DOTIBVS IPSE MEIS INSIGNIA SANGVINIS AVXI STEMMATE NEC
MAIOR QVAM PROBITATE FVI NVMINIS IMPRIMIS CVLTOR
FIDEIQVE PATRONVS MVNIFICA FOVI TEMPLA SCHOLASQVE
MANV CANDORIS NEMO VIXIT STVDIOSIOR ALTER NEMO FIDE
MAIOR IUSTITIAQVE FVIT ARCANI VERIQVE TENAX ET FORTIS IN
ARMIS
ACER ET INGENTO CONSILIOQUE FVI
IAM PROPE LVSTRA DECEM TVLERAM CVM MOESTA SEPVLTO
HVNC POSVIT TVMVLVM LONIAI CLARA
VIRGO OBYT XI DIE SEPTEMBRIS ANNO D. 1583

Magyarul:

Összegyűlt a Telegdiek fényes nemzetsége
Itt fedi be Miklóst a hősök dicsősége.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Királyt vitt, anyai vérből valót
Ki a lengyel tájakon uralkodik (Báthori István – sz. megj)
Saját erőmből gazdagítottam őseim címerét,
Nemzetségem nagyságát csak becsületem múlta felül.
Az isteni akarat mindenkinek előtti tisztelője, a hit védője,
Bőkezűen támogattam az egyházat és az iskolákat.
A tisztaságnak senki buzgóbban nem élt,
Hitben és igazságban senki nem volt nagyobb,
Titoktartó, az igazban állhatatos, bátor a harcban
Kemény, a tanácsban bölcs voltam,
Az ötvenet majdnem megértem, de gyászosan eltemettek.
E sírkövet férjének emelte Lónyai Klára.
Meghalt szeptember 11-én, az Úrnak 1583. évében.
(Varga Árpád fordítása)

Mérete: 131×76 cm, fehér homokkő. 1583 körül készíttette felesége, Lónyai Klára. Kopott, töredezett, repedezett, a felső rész virágmotívumos díszítése restaurálva.

Ifj. Telegdi Miklós (1534–1583) a váradi református közösség pártfogója, támogatta Károlyi Péter, Ceglédi György és Melius Juhász Péter műveinek kiadását, külföldön tanuló diákok patrónusa volt, levelezett Theodor Béza genfi reformátorral.

4. Ugrai Györgyné Szemere Ilona és három gyermekének sírköve

A református templom hajójának északi falában van elhelyezve. Felirata:

Memoriae et honori Generosae D. Helenae De Semere consortis charissimae Anno Dni MDCXXX Díae XVIII Me(ns)is Martii placid(e) in Dono Defunct(ae) et Optimae spei Anna(e), Barbarae. Stephani Ugrai Liberorum Georgius Ugrai de Ugra maritus Moestissimus Publice Posuit Dedicavitque.

Magyarul:

Nemzetes Szemere Ilona úrnő, a legdrágább házastárs emlékére és tiszteletére, aki az. Úr 1630. évében, március 18. napján csendesen elhunyt az Úrban és a legszebb reményű Ugrai Anna, Borbála és István gyermekeiknek nyilvánosan állította és ajánlotta az igen gyászoló férje Ugrai György.

Mérete: 161x79 cm. Anyaga fehér homokkő. Ugrai György bihari alispán készíttette 1630 után. Nagyon kopott felületű faragvány közepén, fent a Szemere-címer. Kerete sérült, töredezett. A kőlap szélén a kőfaragó mesterjegye látható.

Szemere Ilona férje, Ugrai György másodalispán 1667-ben Bihar megye követe volt, apja pedig valószínűleg az 1603-ban Telegden végrendelkező Szemere Mihály.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

5. Ispán István sírköve

A református templom szentélyének keleti falában áll. Felirata:

GENEROSO D. STEPHANO ISPAN DE TELEGD PLACIDE IN DNO ANNO
SALVTIS REPENTE 16 ET 49 DIE 1 IVLI CIRCITER HORA...
DEFVNCTO CONIVX CHARISSIMA SVSANNA COLLATAVTT HOC MONVMENTVM POSVIT.
INSIGNIA GENEROSO DOMINI STEPHANO ISPAN DE TELEGD
D(eo) T(er) O(ptimo) M(aximo) S(acro)
HEIC STEPHANVS CLARA NATVS DE STIRPEQVIESCIT
ISPAN CVI VITAE MORS ATRA FIL(VM) ASCIDIT
LVSTRA NOVEM PER AGENS
ANNOS ET QVATOR AH MOX
PRIMA DEDIT IVLI SEPTIMAQVE HORA NECI

Magyarul:

Nemzetes telegdi Ispán úrnak az Úrban csendesen,
váratlanul 1649-ben júl. 1-jén körülbelül 7 órakor elhunytnak állította
a legkedvesebb feleség, Zsuzsanna.
Nemzetes telegdi Ispán István címere.
A V(égtelenül) S(zent) J(óságos) H(ármas)I(stennek).
Íme a jeles születésű Ispán István, kinek élete fonalát a fekete halál
elvágta, utódok nélkül nyugszik, kilenc lustrát és négy évet megélt,
július 1-jén 7 órakor halt meg. (Varga Árpád fordítása)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Mérete: 179×90 cm. Anyaga fehér mészhomokkő. Felesége, Zsuzsanna készíttette 1649 után. Állapota jó, de a kerete töredezett, részben restaurálva. A kő mélyített mezejének felső részén az Ispán-címer látható. Ispán Istvánt Bethlen Gábor főszolgájaként említik 1621-ben.

6. Tardi István síremléke

A református templom szentélyének déli falában látható.

Felirata:

Job. 19. V. Novi Redemptorem
meum vivere.
Pia conjux Elisabet Köblös posuit.
INSIGNE GENEROSI DOMINI
Stephani TARDI de TELEGD:
Nat: Anno 1703. 1-ma Mai,
Denat: Anno 1726. 5 Septembri

Magyarul:
Tudom, hogy az én megváltóm
él.
Állíttatta hűséges felesége,
Köblös Erzsébet.
Telegdi Tardi István nemzetes
uram címere:
Született: 1703. május l-jén.
Meghalt:1726. szeptember 6-án.
(Köllő Károly fordítása)

Mérete: 84×106 cm. Anyaga mészhomokkő, kerete stukkó. A közel négyzetes alakú emléktábla közepét a színezett Tardi-címer foglalja el. Állapota jó, kerete sérült, restaurált. 1726 körül készíttette felesége, Köblös Erzsébet.

A köröstopai és mezőtelegdi Tardi családot Bihar megye nemessége sorában említik, Telegden 1787-ben kihal. Jelentős adományokkal gyarapították a református egyház vagyonát.

7. Miskolczy Lajos és Szodoray Eszter emléktáblája

A református templom szentélyének keleti falában található. Felirata:

Mezőtelegdi ős birtokos
MISKOLCZY LAJOSNAK Bihar v. megye tábla s fő szolga bírájának, a báródsági nemesség főkapitányának, meghalt 1846 év jún. 4-kén 72 éves korában, úgy nejének, érszodorói SZODORAI ESZTERNEK ki elhunyt 1837 év jún. 23-án 55 éves korában a kiknek hamvai néhai őseik s véreik körében M. TELEGDEN nyugosznak, mint édes jó szüleiknek áldott emlékére emelték e gyászkövet hálás gyermekei: Károly, Bihar megye volt alispánja és orsz. gyűl. követe, Imre szolga- és

[Erdélyi Magyar Adatbank]

táblabírája, Lajos ugyanennek alispánja, György ügyvéd, Sándor magyar királyi testőr- majd huszárkapitány, Rosália Hodossy Miklósné, Karolina elébb Fényes Dánielné, utóbb Lonovits Miklósné és Anna. 1849.

Mérete: 93×157 cm. Anyaga vörös márvány. A tábla írásmezeje fölött állnak a Miskolczy- és a Szodoray-címerek.

A Miskolczy család 1679-ben került Telegdre, miután Miskolczy István feleségül vette Ugrai Borát. Miskolczy Lajos Bihar megye tábla és főszolgabírája volt. Az ő és felesége sírköve a telegdi temetőben található.

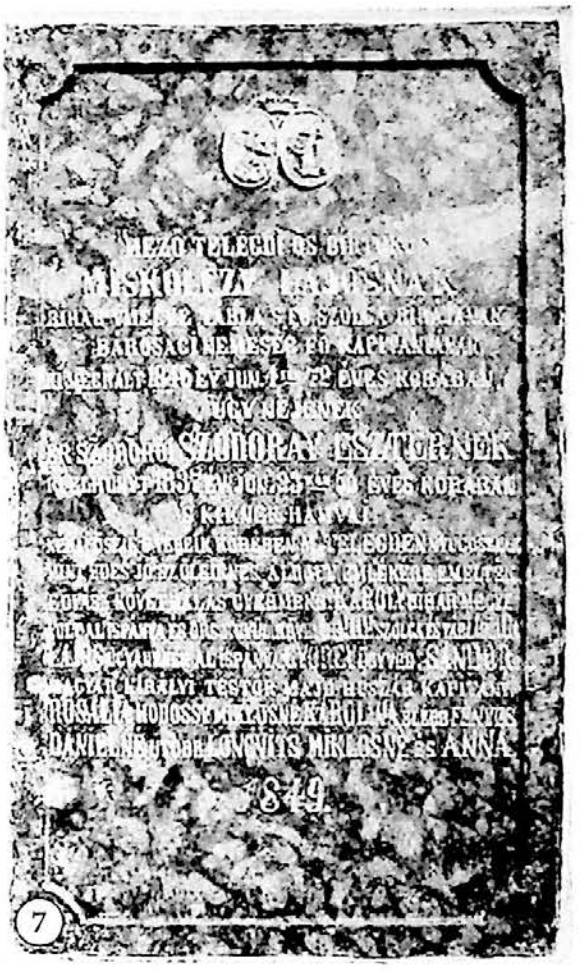
7

8. Id. Telegdy József emléktáblája

A református templom szentélyének keleti falában található. Felirata:

E gyászkövet mezőtelegdi és pusztaújlaki Telegdy József országgyűlési képviselő, egyházmegyei tanácsbíró, egyházközségi főgondnok örök emlékezetének hirdetésére hálás kegyelettel emeltette a református egyházközség 1916. „Bizony ez ember igaz vala" Lukács, 23,47.

Mérete: 140×150 cm. Anyaga fekete márványlap aranyozott gótikus minuszkula betűs felirattal, fehér márvány kerettel. A keret felső részén, középen a Telegdi-címer. A református egyházközség készíttette 1916-ban.

8

Telegdy (Brachfeld) László 1887-ben kapott nemességet és a „mezőtelegdi és pusztaújlaki" előnevet. Telegdy József feleségének és fiának, ifjú Telegdy József sírja a telegdi temetőben található. Ifjú Telegdy József sokat tett a telegdi magyarság gazdaságának és művelődésének fejlődéséért. A

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Királyhágómelléki Református Egyházkerület egyik alapítója, tanácsbíró, főgondnok, felekezeti iskola építője, a Magyar Párt elnöke.

9. Szaklányi Zsigmond emléktáblája

A református templom sekrestyéjében található. Felirata:

Itt nyugszik teste Néhai Tiszteletes Nemes Férfiúnak Nagy Tiszteletű és Nagytudományu Szaklányi Sigmond Urnak, elébb 15 a N. Váradi, az után 4 észt. a M. Telegdi Ref. Ekklák Hív Lelki Pásztorának a Bihari Tiszt. Egyházi Vidék buzgó Esperessjének, kit Peér ama sok mások Andesse szült 1755-ik eszt. Debrecen, Lipsia, Gotinga fel nevelt és Emberré tett, N.Várad és M Telegd mint Lelki Pásztort halgatta. tisztelte és most ez utolsó sírva el temetett mint jó Embert, hív Barátot, nagy Papot. Meg szünt lenni életének 52-ik eszt. 1807. július 12-kén

Mérete: 58×67 cm. Anyaga fekete fatábla, fehér vésett betűs szöveggel. 1807-ben készült. Erősen szúrágta, középen hosszában kettéválva, itt-ott kitöredezve.

A telegdi református anyakönyvben a tudós esperes működését 1771-1806 közé teszik. (Andes: Vergilius szülővárosa)

10. Szaklányi Dániel emléktáblája

A református templom sekrestyéjében őrzik. Felirata:

A.B.F.T.R.A.

VÉGES HALANDÓ!

A mindenekkel köz Halandóság Minden Napi Szomorú tapasz-talása

9

10

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Emlékeztessen téged itt is egy Atyafiúi Szeretetben ritka példája Hozzá tartozandói éránt különös Szeretettel s gondviseléssel viseltető s egy valóságos igaz Barátra és Ember társait s Felebarátit Szíves jó indulatból boldogítani kívánó, Nagy Érdemü Férfiúra Néhai Fiskális T. tes. Ns. Szaklányi Dániel Úrra Kinek Peér létet adván N. Ns. Szaklányi Mihály és N. Vétsei Éva által, Debrecen, Várad és Pest nevelt, Ki ifjuságában Ttes. Ns. Bihar Vármegyénk Mint Vice Fiskálisa s a Ns. Insurgens Seregnek fő Hadnagy Auditora s azután több Mélt.-s Te.ttes Famíliák sok Esztendőkig volt Fiskálisa s a M:Telegdi Ref. Ekk. Fő Curátora a Köz meg elégedéssel szolgált a Ki mint a Természet józan Törvényét követő a betses Életét végezte 67 dik Észt. M. Tel. Octo. 1821.

Mérete: 57×87 cm. Anyaga feketére festett fatábla, fehér, vésett betűs szöveg. 1821-ben készült. Szúrágta, hosszában kettéválva, alsó része hiányos, töredezett.

11. Felirat a szószék mögötti diadalíven.

Szövege:

ENGEDELMESKEDJETEK
AZÉRT AZ ISTENNEK (Jak.4.7).
A SZÓSZÉK KORONÁJÁT KÉ-
SZÍTETTE ID. KOLOZSVÁRI
FERENCZ 1912.
E prédikáló széket készíttete
N. ONADI ISTVÁN ÚR
Feleségével N. Dömsödi
Borbála Asszonnyal együtt
Isten Dicsőségére n. Tiszt.
Hunyadi Ferenc Uram
Prédikátorságában
MDCCXLII

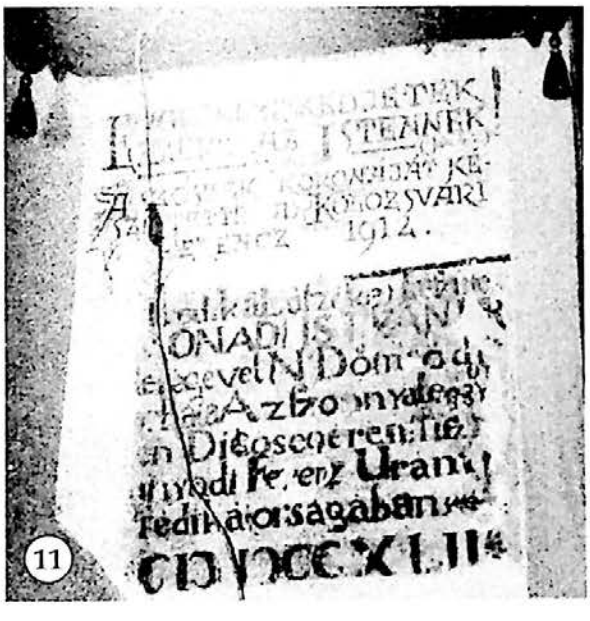

A felirat közvetlenül a falon található. A felső vörös, az alsó fekete színnel van írva. A felirat szerint 1742-ben készült el.

A szószéken levő felirat:

Áll vala EDRAS egy Prédikálló székben és Mikor fel kezdette vólna nyitni a könyvet fel álla mind az egész nép Neh VIII 45

12. Restaurálási felirat

A református templom déli falán található.

Szövege:

„Ezen Árpádkori templom XIV. századi falképeit... több század viszontagsága érte. Őseink műizlését, bőkezüségét hírdető ezen

[Erdélyi Magyar Adatbank]

12

műtörténetileg becses festményeket a mészkéreg alól Telegdi József presbiter buzgó támogatása mellett Falussy Károly lelkész idejében 1891-ben napfényre hozta dr. Czobor Béla és a műemlék országos bizottsága költségén 1892-ben helyreállította Huszka József."

A középkori falképek restaurálásáról szóló felirat, két bemélyített falmezőben, vörös és fekete színnel írva, 1892-ből származik.

13. Javítási emléktábla

A református templom nyugati falán van elhelyezve, a torony alatti bejárat mellett. Felirata:

Ezt az Isten házát kijavitották az 1903/4 évben,
felséges urunk és királyunk
I. FERENCZ JÓZSEF
és a műemlékek országos bizottsága anyagi
hozzá járulásával, néhai VÁRADY DÁNIEL
hagyatékából és a hivek áldozat készségéből.
Ugyanez alkalommal állittatott fel az orgona
TELEGDI JÓZSEFNÉ sz. FLATT MALVINE,
HORVÁTH JÓZSEF főbíró,
és NAGY IMRE ig. tanító
adománya és gyűjtésének eredményeként.
Az épitkezés körül
FALUSY KÁROLY lelkész,
TELEGDI JÓZSEF főgondnok,
LUKÁCS JÁNOS gondnok,
LUKÁCS JÓZSEF birtokos,
SÁPY ISTVÁN, BALOGH ANDRÁS,

[Erdélyi Magyar Adatbank]

id. KOLOZSVÁRI FERENCZ,
ifj. KOLOZSVÁRI FERENCZ,
VASS SÁNDOR,
SZABÓ ANDRÁS, KISS ISTVÁN,
BÁCSI JÓZSEF
presbiterek buzgólkodtak.
A tervek SZTEHLÓ OTTÓ
műépitészt
és NAGY SÁNDOR kir. mérnököt
dicsérik.

Mérete: 40×57 cm. Anyaga fekete márvány. 1904-ben avatták fel.

14. Építési emléktábla

A református templomban található. Felirata:

E szentegyház fundamentumát
őseink vetették meg három
évszázaddal a honfoglalást
követően, az Úrnak 1200-ik
esztendeje
táján. Mai formáját Telegdi István
zászlósúr, királyi kincstartó áldozat-
hozatalából nyerte 1504–1507
között.
E későgótikus épitmény a régi,
koragótikus templom nagyobbítá-
sa, amelyből a déli és a nyugati fal
egy része az újba beépítve megma-
radt. Az eredeti hálóboltozat talán
még a török időkben elpusztult, a
mostani az 1909-ik évi templomégés
után épült. Az 1742-ben készült pre-
dikáló szék Onadi István és neje
emlékét őrzi. A templomhoz 1791–
1793
között barokk tornyot épitenek. A
déli
bejárat kis portikusa is ebből az i-
dőből való. Hordozza e szent
hajlék
őseink emlékezetét, szolgálja az
örök
Isten dicsőségét s legyen áldott
Otthona eljövendő nemzedékeknek.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Alatta három régi pecsét rajza, majd ez alatt a készítő és adakozó neve:
Készült 1993-ban rajzolta Holló Barna
Adományozta NAGY ÁRPÁD

60×100 cm nagyságú, fekete fatábla, amelyre a szöveget piros festékkel írták.

15. Bocskai Istvánné Hagymássy Kata mellszobra

A református templom udvarán található. Felirata:

HAGYMÁSSY KATA

– bronz rátét.

Mérete: talapzat 134 cm magas, 34 cm széles, 45 cm hosszú, a szobor: 86 cm magas, 40 cm széles, 69 cm hosszú. Anyaga bronz. A felirat alatt a Bocskai-címer bronz domborműve.

A szoboravató ünnepséget 2004. szeptember 19-én szervezték meg. Az ünnepi istentiszteletet Gellért Gyula esperes tartotta a református templomban, majd dr. Nyakas Miklós, a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum igazgatója ismertette a Bocskai család történetét. A rendezvény a templomkertben folytatódott: beszédet mondott: dr. Vass Lajos, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának államtitkára, dr. Juhászné Lévai Katalin, a Hajdú-Bihar Megyei Közgyűlés elnöke, Szabó Ödön megyei tanácsos, majd Prókai Gábor bemutatta Györfi Lajos szobrászművészt, aki a bronzszobrot készítette. A leleplezést és a koszorúzást a helyi diákok verses-zenés műsora követte. A díszebéd után a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság tudományos ülésszakot szervezett a Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója alkalmából.

16. Kopjafa – világháborús emlékmű

A református templom kertjében van felállítva.
Felirata:

„AZ I. ÉS II. VILÁGHÁBORÚBAN
ELESETT MEZŐTELEGDI HŐSÖK
EMLÉKÉRE EMELTETETT."

Magassága 300 cm. A kopjafát id. és ifj. Kisgyörgy Imre faragta.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2005. március 13-án avatták fel. Az ünnepi istentiszteletet Szoboszlai Gáspár helybeli lelkész tartotta a református gyülekezeti teremben, melyet könyvbemutató követett. Emődi János–Varga Árpád: Telegdi sírkövek, emléktáblák című kötetét Kupán Árpád ismertette, majd a szerző hajdani társáról, Varga Árpádról beszélt, valamint a könyv megjelenésének körülményeiről. Ezután kivonultak a templomkertbe, a felállított kopjafa mellé. Beszédet tartott Kupán Árpád történész és Hasas János megyei tanácsos. Jelen volt még dr. Pete István szenátor. Egy rövid műsor után megkoszorúzták az emlékművet.

16

17. Haller Péter színezett, barokk síremléke

A római katolikus templom hajójának keleti falában van elhelyezve.

Felirata:

Itt nyugszik s aluszik Hallerköi Méltóságos Gróff Haller Péter Úr eő nagysága, Szép Időknek tíz esztendőknek elfolyások alatt T. N. Kraszna Vármegyének nagy érdemü Feő-Ispánnya, Felséges Urunk Arany Kolcsos Hive, Hazánk Dísze, mellyhez igaz indulatot viselt szive Istenéhez Hív, nemzete javára esdeklő igaz szív volt. Jaj keserves szó. Jaj meg halt, kinek példás kegyessége, galamb szelidsége Angyalt mutatott, nembelyi legszebb idejében életnek 48, házasságának 18 esztendejében, midőn írnának 1784-be Boldogasszony Hava 14-ik Napján Hitvesétől M. B.Orczy Anna Asszony eőnagyságától s kedveseitől e setét bolt elzárván el hagyván ezeket árván. Boldog örökkévalóság lelkének, csendes nyugodalom Testének, ne menyen/ feledékenységbe emlékezete jó hírének, Nevének.

17

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Mérete: 90×190 cm. Anyaga márványozott festésű fehér homokkő, profilozott kerettel. A tábla felső harmadában aranyozott Haller-címer található. Tetején fehér urna.

Haller Péter krasznai főispán temetésére Klobusiczky Péter püspöki titkár írt gyászbeszédet.

18. Bocskor János emléktáblája

A Bocskor–Haller–Kornis-kápolna falán áll.

Felirata:

BOCSKOR JÁNOS
A KÁPOLNA ELSŐ ALAPÍTÓJA
MEGHALT 1740

Mérete: 28×38 cm. Anyaga vörös márvány. 1742-ben avatták fel.

Bocskor János uradalmi igazgató volt, Bocskor Ferenc 1765-ben provisor, a család egy-egy leszármazottja 1769-, illetve 1820-ban udvarbíró Telegden. Ugyancsak e kriptába helyezték örök nyugalomra a gr. Kornis család tizenkét tagját. Ezt, részben, szintén emléktábla örökíti meg. A kriptát többször feldúlták.

19. A Kornis-család emléktáblája

A Bocskor–Haller–Kornis-kápolna falán van.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Felirata:

IDŐSB GRÓF KORNIS KÁROLY
ÉS NEJE GRÓF HALLER ANNA
GYERMEKEI
JULIANNA MEGHALT 1831-BEN NÉGY ÉVES KORÁBAN
KÁLMÁN MEGHALT 1832-BEN TIZENÖT NAPOS KORÁBAN
MÁRIA MAGDOLNA MEGHALT 1839-BEN
EGY ÉVES KORÁBAN

MEZŐTELKI – TELECHIU

CÉCKE – ȚEȚCHEA KÖZSÉG

1. Világháborús emléktábla
A református templom portikuszában található.
50×80 cm nagyságú márványtábla.

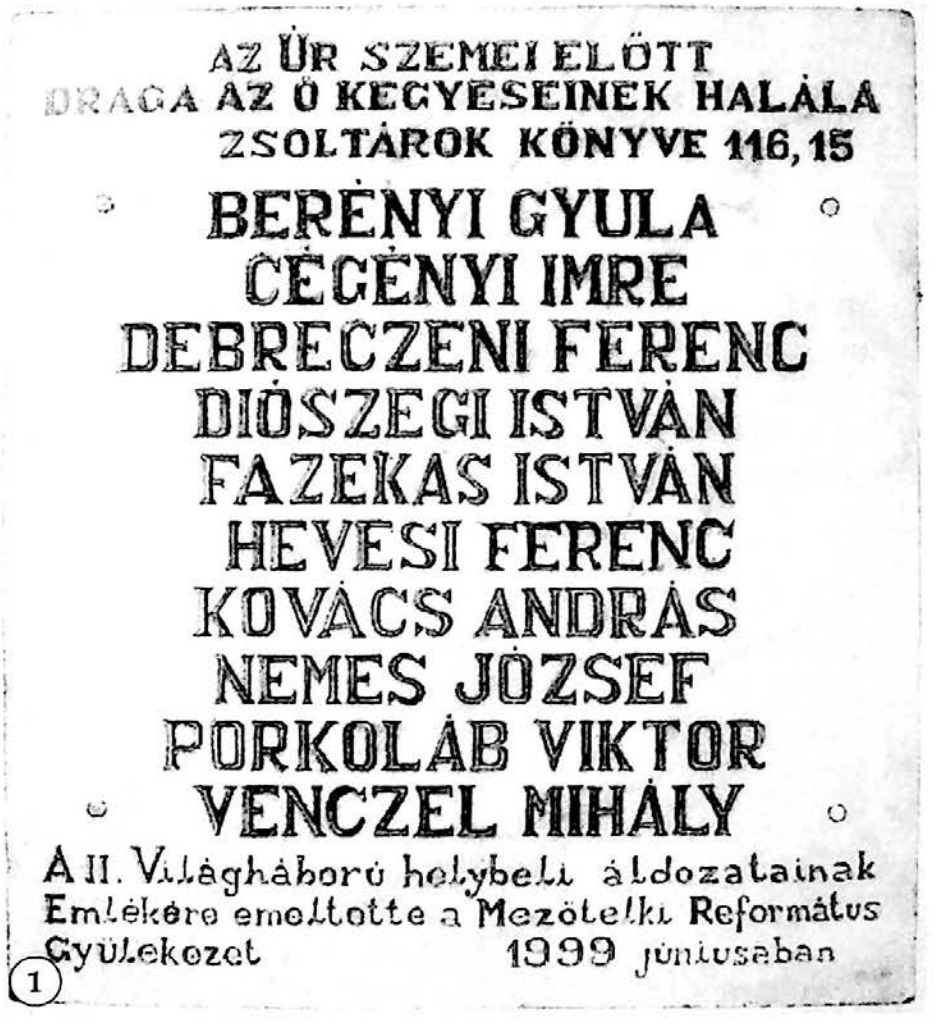

[Erdélyi Magyar Adatbank]

MÉZGED – MEZIAD

MAGYARREMETE – REMETEA KÖZSÉG

1. Czárán Gyula emléktáblája

A Mézgedi-barlangban, a bejárattól vagy tizenöt méterre, jobboldalt, kb. hat méter magasságban, egy olvashatatlanságig megrongált, egyenest a sziklába vésett emléktáblát találunk. A szövege a következő volt:

Amintirea marelui îndrăgostit al Munților Bihor IULIU CZÁRÁN a fost eternizată la 8 iunie 1930 de TURIȘTII ASOCIAȚIEI SPORTIVE DIN ORADEA	A bihari hegyek nagy szerelmesének, CZÁRÁN GYULÁNAK emlékét örökítették meg itt 1930. június 8-án a NAGYVÁRADI SPORT EGYLET TURISTÁI

A Nagyváradi Sport Egylet turista szakosztálya vésette be. 1930. június 8-án, pünkösdkor avatták fel. Váradról, Kolozsvárról, Aradról, Belényesből, Székelyhídról, a környező falvakból érkezett, több mint háromszáz turista volt jelen, az akkor még nehezen megközelíthető barlang előcsarnokában. Az avató beszédet Perédy György újságíró, az NSE elnöke tartotta. Idézet a beszédéből: „... Én pedig a Nagyváradi Sport Egylet nevében átadom megőrzésre e táblát a művelt emberiségnek, hiszen úgyis hiába jönne rombolás, ennek a barlangnak a neve Czárán-barlang marad időtlen időkig..." Három éven belül vandál módon megrongálták.

A táblát 2008-ban restaurálták, Jakabffy László építészmérnök közbenjárására. Június 8-án, pünkösdkor avatták újra, amelyen résztvett az Erdélyi Kárpát Egyesület Nagyvárad – 91 tagú népes csoportja, Horber Pál vezetésével.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

MICSKE - MIȘCA

VÁMOSLÁZ - CHIȘLAZ KÖZSÉG

1. Ady Endre mellszobra

A Timóteus Ifjúsági Központ udvarán áll.

Felirata:

ADY

Anyaga műkő, amely egy 1,5 m magas műkő talapzaton áll. Balogh Péter szobrászművész alkotása.

1998. június 14-én avatta fel a református egyházközség. A mellszobrot Balogh Péter özvegye ajándékozta a micskeieknek. A szobrászművész Micskén született 1920-ban.

1

2. Világháborús emlékmű

A református és a római katolikus templom közötti térségben található.

Felirata:

A VILÁGHÁBORÚK
1914 - 1918
BALLA SÁNDOR
BALOGH DÁNIEL

BALOGH GÉZA
BALOGH SÁNDOR
BALOGH SÁNDOR
BARABÁS IMRE
BARABÁS LAJOS
BARABÁS ÖDÖN
BARABÁS SÁNDOR
BARABÁS SÁNDOR
BERTALAN GÁSPÁR
BERTALAN IMRE
BERTALAN JÓZSEF
BIRÓ IMRE
BUDA GYÖRGY
BUDA JÓZSEF
BUDA LÁSZLÓ
BURGER MÁRTON
CSONKA MIHÁLY
CZOMPO LÁSZLÓ
DEMJÉN SÁNDOR

MICSKEI
1914 - 1918
MÁRTON IMRE
MEGYESI LAJOS

MISKOLCZY ISTVÁN
NAGY JÁNOS
NAGY KÁROLY
OSVÁTH JÓZSEF
RÁCZ KÁROLY
RÁCZ SÁNDOR
SENI SÁNDOR
SIPOS BÁLINT
SZABÓ BÁLINT
SZABÓ IMRE
SZABÓ IMRE
SZABÓ KÁROLY
SZABÓ LAJOS
SZÉKELY LAJOS
SZÉKELY SÁNDOR
SZÉLESI JÓZSEF
SZÉLESI KÁROLY
SZILÁGYI AMBRUS
SZILÁGYI FERENC

ÁLDOZATAI
1940 - 1945
LAKATOS SÁNDOR
Arany Vitézségi
Éremmel kitüntetve

BARABÁS BÁLINT
BARABÁS LAJOS
BÍRÓ IMRE
BODNÁR KÁROLY
BUDA JÓZSEF
DIÓS IMRE
DIÓS LAJOS
FENYVESI JÓZSEF
FERENCZI SÁNDOR
FÖLDVÁRI JÁNOS
GERE LÁSZLÓ
GULYÁS SÁNDOR
GYŐRI JÓZSEF
IVÁN JÓZSEF
IVÁN LAJOS
B. LAKATOS SÁNDOR
NAGY GÉZA
PUTNOKI ISTVÁN

[Erdélyi Magyar Adatbank]

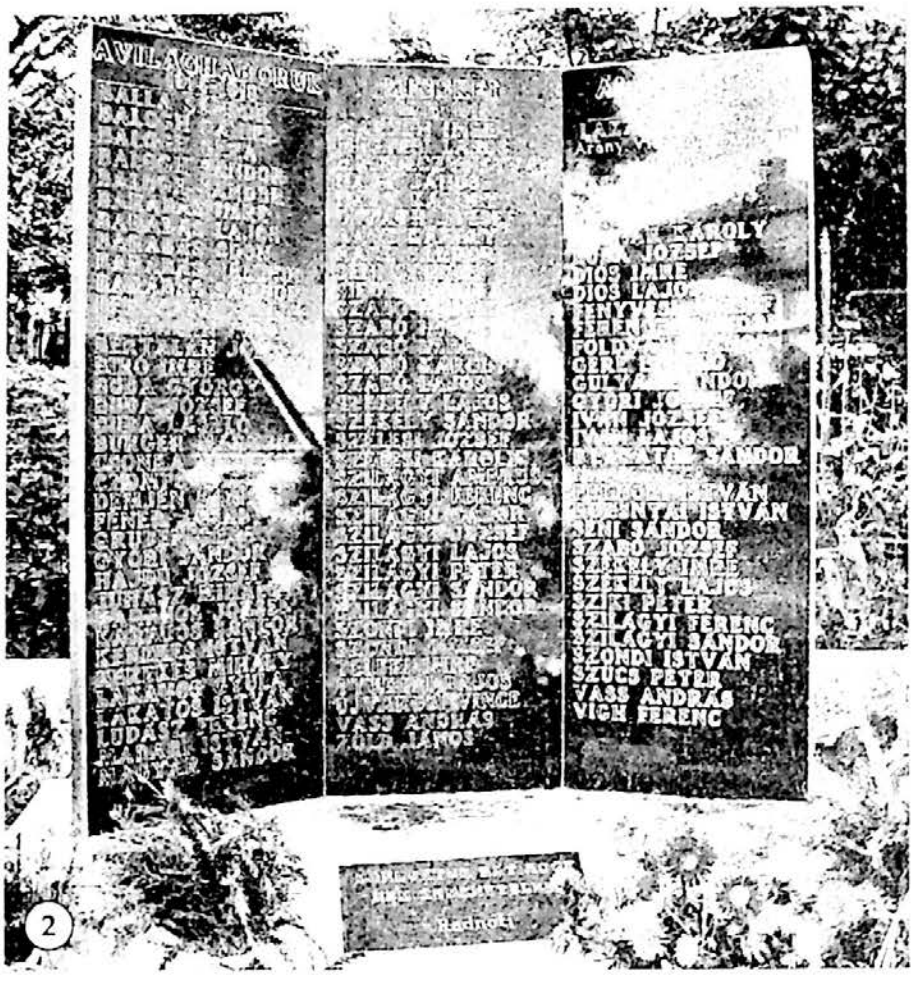

FÉNER JAKAB
GRUDEN GÉZA
GYŐRI SÁNDOR
HAJDÚ JÓZSEF
JUHÁSZ MIHÁLY
KARAJOS JÓZSEF
KARAJOS SÁNDOR
KEREKES ISTVÁN
KEREKES MIHÁLY
LAKATOS GYULA
LAKATOS ISTVÁN
LUDÁSZ FERENC
MADARI ISTVÁN
MAGYAR SÁNDOR
SZILÁGYI GÁBOR
SZILÁGYI JÓZSEF
SZILÁGYI LAJOS
SZILÁGYI PÉTER
SZILÁGYI SÁNDOR
SZILÁGYI SÁNDOR
SZONDI IMRE
SZONDI JÓZSEF
TELEKI IMRE
TYUKODI LAJOS
ÚJVÁRI VINCE
VASS ANDRÁS
ZÖLD JÁNOS
ROZSNYAI ISTVÁN
SÉNI SÁNDOR
SZABÓ JÓZSEF
SZÉKELY IMRE
SZÉKELY LAJOS
SZÍKI PÉTER
SZILÁGYI FERENC
SZILÁGYI SÁNDOR
SZONDI ISTVÁN
SZŰCS PÉTER
VASS ANDRÁS
VÉGH FERENC

A három egyenként 50×200 cm nagyságú gránittömb lábánál egy 50×30 cm nagyságú táblán a következő szöveg olvasható:

„MONDJÁTOK HÁT, HOGY
NEM REMÉNYTELEN"
Radnóti

Az emlékműhöz lépcsősor vezet fel, két oldalán virágágyásokkal. Összecementezett terméskövekkel van körülvéve.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2005. augusztus 21-én avatták fel. Mindegyik felekezet a saját templomában emlékezett meg a háború áldozatairól. A református templomban Gellért Gyula érmelléki esperes hirdetett igét, a római katolikus templomban Kiss Albert provikárius celebrált misét, Tanka József helyi plébános segédletével. Ezután mindkét templomból az emlékműnél gyülekeztek a hívek. Először Kosztandi Mihály helyi tanácsos mondott beszédet, majd Tripó István helyi polgármester. Sándor Lajos egyházkerületi tanácsos Tőkés László püspök üdvözletét tolmácsolta. Megemlékezést tartott Lukács Lajos történész Budapestről. Az emlékművet az egykori bajtársak leplezték le, majd Kiss Albert provikárius és Tanka József plébános felszentelték, Sándor Lajos lelkipásztor pedig megáldotta, Elekes József baptista lelkipásztor imát mondott. Miután népviseletbe öltözött fiatalok felolvasták a háborús hősök neveit, egyperces néma csenddel adóztak emléküknek. Ezután megkondultak a harangok, hírül adva, hogy Micske áldozatai hazatértek.

3. Jakó Zsigmond emléktáblája

40×80 cm nagyságú gránittábla. 2009. október 25-én avatták fel, a családi kúria hátsó homlokzatán, közösen a táblán szereplő intézmények. Emlékbeszédet Orosz István mondott a Debreceni Akadémiai Bizottság részéről. A táblát Jakó Klára leplezte le, Gellért Gyula esperes mondott áldást. Majd megkoszorúzták az emléktáblát.

4. Miskolczy Károly emléktáblája

A Miskolczy-ház homlokzatán található.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

40×70 cm nagyságú gránittábla, a szöveg homokfúvásos módszerrel készült Margittán, a PBMET rendelésére. Az emléktáblát 2011. október 2-án avatták fel. Az ünnepség a református templomban kezdődött, ahol Gellért Gyula, volt érmelléki esperes hirdette az igét. Meghívott vendégek voltak Cseke Attila szenátor, Bradács Aliz, Margitta körzet RMDSZ-elnöke, a Miskolczy és a Baranyi család képviselői. Ezután a Miskolczy-ház elé vonult a gyülekezet, ahol Dukrét Géza, a PBMET elnöke tartott táblaavató-beszédet, ismertetve Miskolczy Károly életét és tevékenységét. Ezután Dukrét Géza és Gavallér Lajos helyi lelkipásztor leplezte le az emléktáblát, amelyet megkoszorúztak. Az eseményt megtisztelte jelenlétével Kelemen Hunor kulturális és örökségvédelmi miniszter, Szabó Ödön, a megyei RMDSZ ügyvezető elnöke, Tripó István polgármester. Innen átvonultak a központban megépített emlékparkhoz.

5. Emlékpark

A falu központjában alakították ki **(5).** Itt kapott helyet az a húsz emlékkő, amely a Micskéhez kötődő húsz híres személyiségnek állít emléket. Ezek a következők: **Imre diák** 1451-ben iratkozott be a bécsi egyetem bölcsészeti szakára, **Zólyomi Dávid** (1598–1649) Erdély főkapitánya, felesége Bethlen Kata és fia, Zólyomi Miklós a micskei református templom kriptájában nyugszik, **Kállai István** (1705) zászlótartó a Rákóczi-szabadságharcban, **Baranyi Gábor** (1713–1775) templomépítő, országgyűlési képviselő, a saját költségén építtette a micskei római katolikus templomot, **Miskolczy István (5a)** (1758–1841) az iskola támogatója, **Baranyi Lajos** (1796–1851) 1848-as honvéd, **Baranyi Félix** (1802–1856) honvéd százados, **Miskolczy Károly** (1809–1870) nemzetőr, országgyűlési képviselő, **Tornyossy Ferenc** (1817–1865) gyógy- és műtőorvos, **Baranyi Ágoston (5b)** (1818–1894) Szilágy

[Erdélyi Magyar Adatbank]

megye főispánja, országgyűlési képviselő, **Papp László** (1819–1881) honvéd főhadnagy, **Baranyi Ferenc** (1821–1898) honvéd főhadnagy, országgyűlési képviselő, **Szilágyi Ferenc** (1822–1900) Kossuth fogalmazója, **Baranyi Miklós** (1825–1899) honvéd főhadnagy, **Morvay Károly** (1827–1921) honvéd, **Herpay József** (1848) nemzetőr, **Baranyi Ödön** (1851–1919) országgyűlési képviselő, **Baranyi László** (1869–1942) honvéd ezredes, **Lakatos Sándor** (1919–1944) az Arany Vitézségi Érem kitüntetettje, **Balogh Péter** (1920–1994) szobrászművész.

5a

5b

A köralakban elhelyezett emlékkövek közepén egy emlékkő áll, kopjafával, amelynek felirata:

Micske méltó öröksége.

Az emlékkövek műkőből készültek, rajtuk gránittábla a feliratokkal.

Az emlékparkot 2011. október 2-án avatták fel, a Miskolczy-emléktábla avatása után, ugyanazokkal a résztvevőkkel. Tripó István polgármester üdvözölte a megjelenteket, Gavallér Lajos lelkipásztor ismertette az emlékpark létrejöttét. Beszédet mondott Kelemen Hunor kulturális miniszter, Szabó Ödön ügyvezető elnök, Cseke Attila szenátor. Az avató szalagot a miniszter és a polgármester vágta át, majd Gellért Gyula lelkipásztor és Kurilla Gábor plébános áldotta meg a parkot. Zárásként Kosztandi Mihály elszavalta Wass Albert Üzenet haza című versét.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

MONOSPETRI – PETREU

VEDRESÁBRÁNY – ABRĂMUȚ KÖZSÉG

1. Világháborús emlékmű

A római katolikus templom kertjében, a falu központjában található.
Felirata a baloldali tömbön – elöl:

Emeltetett 2006 októberében
a monospetri I és II világháború
hőseinek emlékére és tiszteletére
a templom fennállásának 80. esztendejében

Külső élén:

1914 – 1918
Ádány Lajos / Árpási Menyhért / Bagleda Mihály / Bodor Petru /
Csilik József /
id. Csilik Geráj János / Dunai Gyula / Grezs Mihály / Krivanszki János /
Miheller József / Takács István / Trum József / Vasadi József / Vámos József

Hátul:

Készült a monospetri keresztény egyházak,
vedresábrányi polgármesteri hivatal,
a helyi RMDSZ és NDF támogatásával

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Jobboldali tömbön – elöl:

„Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket"
Petőfi Sándor: Nemzeti dal

Külső élén:

1939 – 1945

Ali József / Bán János / Bán Mihály / Blaskó János / Burka Sándor / Csilik Geráj
János / Csomós István / Drahó Lajos / Dubik Ferenc / Dunai István / Dunai Lajos /
Dunai Pál / Fekete József / Heider József / Heider Márton / Kozák Károly / Muszka János / Pap István / id. Scheck György / Selinga Imre / Sóki József / Szilágyi József / Takács József / Trum István / Végső András / Zelina József

Hátul:

Ridicat in octombrie 2006
in memoriul eroilor din satul Petreu
căzuți in primul și al doilea război mondial.

20 cm magas, nyolcszögletű gránittalapzaton két, különböző magasságú (kb. 180 és 220 cm), mintegy 30 cm vastag gránittábla áll, a közöttük levő rés keresztet alkot. A talapzatot betonjárda veszi körül. Az emlékműhöz lépcsők vezetnek.

2. Orgonaépítési emléktábla

A református templom orgonáján áll.

Felirata az orgona felső részén, hosszában:

AZ ÖRÖKKÉ VALÓ ISTEN
DICSŐSÉGÉRE ÉPITTETTE EZEN
ORGONÁT

Az orgona előtti karzaton:

CSÁNKI FERENCZ ÖZVEGYE
született
GALAMBOS JULIÁNA
asszony:
KÖZÖSEN SZERZETT
Istennek köszönt javaikból
AZ 1905ik évben

2

[Erdélyi Magyar Adatbank]

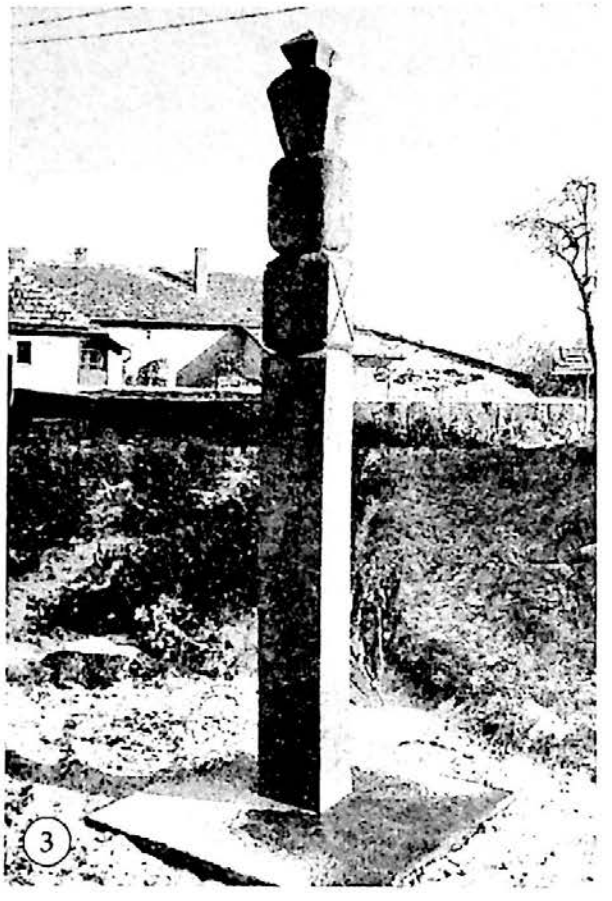

3. Millenniumi kopjafa
A református templomkertben áll. Felirata:

„EMLÉKEZZETEK
MEG ÖRÖKKÉ
AZ Ő SZÖVETSÉGÉRŐL
ÉS AZ Ő BESZÉDÉRŐL
AMELYET PARANCSOLT
EZER NEMZETSÉGIG"
I. KRON. 16: 15
1000 – 2000

A kb. 2 méter magas kopjafát 2000-ben állíttatta a gyülekezet.

4. 1848-as emléktábla
A temetőben levő kápolna falán van elhelyezve.

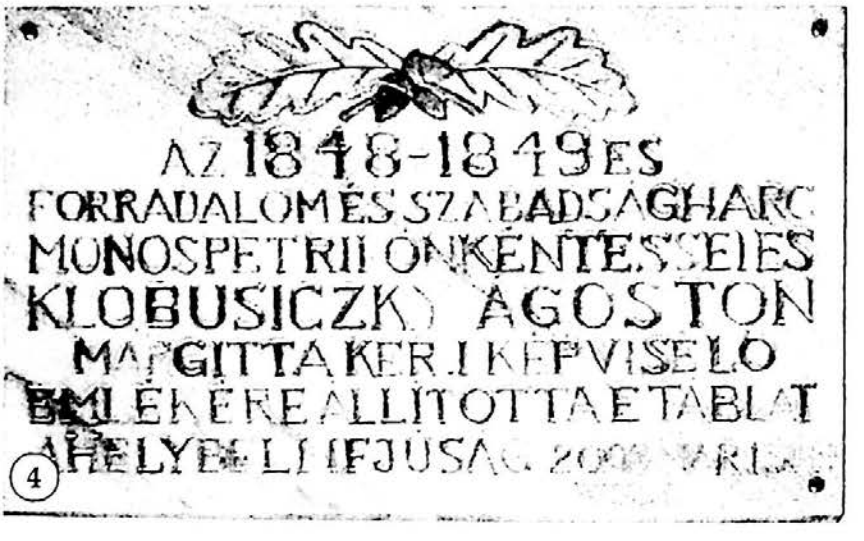

Métere: 40×60 cm. Anyaga enyhén színezett fehér márvány. 2002. március 17-én avatták fel március 15. tiszteletére. A kultúrotthonban nagyon gazdag műsort mutattak be az iskolások és a fiatalok. Innen felvonultak a temetőbe. Avatóbeszédet mondott a helyi polgármester és Pete István szenátor.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

NAGYKÁGYA – CADEA MARE

SZÉKELYHÍD – SĂCUIENI KÖZSÉG

1. Templomi emléktábla

A református templomban található.

Mérete kb. 40×40 cm, falba bemélyített cementlapon.

2. Építési emléktábla

A református templom külső falán, a bejárat mellett áll.

2004 májusában avatták fel, a nagykágyai falunap alkalmával, a templomtorony felépítésének ötvenedik évfordulóján.

Bara László helybeli lelkipásztor üdvözölte a vendégeket. Jelen volt Kovács Zoltán főgondnok, Gellért Gyula esperes, Szabó Ödön a megyei RMDSZ nevében, Gyurcsik Zoltán székelyhídi polgármester, Sóki Béla körzeti RMDSZ-elnök. Az emléktáblát Gellért Gyula esperes áldotta meg, majd megkoszorúzták.

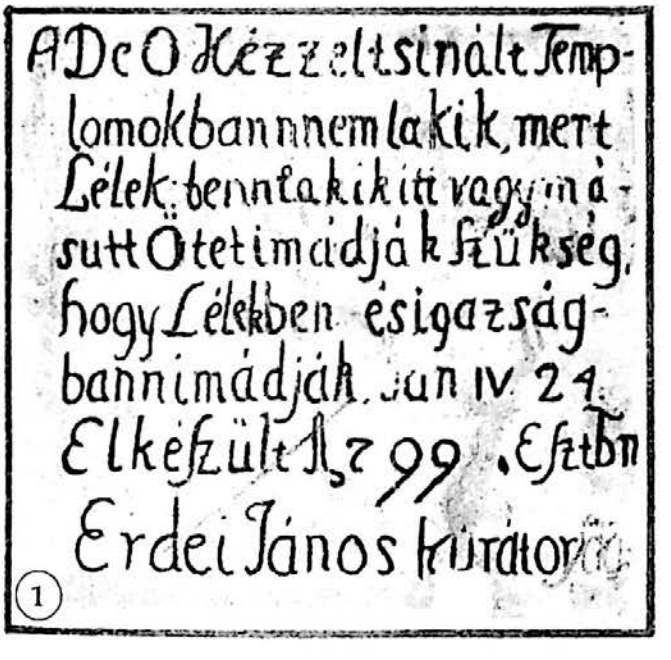

1

2

[Erdélyi Magyar Adatbank]

NAGYSZALONTA - SALONTA

1. Arany János szobra

A Csonkatorony - Arany János Emlékmúzeum - bejárata fölött, félig a falba beépítve látható. Egész alakú, ülő szobor, sóskúti mészkőből, a természetes nagyságnál nagyobb.

Felirat a szobor alatt:

Zárt sisakon s pajzson, kézbe kivont kardu,
Nagyfalusi ARANY szalontai hajdu.

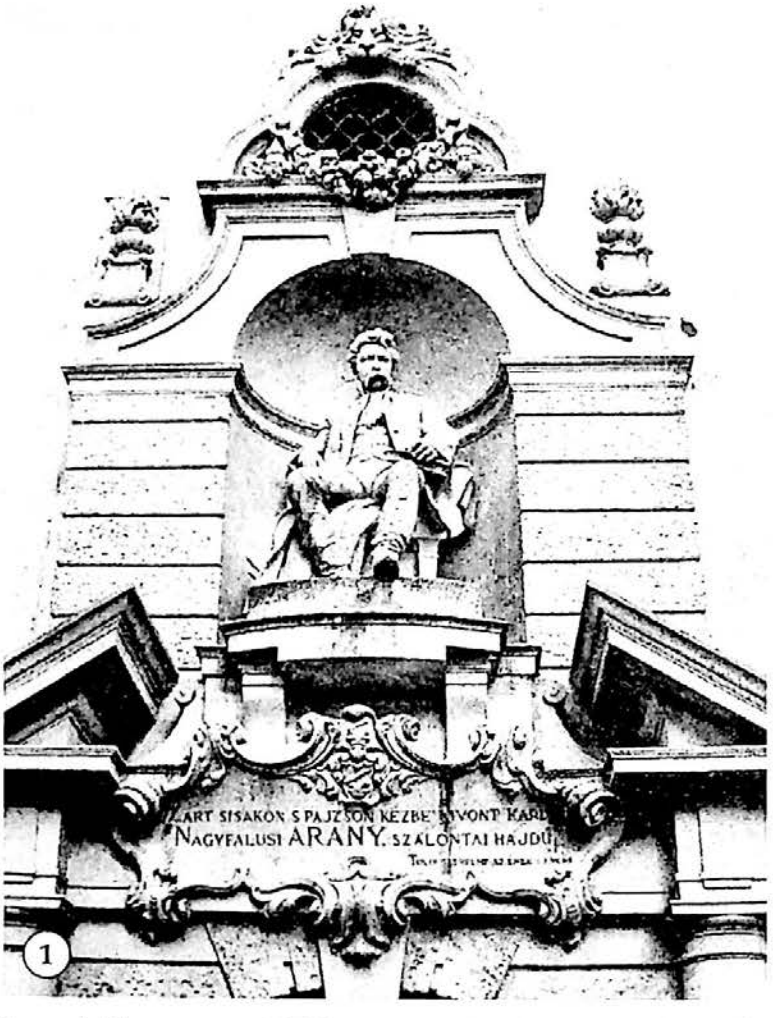

1

Az Arany János Múzeumot 1899. augusztus 27-én nyitották meg, a bejárat eredetileg délre nézett. Nyolc év múlva ezt nyugatra, a főtérre néző oldalra helyezték át. Az Arany Emlékegyesület Stróbl Alajost, a pesti Arany-szobor alkotóját kérte fel, egy szobor kivitelezésére. Korára való tekintettel csak a portálé és a szobor tervét készítette el, a kivitelezés feladatát tehetséges tanítványára, Kolozsvári Szeszák Ferencre bízta. 1907. szeptember 5-én leplezték le országos ünnepség keretében. 1944 őszén ismeretlen katonák rálőttek, a sérülést 1957 nyarán Fekete József nagyváradi szobrászművész javította ki.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2. Arany László emléktáblája
A Csonkatorony bejárata mellett található.

Szövege:

EZ UGYNEVEZETT CSONKA TORONY
MELYET
ARANY JÁNOS ÉS PETŐFI SÁNDOR MEGÉNEKELTEK
ARANY LÁSZLÓ
NAGY-SZALONTA SZÜLÖTTE ÉS ORSZÁGGYÜLÉSI KÉPVISELŐJE
TERVEZETE SZERINT ÉS HAGYOMÁNYÁBÓL UJITTATOTT MEG
IDE HELYEZTETTEK EGYSZERSMIND ÖRZÉS VÉGETT
ARANY JÁNOS EMLÉKEI
MELYEKET A KEGYELETES FIU
NAGY-SZALONTA VÁROSÁNAK AJÁNDÉKOZOTT
1899 AUGUSZTUS 20-ÁN

Mérete 120×100 cm, anyaga gránit, a szövegét Gyulai Pál fogalmazta. Valójában augusztus 27-én történt az ünnepélyes múzeumavatás.

Arany László (1844. március 24., Nagyszalonta – 1898. augusztus 1., Nagyszalonta): jogász, költő, író. Arany János fia. A nagykőrösi gimnázium elvégzése után jogot tanult a pesti egyetemen, majd a Magyar Földhitelintézet tisztviselője, 1880-tól igazgatója. Irodalmi munkásságát apja felügyelete alatt kezdte el. Tanulmányait a Koszorúban közölte. Tizennyolc éves korában jelenik meg *Eredeti népmesék* című mesegyűjteménye (1862). Húszéves kora óta foglalkozik műfordítással. A Kisfaludy Társaság tagja (1867). Tagja a Magyar Tudományos Akadémiának. 1887–1892 között országgyűlési

[Erdélyi Magyar Adatbank]

képviselő. Dolgozott a Pesti Naplóban, majd a Budapesti Közlönynek és a Budapesti Szemlének volt állandó munkatársa. Apja halála után sajtó alá rendezi és három kötetben kiadja hátrahagyott iratait és levelezését.

1886-ban Nagyszalontán létrejön az Arany Emlékbizottság, melynek célja emléket állítani a nagy költőnek. Arany László átadja az Emlékbizottságnak apja bútorait, ruhaneműit, könyveinek egy részét, apró dolgokat. Ő az Arany-múzeum megalapítója. Az első Arany-szoba a református egyház által felajánlott egyik tanítói lakásban nyílik meg, 1885. június 6-án, országos ünnepség keretében. Arany János veje, Szél Kálmán és Rozvány György javasolták, hogy restaurálni kell a Csonkatornyot, majd termeiben állítsák ki az Arany-relikviákat, -dokumentumokat. 1893-ban Budapesten leleplezik Arany János szobrát. A pénzalapból megmaradt összeget, ötezer koronát, Eötvös Loránd fizikus, a szoborbizottság elnöke Szalontának juttatta. Ezzel megvásárolták a torony telkét és a rajta levő házat. Ezután Arany László magára vállalta a Csonkatorony restaurálásának teljes költségét. Az Arany János múzeumot már halála után nyitották meg országos ünnepség keretében, 1899. augusztus 27-én. Végakaratát özvegye teljesíti, jelentős összeggel segítve a munkálatok befejezését.

Főbb művei: *Eredeti népmesék* (1862); *A két veronai ifjú* (1865); *Tévedések játéka* (1866); *A tudósnők* (1869); *Sok hűhó semmiért* (1871); *Délibábok hőse* (1873); *A magyar politikai költészetről* (1874); *Bérczy Károly emlékezete* (1876); a Kisfaludy Társaság Magyar Népköltési Gyűjteményét szerkesztette, közösen Gyulai Pállal; Arany László összes művei, Gyulai Pál szerkesztése (1901); Válogatott művei (1960).

3. 1848-as emléktábla

Az Arany László emléktáblája alá 1948 márciusában egy kisebb került, 30×20 cm nagyságú.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A fehér, leveles-indás faragással díszített márványból kidomborodik a következő szöveg:

1848 - 1849
Szabadságunk eszméjéhez
ne légy hűtlen soha!

Fölötte díszedény, rézdomborítás. Porcsalmi József rézműves munkája és ajándéka.

4. Földi János emléktáblája

Az Arany-palota külső homlokzatán helyezték el.

Deák Árpád szobrászművész alkotása. 2006. április 9-én avatták fel, halálának 205. évfordulóján, az Arany János Egyesület és a Polgármesteri Hivatal szervezésében. Hajdúhadház küldöttségét - ezen a településen található Földi János síremléke - Béres László polgármester vezette. Török László helyi polgármester köszöntője után Korompai Balázs debreceni történész ismertette a tudós életútját. A két polgármester rántotta le a leplet az emléktábláról.

Földi János Nagyszalontán született 1755-ben. Iskoláit szülővárosában végezte. Segédtanítói állást vállalt, hogy el tudja végezni a felsőbb osztályokat. 1791-től a hajdúkerület orvosa lett. Polihisztor volt, akár a gyógyításról, akár a természettudományról, akár a nyelvészetről volt szó. Linné állattani rendszerét ültette át magyar nyelvre. Ismertebb művei: *Magyar grammatika, A versírásról, Költemények, Kritika és rajzolat a magyar füvésztudományról.* Magyar nyelvtankönyvével 26 aranyat nyert egy országos pályázaton. Ezzel első helyezést ért el, de csak halála után, 1860-ban adták ki, *Debreceni grammatika címen.* A hajdúkerület orvosaként közel harmincezer ember egészségéért volt felelős, nem csak a betegségekkel, hanem a korabeli babonákkal is meg kellett küzdenie. Saját magát nem tudta meggyógyítani. Tüdővészben halt meg 1801-ben Hajdúhadházon. 1955-ben iskolát neveztek el róla.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

5. Bocskai István emléktáblája
Az Arany-palota külső homlokzatán helyezték el.

60×40 cm nagyságú márványtábla. A szöveg mellett Bocskai bronzplakettje látható.
Bocskai István halálának 400. évfordulója tiszteletére avatták fel.

6. Lovassy László emléktáblája
Az Arany-palota külső homlokzatán helyezték el.

40×60 cm nagyságú márványtábla. A szöveg mellett Lovassy bronzplakettje található. Deák Árpád szobrászművész alkotása.

7. Zsidó deportáltak emlékműve
A Váradi úton, a zsidó templom előtt állították fel. Azóta a templomot lebontották.
A 300 cm magas, szürke cementből készült lépcsőzetes emlékmű tetején a két kőtábla, fölötte a Dávid-csillag. Alatta héber, román és magyar nyelven a felirat:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

„Ne ölj!"

A talapzaton cementből formált betűkkel:

AD DEPORTATORUM
MEMORIAM
7. VI. 1944.

Az emlékművet 1945-ben állították. Fux Pál munkája.

7

8. A jegyzői lak emléktáblái

Főtéri ház oldalán helyezkednek el, egymás mellett.

Az egyik szövege:

Ezen a telken állott
a jegyzői lak
amelyben született

Pe acest teren se afla
casa notarială,
în care s-a născut

ARANY LÁSZLÓ
1844 - 1898

költő, népmesegyűjtő,
műfordító, jogász

poet, folclorist, jurist
traducător

Állította az Arany János Művelődési Egyesület

A másik tábla szövege:

A jegyzői lakban
találkozott először

In casa notarială
s-au întâlnit pentru
prima oară

ARANY JÁNOS

és

și

PETŐFI SÁNDOR

a magyar költészet
két halhatatlanja

nemuritorii poeziei
maghiară.

Állította az Arany János Művelődési Egyesület

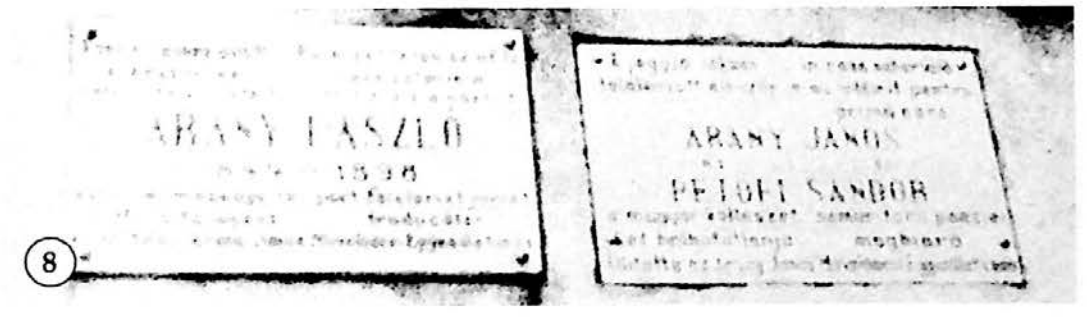
8

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A két márványtábla méretei 30×25 cm. A jegyzői lak emléktábláját 1998. október 24-én avatták fel, Arany László halálának 100. évfordulója alkalmából. A találkozást megörökítő táblát 1999. március 14-én avatták fel. Mindkettő Tódor Albert polgármester és Nagy-György József, az Arany János Művelődési Egyesület elnöke kezdeményezésének eredménye.

9

9. Hébe-szobor

Nagyszalonta főterén áll, a város első artézi kútja. 1891 júliusában adták át a lakosságnak.

A keretezett vízmedencéből emelkedik ki egy kb. 120 cm magas női alak szobra, feltételezhetően Hébe. A helyi lakosság Vas Marcsának keresztelte, mert öntött vasból van.

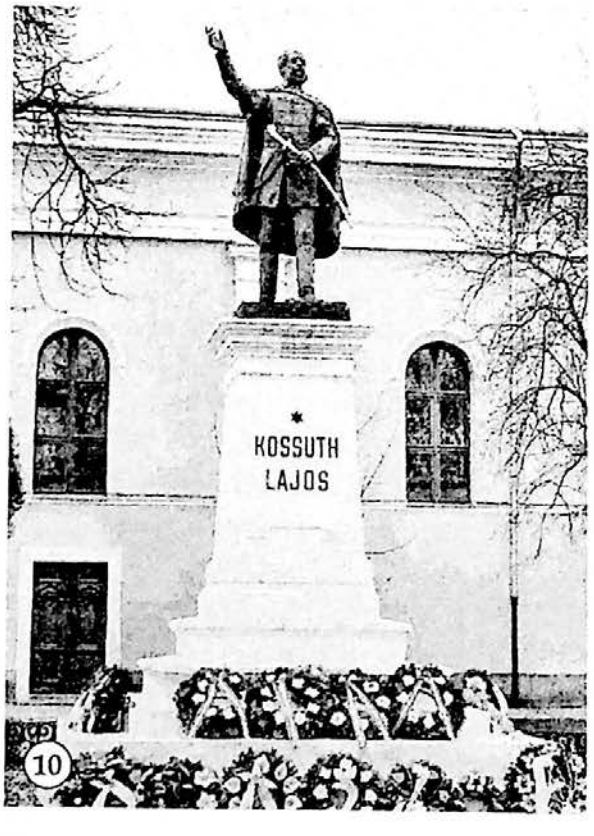

10

10. Kossuth Lajos szobra

A város főterének nyugati részén áll, a református templom oldala mellett, egy kb. 6 méter átmérőjű kerek virágágyás közepén áll.

Felirata:

KOSSUTH
LAJOS

Mérete: 250 cm magas talapzaton, mely öt lépcsőből és egy csonka kúp alakú tömbből áll. Az átlagos emberi magasságnál kissé. Az anyaga bronz. Nagyszalonta lakossága közadakozásból állíttatta. Tóth András műve.

1901. június 30-án leplezték le ünnepélyes keretek között.

1920. augusztus 8-án a román nacionalisták lehúzták, és 1940 őszéig a Csonkatorony földszintjén, egy sarokban állt. Ekkor visszahelyezték. 1944 októberében egy román katona ismét lehúzta, de az akkori orosz városparancsnok visszahelyeztette. Azóta áll, mint Románia egyetlen Kossuth szobra.

Az 1989. december 22-es események során szerepet kapott, este itt gyülekeztek a fiatalok, gyertyát gyújtottak, énekeltek.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

11. Bocskai István szobra

A központi parkban található. 240 cm magas bronzszobor. Talapzata faragott terméskő, mérete 100×120 cm.

Kolozsi Tibor, gyergyóditrói szobrászművész alkotása. Az anyagiakat a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, a Bocskai Alapítvány, a református egyház biztosította. A város alapításának 396. évfordulója tiszteletére leplezték le, 2000. július 16-án. Az ünnepségen jelen volt özv. Antall Józsefné, Dávid Ibolya igazságügyi miniszter, Tőkés László püspök.

11

12. Székely László emléktáblája

A városháza lépcsőfeljáratánál található.

Szövege:

ACEASTĂ CLĂDIRE A FOST
PROIECTATĂ
DE ARHITECTUL ORIGINAR
DIN SALONTA
SZÉKELY LÁSZLÓ
1877 –1934
NAGYSZALONTAI
SZÁRMAZÁSÚ MŰÉPITÉSZ
ÁLTAL TERVEZETT ÉPÜLET.

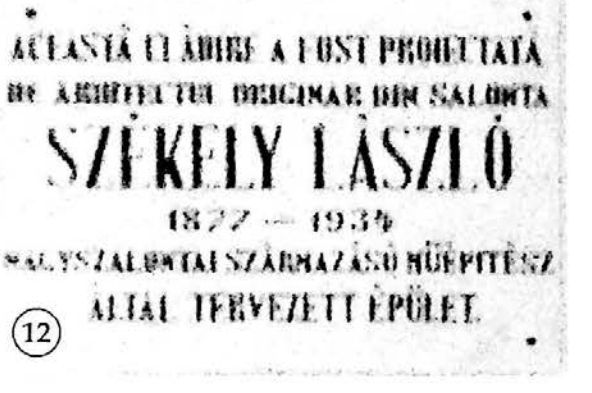

12

Mérete: 45×40 cm, anyaga márvány. Születésének 125. évfordulóján, 2002. november 14-én avatták fel.

Székely László (1877. augusztus 3., Nagyszalonta – 1934. január 23., Temesvár): műépítész, városrendező. Székely Mihály okleveles építkezési vállalkozó és Mados Zsuzsanna gyermeke. A hétgyermekes, kálvinista család ősei a Bocskai István által nemessé tett hajdúk sorából kerültek ki. Nagyapja s korábbi felmenői a hajdúváros nemzetes urai közé tartoztak. Székely László iskolai tanulmányait szülővárosában, Iglón, Máramarossziget en végezte. Érettségi után a budapesti műegyetem építészeti karára iratkozott be. Itt az ország legkiválóbb műépítészeitől, Czigler Győző, Hauszmann Lajos, Schulek Frigyes professzoroktól sajátította el a szakmai ismereteket. Az építészoklevél megszerzése után az intézet állami ösztöndíjjal tanulmányútra küldte Olaszországba, ahol a római, firenzei, lombardiai műremekeket tanulmányozta. Hazatérte után Czigler Győző műegyetemi tanár tervezőirodájának munkatársa. 1903–1922 között, Czigler

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Győző ajánlására, Temesvár műépítésze, vonzó városképének megteremtője. Főbb művei: a piarista főgimnázium, rendház és templom, a Felső Kereskedelmi Iskola, a gyárvárosi ortodox templom, a szerb püspöki palota, a városháza háromemeletes, reprezentatív épülete, iskolák, óvodák, magánházak, villák. Temesvár központjának büszkesége a Lloyd sor, Székely ízlését és műépítészeti rátermettségét dicséri. Szívesen élt a magyaros szecesszió és a népi építészet motívumaival, kerámia-berakásos, színes ornamentikájával, ugyanakkor nem zárkózott el a modernebb stílusirányzatok célszerű elemeitől sem. Nagybecskerek, Pancsova, Zombor, Arad, Gyula számos középületének, lakóházának a tervét készítette el. 1906-ban megtervezi és kivitelezi Nagyszalonta városházát, amely a hajdúváros legszebb műalkotása. Két év múlva elkészíti a város impozáns fiú főgimnáziumát.

1922-ben nyugdíjaztatta magát, de tovább dolgozott. Mint az Országos Magyar Párt bánsági tagozatának élenjárója, teljesen ingyenesen tervezte meg a napjainkban vita tárgyává lett háromemeletes, pompás Magyar Házat. (Dánielisz Endre: Nagyszalonta jeles szülöttei, 27. old., részletek. Az anyag Szekernyés János temesvári közíró átfogó dolgozata nyomán készült.)

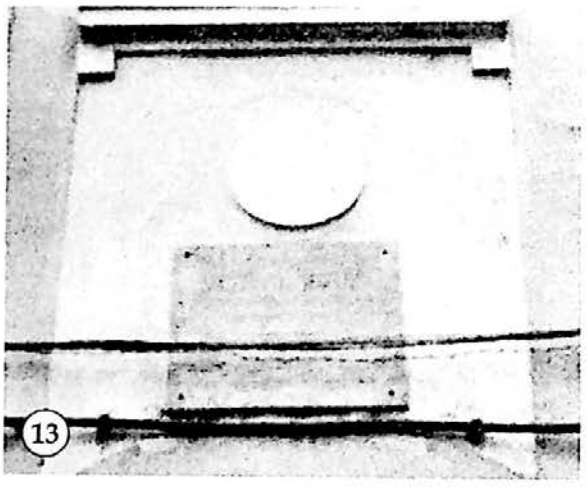
13

13. Lovassy László emléktáblája

Lovassy László szülőháza - egy magasított földszintű úri lak - a városházától számított második telken állt. Eredetileg erre helyezték az emléktáblát. 1914 táján a telken felépült a bank ma is álló emeletes tömbje. Akkor erre helyezték át, ma is ott van.

Szövege:

E hajlékban született 1815 május 8-án
LOVASSY LÁSZLÓ
Az 1832–36 országgyűlési ifjúság egyik vezére
És a szabad szó vértanúja.
„Nem halt meg az, aki honának élt!"
Hálás kegyelete jeléül: a Polgári Kör.

Mérete 60×40 cm, anyaga fekete márvány.

A Zrínyi, majd Lovassy utcai Lovassy-házon is volt egy hasonló emléktábla – lévén, hogy itt halt meg – de 1945-ben az akkor élő Lovassy rokon levette, nehogy az új rendszerben valaki kárt tegyen a házában.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

14. Építési emléktábla
A református templom portikuszában van elhelyezve.

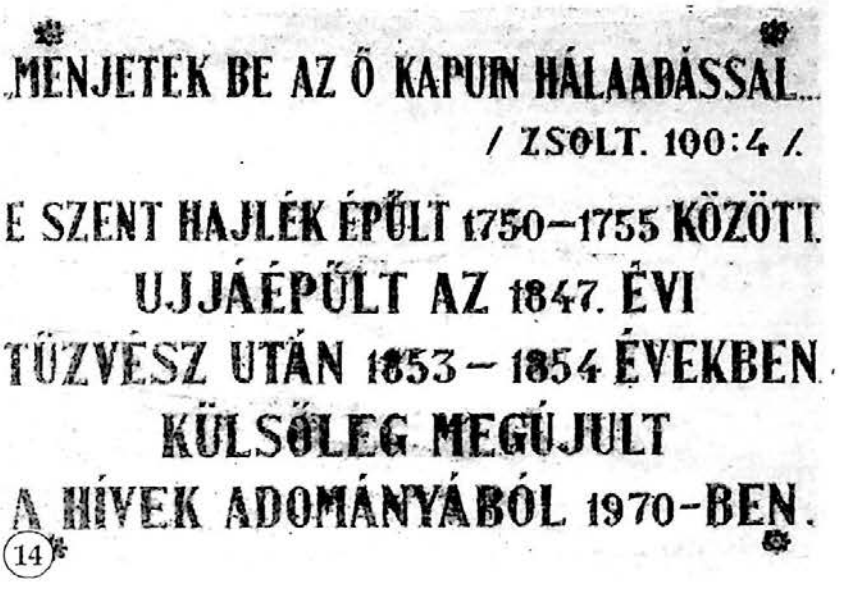

15. Kossuth Lajos emléktáblája
A református templom előterében található.
A márványtábla jobb felső sarkában Kossuthot ábrázoló bronzplakett látható.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

16. Tisza István emléktáblája
A református templom előterében található.
A márványtábla bal felső sarkában a gróf képe látható.

Az ünnepi istentiszteleten Gellért Gyula diószegi lelkipásztor szolgált. Beszédet mondott Mikló Ferenc esperes, Fábián Gyula, a Trianoni Szemle című folyóirat vezetője. Közreműködtek az egyházközség fiataljai. Díszőrséget álltak a helybeli Bocskai hagyományőrző csapat tagjai.

Gróf Tisza István Pesten született 1861. április 22-én. Húszévesen doktori címet szerzett a budapesti egyetemen a politikai tudományokban. Apja kérésére átvette a csegődi és kocsordi családi birtokok vezetését. 1883-tól a Nagyszalontai Egyházmegye aljegyzője és tanácsbírója. 1902-ben egyhangú szavazattal lett a Nagyszalontai Egyházmegye gondnoka. Kétszer volt miniszterelnök 1903–1905 és 1913–1917 között. Lemondása után, 1917 nyarán a debreceni huszárezred parancsnokaként az orosz frontra ment. 1918. október 31-én az őszirózsás forradalomhoz csatlakozó katonák budapesti lakásán meggyilkolták.

17. Arany János köztéri szobra
A református templom és az egykori református iskola közötti park közepén áll Arany János ülőszobra.

Alacsony, 50 cm magas posztamensen, malomkerék alakú, cement alap közepén, a jegyző, Arany paraszt-lócán ül. Kezében tollat tart. A lóca szélén nyitott könyv, rajta a költő aláírásának utánzata: Arany

[Erdélyi Magyar Adatbank]

János. A szobor anyaga bronz. A posztamens körül padok, évelő zöld növények, fák vannak.

Alkotója a szalontai gyökerű Kiss István budapesti Kossuth-díjas szobrászművész. Már a 60-as évek derekán elkészített egy hasonló szobrot, melyet városának ajánlott föl, de az akkori politikai rendszer azt nem fogadta el. Így a botot tartó Arany Berettyóújfalu egyik iskolája elé került.

Az 1989-es fordulat után a szalontai Arany János Művelődési Egyesület kezdeményezésére részben hasonló szobrot alkotott Kiss István, immár városa számára. A közadakozásból előteremtett 1.300.000 forintnyi költséggel kiöntött művet 1992. március 1-jén avatták föl két országra szóló ünnepség keretében. Ezen részt vett Andrásfalvi Bertalan, Csoóri Sándor, Jakab Anna, Tőkés László, Horváth Andor, Radu Enescu. Kb. három és fél ezer ember.

18. Zilahy Lajos mellszobra

A református templom mögötti szoborparkban áll. Felirata:

ZILAHY LAJOS
ÍRÓ
1891 - 1974

A bronz mellszobor egy 140 cm magas beton talapzaton helyezkedik el. Katona József szolnoki képzőművész alkotása. A szobrot a Magyar Írószövetség és a Túrkevéért Alapítvány adományozta a városnak.

1999. december 4-én avatták fel, halálának 25. évfordulóján. Avatóbeszédet Pomogáts Béla, a Magyar Írószövetség elnöke mondott.

Zilahy Lajos (1891. március 27., Nagyszalonta - 1974. december 2., Újvidék): próza- és drámaíró, lapszerkesztő. Ősei református prédikátorok, de apja Nagyszalonta közjegyzője. Iskoláit szülővárosában, Erzsébetvároson, majd Máramarosszigeten végzi. A Szalontai lapok 1906-tól sorozatban közli a 16 éves diák verseit és novelláját. Beiratkozik a budapesti egyetem jogi fakultására, majd szalontai ügyvédi irodák bojtára. 1914 szeptemberében behívják katonának és résztvesz a lengyelországi harcokban. Megsebesül, majd felépülése után leszerelik. 1916-tól a Magyar Figyelő és a Déli Hírlap belső munkatársa. Világháborús folklórt gyűjt és tesz közzé, 1916 júniusában pedig első önálló kötetét nyújtja át édesanyjá-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

nak, melynek címe Versek. A világháború tragédiáit felidéző regényei, színművei váratlanul nagy közönségsikert aratnak. Számtalan nyelvre fordítják le őket. 1925-ben a Kisfaludy Társaság tagjai sorába iktatja. Öt év múlva Corvin-koszorúval tüntetik ki. Szinte évente jelennek meg könyvei, ezek mellett publicisztikai tevékenysége sem szünetel. A harmincas években egyre nagyobb szerepet vállal a politikai élet színpadán: szervezi a részben ellenzéki Új Szellemi Frontot; 1934–1936 között főszerkesztője a Magyarország című napilapnak, 1940–1944 között a Híd című képes hetilapnak, ahol Móricz Zsigmondtól prózát, Németh Lászlótól esszét, Sinka Istvántól verseket közöl. Saját filmvállalatot alapít Pegazus néven, s itt maga rendezi szövegkönyveinek látványváltozatát.

A második világháború kitörése után szembefordul a fasizmussal, társadalmi reformokat hirdet, de a kommunista túlzások kizárásával. A szülőföld hazahívó erejét példázó Fatornyok című drámáját a német megszállás idején betiltják.

Az 1945-ös fordulat után Szent-Györgyi Alberttel együtt a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság első elnöke, az Irodalom és Tudomány című folyóirat főszerkesztője. A proletárdiktatúra bevezetése után a párt legfőbb vezetői Magyarország elhagyására kényszerítik. Az Egyesült Államokba megy, ahol megírja A Dukay-család című regényfolyamot, a magyar arisztokrácia erkölcsi széthullásának trilógiáját. Mihelyt itthon irányában enyhül az ellenséges légkör, hazatér és Újvidéken házat vásárol. Budapestre való áttelepülését halála akadályozta meg. Hamvait – végakaratához híven – a magyar főváros egyik sírkertjében helyezték el, majd – a nagyszalontai Arany Egyesület kérésére – 25 év után az urnát a Nemzeti Patheonba vitték át.

19a

Fontosabb prózai alkotásai: *Halálos tavasz* (1922); *Szépapám szerelme* (1922); *Két fogoly* (1926); *Valamit visz a víz* (1928); *A lélek kialszik* (1932); *A fegyverek visszanéznek* (1936); *A földönfutó város* (1939); *Ararát* (1947); *A Dukay-család* (1965).

Jelentős színművei: *Hazajáró lélek* (1923); *Süt a nap* (1928); *Leona* (1930); *Tűzmadár* (1932); *Az utolsó szerep* (1935); *Szűz és gödölye* (1937); *Fatornyok* (1943).

(Dánielisz Endre: Nagyszalonta jeles szülöttei, 37. old., részletek.)

19. Kulin György mellszobra

A református templom mögötti szoborparkban található.

Talapzatán levő márványtáblán csak annyi áll:

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KULIN GYÖRGY
1905 – 1989

Talapzatának hátsó oldalán levő márványtábla szövege **(19b):**

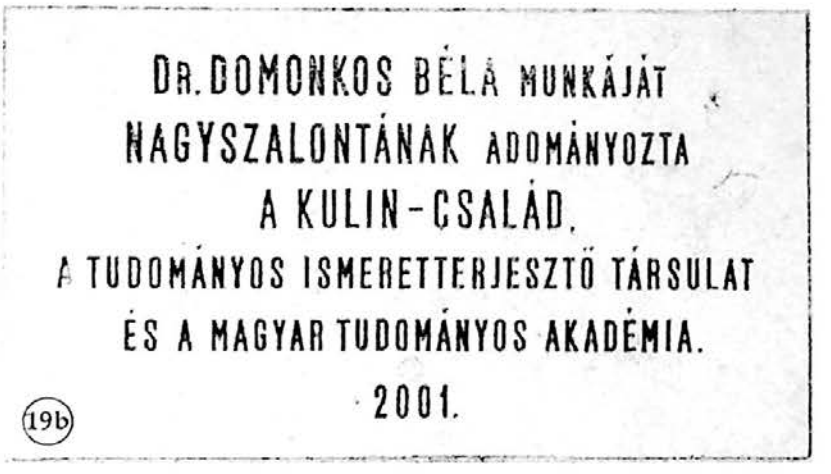

Egy 150 cm magas beton talapzaton áll a 40 cm magas bronz mellszobor. Alkotója dr. Domokos Béla budapesti képzőművész.

Kulin György (1905. január 28., Nagyszalonta – 1989. április 22., Budapest): csillagász, tudománynépszerűsítő. Iskoláit szülővárosában végezte. Tanulmányait Budapesten folytatta, előbb a kereskedelmi és közgazdasági karra iratkozott, majd a Pázmány Péter Tudományegyetem matematika-fizika karán szerez diplomát, 1934-ben. 1935-ben a budapesti sváb-hegyi Csillagvizsgáló Intézetbe kerül, ahol kitűnik szorgalmával. Az intézetben készült égboltfelvételek kétharmada tőle származik. 84 új kisbolygót fedez fel. Ezek közül tizenháromnak ő a pálya-meghatározója, s ezért felhatalmazzák: maga nevezze el őket. Az 1436. sorszámú kisbolygó 1936. december 11. óta Salonta néven kering a világegyetemben.

1939-ben megszerzi a „természettudományok doktora" címet, majd egyetemi adjunktussá nevezik ki. Hat év alatt 337 üstököst fényképezett le, közülük kettő az ő felfedezése, s így a szakkatalógusok KULIN néven tartják számon. Sokat foglalkozott a csillagászati ismeretek népszerűsítésével. A Természettudományi Közlöny és a Búvár hasábjain jelennek meg írásai, majd közzéteszi a négy kiadást megért, kétkötetes művét, *A távcső világa* címen. Életre hívja a Magyar Csillagászati Egyesületet, megszervezi a budapesti Uránia Bemutató Csillagvizsgálót, melynek hosszú időn át ő az igazgatója. Megindítja a Csillagok világa című folyóiratot és része volt a Föld és Ég és a Meteor szaklap létrehozásában. Járja az országot: amatőr csillagászati köröket, csillagvizsgáló bázisokat létesít, ezek jó részét a maga csiszolta lencsékkel, saját távcsöveivel látja el. Harmincöt könyvet írt, ide számítva az álnéven (Q. g. Lyn) megjelentetett tudományos-fantasztikus regényeit is.

(Dánielisz Endre: Nagyszalonta jeles szülötte, 48. old., részletek.)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

20. Sinka István mellszobra

A református templom mögött levő szoborparkban áll.

Talapzatán levő márványtábla szövege:

SINKA ISTVÁN
1897 - 1969

Talapzatának hátsó oldalán levő márványtábla szövege:

ADOMÁNYOZTA
NAGYSZALONTA
TESTVÉRVÁROSÁNAK
A TÚRKEVÉÉRT ALAPÍTVÁNY.
1997. 09. 21.

A 60 cm magas bronzszobor egy 155 cm magas betontalapzaton áll.

1997. szeptember 19-én, a költő születésének századik évfordulójára szervezett háromnapos rendezvény alkalmával avatták fel. Talamasz Lajos szobrászművész alkotását Túrkeve testvérváros adományozta Nagyszalontának. Sinka életművéről dr. Faragó József akadémikus és Medvigy Endre Sinka-kutató tartott előadást. Az ökumenikus istentiszteleten dr. Szabó Árpád unitárius püspök hirdetett igét. A magyar és a román nyelvű köszöntők után, tárogató mellett, Tódor Albert polgármester és dr. Szabó Zoltán, a Sinka-szobor költségeit felvállaló Túrkevéért Alapítvány elnöke, leplezték le. Jelen volt Törzsök Erika, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke, Bitay Károly kolozsvári magyar főkonzul, valamint a költő özvegye, Szin Magda és fia, Sinka Zoltán.

Sinka István (1897. szeptember 24., Nagyszalonta - 1969. június 17., Budapest): költő, író. Rendkívül szegény juhászcsaládban született. A négyelemi után kisbojtárnak szegődik. Megszolgált bárányát elcseréli egy asztaloslegénnyel, Petőfi összes költeményeiért. Mire végigolvasta, kialakul életcélja: költő lesz. Búvja a könyveket, éjszaka olvas. Szűrének két elkötött ujja a könyvtára. Így szerez az iskolázottakon is túltevő műveltséget.

Az első világháborút megúszta, feleségül veszi Papp Piroskát, a vésztői juhászszámadó leányát, s így 1919-ben Vésztőre költözik. Nagy szegénységben élnek, három gyermekükkel. Az 1920-as földreform hozzásegíti egy kis ház megvételéhez. (Napjainkban ez múzeummá rangosodott.) Felesége a gyulai kórházban nemsokára meghal, napszámosként tatja el három kisfiát. A békési-bihari értelmiségiek segítséget nyújtanak a rejtőző talentum feltöréséhez. Féja Géza, Barsi Dénes, Szabó Pál, később Veress Péter, Sértő Kálmán segíti, bátorítja.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Első lírai alkotása a helyi sajtóban 1930-ban jelenik meg; első önálló kötete, a Himnuszok Kelet kapujában című szabadvers-gyűjteménye pedig 1934-ben. 1935-ben Szabó Pállal és Barsi tanító úrral közösen – folyóiratot alapít Kelet Népe címmel. Második kötetében, a Pásztorénekben (1935) a maga és osztályos társai gondjait, keserveit kiáltja a világba.

1937-ben Budapestre költözik. Munkát nem talál, éhhalál veszélyével kerül kórházba. 1939-ben Püski Sándor megjelenteti összegyűjtött verseit, Vád címmel. Ezután minden évben új kötettel jelentkezik.

Az 1945-ös fordulat után a lapok szívesen közlik újabb verseit, de az 1948-ban hatalomra kerülő proletár diktatúra hallgatásra ítéli, kirekeszti az irodalmi életből. Csak 1957 után jelenhetnek meg elszórtan versei, 1961-ben novellaskötete. Betegen hal meg 1969-ben, a Biblia világába merülten. Veres Péter a szalontai „fekete bojtár" életművét ekként értékelte: „Abban a nem túl nagy névsorban, amely a magyar irodalomban Janus Pannoniusszal kezdődik ... ott lesz Sinka István is, amíg magyarok élnek, és beszélnek a földön."

Fontosabb kötetei: *Himnusz Kelet kapujában* (versek, 1934); *Pásztorének* (versek, 1935); *Vád* (összegyűjtött versek, 1939); *Fütyöri és a hét vadász* (elbeszélések, 1940); *Harmincnyolc vadalma* (elbeszélések, 1941); *Denevérek honfoglalása* (elbeszélő költemény, 1941); *Fekete bojtár vallomásai* (önéletrajzi regény I–II., 1942–1944); *Balladás könyv* (versek, 1943); *Kadocsa, merre vagy?* (elbeszélések, 1944); *Eltűnik a hóri domb* (elbeszélések, 1961); *Mesterek uccája* (elbeszélő költemény és versek, 1967); *Szigetek könyve* (elbeszélő költemény, 1972); *Érparti történet* (válogatott elbeszélések, 1984); *Mezítláb az utolsó padban* (publicisztikai írások, 1989); *Nagy utakról hazatérve* (összegyűjtött versek I–II., 1993); *Válogatott versei* (1997).

(Dánielisz Endre: Nagyszalonta jeles szülöttei, 43. old., részletek.)

21. Kiss István mellszobra

A református templom mögötti szoborparkban található. Felirata:

Kiss István
1927 – 1997
Szobrászművész

A kb. 50 cm magas bronzszobor egy 140 cm magas betontalapzaton áll. B. Kiss Lenke szobrászművész alkotása. Költségeit a rokonság állta. Születésének 75. évfordulóján, 2002. június 8-án avatták fel.

Kiss István (1927. június 8., Biharillye [Ciumeghiu] – 1997. december 29., Szekszárd): szobrászművész. Hogy mégis a hajdúváros fiaként tartják nyilván, annak az az oka, hogy a helybeli kovácsmester, géplakatos apa éppen az illyei nagybirtokon volt alkalmazásban, amikor a fia világra jött. Elemi iskoláit már Nagyszalontán végzi. Középiskolai tanulmányait Budapesten folytatja. Érettségi után a Képzőművészeti Főiskolára iratkozik be, ahol Kisfaludi Strobl Zsigmond, Medgyessy Ferenc, Pátzay Pál és Mikus Sándor kedvelt tanítványa. A bírálóbizottság az ő pályaművét fogadja el és

[Erdélyi Magyar Adatbank]

21

fölkérik a budai vár alatti Dózsa-szoborcsoport elkészítésére. Ezzel berobbant a magyar művészi életbe.

1953-ban részt vesz a Bukarestben rendezett Világifjúsági találkozón, ahol alkotását 3. díjjal tüntették ki. Köztéri emlékművei: a Táncoló hajdúk Hajdúböszörmény főterén, Széchenyi Kecskeméten, Arany János Berettyóújfaluban. Nemzetközi hírét és tekintélyét bizonyítja az, hogy munkáinak többsége az Egyesült Államokban, a volt Szovjetunióban, Afrikában és Ausztráliában, francia, német, osztrák s bolgár múzeumokban, városok közterein, műgyűjtők magántulajdonában pompázik. 1990-ig a budapesti Képzőművészeti Főiskola tanára és rektora, a Képzőművészeti Szövetség elnöke, 1975–1989 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja. Kitüntetései: Munkácsy Mihály-díj két ízben (1956, 1962), Pro arte-díj (1965), SZOT-díj (1968), Kossuth-díj (1970), érdemes művész (1975), kiváló művész (1981).

Elkészíti Arany János egészalakos, ülőszobrát és azt 1977-ben Nagyszalontának szánja, de csak a politikai fordulatot követően, 1992. március elsején, a költő 175. születésnapján kerülhetett méltó helyére. Az avatóünnepségen a Mester is jelen volt és beszédet mondott.

(Dánielisz Endre: Nagyszalonta jeles szülöttei, 55. old., részletek.)

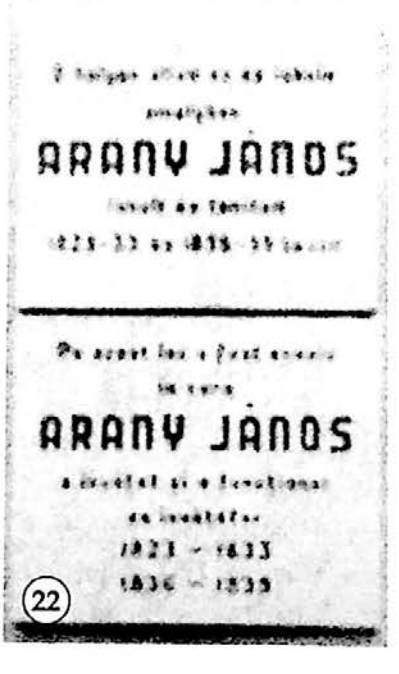

22

22. Az Arany-iskola táblája

Az 1845–47 között épült református iskola (Rozvány György tér 1. sz.) főbejáratától jobbra kettős márványtábla áll. Szövege:

E helyen állott az az iskola,
amelyben
ARANY JÁNOS
tanult és tanított
1823–1833 és 1836–39 között.

Pe acest loc a fost școala
în care
ARANY JÁNOS
a învățat și a funcționat
ca învățător
1823 – 1833
1836 – 1839

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A magyar szövegű táblát Kovács Zoltánné (Arany rokona), míg a román szövegűt az Arany János Középiskola diákjai ajándékozták. Avatása 1958. június 1-jén volt, román–magyar ünnepség keretében.

23. Az Arany-ház táblája

Az Arany utca 46. szám alatti ház a negyedik az eredeti Arany-portán. Ezt a helyzetet az 1909 májusában föltett gránit emléktábla szövege jól tükrözi:

23

Mérete 50×40 cm, a szöveg arany betűkkel van írva.

24. Zilahy Lajos emléktáblái

A Bocskai utca 29. számú úri lak volt a Zilahy-ház. A rendszerváltás előtt tábla nem jelölte. 1990-ben két tábla is került a házra.

24

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Mérete 40×50 cm, anyaga fehér márvány, aranyozott mélyített betűkkel írva.

A táblát a helyi RMDSZ készíttette. Ünnepélyes leleplezése 1990. július 29-én történt emlékbeszéddel, szavalattal énekszámokkal kísérve. Előtte a református templomban Sinka-Zilahy emlékünnepély volt.

Az alsó tábla mérete 40×30 cm, anyaga fehér márvány, mélyített aranyozott betűkkel. Túrkeve testvérváros készíttette ajándékként és helyezte el mai helyére. 1990. május 5-én avatták fel ünnepélyes keretek között.

25. Sinka István-emléktábla

A Sinka utca 1. szám alatti alacsony ház falára szintén két emléktábla került.

Az első tábla szövege:

E házban született
SINKA ISTVÁN
költő
1897 - 1969
Túrkeve
testvérváros polgárai

Mérete 40×50 cm, anyaga fehér márvány arany betűkkel.

Túrkeve testvérváros készíttette ajándékként. Szintén 1990. május 5-én avatták fel, akárcsak a Zilahy-táblát. A ház jelenlegi tulajdonosa, félvén a rosszindulatú támadásoktól, nem engedte kívül feltenni, így az az utcaajtó mellett belül áll.

A második tábla szövege:

Mérete 40×50 cm, anyaga fehér márvány, arany betűkkel.

A helyi RMDSZ készíttette és ugyancsak 1990. július 29-én leplezték le.

26. Kulin György emléktáblája

A Muncii utca 11. szám alatti ház (volt Tenkei út) falán áll, mely nem a híres csillagász szülőháza. A Kulin szülőház kívül esik a forgalomból

[Erdélyi Magyar Adatbank]

(Kölesér utca) és már nem az eredeti. Egyébként is a család hamar ideköltözött, ezért került erre a tábla. Szövege:

Aici și-a petrecut tinerețea	E házban töltötte ifjúságát
KULIN GYÖRGY 1905 - 1989	
astronom Primul său asteroid 1436. SALONTA poartă numele orașului său natal.	csillagász számos égitest felfedezője Az első kisbolygót, 1436. SALONTA szülővárosáról nevezte el.

Mérete 40 ×50 cm, anyaga fekete márvány, önmaga színéből kiemelkedő fekete betűkkel.

Költségeit a Kulin család és néhány amatőr csillagász viselte.

27. Millenniumi kopjafa

A római katolikus templom mellett állították fel.

250 cm magas, Karancsi Sándor terve alapján öccse, Karancsi László faragta.

2000. augusztus 20-án avatták fel. Tempfli József megyés püspök szentelte fel, majd Demszky Gábor, Budapest főpolgármestere szólt a millennium jelentőségéről.

(26)

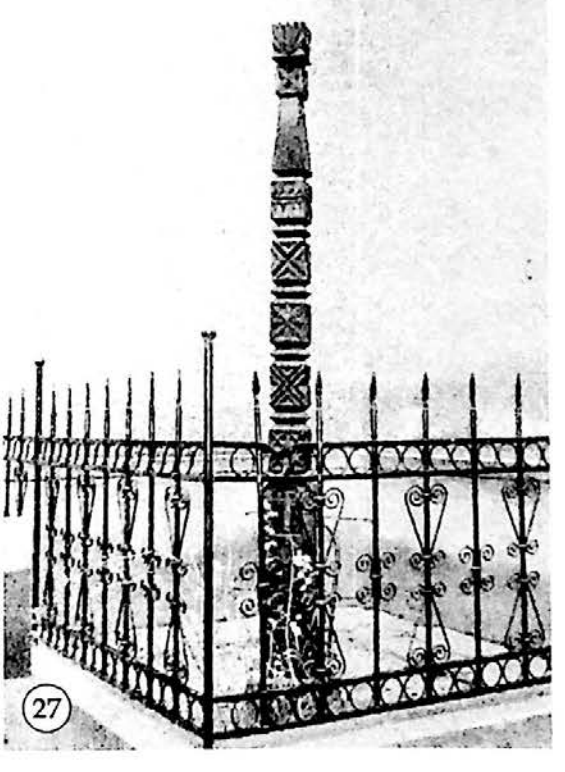

(27)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

28. Simonyi óbester emléktáblája
A Magyar Ház homlokzatán helyezték el.

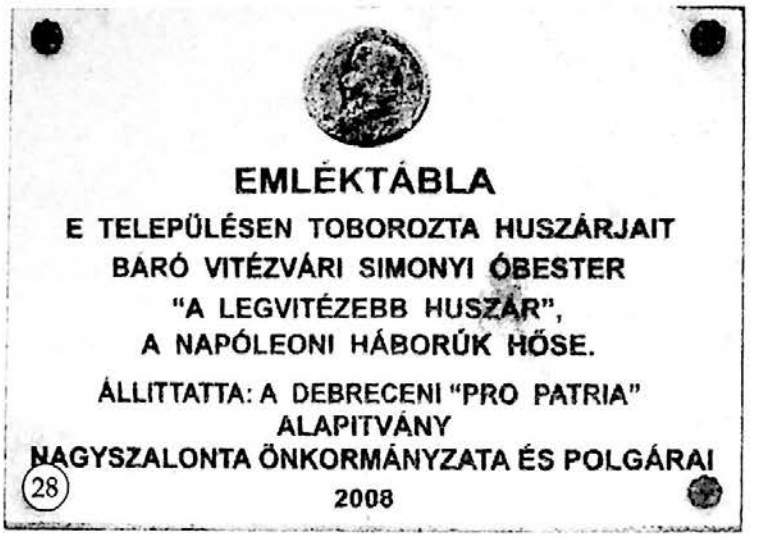

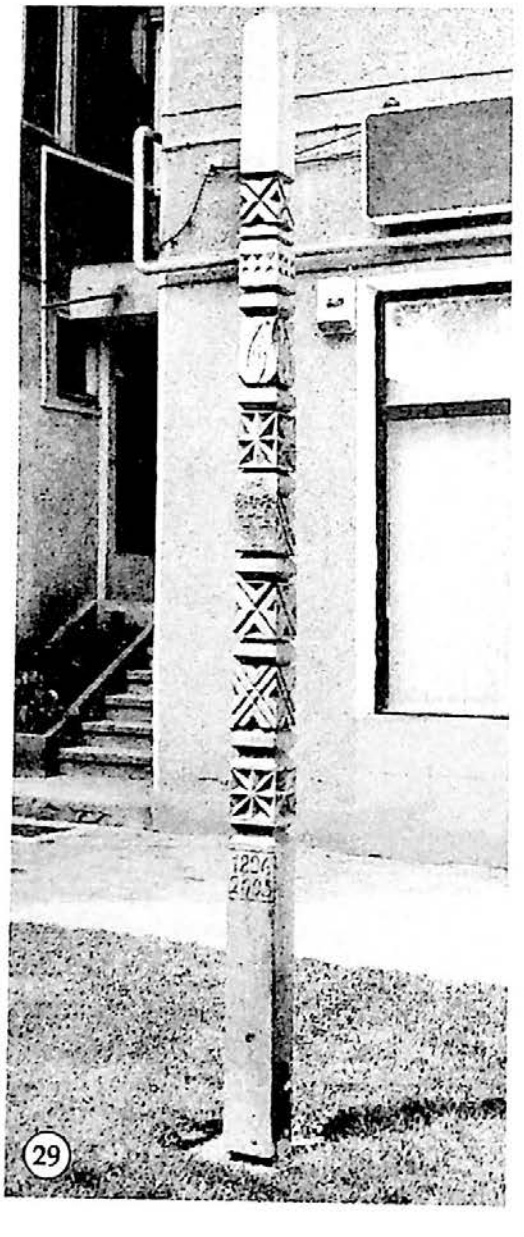

A márványtábla felső részén az óbester bronz plakettje áll.

2008. május 8-án, a Bihari Hajdútelepülések Szövetségének alakuló ülése után avatták fel. Csűry István megbízott püspök és Szólláth Tibor, a Hajdú-Bihar megyei közgyűlés alelnöke leplezte le. Avatóbeszédet vitéz Emődy Dániel, a Pro Patria Alapítvány elnöke mondott. A rendezvény a tábla megkoszorúzásával zárult.

29. Szent István-napi kopjafa
Az Erzsébet parkban állították fel.

A három méter magas kopjafa bronzlemezén a következő szöveg olvasható:

AB AETERNO AD INFINITUM

Fölötte két tölgyfa, valamint a görög alfa és omega jelek.

Magyarul: a kezdetektől a végtelenségig. E jelképes kopjafát 2005. augusztus 20-án, Szent István napján avatták fel. A szentmisét Scheck István szalárdi plébános celebrálta, amely körmenettel folytatódott. Az ünnepség az Erzsébet parkban zárult. Böjte Csaba, a Szent Ferenc Alapítvány elnöke tartott ünnepi beszédet, majd leleplezte a kopjafát.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

30. A 400 éves Nagyszalonta emlékműve

Az Erzsébet téren található, amelynek térrendezését Deák Árpád szobrászművész elképzelése alapján készítették el. Előtérben a száz éve ültetett két tölgyfa áll, mögötte kapott helyet a grandiózus térplasztika: várfalakat jelképező építmény előtt, két oldalt egy-egy kapumélyedésben Bocskai-ruhás, egészalakos hajdú áll. A közöttük lévő falon Bocskai címere és a háromszáz hajdú nevét tartalmazó bronzlemezek láthatók. Az emlékmű körül sétányok, padok, füves részek váltakoznak.

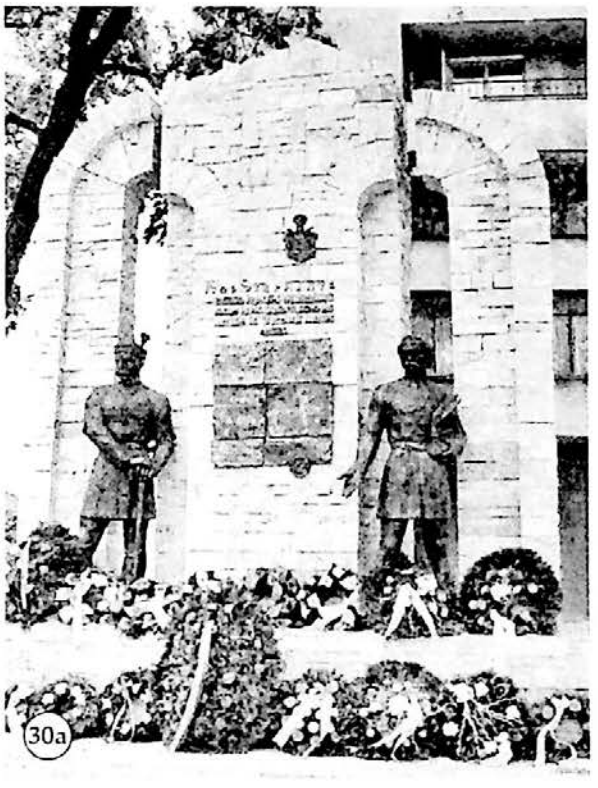
30a

30b

Az emlékművet 2006. június 4-én avatták fel, a város alapításának 400. évfordulója tiszteletére. Bocskai István adománylevele, négyszáz évvel ezelőtt, háromszáz hajdúnak juttatott földet ezen a helyen. A díszmenet a Csonkatoronytól indult. Népviseletbe öltözött legények vezette fogatok nyitották a sort, utánuk a hagyományos viseletbe öltözött íjászegyesületi tagok, majd háromszáz fiatal leány vonult ünneplőben, kezükben léggömbbel. Őket követte a város ünneplő tömege, az Erzsébet térig. Itt sorakoztak fel a zászlótartó, Bocskai-ruhás fiatalemberek és az itt élő nemzetek viseletébe öltözött leányok. Mögöttük félkörben a léggömbös csapat, szemben az elöljárók serege. Gábor Ferenc e napra írt költeménye után Török László polgármester szólt a megjelentekhez. Ezután Markó Béla miniszterelnök-helyettes, az RMDSZ országos elnöke tartott beszédet. Tóth Imre, Sarkad polgármestere, valamint Tóth Mihály, Csepel polgármestere üdvözölte a szalontaiakat. Török László és Markó Béla lerántotta a leplet az emlékműről. Egy jelre égnek eresztették a háromszáz léggömböt. Az avatóünnepség Kiss Sándor, a Bihar Megyei Tanács elnöke, Ilie Bolojan, Bihar megye kormánybiztosa beszédével folytatódott. Jelen volt még Tódor Albert alprefektus, Lakatos Péter és Sóki Béla parlamenti képviselők, Pete István szenátor, valamint a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság küldöttsége. Az ünnepség koszorúzással és Gali Teréz énekével zárult.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

31. Arany János mellszobra

Az Arany János, ma Dacia Főgimnázium (!) udvarán, a főbejárat előtt áll.

A bronz mellszobor Varga Ferenc, a város szülöttének alkotása. A szobrot, a művész felesége, Varga Ferencné Éva asszony adományozta a városnak. Az avatásra 2007. június 2-án került sor, az iskola névadó ünnepségén. Beszédet mondott Kötő József, egykori államtitkár, dr. Boeriu Valeriu, egykori diák, Tódor Albert alprefektus, Ákos Zoltán főtanfelügyelő-helyettes, Sóki Béla parlamenti képviselő, Cseh Sándor, Túrkeve polgármestere, Pásztor Gabriella államtitkár, Török László polgármester. Az ünnepség az intézmény új nevét, illetve a szobrot takaró lepel lerántásával ért véget. Már zuhogó esőben helyezték el a tisztelet koszorúit a szobor talapzatánál.

32. Gábor Ferenc emléktáblája

Gábor Ferenc utca 3. szám alatt, annak a háznak a falán, amelyben élt.

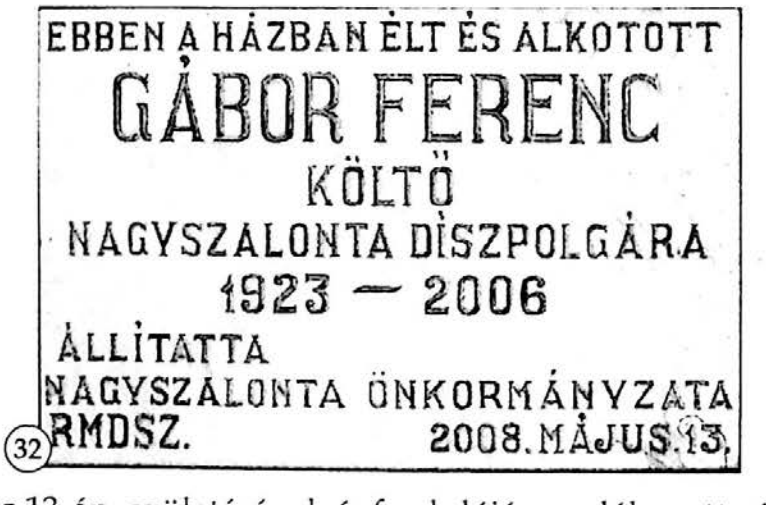

2008. május 13-án, születésének évfordulóján emlékezett rá a hajdúváros. Először utcanév-tábla avatására került sor, mivel a városi tanács döntése értelmében azt az utcát, amelyben a költő élt, Gábor Ferenc utcának nevezik el. Ezután emléktáblát lepleztek le annak a háznak a falán, amelyben élt és alkotott. Majd könyvbemutatóra került sor. Gábor Ferenc *Gyalogösvények* című önéletrajzi prózakötetét Csanádi János tanár ismertette.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

33. Arany Julianna síremléke

A temető főbejáratától jobbra az első sír. Eredetileg a Vasút utcai temetőben nyugodott, de 1925-ben exhumálták és ide hozták.

Vaskerítéssel körülvett 8×10 méteres hely közepében, 60 cm magas talapzaton 180 cm magas fehér márvány obeliszk. Szövege:

SZÉL KÁLMÁNNÉ
ARANY JULIÁNA
SZÜL. 1841. AUG. 9.
MEGH. 1865. DEC. 28.
Midőn a roncsolt anyagon
Diadalmas lelked megállt
S megnézve bátran a halált,
Hittel, reménnyel gazdagon
Indult nem földi utakon,
Egy lőn közös, szent vigaszunk:
A LÉLEK ÉL: találkozunk!

A sírkövet még Arany János rendeli Pesten és küldeti le, még két verset is készít hozzá, de az özvegy férj nem azokat választotta. Leánya halála annyira megrendítette a költőt, hogy egy évtizedre „elnémult". Juliska halálát követően három évvel, Aranyék magukhoz vették unokájukat, ők nevelték fel Piroskát, aki tragikusan, 21 évesen ugyanattól a betegségtől, mint édesanyja, visszaadta lelkét Teremtőjének.

33

34. Lovassy László síremléke

Az Arany Juliska nyughelyétől a harmadik hant. Amikor ide újratemették az eredeti vasrácsos kerítést nem hozták át, így bekerítetlenül áll. A síremlék egy 45 cm-es talapzaton álló, 200 cm-es szürke homokkő obeliszk.

34

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Szövege:

LOVASSY LÁSZLÓ
SZÜLETETT 1815 MÁJ. 8
MEGHALT 1892 JAN. 6

Egy méterrel lentebb:

Életéről a történelem beszél.
Áldás és béke dicső emlékezetén.

A síremléket a szalontai Lovassy család készíttette a kiváló ősnek. A pozsonyi, 1832–36-os reformországgyűlésen az ifjúság vezére volt.

35. Rozvány György síremléke

A temető főbejáratától balra, kb. 80 méter után, a jobb oldalon található a cementtel lefedett sírhely, fölötte 2 méter magas tömzsi, fekete márvány obeliszk. Szövege:

Itt nyugszik
Rozvány György
ügyvéd
1848/49-iki honvéd főhadnagy
élt 83 évet
1819–1902
én neje
Ilovici Maria
1837–1909
Bety Bersek
n. Rozvány
1829–1908
Béke hamvaikra
21. Síremlék

Rozvány György Arany János barátja volt, róla több megemlékezést írt. Nagyszalonta történetének megírója, közéletű férfiú volt.

36. Ercsei Sándor síremléke

A temető főbejáratától balra található az Ercsei család – Arany János feleségének családja – 6x10 méteres, vasráccsal körülkerített sírhelye. A család tagjai között a legjelentősebb Ercsey Sándor, a költő első életrajzírója, és elhagyott házának gondnoka, ügyeinek intézője.

Egy 45 cm-es talapzaton áll a 280 cm-es fekete márvány obeliszk.

Felirata:

Ercsey Sándor
született 1826. szept. 2.
meghalt 1898. július 23.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

37. Az id. Zilahy Lajos síremléke
Arany Julianna sírja mellett áll. Felirata:

ZILAHY
LAJOS
VOLT KIR.KÖZJEGYZŐ
élt 56 évet
meghalt 1905 dec. 15
ÉS GYERMEKEI
Lajos, Andor
és
Jenő
Béke legyen poraik felett

50 cm magas betontalapzaton 180 cm magas műkő obeliszk. Zilahy Lajos közjegyző a nagy író édesapja volt.

38. Az első világháború hőseinek emlékműve
A szalontai temető főbejáratával szemben, az út derekán, egy kis hatszögletű, vasráccsal elkerített parkocskában áll. Felirata:

1914 – 18 hőseinek
Nagyszalonta
1940
1944

Egy 100×80×80 cm nagyságú talapzaton áll a 245 cm magas fehér márvány obeliszk.
Észak-Erdély visszacsatolása után állíttatta a város közönsége és a polgármesteri hivatal. Készítette Kovács Imre helybéli kőfaragó.

39. A második világháború hőseinek sírkertje
Az első világháborús emlékműtől balra, 18×25 m területen fekszik. Felirata:

A II. VILÁGHÁBORÚ
NAGYSZALONTAI
HŐSEINEK
EMLÉKÉRE
„Nem a mi dolgunk
igazságot tenni,
A mi dolgunk csak
igazabbá lenni"
Reményik

[Erdélyi Magyar Adatbank]

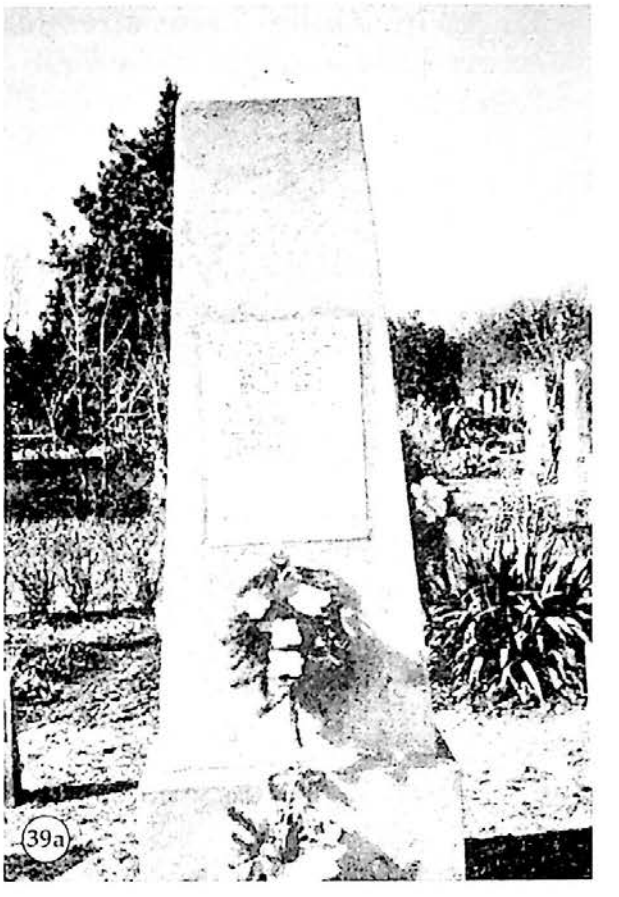

Emeltette a Nagyszalontai
RMDSZ 2000.

Beton obeliszk **(39a)**, melynek méretei: 80×60×240 cm, rajta 40×70 cm nagyságú márvány tábla.

Az obeliszk körül számos márványtábla **(39b)**, betontömbökre fektetve, közel 200 névvel, s több mint tíz kisebb tábla ISMERETLEN felirattal.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

NAGYSZÁNTÓ – SANTĂUL MARE

BORS – BORȘ KÖZSÉG

1. Világháborús emléktábla

A református templom külső falán, a bejárat mellett található.

50×70 cm nagyságú márványtábla. 2007 decemberében avatta fel a református egyházközség.

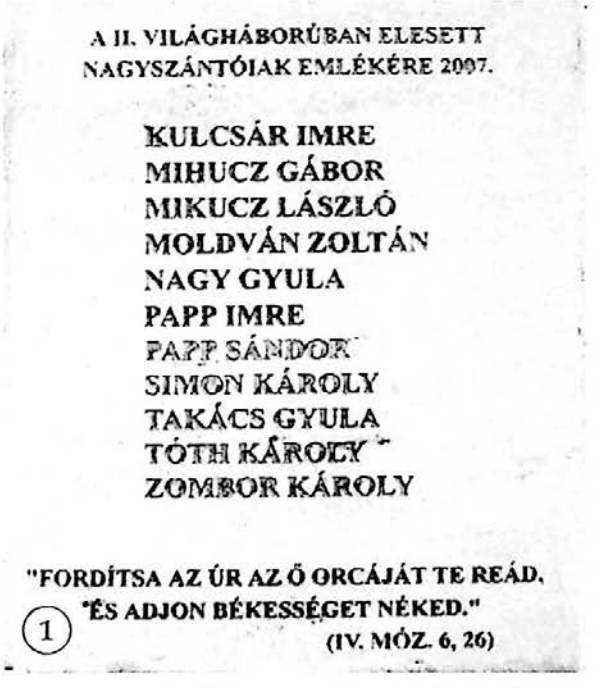

1

2. Kálvin János mellszobra

A református templom mellett látható. Közel két méter magas terméskövekből készült talapzaton áll Kálvin bronz mellszobra.

2009. augusztus 8-án avatták fel. Az ünnepi istentiszteleten Bölcskei Gusztáv, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke hirdette az igét. Jelen volt Mikló Ferenc, a Bihari Református Egyházmegye esperese. Szatmári-Gergely Elemér lelkipásztor köszöntötte a megjelenteket, majd Fekete Károly debreceni professzor ismertette Kálvin János életét és munkásságát. Ezután Bátori Géza polgármester köszöntötte a gyülekezetet. Az istentisztelet után Bölcskei Gusztáv püspök és Mikló Ferenc esperes leplezte le a szobrot.

2

[Erdélyi Magyar Adatbank]

NYÜVED - NIUVED

PAPTAMÁSI - TĂMĂȘEU

1. Építési emléktábla

A református templom külső falán helyezték el.

2008. május 18-án leplezték le. Az ünnepi istentiszteletet a szabadban, a templom előtt tartották. Csűry István helyettes püspök hirdette az igét. Dénes István helyi lelkipásztor köszöntötte a megjelenteket. Beszédet mondott Mikló Ferenc, a Bihari Református Egyházmegye esperese. Az emléktáblát Mikló Ferenc és Gondos Béla helyi gondnok leplezte le. Hozzá szólt még dr. Gulyás Kálmán, a budapesti Miniszterelnöki Hivatal egyházi kapcsolatokért felelős államtitkára, Jan van Raalte, a hollandiai Zalk's Herenbroek-i gyülekezet tagja, Forró László hegyközkovácsi lelkész. Közreműködött a krasznai gyülekezet. A rendezvény a világháborús emlékműnél folytatódott.

2. Világháborús emlékmű

A templomkertben található.

A két gránittábla között egy kopjafát utánzó, természkövekből készített oszlop áll. Az egész egy kb. fél méter magas, szintén természkövekből készült talapzaton áll.

2008. május 18-án avatták fel, a templomon lévő emléktábla leleplezése után. Az emlékművet Cseke Attila kormányfőtitkár-helyettes és Gondos László helybéli tanácstag leplezte le. A krasznaiak énekszámai után, a hősi halottak tiszteletére, helybeli gyermekek egy-egy szál szegfűt tettek az

[Erdélyi Magyar Adatbank]

emlékmű talapzatára. Ezután elhelyezték a kegyelet virágait. Az emlékmű-avatás és megemlékezés a meghívott lelkészek igei köszöntőjével, majd a Himnusz eléneklésével zárult.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

OTTOMÁNY - OTOMANI

SZALACS - SĂLACEA KÖZSÉG

1. Szentmihályiné Szabó Mária emléktáblája

A református parókia bejárata mellett van elhelyezve.

Mérete: 35×30 cm, anyaga fehér márvány.

A táblát Csiszér Alajos küldte Győrből még 1988-ban, az írónő születésének századik évfordulóján, de feltenni csak a forradalom után volt lehetséges. 1990 májusában avatta fel a református egyházközség.

2. Cs. Nagy Dániel lelkipásztor emléktáblája

A református templom portikuszában található.

3. Szentjóbi Szabó László emléktáblája

A református templom külső falán, a torony alatti bejárat mellett található.

Felirata:

A magyar jakobinus mozgalom és
irodalom egyik jeles résztvevője
Ottomány 1767 június 22 — Kufstein 1795 október 6
SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ
költő
halálának 200-dik évfordulójára emeltette
Ottomány Református Egyházközség egyetértésével
Szentjóbi Szabó Andor és családja Budapestről, rokonai
Készítette S.C.PARCIUM SRL Szatmárnémeti 1995 október 6

Mérete: 55×37 cm, anyaga: gránit, mélyített betűkkel. Készült a költő leszármazottjainak megrendelésére.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

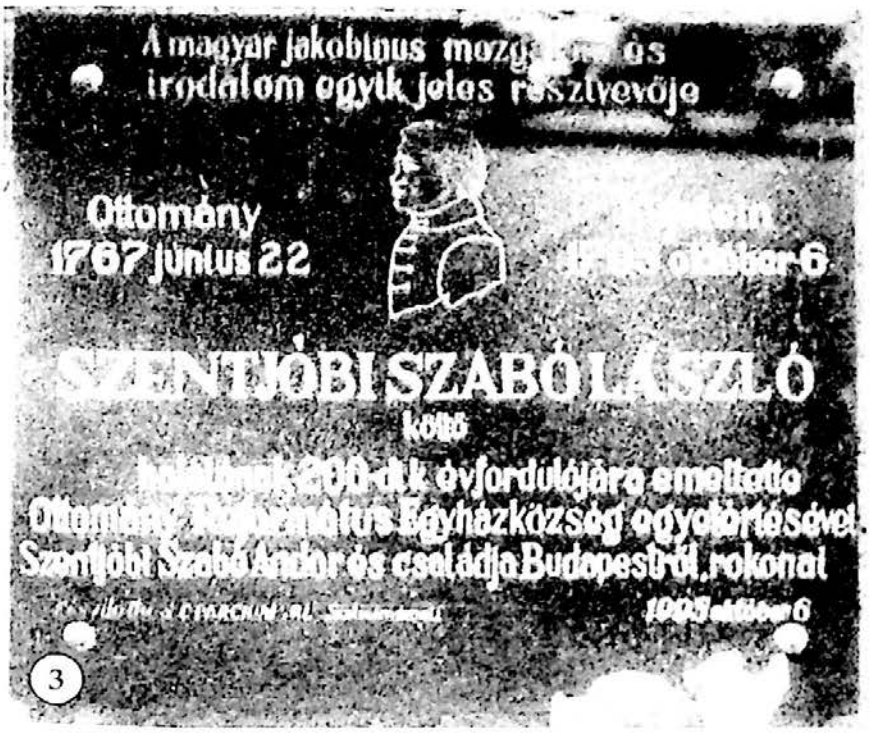

Szentjóbi Szabó László emlékére avatták 1995. október 6-án. Az avatáson ünnepi istentiszteletet Gellért Gyula esperes tartott. A tábla előtt Tőkés László, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke mondott beszédet, majd Csernák Béla főjegyzővel együtt leleplezték. Megemlékező beszédet Szabó István tartott. Dr. Nagy Mária, a Szentjóbi Szabó család leszármazottja, a család, valamint a Debreceni Református Kollégium üdvözletét tolmácsolta. A parókián tartott szeretetvendégségen Csernák Béla szívet felemelő beszédet mondott.

4. Szentmihályiné Szabó Mária emléktáblája

A református templom falán helyezték el.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A márványtábla baloldali felső sarkában az írónő bronzplakettje látható. A márványtáblát Szabó István nyugalmazott tanár csináltatta. A plakettet Deák Árpád képzőművész, a feliratozást a szalacsi Nagy László készítette. 2008. szeptember 20-án leplezték le. Az ünnepséget Porsztner Sarolta polgármester nyitotta meg, majd felolvasta azt a tanácsi határozatot, melyben az írónőnek post mortem a település díszpolgári címet adományozták. Darabont Tibor helyi lelkipásztor emlékezett a 120 éve született írónőre. Szabó Mária életútját Szabó István tanár ismertette. A táblát Porsztner Sarolta polgármester és Darabont Erika tiszteletesasszony leplezte le. Ezt koszorúzás követte, többek között a PBMET képviselői is elhelyezték a megemlékezés virágait.

5. Szentjóbi Szabó László szülőházának emléktáblája

Szentjóbi Szabó László szülőháza helyén van elhelyezve, Szabó Mária utca 199 sz. alatt. A tábla fémlemezből készült és a jelenlegi új ház előtti keskeny virágoskertbe helyezték el.

5

6a

6. Turulmadaras világháborús emlékmű

A templom előtti téren (Hősök tere), a Margittát Érmihályfalvával összekötő műút mentén található. Három részből álló ötszög alapú (oldalú) csonka gúla, az első és a második világháborúban elesettek emlékére. A felső csonka gúlán fekete márványlapon mottó:

HOL NYUGSZUNK NEM TUDJA
BARÁT,
FELESÉG, GYERMEK.
ELSZÓRT TESTÜNK NYOMTALANUL
NYELTE MAGÁBA A FÖLD.
SZÍVETEK ŐRIZZEN; MILLIÓK
ELEVEN MILLIÓKAT.
ÁLDOZATUNK NEM A GAZ
JOGCÍME:
JÓRA PARANCS. /Keresztúry Dezső/

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A tábla mérete: 50×35 cm. A középső csonka gúlán, a műút felőli részre nézve két fekete márványtábla található. Méretei: 75×50 cm. A baloldali tábla szövege:

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAI
1914 - 1918

ÁBRÁNY LAJOS
ÁDÁM JÓZSEF
BARTHA LAJOS
HORVÁTH BÉLA
HORVÁTH MIKLÓS
JOCH JÓZSEF
JUHÁSZ KÁROLY
JUHÁSZ MIHÁLY
KÉRI LAJOS
KOVÁCS DÁNIEL
KOVÁCS KÁROLY
P. KOVÁCS SÁNDOR
MÉSZÁROS ANDRÁS
MÉSZÁROS KÁROLY
MÉSZÁROS LAJOS
MÉSZÁROS SÁNDOR
MOLNÁR SÁNDOR
NAGY DÁNIEL
NAGY GYULA
NAGY JÓZSEF
S. NAGY JÓZSEF
PUPUCZ JÓZSEF
SZŰCS DÁNIEL
SZŰCS JÓZSEF
SZŰCS SÁNDOR
ZEFFER JÓZSEF
ZSÓFI ALBERT
ZSÓFI ANDRÁS

A jobboldali tábla szövege:

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAI
1941 - 1945

ÁDÁM BÉLA
BAKÓ SÁNDOR
BARTA LAJOS
BODNÁR IMRE
BOTOS KÁROLY
CZINA JÁNOS
FÜLÖP JÓZSEF
ILYÉS FERENC
JAKAB IMRE
JAKAB JÓZSEF
KATONA JÁNOS
KÉRI LAJOS
KÉRI SÁNDOR
KIRÁLY KÁROLY
KISS SÁNDOR
PÁLL SÁNDOR
KUPRÁK MIHÁLY
MOLNÁR JÓZSEF
MOLNÁR SÁNDOR
NAGY ENDRE
PALA JÓZSEF
PÁLL DÁNIEL
SILYE ZSIGMOND
SOMOGYI PÁL
SOMOGYI SÁNDOR
SZABÓ GYÖRGY
SZABÓ KÁROLY
SZŰCS JÓZSEF
SZŰCS SÁNDOR
TÓTH FERENC
ZEFFER SÁNDOR
Itthon hunytak el:
KOVÁCS LAJOS
SZÁVÓ LAJOS

Az emlékművet Szabó István tanár tervezte. A felépítését id. Birinyi János, ifj. Birinyi János és Szűcs Dániel irányították. Magassága 217 cm, egy oldalának a hossza az alapnál 205 cm.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

6b

Az emlékmű előtt egy csónak alakú fejfa (gonfa) áll **(6b)**, amelyre a következő szöveget vésték:

ABFRA / EZ A / FÖLD /
MELYEN / ANNYISZOR /
APÁID / VÉRE / FOLYT.

A betűket L. Nagy László véste.

Az emlékmű felavatása 1999. augusztus 15-én volt. Avatóbeszédet Gellért Gyula esperes mondott, Czina Anna, az egyik hősi halott leánya leplezte le az emlékművet. Az elesettek nevét két diák olvasta fel, s minden név után megszólalt a harang. Az ünnepség a Szózat eléneklésével zárult.

2006. június 25-én helyezték el az emlékműre a bronzból öntött turulmadarat, amelyet Szabó István nyugalmazott tanár készíttetett Nagyváradon, saját pénzéből. Az ünnepség keretében Porsztner Sarolta szalacsi polgármester méltatta Szabó István lokálpatriotizmusát. Ezután a Magyarországon élő Szentjóby Szabó Andor, Szentjóbi Szabó László jakobinus költő rokona, aki egyben a falu önzetlen támogatója is, megkapta a falu díszpolgára címet. A kitüntetett egy tanulmányt olvasott fel a turulmadárról. Ezután Dukrét Géza A turulmadár mint jelkép címmel tartott előadást. Az ünnepség a Szózat és a Székely Himnusz eléneklésével zárult.

7

7. Iskolai névadó emléktábla

Az ottományi iskola folyosóján található.

2002. június 23-án avatták fel, amikor az iskola hivatalosan felvette a Szentjóbi Szabó László nevet, a költő születésének 235. évfordulója alkalmából. A táblát Szentjóby Szabó Andor mérnök, a költő leszármazottja ajándékozta az iskolának, egy zászlóval együtt, melyen az iskola címere áll. A táblát és a zászlót

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Gellért Gyula esperes áldotta meg. Beszédet mondott Szentjóby Szabó Andor, Pécsi L. Dániel jelképtervező, az iskolacímer tervezője, Dukrét Géza, a PBMEB elnöke, Szabó István ny. tanár.

8. Holokauszt-emléktábla

A parkban áll. Felirata:

A HOLOCAUST OTTOMÁNYI ÁLDOZATAI,
DEPORTÁLTJAI ÉS MÁRTÍRJAI 1944

BENEDEK ETELKA	ROTH LAJOS
BENEDEK IMRE	ROTH LENKE
BENEDEK KLÁRA	SCHLESINGER ALICE
BENEDEK MÁRTON	SCHLESINGER BENJÁMIN
GROSSINGER ILLEN	SCHLESINGER ESZTER
KATZ OLGA	CHLESINGER IZRAEL
LEBOVICS BERTA	SCHLESINGER JÓZSEF
LEBOVICS HERMAN	SLONOVICS ERZSÉBET
LEBOVICS MÓRICZ	SLONOVICS ETA
MÜLLER FÁNI	SZLOROVICS DÁVID
MÜLLER LILI	SZLOROVICS FERENC
MÜLLER MÓZES	SZLOROVICS MARGIT
REICHMANN GYULA	SZLOROVICS PEPI
REICHMANN MAGDA	SZLOROVICS PIROSKA
REICHMANN IMRE	VEBERMANN ÁRMIN
ROTH ADOLF	VEBERMANN SÁRA
ROTH ADOLFNÉ	

8

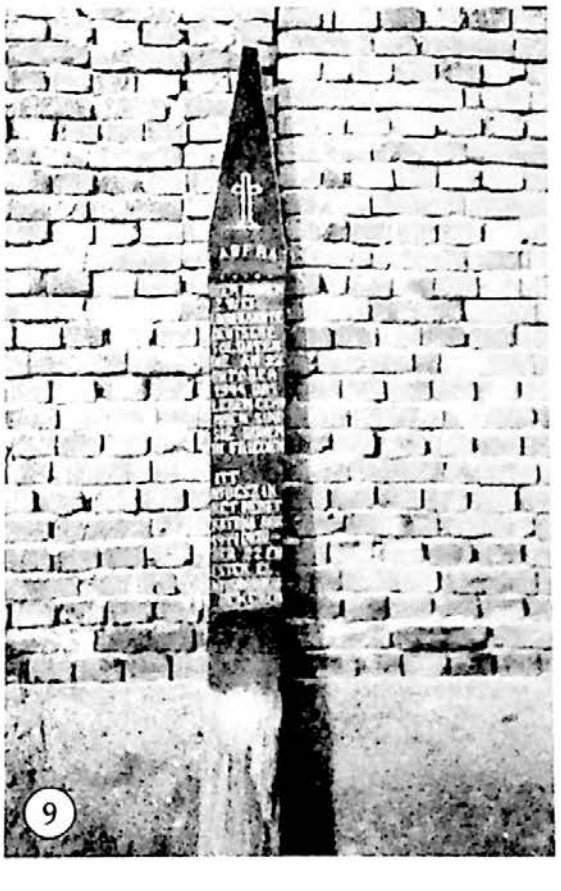
9

[Erdélyi Magyar Adatbank]

80×50 cm-es fekete gránitlap, műkőbe foglalva. A műkőben felül Dávid-csillag, alul menora mintázata van. Készítette L. Nagy László, Szalacsról, Szabó István ny. tanár rendelésére.

9. Két ismeretlen német katona síremléke

Kovács Lajos kertjében áll, Ottomány 105. szám alatt.

Kétnyelvű szöveg, a magyar nyelvű a következő:

ITT/NYUGSZIK/KÉT NÉMET/KATONA AKIK/1944 OKTO-/BER 22
ÉN/ESTEK EL./
NYUGODJANAK/BÉKÉBEN

Csónak alakú gombfa, anyaga akácfa, 150 cm magas. Deák Csaba és Vadai József készítették, Ottományból, Szabó István ny. tanár kérésére.

10. Fráter Lóránd vendégeskedését megörökítő emléktábla

A Várhegyen, a hajdan volt Kiss Gyula pincéje előtt, Szabó István pincéje közelében áll.

A fémből készült táblán a következő olvasható:

A földbe betonozott 80×40 cm nagyságú gránit emléktáblát Szabó István ny. tanár készíttette.

2006. június 25-én avatták fel, közvetlenül a turulmadár felhelyezésének ünnepsége után. Közel egy negyventagú társaság átvonult a Szabó-pincéhez, ahol gyakran megfordult a nótás kapitány, itt mulatott és mulattatott nótáival. Kupán Árpád történész mutatta be Fráter Lóránd életútját. Ezután a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság nevében Dukrét Géza egy koszorút helyezett el az emléktáblánál, majd közösen Fráter-dalokat énekeltek. A meghitt ünnepség bográcsgulyással folytatódott a pince előterében.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ÖRVÉND – URVIND

ALSÓLUGAS – LUGAȘU DE JOS KÖZSÉG

1. Világháborús emlékmű

A református templom kertjében található. Felirata:

„A TI NEVEITEK FEL VANNAK
IRVA
MENNYBEN" LK: 10.20
AZ I. ÉS II. VILÁGHÁBORÚ
HŐSEINEK EMLÉKÉRE
AZ EMLÉKEZŐK
ADOMÁNYAIBÓL
VISSZAÁLLITTATTA AZ
ÖRVÉNDI
REFORMÁTUS EGYHÁZ
– 2002 –

1

Három egymásra helyezett betonkocka: az alsó 120×120×120 cm, a középső 100×100×100 cm, a felső 80×80×80 cm nagyságú. Az egész műkővel borított, tetején gúla. A fekete gránittábla mérete 60×40 cm. Eredetileg egy turulmadaras első világháborús emlékmű állott, a hősök neveivel, a falu terén, amelyet 1945 után megsemmisítettek. A jelenlegi emlékművet nem engedték elhelyezni csak a templomkertben.

2002. november 3-án, a Magyar hősök és mártírok emléknapja alkalmából avatták fel. Az ünnepi istentiszteleten Sándor Lajos előadó-tanácsos szolgált, majd Kánya Endre helybeli lelkipásztor ismertette az eredeti emlékművet és az új elkészültének körülményeit.

2. Örvéndi Pál kopjafája

A református templom kertjében áll.
Felirata – elöl:

ÖRVÉNDI PÁL
EMLÉKÉRE
BOCSKAI ISTVÁN
ERDÉLYI FEJE-
DELEM HŰSÉG-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

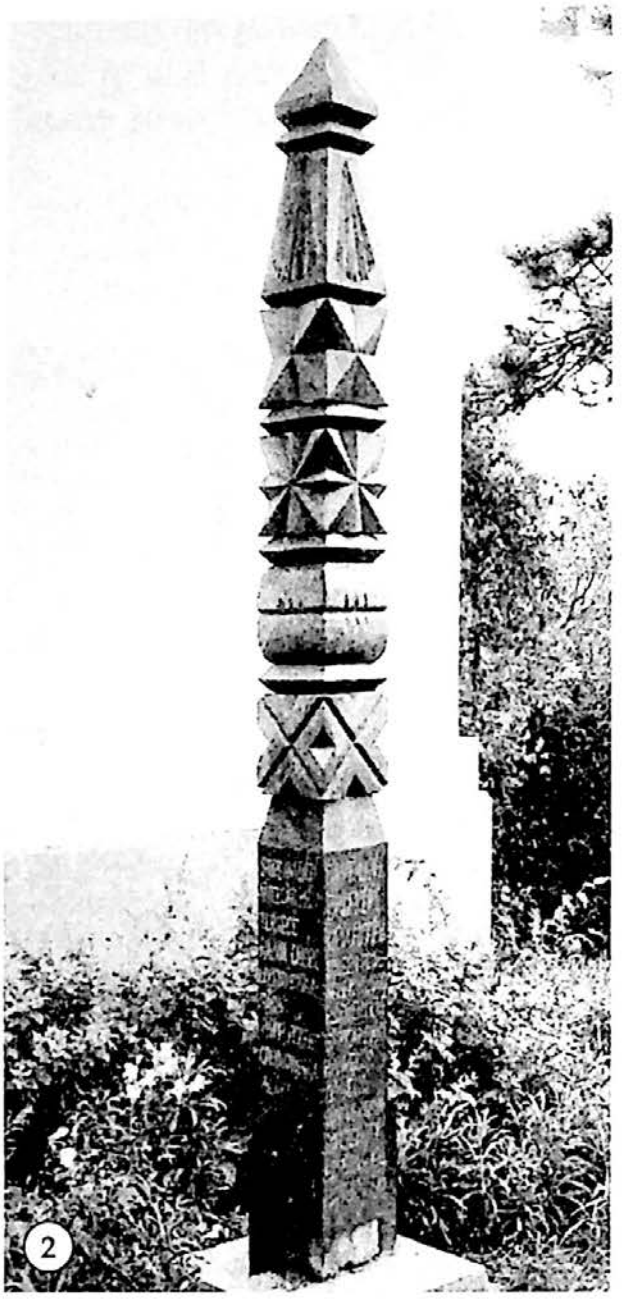

ES FŐEMBERE
VÁRKAPITÁNY
HADVEZÉR
ÖRVÉND
BIRTOKOSA
EMELTETETT
AZ ÚR 2006-ik
ESZTENDEJÉBEN

Hátul:
ADOMÁNYOZTA
HASAS JÁNOS
A SEBES-KÖRÖS
VÖLGYI MAGYARSÁG
KÉPVISELŐJE

Baloldalt:
SORBÁN LEVENTE
ALPOLGÁRMES-
TERSÉGE
KÁNYA ENDRE
LELKIPÁSZTOR-
SÁGA
PAPP FERENC
GONDNOKSÁGA
ALATT

Jobboldalt:
EMELTETTE:
AZ ÖRVÉNDI
REFORMÁTUS
EGYHÁZ
AZ ÖRVÉNDI
RMDSZ
A POLGÁRMES-
TERI HIVATAL

A kb. 250 cm magas kopjafát Kiss György Imre székelyudvarhelyi fafaragó készítette.

2006 májusában avatták fel, a Magyar Református Világtalálkozó alkalmával. Kánya Endre helyi lelkipásztor tartotta az ünnepi istentiszteletet. Az ünnepség a templomkertben folytatódott, ahol Hasas János megyei tanácsos a kopjafa előzményeiről, Sorbán Levente alpolgármester az egykori hadvezér, váradi kapitány életéről tartott beszédet. A kopjafát Kánya Endre és Sorbán Levente leplezte le.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

PAPTAMÁSI – TĂMĂȘEU

1. Turulmadaras világháborús emlékmű

A református templom déli oldalánál áll. Felirata a baloldali táblán:

HŐSEINK
1944–1945

BANA GYÖRGY
BIRÓ JÓZSEF
BIRÓ SÁNDOR
IFJ. BIRÓ LAJOS
CSÁKI KÁROLY
CSORDÁS GYULA
DEÁK JÓZSEF
DIENES ZSIGMOND
ELEK IMRE
FAZEKAS BÁLINT
FAZEKAS JÓZSEF
FAZEKAS MIHÁLY
FAZEKAS VINCZE
FÖLDESI IMRE
IFJ. IMRE LAJOS
KALMÁR GÉZA
KENDI BENJÁMIN
KOVÁCS GYULA
LAKATOS JÁNOS
MADAR KÁROLY
Á. NAGY BÁLINT
J. NAGY LAJOS
K. NAGY LAJOS
P. NAGY JÁNOS
PISKI MIHÁLY
SITERI JÓZSEF
SITERI LAJOS
SEBESTYÉN JÓZSEF
SZABÓ ZSIGMOND
SZŰCS ANDRÁS
G. SZŰCS LAJOS
TELEGDI LAJOS
G. TÓTH ZSIGMOND
P. TÓTH BÁLINT
G. TÓTH JÓZSEF
URI ZSIGMOND
ZSIGMOND KÁROLY

„...Akik lakoznak a halál
árnyékának völgyében,
fény ragyog fel fölöttük."
Ésaiás 9:2

A jobboldali táblán:

HŐSEINK
1938–1945

KATONÁK

BALOGH IMRE
BIRÓ IMRE
DEBRECZENI KÁROLY
ELEK BENJÁMIN
NYIRI ZSIGMOND
SZABÓ JÁNOS
TARR GYULA
E. TÓTH GYULA
S. TÓTH GYULA
N. TÓTH BENJÁMIN
ZSIGMOND SÁNDOR

LEVENTÉK

DUDÁS BÉLA
FAZEKAS BÁLINT
S. NAGY GÉZA
NYIRI BÉLA
SZŰCS FERENCZ
SZŰCS IMRE
K. TÓTH GYULA
K. TÓTH SÁNDOR
VARGA JÁNOS

[Erdélyi Magyar Adatbank]

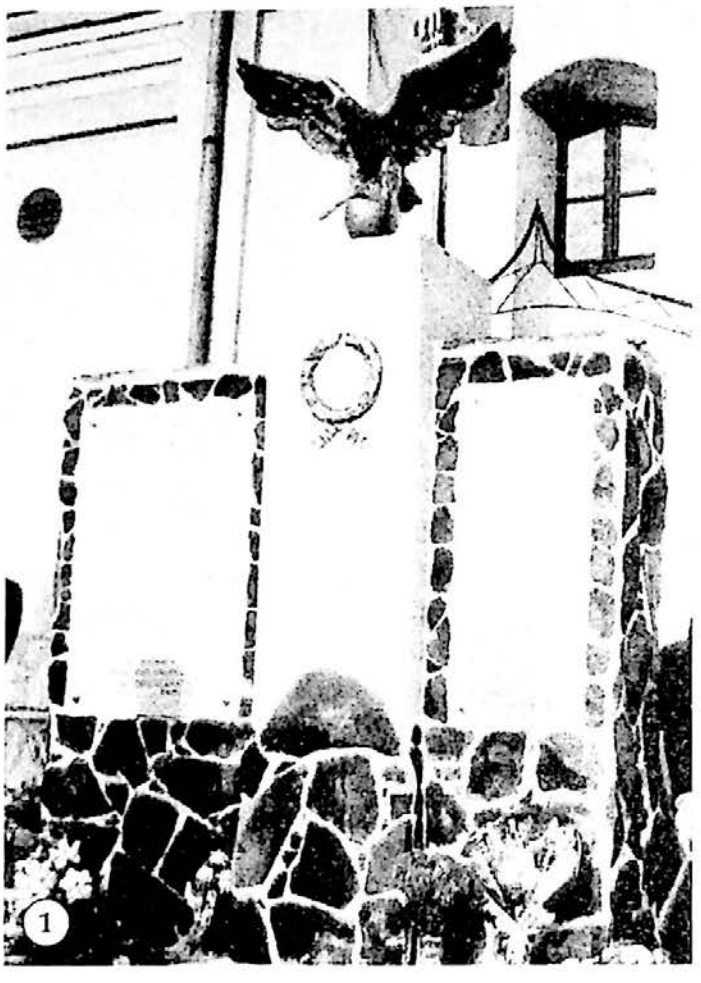

Az emlékművet helyreállította a református egyház 2004-ben

A hajdani turulmadaras emlékműről csak egy fénykép maradt fenn. A turulmadarat elásták a parókia kertjében, valamikor az ötvenes években, de azóta sem találták meg. Így gyűjtést indítottak, de segített a megyei tanács is 40 millió lejjel. Az emlékmű Deák Árpád képzőművész terve alapján készült, az alumíniumból öntött és rézzel borított madarat, valamint a koszorút Szilágyi Károly öntötte. A turulmadár egy gömbön áll, karmai között kardot tartva, súlya 65 kg, szárnytávolsága majdnem egy méter. A háromoszlopos emlékmű egy háromlépcsős teraszon helyezkedik el. A két szélső oszlop 210 cm, a középső 150 cm magas, rajta a turulmadár. Szélessége 2 m. A baloldali oszlop 85 cm széles, erre került az első világháború hőseinek neveit tartalmazó márványtábla. A középső oszlop 50 cm széles, rajta egy díszkoszorú-öntvény. A baloldali oszlop 60 cm széles, a rajta levő márványtáblán található a második világháború katona és levente áldozatainak nevei. Az emlékmű vastagsága 25 cm. A robusztus emlékmű vasbetonból készült, alsó része, 50 cm-es oldala, a teljes hátsó része, a márványtáblák körüli szélek szabálytalan, fekete kőlapokkal vannak borítva. A fekete-fehér színek kontrasztja nagy mértékben emeli az emlékmű művészi hatását és látványát. Háta mögött zászlótartó rúd áll.

Kétnapos ünnep keretében, 2004. november 6–7-én avatták fel a turulmadaras világháborús emlékművet a református egyház szervezésében. November 6-án helyezték a turulmadarat az emlékműre. November 7. Paptamásiban a Magyar áldozatok és hősök vasárnapja elnevezést kapta. A zsúfolásig megtelt református templomban Csomay Árpád generális direktor hirdetett igét. Bereczki András helybeli lelkipásztor üdvözölte a megjelenteket, majd beszédet mondott Csűry István püspökhelyettes, Szűcs Ferenc paptamási polgármester, Szabó Ödön a megyei RMDSZ részéről. Dukrét Géza, a PBMEB elnöke a turulmadár legendájáról, nemzeti szerepéről, a turulmadaras emlékművek jelentőségéről tartott előadást.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Ezután Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos színművészek Megfogyva bár, de törve nem... című előadása hangzott el. Az ünnepély a templomkertben folytatódott. Sándor Lajos egyházkerületi előadó-tanácsos köszöntője után Bereczki András szólt nemzeti értékeink megbecsülésének fontosságáról. A leleplezés után a fiatalok műsora következett, majd felolvasták a mártírok neveit, miközben az Erdélyi Magyar Vitézi Rend tagjai álltak díszőrséget. Az ünnepélyt koszorúzás zárta.

2. Világháborús síremlék
A temetőben állították fel. Felirata:

Angyal vidd meg a hírt az égből
Mindig új élet lesz a vérből.
Márai Sándor

1945 Nagypéntekén közös sírba
Temettek itt kilenc hősi halottat.
Az oroszok áldozatai lettek:
Máthé András, köröshegyi honvéd
Klempus János, körösmezei honvéd
Két ismeretlen honvéd
Bányai Sándor, nagyváradi postás
Rézműves Gusztáv, jákóhodosi polgár
Két névtelen polgár, az egyik nő.

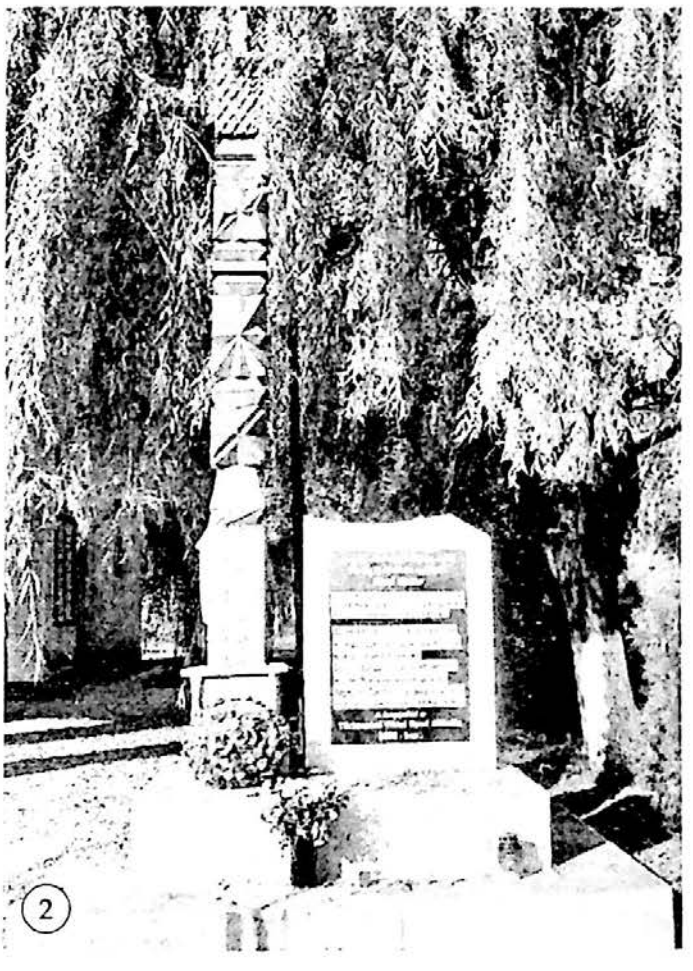
2

A kopjafát a
Történelmi Vitézi Rend állította
2008-ban

A gránittábla egy 10 cm vastag műkőlemezre van erősítve. Mellette kopjafa, műkő emelvényen. Mindkettő egy lépcsőzetes talapzaton helyezkedik el.

2008. november 9-én avatták fel. Az ünnepség a református templomban kezdődött, ahol Tőkés László püspök három kisgyermeket is megkeresztelt. A Történelmi Vitézi Rend zászlajainak vezetésével a temetőbe vonultak. A Himnusz eléneklése után beszédet mondott Szűcs Ferenc polgármester, vitéz Pataky József, a Tordai Honvéd Hagyományőrző Bizottság elnöke, vitéz Kocsis László észak-erdélyi törzskapitány, Tőkés László, vitéz Bereczki András. Az emlékhely leleplezése után a Vitézi Rend lelkész tagjai áldásukat adták az emlékműre.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

PÓSALAKA - POȘOLOACA

MEZŐTELEGD - TILEAGD

1. Építési emléktábla
A református templomban található. Felirata:

EZ A TEMPLOM ISTEN HÁZA
A MENNYEKNEK KAPUJA
A PÓSALAKA-I REFORMÁTUS
EGYHÁZKÖZSÉG
ÁLDOZATKÉSZSÉ-
GÉBŐL BARLÁN JULIA
LELKÉSZSÉGE
ALATT MEGUJITTATOTT
BELSŐLEG
1982-1984 ÉVBEN.

2. Turulmadaras világháborús emlékmű
A református templom bejárata mellett állították fel.
A felső márványtábla felirata:

Az I. világháborúban elesett hőseink
FEKETE ISTVÁN
FEKETE JÁNOS
SZABÓ IMRE
A II. világháborúban elesett hőseink
ALBERT BÁLINT
ALBERT IMRE
CZÉGÉNYI MIHÁLY
FEKETE LAJOS
ILLE PÉTER
KOVÁCS SÁNDOR
KÖTELES LAJOS
VARGA ENDRE
VARGA GYULA

Az alsó márványtábla felirata:
IN MEMORIAM
1914 - 1918
1939 - 1944
„Az Úr a ti Istenetek megnyugtatott
titeket és nektek adta ezt a földet."

Józsué 1:13

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2

A három méter magas, terméskövekből összecementezett, lépcsőzetes obeliszk tetejére, a magyar Szent Koronán álló turulmadárt helyezték el. Miholcsa József marosvásárhelyi szobrászművész alkotása.

2010. május 30-án avatták fel. Az ünnepi istentiszteleten Csűry István püspök hirdette az igét. Pál László helyi lelkipásztor köszöntötte a megjelenteket. Az ünnepségen részt vettek a baptista közösség tagjai, a környékbeli egyházközségek református lelkipásztorai, Mikló Ferenc, a Bihari Református Egyházmegye esperese. Jelen volt Adrian Codrean telegdi polgármester, Filip József polgármester-helyettes, Szabó Ödön, az RMDSZ Bihar megyei szervezetének ügyvezető elnöke, Grim András, a Pro Sebes-Körös völgye Egyesület elnöke. A Pál László lelkipásztor emléklapokat adott át azoknak, akik hozzájárultak az emlékmű felállításához. Ezután a templomkertbe vonultak, ahol leleplezték az emlékművet. Először Mikló Ferenc esperes szólt a jelenlevőkhöz, majd Kupán Árpád történész tartott előadást. Beszédet mondott még Szabó Ödön, Grim András. Ezután felolvasták a hősök neveit, miközben a templom harangjai megkondultak. A koszorúzás után elénekelték a Himnuszt, majd a helybeli fiatalok néptáncbemutatója következett. Közreműködött még Meleg Vilmos színművész.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

PUSZTAÚJLAK – UILEACU DE CRIȘ

MEZŐTELEGD – TILEAGD KÖZSÉG

1. Építési emléktábla
A református templomban található.

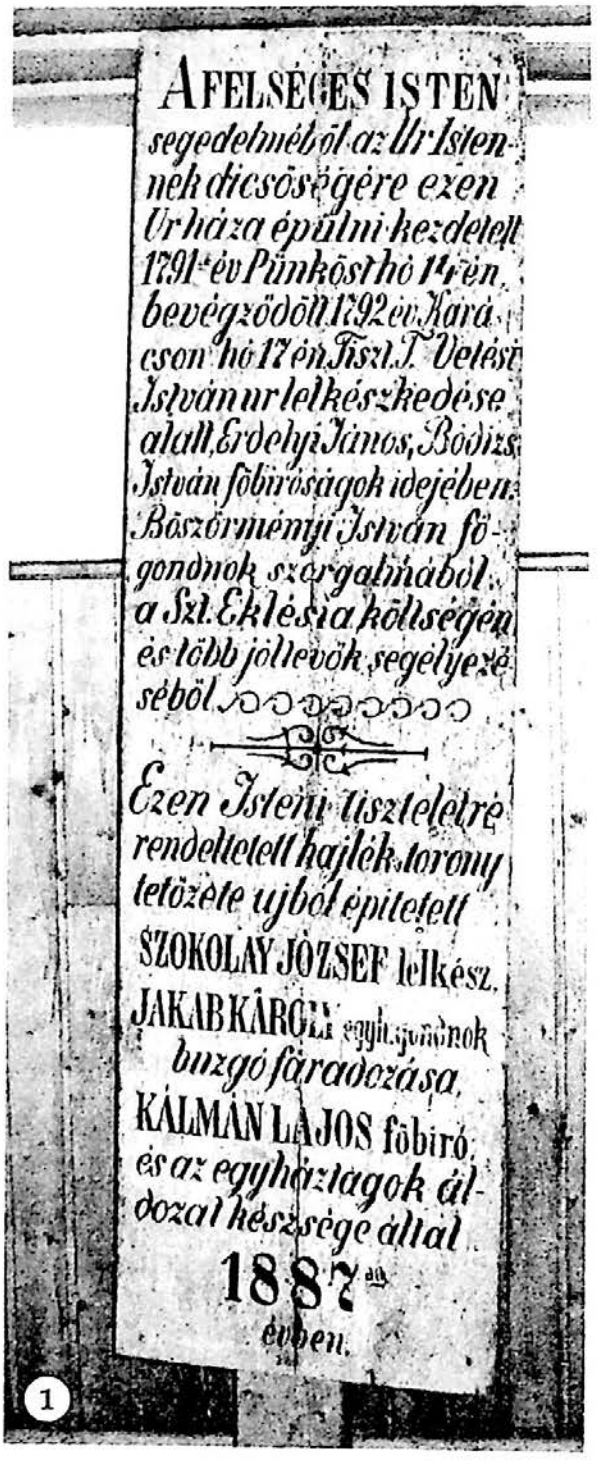

Felirata:

A FELSÉGES ISTEN
segedelméből az Ur Isten-
nek dicsőségére ezen
Ur háza épülni kezdetett
1791ik év Pünkösd hó 14 én.
bevégződött 1792 év Kará-
cson hó 17 én. Tiszt. T. Vetési
István ur lelkészkedése
alatt, Erdélyi János, Bódizs
István főbiróságok idejében,
Böszörményi István fő-
gondnok szorgalmából.
a Szt. Eklésia költségén
és több jótevők segélyezé-
séből.

Ezen Isteni tiszteletre
rendeltetett hajlék s torony
tetőzete ujból épitetett
SZOKOLAY JÓZSEF lelkész,
JAKAB KÁROLY egyh. gondnok
buzgó fáradozása,
KÁLMÁN LAJOS főbiró,
és az egyháztagok ál-
dozat készsége által
1887ik
évben.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2. A hangvető felirata

A református templom szószékének hangvetőjén a következő körszöveg olvasható:

2. Tim. 4. 2 v. Predikáljad az igét. Rajta légy mind alkalmatos mind alkalmatlan időben, feddődjél dorgálódjál, intsed a halgatókat minden szelidséggel és tanítással.

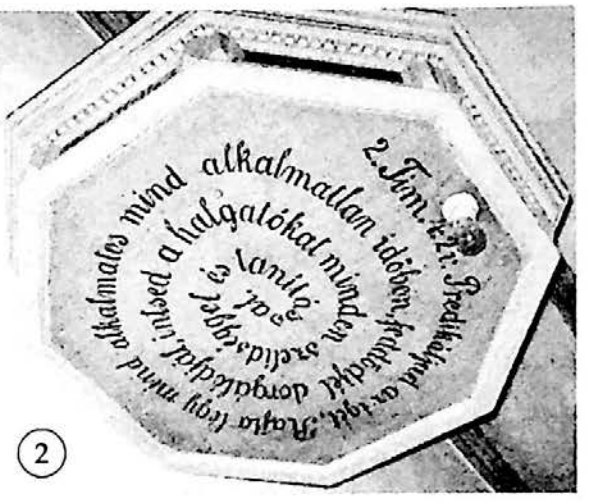

2

Oldalt egy-egy táblán: készíttette az egyház.

3. Hősök kopjafája

A templomkertben állították fel.

A közel három méter magas kopjafán egy fatáblán a következő felirat olvasható:

A NEMZET / HŐSEINEK

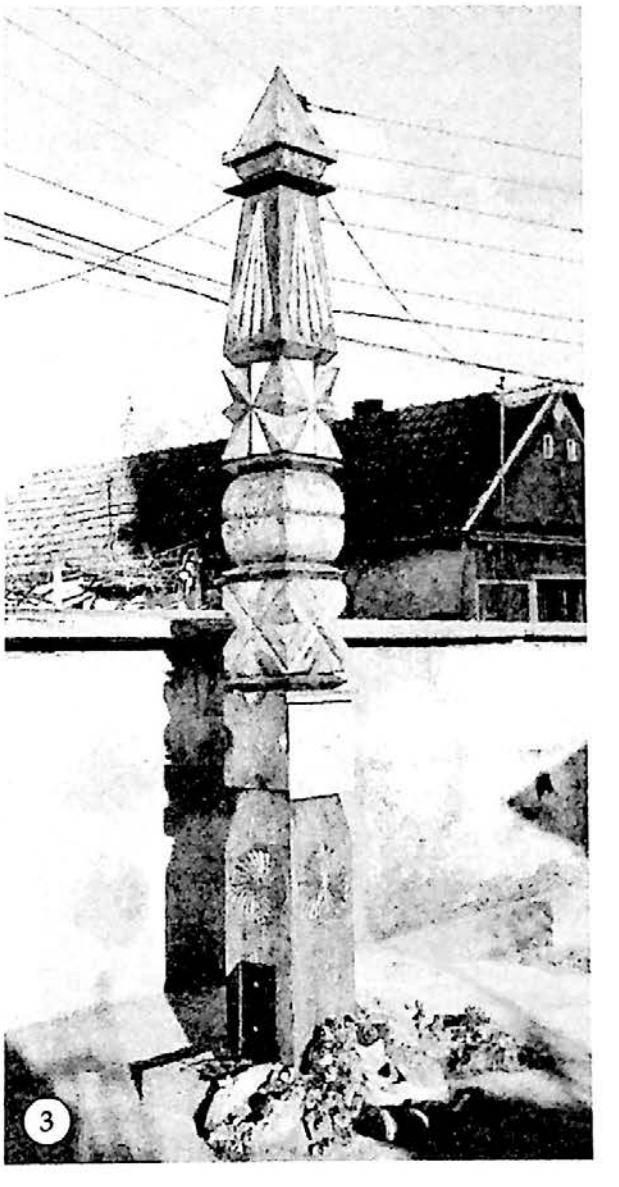
3

Kiss György Imre székelyudvarhelyi fafaragómester munkája.

2008. október 5-én avatták fel. Az istentiszteleten Csűry István helyettes püspök hirdette az igét. Papp József helyi lelkipásztor köszöntötte a megjelenteket, beszédet mondott Hasas János, Rév község alpolgármestere, aki a kopjafát adományozta. Elmondta, hogy tanácsosként 2004-ben határozta el, kopjafákat adományoz a Sebes-Körös völgyében található magyarok által lakott településeknek. Eddig Rév, Magyarkakucs és Örvénd büszkélkedhet faragott fejfával. Beszédet mondott még Mikló Ferenc, a Bihari Református Egyházmegye esperese, Cseke Attila helyettes kormánytitkár. A Szózat eléneklése után zuhogó esőben leplezték le a kopjafát, ahol két szavalat és koszorúzás után elénekelték a Himnuszt.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

PÜSPÖKFÜRDŐ – BĂILE 1 MAI

VÁRADSZENTMÁRTON – SÂNMARTIN KÖZSÉG

1. A kápolna emléktáblája

Felirata:

EZEN KÁPOLNÁT
SZ. LÁSZLÓ FÜRDŐJÉNEK FORRÁSAINÁL
ISTEN DICSŐSÉGÉRE SZ. LÁSZLÓ KIRÁLY TISZTELETÉRE
AZ ITT GYÓGYULÁST KERESŐK LELKI VIGASZÁNAK FORRÁSAUL
EMELTETTE
LIPOVNIKI LIPOVNICZKY ISTVÁN
VÁRADI PÜSPÖK
S JÓZSEF CS. K. FŐHERCZEG M. K. ORSZ. HONVÉDFŐPARANCSNOK
ÉS FIAI JÓZSEF ÉS LÁSZLÓ
JELENLÉTÉBEN 1883. ÉVI SZ. LÁSZLÓ NAPJÁN
MEGÁLDOTTA
NÓGÁLL JÁNOS
SEGÉDPÜSPÖK

1

A homokkőtáblát a kápolna bejárata fölött helyezték el.

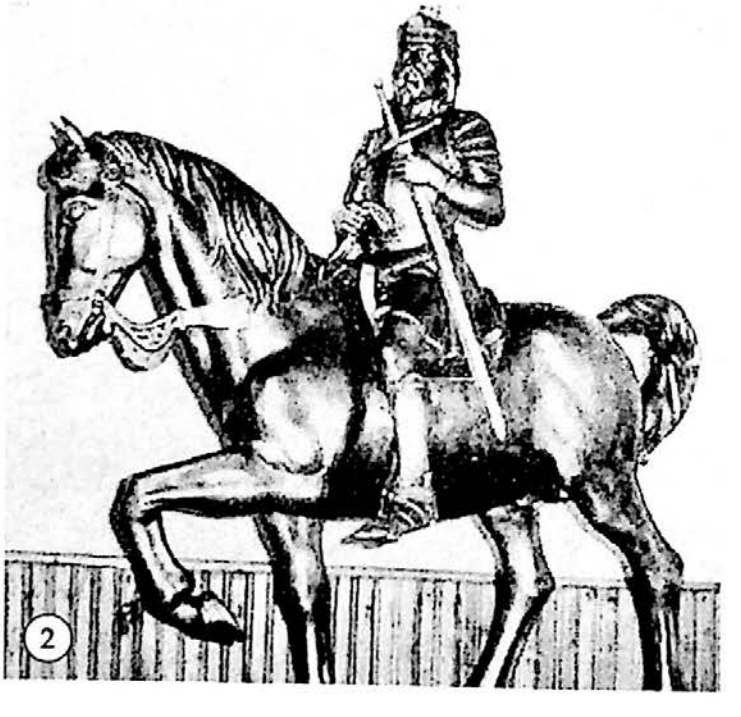
2

2. Szent László lovasszobra a kápolnában

Sepsi József zilahi szobrászművész alkotása. A Szent László tiszteletére szentelt püspökfürdői kápolna fennállásának 125. évfordulóján áldották meg a szobrot, mely Fejes Rudolf Anzelm O. Praem apát ajándéka. A lovasszobrot eredetileg kültéri alkotásnak szánták, a templom elé, de az engedélyeztetés nem sikerült.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

RÉV – VADU CRIȘULUI

1. Építési felirat

A református templom belső falán került napvilágra, a templom renoválása alkalmából, 2001–2002 között. A megtalált szöveget megerősítették. A keretben lévő felirat a következő:

1

2. Kulcsár Andor emléktáblája

A református templom belső falán van elhelyezve.

Kulcsár Andor tiszteletére két tábla lett leleplezve 1994. június 26-án, a lelkipásztor halálának 30. évfordulóján. A felső táblát Balázs Jenő nagyváradi kőfaragó készítette, 25×25 cm méretű fehér márvány **(2a).**

Az alatta lévő 60×40 cm-es műanyag táblát **(2b)** Forró Tibor nagyváradi képzőművész készítette a következő felirattal:

2a

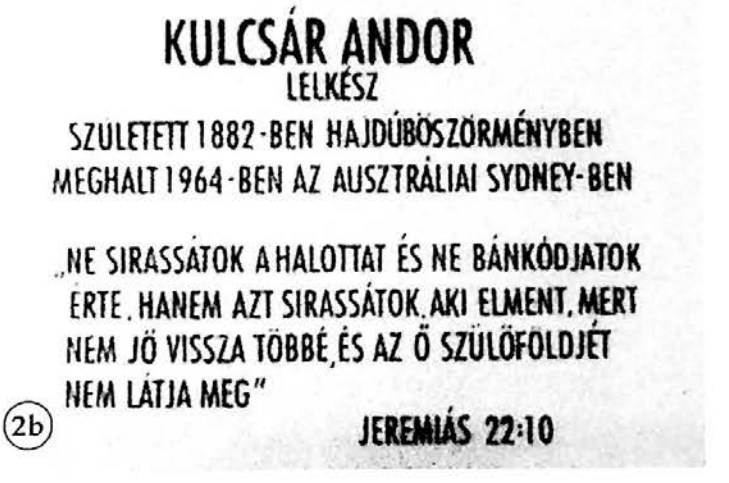

2b

Az ünnepség alkalmával Veres-Kovács Attila lelkipásztor hirdetett igét, Boros József Attila lelkipásztor emlékezett meg Kulcsár Andorról, majd leleplezték az emléktáblákat.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

3. Emléktábla a Réven szolgált lelkipásztorok tiszteletére

A református templom belső falán található.

A Réven 1750-től szolgáló lelkipásztorok emlékének tiszteletére állították, készítette Forró Tibor nagyváradi képzőművész, 65×92 cm nagyságú műanyagból. Ugyancsak 1995. június 26-án leplezték le az emléktáblát.

4. A világháború hősi halottainak emléktáblája

A református templomban van elhelyezve.

1995. július 7-én bensőséges ünnepség keretében emlékeztek meg a református templomban az első és a második világháború áldozatairól, s leplezték le az emléktáblát.

5. Petőfi mellszobra

A református templom kertjében található.

A bronz mellszobor mérete 40×30 cm, 44 kg. Alkotója Orbán Árpád. A talapzat méretei 150x40 cm, anyaga tégla, kivakolva. A ráhelyezett réztáblán a következő olvasható: „Petőfi Sándor költő Állíttatta a Révi Református Egyházközség és a Pro Rév Egyesület 2004".

2004. augusztus 22-én avatták fel. Boros József Attila lelkész hirdetett igét a református templomban, majd Hasas János, a Pro Rév Egyesület

[Erdélyi Magyar Adatbank]

elnöke köszöntötte a jelenlévőket. Beszédet mondott dr. Málnási Ferenc tanár, dr. Pete István szenátor, Szép Gyula, az RMDSZ Országos Elnöksége és a Communitas Alapítvány képviselője, Vigh Viktor székkutasi polgármester, Dorel Cosma révi polgármester, Eugenia Boer, a helyi líceum igazgatója. Majd Orbán Árpád leplezte le a szobrot, elhelyezték a kegyelet koszorúit. Az ünnepség a Himnusz eléneklésével zárult.

6. Bersek József honvéd huszárezredes kopjafája

A református templom kertjében állították fel.

Méretei: 250×30×30 cm, faragta Kiss György-Csaba, székelyudvarhelyi fafaragómester.

2004. március 14-én avatták fel. A református templomban Boros J. Attila lelkipásztor ünnepi igehirdetése után Hasas János, a helyi RMDSZ és a Pro Rév Egyesület elnöke üdvözölte a megjelenteket, majd Kupán Árpád tartott előadást az 1848-as forradalomról. A helyi általános iskola diákjai verseket adtak elő, majd Juhász Viktor ny. tanár, az EKE helyi elnöke elszavalta a Nemzeti dalt és ismertette Bersek József életét. Ezután beszédet mondott Dorel Cosma polgármester, Szilágyi Zsolt parlamenti képviselő, Szabó Ödön a megyei RMDSZ ügyvezető alelnöke, megyei tanácsos és Gheorghe Duma

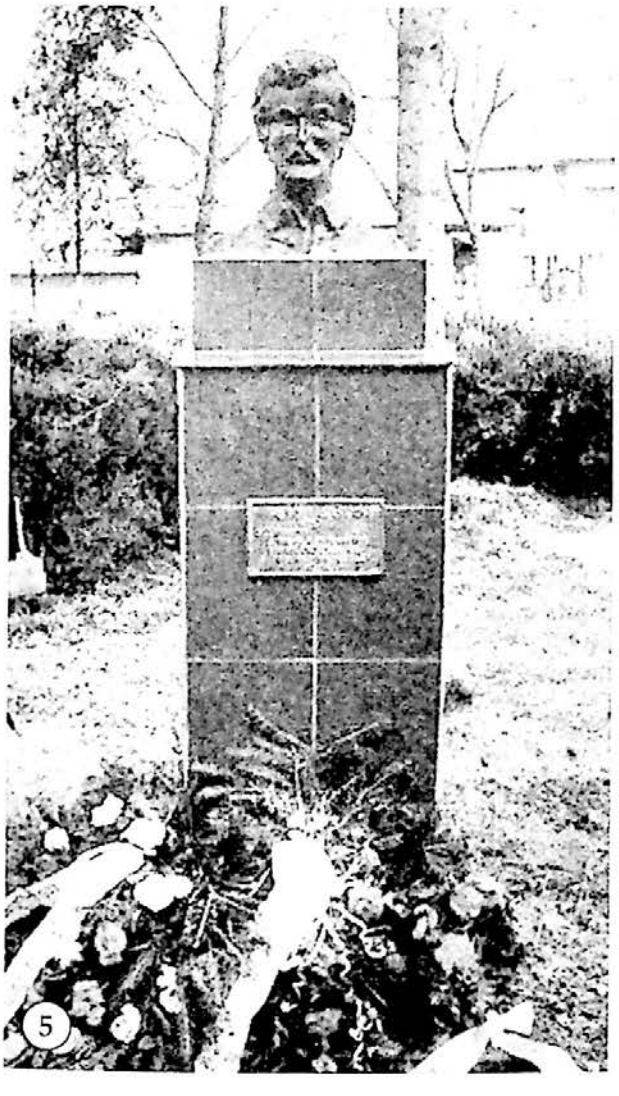

5

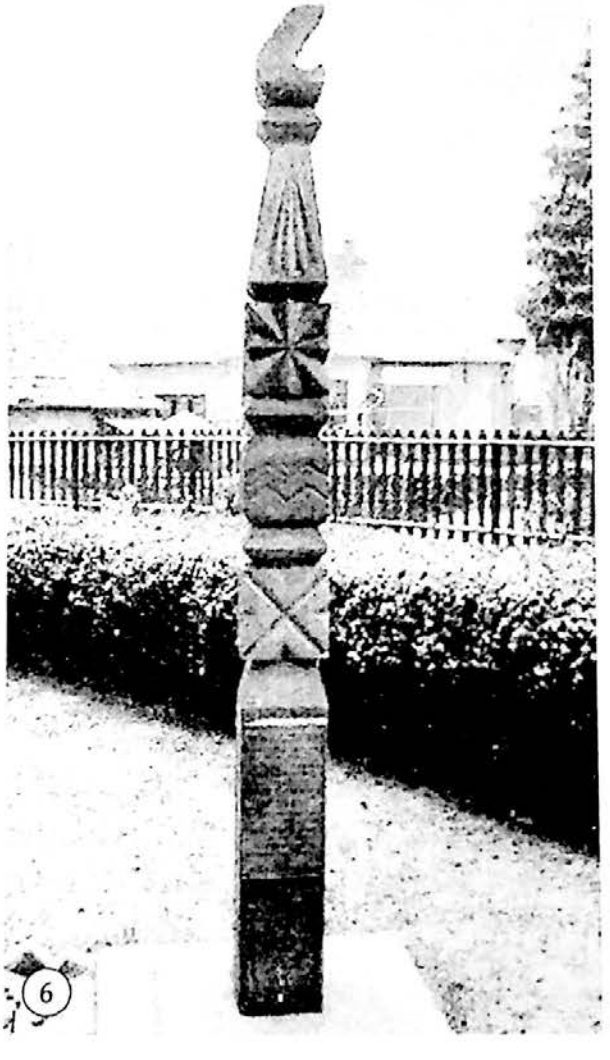

6

[Erdélyi Magyar Adatbank]

görögkatolikus lelkész. A Himnusz eléneklése után leleplezték a kopjafát, a templomkertben, majd a székelyudvarhelyi Orbán Árpád ismertette a kopjafa motívumait.

Bersek József 1808. december 20-án született Kőszegen. Iskoláit szülővárosában és Szombathelyen végezte, majd a Klermaier 8. huszárezred katonája lett. Gyorsan haladt előre a katonai ranglétrán. Mint őrnagy 1848 őszén ezredével együtt a nemzeti hadsereghez csatlakozott. 1849 elején került ezredével Szalontára, ahol Rozványékhoz szállásolták el. Itt ismerkedett meg, a jóval fiatalabb Bettivel, akit később feleségül vett. 1849. április 26-án Komáromnál babérkoszorús érdemrendet és ezredesi rangot kapott. Világos után az aradi várban raboskodott. 1852-ben kegyelmet kapott, s augusztusban megtartották az esküvőt Nagyszalontán, Rozvány Erzsébettel, amelyen Arany Jánosék is résztvettek. Haláláig Réven éltek, ahol a gróf Zichy-uradalom jószágigazgatója volt. Halála után a gróf egy vörös márvány síremléket állíttatott emlékére, egy gyümölcsösben. Itt tartották a Petőfi-emlékünnepeket, majd 1948-tól a 48-as emlékünnepeket, 1957-ig. Ekkor a gyümölcsös területét házhelyeknek osztották ki, s a síremlék eltűnt. Az akkori párttitkár beépítette házának fundamentumába. (Hasas János)

7. Czárán Gyula-emléktábla

Rév 239. szám alatt, a leendő helytörténeti múzeum bejárati folyosóján található.

Bár még 2006-ban készítette az élesdi Papp Benjámin, a Pro Rév Egyesület megrendelésére, de a sok hivatalos huzavona miatt nem kerülhetett fel a Zichy-barlang bejárati falára, így 2007 októberében helyezték el mai helyére.

8. A korongozó fazekas szobra

Rév központjában, a kultúrház előtti parkban van elhelyezve. Szövege:

În memoria strămoşilor mei olari –
Fazekas őseim emlékére 1979. Tőzsér Eliz.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

8

Mérete: Egy méter magas alapzaton áll az 1,40 méter magas szobor. Anyaga műkő. Az alapzatán lévő 30×40 cm méretű fehér márványtáblát Nagy Géza nagyváradi kőfaragómester készítette. Állapota jó.

A szobor alkotója és ajándékozója, Tőzsér Erzsébet szobrász, révi születésű, s anyai ágon ősei valamennyien fazekasok voltak. 1979. november 25-én a Bihar megyei Művelődési Bizottság, a nagyváradi Amatőr Képzőművészeti Kör képviselői, a községi néptanács, a révi fazekasok és számos érdeklődő jelenlétében leplezték le. Akkor nem engedélyezték a kétnyelvű feliratot, a magyar nyelvűt 1994. május 29-én az EKE kezdeményezésére és támogatásával, bensőséges ünnepség keretében tették fel. Jelen volt az akkor már Münchenben élő Tőzsér Erzsébet is, akit Rév község díszpolgárává avattak.

9

9. Karl Handl emléktáblája

Hajdani lakóházának falán helyezték el.

2003. augusztus 9-én jubileumi ünnepséget szerveztek Réven, a Zichy-barlang százéves felfedezésének alkalmából, szépszámú váradi és kolozsvári természetjáró jelenlétében. Délelőtt az iskolában Hasas János, a Pro Rév Egyesület elnöke üdvözölte a megjelenteket, beszédet mondott Székely Ervin parlamenti képviselő, Cosma Dorel révi polgármester, Szabó Ödön, az RMDSZ Bihar Megyei Szervezetének ügyvezető elnöke, Dukrét Géza, az EKE Bihar Megyei Osztályának elnöke. Előadásokat tartott: Juhász Ibolya a Révi-szoros élővilágáról, Juhász Viktor a Zichy-barlang felfedezésének történetéről, Dánielisz Endre barlangi túravezetői tevékenységéről, Ujvárosi Tibor a barlang villamosításáról, Jakab György a kisállomás melletti híd építéséről. Délután könyvbemutató következett, melyen Dukrét Géza ismertette a Rév, Erdély sziklakapuja című kötetet. Ezt emléktábla avatása követte Karl Handl, a barlang felfedezőjének

[Erdélyi Magyar Adatbank]

tiszteletére, amelyet egykori lakóházának falán helyeztek el. Táblaavató-beszédet Juhász Viktor tartott, a táblát Cosma Dorel polgármester és Hasas János leplezte le, melyet koszorúzás követett. Utána megkoszorúzták Karl Handl sírját, a révi kistemetőben.

10. Karl Handl, a révi Zichy-barlang felfedezőjének és feleségének síremléke

A régi – köröstopai út melletti – révi református temető megmentett sarkában található. Szövege:

ITT NYUGSZIK
KOMPARI JOZEFA
FÉRJEZETT HANDL KÁROLYNÉ
ELHUNYT ÉLETÉNEK 65-ik
BOLDOG HÁZASSÁGÁNAK 35.
ÉVÉBEN
1912 AUGUSZTUS 18-ÁN
BÉKE HAMVAIRA

KARL HANDL
1848 – 1932

Az 1993-ban készült 30 cm magas beton sírdombon áll az 1912-ben Légrádi Márton által készített 140 cm magas fekete gránit sírkereszt.

A sírkeresztet Karl Handl 1912-ben készíttette és állíttatta fel felesége halálakor. Ide temették 1932-ben Handl Károlyt is. Neve azonban csak 1993. augusztus 6-án került fel a síremlékre, az Erdélyi Kárpát Egyesület Réven tartott Országos Találkozója alkalmából, amikor az EKE Bihar Megyei Osztálya a sírkőre íratta Balázs Jenő nagyváradi sírkőfaragó-mesterrel a révi Zichy-cseppkőbarlang felfedezőjének nevét. Az EKE révi csoportjának tagjai rendbe tették a sírt és környékét, s bekerítették az egykori református temető még megmaradt részét.

11. Márton Gabriella síremléke

A régi református temetőben található. Szövege:

MÁRTON GABRIELLA
KULCSÁR ANDOR
RÉVI REF. LELKÉSZ FELESÉGE
1884 – 1922
ADY ENDRE
ELSŐ VÁRADI SZERELME,
A „LÁZBAN" CÍMŰ VERS IHLETŐJE
EMLÉKÉRE ÁLLÍTTATTA AZ EKE
ÉS AZ ADY TÁRSASÁG

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Mérete: 36 cm magas lépcsőzetes műkő alapzaton áll a 95 cm magas sírkő. Bucsai Sándor révi mester munkája, melynek felső részében Márton Gabriella fényképe, alatta pedig a 40×64 cm nagyságú fehér márványlap a felirattal, Balázs Jenő nagyváradi kőfaragómester munkája. Készíttette az EKE, Márton Gabriella születésének 110. évfordulójára. Az EKE, az Ady Társaság és a Révi Református Egyházközség avatta fel 1994. június 26-án. Táblaavató-beszédet mondott Péter I. Zoltán, majd elhangzottak Bologa Márta és Juhász Viktor előadásai. Közreműködtek Varga Vilmos színművész, a Szent László Gimnázium és az Ady Endre Líceum diákjai.

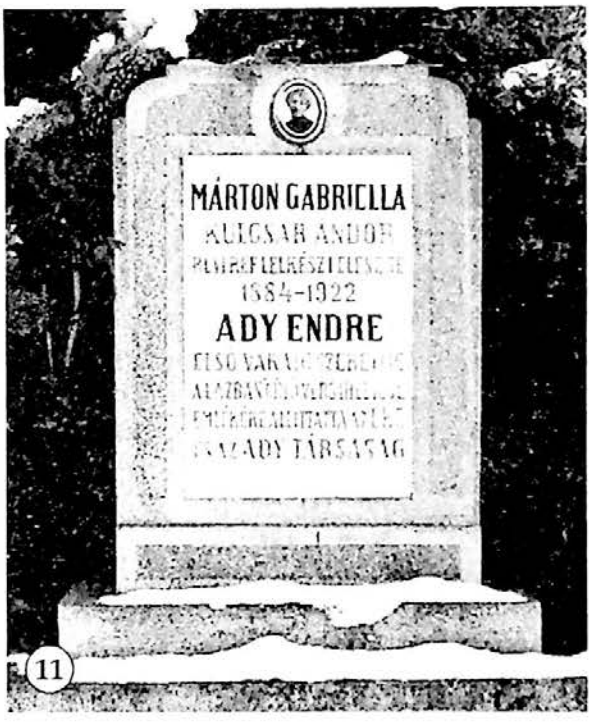

11

12. Világháborús emlékmű

A révi református temetőben található. Szövege:

PRO PATRIA
AZ I. ÉS II.
VILÁGHÁBORÚ
ÁLDOZATAINAK
EMLÉKÉRE

ÁLLÍTATTA
A RÉVI
REFORMÁTUS
GYÜLEKEZET
1996.

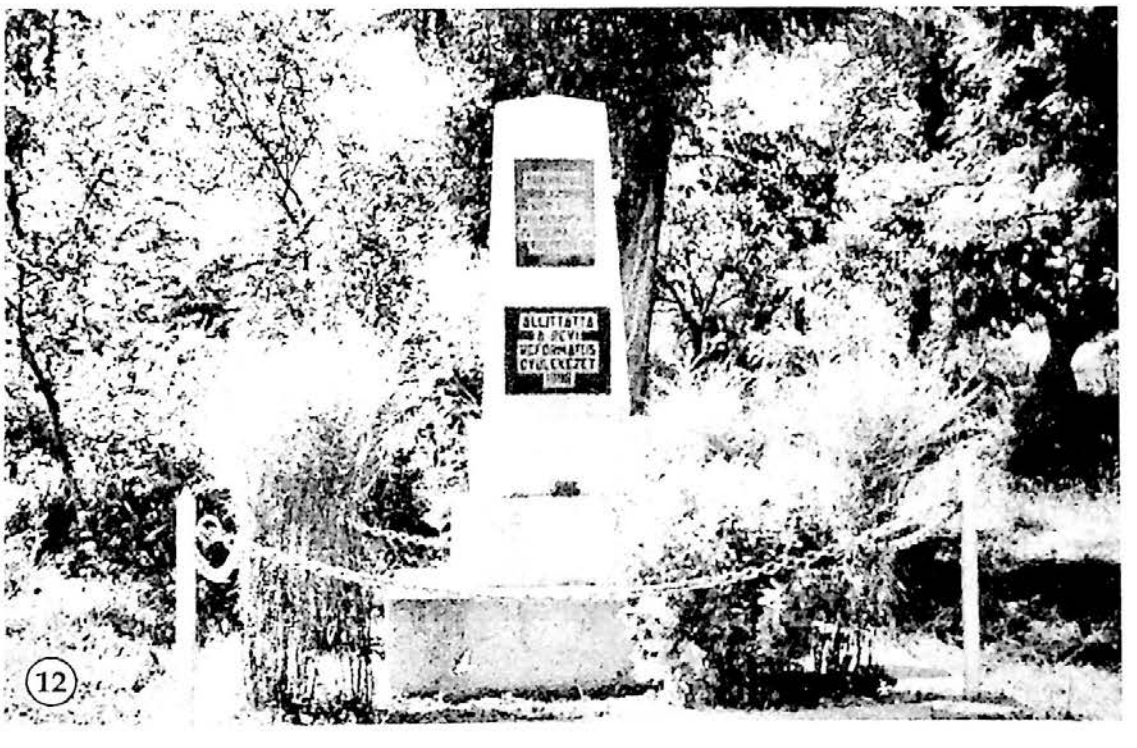
12

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Mérete: egy méter magas lépcsőzetes beton talapzaton áll a 120 cm magas obeliszk. Az obeliszk műkőből készült, melybe be van foglalva egy 30×40 cm és egy 32×40 cm nagyságú fekete gránit lap. Készítette Papp Gábor, élesdi kőfaragómester 1996-ban.

Az obeliszk ünnepélyes felavatására 1996. november 1-jén (halottak napján) került sor mintegy félezer résztvevővel. Igét hirdetett Tőkés László, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke, aki románul is összefoglalta mondanivalóját, és Boros József Attila révi református lelkész. Az alkalomnak megfelelő műsor után beszédet mondott a háborúban elesett hősökről két nyelven, Juhász Viktor nyugalmazott tanár. Koszorúzás után a megemlékezés, közös ima és Tőkés László áldása után, a Szózat eléneklésével zárult. Az ünnepélyen résztvett az EKE Bihar megyei elnöksége.

13. Juhász Viktor kopjafája

A református temetőben található.

A nagyobbik Juhász Viktor tanár emlékére készült, a kisebbik Juhászné Orth Ibolya részére. Felirata:

Juhász Viktor
tanár
Rév díszpolgára
1927–2004

„Hontalan vagyok,
de vallom rendületlenül, hogy Ő az
út s
az élet,
és maradok ez úton, míg csak élek,
töretlen hittel ember és magyar."
Wass Albert

A Pro Rév Egyesület állíttatta. Felszentelésére 2005. augusztus 27-én került sor, a Zichy-barlang megnyitásának százéves évfordulója alkalmából. Délelőtt ünnepi megemlékezés volt a barlangnál: a megjelenteket üdvözölte Hasas János, a Pro Rév Egyesület és az EKE révi osztályának elnöke, Lukács József, az Erdélyi Kárpát Egyesület (EKE) országos elnöke, Dukrét Géza, az EKE Bihar megyei osztályának elnöke, Rév és Székkutas polgármestere. Boros J. Attila református lelkipásztor tartott rövid igehirdetést. Ezután Dukrét Géza előadást tartott a

[Erdélyi Magyar Adatbank]

barlang felfedezésének történetéről, Juhászné Orth Ibolya a Révi-szorosról, Ujvárosi Tibor az első villamosításáról. A Zichy-barlang bejáratánál lévő emléktábla megkoszorúzása után meglátogatták az újonnan villamosított barlangot. A barlanglátogatás után átgyalogoltak Rév községbe, ahol a díszebédre megterített kultúrotthonban gyülekeztek. Ebéd előtt könyvbemutatót tartottak. A két szerző, Juhászné Orth Ibolya és Hasas János bemutatták Rév, a Sebes-Körös gyöngye című színes füzetüket, amely Rév és környékének nevezetességeivel ismerteti meg a turistát. Ebéd után megkoszorúzták Handl Károly, a révi cseppkőbarlang felfedezője egykori házának falán elhelyezett márványtáblát. Bódis Andrea tanítónő beszélt a felfedező életútjáról. Ezután a révi református temetőben folytatódott a megemlékezés Juhász Viktor sírjánál, s a nemrég felállított kopjafák felszentelése. Igehirdetést Tóth Imre Székkutas testvértelepülés lelkipásztora tartott. Dukrét Géza ismertette a tanár úr életét, felsorolva azokat a megvalósításokat, amelyek az ő nevéhez fűződnek. Szavalatok után megkoszorúzták a székelyudvarhelyi Kissgyörgy Imre által készített kopjafákat. A végén Juhászné Orth Ibolya köszönetet mondott a resztvevőknek.

Juhász Viktor 1927. szeptember 4-én született Réven. Elemi iskoláit Réven, a gimnáziumot a Kolozsvári Református Kollégiumban végezte. A Bolyai Tudományegyetem matematika-fizika szakát elvégezve, visszament tanítani szülőfalujába. 1953–1959 között a révi általános iskola igazgatója, majd 1959–1987 között a révi általános iskola magyar tagozatának matematika-fizika tanára volt. 1963-ban megkapta a Kiváló tanár kitüntetést. 1987-ben nyugdíjazták, de még négy éven át tovább tanított.

Egész életében a kultúra elkötelezettje volt. Már 1945-ben, még diákkorában megalapította a helyi színjátszó-csoportot, melyet több mint 50 éven keresztül vezetett. Nem volt olyan révi magyar család, amelynek leszármazottja ne lett volna tagja ennek a színjátszó-csoportnak. Szintén diákkorában, 1942-ben lett az Erdélyi Kárpát Egyesület tagja, Tulogdy János professzor, akkori osztályfőnöke hatására. Így elkötelezte magát a természet iránti szeretetre és védelmére.

Rév magyar lakossága iránti felelősségének tudatában, 1989. december 30-án megalakította az RMDSZ révi szervezetét, melynek hosszú ideig elnöke volt, majd alelnöke.

1993. május 31-én újraalakult a révi EKE, melynek elnökéül Juhász Viktort választották meg. Elnöke és mozgatórugója volt a Révi Osztálynak, egészen haláláig, s így több megyei és országos EKE-rendezvény szervezője lett, hozzájárulva a Révi-szoros természetvédelmi táj megismertetéséhez és védelméhez. Az ő segítségével szervezték meg az EKE II. országos vándortáborát 1993. augusztus 6–8. között és emléktáblát avattak a barlang bejáratánál. Lelkes munkásságának fontosabb eseményei, amelyek az ő javaslatára és vezetésével történtek, a következők voltak: az egykori református temető sarkának megmentése, ahol a Zichy-barlang felfedezője, Handl Károly nyugszik; 1994-ben két emléktábla leleplezése a református templomban, az itt szolgált lelkipásztorok és Kulcsár Andor lelkipásztor

[Erdélyi Magyar Adatbank]

emlékére; új síremlék felavatása Márton Gabriella, Ady Endre első váradi szerelmének tiszteletére; 1995-ben emléktábla avatása a református templomban a világháborúban elesett hősök tiszteletére; 1996-ban emlékmű avatása az első világháború áldozatainak; 1998-ban a Zichy-barlang felfedezésének 95. évfordulója, több mint száz vendéggel; az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulójának megemlékezése, több mint 150 résztvevővel; segítségével szervezték meg 2001-ben az EKE honismereti táborát; 2003-ban kétnapos rendezvény a Zichy-barlang felfedezésének 100. évfordulóján, emléktábla avatása Handl Károly tiszteletére, hajdani lakóházának falán.

Rév helytörténetével már a hetvenes évektől foglalkozott. Elsősorban a révi fazekasmesterség érdekelte, felismerve a hagyományos kézműipar jelentőségét a falu életében. Az 1970-es években jelent meg első tanulmánya a Művelődésben, *Ipar vagy népművészet* címen.

1993-tól, megalapításától tagja a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottságnak. Ettől kezdve alaposabban elmélyült a helytörténeti kutatásban, számos cikke és tanulmánya jelent meg a Partiumban, az Erdélyi Gyopárban, a Reményben, a Néprajzi Látóhatárban. Megírta *Rév monográfiáját*, majd összeállította *Rév, Erdély sziklakapuja* című gyűjteményes kötetét. Helytörténeti és honismereti nevelői munkásságáért 2001-ben megkapta a Fényes Elek-díjat. Utoljára a *Révi amatőr színjátszás története* című nagylélegzetű munkája befejezésén dolgozott.

2004. április 17-én hunyt el. Élt 76 évet. Egész életét közössége felemelkedésének szentelte. Egészségét nem kímélve, mindent megtett szeretett falujának, annak lakosságának neveléséért, gyarapodásáért. Ezért is kapta meg Rév község díszpolgári címét.

14. Emléktábla a Zichy-barlang feltárásának 90. évfordulója tiszteletére
A barlang bejárata mellett, a patakon átívelő híd fölött található.

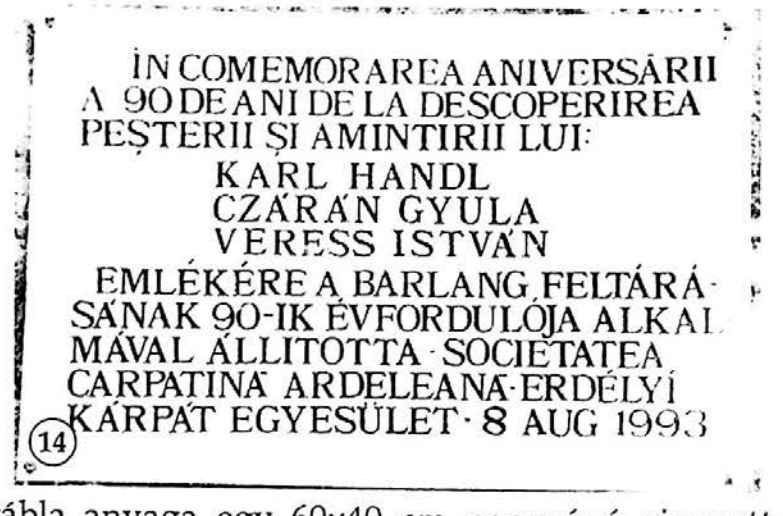

Az emléktábla anyaga egy 60x40 cm nagyságú cinezett bádoglemez, melyre a feliratot Toró József grafikus művész készítette, az EKE Bihar Megyei Osztálya megrendelésére. Felavatására 1993. augusztus 8-án került sor, az EKE Országos Vándortábora alkalmából. Ünnepi beszédet Méder Árpád mondott. Az avatást a barlanglátogatás követte.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

SITER – ȘIȘTEREA

HEGYKÖZCSATÁR – CETARIU KÖZSÉG

1. Séra Ferenc református lelkész síremléke
A siteri református templom háta mögött található.

Felirata:

Itt nyugszik
NAGYTISZTELETŰ
SÉRA FERENCZ
REF. LELKÉSZ
ÉLT 79 ÉVET
MEGH. 1911. márcz. 27.
ÉS NEJE
CSETE HERMINA
ÉLT 70 ÉVET
MEGH. 1910. nov. 22.
Béke hamvaikra!

1

180 cm magas gránit obeliszk. A sír betonkeretén szép öntöttvas kerítés található.

Séra Ferenc református lelkész kísérte el Kossuth Lajost londoni útjára.

Nyeste János helybeli református lelkipásztor vezetésével az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója tiszteletére kitakarították és rendbetették.

2001. március 15-én ünnepélyes keretek között koszorúzták meg. Ünnepi beszédet tartott Vitályos Barna, Hegyközcsatár község alpolgármestere, Dukrét Géza, a PBMEB elnöke, Nyeste János lelkipásztor, Katona János, hegyközpályi lelkipásztor. Közreműködtek – rövid műsorral – a siteri iskola tanulói.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

SOLYOMKŐVÁR – ȘINTEU

ÉLESD – ALEȘD KÖZSÉG

1. Emléktábla Sólyomkő várának falán

1941-ben a Magyar Turista Egyesület emléktáblát helyezett el Sólyomkővár romjainak falán:

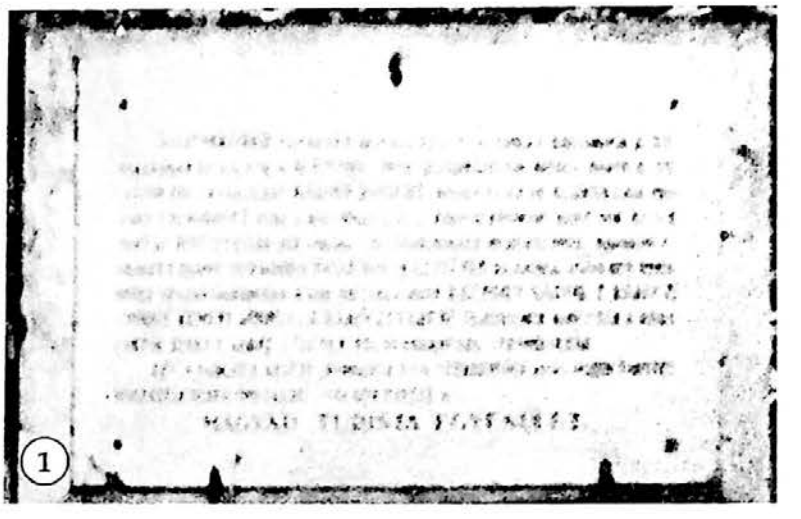

SÓLYOMKŐVÁR EREDETÉT HOMÁLY FEDI. ELSŐ ISMERT BIRTOKOSA A XIII. SZÁZADBAN AZ ŐSI BARSA NEMZETSÉG LESZÁRMAZOTTJA, KÁROLY RÓBERT KIRÁLY ELLEN FELLÁZADT. LEVERETETT ÉS ELKOBZOTT VÁRA A KORONÁRA SZÁLLT. A KIRÁLY ADOMÁNYAKÉNT SOK KÉZEN MENT ÁT. NEVEZETESEBB BIRTOKOSAI: ORSZÁGH MIHÁLY, PERÉNYI IMRE NÁDOROK ÉS DRÁGFFY JÁNOS ORSZÁGBÍRÓ VOLTAK. BOCSKAI ISTVÁN HAJDÚJAIVAL 1604-BEN INNEN INDULT A SZABADSÁGHARCRA. A VÁR BIRTOKLÁSÁBAN BÁTHORI GÁBOR, II. RÁKÓCZI GYÖRGY, KEMÉNY JÁNOS ÉS II. RÁKÓCZI FERENC KÖVETTÉK. A KURUCOKTÓL ELVETT VÁRAT 1711-BEN FELSŐ PARANCSRA LEROMBOLTÁK.
EZT A TÁBLÁT A KELETI VÁRMEGYÉK ÉS A SZÉKELYFÖLD 1940 ŐSZÉN TÖRTÉNT VISSZATÉRÉSÉNEK EMLÉKÉRE 1941-BEN EMELTETTE A
MAGYAR TURISTA EGYESÜLET.

Valamikor az 1950-es években verték le.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

SZALACS – SĂLACEA

1. Világháborús emlékmű
A község központjában levő parkban állították fel.
Felirata a jobboldali táblán:

AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN
ELESETTEK EMLÉKÉRE

ALBERT JÁNOS
ARANYOS ISTVÁN
BALASKÓ FERENC
BOTH VINCE
CSÜTÖRTÖKI JÁNOS
KLÉH JÁNOS
G. LŐRINCZ JÁNOS
LŐRINCZ JÓZSEF
MEZŐ JÓZSEF
MEZŐ KÁROLY
NAGY ANDRÁS
ALBERT ANDRÁS
K. BALASKÓ ANDRÁS
BALASKÓ JÓZSEF
BARTA ANDRÁS
BÁRÁNY PÉTER
BESZTER ANDRÁS
CSERVID LAJOS
CSÜTÖRTÖKI ZSIGMOND
DÁVID SÁNDOR
DEME FERENC
DEME JÁNOS
ELEK ANDRÁS
ELEK ANTAL
FAZEKAS ANDRÁS
NAGY ISTVÁN
NAGY JÓZSEF
NAGY JÓZSEF
SOÓS JÁNOS
SIMON ISTVÁN
D. SZABÓ JÓZSEF
SZÁNTÓ JÁNOS
TARPAI FERENC
TARPAI JÁNOS
VERES ANDRÁS
NAGY MIHÁLY
FÉSÜS SÁNDOR
FODOR FERENC
GESZTI ANDRÁS
GYÖRGY IMRE
ILYÉS GYULA
ILYÉS JÓZSEF
ILYÉS VENDEL
KISDED IMRE
KISS ANDRÁS
KOVÁCS KÁROLY
KOVÁCS SÁNDOR
KUNCSER BÉLA
KUNCSER FERENC
KUNCSER VINCE

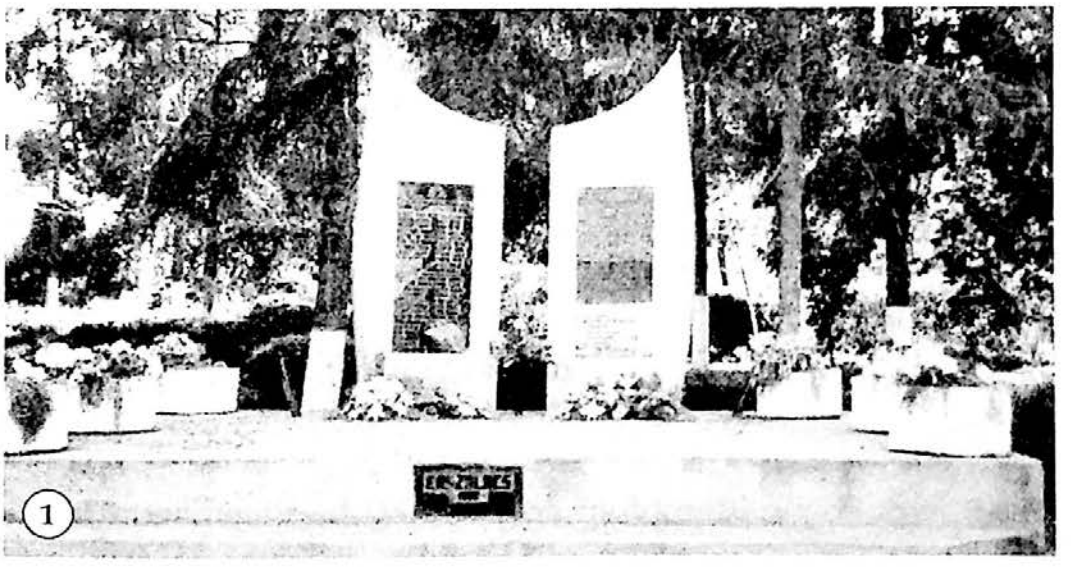
1

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A baloldali táblán:

KURILLA IMRE
LÉCZ FERENC
LŐRINCZ IMRE
MEZŐ SÁNDOR
K. MEZŐ SÁNDOR
MOLNÁR SÁNDOR
G. NAGY ANDRÁS
NAGY FERENC
NOSZEK JÓZSEF
OROSZ SÁNDOR
PÁZMÁN JÓZSEF
U. PINTÉR VINCE
RÁCZ KORNEL
P. RENCSIK FERENC
CS. RENCSIK PÉTER
SAJÓ GYULA
SOMLYAI KÁLMÁN
SOMOGYI IMRE
SZABÓ JÁNOS
G. SZABÓ JÓZSEF
SZ. SZÁNTÓ JÓZSEF
SZABÓ LAJOS
SZILÁGYI ZSIGMOND
SZŐKE JÓZSEF
R. TARPAI FERENC
TARPAI JÁNOS
TAR JÁNOS
B. TARR SÁNDOR
TARR SÁNDOR
TÓTH FERENC
S. TÓTH IMRE
VARGA ANDRÁS
VARGA FERENC

„És hallottam
az ismeretlen katona hangját
Ezt mondta:
Szívesen halnék meg
Még egyszer egy háborúban
A háború ellen."
Szilágyi Domokos

Emléküket megőrizzük !
Készítette: L. Nagy László

A negyedik, legfelső lépcső oldalán levő táblán:

ÉRSZALACS
1998

Az emlékmű talapzata hatalmas betonlépcsőzet. A legfelső lépcső egy nagy betonlap, két oldalán három-három virágtartó, végében, középen két zászlószerű műkőbe van beágyazva a két gránittábla, mellettük zászlótartók.

1998. augusztus első vasárnapján, a szalacsi falunapon avatták fel. Megkoszorúzzák minden év március 15-én és falunapkor. Halottak napján virágot visznek és gyertyát gyújtanak.

Templomépítési emléktábla

A templom nyugati, külső oldalán látható, terméskőbe vésve. A felirat:

D. O. M.
ECCLESIA REF. SZALACSIENSIS
EXSTRUXIT
MDCCXCVIII

A felirat jelzi, hogy a templom építése 1798-ban fejeződött be.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2. Építési emléktábla

A torony külső oldalán látható, terméskőbe vésve. Felirata:

DEO TRIVNI
REGNANTE FRANCISCO II
AVGVSTO
REFORMATI SZALATSIENSIS
EXSTRVXERVNT 1802

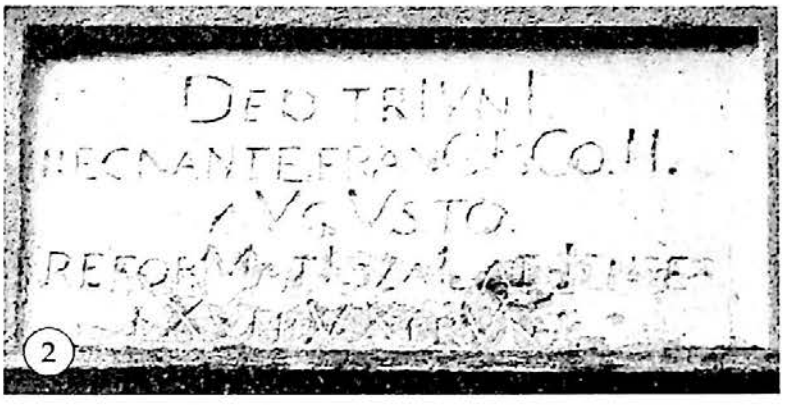

A felirat jelzi, hogy a torony építését 1802-ben fejezték be.

3. Keresztesi József prédikátor emléktáblája

A református templom, torony alatti részében található. Felirata:

E gyászos Tábla
Emlékezetét tartsa
Egy igen tisztelt Prédikátornak
Keresztesi Józsefnek
A k i
Született Veszprémben 1748. 29 Dec.
Tanult
Miskolczon és Debretzenben
Öregbitette
Tudományát és Tapasztalatát
Helvécziában és Belgiumban
Mutatta
Buzgóságát, Vallását
Szent hivatala fojtatásában
Vezérlett
Vértesen, Nagy-Váradon és Szalatson
Sok híveket az igazságra
Fáradozott
Bátor szivvel okos ésszel
A Krisztus nyájja körül
Szintén XXX esztendőkig
Viselt
Az Érmelléki Tiszteletes Megyében

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Assessorságot XXII esztendőkig
Töltött
Házassági életet
Zemplényi Krisztinával XXX eszt.
Hagyott maga után
siránkozó
Hét magzatokat
Megnyugodott
Sok munkája és fáradsága után
Szalatson 15-dik Májusában
MDCCCXII

Anyaga fa, faragott díszes kerettel. Mérete: 90×52 cm.

Szövege fekete alapon bevésett betűkkel.

3

4. Lengyel József tiszteletes emléktáblája

A templom toronyalatti részében található. Felirata:

Ezen
Gyászos Tábla
Néhai N. Tiszt. és N. Tudományú
LENGYEL JÓZSEF ÚRNAK
Emlékére Szenteltetett
Született 1770-ik eszt. Márc. 31-én
Abádon b. e.
N. N. és Lengyel József és N.
Megygyaszai Susánna
Szüleitől. Tanulását kezdette T. Sz.
Imrén. Folytatta
Debrecenben, hol a Seniorságot
végezvén a kül
ső Akadémiákban magát 3
esztendők alatt tökéle
tesitvén Philosophiae Professorrá
lett. Ezen hivatalá
nak folytatása közben házasságra
lépett b. e. Turke
vi Pred. és Esperes N. T. Marjay
Albert úr
Leánya N. Marjay Susánna
Asszonnyal
Mint hiv Pásztora Szalontai, N.

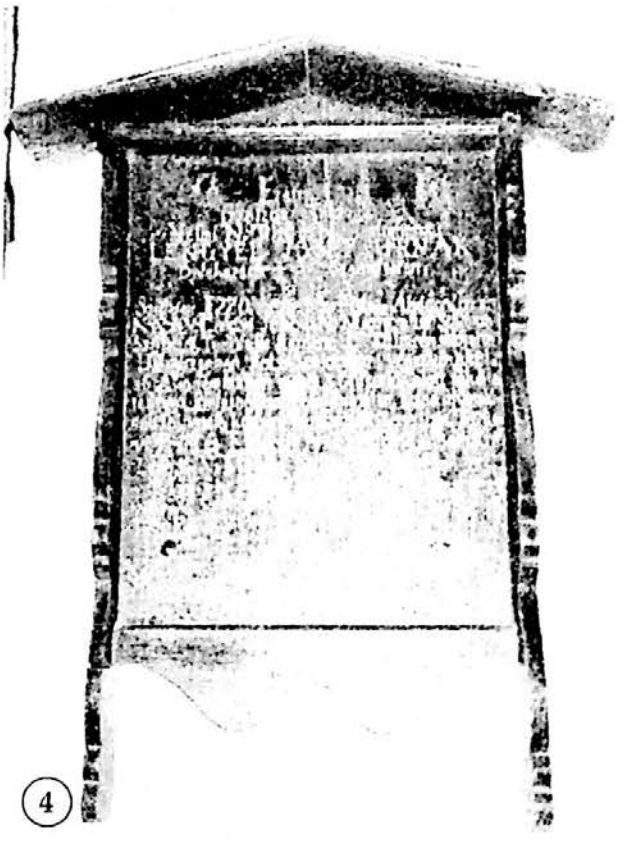

4

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Váradi és
végre a Szalatsi Ref. Sz. Eklésiákat az érmelléki
Tiszt. Egyházi Vidéket pedig mint fáradhatatlan
Pro-seniora vezérlette
Kedves feleségét kivel 22 és fél esztendőket töltött
VI rajta siránkozó árvát elhagyva Mártzius 15-én 1821
életének 50-ik esztendejében.

Mérete: 124×60 cm, anyaga: fa, faragott, díszes kerettel.
Szövege fekete alapon bevésett betűkkel.

5. Hegedűs Albert lelkipásztor emléktáblája
A református templomban van elhelyezve.
Mérete: 80×60 cm, anyaga: gránit.

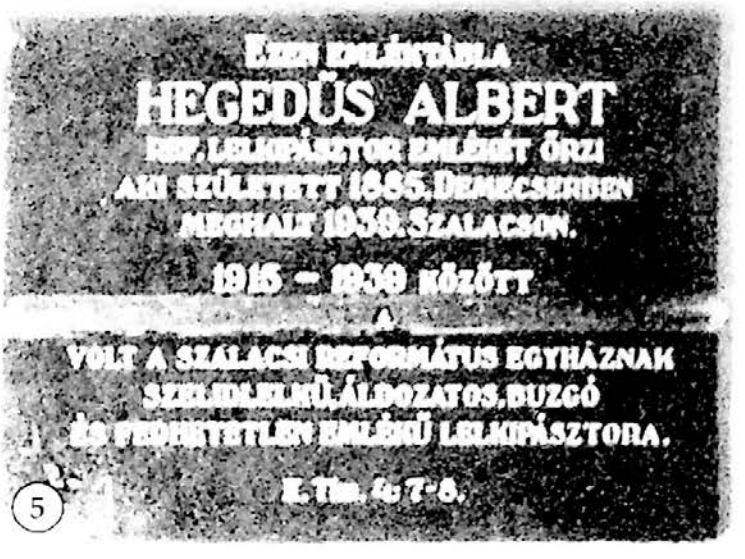

6. Balázs Lajos lelkipásztor emléktáblája
A református templomban található. Mérete: 65×58 cm, anyaga: gránit.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

7. Szabó János emléktáblája
A református templom falán van.

Felirata:

V: SZABÓ JÁNOS
VALLÁSOS BUZGÓSÁGA EMLÉKÉÜL
ÁLLITOTTA A SZALACSI REF. EGYHÁZ
SZÜL. 1852 MÁJ 15 - M-HALT 1867 DEC 26

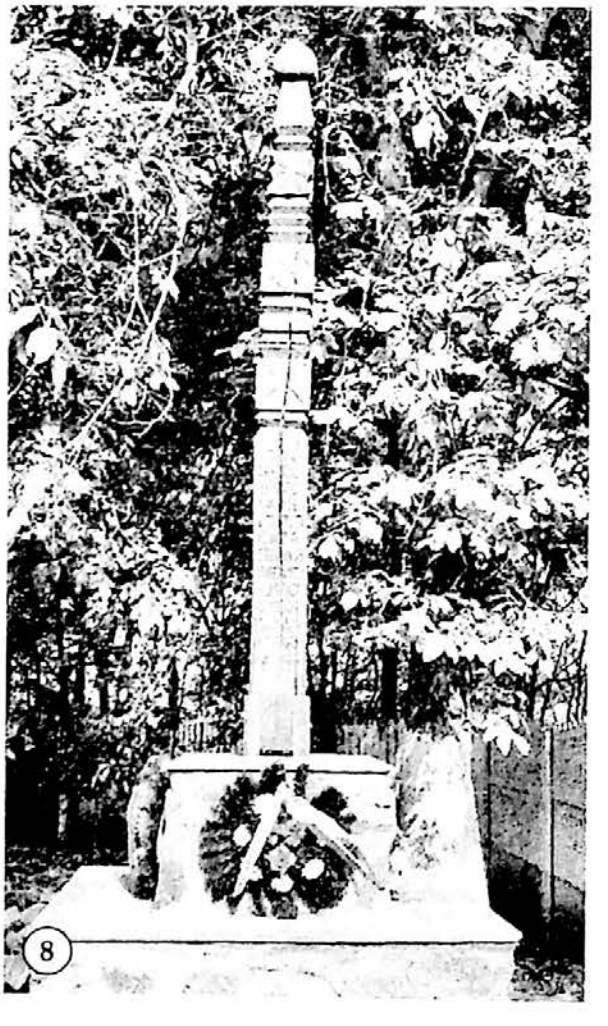

8. Millenniumi kopjafa
A templomkertben található.
Felirata:

MERT E
ZER ESZ
TENDŐ
ANNYI E
LŐTTED
MINT A
TEGNAPI
NAP AMELY
ELMÚLT
ZS. 90:4

Készittetett
a 2000.
esztendőben

9. Építési emléktábla
A római katolikus templom mögött álló, új ravatalozó kápolna falán áll.
2009. október 25-én avatták fel, Böcskei László megyés püspök által celebrált szentmise után.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

10. Dienes Mária emléktáblája
A ravatalozó kápolna falán látható.
Egyszerre avatták fel a ravatalozó kápolnával.

11. Balaskó Nándor mellszobra
A helyi iskola épületében látható. A lépcsőfeljáró fordulójában egy asztalkára helyezték a gipszből készült mellszobrot. Hajas Gellért, szalacsi származású amatőr szobrász alkotása.

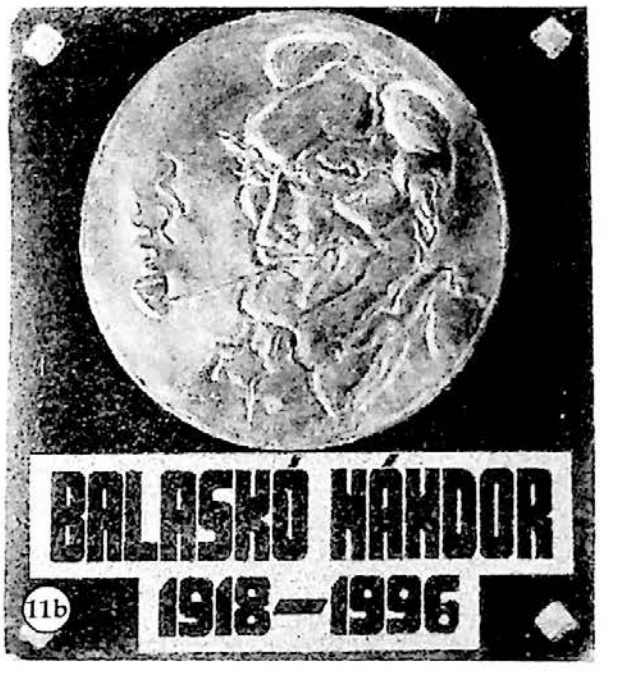

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A Szalacsi Falunapok alkalmával leplezték le. Beszédet mondott Porsztner Sarolta polgármester, Szabó Ödön, az RMDSZ Bihar megyei szervezetének ügyvezető elnöke. Jelen volt Derzsi Ákos parlamenti képviselő. A szobor leleplezése után Rácz Barna igazgató mondott beszédet, majd sportbemutató következett az iskola udvarán.

12. Hídfelújítási emléktábla

A négylyukú műemlékhíd **(12a)** oldalán helyezték el.
Felirata:

MONUMENT ARHITECTURAL
CONST. AL SECOLULUI XVIII-LEA
MŰEMLÉK
ÉPÜLT A 18. SZÁZAD VÉGÉN
ALATTA FOLYT AZ ÉR 1968-IG
1998-BAN FELÚJITOTTÁK
SC MARCONST SRL MARGHITA
SC ADC SRL MARGHITA
SC BROWN SRL MARGHITA

Mérete 58×68 cm, anyaga gránit. Készítette L. Nagy László, szalacsi tanácsos, díjmentesen.

Bihar megye egyik legrégebbi közúti építménye téglából épült **(12b).** Hossza 29,70 m, legnagyobb magassága 4,90 m. Egy-egy ív köze 3,70 m, magassága 2,20 m. Kivétel a falu felől számított harmadik lyuk, mely 4,10 m széles és 2,40 m magas. Az Ér folyásával szembeni oldalon a mederpillérek elé jégtörőket építettek. Miután az Ér vizét csatornába terelték, alóla a víz eltűnt. A hidat 2001-ben nyilvánították műemléknek, s 2001. május 13-án avatták fel az emléktáblát. György Irén tanárnő

12a

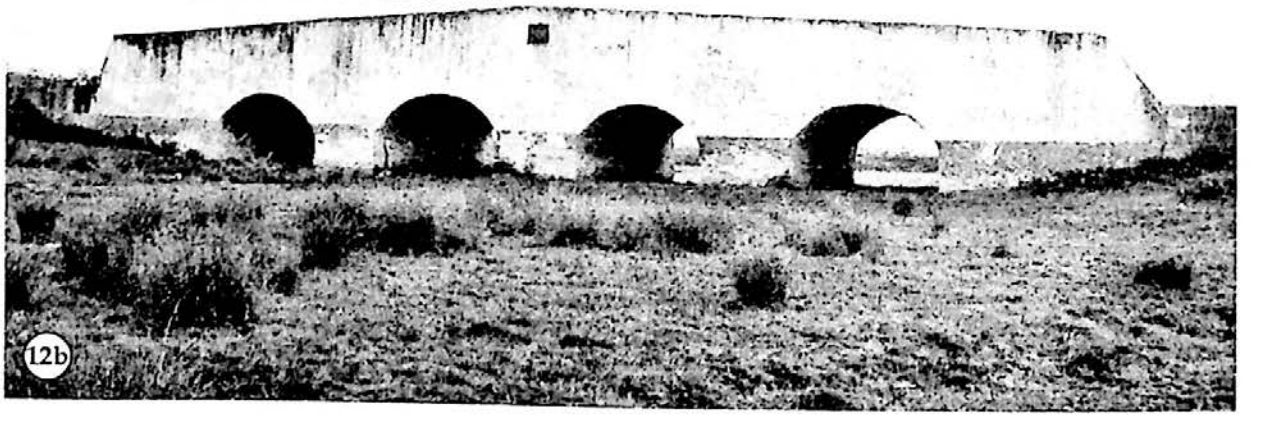
12b

[Erdélyi Magyar Adatbank]

tartott előadást a műemlékhídról, dr. Kováts Lajos az Érmellék hajdani mocsárvilágát, Szabó István tanár az Érmellék élővilágát ismertette. Dukrét Géza, a PBMEB elnöke díszoklevelet nyújtott át Dávid Károlynak, Szalacs polgármesterének és György Irén tanárnőnek. Délután Borbély Gábor és Dukrét Géza fórumot szerveztek az Ér mocsárvilágának visszaállítása érdekében, kezdeményezve egy természetvédelmi övezet létrehozását.

13

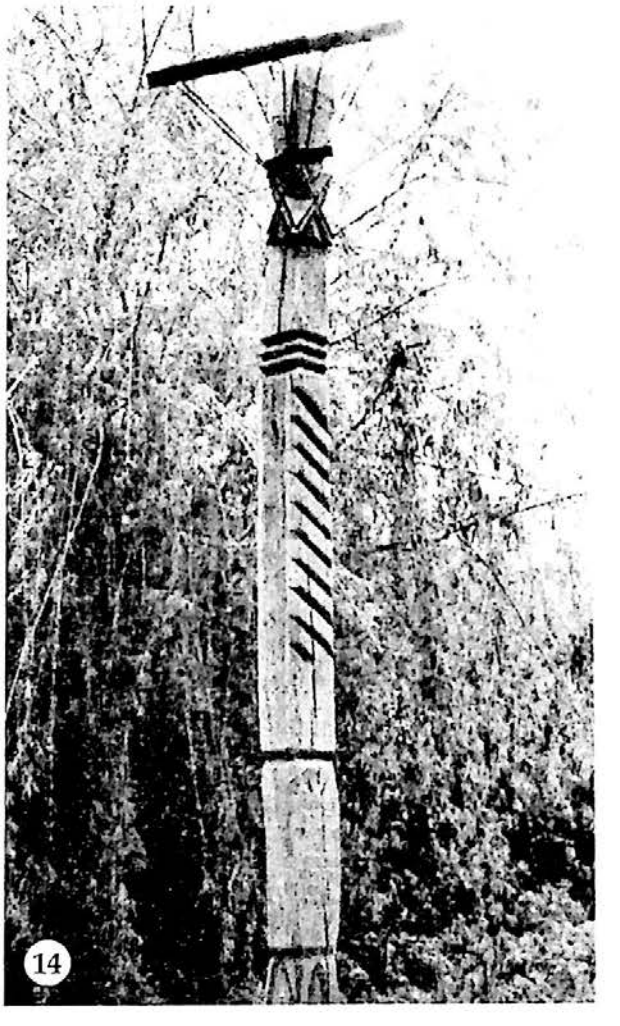
14

13. Dózsa-kút
A falu bejáratánál található.

14. Lármafa
A Dózsa-kút mögött áll.
Felirata:

ELTIPORT
NEMZET
ÚJJÁSZÜLETHET
DE
ÖNGYILKOS
NEMZETRE
NINCS
FÖLTÁMADÁS
KOSSUTH L

[Erdélyi Magyar Adatbank]

SZALÁRD – SĂLARD

1. Emléktábla a granárium falán

A 18. századi magtár a központ felé vezető út baloldalán helyezkedik el.

Felirata:

MATRI NATURAE
SINUM TERRAE FOECUNDATI.
STRIXIT BROMTUARIUM ISTUD
ILLUSTRIS FAMILIA CC:CSAKY
DE KERESZTSZEG
CURANEE. COMITE EMANUELL CSAKY
DOMINIORUM. KERESZTSZEG. ADORJAN. ET. MARGITTA
DIRECTORE.
ANNO. DOMINI. M. DCC. XCV.

2. Világháborús emlékmű

A község főterén található.

Felirata a déli oldalon:

A VILÁGHÁBORÚ HŐSI HALOTTAI
1914–1918

Bartsch Arthur
Bakó Béni
Bélteki József
Bimbó Lajos
Cséki József
Dudik Sándor
Elek Béni
Elek Sándor
Farkas Ferencz
Farkas Géza
Körösi István
Körösi János
Körösi József
Kovács Dániel
K. Kovács József
Kovács Károly
Kócs Ferencz
Kis József
Kis Sándor
Makai Ferencz

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2

Farkas Péter
Halász Károly
Hoffmann József
Incze Sándor
Izsák András
Incze Károly
Marosi Sándor
Molnár József
Nagy Béni
Löwi Ferencz
Papp János

Felirat az északi oldalon:

A VILÁGHÁBORU HŐSI HALOTTAI
1914–1918

Papp József
Papp József
Papp László
Papp Sándor
Pál István
Pild Nándor
Sass János
Saáry János
V. Sipos János
Sipos Sándor
Szabó Béni
Szabó János
V. Szabó János
Szabó János
G. Szabó József
Szabó Károly
Szabó Sándor
P. Szabó Sándor
Szabó Sándor
Szilágyi János
Tamás Béni
Török Béni
Török János
Ungri Zsigmond
Varga Dániel
Varga Géza
Varga István
Tikos Zsigmond

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Felirat a keleti oldalon:
A VILÁGHÁBORÚ HŐSI
HALOTTAI
1940–1945
BOZSÓDI SÁNDOR
BALOGH LAJOS
BÉLTEKI JÓZSEF
BENYÖ MIHÁLY
BULZ GYÖRGY
ELEK LAJOS
FARKAS JÁNOS
HERGYÁN JÁNOS
KÁLLAI GYULA
KOZMA SÁNDOR
KOVÁCS BÉLA
KOVÁCS SÁNDOR
KOVÁCS KÁROLY
KIRÁLY SÁNDOR
KISS JÁNOS
KISS SÁNDOR

Felirat a nyugati oldalon:
A VILÁGHÁBORÚ HŐSI
HALOTTAI
1940–1945
MIERLUC JÓZSEF
PAKSI BÉLA
PÁNDI JÓZSEF
PÉNZES ISTVÁN
PÁNYIK ISTVÁN
SIPOS IMRE
SÁRKÖZI LÁSZLÓ
SZABÓ DÁNIEL
SZABÓ BÉLA
SZABÓ ANDRÁS
SZABAD SÁNDOR
SZABÓ ANDRÁS
SZABÓ MIHÁLY
HEVESI MIKLÓS
FAZEKAS BÉLA

Az emlékművet 1943-ban állították az első világháborúban hősi halált halt, szalárdi születésű 59 honvéd emlékére. Az északi és a déli falsíkon levő márványtáblák méretei 50×90 cm. A 80-as évek vége felé ide egy tömbházat építettek, ezért az emlékművet lebontották. A márványtáblákat a református parókián őrizték. 1995-ben újra felállították az eredeti emlékmű hű mását, a park északi csücskében. A régi márványtáblákat visszahelyezték az északi és déli oldalakra. Ekkor helyeztek két új márványlapot a nyugati és a keleti oldalra, amelyekre a második világháborúban odaveszett 32 hős honvéd nevét vésték fel. Ezek méretei 50×80 cm.

Az emlékmű egy mesterséges dombra került. Az alsó szint 15×15 m alapterületű, 150 cm magas csonka gúla, melyre hét lépcsőfok vezet fel. Itt körbefut egy 1 méter széles járda, amit kerítés övez. A fél méter magas oszlopokat vasrúd köti össze. Ennek az alapterülete 10×10 m.

Innen újabb öt lépcsőn jutunk a második csonka gúla tetejére, melynek alapterülete 5×5 m. Ennek szélein, oldalanként négy, virágtartónak kialakított oszlopot vaslánc köti össze. A tető középpontjában áll a 100×100×170 cm nagyságú emlékmű, oldalain az emléktáblákkal. Az oszlop tetejére egy kőharangot helyeztek, betonból.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

3. Építési emléktábla

A református templom portikuszában található. Szövege:

E szent templom A660:ik Esz-ben
Szeldi Basa rabló futásakor tűz által
fel égettetett, A 719 dikben a Kis Temp-
lomnak fedele és Menyezete Újra meg ké-
szittetett. A734 dikben e Templom nagyobb ré-
szének tetejét is e Szalárdi Rfta. Sz. Eklésia maga
túlajdon költségével meg épitette. Azután A735.be-
úgyan ez az Eklésia maga költségével s Sz. Temp
lomnak menyezetét is el készittetni el kezdette, mellyet
is tökélletességre vitt. A736.ban Ismét Új menyezet
alá vette. Cathedra készült belé A797ben. N. Mo-
hátsi János Úr Curátorságában. Székeit, s Ajtait
meg újjitotta e most fojó A 802ban T:T Illyés Já-
nos Úr Pred: N: Szilágyi János Úr: feö Birós: és N:
Sipos János Úr: Curátorságában. Asztalos Mester Szat-
mári Jósef Úr: és Nagy Sándor Úr: által. Oct 4dik Nap:

Kb. 60×100 cm nagyságú, keretezett fatáblára írták a szöveget.

4. Építési emléktábla

A portikusz szemben lévő falán látható, szövege az előző folytatása:

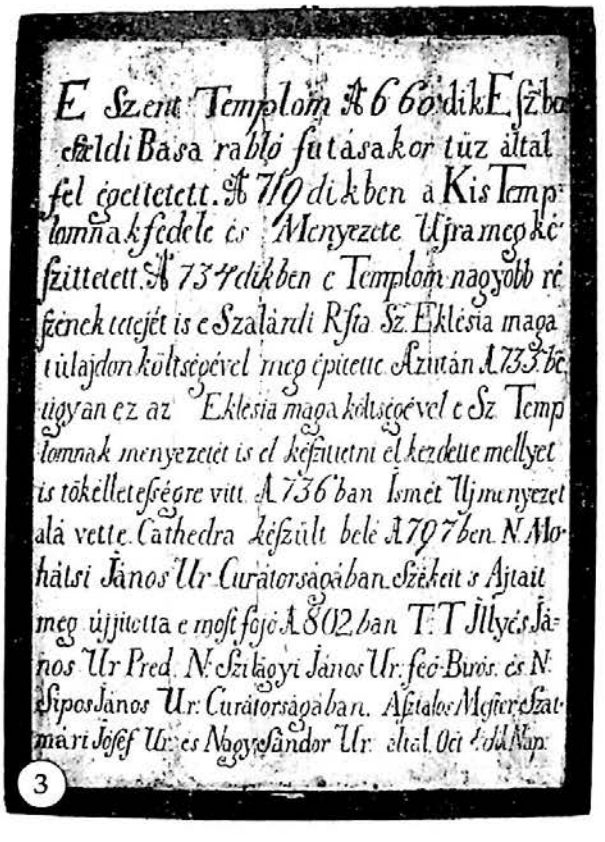

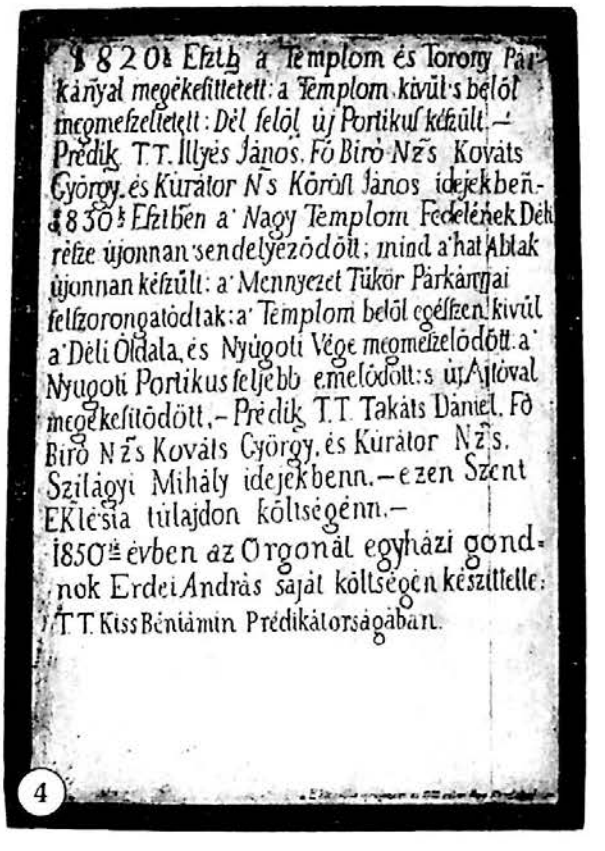

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1820ik Esztb a Templom és Torony Párkánnyal megékesíttetett; a Templom kívül s belöl megmeszeltetett; Dél felöl új Portikusz készült – Prédik. T.T. Illyés János, Fő Bíró N z s Kováts György, és Kúrátor N s Kőrösi János idejekben. – 1830k Esztben a' Nagy Templom Fedelének Déli része újonnan 'sendelyeződött; mind a'hat Ablak újonnan készült; a' Mennyezet Tűkör Párkányjai felszorongatódtak; a' Templom belől egészen, kivűl a' Déli Óldala, és Nyúgoti Vége megmeszelődött; a' Nyugoti Portikus feljebb emelődött; s új Ajtóval Megékesítödött,– Prédik. T.T. Takáts Dániel. Fő Biró N z s Kováts György, és Kurátor N z s. Szilágyi Mihály idejekbenn, – ezen Szent Eklésia tulajdon költségénn. – 1850ik évben az Orgonát egyházi gondnok Erdei András saját költségén készíttette: T.T. Kis Béniámin Prédikátorságában.

A tábla alján: E két táblát újrafestette az 1933 évben Papp József asztalos m. Ugyanolyan keretezett fatábla, mint az előző.

5. Szalárdi János emléktáblája
A református templom külső falán található.

Mérete: 40×60 cm. Anyaga márvány. A református egyházközség csináltatta és avatta fel.

6. 1848–1849-es kopjafa
A református templom kertjében állították fel.
Felirata:

KIK ÉRTED
HALTAK
1848–1849

[Erdélyi Magyar Adatbank]

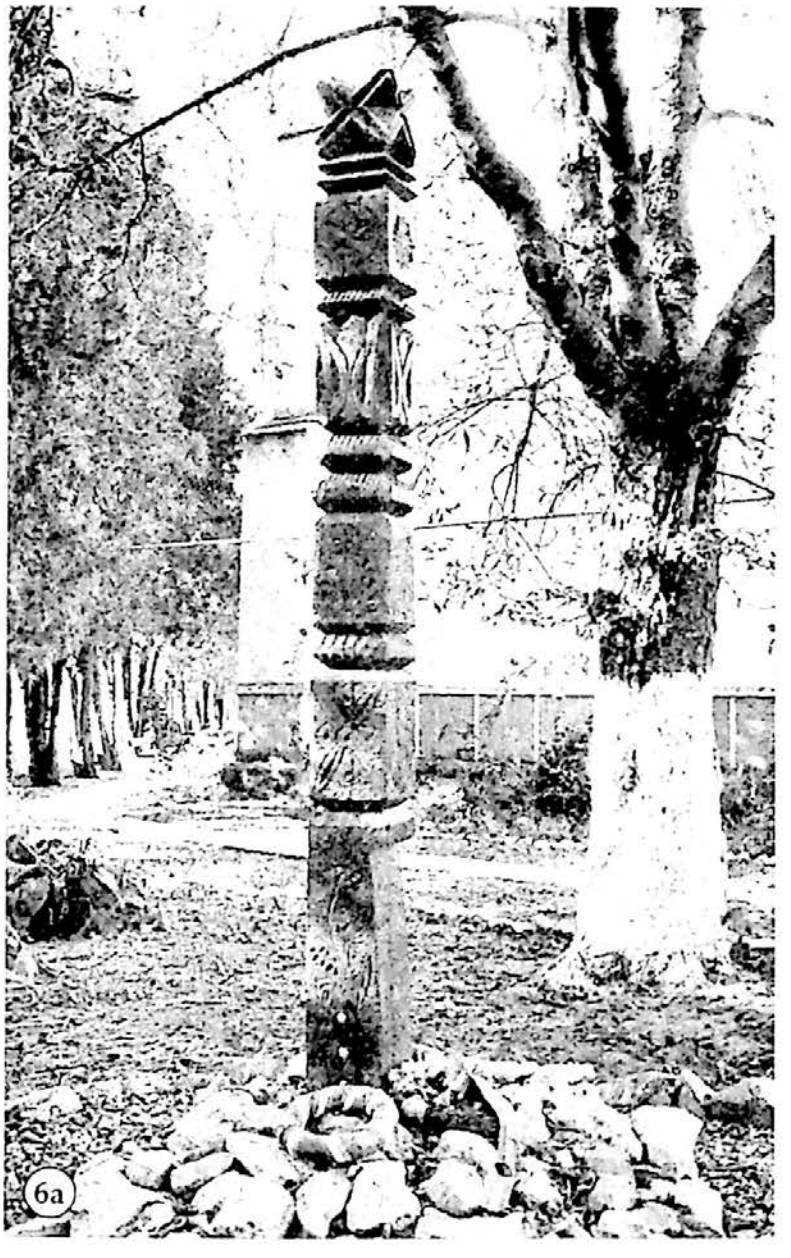
6a

6b

A kb. 3 méter magas kopjafát egy terméskövekből készített halmon helyezték el.

2011. március 20-án avatták fel. Az ünnepi istentiszteleten Csűry István püspök szolgált. Beszédet mondott Borzási Gyula szalárdi, Lévai Attila csicsói lelkipásztor, Földes Csaba a felvidéki Csicsó polgármestere, Lakatos Péter parlamenti képviselő, Nagy Miklós Szalárd polgármestere, a felvidéki Nagy Géza fafaragómester, aki a kopjafát készítette és hozta ajándékba. Közreműködött a csicsói Főnix Kórus.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

SZÉKELYHÍD – SĂCUENI

1

2

1. Zólyomi Tamás síremléke

A református templomban, az északi diadalív-beugrás helyén látható, a falba állítva. Felirata a keretszegélyén található.

Baloldalt:

EPITAPHIVM GENEROSI ET
MAGNIFICI DO[MI]NI D(omini)
THOMAE Z[0]LI0MI ALB[IS]

Jobb oldalt:

ANNO QVINQVAGIN...NATVS IN
CHRISTO OBDORMIT A(nno) 1588 22
MARTII

Anyaga márvány, késő reneszánsz sírkőfaragással, állapota jó. A dombormű Zólyomi Tamást ábrázolja páncélzatban, jobbján kard, bal kezében buzogány.

A hagyomány szerint a nyugati kapu előtt feküdt ez a figurális tumbafedő, amely az 1588-ban elhunyt Zólyomi Tamás sírhelyét fedte.

2. A Zólyomiak címere

Faragott dombormű a református templom főbejárata mellett. Egymás alatt két, egy-egy nyílvesszővel átlőtt nyakú, koronás madár.

3. A tűzoltószövetség emléktáblája

A református templom portikuszában található.

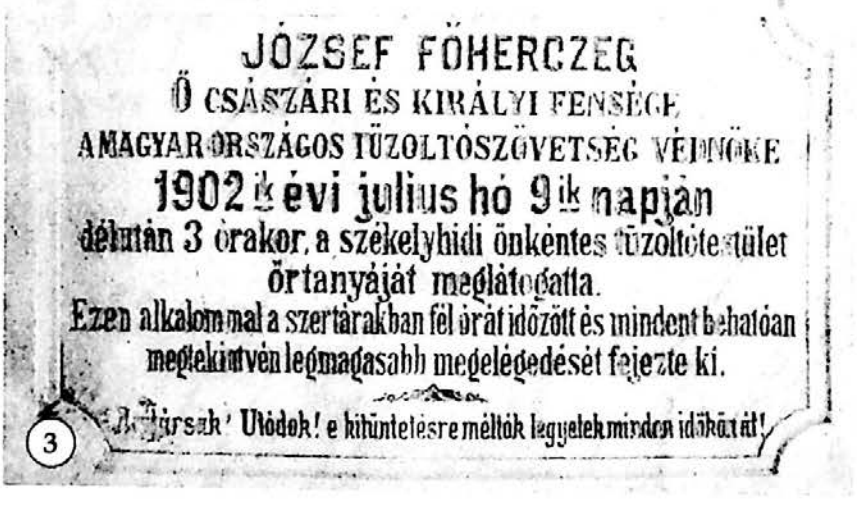

3

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Mérete 100×63 cm, anyaga márvány. A Székelyhídi Önkéntes Tűzoltótestület készíttette és avatta fel 1902-ben, József főherceg látogatásának emlékére. Állapota jó. Eredetileg az I. számú tűzoltó szertár falán volt

1848-as kopjafa

A református templomkertben áll. Felirata:

1848–1849
HŐSEINK
EMLÉKÉRE

A kopjafa 6,5 méter magas, szépen kifaragott, impozáns alkotás. Létrehozásában Erdei Ferenc székelyhídi tanítónak volt nagy szerepe. Készítője Szabó István Károly monospetriből.

2001. szeptember 30-án az Érmelléki Ősz rendezvénysorozat keretében avatták fel. Az ökumenikus istentiszteleten Gavrucza Tibor helyi lelkipásztor hirdetett igét. Beszédet mondott Sóki Béla, helybeli RMDSZ-elnök, Pete István szenátor, Kovács Zoltán parlamenti képviselő. Az avatóünnepségen Dinnyés József történelmi dalokat adott elő, majd a református nőikórus és a székelyhídi férfikórus az alkalomhoz illő énekekkel tisztelgett a 48-as mártírok emlékének.

4. Petőfi Sándor emléktáblája

A kultúrotthon külső falán, a bejárattól balra található.

Felirata:

E HELYEN ÁLLT A
FOGADÓ
AMELYBEN
1848-BAN
MEGSZÁLLT A
FORRADALOM
ÉS SZABADSÁG
LÁNGLELKŰ
KÖLTŐJE
PETŐFI SÁNDOR

ÎN ACEST LOC
A EXISTAT
HANUL ÎN CARE
A POPOSIT
ÎN 1848
STRĂLUCITUL
POET AL
REVOLUȚIEI
ȘI LIBERTĂȚII

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A kétnyelvű szöveg között Petőfi domborműve van.

Mérete 40x60 cm, anyaga bronz, a feliratok dombormű-szerűen kiemelkednek. Egyed Judit szobrászművész terve alapján Margittán öntötték. A bronz a különböző cégek és a lakosság adományaiból jött össze, a munkálatokat a községi tanács fizette.

5

Az emléktáblát 1993. március 15-én avatták fel, Wilhelm Sándor tanár szervezésében. Az ünnepségen részt vettek Tempfli József és Tőkés László püspökök, Szűrös Mátyás volt köztársasági elnök, Rákóczi Lajos képviselő, Varga Gábor, az RMDSZ Bihar Megyei Szervezetének elnöke, Dukrét Géza, a PBMEB elnöke.

Évente január 1-jén és március 15-én koszorúzzák meg.

5. Az érmelléki halász szobra

A város központi parkjában, a tömbházak előterében áll.

Talapzata összecementezett természkövekből áll, tetején tányérszerű betonlemez. Az álló, kisméretű halász egy pákázó szigonyt tart a kezében, mintha halászna vele. Sajnos a szigony már eltűnt. A szobor makettjét Kerekes Géza és Wilhelm Sándor tanárok készítették. Az öntést Zilahon végezték. A költségeket közadakozásból állták. A talapzatot Szentes Gyula építette. Az első Érmelléki Ősz keretében, 1995 októberében avatták fel. Az Érmellék egyik fő mestersége volt a halászat. Ennek állítottak emléket egy szigonyos halász képében, aki lesi a halat.

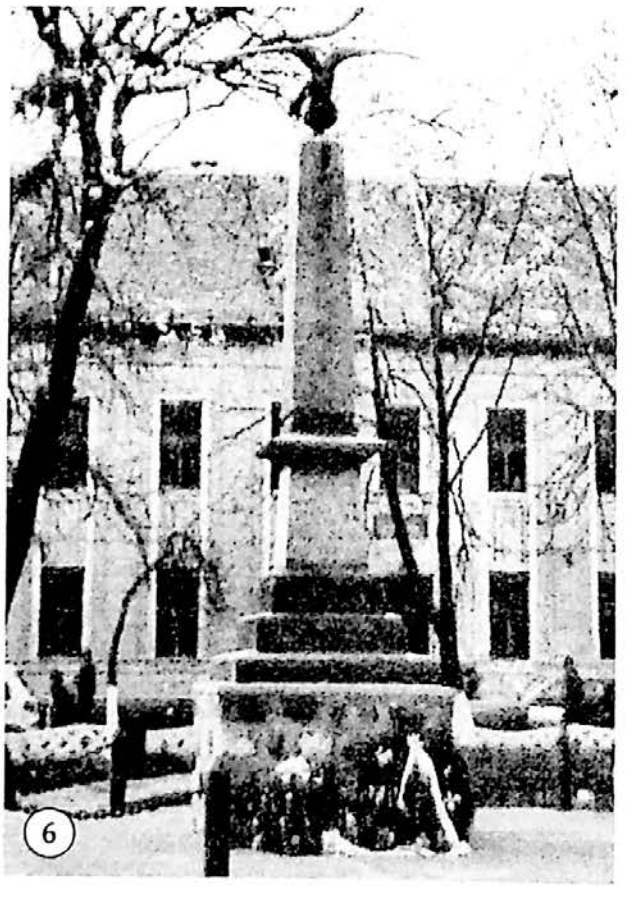

6

6. Turulmadaras millenniumi emlékmű

Székelyhíd főterén, egy háromszög alakú park közepén található a Partium, s Erdély egyetlen megmaradt turulmadaras millenniumi emlékműve.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Gránit obeliszk, mely egy 132 cm széles és 85 cm magas terméskőből rakott alapzaton nyugszik. Az oszlop magassága 330 cm, mely alapjánál 115 cm, csúcsánál 28 cm széles és hat részből áll. A bronzból készült turulmadár szárnyfesztávolsága 130 cm, magassága a gömbbel együtt 60 cm, csőr- és farkvég közötti távolság 55 cm, a szájában tartott kard hossza 58 cm.

Felirata: az obeliszk negyedik tömbjén:

MILLENNIUM
896–1896

Az obeliszk második tömbjén:

HELYREÁLLITVA KERESZTÉNY
EZREDÉVÜNK EMLÉKÉRE 1000–2000

Az emlékművet egy 565 cm átmérőjű betonlap veszi körül, szélein tizenkét darab, hatvan centiméteres vascső, láncokkal összekötve. A betonlapra négy oldalról lépcsők vezetnek fel.

Az eredetileg 1897. április 11-én felavatott gránitoszlopra a turul bronzszobor csak később került fel, valamikor 1912 és 1916 között, így az emlékmű ekkor nyerte el végleges alakját. Felavatásától számított 108 éves történetében nyomon követjük a 20. század minden politikai változását. Megépítése után az emlékmű hat alkalommal ment át különböző változásokon. 1920-ban Trianon után, a második bécsi döntést (1940) követően kétszer, 1944-ben az orosz bejövetel után, majd 1989 decemberében és 2000. október 8-án. A turul emlékmű sorsát 1941-ig csak idős emberek elbeszéléseiből, képeslapokról és fényképekről tudjuk rekonstruálni. 1941. október 25-én a Nagyvárad napilap arról tudósít, hogy „Ma avatják fel Székelyhídon az országzászló emlékművet"... „Az emlékműbe beépítették azt a két évtizedig rejtve őrzött Turul szobrot is, amelyet a trianoni békeszerződés után egy éjszaka vandál kezekkel leromboltak." Az orosz bejövetelt követő adminisztráció hamarosan eltávolította a turulmadarat, a gránitoszlop feliratozását és az országzászlót. Így megcsonkítva még néhány évig állt az emlékmű, majd a gránitoszlopot a község központi parkjába költöztették, ahol vörös csillagot és feliratot helyezve rá, szovjet emlékművé alakították. A turul bronzszobrot 1962-ben néhai Szilágyi Lajos, a lakásgazdálkodási vállalat akkori vezetője, az intézmény padlásának hátsó részén elfalaztatta. 1964-ben az épület átalakítási munkálatai miatt a padlásnak a front felőli részén falazták el.

1999-ben Kéri Gáspár orvos, az emlékmű újraállításának főszervezője, Magyari István mészárosmestertől tudta meg, hogy a gránitoszlop csúcsán valamikor turulmadár volt elhelyezve. Sajnos hiányos, de szerencsére kijavítható állapotban került elő a szobor: hiányzott a gömb, a jobboldali láb és a szablya. A turul szobor hiányzó részeinek megformázását, valamint a gránitoszlop sérüléseinek kijavítását Anghel Julian, nagyváradi szobrászművész végezte el. 2001. október 8-án délután került sor az avatóünnepségre.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

E csodálatosan szép őszi napon szűknek bizonyult Székelyhíd főtere. Közel ezer székelyhídi lakos, meghívott vendég a környező településekről és Magyarországról, felemelő pillanatokat élt át. Jelen voltak egyházaink vezetői: Tempfli József római katolikus megyés püspök, Tőkés László református püspök, közéleti személyiségek: Rákóczi Lajos és Székely Ervin parlamenti képviselők, Jakabffy László, dr. Földes Béla, Szabó Ödön RMDSZ-tisztségviselők, Balogh Ferenc, a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság elnöke, Magyarországról a Határon Túli Magyarok Hivatalát Bálint Pataki József képviselte. Először Gyurcsik Zoltán polgármester üdvözölte a megjelenteket, majd beszédet mondott Tőkés László püspök, Tempfli József püspök, Bálint Pataki József, Rákóczi Lajos, Balogh Ferenc és Sóki Béla, a helyi RMDSZ elnöke. Ezután Dukrét Géza, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság nevében díszoklevelet nyújtott át azoknak, akik tevékenységükkel hozzájárultak az emlékmű újraállításához. Gyurcsik Zoltán polgármester leleplezte az emlékművet, amelyet a község lelkipásztorai, Gavrucza Tibor református, Dan Ciprian Antal ortodox és Kovács János római katolikus lelkészek felszenteltek és megáldottak.

A helybeliek nagy becsben tartják a turulmadaras emlékművet. Minden március 15-én itt fejeződik be 48-as dalokkal a fáklyás felvonulás. Az évente megrendezett Érmelléki Ősz többnapos rendezvényén megkoszorúzzák. 2001-ben a helybeli villanytelep vezetőjének, Balogh Józsefnek köszönhetően öt díszlámpa elhelyezésével megvalósult a műemlék megvilágítása.

Horja Gavril műépítész tervezte a helyreállítási munkálatokat. A terv magába foglalta a turul szobor és gránit obeliszk helyreállításán kívül a kör alakú betonoszlop, a korlát és a környezetnek az emlékműhöz illő átépítését. Sajnos ez utóbbiak anyagiak hiányában eddig még nem valósultak meg.

7. A testvériség emlékműve

A város központi parkjában található.

Felirata három nyelven, románul, magyarul és cigányul van. A magyar változat a következő:

ISTEN EGY VÉRBŐL
TEREMTETTE
AZ EGÉSZ EMBERI
NEMZETSÉGET:
E HÁROM FA AZ
EGYMÁSMELLETT ÉLÉS
A TESTVÉRISÉG ÉS A BÉKE
JELKÉPE.

Szilva Sándor készítette és állította, Gavrucza Tibor református lelkipásztor avatta fel. Mellé három fát, kocsányos tölgyet ültettek.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

8. Petőfi mellszobra

A Petőfi Sándor Középiskola előtt található. Burka István kolozsvári szobrászművész alkotása.

A bronz mellszobrot 2001. március 15-én leplezte le Hegyesi Viktor igazgató, melyen részt vettek Kovács Zoltán és Szilágyi Zsolt képviselők, valamint Révész Máriusz fideszes politikus.

9. Rákóczi Ferenc emléktáblája

A római katolikus templom külső falán, a bejárat közelében látható.

60×40 cm nagyságú márványtábla, Rákóczi mellképével, körülötte babérlevelek. Csorján Dezső alkotása. 2003. augusztus 31-én leplezték le, az Érmelléki Ősz alkalmával.

10. Simonyi óbester emléktáblája

A római katolikus templom kertjében található.

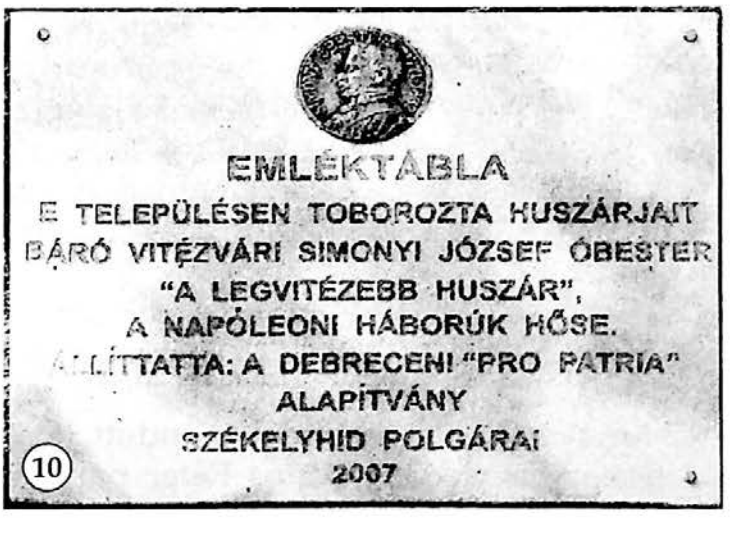

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2007. szeptember 2-án avatták fel az Érmelléki Ősz keretében. Ökumenikus istentisztelet előzte meg. Igét hirdetett Gavrucza Tibor református lelkipásztor. A gyülekezethez szólott Bodor Zoltán helybeli plébános, Csohány János, a Pro Patria Alapítvány alelnöke, Szólláth Tibor Hajdú-Bihar megye közgyűlésének alelnöke. Az ünnepség a templomkertben folytatódott. Adamóczki Béla zeneprofesszor, tárogatóművész játéka után a Székelyhídi Férfikórus ünnepi összeállítása következett. Beszédet mondott Sóki Béla parlamenti képviselő, majd Csűri Dániel furulyaművész játéka és Szabó József szavalata után Emődy Dániel, a Pro Patria Alapítvány elnöke és Gyurcsik Zoltán polgármester leleplezte az emléktáblát. Bodor Zoltán és Kovács János tisztelendők megszentelték az emlékhelyet. Jancsik Zsolt éneke után Emődy Dániel beszéde következett. Az ünnepség koszorúzással és a Himnusz eléneklésével zárult.

11. Ady Endre emléktáblája

A Malom utcán, a Nedeczky-ház falán látható.

Az 50×70 cm nagyságú márványtáblán, a szöveg mellett Ady bronzplakettje van. Csorján Dezső készítette. 2002. szeptember 23-án avatta fel az RMDSZ. Beszédet mondott Sóki Béla parlamenti képviselő.

12. Sós úti emléktábla

A Sós úti pincesor bejáratánál három kapuoszlop áll, a kis és nagykapu jelzésére. Ezekre helyeztek el két gránittáblát.

Az egyiken Székelyhíd címere **(12a)**, alatta

SĂCUENI – SZÉKELYHÍD / 2008.

A másik tábla **(12b)** felirata:

A bor útja
SÓSÚT
Drumul vinului
SĂCUENI – SZÉKELYHÍD 2008

2008. október 2-án avatták fel. Beszédet mondott Béres Csaba polgármester, Kovács Lajos pincegazda, Lakatos Péter parlamenti képviselő –

[Erdélyi Magyar Adatbank]

12a

12b

akitől az ötlet származott, hogy e Sós úti részt rendbetegyék –, Cseke Attila államtitkár. Közreműködtek a református, római katolikus és ortodox lelkipásztorok. Énekelt Csaplár Angéla és a Székelyhídi Férfikórus.

SZENTJOBB – SÂNIOB

BERETTYÓCSOHAJ – CIUHOI KÖZSÉG

1. Szent István selyemre festett jobb keze

A római katolikus templomban látható.

Mária Terézia parancsára, a kézfejet selyemre festették, majd aranyozott díszes keretbe foglalták. A keret felső részén a korona, alatta az ország címere. A festmény alatt a császárnő írásos ajánlata és aláírása.

A festményt a császárnő 1771. október 10-én a pannonhalmi főapátnak, Somogyi Dánielnek adományozta.

A főapát 1777-ben a szentjobbiaknak juttatja megőrzés végett.

1

[Erdélyi Magyar Adatbank]

2. Adományozó emléktábla
A római katolikus templomban található.

Szövege:

A torony órát adományozta
KESTRANEK VILMOS
a prágai vasmű részvénytársaság
vezérigazgatója,
MGS. FRAKNÓI VILMOS apátnál
1908-ban tett látogatása
emlékeül.

Mérete: 80×40 cm, anyaga gránit.

3. Pap József apátkanonok emléktáblája
A római katolikus templomban található.

Mérete: 80×40 cm, anyaga fehér márvány.

4. Szent István szobra
A római katolikus templom oldalánál, a sekrestye bejárata előtt található.
Felirata:

SZENT ISTVÁN KIRÁLY
KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK
1000 - 2000 -

A talapzat oldalán, a felső lépcsőn:

TÖRÖK
RICHÁRD
SZOBRÁSZMŰV.
ALKOTÁSA
1954-1993

Az alsó lépcsőn:

KIVITELEZTE
NAGY BENEDEK / ÉS / NAGY KÁROLY

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Talapzata kétlépcsős műkő. A bronz mellszobor egy kb. 1 m magas márvány oszlopon nyugszik.

2000. szeptember 10-én avatták fel, a Kisboldogasszony-napi búcsú alkalmával. A szentmisét Bosák Nándor, a Debrecen-nyíregyházi egyházmegye püspöke celebrálta. Tempfli József megyés püspök üdvözölte dr. Rockenbauer Zoltán magyar kulturális minisztert, és Lezsák Sándor politikust, akik beszédet is tartottak. Csűry István generális direktor átadta Tőkés László püspök üzenetét, majd Patrubány Miklós, a Magyarok Világszövetségének elnöke szólt az egybegyűltekhez. A mellszobrot dr. Szabó Géza, a Szent Jobb őre áldotta meg.

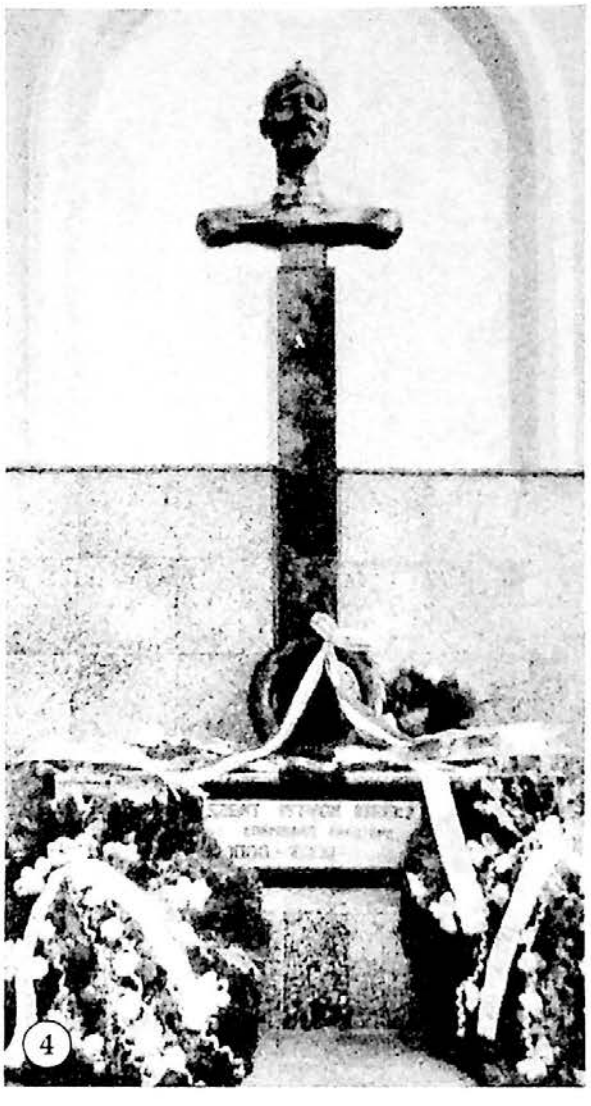
4

5. Mercurius apát szobra

A falu központi parkjában áll.

A vörös műkőből készült talapzatba beépített gránittáblákon elöl magyar, hátul román nyelvű szöveg olvasható. A magyar nyelvű változat szövege:

ITT ŐRIZTE SZENT ISTVÁN KIRÁLY JOBBJÁT
MERCURIUS APÁT 1083-TÓL
Ó, DICSŐSÉGES SZENT JOBBKÉZ,
MELYET MAGYAR ÓHAJTVA NÉZ;
DRÁGA KINCSE NÉPÜNKNEK,
NAGY ÖRÖME SZÍVÜNKNEK.
A. D. 2006

A két méter magas bronzszobrot Sántha Csaba szovátai szobrászművész készítette. Mercurius bal kezében egy díszpárnán a Szent Jobbot fogja, jobb kezét pedig felette tartja védő szándékkal. A talapzat körül körsétányt alakítottak ki.

2006. augusztus 19-én leplezték le. Az ünnepségre dr. Erdő Péter bíboros, prímás-érsek a község határától lovas kocsin érkezett a templom elé, Tempfli József megyés püspök és Zatykó István polgármester társaságában. A zsúfolásig megtelt istenházában a püspök köszöntötte az egyházi és a világi vendégeket, külön a bíborost. A szentmisét dr. Erdő Péter bíboros celebrálta.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

5

A szentmise végén egy Szent István-ereklyét adott át Tempfli József püspöknek. A szentmise után megkoszorúzták a templom külső falánál álló Szent István szobrot, majd a központi parkba vonultak, ahol dr. Erdő Péter bíboros és Tempfli József püspök leleplezte Mercurius szobrát. A bíboros megszentelte, a püspök áldást kért a szoborra. Ezután Fodor József vikárius ismertette a Szentjobbon őrzött ereklye és a hajdani monostor történetét. Szabó Ödön, az RMDSZ Bihar Megyei Szervezetének ügyvezető elnöke, Kiss Sándornak, a Bihari Megyei Tanács elnökének üzenetét olvasta fel. Ezt követően koszorúztak a helyi, megyei és országos tisztségviselők, az egyházi méltóságok és civil szervezetek képviselői. Zatykó István polgármester köszönetet mondott mindenkinek, aki segített a szoborállításban. Az ünnepséget Tempfli József püspöknek a szentjobbiakhoz szóló beszéde zárta, amelyben kifejtette, hogy irántuk való minden szeretete e szoborban testesült és maradjanak hűek a Szent Jobb szelleméhez.

6. Simonyi óbester emléktáblája

A központi parkban, terméskövekből összecementezett alapra helyezték. A tábla felső részén Simonyi óbester bronzplakettje látható.

2010. május 9-én avatták fel. Zatykó István polgármester köszöntötte a megjelenteket. Emődy Dániel, a debreceni Pro Patria Alapítvány elnöke és

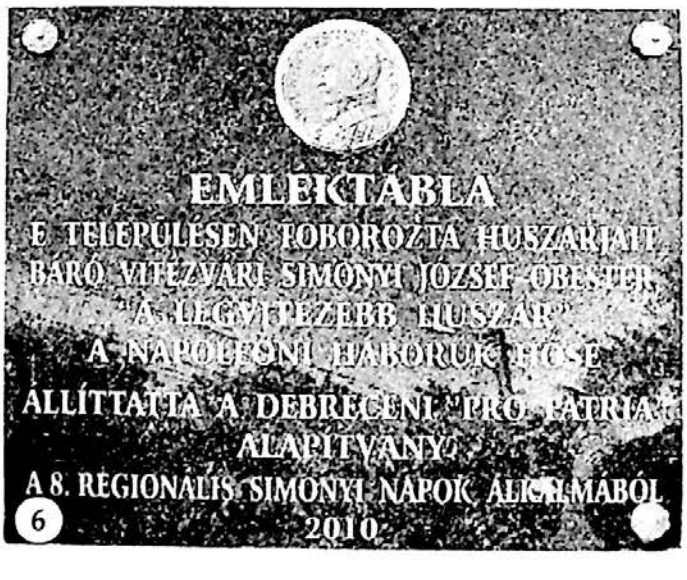

6

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Kiss István, a hagyományőrző huszárcsapat vezetője leplezte le az emléktáblát. Rákosi Jenő református lelkipásztor méltatta Simonyi életét, s adta áldását az emléktáblára. Ezután Tempfli József kiérdemesült püspök, szentjobbi apát szólt az egybegyűltekhez, majd megszentelte a táblát. Ünnepi beszédet mondott Emődy Dániel. Beszélt még Szólláth Tibor, a Hajdú-Bihar Megyei Közgyűlés alelnöke, országgyűlési képviselő. Miközben a szentjobbi és a bihardiószegi huszárok sorfalat álltak, a jelenlévők elénekelték a Himnuszt.

7. Építési emléktábla

A református templomban van.

A karzat deszkája sötétbarnára van festve, ennek közepén van egy ovális, fehérre festett rész, amelyre a szöveget írták. Magassága 63 cm, szélessége 55 cm.

8. Szentjóbi Szabó László emléktáblája

A református templom bejárata mellett található. Felirata:

IN MEMORIAM
Ottomány Kufstein
1767. június 27. 1793. október 6.
SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ
Költő
A magyar jakobinus mozgalom
egyik jeles
képviselője halálának 200.
évfordulójára az emléktáblát emeltette Szentjobb
reformátussága, ahonnan
a családnév ered, valamint
Szentjóbi Szabó Andor
és családja 1995 október 6

55×42 cm nagyságú gránittábla.

9. Bocskai István szobra

A református templom kertjében található.

A bronz mellszobor, mintegy másfél méter magas, lépcsőzetes, műkőből készült talapzaton helyezkedik el.

Felirata:

BOCSKAI ISTVÁN
1557–1606

[Erdélyi Magyar Adatbank]

9

A bronz mellszobor mérete 65×65×35 cm. A felirat a talapzat oldalára erősített 50×30 cm nagyságú márványtáblán található. Dr. Berek Lajos szobrászművész alkotása.

2005. október 30-án leplezték le a reformáció emléknapja alkalmából. Forró László egyházkerületi tanácsos hirdetett igét, hangsúlyozva a reformáció és Bocskai szerepét a magyarság történelmében. Az ünnepség a templomkertben folytatódott. A mellszobor mellett a helyi Hagyományőrző Huszár Egyesület tagjai álltak díszőrséget.

A szobrot Rákosi Jenő helybeli lelkipásztor és László Attila gondnok leplezte le. Beszédet mondott Cs. Nagy Zoltán, a Bocskai Hagyományőrző Egyesület elnöke, dr. Berek Lajos ezredes, a szobor alkotója, valamint Gellért Gyula érmelléki református esperes.

Ezután a lelkészek megáldották a szobrot. Jelen volt még Bogdán István, helybeli katolikus plébános, Dukrét Géza, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság elnöke. Az ünnepség koszorúzással és a Himnusz eléneklésével zárult.

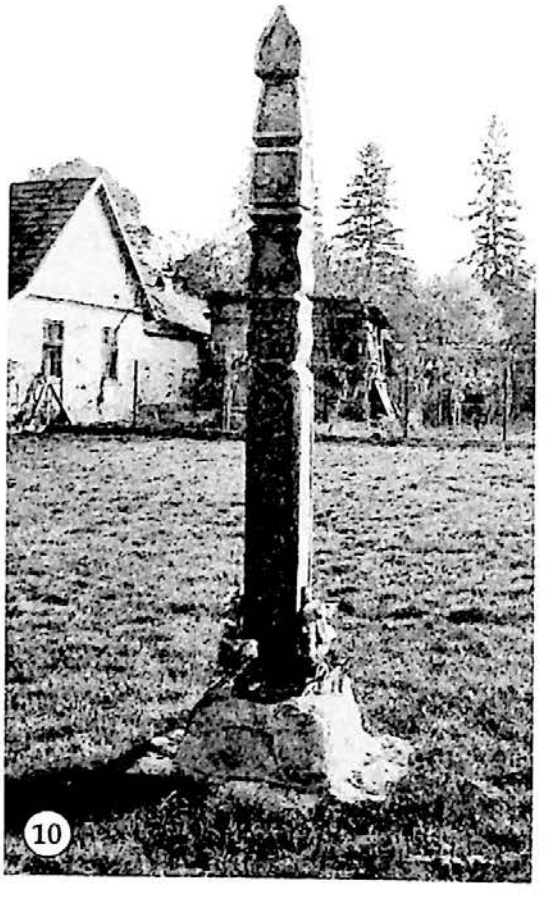
10

10. 1848–1849-es kopjafa

A református templom kertjében állították fel. A több mint 2 méter magas kopjafát a szalárdi Sipos Béla készítette, akácfából. Felirata:

1848/1849.

A kopjafa motívumai: hármashalom, életfa, címer, pajzs, tulipán csillag, nap. Két oldalán latinul és magyarul olvasható, hogy

Istennel a hazáért.

2011. március 19-én leplezték le. Az ünnepi istentiszteleten dr. Lévai Attila, a felvidéki Csicsó lelkipásztora hirdette

[Erdélyi Magyar Adatbank]

az igét. Rákosi Jenő esperes, helyi lelkipásztor köszöntötte a Csallóközben található Csicsó községbeli vendégeket. A vendégek Főnix nevű ifjúsági kórusa következett. Beszédet mondott Lakatos Péter parlamenti képviselő, Szabó Ödön az RMDSZ megyei ügyvezető elnöke.

Ezután kivonultak a templom kertjébe, ahol dr. Lévai Attila és Sipos Béla leleplezték a kopjafát. Beszédet mondott a kopjafa előtt Zatykó István polgármester, Sipos Béla, a kopjafa adományozója. A kopjafa mellett a helyi huszárok álltak díszőrséget. Ezt a csicsói Porta Színpad előadása követte a sportteremben.

11. Építési emléktábla

A református templom bejárata mellett látható.
55×47 cm nagyságú gránittábla.

2011. szeptember 25-én leplezték le, a templom építésének 200. évfordulója alkalmából. Az ünnepi istentiszteleten Rákosi Jenő érmelléki esperes, helyi lelkipásztor hirdette az igét. Meghívott vendégek voltak Hollandiából az emsti, Magyarországról a szentpéterszegi testvérgyülekezetek képviselői.

Üdvözleteik után Szabó Ödön, a Bihar Megyei RMDSZ ügyvezető elnöke tartott beszédet. A hollandiai testvérgyülekezet erre az alkalomra egy orgonát ajándékozott a szentjobbi gyülekezetnek, melyet Thurzó Zoltán zongoraművész mutatott be. Ezután leleplezték az emléktáblát.

12. Német deportáltak emlékműve

A Sváb utca végén lévő kis parkban állították fel.

A közel négy méter magas kereszt széles talapzatának oldalain vannak a feliratok.

A kereszten Jézus keresztre feszített teste látható. Az emlékművet kis kerítés veszi körül.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

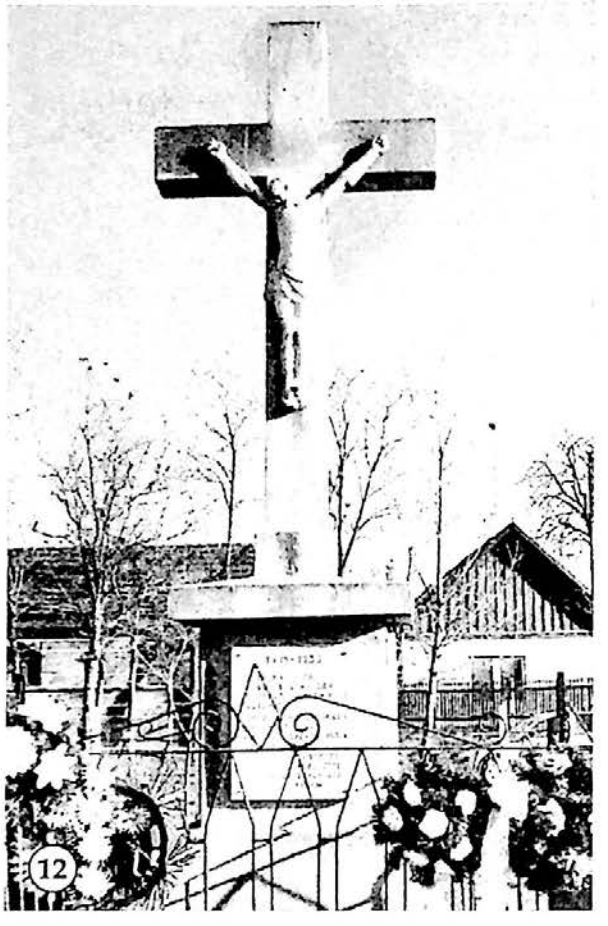

A szemben lévő márványtáblán:

1945–1950
ANDENKEN AN DIE
VERSCULEPPUNG DER
DEUTSHSTAMMINGENNACH
RUSSLAND
OROSZ MUNKATÁBOROKBA
ELHURCOLT NÉMET
NEMZETISÉGŰ SZENTJOBBIAK
EMLÉKÉRE
GEFTISTET
EMELTETTE
NÉMET DEMOKRATA
FÓRUM

A jobboldali márványtáblán:

BRAUN BALÁZS
BRAUN ILONA
BRAUN ISTVÁN
HEIT MÁRIA
HERMANN JÁNOS
HERPERGER ISTVÁN
HERPERGER JÓZSEF
HERPERGER LÁSZLÓ
HERPERGER SÁNDOR
HIRSCH ISTVÁN
HIRSCH JÓZSEF
HIRSCH SÁNDOR
KONRÁD JÁNOS
MENDLI JÓZSEF
RAUCH GYÖRGY
RAUCH ISTVÁN
RAUCH ISTVÁN

A baloldali márványtáblán:

RAUCH JÁNOS
RAUCH JÁNOS if.
RAUCH JÁNOS id.
RAUCH JÓZSEF
RAUCH MÁRTON
RAUCH MIHÁLY
ROTTER ISTVÁN
ROTTER JÓZSEF
ROTTER JÁNOS
ROTTER MIHÁLY
SOMMER IGNÁC
TORNER ANNA
TORNER ERZSÉBET
TORNER ISTVÁN
TORNER JÓZSEF
TORNER JÁNOS
VARGA KÁROLY

[Erdélyi Magyar Adatbank]

13. Petőfi Sándor szobra

Az általános iskola előtti kertben található.

A bronz mellszobor egy másfél méter magas, lépcsőzetes, terméskőből összecementezett talapzaton áll. Tőzsér Erzsébet szobrászművész alkotása. A szobrászművész eredetileg Révnek adományozta alkotását, de a révi helyi tanács elutasította, így a Pro Rév Egyesület közvetítésével Szentjobb kapta meg.

2005. augusztus 21-én avatták fel. A templomi szentmise után a híveket elkísérte az iskoláig a derecskei fúvószenekar. Zatykó István polgármester először a 91 éves, révi születésű, jelenleg a magyarországi Zalakaroson élő Tőzsér Erzsébetet kérte fel szólásra. Beszédet tartott Hasas János megyei tanácsos, Gellért Gyula érmelléki református esperes, Tempfli József megyés püspök, Sóki Béla parlamenti képviselő és Szabó Sándor, a Bihari Iskolaszövetség elnöke. A szobrot Zatykó István polgármester és Tőzsér Erzsébet leplezték le, amelyet megáldott Tempfli József püspök, Gellért Gyula esperes és Rákosi Jenő református lelkipásztor. Az ünnepség szavalatokkal és koszorúzással zárult.

14. A Szent Jobb emléktáblája

A szentjobbi temető római katolikus temetőkápolnájának külső falán található. Szövege:

E HELYEN ŐRIZTE
MERCURIUS APÁT 1061-TŐL A
S Z E N T J O B B OT
CSALÁDI MONOSTORÁBAN, AMELYET 1084-BEN SZENT LÁSZLÓ
KIRÁLY MEGERŐSÍTTETTE, MAJD
1100 KÖRÜL ÁLMOS HERCEG
KŐBŐL ÁTÉPITTETTE, AHOL
ÉVSZÁZADOKON ÁT ŐRIZTÉK
SZENT ISTVÁN KIRÁLYUNK
JOBBJÁT
ENNEK EMLÉKÉT ŐRZI MÁIG
SZENTJOBB KÖZSÉG
E TÁBLÁT KEGYELETTEL ÁLLÍTTATTA 1993-

[Erdélyi Magyar Adatbank]

BAN: TEMPFLI JÓZSEF PÜSPÖK ÉS
SZENTJOBBI APÁT
AZ ERDÉLYI KÁRPÁT EGYESÜLET ÉS
AZ EMLÉKHELY BIZOTTSÁG

40×60 cm nagyságú fémtábla, a szöveg bronzbetűkből készült.

Hajdan a temetőkápolna közelében állott az a monostor, amelyben több mint négy évszázadon át őrizték a Szent Jobbot, Szent István királyunk jobb kezét.

Az avatóünnepséget 1993. szeptember 5-én, Kisboldogasszony napja tiszteletére tartották, így több mint százan vettek részt. Avatóbeszédet Dukrét Géza, a PBMEB elnöke tartott. A táblát Tempfli József püspök szentelte meg, majd az EKE nevében Gyarmati Gábor és Egri Ferenc helyezte el alatta a kegyelet koszorúját. Az ünnepségen részt vett főtiszteletendő Kozma Imre, a Magyarországi Máltai Szeretetszolgálat vezetője.

SZOMBATSÁG – SÂMBĂTA

1. Vertán Zoltán és családjának síremléke

Az ortodox templom kertjében állnak. Valamikor ez a család volt itt a földbirtokos. Valószínűleg sok jót tett a falu megsegítésére, hogy a síremlékeket a templom kertjében helyezték el.

Fekete gránit obeliszk. Közel hozzá találhatók a családi sírkövek.

A Vertán-kúriában jelenleg orvosi rendelő és lakás működik.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

TAMÁSHIDA – TĂMAȘDA

KEMÉNYFOK – AVRAM IANCU KÖZSÉG

1. Kopjafa

A református templom kertjében található.

2001. szeptember 22-én, az Erdőháti Napok alkalmával állíttatta a Királyhágómelléki Református Egyházkerület.

Az ünnepi istentiszteletet Tőkés László püspök tartotta. Lugosi Mihály előadó-tanácsos ismertette a több mint 800 éves település történetét. Köszöntőt mondott Zdwislaw Tranda lengyel püspök.

Előadást tartott Király Károly közgazdász-politikus, Beke György író. Mikló Ferenc nagyszalontai lelkipásztor áldozatos munkásságáért Árpád-díjat kapott, majd Kovács Zoltán egyházkerületi főgondnok ünnepi beszéde után leleplezték a kopjafát.

1

[Erdélyi Magyar Adatbank]

TENKE – TINCA

1

1. Református lelkipásztorok emléktáblája

A református templomban található. Egy fatáblába van vésve, aranyozott betűkkel. Az 1960 utáni lelkipásztorok neve már nincs felírva a táblára.

2. A Kossuth-szobor

1899 tavaszán alakult meg a szoborbizottság, élén Bernáth Lajos református lelkésszel. Budapesti szobrászokkal kezdtek tárgyalni, végül Gerenday Antal és fia, Béla ajánlatát fogadták el. Az akkor hozott határozat kimondja, hogy „Kossuth idősebb alakú változatát választják, tiroli fényesített márvány alapon. 650 Frt.-ért véglegesen megrendelendő, úgy hogy az szeptember hóban készen legyen..." A kezdeményezés hatalmas visszhangra talált a lakosság körében. A mintegy 450 magyar családból több mint 350 adakozott, a legszegényebbek pedig munkára vállalkoztak.

A mellszobor bronzból készült, magassága 72 cm volt. Egy 225 cm magas, 54 cm széles, 39 cm vastag, felfelé keskenyedő talapzatra helyezték. 1899. november 5-én avatták fel, amely Erdélyben a harmadik volt, a bihardiószegi (1896) és a marosvásárhelyi (1899. március 25.) után. A rendezvényre hivatalos volt Kossuth Lajos fia, Kossuth Ferenc is, a Függetlenségi Párt elnöke, Ötvös Béla főjegyző, Kékus István főszolgabíró, Toperczer Sándor járásbíró, Papp Elek, Rigó Ferenc, Lészkay Gyula és Szabó József országos képviselő. Délután az ünneplők a Korona vendéglőben gyűltek össze. Az udvaron felállított hatalmas sátorban

[Erdélyi Magyar Adatbank]

500 személynek terítettek... 1919 tavaszán, rögtön a román hadsereg bevonulása után, egy sötét éjjel a szobor eltűnt a talapzatról. Alig néhányan tudták, hogy a közelben lakó presbiter kútjába eresztették le. Trianon után aztán elásták egy Jenei nevű család udvarában. 1989 után többször próbálták kiásni, de nem találták.

2

2008. június 15-én felavatták az új mellszobrot, az eredeti talapzaton. Kondás Erdei Mária, a nyíradonyi Móricz Zsigmond Művelődési Ház igazgatónője, bevonva a Nyíradonyért Alapítványt és Tasó László polgármestert, közösen pályázva megnyerte azt az összeget, amelyből E. Lakatos Aranka szobrászművész elkészítette a bronz-mellszobrot. Az ünnepi istentiszteletet Berke Sándor helyi lelkipásztor tartotta, aki ezután köszöntötte a megjelenteket, mindenekelőtt a nyíradonyiak népes küldöttségét. A szobornál a lelkipásztor elmondta a szobor kálváriáját. Az új művet Miklós János belényesi képzőművész ismertette. Beszédet mondott Kondásné Erdei Mária, Tasó László polgármester, Lakatos Péter parlamenti képviselő, Szabó Ödön, a megyei RMDSZ ügyvezető elnöke. Jelen volt még a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság részéről Dukrét Géza és Kupán Árpád, valamint Teodor Costea, az aznap megválasztott polgármester. A szobrot Berke Sándor és Tasó László polgármester leplezte le. Ezt követően Balla Tibor kunszentmártoni népzenész tekerőlanton és citerán játszott Kossuth-nótákat. A jelenlévők közösen elénekelték a Kossuth Lajos azt üzente című nótát. Az avatás koszorúzással végződött.

3. Feszület

A római katolikus templommal szemben áll. Felirata:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
S DRÁGA FELESÉGE
EMLÉKÉRE EMELTE
P. K.
1927

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A közel három méter magas keresztet betonból öntötték, rajta bronzból, Krisztus megfeszített teste.

4. Tanítók emlékműve

A református temetőben található.

Felirata:

A TENKEI REFORMÁTUS EGYHÁZI
ELEMI ISKOLA VOLT TANÍTÓINAK
EMLÉKÉRE

AMBRUS MIHÁLY	1788	
FORRÁS LAJOS	1870	1890
SZABÓ LAJOS	1878	1894
NAGY DÁNIEL	1879	1904
VÁRADI DEZSŐ	1890	1892
NAGY JÓZSEF	1890	1891
SOMOGYI JÓZSEF	1893	1896
SZABÓ BÉLA	1894	1896
SÁGHI PÉTER	1896	1920
CZIRBUS JÁNOS	1898	1899
PÁL JENŐ	1907	
TÓTH ZSIGMOND	1906	1907
OLÁH FERENC	1909	1920

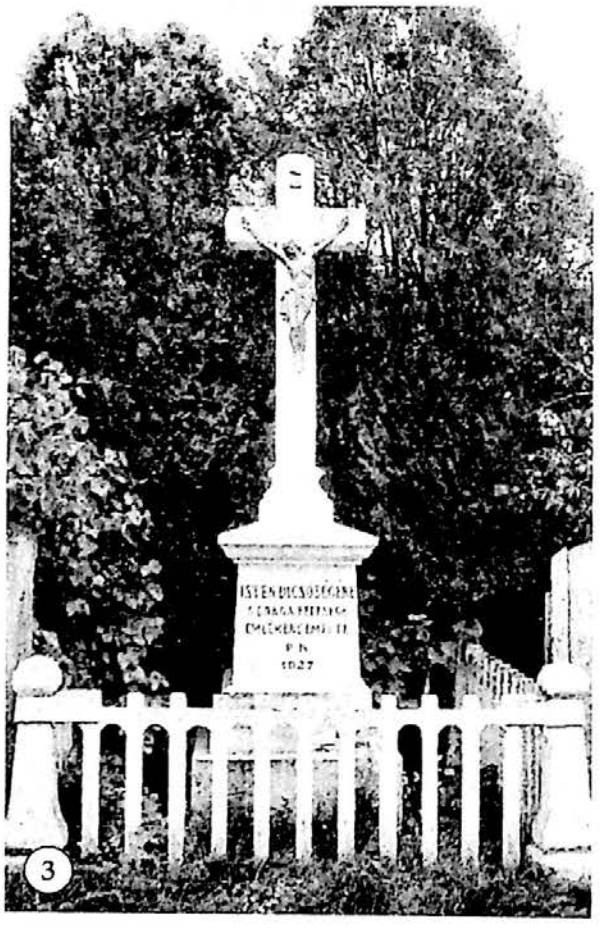

3

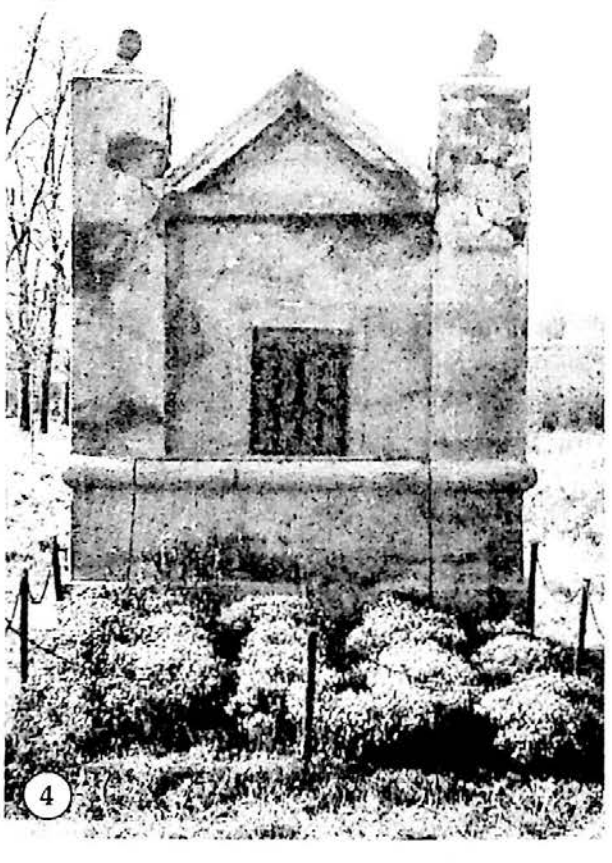

4

[Erdélyi Magyar Adatbank]

SZŰTS ANDRÁS	1909	1919
BUDAY BERTA	1912	1919
BÁTHORI JÚLIA	1919	1940
KASSAI MAGDA	1920	1924
NÉMETH SÁNDOR	1920	1924
TÉBY BÉLA	1924	1948
VASS LAJOS	1925	1948

EMELTETTE AZ EGYHÁZ 1991-ben

5. Háborús hősök síremléke

A római katolikus temetőben avatták fel a világháborúban elhunyt hősök tiszteletére.

Fából készült kereszt, mérete 2 m és 1 m keresztben.

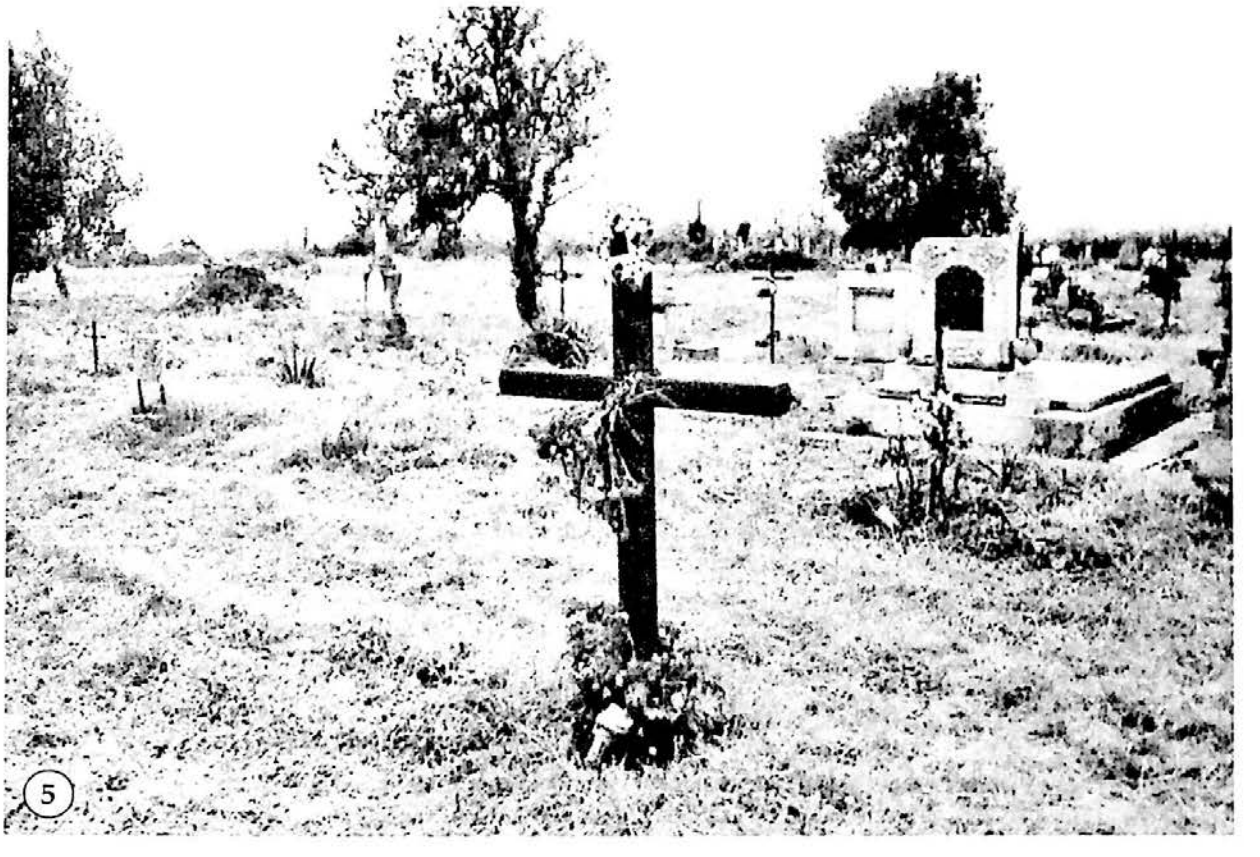

5

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ÚJPALOTA - PALOTA

SZENTANDRÁS - SÂNTANDREI KÖZSÉG

1. Gróf Frimont síremléke

A római katolikus templom kriptájában van. 1862-ben Bécsben készült el az altemplom oltára, melynek felső része fehér carrarai, alsó része salzburgi vörös márvány.

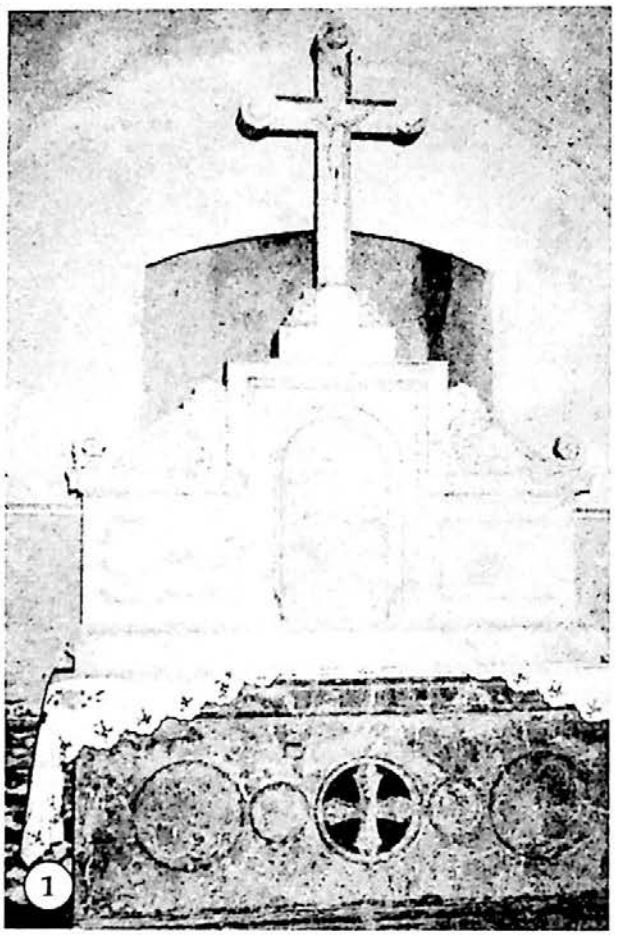
1

Gróf Frimont János Mária, az „elfelejtett bihari gróf", ahogy a neves váradi író, Tabéry Géza emlékezik meg róla az 1940-es években, az Új idők hasábjain. 1759. január 3-án született a német lotharingiai Finsterlingben, tekintélyes nemes családban. Katonai hivatásra nevelték. Az osztrák hadseregben a tábornoki rangig vitte. Harcolt Napóleon ellen, majd 1801-ben Debrecenbe kerül, mint brigadéros. Megfordult Kőszegen, Sopronban, Pécsett. 1806-ban a császár kinevezte a 9. huszárezred tulajdonosává, majd bárói rangra emelte. 1819-ben kinevezik a velencei tartomány főparancsnokává. Miután a szicíliai forradalmat leveri, Szicília királya 1821-ben az antrodoccoi hercegi címet adományozza neki és 220 000 aranydukáttal ajándékozta meg. A lombardiai és a velencei tartomány egyesítése után székhelyét Veronába helyezte át. Szolgálatai jutalmául a császár palotai gróffá nevezte ki és Palotával együtt még öt másik bihari községet adományozott neki. A gróf a szicíliai királytól kapott aranydukátokból monumentális templomot építtetett Palotán.

Halála után - 1831. december 26. - e templom kriptájába helyezték örök nyugalomra, 1832-ben. Nagylelkűen támogatta a magyar színjátszást a német ellenében. Az elzászi franciából magyarrá honosult hadvezér életrajzírója, Schönhals ezredes szerint „annyira lobogott benne a magyar nemzet szeretete, hogy Magyarországot vallotta hazájának. Oly tökéletesen sajátította el a magyar nyelvet, hogy sem kiejtésében, sem szófordulataiban senki sem sejthette benne az idegent." Nagyváradon épített magának palotát. Elrendelte, hogy a svábajkú Palotán az általa építtetett templomban havonta kétszer magyarul mutassák be a szentmisét. A több tucat kitüntetése és

[Erdélyi Magyar Adatbank]

rendjele közül a palotai grófi címére volt a legbüszkébb. (Részletek dr. Bruncsák István: Újpalota, gróf Frimont János Mária öröksége című kötetéből.)

2. Deportáltak emléktáblája

A római katolikus templom falán, a bejárat mellett található.

Felirata: német nyelven, az 1945–1950 között Oroszországba elhurcolt német nevű lakosok tiszteletére állították 1992. január 12-én.

3. Világháborús emlékmű

A római katolikus templom előtt áll.

Felirata elöl:

1914–1918 A VILÁGHÁBORÚBAN
ELESETT HŐSÖK EMLÉKÉRE

STEIN MIHÁLY	HORNUNG JÓZSEF
HEKLER JÓZSEF	HOLCZMANN JÁNOS
REISZ JÁNOS	POLLMANN JAKAB
DÖRNER PÉTER	KÖTTING JÓZSEF
IFJ.KÖTTING JÓZSEF	VINGENDORF JÁNOS
SCHIESZER JÓZSEF	SCHIESZER JAKAB
FERNBACH JÓZSEF	GORON FERENC
SCHMIDT PÉTER	KÖRÖSI JÓZSEF
DÖRNER ANTAL	OSVALD FERENC
DÖRNER JÁNOS	IFJ.DÖRNER JÁNOS

EMLÉKÜK MEGÖRZÉSÉRE
ÁLLITTATTA UJPALOTA KÖZSÉGE

Felirata hátul:

A II-IK VILÁGHÁBORÚBAN MEG AZ AZT KÖVE
TŐ DEPORTÁLÁSBAN MEGHALTAK NÉVSORA

ÁRGYELÁN GYÖRGY	OROSZ JÁNOS
KÖRÖZSI FERENC	SCHMIDT JÁNOS
NILGESZ ANTAL	STEIN JAKAB
SZÉPKÚTI JAKAB	
FERNBACH PÉTER	PARIZSEK MIHÁLY
Ifj. FERNBACH PÉTER	POLLMANN ANTAL
GERLACH JÓZSEF	POLLMANN MIKLÓS

[Erdélyi Magyar Adatbank]

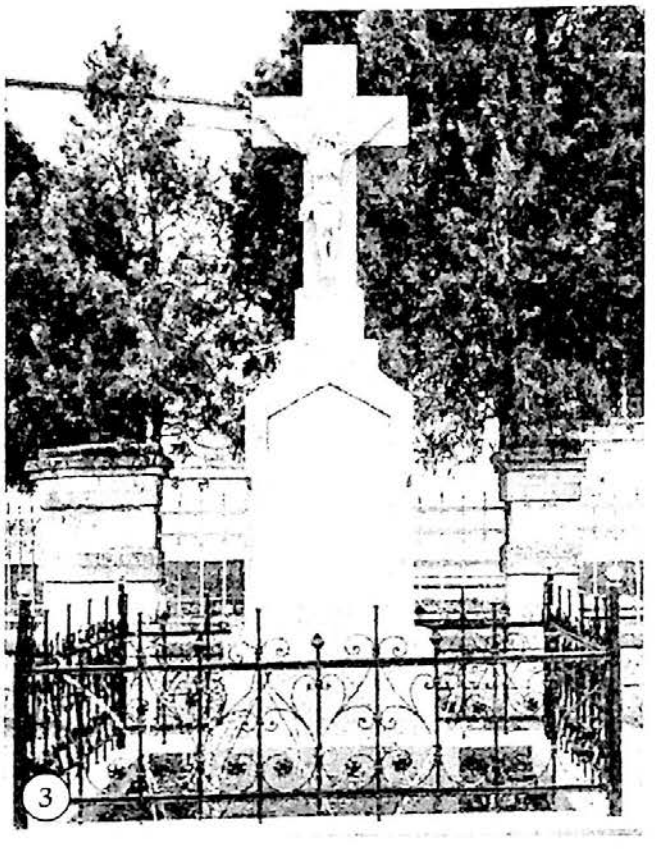
3

4

HORNUNG FERENC
KINDLE FERENC
KÖTTIG JAKAB
NILGESZ ANTAL
Ifj.OSZVALD ANTAL
OSZVALD ANTAL
OSZVALD JAKAB
PARIZSEK JÓZSEF
ifj. POLLMANN MIKLÓS
SCHMIDT ANTAL
SCHMIDT JAKAB
SCHMIDT JÓZSEF
SCHMIDT MIHÁLY
SCHMIDT PÉTER
SCHIESZER MIKLÓS
ÚJPALOTAI PÉTER

Valamivel lennebb:

NILGESZ JÓZSEF
P. SCHMIDT JÓZSEF
FERNBACH MIHÁLY
EMLÉKÜK LEGYEN ÁLDOTT!

Anyaga műkő, tetején a keresztre feszített Krisztus. Méretei: 75×50×280 cm. Betonkereten álló öntöttvas kerítés veszi körül.

4. Frimont-emlékmű

A római katolikus templom előtti téren áll.

Felirata német nyelven, a római katolikus templomot – 1824–1829 között – építtető gróf Frimont János Mária tiszteletére emelték 2004. június 13-án.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

VÁRASFENES - FINIȘ

1. Emléktábla a vár falán

A fenesi vár öregtornyának falmaradványán állt. Mára már eltűnt. Felirata:

CETATEA FINIȘ
SEC. XIII.
FENES - BÉLAVÁRA
XIII. SZ.
ASOCIATIA CARPATINA ARDELEANA
JUD. BIHOR
ERDÉLYI KÁRPÁT EGYESÜLET
BIHAR MEGYEI OSZTÁLYA
1992

Anyaga fémlemez volt, amelyre ráfestették a szöveget. Az első honismereti tábor alkalmával állította az EKE, 1992 augusztusában. Ez alkalommal kitakarították a várromot. Két év múlva már a levert táblát fényképezték le, a földön. Nemsokára rá végleg eltűnt.

2. Turulmadaras világháborús emlékmű

A református templom kertjében található.
A baloldali tábla felirata:

Az I. és II. VILÁGHÁBORÚ áldozatai
OLASZORSZÁG
BOROS JÓZSEF-29 éves-1916-Piave
BOROS FERENC- 26 éves-1916-Piave
ZSUGYA MIHÁLY-életkor ismeretlen-1915 jún.15-Doberdó
PAUL PÉTER-40 éves-1916 nov.11-Doberdó
MIKLÓS FERENC-életkor ismeretlen-1916 okt.20-Piave
OROSZORSZÁG
KOVÁCS JÁNOS-életkor ismeretlen-év ismeretlen-(I.Világh.)
BENEDEK JÁNOS-29 éves-1942-Odessza
VURA FERENC-36 éves-1942.dec.4-Kaukázus
MIKÓS PÉTER-20 éves-1943-Odessza
HALÁSZ PÉTER-35 éves-1944-Kaukázus
MIKLÓS FERENC-életkor ismeretlen-1944-helység ismeretlen
MIKLÓS JÁNOS-életkor ismeretlen-1944-helység ismeretlen
ROMÁNIA
BERHENCZ PÉTER-életkor ismeretlen-év ismeretlen-Várasfenes-(I.Világh.)
BENEDEK PÉTER-22 éves-1942-Torda
HALÁSZ FERENC-32 éves-1942-Torda?
LÁZÁR JÁNOS-életkor ismeretlen-év ismeretlen-Torda-(II.Világh.)
PAUL FERENC-16 éves-1944 okt.11-Biharpüspöki
VARGA KÁROLY-életkor ismeretlen-1944-Torda
MÁS

[Erdélyi Magyar Adatbank]

BOROS MIHÁLY-33 éves-1946-Hamburgi hadikórház
GYÖRGY MIHÁLY-24 éves 1948-Tirol

A jobboldali tábla felirata:

ISMERETLEN HELYEN
BENEDEK FERENC-30 éves-1914
BOROS KÁROLY-életkor ismeretlen-eltűnt 1916.júl.8
MIKLÓS PÉTER-22 éves-1943.júl.22
BOROS JÁNOS-57 éves-1944.szept.26
PAUL JÁNOS-életkor ismeretlen-1944
Paul Mihály-életkor ismeretlen-1944

„És az Isten eltöröl minden könnyet az ő szemeikről;
és a halál nem lesz többé; sem gyász, sem kiáltás, sem
fájdalom nem lesz többé.(...) Ímé mindent újjá teszek."
Jelenések 21:4-5

„Csak törpe nép felejthet ős nagyságot,
Csak elfajult kor hős elődöket;
A lelkes eljár ősei sirlakához.
S gyújt régi fénynél új szövétneket.
S ha a jelennek halványúl sugára:
A régi fény ragyogjon fel honára!"
(Garay János: Vezérhang)
Erdei P.- Belényes 2010

Műkőből készült a talapzat és felépítmény. A talapzaton fehér márvány, a több mint 2 méteres felépítményen fekete gránitlapok, fölötte katonákat ábrázoló alakzatok. Középen felnyúló oszlopon babérkoszorú, tetején turulmadár. Deák Árpád szobrászművész alkotása.

2010. május 2-án avatták fel. A református templomban Csűry István püspök hirdetett igét. A kisiskolások anyáknapi műsorral kedveskedtek. Az emlékmű előtt Szabó László helyi lelkipásztor köszöntötte a megjelenteket, felszólalt Szabó Ödön, a megyei RMDSZ ügyvezető elnöke, Mikló Ferenc, a Bihari Református Egyházmegye esperese, Mike József Belényes körzeti baptista lelkész. A Belényesi-medence egyházközségeinek lelkészei, Kisnyégerfalváról, Belényesből, Belényesújlakról, Magyarremetéről mondtak egy-egy áldást. Hozzá szólt még a Pro Tárkány Egyesület képviselője, Miklós Mihály Fenesről elszármazott történelemtanár, valamint a község polgármestere, Ioan Man. Szavalt Fenesi (Csukás) János költő, Miklós Kitti, Boros József, Szabó Ágnes, Egyed Henrietta, Benedek Ferenc presbiter, Antók Brigitta és Szabó László lelkész. Gábor (Diósi) Ferenc világháborús katonadalokat adott elő citerakísérettel. Végül megkoszorúzták az emlékművet és felolvasták az azon feltüntetett hősök neveit, miközben megkondították a harangot.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

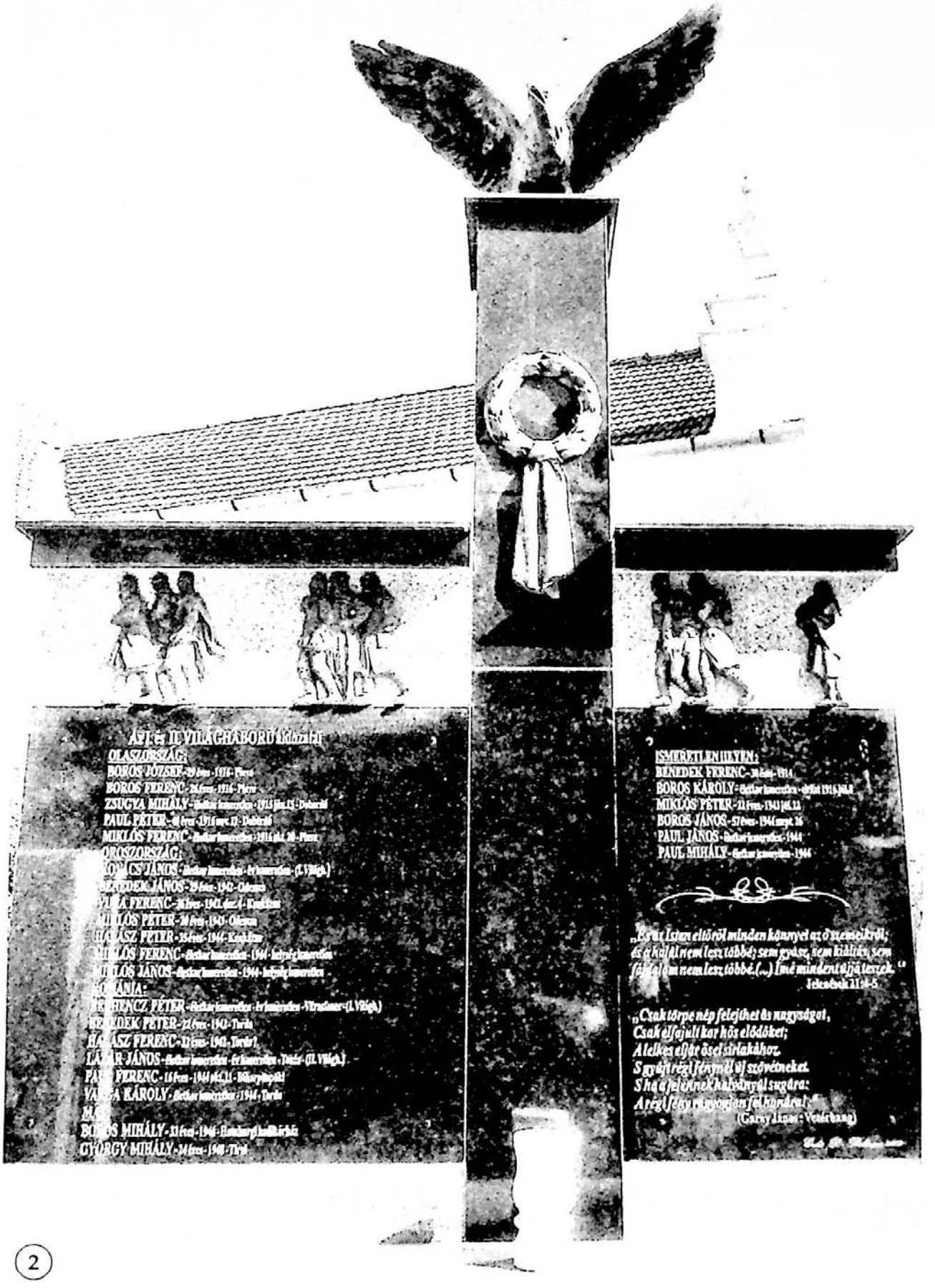

2

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Erdélyi Magyar Adatbank]

NÉVMUTATÓ

1848-as emlékhely 51–55, 62–68, 74, 129, 136, 149, 162, 190, 204, 235, 266, 267, 272, 280, 295, 301, 332, 336, 407, 409, 420
1956-os emlékhely 50, 89, 113, 215, 219
A kommunizmus áldozatainak emlékhelye 92, 95, 147, 152, 156, 167, 269, 284
Adományozó emléktábla 38, 48, 199, 201, 237, 257, 279, 317, 416
Ady Endre 44, 69, 70, 91, 325, 414
Amigó József 55
Andrássy Ernő dr. 220, 230–232
Apáczai Csere János 85
Arany János 96, 334, 339, 344–345, 350–351, 356
Arany Julianna 357
Arany László 335–336, 339
Árpád 133
Aszalói Kiss Sámuel 286
Asztalos Ferenc 53
Bajor Andor 108
Balási József dr. 210
Balaskó Nándor 399
Balázs Jenő kőfaragó 12, 86, 90, 104, 168, 181, 206, 224, 258
Balázs Lajos 397
Balogh István 56
Bartók Béla 87, 117
Bémer László 21
Beöthy György 53
Berecki Sándor 188
Bernáth József 225
Bersek József 383–384
Bethlen Gábor 10, 91
Biró József 104–105
Bocskai István 93–94, 157, 163, 164, 218–219, 282, 338, 341, 371, 419–420
Bocskai Istvánné Hagymássy Kata 320
Bocskor János 322
Bogdánffy Szilárd 27
Bujanovics-család 227–229
Bunyitay Vince 25, 146
Csengery Antal 111–112
Czárán Gyula 75, 324, 384, 390
Csiha Kálmán 244
Csokonai Vitéz Mihály 268
Darabont Ferenc 156
Dávid József 190
Deák Árpád képzőművész 31, 50, 75, 89, 91, 92, 93, 96, 100, 110, 111, 112, 113, 116, 119, 127, 170, 173, 199, 216, 335, 337, 338, 434
Dienes Mária 399
Diószegi Kis István 158
Dobó Miklós 301
Dohy Lajos 259
Dráveczky-család 202, 255–256, 261–262
Duka János 205–306
Elekes István 274
Ercsei Sándor 358
Erdei István 276
Erdélyi József 134
Erzsébet királynő 32
Farszádi Kováts Mihály 64
Fekete József 176
Fekete Károly 133–134
Fényes Elek 87–89, 181–182
Ferenc József 32, 76, 101
Fraknói Vilmos 18, 21, 26
Fráter Gedeon 257– 258
Fráter Gáspár 229

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Fráter Lóránd 240–241, 243, 249, 370
Frimont János Mária gróf 430, 432
Gábor Áron 65
Gábor Ferenc 356
Gáspár András 155
Gergely István szobrászművész 39, 50, 74
Grósz Albert dr. 68
Grósz Frigyes dr. 77–80
Gulácsy Irén 72–73
Gyalókay Lajos ifj. 206–207
Halász Benjámin 175
Haller Péter 321
Hegedűs Albert 397
Hegyesi Márton 90
Herschmann Konrád 307
Hetényi Kovács János 232–233
Horváth Imre 107–108, 305
Horváth János 299–300
Ipolyi Arnold 18, 24
Irinyi József 127–128
Ispán István 313
Jakó Zsigmond 168, 327
Jármy Ferenc 153
Jókai Mór 306
Jósa András dr. 116
József Attila 72
Juhász Gyula 80–82
Juhász Viktor 388–390
K. Nagy Sándor 86–87
Kálvin János 94, 152, 361
Karl Ditters von Dittersdorf 36
Karl Handl 385–386, 390
Károly Irenaeus József 59, 82–83
Károly Lajos 188
Kazinczy Ferenc 93, 239–240, 242–243
Kazinczy Lajos 241–242, 245
Kelemen István 32
Keresztesi József 395–396
Keserűi Dajka János 198
Kiss István 349–350
Kopjafa 32, 39, 122, 127, 133, 139, 140, 141, 146, 149, 162, 163, 177, 179, 186, 190, 196, 203, 214, 215, 266, 272, 280, 295, 296, 307, 320, 332, 353, 354, 371, 375, 379, 383, 398, 407, 409, 420, 425
Kornis-család 322–323
Kós András képzőművész 71, 85
Kossuth Lajos 63, 88, 158–159, 340, 343, 426–427
Kovácsy Celin 188
Kövendi Lajos 176
Kraynik Alajos 199
Kulcsár Andor 381
Kulin György 346–347, 352–353
Kuthy Lajos 224–225
Lármafa 130, 164, 226, 401
Lázár Mihály 53
Lelkipásztorok emléktáblája 13–14
Lengyel József 396–397
Liszt Ferenc 96
Lónyay Tivadar 171
Lorántffy Zsuzsanna 40, 74
Lovassy László 184, 338, 342, 357–358
Lovász Gábor 301
Ludmán Lajos 276
Lukács Dénes 64–65
Lukács Mór 68
Luxemburgi Zsigmond 16
Madách Imréné Fráter Erzsébet 45, 118
Madary János 120
Magyar János 257
Mártírok emlékműve 56, 143–145, 263, 290–291, 296–297
Márton Gabriella 386–387
Máté Imre 216–217
Mátyás király 15
Mercurius apát 417–418
Mészáros Zoltán szobrászművész 130, 305
Michael Haydn 36
Miklós János képzőművész 139, 140, 141
Millenniumi és millecentenáriumi emlékmű 39, 127, 133, 136, 150, 173, 179, 214, 215, 248, 259, 332, 353, 398, 410–412
Miskolczy Károly 327
Miskolczy Lajos 314
Mózes Károly dr. 109
Munkácsy Mihály 90
Münich József 67
Nagy Dániel 364
Nagy Imre 189
Nagy István 56, 276
Nagysándor József 62–63

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Nátafalussy Kornél 59
Németh István 55
Nusz János 55
Orgonaépítési emléktábla 38, 132, 135, 331
Örvéndi Pál 371–372
Pálffy Károly 301
Pap József 416
Pathai István 140
Pázmány Péter 27
Petőfi Sándor 71, 88, 217–218, 254, 299, 339, 383, 409, 413, 423
Pió atya 37
Piszkárosi Szilágyi Sámuel 270–271
Rácz Mihály 333
Ráduly Béla 110
Rákóczi-szabadságharc 203, 205, 413
Récsei János 196
Ritoók Zsigmond 38
Rómer Flóris 19, 22–23
Rozvány György 358
Rulikowski Kázmér 65–66
Sárközi Gerő 134–135
Sass Kálmán 114, 211–212
Sass Károly 129, 260–261
Saszet Győző 123
Scolari András 16
Schlauch Lőrinc 20, 21, 29, 31, 43
Séra Ferenc 391
Simonyi József óbester 16, 166, 220, 248–249, 354, 413–414, 418–419
Sinka István 348–349, 352
Stornó Ferenc 32
Sulyok István 84–85, 106
Szabó János 398
Szabó Lajos 48–49
Szabó Péter 156
Szacsvay Imre 74
Szaklányi Dániel 316–317
Szaklányi Zsigmond 316
Szalay Stefánia 117–118
Szalárdi János 406
Számadó Ernő 199–201, 252
Szaniszló Ferenc 31
Szánthó Dániel 274, 278
Szathmári Orbán Sámuel 148–149
Szávó Zsuzsanna 260
Széchenyi István gróf 165
Széchenyi Zsigmond 118–120
Szeghalmi Bálint 49–50
Székely László 341–342, 380
Szemeti Géza 189
Szent Anna 40–41
Szent Borbála 27–28
Szent Imre 9, 26, 277
Szent István 9, 26, 154, 295, 354, 415, 416–417, 423–424
Szent László 9, 12–13, 20–21, 29–31, 33–35, 41, 74
Szentjóbi Szabó László 364, 366, 368, 419
Szentmihályiné Szabó Mária 364, 365–366
Szigligeti Ede 99–101
Szilágyi Dezső 97
Szirmai Lajos dr. 48
Szolnok János 54
Szőke Ferenc dr. 38
Szűz Mária 43–45, 267
Tabéry Géza 73
Tapolcsányi Károly 54
Tar Károly 67
Tardi István 314
Telegdi István 309–310
Telegdi József 315
Telegdi Miklós id. 310
Telegdi Miklós ifj. 311–312
Templomépítési emléktábla 37, 46, 49, 124, 132, 136, 138, 157, 180, 197, 236, 248, 264–265, 268, 273, 286, 291, 306, 318–319, 333, 343, 362, 376, 378, 381, 394, 395, 405, 406, 419, 421
Thurzó Zsigmond 17
Tisza István 344
Tisza Kálmán 96
Tóth István szobrászművész 29, 31, 44
Tőzsér Erzsébet szobrászművész 385, 423
Turulmadaras világháborús emlékmű 125, 168, 169, 170, 253–254, 287–288, 302–304, 366–368, 373–375, 376–377, 433–435
Ugrai Györgyné Szemere Ilona 312
Vajda Gyula 234
Vályi Kalas György 175
Vasvári Pál 204–205
Végh István 275

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Veronika diakonissza 212–213
Vertán Zoltán 424
Világháborús emlékhely 60, 121, 122, 123, 126, 130, 131, 137, 142, 149, 160, 161, 171–173, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 189, 190, 191–193, 194, 195, 196, 202–203, 238, 246–247, 250–251, 269, 272, 279–280, 283, 284–285, 288–289, 294, 297, 298, 309, 320–321, 325–327, 330–331, 359–360, 362–363, 371, 375, 387–388, 393–394, 402–404, 429, 431–432
Világháborús emléktábla 124, 148, 185, 198, 207–210, 222–224, 237, 364, 281, 295, 308, 323, 361, 382
Vitéz János 15
Wagner Nándor 111, 72
Wallaschek Vencel 54
Zelk Zoltán 221
Zilahy Lajos 345–346, 351–352, 359
Zólyomi Tamás 408
Zsiskú János 141

Bár már rég túl vagyunk az 1989-es változáson, az emléktáblák, emlékművek állításának intenzitása nem lanyhult.

Az emlékművekről és emléktáblákról szóló első kötet felmérését 2004 őszén zártam le, ennek ellenére 2007 decemberéig, a második kötet zárásáig mintegy száz új, 2011-ig több mint ötven újabb emlékhelyet lepleztek le. És ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen 1989 előtt még azzal voltunk elfoglalva, hogy megpróbáltuk megmenteni történelmi emlékeinket, örökségünket. Arra nem is gondolhattunk, hogy nagy személyiségeinknek emléktáblát avassunk, vagy a világháborúk áldozatainak emlékművet állítsunk. De még csak felmérni vagy leírni sem volt ajánlatos e műalkotásokat. A 20. század számunkra a pusztulás és pusztítás évszázada volt. Kisebbségi létünkben a megállíthatatlan létszámcsökkenés és történelmi örökségünk pusztulása, tudatos rombolása volt jellemző. Sorra tűntek el és semmisültek meg emléktábláink, emlékműveink, síremlékeink a két világháborút követő időszakokban. Így próbálták megsemmisíteni a történelem egy jelentős korszakát, annak műalkotásait. Ez a jelenség, ha kisebb mértékben is, de folytatódik napjainkig.

ISBN 978-606-8307-26-8